

Διασυνοριακό Πρόγραμμα Ευρωπαϊκής Εδαφικής
Συνεργασίας «Ελλάδα - Ιταλία 2007-2013»



Άξονας Προτεραιότητας 3: «Βελτίωση της ποιότητας ζωής, προστασία του περιβάλλοντος και ενίσχυση της κοινωνικής και πολιτιστικής συνοχής»

**Τίτλος έργου “Strategic plans for restoration, protection & eco tourism promotion in Natura 2000 sites devastated by natural disasters”
(NAT-PRO)**

The project is co-funded by the European Union
and by National Funds of Greece & Italy



Δράση 5.3

**«ΜΕΛΕΤΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ
ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ, ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ
ΤΗΣ ΟΡΕΙΝΗΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ»**

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2014



ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1	ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	7
1.1	ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	7
1.1.1	Ομάδα έργου	8
1.2	ΣΤΟΧΟΙ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ	8
1.3	ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΟΡΙΩΝ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	10
1.4	ΕΠΙΠΕΔΑ ΚΑΙ ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΠΕΔΙΑ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ	12
1.5	ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ	12
1.6	ΠΗΓΕΣ	14
2	ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΤΗΣ ΕΥΡΥΤΕΡΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ	16
2.1	ΌΡΙΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	16
2.1.1	Διοικητικά & Δημογραφικά χαρακτηριστικά	17
2.1.2	Πληθυσμιακή σύνθεση	18
2.1.2.1	Ιστορικά στοιχεία	18
2.1.2.2	Απογραφή 2011	19
2.1.2.3	Απογραφή 2001	30
2.2	ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ	37
2.2.1	Επιχειρηματικότητα – εμπορικό ισοζύγιο – ανάπτυξη - καινοτομία	39
2.2.2	Δείκτες ευημερίας	47
2.2.3	Πρωτογενής τομέας	50
2.2.3.1	Γεωργία	52
2.2.3.2	Δασοπονία	54
2.2.4	Δευτερογενής τομέας	56
2.2.5	Τριτογενής τομέας	58
2.2.6	Απασχόληση – Ανεργία	60

2.2.7 Έργα και επενδύσεις	67
2.2.8 Το Όραμα για το 2020	70
2.2.8.1 Ζάκυνθος 2020: Τουρισμός	70
2.2.8.2 Το Νέο Αναπτυξιακό Μοντέλο και Τουριστικό Μάρκετινγκ	73
2.3 ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	73
2.3.1 Γεωγραφικά και περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά, οικοσυστήματα	73
2.3.1.1 Θέση και ανάγλυφο	73
2.3.1.2 Ορεινή Ζάκυνθος – περιοχή μελέτης	74
2.3.1.3 Περιγραφή οικοσυστημάτων	75
2.3.1.4 Χλωρίδα	77
2.3.1.5 Πανίδα	91
2.3.1.6 Οικότοποι	104
2.3.2 Κλιματικά χαρακτηριστικά	111
2.3.3 Γεωλογία - Εδαφικοί πόροι	121
2.3.3.1 Γεωλογικά στοιχεία – Τεκτονικά στοιχεία	121
2.3.3.2 Υπόγεια νερά	124
2.3.3.3 Σεισμικότητα	126
2.4 ΥΠΟΔΟΜΕΣ	134
2.4.1 Οδικό δίκτυο – Μεταφορές	134
2.4.2 Δίκτυο ύδρευσης	136
2.4.3 Δίκτυα ηλεκτροδότησης & τηλεπικοινωνιών	137
2.4.4 Υποδομές υγείας και πρόνοιας	138
2.4.4.1 Υποδομές Υγείας	138
2.4.4.2 Υποδομές Εκπαίδευσης	139
2.4.5 Διαχείριση αποβλήτων	142
2.5 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	144

2.5.1	Ιστορικά Στοιχεία	144
2.5.2	Λαογραφία	152
2.5.2.1	Η Γλώσσα	153
2.5.2.2	Ενδυμασία	157
2.5.2.3	Έθιμα και παραδόσεις	158
2.5.2.4	Οι ομιλίες	161
2.5.2.5	Ο Άγιος Διονύσιος ο Ζακυνθινός	162
2.5.2.6	Αρχιτεκτονική	163
2.5.2.7	Οι εκκλησίες και τα μοναστήρια	165
2.5.3	Μουσική, χορός, ζωγραφική και λογοτεχνία	166
2.5.3.1	Μουσική παράδοση	166
2.5.3.2	Η «Επτανησιακή σχολή»	167
2.5.3.3	Η αρέκια ή αριέτα	168
2.5.3.4	Η επτανησιακή καντάδα	169
2.5.3.5	Οι Φιλαρμονικές	170
2.5.3.6	Ο χορός	171
2.5.3.7	Άξια τέκνα της Ζακύνθου	172
2.5.3.8	Διονύσιος Σολωμός, ένας «εθνικός» ποιητής	173
2.5.4	Γαστρονομία και προϊόντα	174
2.5.5	Εκδηλώσεις και σύγχρονοι πολιτιστικοί πόροι	176
2.6	ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	180
2.6.1	Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης	187
2.6.2	Εθνική Πολιτική, Πολιτική της Περιφέρειας	190
2.6.3	Κυριότερα προβλήματα	191
2.7	ΟΙΚΙΣΜΟΙ, ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ	195
3	ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑ & ΜΕΤΡΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΗΣ	209

3.1 ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	209
3.1.1 Ενδαιτηήματα - Χλωρίδα	209
3.1.1.1 - Ενδαιτηήματα	210
3.1.1.2 - Φυτικά είδη	211
3.1.2 Λεπιδόπτερα	211
3.1.3 Ερπετά - Αμφίβια	212
3.1.4 Νυχτερίδες	213
3.1.5 Ορνιθοπανίδα	214
3.1.6 Ιχθυοπανίδα (στη Λίμνη Κερίου)	214
3.1.7 Λίμνη Κερίου	216
3.1.8 Συμπεράσματα	219
3.2 ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΚΑΤΑΛΛΗΛΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΤΩΝ ΕΙΔΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΕΩΝ	222
3.3 ΧΑΡΤΕΣ ΚΑΤΑΛΛΗΛΟΤΗΤΑΣ	237
3.3.1 Δημιουργία Χαρτών Καταλληλότητας για τα Ζωικά Είδη	237
3.3.2 Δημιουργία Χαρτών Καταλληλότητας για τα Φυτικά Είδη	247
3.4 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	259
4 ΔΑΣΙΚΕΣ ΠΥΡΚΑΓΙΕΣ	260
4.1 ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΔΑΣΙΚΩΝ ΠΥΡΚΑΓΙΩΝ	261
4.2 ΣΥΝΟΨΗ ΤΩΝ ΕΠΙΔΡΑΣΕΩΝ ΤΩΝ ΠΥΡΚΑΓΙΩΝ ΣΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΗΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ	263
4.3 ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ	264
4.4 ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΚΑΜΕΝΩΝ ΕΚΤΑΣΕΩΝ	267
4.4.1 Κήρυξη του συνόλου της δασικής καμένης έκτασης ως αναδασωτέα	267
4.4.2 Οικονομικές ενισχύσεις του πληγέντος πληθυσμού	267
4.4.3 Αντιδιαβρωτικά – αντιπλημμυρικά έργα	268

4.4.4 Διαχείριση & συγκομιδή του καμένου ιστάμενου ξυλώδους κεφαλαίου	269
4.4.5 Προστασία των άκαυτων νησίδων και της βλάστησης περιμετρικά των καμένων	271
4.4.6 Αποκατάσταση της βλάστησης	271
4.4.7 Διαχείριση θήρας	276
4.5 ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΚΑΙ ΒΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚ ΒΑΘΡΩΝ ΑΝΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΔΑΣΟΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ	276
4.6 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΚΑΜΕΝΩΝ ΕΚΤΑΣΕΩΝ	278
5 ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ (ΟΙΚΟ)ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	280
5.1 ΜΕ ΤΗΝ ΟΠΤΙΚΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΜΑΡΚΕΤΙΝΓΚ	280
5.2 ΤΟ ΘΕΜΑ ΤΩΝ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	286
5.2.1 ΤΑ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΜΕΝΑ ΜΕΡΗ	288
5.2.2 ΑΞΟΝΕΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ	288
5.2.2.1 Καθορισμός και Διαμόρφωση προσφερόμενου προϊόντος	289
5.2.2.2 Προώθηση – Προβολή οικοτουριστικών δράσεων	290
5.2.2.3 Δημιουργία συνεργειών και συνεργαζόμενων δικτύων.	291
5.3 ΠΡΟΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΕΣ & ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ	292
5.3.1 ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ	294
5.4 ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΣΧΕΔΙΟΥ ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΟΡΕΙΝΗΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ & ΤΩΝ ΔΥΤΙΚΩΝ ΑΚΤΩΝ	297
5.5 ΣΤΟΧΟΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ	303
5.5.1 Οικονομικοί Στόχοι	303
5.5.2 Κοινωνικοί Στόχοι	304
5.5.3 Οικολογικοί στόχοι (ποιότητα φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος)	306

5.5.4 Η παράμετρος της πρωτογενούς παραγωγής και η σύνδεσή της με τον τουρισμό	307
5.6 ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ – ΠΡΩΤΑ ΒΗΜΑΤΑ	308
5.6.1 Καταγραφή & επικαιροποίηση στοιχείων της υφιστάμενης κατάστασης	309
5.6.2 Καθορισμός του νέου target group επισκεπτών και ανάπτυξη στρατηγικής προσέκλυσης.	309
5.6.3 Καθιέρωση πολιτικής “Get the price right”	310
5.6.4 Δημιουργία μιας κοινής πολιτικής marketing του οικότουριστικού προορισμού, της δυτικής Ζακύνθου ως συνόλου.	310
5.7 ΆΛΛΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΠΟΥ ΘΑ ΜΠΟΡΟΥΣΑΝ ΝΑ ΠΕΡΙΛΗΦΘΟΥΝ ΣΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΤΗΣ ΟΡΕΙΝΗΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ ΩΣ ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥ.	310
5.8 ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΣ ΔΕΙΚΤΩΝ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗΣ	313
6 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	317
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ	321
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	323

1 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

1.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Η παρούσα μελέτη αποτελεί τμήμα του πρώτου υποέργου του προγράμματος INTERREG NAT-PRO του ΤΕΙ Ιονίων Νήσων με τίτλο: «Παροχή Υπηρεσιών Συμβούλου Ερευνητικών Δράσεων για την εκπόνηση μελετών α) στρατηγικού σχεδιασμού, β) οικότουριστικής ανάπτυξης και γ) δικτύου περιβαλλοντικών/οικότουριστικών διαδρομών στην ορεινή και δυτική Ζάκυνθο (περιοχή Natura)». Αντικείμενο του έργου η παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών για την υλοποίηση των δράσεων 5.3, 6.1, & 6.2 του Έργου «NAT-PRO», όπως αυτές περιγράφονται στο εγκεκριμένο Τεχνικό Δελτίο του Έργου, σε συνεργασία και υπό την καθοδήγηση του Επιστημονικού Υπευθύνου του Έργου.

Η παρούσα μελέτη επικεντρώνεται στην δράση 5.3 που αφορά τον στρατηγικό σχεδιασμό για την αποκατάσταση, προστασία και οικότουριστική ανάπτυξη της ορεινής Ζακύνθου (περιοχές Natura)..

Βασικός σκοπός της ανάλυσης είναι η συλλογή και αποτύπωση των δεδομένων που αφορούν την περιοχή μελέτης καθώς και η καταγραφή των επιπτώσεων από την άσκηση των διαφόρων δραστηριοτήτων με έμφαση στις επιπτώσεις στο φυσικό περιβάλλον. Αυτή η φάση του έργου παρέχει την απαραίτητη γνώση για τις περιοχές μελέτης, συμπεριλαμβανόμενων των φυσικών, οικολογικών, κοινωνικών και οικονομικών χαρακτηριστικών της περιοχής, καθώς και των χαρακτηριστικών της τουριστικής ανάπτυξης, μέσω της συλλογής στοιχείων και την ανάλυσή τους.

Η ανάλυσή αυτή θα επιτρέψει την αναγνώριση των βασικών περιορισμών αλλά και δυνατοτήτων για μία βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη, στοιχεία που θα τροφοδοτήσουν τις επόμενες φάσεις του υποέργου, δηλαδή την εκτίμηση της τουριστικής φέρουσας ικανότητας και την εκπόνηση ολοκληρωμένου σχεδίου δράσης για την ανάδειξη και αειφόρο ανάπτυξη της περιοχής που αποτελούν τις επόμενες δυο φάσεις του υποέργου.

Στο πλαίσιο αυτό η καταγραφή και ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης επιτρέπει να:

Αναγνωριστούν οι τυχόν συγκρούσεις, απειλές και κίνδυνοι τόσο για το περιβάλλον όσο και για την ίδια την τουριστική ανάπτυξη

Εντοπιστούν οι πραγματικοί περιορισμοί, αλλά και όσοι μπορεί να αρθούν με κατάλληλα μέτρα, για την βιώσιμη ανάπτυξη

Επιλεχτούν κατάλληλοι δείκτες για την εκτίμηση της τουριστικής φέρουσας ικανότητας

Εντοπιστούν διαχειριστικά θέματα που έχουν ανακύψει

Αναγνωριστούν προτεραιότητες και ανάγκες για την ανάπτυξη της περιοχής

1.1.1 Ομάδα έργου

Μάριος Θεοδωρακάκης, Ph.D.	Δασολόγος- Περιβαλλοντολόγος, Υπεύθυνος έργου
Χρήστος Κόντος, M.Sc.	Περιβαλλοντολόγος, Συντονιστής ομάδας έργου
Χαρίκλεια Μινώτου, Ph.D.	Αειφορική Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών
Ελένη Σβορώνου, M.Sc.	Διαχείριση Πολιτιστικής Κληρονομιάς
Άννα Κολοβίни, M.Sc.	Περιβαλλοντολόγος, Διαχείριση Περιβάλλοντος
Ελευθέριος Παπαδήμας	Περιβαλλοντολόγος
Ειρήνη Διαμαντοπούλου, MBA	Γεωλόγος, Διοίκηση Επιχειρήσεων
Εύα Πασακαλίδου	Περιβαλλοντολόγος
Ελένη Γκουβά	Περιβαλλοντολόγος
Βασίλειος Γρηγορίου	Τεχνολόγος Γεωτέχνης
Χρύσα Δούσκα	Τμήμα Γεωπονίας Παν/μιο Θεσσαλίας

1.2 ΣΤΟΧΟΙ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ

Η ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης περιλαμβάνει:

Καθορισμό των ορίων περιοχής μελέτης

Καθορισμό των φυσικών-οικολογικών παραμέτρων (π.χ. τύποι οικοτόπων, υδάτινοι πόροι, ανάγλυφο, δίκτυο ύδρευσης, σύστημα διαχείρισης αποβλήτων, κ.λπ.), των κοινωνικών παραμέτρων (π.χ. πληθυσμιακή αύξηση, εκπαιδευτικό επίπεδο, κ.λπ.) και των πολιτικο-οικονομικών παραμέτρων (π.χ. οικονομική δομή, ρυθμιστικό και συνταγματικό πλαίσιο, κ.λπ.)

Αναγνώριση των βασικών περιβαλλοντικών επιπτώσεων καθώς και των άλλων προβλημάτων ανάπτυξης, με έμφαση στη διαπίστωση αυτών που συνδέονται με τη τουριστική ανάπτυξη

Μελέτη των σχέσεων με την ευρύτερη περιοχή (π.χ. σύνδεσμος με τις υποδομές ή σημαντικές οικολογικές διαδικασίες, πολιτική και οικονομική επιρροή του ευρύτερου συστήματος, κ.λπ.)

Ανάλυση της τουριστικής ανάπτυξης (π.χ. τουριστική προσφορά και ζήτηση, τουριστική εισροή και τάσεις, επίπεδο της τουριστικής δραστηριότητας, τουριστικά κέντρα προσέλκυσης, τουριστικά προϊόντα, κ.λπ.).

Για την επίτευξη των παραπάνω ακολουθήθηκε η κάτωθι μεθοδολογική προσέγγιση:

1. Επιλογή κριτηρίων για την οριοθέτηση των περιοχών μελέτης
2. Προσδιορισμός στοιχείων που απαιτούνται για τον υπολογισμό δεικτών στο πλαίσιο της εκτίμησης της τουριστικής φέρουσας ικανότητας
3. Προσδιορισμός στοιχείων που απαιτούνται για τον σχεδιασμό δράσεων στο πλαίσιο σύνταξης ενός σχεδίου για την προβολή και την βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη της περιοχής.
4. Συλλογή στοιχείων σε επίπεδο Δημοτικών Διαμερισμάτων των περιοχών μελέτης, αξιοποιώντας υφιστάμενες μελέτες και δεδομένα από την ΕΣΥΕ
5. Αναζήτηση στοιχείων από διαδικτυακούς τόπους
6. Επεξεργασία στοιχείων και προετοιμασία θεματικών χαρτών για κάθε περιοχή μελέτης
7. Παρουσίαση χαρακτηριστικών και προβλημάτων ανάπτυξης – περιβάλλοντος για κάθε περιοχή μελέτης
8. Αξιολόγηση μέσω εφαρμογής της SWOT ανάλυσης για κάθε μία από τις τρεις περιοχές μελέτης –Διατύπωση συμπερασμάτων

Στις επόμενες παραγράφους περιγράφεται αναλυτικά η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε.

1.3 ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΟΡΙΩΝ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

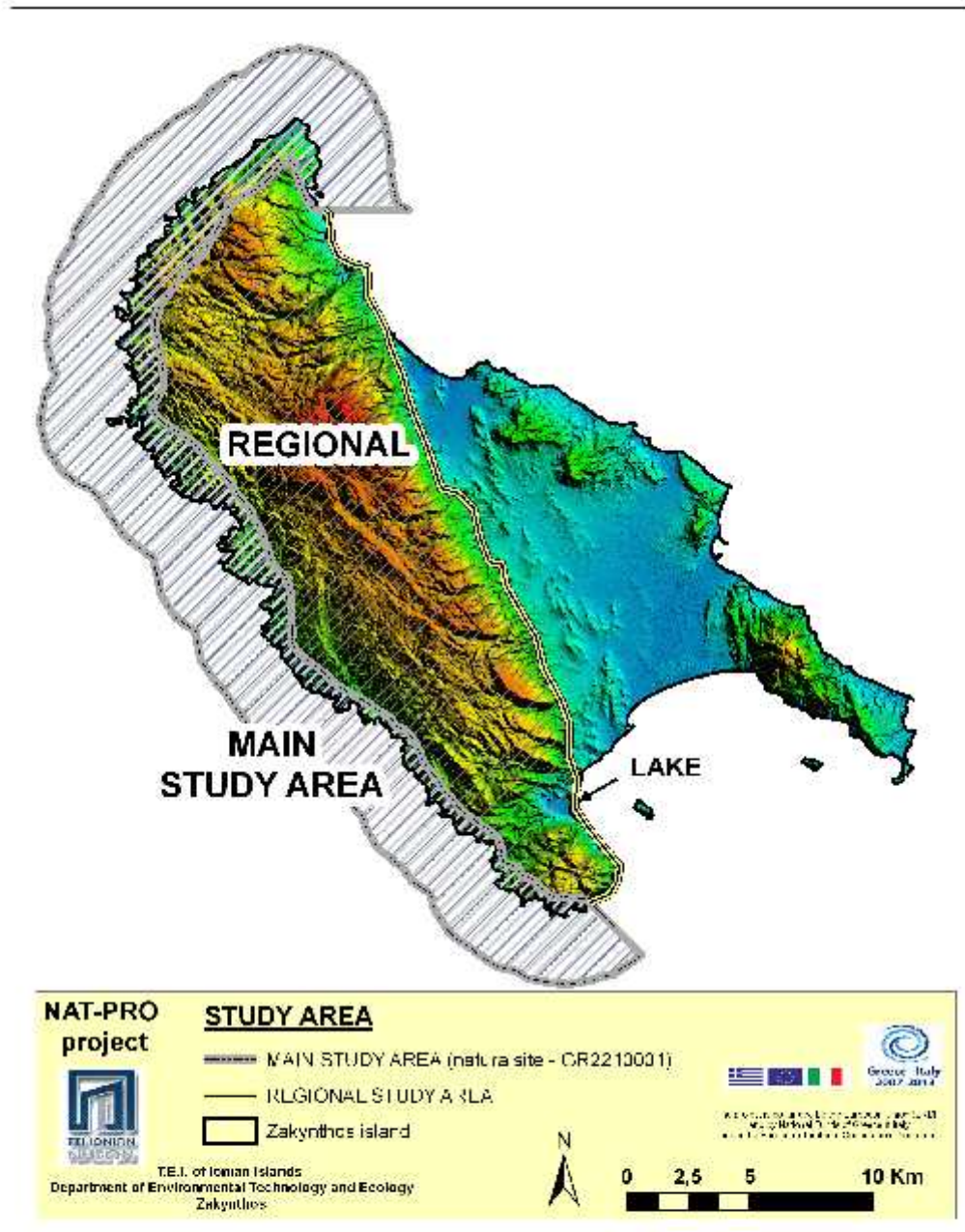
Για την ανάλυση των προοπτικών και των περιορισμών στο πλαίσιο σχεδιασμού για την βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη απαιτείται κατ' αρχήν ο καθορισμός των ορίων της περιοχής μελέτης. Η κύρια τουριστική ανάπτυξη εντοπίζεται στις παράκτιες περιοχές σε εν τούτοις η ανάπτυξη του επηρεάζει ή/και επηρεάζεται από γειτονικές περιοχές ή κοινότητες. Για το λόγο αυτό, για την οριοθέτηση της περιοχής μελέτης θα πρέπει να ληφθούν υπόψη τα χαρακτηριστικά και οι δραστηριότητες της ευρύτερης περιοχής, ενώ διοικητικά, οικολογικά ή άλλα όρια θα πρέπει να συνεκτιμηθούν.

Κατά την οριοθέτηση της περιοχής μελέτης επιδιώχθηκε να:

- περιλαμβάνεται το σύνολο, κατά το δυνατόν, των σημαντικών τουριστικών πόρων
- υιοθετούνται όπου αυτό είναι εφικτό τα υπάρχοντα διοικητικά όρια
- περιλαμβάνεται το σύνολο της έκτασης όλων των φυσικών περιοχών καθώς και των περιοχών με οικολογική αξία

Στον Χάρτη 0.1 παρουσιάζεται η περιοχή μελέτης όπως έχει καθοριστεί από το πρόγραμμα.

Χάρτης 0.2 Χάρτης περιοχής μελέτης



1.4 ΕΠΙΠΕΔΑ ΚΑΙ ΘΕΜΑΤΙΚΑ ΠΕΔΙΑ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ

Η ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης βασίστηκε στη μελέτη του δυνητικού τουριστικού προϊόντος του νησιού αλλά και στα ειδικότερα χαρακτηριστικά της περιοχής μελέτης. Αναζητήθηκαν βασικές ομάδες στοιχείων που αφορούν στις διαστάσεις της τουριστικής φέρουσας ικανότητας ή που συνδέονται με τον σχεδιασμό δράσεων για την ανάδειξη των περιοχών και τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη. Η συλλογή και ανάλυση των στοιχείων πραγματοποιήθηκε σε τέσσερα επίπεδα:

Περιφέρειας (Περιφέρεια Ιονίων Νήσων)

Νομού (Νομός Ζακύνθου) και

Δημοτικού και Κοινοτικού Διαμερίσματος όσον αφορά την περιοχή μελέτης

Οικισμού

1.5 ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Η συλλογή των στοιχείων αφορά στο:

Φυσικό και οικολογικό περιβάλλον: περιλαμβάνει δεδομένα από το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον, τις υποδομές και χαρακτηριστικά στοιχεία/σημεία προσέλκυσης τουρισμού

Κοινωνικό και δημογραφικό περιβάλλον: περιλαμβάνει δεδομένα που αφορούν στη δομή της τοπικής κοινωνίας (πληθυσμιακές μεταβολές, ηλικιακή κατανομή, κ.λπ.)

Οικονομικό περιβάλλον: περιλαμβάνει δεδομένα σχετικά με την απασχόληση γενικά και ανά τομέα, καθώς και στοιχεία για τον τουρισμό (διανυκτερεύσεις, κλίνες, κατανομή κλινών ανά κατηγορία καταλύματος, κ.λπ.).

Ειδικότερα :

1. Φυσικό και οικολογικό περιβάλλον: αυτά τα στοιχεία επιτρέπουν την ανάλυση των χαρακτηριστικών του φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος, τον εντοπισμό των δυνατών σημείων και πιθανών προβλημάτων λόγω ευαισθησίας του περιβάλλοντος, έλλειψης υποδομών, θεμάτων διαχείρισης και συγκρούσεων με άλλες δραστηριότητες, κ.λπ.

Στοιχεία φυσικού περιβάλλοντος: κλίμα, γεωλογία, ανάγλυφο, υδρολογία και υδάτινοι πόροι, εδαφικοί πόροι, χλωρίδα και πανίδα, τύποι οικοτόπων με έμφαση στις προστατευόμενες περιοχές

Υποδομές: δίκτυο μεταφοράς, δίκτυο ύδρευσης, δίκτυο αποχέτευσης, επικοινωνιακά και ενεργειακά δίκτυα, υποδομές υγείας και πρόνοιας

Προστασία περιβάλλοντος: σύστημα διαχείρισης αποβλήτων, δράσεις για την προστασία της φύσης

Χρήσεις γης και οικισμοί

Στοιχεία πολιτιστικού περιβάλλοντος: μνημεία, εκκλησίες, αρχαιολογικοί χώροι, μουσεία, παραδοσιακοί οικισμοί, κ.λπ.

Βασικά προβλήματα περιβάλλοντος

2. Κοινωνικό-οικονομικά στοιχεία. Πραγματοποιήθηκε συλλογή της ακόλουθης πληροφορίας:

κοινωνικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά: πληθυσμιακή σύνθεση, μεταβολή πληθυσμού, μόνιμος πληθυσμός, κ.λπ. Κύριες πηγές πληροφόρησης αποτελούν οι επίσημες εθνικές απογραφές των ετών 1991 και 2001

οικονομικές δραστηριότητες: απασχόληση σε επίπεδο πρωτογενούς, δευτερογενούς και τριτογενούς τομέα, στοιχεία οικονομικά ενεργών και μη ατόμων, ποσοστά ανεργίας.

3. Τουριστική ανάπτυξη της περιοχής: τα στοιχεία χρησιμεύουν στην ολοκληρωμένη ανάλυση του τουριστικού προϊόντος. Δίνεται βάση στα χαρακτηριστικά της τουριστικής κίνησης και δυναμικότητας των υποδομών στέγασης και στους τουριστικούς πόρους, καθώς και σε ειδικά οικονομικά στοιχεία για την τουριστική δραστηριότητα (αναπτυξιακά έργα, επενδύσεις).

Η συλλογή δεδομένων στην παρούσα ενότητα αφορά στα ακόλουθα θέματα:

υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο και τουριστικός σχεδιασμός σε επίπεδο Περιφέρειας

χαρακτηριστικά της τουριστικής προσφοράς: αριθμός, τύπος και κατανομή μονάδων και κλινών των τουριστικών καταλυμάτων, επιχειρήσεις εστίασης (καφέ, εστιατόρια)

χαρακτηριστικά της τουριστικής ζήτησης: αφίξεις, διανυκτερεύσεις, πληρότητα, εποχικότητα

χαρακτηριστικά των επισκεπτών: μέσος όρος διαμονής, κατανομή ημεδαπών και αλλοδαπών τουριστών

χώροι και σημεία προσέλκυσης: η ποιότητα των κέντρων προσέλκυσης μιας περιοχής και των συγκεκριμένων στοιχείων προσέλκυσης είναι οι πιο σημαντικοί πόροι του τουριστικού προορισμού. Για αυτό το λόγο είναι σημαντικό να προσδιοριστούν, καταγραφούν και ταξινομηθούν όλα τα στοιχεία προσέλκυσης της περιοχής και τα σημαντικότερα της ευρύτερης περιοχής. Ως αποτέλεσμα, συλλέχθηκε πληροφορία τα οποία αφορούν στο φυσικό κάλλος, στους προορισμούς που προσφέρονται για δραστηριότητες (παρατηρητήρια άγριας φύσης, περιβαλλοντικά παρατηρητήρια, μονοπάτια της φύσης, περιοχές που προσφέρουν τη δυνατότητα δραστηριοτήτων στη φύση, όπως πεζοπορία, κωπηλασία, ιστιοπλοΐα, αθλητικό ψάρεμα, παρά πέντε, ιππασία, κλπ), τα πολιτιστικά, θρησκευτικά και ιστορικά μνημεία (εκκλησίες, μοναστήρια, μουσεία, αρχαιολογικοί χώροι, δημόσια κτίρια, κλπ), στους παραδοσιακούς οικισμούς, στα αγροτουριστικά κέντρα, στις εκδηλώσεις και παραδόσεις, στη γαστρονομία (τοπικά προϊόντα, οινοποιία, κλπ) και σε άλλες δραστηριότητες (ειδικές διαδρομές, κλπ). Για τα κέντρα προσέλκυσης παρατέθηκαν πληροφορίες, όπως το είδος προορισμού, η εποχικότητα, η ύπαρξη υποδομών και η δυναμικότητά τους, η τρωτότητα, η προσβασιμότητα, η διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος (για παράδειγμα, πολιτιστικός τουρισμός, τουρισμός της φύσης, συνεδριακός τουρισμός, κ.λπ.) και πιθανά προβλήματα.

1.6 ΠΗΓΕΣ

Οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν για την εκπόνηση της μελέτης της υφισταμένης κατάστασης είναι οι ακόλουθες:

Μελέτες για την Περιφέρεια και τον Νομό: μια σειρά από μελέτες χρησιμοποιήθηκαν ως κύριες πηγές για την περιγραφή των περιοχών και για τις πολιτικές και προτεραιότητες της τουριστικής ανάπτυξης στη Ζάκυνθο. Οι ελέτες που χρησιμοποιήθηκαν αναφέρονται αναλυτικά στην βιβλιογραφία:

Έρευνα στο διαδίκτυο: για ενημερωμένες πληροφορίες σχετικά με την προσφορά δραστηριοτήτων, τοπικές εκδηλώσεις, οργανώσεις και άλλα στοιχεία. Πηγές αναφέρονται αναλυτικά στην βιβλιογραφία.

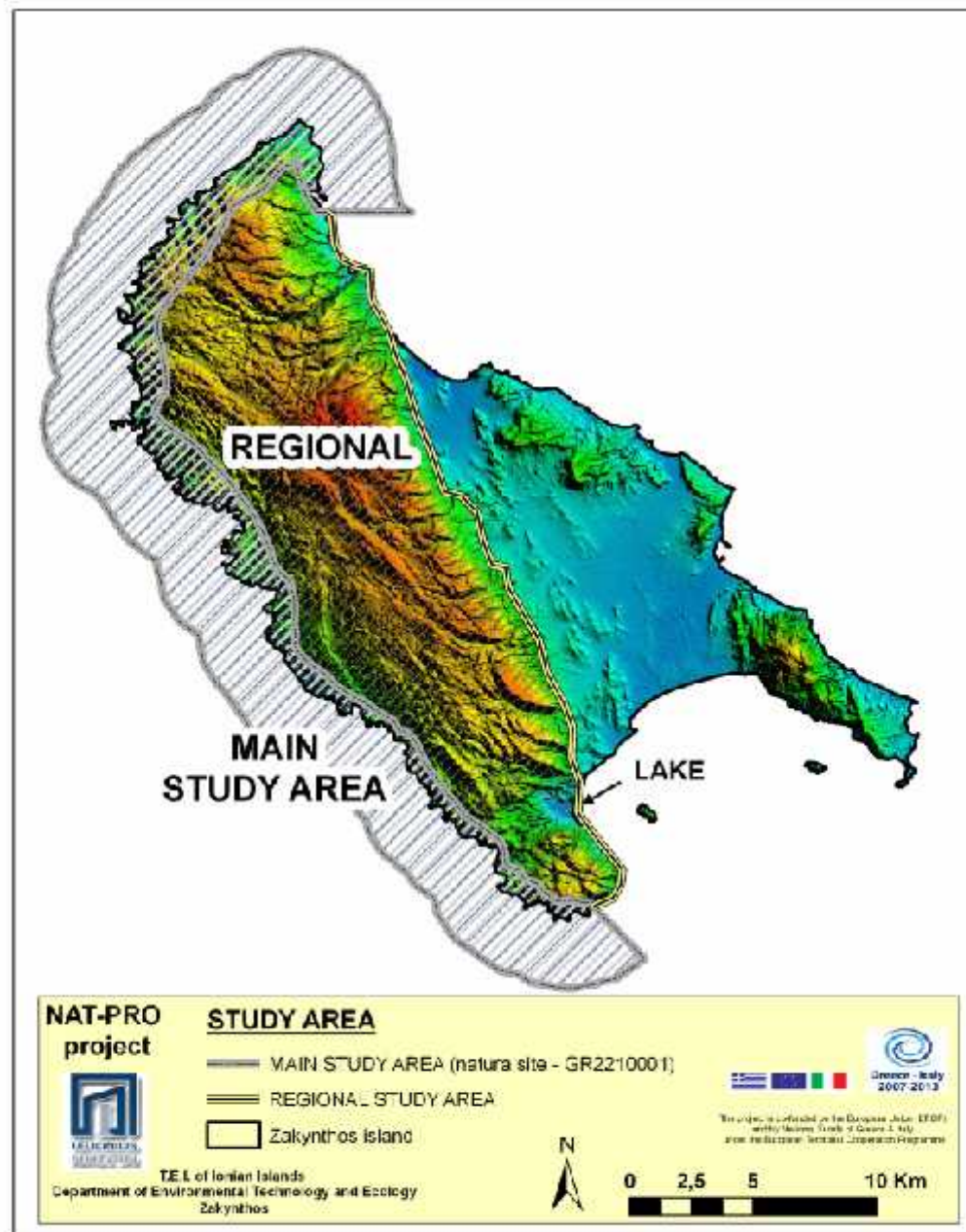
Στατιστικά στοιχεία: τα δημογραφικά στοιχεία και τα στοιχεία της τουριστικής κίνησης ζητηθήκαν από την Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία, και πιο συγκεκριμένα, αφορούσαν στην απογραφή 2011 και τις αφίξεις και διανυκτερεύσεις από το 1995 έως το 2006. Για τον τουριστικό τομέα ζητήθηκαν στοιχεία για τα ξενοδοχειακά καταλύματα και ενοικιαζόμενα δωμάτια από τη Διεύθυνση Τουρισμού της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδος για το 2008, για εστιατόρια και συναφείς επιχειρήσεις από το Επιμελητήριο της Ζακύνθου για το 2008 και από το Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδας για την δυναμικότητα ξενοδοχείων για τα έτη 2005 και 2006.

ΜΕΛΕΤΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ, ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΟΡΕΙΝΗΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ

2 ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ ΤΗΣ ΕΥΡΥΤΕΡΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

2.1 ΌΡΙΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Περιοχή εφαρμογής της μελέτης



Το πρόγραμμα NAT-RPO στα πλαίσια του οποίου εκπονήθηκε η παρούσα μελέτη, αφορά δράσεις εντός προστατευόμενων περιοχών NATURA 2000 (MAIN STUDY AREA) και δράσεις εντός μιας περιφερειακής ζώνης (REGIONAL STUDY AREA). Όπως είναι φυσικό η ανάπτυξη του οικότουρισμού δεν μπορεί να «οριοθετηθεί» μέσα σε κάποια γεωγραφικά όρια. Η μορφολογία της δυτικής Ζακύνθου μας επιτρέπει να δηλώσουμε με σημαντική ασφάλεια ότι η παρούσα μελέτη αφορά την ορεινή Ζάκυνθο, αφού όπως φαίνεται και στον χάρτη όλη η ορεινή Ζάκυνθος βρίσκεται μέσα στα όρια της περιοχής που είναι χαρακτηρισμένη ως REGIONAL STUDY AREA.

2.1.1 Διοικητικά & Δημογραφικά χαρακτηριστικά

Η Ζάκυνθος είναι το νοτιότερο νησί των Ιονίων. Βρίσκεται νότια της Κεφαλονιάς και δυτικά της Κυλλήνης, μεταξύ των συντεταγμένων 37ο 38' και 37ο 56' βόρειο πλάτος και 20ο 37' και 21ο 00' ανατολικό μήκος και απέχει 9,5 ναυτικά μίλια από τις βορειοδυτικές ακτές της Πελοποννήσου. Από την Πάτρα, το μεγάλο περιφερειακό – αστικό κέντρο της περιοχής της, απέχει 53 ναυτικά μίλια ενώ από την Κυλλήνη, το κύριο λιμάνι επικοινωνίας της με την ηπειρωτική Ελλάδα, απέχει 17,5 ναυτικά μίλια.

Το μήκος των ακτών της Ζακύνθου είναι 154 km και η επιφάνειά της περίπου 40.600 εκτάρια, που κατανέμονται σε εκτάσεις πεδινές, ημιορεινές και ορεινές με επιφάνειες 17.900, 22.500 και 360 εκτάρια αντίστοιχα. Είναι το όγδοο σε μέγεθος νησί της Ελλάδας και το τρίτο σε μέγεθος νησί των Ιονίων μετά την Κεφαλονιά και την Κέρκυρα. Διοικητικά, η Ζάκυνθος αποτελεί ξεχωριστό Νομό της περιφέρειας των Ιονίων Νήσων στον οποίο ανήκουν επίσης και οι Νήσοι Στροφάδες. Σύμφωνα με την απογραφή του 2011 ο πληθυσμός του νησιού ανέρχεται σε 40.650 κατοίκους.

Πίνακας 2.1.1 Οι δημοτικές ενότητες του νησιού με το σύστημα των Καποδιστριακών δήμων

Δημοτική Ενότητα	Κέντρο
Αλυκών	Καταστάρι
Αρκαδίων	Βανάτο
Αρτεμισίων	Μαχαιράδο
Ελατίων	Βολίμες
Λαγανά	Παντοκράτορας - Σαρακίνα
Ζακυνθίων	Ζάκυνθος

Πηγή: ΥΠ.ΕΣ. (2011)

Με το νέο σύστημα τοπικής αυτοδιοίκησης Καλλικράτης, η Ζάκυνθος διαθέτει πλέον μόνον ένα δήμο, τον Δήμο Ζακύνθου.

Από γεωμορφολογική άποψη, η Ζάκυνθος ανήκει σε δύο γεωτεκτονικές ενότητες, την Ιόνια ζώνη και τη ζώνη των Παξών. Το σχήμα του νησιού είναι τριγωνικό με βόρεια κορυφή το ακρωτήριο Σχοινάρι, νοτιοδυτική το ακρωτήριο Μαραθιάς και νοτιοανατολική το ακρωτήριο Γέρακας. Η περιοχή των δυτικών ακτών της Ζακύνθου ως γεωλογική και γεωμορφολογική ενότητα εκτείνεται από τη θέση Κερί ως το ακρωτήριο Σχοινάρι. Το ισχυρό ανάγλυφο της περιοχής καθορίζεται από πολλούς παράγοντες και ειδικότερα τις τεκτονικές και γεωμορφολογικές διεργασίες που επιδρούν στο ασβεστολιθικό γεωλογικό υπόβαθρο.

Με εξαίρεση τον κόλπο του Λαγανά, η Ζάκυνθος δεν διαθέτει μεγάλους και προστατευμένους κόλπους ή όρμους. Οι ακτές του κόλπου του Λαγανά προέρχονται μάλλον από την καταβύθιση τμημάτων της πεδιάδας της Ζακύνθου, απολήξεις της οποίας είναι οι αμμουδιές των Αλυκών και του Πλάνου.

Οι δυτικές ακτές του νησιού αποτελούν τις απολήξεις του όρους Βραχίωνα στη θάλασσα. Οι ακτές σε αυτή την περιοχή είναι απότομες και βραχώδεις ενώ τα νερά έχουν μεγάλα βάθη. Η γεωλογική σύσταση (ασβεστόλιθοι/μάρμαρα) σε συνδυασμό με την έκθεση των δυτικών ακτών στους δυνατούς βορειοδυτικούς ανέμους και τον κυματισμό έχουν ως αποτέλεσμα την κατάπτωση βράχων, την υποχώρηση της ακτογραμμής και τη δημιουργία σπηλιών. Δεκάδες τέτοιες σπηλιές, καταφύγια σημαντικά για τη Μεσογειακή φώκια, βρίσκονται κατά μήκος των δυτικών ακτών του νησιού.

2.1.2 Πληθυσμιακή σύνθεση

2.1.2.1 Ιστορικά στοιχεία

Η σύνθεση του πληθυσμού της Ζακύνθου καθορίστηκε κυρίως, αφότου οι Βενετοί κατέλαβαν το νησί το 1480. Όμως, από το 1453, μετά την άλωση της Κωνσταντινουπόλεως ήλθαν στη Ζάκυνθο πολλοί Έλληνες που έφυγαν από εκεί. Το 1479 το νησί έπεσε στα χέρια των τούρκων και πολλοί κάτοικοι επεδίωξαν να διαφύγουν. Όσοι δεν τα κατάφεραν, κατά το μεγαλύτερο μέρος τους, κατεσφάγησαν από τους επιδρομείς. Ένα χρόνο αργότερα όταν οι Βενετοί κατέλαβαν το νησί, αντιλήφθηκαν ότι είχαν καταλάβει ένα νησί σχεδόν ακατοίκητο. Δημοσιεύτηκαν προκηρύξεις, για να ενισχύσουν την προσέλευση καινούργιων αποίκων. Ανάμεσα στους κατοίκους που το εποίκησαν ήταν και πολλοί Ιταλικής καταγωγής. Γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι πολλά Ζακυνθινά επώνυμα είναι ελληνοποιημένα Ιταλικά. Κατά τα έτη 1499 και 1500 που η Ναύπακτος, η Μεθώνη και η Κορώνη καταλαμβάνονται

από τους Τούρκους, ο πληθυσμός των περιοχών αυτών κατέφυγε ως επί το πλείστον στην Ζάκυνθο. Όμως, στη Ζάκυνθο βρίσκονται κάποιες χρονικές περιόδους Μανιάτες, και Κρητικοί, συνήθως για να βρουν άσυλο από αποτυχημένες εξεγέρσεις. Αλλά και αρκετές χιλιάδες Ζακυνθινών πολεμιστών, με επικεφαλής κάποιους ευγενείς αποτελούν εκστρατευτικά σώματα που περνάνε στην Πελοπόννησο ή τη Στερεά Ελλάδα, Ήπειρο κ..λ.π για βοήθεια των επαναστατημένων Ελλήνων. Γενικότερα τα 300 χρόνια της Ενετοκρατίας, αλλά και μετέπειτα, χαρακτηρίζονται από μια έντονη κινητικότητα πληθυσμών από και προς τη Ζάκυνθο. Σύμφωνα με τις πηγές η ντόπια ζωή αφομοίωσε όλες τις πληθυσμιακές ομάδες που βρέθηκαν στο νησί. «...διατήρησε σε πολλούς τομείς την ομοιογένεια και ιδιαιτερότητά της. Στην εθμική ζωή τα αρχαϊκά στοιχεία που δέθηκαν με τις μεταγενέστερες ελλαδικές επιδράσεις, ενώ οι επαφές με τη Δύση, δεν άσκησαν καθοριστική επίδραση στην εθνική συνείδηση και στην οικογενειακή ζωή του λαϊκού πληθυσμού [...] μόνο ό,τι είχε σχέση με τη διοίκηση, το στρατό και τη νομοθεσία τον επηρέαζε.» (Βρέλλη,2003). Τέλος, κατά τον Λεωνίδα Ζώη (2005) στη Ζάκυνθο υπήρχε μικρή εβραϊκή μειονότητα, η οποία επαγγελματικά ασχολείτο κύρια με το εμπόριο, ιδίως του ελαιολάδου, αλλά και την τοκογλυφία.

2.1.2.2 Απογραφή 2011

Η Ζάκυνθος είναι το δεύτερο σε πληθυσμό νησί στην περιφέρεια Ιονίων νήσων.

Σύμφωνα με την απογραφή του 2011 ο Δήμος Ζακύνθου έχει σύνολο πληθυσμού 40.650 άτομα, άρρενες 20.270, θήλεις 20.380, και πυκνότητα πληθυσμού ανά τετρ. χιλιόμετρο 100,23 άτομα.

Σύμφωνα με την ΕΣΥΕ παρατηρήθηκε ότι μεταξύ των απογραφών του 1991 και 2011 ο πληθυσμός αυξήθηκε κατά 24,85%, ενώ η συνολική αύξηση του πληθυσμού της χώρας ήταν 5,14%. Στο διάστημα 1981-2011 η πυκνότητα του πληθυσμού αυξήθηκε κατά σχεδόν 26% (βλ. παρακάτω πίνακες).

Πίνακας 2.1.2.2.α. Ο πληθυσμός του Ν.Ζακύνθου κατά τα έτη 1920-2011

ΕΤΟΣ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ		
	Πόλη	Ύπαιθρος	Σύνολο
1920			35.708
1928			40.433
1940			41.254

1951	11.134	26.920	38.054
1961	9.516	25.993	35.509
1971	9.346	20.841	30.187
1981	9.767	20.247	30.014
1991	10.237	22.320	32.557
2001	11.254	27.761	39.015
2011	9.773	30.877	40.650

Πηγή: Στατιστική Υπηρεσία Νομαρχίας Ζακύνθου

Πίνακας 2.1.2.2.β. Ο πληθυσμός του Ν. Ζακύνθου και η πυκνότητα κατά τα έτη 1920-2011

Πληθυσμός	Στοιχεία Απογραφών			
	1981	1991	2001	2011
Αριθμός κατοίκων	30.014	32.557	38.680	40.650
Επιφάνεια (τ.χλμ.)	406	406	406	406
Πυκνότητα	73,9	80	95,8	100,23

Πηγή: ΕΣΥΕ

Η παρατηρούμενη αύξηση του πληθυσμού οφείλεται κύρια στην εισροή οικονομικών μεταναστών. Ωστόσο, παρουσιάζεται αδυναμία καταγραφής τους, επειδή οι περισσότεροι δεν απογράφονται.

Στον πίνακα που ακολουθεί παρατίθενται συγκεντρωτικά δημογραφικά στοιχεία για τον Νομό Ζακύνθου για τα έτη 1991 και 2011 και για τις ευρύτερες διοικητικές ενότητες στις οποίες εντάσσεται, όσον αφορά το φύλο.

Πίνακας 2.1.2.2.γ. Κατανομή πληθυσμού κατά φύλο για τα έτη 1991, 2001 και 2011

Γεωγραφικό επίπεδο	1991			2001			2011		
	Σύνολο	Άρρενες	Θήλεις	Σύνολο	Άρρενες	Θήλεις	Σύνολο	Άρρενες	Θήλεις
ΝΟΜΟΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ	32.557	16.505	16.052	38.883	19.878	19.005	40.759	20.274	20.485
ΠΕΡ. ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ	193.734	95.493	98.241	209.608	104.219	105.389	207.855	102.400	105.455
ΕΛΛΑΔΑ	10.259.900	5.055.408	5.204.492	10.934.097	5.413.426	5.520.671	10.815.197	5.302.703	5.512.494

Πηγή: ΕΣΥΕ Απογραφή Πληθυσμού 1991, 2001,2011

Από την ανάλυση των στοιχείων των ανωτέρω συγκεντρωτικών πινάκων προέκυψαν οι εξής διαπιστώσεις και συμπεράσματα:

Η αύξηση του πληθυσμού αυτή είναι πιθανώς πλασματική καθώς σε αυτήν αποτυπώνεται ο ιδιαίτερα αυξημένος εποχιακός πληθυσμός (ημεδαπών και αλλοδαπών επιχειρηματιών και εργαζομένων) ο οποίος εισήλθε στην περιοχή λίγο πριν την έναρξη της τουριστικής περιόδου και αποχώρησε αμέσως μετά τη λήξη της. Από την ανάλυση των δεδομένων που αφορούν στις πληθυσμιακές ομάδες (άρρηνες/θήλεις, ηλικιακή κατανομή) προέκυψε ότι η αύξηση του πληθυσμού είναι πιο έντονη στον ανδρικό πληθυσμό και ιδιαίτερα στην ηλικιακή ομάδα 15- 64 (το 75% της αύξησης του πληθυσμού προέκυψε από αύξηση αυτής της ηλικιακής ομάδας), γεγονός που επιβεβαιώνει και ισχυροποιεί την προηγούμενη παρατήρηση ότι η αύξηση του πληθυσμού είναι πλασματική και συγκυριακή. Η κατανομή του πληθυσμού ανά φύλο χαρακτηρίζεται ως ομοιόμορφη. Πιο συγκεκριμένα, το 51% του πληθυσμού είναι άρρηνες και το 49% είναι θήλεις. Το 64% του πληθυσμού ομάδα 15-64.

Δείκτης γήρανσης: αποτελεί δείκτη της ηλικιακής ανανέωσης του πληθυσμού. Όσο πιο υψηλός είναι τόσο περισσότερο γερασμένος είναι ο πληθυσμός της περιοχής στην οποία αναφέρεται. Στο Ν. Ζακύνθου ο δείκτης με τιμή 1,54 αποκλίνει ελάχιστα από τον εθνικό μέσο όρο ενώ είναι σημαντικά μικρότερος συγκρινόμενος με τον δείκτη σε επίπεδο περιφέρειας..

Δείκτης εξάρτησης: προσδιορίζει πόσο οι μη παραγωγικές ομάδες, δηλ. παιδιά (0-14) και ηλικιωμένοι (65+), επιβαρύνουν τις παραγωγικές ηλικιακά ομάδες (15 - 64), δίνοντας ένα μέγεθος του ενεργού πληθυσμού. Δείχνει ότι για κάθε 1 άτομο των παραγωγικών ηλικιακά ομάδων αντιστοιχούν τόσα άτομα των μη παραγωγικών ηλικιακά ομάδων όσα και η τιμή του δείκτη για κάθε περιοχή αντίστοιχα. Ο δείκτης εμφανίζεται στο ίδιο περίπου επίπεδο με αυτόν της Περιφέρειας και αρκετά μεγαλύτερος σε σχέση με αυτόν σε εθνικό επίπεδο. Ο δείκτης εξάρτησης σε συνδυασμό με τον σχετικά υψηλό δείκτη γήρανσης της περιοχής, εκτιμάται ότι σύντομα θα επηρεάσουν την τοπική παραγωγική αλυσίδα. Η περιοχή θα εμφανίζει χαμηλή παραγωγικότητα και η τοπική οικονομία θα βασίζεται κυρίως σε συνταξιούχους στοιχείο που αναμένεται ότι θα επηρεάσει αρνητικά την αναπτυξιακή διαδικασία της περιοχής, και την επιχειρηματική ανάπτυξη του τοπικού δυναμικού.

Πίνακας 2.1.2.2.δ. Απογραφή Πληθυσμού - Κατοικιών 2011. Μόνιμος Πληθυσμός

Επίπεδο διοικητικής διαίρεσης	α/α	Γεωγραφικός κωδικός Καλλικράτη	Περιγραφή	Μόνιμος Πληθυσμός
4	9982	33	ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΖΑΚΥΝΘΟΥ (Έδρα: Ζάκυνθος,η)	40.759
5	9983	3301	ΔΗΜΟΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ (Έδρα: Ζάκυνθος,η)	40.759
6	9984	330102	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΛΥΚΩΝ	5.203
7	9985	33010201	Δημοτική Κοινότητα Κατασταρίου	1.378
8	9986	3301020101	Καταστάριον,το	1.378
7	9987	33010202	Τοπική Κοινότητα Αγίου Δημητρίου	615
8	9988	3301020201	Άγιος Δημήτριος,ο	531
8	9989	3301020202	Δράκας,ο	84
7	9990	33010203	Τοπική Κοινότητα Αλικανά	441
8	9991	3301020301	Αλικανάς,ο	441
7	9992	33010204	Τοπική Κοινότητα Άνω Γερακαρίου	709
8	9993	3301020402	Αλώνια,τα	526
8	9994	3301020401	Άνω Γερακάριον,το	176
8	9995	3301020403	Καστέλια,τα	7
7	9996	33010205	Τοπική Κοινότητα Καλλιθέας	238
8	9997	3301020501	Καλλιθέα,η	238
7	9998	33010206	Τοπική Κοινότητα Κάτω Γερακαρίου	347
8	9999	3301020601	Κάτω Γερακάριον,το	347
7	10000	33010207	Τοπική Κοινότητα Μέσου Γερακαρίου	391
8	10001	3301020701	Μέσον Γερακάριον,το	227
8	10002	3301020702	Ψαρού,η	164
7	10003	33010208	Τοπική Κοινότητα Πηγαδακίων	431
8	10004	3301020801	Πηγαδάκια,τα	431
7	10005	33010209	Τοπική Κοινότητα Σκουληκάδου	653
8	10006	3301020901	Σκουληκάδον,το	653
6	10007	330103	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΡΚΑΔΙΩΝ	5.215

7	10008	33010302	Τοπική Κοινότητα Αγίου Κηρύκου	766
8	10009	3301030201	Άγιος Κήρυκος,ο	733
8	10010	3301030202	Χαμουζάς,ο	33
7	10011	33010301	Τοπική Κοινότητα Βανάτου	1.045
8	10012	3301030101	Βανάτον,το	1.045
7	10013	33010303	Τοπική Κοινότητα Καλιπάδου	736
8	10014	3301030301	Καλιπάδον,το	709
8	10015	3301030302	Λιμονταίικα,τα	20
8	10016	3301030303	Ψαραίικα,τα	7
7	10017	33010304	Τοπική Κοινότητα Κυψέλης	685
8	10018	3301030402	Δροσιά,η	92
8	10019	3301030401	Κυψέλη,η	532
8	10020	3301030403	Νερόμυλος,ο	61
7	10021	33010305	Τοπική Κοινότητα Πλάνου	742
8	10022	3301030501	Πλάνος,ο	742
7	10023	33010306	Τοπική Κοινότητα Σαρακηνάδου	619
8	10024	3301030601	Σαρακηνάδον,το	619
7	10025	33010307	Τοπική Κοινότητα Τραγακίου	622
8	10026	3301030701	Τραγάκιον,το	622
6	10027	330104	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΡΤΕΜΙΣΙΩΝ	4.612
7	10028	33010402	Τοπική Κοινότητα Αγίας Μαρίνης	164
8	10029	3301040201	Αγία Μαρίνα,η	164
7	10030	33010403	Τοπική Κοινότητα Αγίου Λέοντος	400
8	10031	3301040301	Άγιος Λέων,ο	393
8	10032	3301040302	Φτερίνι,το	7
7	10033	33010404	Τοπική Κοινότητα Αγίων Πάντων	339
8	10034	3301040401	Άγιοι Πάντες,οι	339
7	10035	33010405	Τοπική Κοινότητα Βουγιάτου	351
8	10036	3301040501	Βουγιάτον,το	306

8	10037	3301040502	Μελινάδον,το	45
7	10038	33010406	Τοπική Κοινότητα Γαλάρου	278
8	10039	3301040601	Γαλάρον,το	278
7	10040	33010407	Τοπική Κοινότητα Γυρίου	34
8	10041	3301040701	Γύριον,το	34
7	10042	33010408	Τοπική Κοινότητα Κοιλιωμένου	391
8	10043	3301040801	Κοιλιωμένος,ο	391
7	10044	33010409	Τοπική Κοινότητα Λαγκαδακίων	357
8	10045	3301040901	Λαγκαδάκια,τα	357
7	10046	33010410	Τοπική Κοινότητα Λαγωπόδου	483
8	10047	3301041001	Λαγόποδον,το	483
7	10048	33010411	Τοπική Κοινότητα Λούχας	46
8	10049	3301041101	Λούχα,η	46
7	10050	33010401	Τοπική Κοινότητα Μαχαιράδου	941
8	10051	3301040101	Μαχαιράδον,το	941
7	10052	33010412	Τοπική Κοινότητα Ρομυρίου	605
8	10053	3301041201	Ρομίριον,το	605
7	10054	33010413	Τοπική Κοινότητα Φιολίτη	223
8	10055	3301041301	Φιολίτης,ο	223
6	10056	330105	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΕΛΑΤΙΩΝ	1.933
7	10057	33010502	Τοπική Κοινότητα Αναφωνητριάς	248
8	10058	3301050202	Άγιος Ιωάννης,ο (νησίς)	0
8	10059	3301050201	Αναφωνήτρια,η	248
7	10060	33010503	Τοπική Κοινότητα Άνω Βολιμών	399
8	10061	3301050302	Αγία Θέκλη,η	36
8	10062	3301050301	Άνω Βολίμαι,αι	262
8	10063	3301050303	Μικρό Νησί,το	38
8	10064	3301050304	Σκινάρια,τα	63
7	10065	33010501	Τοπική Κοινότητα Βολιμών	571

8	10066	3301050102	Άγιος Ανδρέας,ο (νησίς)	0
8	10067	3301050103	Άγιος Νικόλαος,ο	30
8	10068	3301050104	Ασκός,ο	31
8	10069	3301050105	Βαρβάρα,η	30
8	10070	3301050101	Βολίμαι,αι	406
8	10071	3301050106	Ελιές,οι	26
8	10072	3301050107	Κορίθιον,το	48
7	10073	33010504	Τοπική Κοινότητα Έξω Χώρας	187
8	10074	3301050401	Έξω Χώρα,η	128
8	10075	3301050402	Καμπιον,το	59
7	10076	33010505	Τοπική Κοινότητα Μαριών	296
8	10077	3301050501	Μαρία,αι	296
7	10078	33010506	Τοπική Κοινότητα Ορθονιών	232
8	10079	3301050602	Κορώνη,η	10
8	10080	3301050601	Ορθονιαί,αι	222
6	10081	330101	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΖΑΚΥΝΘΙΩΝ	16.810
7	10082	33010102	Δημοτική Κοινότητα Αμπελοκήπων	1.930
8	10083	3301010201	Αμπελόκηποι,οι	1.606
8	10084	3301010202	Καλπάκι,το	324
7	10085	33010105	Δημοτική Κοινότητα Γαϊτανίου	1.899
8	10086	3301010501	Γαϊτάνιον,το	1.899
7	10087	33010101	Δημοτική Κοινότητα Ζακυνθίων	9.773
8	10088	3301010101	Ζάκυνθος,η	9.772
8	10089	3301010102	Μονή Στροφάδων,η (Επί της νησίδος Σταμφάνιον Στροφάδων)	1
7	10090	33010103	Τοπική Κοινότητα Αργασιού	1.266
8	10091	3301010301	Αργάσιον,το	639
8	10092	3301010302	Καλλιτέρος,ο	627
7	10093	33010104	Τοπική Κοινότητα Βασιλικού	799
8	10094	3301010402	Άγιος Ιωάννης,ο	8

8	10095	3301010403	Άνω Βασιλικός,ο	280
8	10096	3301010401	Βασιλικός,ο	285
8	10097	3301010404	Καλονήσι,το (νησίς)	0
8	10098	3301010405	Ξηροκάστελλον,το	226
7	10099	33010106	Τοπική Κοινότητα Μποχάλης	1.143
8	10100	3301010602	Ακρωτήρι,το	155
8	10101	3301010603	Κυδώνι,το	112
8	10102	3301010601	Μποχάλη,η	876
6	10103	330106	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΛΑΓΑΝΑ	6.986
7	10104	33010605	Δημοτική Κοινότητα Λιθακιάς	1.307
8	10105	3301060501	Λιθακιά,η	1.307
7	10106	33010606	Δημοτική Κοινότητα Μουζακίου	1.702
8	10107	3301060601	Μουζάκιον,το	1.702
7	10108	33010601	Δημοτική Κοινότητα Παντοκράτορος	1.654
8	10109	3301060102	Λαγανάς,ο	729
8	10110	3301060101	Παντοκράτωρ,ο	925
7	10111	33010602	Τοπική Κοινότητα Αγαλά	342
8	10112	3301060201	Αγαλάς,ο	323
8	10113	3301060202	Άη Γιάννης,ο	8
8	10114	3301060203	Άμπελος,η	2
8	10115	3301060204	Στημιές,οι	9
7	10116	33010603	Τοπική Κοινότητα Καλαμακίου	1.193
8	10117	3301060301	Καλαμάκιον,το	890
8	10118	3301060302	Μαργαράικα,τα	303
8	10119	3301060303	Πευκάκια,τα	0
7	10120	33010604	Τοπική Κοινότητα Κερίου	788
8	10121	3301060402	Απελάτι,το	35
8	10122	3301060401	Κερίον,το	469
8	10123	3301060403	Λίμνη Κερίου,η	253

8	10124	3301060404	Μαραθιάς,ο	31
---	-------	------------	------------	----

Πηγή: ΕΣΥΕ

Πίνακας 2.1.2.2.ε. Απογραφή Πληθυσμού - Κατοικιών 2011. Νόμιμος Πληθυσμός (δημότες)

Επίπεδο διοικητικής διαίρεσης	Γεωγραφικός κωδικός Καλλικράτη	Περιγραφή	Νόμιμος Πληθυσμός (δημότες) 2011
4	33	ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΖΑΚΥΝΘΟΥ	38.641
5	3301	ΔΗΜΟΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ	38.641
6	330101	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΖΑΚΥΝΘΙΩΝ	17.229
6	330102	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΛΥΚΩΝ	4.834
6	330103	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΡΚΑΔΙΩΝ	4.450
6	330104	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΡΤΕΜΙΣΙΩΝ	4.541
6	330105	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΕΛΑΤΙΩΝ	2.413
6	330106	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΛΑΓΑΝΑ	5.174

Πηγή: ΕΣΥΕ

Πίνακας 2.1.2.2.στ. Απογραφή Πληθυσμού 2011. Μόνιμος Πληθυσμός κατά φύλο

Επίπεδο	Γεωγραφικός κωδικός	Περιγραφή	Αμφοτέρων των φύλων	Άρρενες	Θήλειες
			Σύνολο		
4	24133	ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΖΑΚΥΝΘΟΥ	40.759	20.274	20485
5	2413301	ΔΗΜΟΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ	40.759	20.274	20485
6	241330101	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΖΑΚΥΝΘΙΩΝ	16.810	8.115	8695
6	241330102	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΛΥΚΩΝ	5.203	2.661	2542
6	241330103	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΡΚΑΔΙΩΝ	5.215	2.672	2543
6	241330104	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΡΤΕΜΙΣΙΩΝ	4.612	2333	2279
6	241330105	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΕΛΑΤΙΩΝ	1.933	998	935
6	241330106	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΛΑΓΑΝΑ	6.986	3495	3491

Πηγή: ΕΣΥΕ

Πίνακας 2.1.2.2.ζ. Απογραφή Πληθυσμού 2011. Μόνιμος Πληθυσμός κατά φύλο και οικογενειακή κατάσταση

Επίπεδο	Γεωγραφικός κώδικας	Περιγραφή	Αμφότερων των φύλων					Άρρενες					Θήλειες				
			Σύνολο	Άγαμοι	Έγγαμοι	Χήροι	Διαζευγμένοι	Σύνολο	Άγαμοι	Έγγαμοι	Χήροι	Διαζευγμένοι	Σύνολο	Άγαμοι	Έγγαμοι	Χήροι	Διαζευγμένοι
4	24133	ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΖΑΚΥΝΘΟΥ	40.759	15.423	21.263	2.772	1.301	20.274	8.591	10.636	463	584	20.485	6.832	10.627	2.309	717
5	2413301	ΔΗΜΟΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ	40.759	15.423	21.263	2.772	1.301	20.274	8.591	10.636	463	584	20.485	6.832	10.627	2.309	717
6	241330101	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΖΑΚΥΝΘΙΩΝ	16.810	6.576	8.432	1.132	670	8.115	3.517	4.177	175	246	8.695	3.059	4.255	957	424
6	241330102	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΛΥΚΩΝ	5.203	1.923	2.812	353	115	2.661	1.121	1.415	60	65	2.542	802	1.397	293	50
6	241330103	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΡΚΑΔΙΩΝ	5.215	1.956	2.801	320	138	2.672	1.120	1.417	65	70	2.543	836	1.384	255	68
6	241330104	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΡΤΕΜΙΣΙΩΝ	4.612	1.705	2.452	358	97	2.333	983	1.229	68	53	2.279	722	1.223	290	44
6	241330105	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΕΛΑΤΙΩΝ	1.933	679	1.023	175	56	998	417	520	27	34	935	262	503	148	22
6	241330106	ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΛΑΓΑΝΑ	6.986	2.584	3.743	434	225	3.495	1.433	1.878	68	116	3.491	1.151	1.865	366	109

Πηγή: ΕΣΥΕ

Πίνακας 2.1.2.2.η. Απογραφή Πληθυσμού 2011. Μόνιμος Πληθυσμός κατά ομάδες υπηκοοτήτων

Επίπεδο	Γεωγραφικός κώδικας	Περιγραφή	Σύνολο	Ελλάδα	Σύνολο	Χώρες ΕΕ	Λοιπή Ευρώπη	Αφρική	Καριβική, Νότια ή Κεντρική Αμερική	Βόρεια Αμερική	Ασία	Ωκεανία	Χωρίς υπηκοότητα
3	241	ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ	207.855	184.042	23.813	6.596	15.635	242	58	211	840	103	128
4	24133	ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΖΑΚΥΝΘΟΥ	40.759	34.710	6.049	1.526	4.250	31	10	39	141	37	15

Πηγή: ΕΣΥΕ

Πίνακας 2.1.2.2.θ. Απογραφή Πληθυσμού 2011. Αριθμός νοικοκυριών και μέλη αυτών

Επίπεδο	Γεωγραφικός κώδικας	Περιγραφή	Σύνολο		1 μέλος		2 μέλη		3 μέλη		4 μέλη		5 μέλη και άνω	
			Νοικοκυριά	Μέλη	Νοικοκυριά	Μέλη	Νοικοκυριά	Μέλη	Νοικοκυριά	Μέλη	Νοικοκυριά	Μέλη	Νοικοκυριά	Μέλη
3	241	ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ	80.707	204.023	20.843	20.843	24.521	49.042	15.741	47.223	13.700	54.800	5.902	32.115
4	24133	ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ ΖΑΚΥΝΘΟΥ	14.684	40.112	3.125	3.125	4.089	8.178	3.096	9.288	2.993	11.972	1.381	7.549
5	2413301	ΔΗΜΟΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ	14.684	40.112	3.125	3.125	4.089	8.178	3.096	9.288	2.993	11.972	1.381	7.549

Πηγή: ΕΣΥΕ

2.1.2.3 Απογραφή 2001

Πίνακας 2.1.2.3.α. Απογραφή Πληθυσμού 2001. Μόνιμος πληθυσμός, επιφάνεια και πυκνότητα του πληθυσμού, με διάκριση σε αστικές και αγροτικές περιοχές καθώς και σε πεδινές, ημιορεινές και ορεινές περιοχές. Μέσος σταθμικός των υψομέτρων. Σε επίπεδο Νομού

Νομός	Αριθμός Δημοτικών και Κοινοτικών Διαμερισμάτων	Πληθυσμός	Επιφάνεια (τ.χμ.)		Πυκνότητα πληθυσμού ανά τ.χμ.	Μέσος σταθμικός υψόμετρο	Grece Entiere, regions geographiques
			Με εσωτερικά ύδατα	Χωρίς εσωτερικά ύδατα			
ΝΟΜΟΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ	47	38.883	405,550	405,225	95,88	78	DEPARTMENT OF ZAKYNTHOS
Αστικά	1	11.140	5,717	5,697	1948,57		Urbans
Αγροτικά	46	27.743	399,833	399,528	69,39		Rurals
Πεδινά	31	30.980	159,406	159,381	194,35		Plainsmen
Ημιορεινά	15	7.715	242,518	242,218	31,81		Semimountainous
Ορεινά	1	188	3,626	3,626	51,85		Mountainous

Πηγή: ΕΣΥΕ



ΜΕΛΕΤΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ, ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΟΡΕΙΝΗΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ

Πίνακας 2.1.2.3.β. Σε επίπεδο Δήμων, Δημοτικών διαμερισμάτων

Δήμοι/Δημοτικά διαμερίσματα	Αστικά και Αγροτικά Δ.Δ/Κ.Δ	Ορεινά ημιορεινά και πεδινά Δ.Δ/Κ.Δ.	Πληθυσμός	Επιφάνεια (τ.χμ.)		Πυκνότητα πληθυσμού ανά τ.χμ.	Μέσος σταθμικός υψομέτρου	Grece Entiere, regions geographiques
				Με εσωτερικά ύδατα	Χωρίς εσωτερικά ύδατα			
ΔΗΜΟΣ ΖΑΚΥΝΘΙΩΝ			16.382	45,788	45,763	357,78	17	MUNICIPALITY OF ZAKYNTHOS
Δ.Δ.Ζακυνθίων	ΑΣ	Π	11.140	5,717	5,697	1.948,57	10	Zakynthos
Δ.Δ.Αμπελοκήπων	ΑΓ	Π	1.425	7,003	6,998	203,48	10	Abelokipi
Δ.Δ.Αργασιού	ΑΓ	Π	793	7,000	7,000	113,29	13	Argassi
Δ.Δ.Βασιλικού	ΑΓ	Π	734	16,508	16,508	44,46	56	Vassilikos
Δ.Δ.Γαϊτανίου	ΑΓ	Π	1.401	5,466	5,466	256,31	20	Gaitani
Δ.Δ.Μποχάλης	ΑΓ	Π	889	4,094	4,094	217,15	84	Bochali
ΔΗΜΟΣ ΑΛΥΚΩΝ			4.852	42,881	42,881	113,15	60	MUNICIPALITY OF ALYKES
Δ.Δ.Κατασταρίου	ΑΓ	Η	1.352	14,000	14,000	96,57	40	Katastari





ΜΕΛΕΤΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ, ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΟΡΕΙΝΗΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ

Δ.Δ.Αγίου Δημητρίου	ΑΓ	Π	515	3,701	3,701	139,15	69	Aghios Dimitrios
Δ.Δ.Αλικανά	ΑΓ	Π	345	1,550	1,550	222,58	20	Alikanas
Δ.Δ.Άνω Γερακαρίου	ΑΓ	Π	717	5,702	5,702	125,75	74	Ano Gerakari
Δ.Δ.Καλλιθέας	ΑΓ	Η	224	3,701	3,701	60,52	60	Kallithea
Δ.Δ.Κάτω Γερακαρίου	ΑΓ	Π	335	2,700	2,700	124,07	80	Kato Gerakari
Δ.Δ.Μέσου Γερακαρίου	ΑΓ	Π	387	2,675	2,675	144,67	112	Messo Gerakari
Δ.Δ.Πηγαδακίων	ΑΓ	Η	392	4,176	4,176	93,87	30	Pigadakia
Δ.Δ.Σκουληκάδου	ΑΓ	Π	585	4,676	4,676	125,11	80	Skoulikado
ΔΗΜΟΣ ΑΡΚΑΔΙΩΝ			4.828	26,475	26,475	182,36	55	MUNICIPALITY OF ARKADII
Δ.Δ.Βανάτου	ΑΓ	Π	844	4,000	4,000	211,00	20	Vanato
Δ.Δ.Αγίου Κηρύκου	ΑΓ	Π	746	3,000	3,000	248,67	40	Aghios Kirykos
Δ.Δ.Καλιπάδου	ΑΓ	Π	688	3,551	3,551	193,75	41	Kalipado
Δ.Δ.Κυψέλης	ΑΓ	Π	594	4,801	4,801	123,72	103	Kypseli
Δ.Δ.Πλάνου	ΑΓ	Π	826	3,794	3,794	217,71	30	Planos
Δ.Δ.Σαρακηνάδου	ΑΓ	Π	521	3,651	3,651	142,70	30	Sarakinado
Δ.Δ.Τραγακίου	ΑΓ	Π	609	3,678	3,678	165,58	150	Tragaki
ΔΗΜΟΣ ΑΡΤΕΜΙΣΙΩΝ			4.482	104,890	104,890	42,73	164	MUNICIPALITY OF





ΜΕΛΕΤΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ, ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΟΡΕΙΝΗΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ

								ARTEMISSII
Δ.Δ.Μαχαιράδου	ΑΓ	Π	935	6,028	6,028	155,11	75	Macherado
Δ.Δ.Αγίας Μαρίνης	ΑΓ	Ο	188	3,626	3,626	51,85	180	Aghia Marina
Δ.Δ.Αγίου Λέοντος	ΑΓ	Η	437	27,262	27,262	16,03	391	Aghios Leon
Δ.Δ.Αγίων Πάντων	ΑΓ	Η	266	3,501	3,501	75,98	140	Aghii Pantes
Δ.Δ.Βουγιάτου	ΑΓ	Π	374	3,026	3,026	123,60	59	Vouyato
Δ.Δ.Γαλάρου (τ.Μεγάλου Γαλάρου)	ΑΓ	Π	248	3,226	3,226	76,88	50	Galaro
Δ.Δ.Γυριού	ΑΓ	Π	53	7,000	7,000	7,57	550	Gyrio
Δ.Δ.Κοιλιωμένου (Αγίου Νικολάου)	ΑΓ	Η	390	27,043	27,043	14,42	480	Kiliomenos
Δ.Δ.Λαγκαδακίων	ΑΓ	Π	381	3,751	3,751	101,57	40	Lagadakia
Δ.Δ.Λαγωπόδου	ΑΓ	Π	425	4,076	4,076	104,27	120	Lagopodo
Δ.Δ.Λούχας	ΑΓ	Π	82	9,525	9,525	8,61	500	Loucha
Δ.Δ.Ρομυρίου	ΑΓ	Π	461	4,726	4,726	97,55	90	Romiri
Δ.Δ.Φιολίτη	ΑΓ	Π	242	2,100	2,100	115,24	90	Fiolitis
ΔΗΜΟΣ ΕΛΑΤΙΩΝ			2.481	111,412	111,412	22,27	365	MUNICIPALITY OF ELATIES
Δ.Δ.Βολιμών	ΑΓ	Η	939	35,705	35,705	26,30	343	Volimes
Δ.Δ.Αναφωνητριάς	ΑΓ	Η	224	10,352	10,352	21,64	340	Anafonitria





ΜΕΛΕΤΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ, ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΟΡΕΙΝΗΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ

Δ.Δ.Άνω Βολιμών	ΑΓ	Η	479	11,536	11,536	41,52	393	Ano Volimes
Δ.Δ.Έξω Χώρας	ΑΓ	Η	221	18,862	18,862	11,72	297	Exo Chora
Δ.Δ.Μαριών	ΑΓ	Η	361	21,330	21,330	16,92	390	Maries
Δ.Δ.Ορθονιών	ΑΓ	Η	257	13,627	13,627	18,86	439	Orthonies
ΔΗΜΟΣ ΛΑΓΑΝΑ			5.858	74,104	73,804	79,05	98	MUNICIPALITY OF LAGANAS
Δ.Δ.Παντοκράτορος	ΑΓ	Π	1.485	6,978	6,978	212,81	65	Pantokratoras
Δ.Δ.Αγαλά	ΑΓ	Η	326	22,013	22,013	14,81	292	Agalas
Δ.Δ.Καλαμακίου	ΑΓ	Π	860	8,000	8,000	107,50	16	Kalamaki
Δ.Δ.Κερίου	ΑΓ	Η	676	17,244	16,944	39,20	154	Keri
Δ.Δ.Λιθακιάς	ΑΓ	Η	1.171	12,166	12,166	96,25	110	Lithakia
Δ.Δ.Μουζακίου	ΑΓ	Π	1.340	7,703	7,703	173,96	100	Mouzaki

Πηγή: ΕΣΥΕ



Πίνακας 2.1.2.3.γ. Απογραφή πληθυσμού 2001. Οικισμοί και μόνιμος πληθυσμός αυτών κατά τάξεις μεγέθους

Τάξεις μεγέθους	Αριθμός Οικισμών	Πληθυσμός	
		Σύνολο	Εκ του οποίου συγκεντρωμένος
Σύνολο Ελλάδος	13.272	10.934.097	10.836.627
Ιόνιοι Νήσοι	651	209.608	207.269
Νομός Ζακύνθου	88	38.883	38.619
500.000 και άνω	0	0	0
200.000 – 499.999	0	0	0
100.000 – 199.999	0	0	0
50.000 – 99.999	0	0	0
20.000 – 49.999	0	0	0
10.000 – 19.999	1	11.082	10.933
5.000 – 9.999	0	0	0
2.000 – 4.999	0	0	0
1.000 – 1.999	5	6.446	6.426
500 - 999	15	10.196	10.165
200 – 499	28	8.902	8.865

ΜΕΛΕΤΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ, ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΟΡΕΙΝΗΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ

50 - 199	20	1.959	1.941
0 - 49	19	298	289

Πηγή: ΕΣΥΕ

Πίνακας 2.1.2.3.δ. Απογραφή πληθυσμού 2001. Μόνιμος πληθυσμός κατανεμημένος σε ομοδημότες, ετεροδημότες και αλλοδαπούς και Νόμιμος πληθυσμός κατανεμημένος σε διαμένοντες στο δήμο ή την κοινότητα που είναι δημότες σε άλλους δήμους και κοινότητες και διαμένοντες στο εξωτερικό

Περιφέρεια/Νομός/Δήμοι	Μόνιμος Πληθυσμός					Νόμιμος πληθυσμός			
	Σύνολο	Ομο-δημότες	Ετερο-δημότες	Αλλο-δαποί	Χωρίς υπηκοότητα -Αδιευκρίνιστη υπηκοότητα	Σύνολο	Διαμένοντες στο δήμο ή την κοινότητα που είναι δημότες	Διαμένοντες σε άλλους δήμους ή κοινότητες	Διαμένοντες στο εξωτερικό
Ιόνιοι Νήσοι	209.608	164.574	25.574	19.460	0	214.911	164.574	49.702	635
Ν. Ζακύνθου	38.883	29.937	3.806	5.140	0	37.979	29.937	7.980	62
ΔΗΜΟΣ ΖΑΚΥΝΘΙΩΝ	16.382	11.517	2.341	2.524	0	15.294	11.517	3.743	34
ΔΗΜΟΣ ΑΛΥΚΩΝ	4.852	4.169	156	527	0	5.117	4.169	940	8
ΔΗΜΟΣ ΑΡΚΑΔΙΩΝ	4.828	3.712	467	649	0	4.548	3.712	834	2
ΔΗΜΟΣ ΑΡΤΕΜΙΣΙΩΝ	4.482	3.963	265	254	0	4.976	3.963	1.005	8
ΔΗΜΟΣ ΕΛΑΤΙΩΝ	2.481	2.373	32	76	0	3.053	2.373	677	3
ΔΗΜΟΣ ΛΑΓΑΝΑ	5.858	4.203	545	1.110	0	4.991	4.203	781	7

Πηγή: ΕΣΥΕ

2.2 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Οικονομική δραστηριότητα

Η οικονομία του Νομού, κατά τη διάρκεια της τελευταίας 35ετίας, χαρακτηρίζεται από μια σταδιακή μετάβαση από την αγροτική οικονομία παραδοσιακού τύπου σε μια οικονομία με κυρίαρχο τον τομέα των υπηρεσιών κυρίως σχετιζόμενων άμεσα ή έμμεσα με την ανάπτυξη του τουρισμού, με σημαντική, ωστόσο, εντός του Νομού, διαφοροποίηση. Ως αποτέλεσμα της πορείας αυτής η Ζάκυνθος θεωρείται πλέον ένας σημαντικός τουριστικός προορισμός, ο οποίος έχει να επιδείξει μεγάλη ποικιλία φυσικών και πολιτιστικών πόρων για την προσέλκυση επισκεπτών που ακολουθούν το μοντέλο του μαζικού/παραθεριστικού τουρισμού (αλλοδαπών και ημεδαπών) αλλά και επισκεπτών που υιοθετούν το μοντέλο του εναλλακτικού τουρισμού (αγροτουρισμού, οικοτουρισμού, θρησκευτικού τουρισμού κλπ).

Οικονομικά στοιχεία

Στη Ζάκυνθο αναλογεί το 0,3% του ΑΕΠ. Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ κατά το 2001 ήταν 11.563 €. Η Ζάκυνθος είναι 13η στην κατάταξη των ελληνικών νομών με 98% του μέσου όρου της Ελλάδας, κατά το 2001. Νεώτερα στοιχεία (2009) που αναφέρονται στο ΑΕΠ Ζακύνθου παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 2.2.α. ΑΕΠ Ν. Ζακύνθου

Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (νέα σειρά 1995, 2000)	2009
Ακαθ.Εγχ.Προϊόν, εκατ. Ευρώ,εκατ. Δρχ. ως 1994	949
ΓΕΩΡΓΙΑ % ΑΕΠ	3,432
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ-ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ % ΑΕΠ	9,2308
ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ % ΑΕΠ	86,0355
Ακαθ.Εγχ.Προϊόν κατά κεφαλή, ευρώ, δρχ. ως 1994	23404,806
Ακαθ.Εγχ.Προϊόν κατά κεφαλή % μ.ό. χώρας	113,99736
ΓΕΩΡΓΙΑ, εκ. ευρώ, εκ. δρχ. ως 1994	29,9
Ενέργεια, εκ. ευρώ, εκ. δρχ. ως 1994	3,6
Μεταποίηση, εκ. ευρώ, εκ. δρχ. ως 1994	6,3
Κατασκευές, εκ. ευρώ, εκ. δρχ. ως 1994	69,5
ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ, εκ. ευρώ, εκ. δρχ. ως 1994	727,3
Μεταποίηση % μεταποίησης χώρας	0,029214
Υπηρεσίες % υπηρεσιών χώρας	0,452698
Μεταλλεία – Ορυχεία,εκ. ευρώ, εκ. δρχ. ως 1994	0,9
Μεταποίηση % ΑΕΠ	0,7101
Ενέργεια % ΑΕΠ	0,355
Κατασκευές % ΑΕΠ	8,1657
Γεωργία % γεωργίας χώρας	0,45245
Ακ. Προστιθέμενη αξία, εκατ. Ευρώ	845,3

Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (νέα σειρά 1995, 2000)	2009
Εμπόριο, εκ. ευρώ	102
Ξενοδοχεία και εστιατόρια, εκ. ευρώ	234,6
Μεταφορές- αποθήκευση, εκ. ευρώ	96,7
Χρηματοπιστωτική διαμεσολάβηση	14,6
Ξενοδοχεία και εστιατόρια % ξενοδ. Χώρας	2,075278
Ξενοδοχεία και εστιατόρια % ΑΕΠ	27,6923
ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ-ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ, εκ. ευρώ	89,5
Ενημέρωση και επικοινωνία, εκ. ευρώ	27,7
Διαχείριση ακίνητης περιουσίας, εκ. ευρώ	76,8
Επαγγελματικές, επιστημονικές, τεχνικές δρας/τες, εκ. ευρώ	19,7
Διοικητικές και υποστηρικτικές δρας/τες, εκ. ευρώ	7,5
Δημόσια διοίκηση και άμυνα, εκ. ευρώ	46,4
Εκπαίδευση, εκ. ευρώ	32,3
Υγεία, εκ. ευρώ	19,6
Παροχή νερού, επεξεργασία λυμάτων, εκ. ευρώ	9,2

Πηγή: economics.gr

Παρακάτω παρουσιάζονται τα οικονομικά στοιχεία των Δήμων της Ζακύνθου (πριν την εφαρμογή του νέου συστήματος τοπικής αυτοδιοίκησης Καλλικράτης).

Πίνακας 2.2.β. Οικονομικώς Ενεργοί ανά Καποδιστριακό Δήμο

Γεωγραφικά διαμερίσματα, δήμοι / φύλο	Οικονομικώς ενεργοί				Οικονομικώς μη ενεργοί
	Σύνολο	Απασχολούμενοι	Ανεργοί		
			Σύνολο	Από αυτούς "νέοι"	
ΝΟΜΟΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ	17.419	14.741	2.678	951	17.244
Άρρενες	11.433	9.991	1.442	585	6.366
Θήλεις	5.986	4.750	1.236	366	10.878
ΔΗΜΟΣ ΖΑΚΥΝΘΙΩΝ	7.526	6.271	1.255	451	7.109
Άρρενες	4.822	4.173	649	265	2.548
Θήλεις	2.704	2.098	606	186	4.561
ΔΗΜΟΣ ΑΛΥΚΩΝ	2.073	1.725	348	125	2.220
Άρρενες	1.394	1.195	199	75	859
Θήλεις	679	530	149	50	1.361
ΔΗΜΟΣ ΑΡΚΑΔΙΩΝ	2.143	1.967	176	88	2.053

Άρρενες	1.401	1.316	85	52	748
Θήλεις	742	651	91	36	1.305
ΔΗΜΟΣ ΑΡΤΕΜΙΣΙΩΝ	2.021	1.822	199	85	2.027
Άρρενες	1.321	1.225	96	51	768
Θήλεις	700	597	103	34	1.259
ΔΗΜΟΣ ΕΛΑΤΙΩΝ	915	851	64	47	1.332
Άρρενες	674	627	47	36	517
Θήλεις	241	224	17	11	815
ΔΗΜΟΣ ΛΑΓΑΝΑ	2.741	2.105	636	155	2.503
Άρρενες	1.821	1.455	366	106	926
Θήλεις	920	650	270	49	1.577

Πηγή: ΕΣΥΕ Απογραφή 2001

Ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός το 2001 αυξήθηκε κατά 41% σε σχέση με το 1991. Η αύξηση αυτή είναι σε μεγάλο βαθμό αποτέλεσμα της συνολικής αύξησης του πληθυσμού και οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στον αλλοδαπό πληθυσμό που απασχολείται εποχιακά σε επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται κυρίως στον τριτογενή τομέα (τουρισμός). Η αύξηση είναι κατά πολύ μεγαλύτερη στον γυναικείο πληθυσμό.

2.2.1 Επιχειρηματικότητα – εμπορικό ισοζύγιο – ανάπτυξη - καινοτομία

Ακολουθεί ο σχεδιασμός του Δήμου για την ανάπτυξη στο νησί, όπως έχει αποτυπωθεί σε διάφορες αναπτυξιακές μελέτες των τελευταίων χρόνων.

Το όραμα και οι αρχές του Δήμου

Το όραμα των Ζακυνθινών συνυπάρχει με την πραγματικότητα. Οι βασικές αρχές που το προσδιορίζουν είναι η σύνδεση θεωρίας και πράξης, οι ανθρωπιστικές αξίες, η αξιοκρατία, η αλληλεγγύη, η προστασία κι η αειφορική διαχείριση των φυσικών πόρων καθώς και η ολοκληρωμένη προσέγγιση. Η κοινωνία, η πολιτική και η οικονομία αντιμετωπίζονται ως ενιαίο σύνολο που αναζητά ολοκληρωμένα αναπτυξιακά προγράμματα, για την αποτελεσματική αντιμετώπιση των προβλημάτων. Η ανάπτυξη θεωρείται πρωτίστως ως ζήτημα στρατηγικής και μεθόδου με το όραμα

να επικεντρώνεται στην ανάδειξη προτύπου βιώσιμης ανάπτυξης, αντιμετωπίζοντας συντονισμένα τα θέματα οικονομίας, κοινωνίας, πολιτισμού, αθλητισμού και περιβάλλοντος.

Ο Δήμος ως διοικητικός θεσμός ασκεί τις αρμοδιότητες και προσφέρει τις υπηρεσίες σε όλους τους πολίτες χωρίς φραγμούς, ευέλικτα και αποτελεσματικά. Ως αναπτυξιακός θεσμός χαράζει στρατηγικές, σχεδιάζει μακροχρόνια αναπτυξιακά προγράμματα, προσεγγίζει την ανάπτυξη ως ολότητα, προτείνει στο σύνολο των τοπικών κοινωνικών φορέων την υλοποίηση των προγραμμάτων στο πλαίσιο των διακριτών ρόλων και ως πολιτικός θεσμός σχεδιάζει το πλαίσιο διεκδίκησης των απαιτούμενων πόρων.

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα

Το όραμα για τη Ζάκυνθο είναι: Η ύπαρξη Δήμου, όμορφου, ανθρώπινου, φιλόξενου και σύγχρονου με εξωστρέφεια, που δίνει προτεραιότητα στο περιβάλλον και στον πολιτισμό, δημιουργεί προϋποθέσεις ανταγωνιστικής οικονομίας και ποιότητας ζωής για τους δημότες του διαμορφώνει μια συμμετοχική κοινωνία ενεργών πολιτών προσδίδει περιεχόμενο και ποιότητα στην τοπική διακυβέρνηση.

Αναλυτικά, η εκπλήρωση του οράματος θα οδηγήσει την τοπική κοινωνία που σε μια νέα πορεία ανάπτυξης που θα συνδυάζει τα παρακάτω χαρακτηριστικά :

- η αειφόρος ανάπτυξη που εξασφαλίζει την προστασία του περιβάλλοντος και την ορθολογική διαχείριση των φυσικών πόρων
- βελτίωση της ποιότητας ζωής των πολιτών αναβαθμίζοντας το ανθρωπογενές περιβάλλον, ενισχύοντας την απασχόληση, την τοπική οικονομία, τις ευπαθείς κοινωνικά ομάδες, την ασφάλεια των πολιτών
- η ενίσχυση θεσμών και δράσεων πολιτισμού, αθλητισμού, νεολαίας και κοινωνικής μέριμνας
- η ανάπτυξη διαδικασιών αμφίδρομης επικοινωνίας και ενεργής συμμετοχής των πολιτών στα καίρια ζητήματα και προβλήματα του Δήμου
- η αποτελεσματική και αποδοτική διοίκηση
- η ανάδειξη και προβολή της τοπικής ταυτότητας και των πόρων του ως συγκριτικών πλεονεκτημάτων

Η προσέγγιση του παραπάνω οράματος θα επιτευχθεί με επιμέρους στρατηγικές επιλογές που βασίζονται στις παρακάτω κατευθυντήριες αρχές - αναπτυξιακές προτεραιότητες:

- Σεβασμός των αρχών της αειφόρου ανάπτυξης
- Πολεοδομικός και χωροταξικός σχεδιασμός για τη δημιουργία ζωτικού χώρου ανάπτυξης στην πόλη και στα δημοτικά διαμερίσματα
- Βελτίωση των υποδομών και προστασία του περιβάλλοντος
- Ανάπτυξη των υπηρεσιών κοινωνικής μέριμνας
- Ανάπτυξη αθλητικών δραστηριοτήτων
- Ανάδειξη της τοπικής ταυτότητας της περιοχής
- Προώθηση της ενεργού συμμετοχής των πολιτών
- Ανταπόκριση στις ανάγκες και τα αιτήματα των πολιτών
- Διαφάνεια και χρηστή διαχείριση
- Δίκαιη και συμμετοχική διοίκηση
- Βελτίωση της κτιριακής υποδομής και των κτιριακών εγκαταστάσεων του Δήμου
- Υιοθέτηση σύγχρονων μεθόδων διοίκησης και οργάνωσης υπηρεσιών
- Ισορροπη ανάπτυξη της πόλης της Ζακύνθου με τα δημοτικά διαμερίσματα
- Ανάπτυξη σχέσεων συνεργασίας με διακρατικούς και τοπικούς φορείς
- Αξιοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων του Δήμου
- Ζάκυνθος, πόλη εξωστρέφειας, τουριστικός πόλος μέσω μεγάλων αστικών αναπλάσεων στο κέντρο
- Ίσες ευκαιρίες απασχόλησης, καταπολέμηση των διακρίσεων και του κοινωνικού αποκλεισμού
- Στήριξη των τοπικών επιχειρήσεων και ενίσχυση της επιχειρηματικότητας
- Ποιοτική αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών στον τομέα του τουρισμού.

Στρατηγική - Εξωτερικό περιβάλλον

Πρωταρχικός παράγοντας μιας προσπάθειας σημαντικής ανάπτυξης σε διάφορους τομείς είναι η επέκταση και βελτίωση της τουριστικής υποδομής του νησιού ώστε να

εκμεταλλευτεί το συνεχώς αυξανόμενο ρεύμα τουριστών κατά τους καλοκαιρινούς μήνες. Επιπλέον εκμεταλλευόμενος τη γεωγραφική του θέση, το αεροδρόμιο και το λιμάνι παράλληλα με την ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού όπως, Συνεδριακός η εναλλακτικός (Ε.Θ.Π.Ζ) είναι δυνατόν να προσελκύσει επιπλέον επισκέπτες.

Η ανάπτυξη του Δήμου μπορεί να βασιστεί σε δυο βασικούς πυλώνες οικονομικής δραστηριότητας τον τουρισμό και τις υπηρεσίες.

➤ Τουρισμός

Είναι δεδομένο ότι τουριστικά η Ζάκυνθος δεν έχει αναπτυχθεί με τέτοιο τρόπο ώστε να είναι ανταγωνιστική με υπόλοιπους τουριστικούς προορισμούς. Συνεπώς η Τουριστική ανάπτυξη είναι δυνατή μόνο με την διαφοροποίηση του Τουριστικού προϊόντος σε σχέση με την σημερινή κατάσταση. Συγκεκριμένα η Ζάκυνθος μπορεί να προσελκύσει περισσότερο τουρισμό στους παρακάτω τομείς:

- Τουρισμός Πόλης: Λόγω της γεωγραφικής θέσης της πόλης αλλά και του μητροπολιτικού χαρακτήρα που κατέχει στο νησί η πόλη της Ζακύνθου μπορεί να γίνει κέντρο διημέρευσης τουριστών προσελκύοντας επισκέπτες από τις υπόλοιπες τουριστικά ανεπτυγμένες περιοχές του νομού. Απαραίτητη προϋπόθεση η δημιουργία ενός τουριστικού πόλου στο κέντρο της πόλης (λιμάνι, πλατεία Σολωμού, λεωφόρος Δημοκρατίας, πλατεία Αγίου μάρκου, Αλεξάνδρου Ρώμα), η βελτίωση των συνθηκών κυκλοφορίας και ζωής στο κέντρο (αύξηση πεζοδρόμων και παρκινγκ σε εφαρμογή κυκλοφοριακής μελέτης) και η δημιουργία σύγχρονης και ελκυστικής εμπορικής αγοράς (μέσα από την βελτίωση της υφιστάμενης αγοράς).
- Ειδικός Τουρισμός: Ειδικές μορφές τουρισμού μπορεί να λειτουργήσουν επικουρικά με την αξιοποίηση και βελτίωση των υφιστάμενων υποδομών (και την δημιουργία νέων σύγχρονων. Συγκεκριμένα η Ζάκυνθος θα συγκεντρώσει επιπλέον τουρισμό μέσω των παρακάτω ειδικών μορφών:
 - Θαλάσσιος Τουρισμός σκαφών αναψυχής και ιστιοφόρων: Η ολοκλήρωση του έργου της μαρίνας θα επιτρέπει στάθμευση περιορισμένης διάρκειας (1 -2 ημέρες) και η δημιουργία χώρου μακράς στάθμευσης (ή χώρου διαχείμασης τουριστικών σκαφών).
 - Τουρισμός Κρουαζιερόπλοιων: Η Ζάκυνθος μπορεί να προσελκύσει αυξανόμενο αριθμό μικρών και μεγαλύτερων κρουαζιερόπλοιων. Προτείνονται δράσεις και

μέτρα προσέλκυσης τέτοιων πλοίων καθώς και δημιουργία κατάλληλης με κυρίαρχο ζήτημα την δημιουργία κατάλληλης υποδομής και κατάλληλου χώρου υποδοχής (χώρος πολλαπλών χρήσεων με σημαντικό αριθμό υπηρεσιών εξυπηρέτησης τουριστών).

- Τουρισμός Μικρών Συνεδρίων: Η Ζάκυνθος μπορεί να προσελκύσει συνέδρια μικρού μεγέθους όλο το χρόνο εφόσον δημιουργηθεί αυτόνομο συνεδριακό κέντρο.
- Θρησκευτικός Τουρισμός: Η Ζάκυνθος αποτελεί ήδη αξιόλογο προορισμό θρησκευτικού τουρισμού, ενώ με περαιτέρω ανάδειξη αξιόλογων θρησκευτικών μνημείων-ναών μπορεί να δραστηριοποιηθεί ακόμα περισσότερο στο χώρο.
- Ιστορικός Τουρισμός: Η ανάδειξη και αξιοποίηση του Ενετικού Κάστρου, του Βυζαντινού μουσείου, του μουσείου Σολωμού και Κάλβου κ.λ.π. μπορεί να αυξήσει τον αριθμό των τουριστών σε αυτήν τη κατηγορία.
- Πολιτιστικός Τουρισμός και Τουρισμός Γεγονότων: Η συγκροτημένη βελτίωση και επέκταση των καρναβαλικών εκδηλώσεων και η καθιέρωση νέων πολιτιστικών δρώμενων στην πόλη μπορεί να οδηγήσει σε αύξηση του αριθμού των τουριστών που επισκέπτονται την πόλη για αυτό το σκοπό.
- Εναλλακτικός Τουρισμός: Η αξιοποίηση της περιοχής του Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου Ζακύνθου ως σημαντικό προορισμό για εναλλακτικό τουρισμού θα μπορούσε να δώσει επιπλέον τουριστική ώθηση στην περιοχή. Επιπλέον σημειώνεται ότι η ύπαρξη του Τμήματος Τεχνολογίας Περιβάλλοντος & Οικολογίας του Τ.Ε.Ι Ιονίων Νήσων θα μπορούσε να αποτελέσει τα θεμέλια μιας στρατηγικής για την ανάπτυξη μιας ιδιαίτερης κουλτούρας σχετικά με την προστασία του περιβάλλοντος και τις Προστατευόμενες περιοχές, ώστε να αξιοποιηθούν σαν συγκριτικό πλεονέκτημα στην προσπάθεια ανάπτυξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

➤ Ανάπτυξη του Τομέα Παροχής Υπηρεσιών

Το γεγονός της συγκέντρωσης στην πόλη της Ζακύνθου σχεδόν του συνόλου των Υπηρεσιών και Οργανισμών Δημοσίου ενδιαφέροντος δημιουργεί τις κατάλληλες προϋποθέσεις για την δυναμική ανάπτυξη του Τομέα παροχής Υπηρεσιών, που σχετίζονται με όλους τους άλλους τομείς της Τοπικής Οικονομίας. Επιπλέον σημειώνεται ότι η ύπαρξη του Τμήματος Τεχνολογίας Περιβάλλοντος & Οικολογίας

του Τ.Ε.Ι Ιονίων Νήσων και η ενδεχόμενη ίδρυση και άλλου τμήματος του Τ.Ε.Ι, μέσω της εκπαιδευτικής Κοινότητας που συγκεντρώνεται, θα μπορούσε να βελτιώσει την οικονομική ζωή της πόλης. Παρακάτω παρουσιάζονται η ευκολία ή δυνατότητα ανάπτυξης για κάθε ένα από τους τρόπους ανάπτυξης που αναλύθηκαν παραπάνω σε σχέση με το αντίκτυπο που θα έχει η αποτελεσματική ανάπτυξη τους στη τοπική οικονομία και απασχόληση. Με βάση το παραπάνω σχεδιάγραμμα γίνεται κατανοητό, ότι η ανάπτυξη του τουρισμού αποτελεί τον ευκολότερο και πιθανότερο οικονομικό τομέα ανάπτυξης με σχετικά ουσιαστικό αντίκτυπο στην οικονομική στρατηγική. Από την άλλη, η ανάπτυξη του τομέα των υπηρεσιών αποτελεί μια συμπληρωματική στρατηγική, η οποία όμως εάν επιτευχθεί μπορεί να επιφέρει σημαντικό θετικό αποτέλεσμα στη τοπική οικονομία και απασχόληση.

➤ **Ανάπτυξη του Πρωτογενούς Τομέα**

Η ανάπτυξη και προσαρμογή του Αγροτικού τομέα στα νέα δεδομένα, όπως αυτά προκύπτουν από τις αναπτυξιακές Στρατηγικές κατευθυντήριες γραμμές της Ε.Ε και τις αλλαγές της Κ.Α.Π, είναι γνωστό ότι καθορίζονται από Κοινοτικές και Εθνικές πολιτικές. Η συγκρότηση του Τοπικού ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος της περιοχής μπορεί να επιτευχθεί με τον Σχεδιασμό και Υλοποίηση Τοπικών Στρατηγικών Ανάπτυξης, που κυρίαρχο στόχο θα έχουν την ολοκληρωμένη προσέγγιση της ανάπτυξης, την διαφοροποίηση των προϊόντων και υπηρεσιών, και ολοκληρωμένες πολιτικές για την τοπική αξιοποίηση και προώθηση των προϊόντων.

Κατά αυτόν τον τρόπο και ο Δήμος με αντίστοιχες Τοπικές στρατηγικές ανάπτυξης, αναδεικνύεται σε βασικό συντελεστή για την διασύνδεση των τομέων της Τοπικής Οικονομίας και την ανάδειξη συνεργιών μεταξύ του Τουρισμού, της Μεταποίησης τοπικών προϊόντων και του γεωργοκτηνοτροφικού τομέα (Τοπικά Σύμφωνα Ποιότητας κ.λ.π).

Πίνακας 2.2.1.α. Η επιχειρηματικότητα στο Ν. Ζακύνθου 2000-2004

Εμπόριο Υπηρεσίες	2000	2001	2002	2003	2004
Αριθμός Επιχ.Χονδρικού εμπορίου	124	146	210	217	223

Κύκλος εργασιών χονδρεμπορίου, εκ.€	62,8	107,3	147,5	142,4	159,3
Αριθμός Επιχ.λιανικού εμπορίου	1118	1109	1159	1200	1220
Κύκλος εργασιών λιανικού Εμπορίου, εκ.€	137,9	150,5	146,7	170	177,3
Αριθμός ενδιάμεσων Χρηματοπιστωτικών οργανισμών	21	24	15	11	13
Κύκλος εργασιών ενδιάμεσων χρηματικών οργανισμών	0,6	0,8	0,1	0,1	0,1

Πηγή: «Νομοί της Ελλάδας» 2009

Πίνακας 2.2.1.β. Επιχειρήσεις και τζίρος αυτών (σε εκατομμύρια ευρώ) και κατά Περιφέρεια και Νομό από το Μητρώο Επιχειρήσεων του 2002

Περιφέρεια και Νομός	Αριθμός Επιχειρήσεων		Τζίρος	
	Σύνολο	%	Σύνολο	%
Ιόνια Νησιά	27104	0,64	2385,35	0,99
Ν. Ζακύνθου	5594	1,59	548,28	0,23

Πηγή: ΕΣΥΕ

Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Ν.Ζακύνθου (ΕΑΣΖ)

Η Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών του Νομού Ζακύνθου ιδρύθηκε το 1920. Μέλη της είναι 52 πρωτοβάθμιοι συνεταιρισμοί του νησιού, στους οποίους συμμετέχουν 5800 αγρότες. Έχει την έδρα της στο Λυκούδι, στα περίχωρα της πόλης της Ζακύνθου και περιφέρεια δράσης ολόκληρο το νομό. Στην έδρα της Ένωσης, εκτός από τις εγκαταστάσεις που στεγάζουν τις Διοικητικές της υπηρεσίες και το Διοικητικό της Συμβούλιο, υπάρχουν επίσης και οι βιομηχανικές εγκαταστάσεις της, εκτός του τυποποιητηρίου ελαιολάδου, το οποίο ευρίσκεται στο χωριό Τραγάκι. Επίσης στην

πόλη της Ζακύνθου, στο Λυκούδι, βρίσκεται και το πρατήριο (έκθεση) γεωργικών μηχανημάτων και εφοδίων που διατηρεί.

Η ΕΑΣΖ, έχοντας σκοπό να αξιοποιήσει τον μόχθο των Ζακυνθινών αγροτών μέσα από την προώθηση των εξαιρετικής ποιότητας προϊόντων του νησιού, δημιούργησε αντίστοιχα βιομηχανικά συγκροτήματα (οινοποιείο - σταφιδεργοστάσιο - τυποποιητήριο ελαιολάδου και ελαιοδεξαμενές) που απορροφούν και επεξεργάζονται το μεγαλύτερο ποσοστό των βασικών αγροτικών προϊόντων του νησιού, τα οποία είναι το Ελαιόλαδο το κρασί και η μαύρη σταφίδα.

Η Γυναικεία Επιχειρηματικότητα

Οι γυναίκες επιχειρηματίες στο Ν. Ζακύνθου ανέρχονται σε 1.300. Στο δίκτυο που ξεκίνησε υπάρχουν 35 μέλη, αρκετές από αυτές ασχολούνται με τις νέες τεχνολογίες και κάποιες από αυτές ξεκίνησαν μέσα από επιδοτούμενα προγράμματα για την καταπολέμηση της ανεργίας. Το μεγάλο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν είναι η γραφειοκρατία. Στόχοι του δικτύου αποτελούν η ολοκληρωμένη παρέμβαση με βαρύτητα στο κοινωνικό, πολιτιστικό και εκπαιδευτικό επίπεδο, η λειτουργία του ως κανάλι ανταλλαγής και μεταφοράς πληροφοριών και καλών πρακτικών μεταξύ των γυναικών επαγγελματιών, όπως και η δημιουργία ενός πλαισίου συμβουλευτικής μέσω εξειδικευμένων συμβούλων για την προώθηση της δραστηριότητάς τους, καθώς και σε δυνητικές επιχειρηματίες με στόχο την ένταξή τους στην αγορά. Άλλοι στόχοι είναι η υλοποίηση μελετών εξειδικευμένου ενδιαφέροντος πάνω στη γυναικεία επιχειρηματικότητα και η παροχή άμεσης πληροφόρησης σχετικά με θέματα προγραμμάτων στήριξης και χρηματοδότησης γυναικείων επιχειρήσεων. Μέλος του συλλόγου είναι και ο μοναδικός στο νησί γυναικείος αγροτουριστικός συνεταιρισμός, αυτός των Βολιμών. Ίσως αυτή η γυναικεία πρωτοβουλία να δείχνει το δρόμο για την μελλοντική ανάπτυξη του νομού μέσα από τη δημιουργία δικτύου των μικρομεσαίων του τουρισμού κυρίως, αλλά και των υπολοίπων επιχειρηματικών κλάδων στη Ζάκυνθο. Πάντως αυτή η γυναικεία πρωτοβουλία θα πρέπει να ενισχυθεί εφόσον μέσα στους σκοπούς τους περικλείονται τα σύγχρονα ζητούμενα. Άλλωστε κατά τον B. Furze et al (2007) το πιο σημαντικό συστατικό στη δόμηση του κοινωνικού κεφαλαίου βρίσκεται στις δικτυώσεις, κάτι που αποτελεί την εκτομή της ατομικότητας η οποία βρίσκεται μέσα στις σημερινές νεοφιλελεύθερες προσεγγίσεις. Πάντως, η επίδοση, η παραγωγικότητα και η καινοτομία είναι μεγαλύτερες μεταξύ των εταιριών που βρίσκονται σε γεωγραφική εγγύτητα που αποτελούν την πηγή δημιουργίας και

ενδυνάμωσης των clusters. Η κοινωνική επαφή κατά την κυρία πρόεδρο διευκολύνει την πρόσβαση στη γνώση. Άλλωστε, η επικοινωνία και η σύνδεση της εκπαίδευσης, με τις προοπτικές της ακολουθούμενης δραστηριότητας, ενισχύει την ανταγωνιστικότητα, τέλος την τοπική ανάπτυξη (Porter,2001).

2.2.2 Δείκτες ευημερίας

Από την ανάλυση των δεικτών ευημερίας για τον Νομό Ζακύνθου γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι βρίσκεται σε περίοπτη θέση στην Ελληνική επικράτεια καθώς κατατάσσεται στη 6η θέση στο κατά κεφαλή ΑΕΠ και στην 15η θέση στις κατά κεφαλή αποταμιευτικές καταθέσεις. Ακόμα βρίσκεται στην 6η θέση στην φυσική αύξηση πληθυσμού/ 1000 κατοίκους, γεγονός που εξηγείται και από τον μεγάλο αριθμό οικονομικών μεταναστών που εγκαθίστανται στο Νομό. Τα παραπάνω αποτελέσματα έχουν ως κύρια αιτία την ενασχόληση μεγάλου ποσοστού των κατοίκων με τον τουρισμό και την ραγδαία αυξητική τάση που είχε αυτός την τελευταία εικοσαετία.

Πίνακας 2.2.2.α. Δείκτες ευημερίας Νομού Ζακύνθου 2005

	Νομός Ζακύνθου			Μ.Ο. χώρας	Κατάταξη σε σχέση με τους 52 νομούς
	2004	2005	2006		
ΑΕΠ κατά κεφαλή	2004	21,3	χιλ.ευρώ	19,3	6
Κατά κεφαλή αποταμιευτικές καταθέσεις	2005	9,6	χιλ.ευρώ	12,2	15
Δηλ. εισόδημα ανά φορολογούμενο	2005	10,2	χιλ.ευρώ	13,7	45
Φόρος εισοδ. ανά φορολογούμενο	2005	0,71	χιλ.ευρώ	1,22	33
Φυσική αύξηση πληθυσμού/ 1000 κατοίκους	2005	2,1		0,2	6
Μαθητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης/ 1000 κατοίκους	2005	70		63	5
Μαθητές δημοτικού/ 1000 κατοίκους	2005	71		58	3

Συμμετοχή στα συνολικά μεγέθη της χώρας					
ΑΕΠ	2004	0,4	%		40

Φορολογούμενοι	2005	0,4	%		48
Δηλωθέν στην εφορία εισόδημα	2005	0,3	%		48
Φόρος εισοδήματος φ.π.	2005	0,2	%		47
Αποταμιευτικές καταθέσεις	2005	0,3	%		47

Πηγή: ΕΣΥΕ

Η κατανομή του πληθυσμού του Νομού, ανάλογα με τη θέση στο επάγγελμα παρουσιάζεται στον πίνακα που ακολουθεί όπου συγκρίνεται με τις αντίστοιχες κατανομές του πληθυσμού των ευρύτερων χωρικών ενότητων.

Πίνακας 2.2.2.β. Κατανομή πληθυσμού με βάση τη θέση στο επάγγελμα (2001)

Γεωγραφικό επίπεδο	Εργοδότες	Εργαζόμενοι για δικό τους λογαριασμό	Μισθωτοί	Συμβοηθούντα & μη αμειβόμενα μέλη νοικοκυριού	Νέοι
Ν. ΖΑΚΥΝΘΟΥ	12,7%	22,1%	50,8%	9,0%	5,5%
ΠΕΡ. ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ	12,6%	20,3%	56,4%	5,7%	5,0%
ΕΛΛΑΔΑ	10,9%	16,2%	62,8%	4,8%	5,3%

Πηγή: ΕΣΥΕ Απογραφή Πληθυσμού 2001, Επεξεργασία ΣΑΖ Αναπτυξιακή ΑΕ ΟΤΑ



ΜΕΛΕΤΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ, ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΟΡΕΙΝΗΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ

Πίνακας 2.2.2.γ. Θέση στο επάγγελμα για τον πληθυσμό με βάση στοιχεία της απογραφής του 2001

	Εργοδότες			Εργαζόμενοι για δικό τους λογαριασμό			Μισθωτοί			Συμβοηθούντα και μη αμειβόμενα μέλη νοικοκυριού			Νέοι		
	A	Θ	Σ	A	Θ	Σ	A	Θ	Σ	A	Θ	Σ	A	Θ	Σ
N.Z.	1807	406	2213	3448	396	3844	5370	3472	8842	223	1346	1569	585	366	951
Π.Ι.Ν.	8307	2602	10909	13088	4580	17668	29764	19255	49019	1152	3844	4966	2570	1750	4320
Σ.Χ.	371269	131530	502799	568328	181602	749930	175555	1144991	2900546	47774	173644	221418	137883	109272	247155

Πηγή: ΕΣΥΕ Απογραφή Πληθυσμού 2001, Επεξεργασία ΣΑΖ Αναπτυξιακή ΑΕ ΟΤΑ



Από τα στοιχεία του παραπάνω πίνακα και τα αναλυτικά στοιχεία που έχουν συλλεγεί από την ΕΣΥΕ προκύπτουν οι εξής διαπιστώσεις:

Όσον αφορά στην κατανομή κατά φύλο του πληθυσμού των μισθωτών παρουσιάζεται μια υπεροχή των ανδρών (περίπου 60%) έναντι των γυναικών, η οποία υπεροχή απαντάται σε όλα τα εξεταζόμενα επίπεδα χωρίς ιδιαίτερες αποκλίσεις από την ανωτέρω τιμή.

Τα ποσοστά των εργοδοτών και των εργαζομένων για δικό τους λογαριασμό στον Ν. Ζακύνθου είναι ελαφρώς αυξημένα σε σχέση με τα αντίστοιχα ποσοστά σε επίπεδο Νομού Περιφέρειας και Χώρας. Ειδικότερα και όσον αφορά στην κατά φύλο κατανομή των εργοδοτών και των εργαζομένων για δικό τους λογαριασμό παρατηρείται μια συντριπτική υπεροχή των ανδρών (και στις δύο περιπτώσεις) η οποία υπερβαίνει σημαντικά τον εθνικό μέσο όρο.

Ο μισθωτός πληθυσμός, του οποίου η εκατοστιαία συμμετοχή είναι σαφώς χαμηλότερη από εκείνη σε επίπεδο Περιφέρειας και Χώρας. Το γεγονός αυτό οφείλεται στο μεγάλο αριθμό πολύ μικρών επιχειρήσεων (ατομικές επιχειρήσεις) των οποίων η λειτουργία υποστηρίζεται κατά κύριο λόγο από τους ιδιοκτήτες τους και 1-2 απασχολούμενους σε εποχιακή βάση προκειμένου να επωφεληθούν από την ανεπτυγμένη τουριστική κίνηση που διαπιστώνεται ιδίως τους καλοκαιρινούς μήνες.

2.2.3 Πρωτογενής τομέας

Η οικονομική ζωή του Ν. Ζακύνθου περιελάμβανε ανέκαθεν τις αγροτικές δραστηριότητες. Η γεωμορφολογία της περιοχής ευνόησε τις κλασσικές μορφές αγροτικής εκμετάλλευσης με κύριους άξονες τη γεωργία και την κτηνοτροφία, ενώ η αλιεία δεν εμφανίζει ιδιαίτερα σημαντική συμμετοχή. Οι βασικές καλλιέργειες είναι η ελαιοκαλλιέργεια και η αμπελοκαλλιέργεια, με τα πλέον γνωστά προϊόντα.

Το επίπεδο κατάρτισης των κατόχων των αγροτικών εκμεταλλεύσεων είναι χαμηλό και κατά ποσοστό 99% διαθέτει μόνο πρακτική πείρα. Το 54% των εκμεταλλεύσεων της Ζακύνθου απασχόλησαν, εκτός από τους κατόχους των εκμεταλλεύσεων και τα μέλη των νοικοκυριών τους και 7.594 εποχικούς εργάτες (ΕΣΥΕ 2001) με 19 ημερομίσθια κατά μέσο όρο ανά εργάτη. Ο αριθμός των κατόχων των αγροτικών εκμεταλλεύσεων και των μελών των νοικοκυριών που απασχολήθηκαν στις αγροτικές εκμεταλλεύσεις ανέρχεται σε 11.217 άτομα, εκ των οποίων το 65,7% καταγράφονται ως αποκλειστικά απασχολούμενοι ενώ το υπόλοιπο 34,3% ως κυρίως ή

δευτερευόντως απασχολούμενοι. Αντίστοιχα, στην Κεφαλονιά, στο 8,15% των εκμεταλλεύσεων απασχολήθηκαν, πέραν των κατόχων των εκμεταλλεύσεων και των μελών των νοικοκυριών τους και 1.488 εποχικοί εργάτες με 13,1 ημερομίσθια κατά μέσο όρο. Ο αριθμός των κατόχων των αγροτικών εκμεταλλεύσεων και των μελών των νοικοκυριών που απασχολήθηκαν στις αγροτικές εκμεταλλεύσεις ανέρχεται σε 7.802 άτομα, εκ των οποίων το 78,2% καταγράφονται ως αποκλειστικά απασχολούμενοι ενώ το υπόλοιπο 22,8% ως κυρίως ή δευτερευόντως απασχολούμενοι. Επισημαίνεται ότι το ποσοστό των εκμεταλλεύσεων που απασχολούν μόνιμους εργάτες είναι σχεδόν μηδενικό (0,22%). Όσον αφορά την κατανομή της απασχόλησης κατά φύλο διαπιστώνεται σημαντική υπεροχή των ανδρών τόσο στους κατόχους και τα μέλη των νοικοκυριών που απασχολήθηκαν στις εκμεταλλεύσεις 67% στη Ζάκυνθο έναντι 58,3% σε εθνικό επίπεδο όσο και στους εποχικούς εργάτες 85% στη Ζάκυνθο έναντι 76% σε εθνικό επίπεδο. Εξάλλου, το ποσοστό των νέων αγροτών (κάτοχοι γεωργικών εκμεταλλεύσεων ηλικίας 10-39) είναι κοντά στον εθνικό μέσο όρο (περίπου 35%). Στο Ν. Ζακύνθου δεσπόζουν οι δενδρώδεις καλλιέργειες συμμετέχοντας κατά 44% περίπου.

Ιδιαίτερα υψηλό, συγκρινόμενο με το εθνικό και το περιφερειακό επίπεδο είναι το ποσοστό συμμετοχής της αμπελοκαλλιέργειας 17%. Η καλλιέργεια των αροτραίων σε σημαντικό βαθμό είναι προσανατολισμένη στην κάλυψη των αναγκών της κτηνοτροφίας οι οποίες δεν μπορούν να εξυπηρετηθούν μόνο με τη βοσκήσιμη ύλη.

Στις δενδρώδεις καλλιέργειες, κυριαρχεί από πλευράς έκτασης η καλλιέργεια της ελιάς (83.300 στρέμματα περίπου). Η ελαιοκαλλιέργεια έχει παραγωγική κατεύθυνση τις ελιές ελαιοποίησης, με κύρια ποικιλία την «Κορωνέϊκη». Στη Ζάκυνθο παράγεται το Ελαιόλαδο Ζακύνθου το οποίο είναι αναγνωρισμένο ως ΠΓΕ, και διακρίνεται για τα ιδιαίτερης αξίας οργανοληπτικά του χαρακτηριστικά (γεύση, άρωμα κλπ).

Στα κηπευτικά αξιοσημείωτη είναι η καλλιέργεια του Ζακυνθινού νεροκρέμμου σε έκταση περίπου 20 στρεμμάτων καθώς και της ζακυνθινής φράουλας σε 4 στρέμματα.

Η αμπελοκαλλιέργεια, μετά την ελαιοκαλλιέργεια, αποτελεί επίσης μια παραδοσιακή καλλιέργεια τόσο για τον Νομό καθώς και για την Περιφέρεια στο σύνολό της.

Οι αμπελώνες έχουν δύο παραγωγικές κατευθύνσεις: την παραγωγή οίνου και την παραγωγή σταφίδας. Στον Ν. Ζακύνθου η σταφιδοκαλλιέργεια αποτελεί τον κορμό της τοπικής αμπελουργίας, παράγοντας το αναγνωρισμένο ως ΠΟΠ προϊόν «Σταφίδα Ζακύνθου» (Zante currants).

Η σταφίδα αποτελούσε και συνεχίζει να αποτελεί το χαρακτηριστικότερο προϊόν της Ζακύνθου, έχοντας την πρωτοκαθεδρία στις εξαγωγές του νησιού και στηρίζοντας σε υψηλό βαθμό τη τοπική οικονομία. Ακόμη και σήμερα στηρίζει τις εμπορικές δραστηριότητες της ΕΑΣ Ζακύνθου η οποία συγκεντρώνει, επεξεργάζεται, μεταποιεί και εμπορεύεται περίπου το 60% της συνολικής παραγωγής του Νομού.

Όσον αφορά στην καλλιέργεια αμπέλου για οινοποίηση είναι χαρακτηριστική η παρουσία μεγάλου αριθμού ποικιλιών (η οποία οφείλεται στο νησιωτικό χαρακτήρα της περιοχής αλλά και στη συνήθη πρακτική κατά το παρελθόν στο ίδιο αγροτεμάχιο να γίνεται φύτευση πολλών ποικιλιών). Από τις ποικιλίες αυτές οι οποίες σε επίπεδο Περιφέρειας ανέρχονται σε περισσότερες από 120, μόνο 15-20 έχουν εμπορική σημασία καθώς αποτελούν περίπου το 96% της καλλιεργούμενης έκτασης αμπελώνων. Ειδικότερα μεγάλη σημασία για την περιοχή της Ζακύνθου έχει η ποικιλία Αυγουσιάτης η οποία καλλιεργείται αποκλειστικά στη Ζάκυνθο και χρησιμοποιείται για την παραγωγή του ομώνυμου οίνου.

Η κτηνοτροφική παραγωγή στην περιοχή δεν είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένη. Ενδιαφέρουσες προοπτικές αναμένεται να διαμορφωθούν στα επόμενα χρόνια στην περίπτωση που κατοχυρωθούν η ονομασία «Λαδοτύρι Ζακύνθου».

Τα δάση στο νομό Ζακύνθου αποτελούνται κυρίως από την χαλέπιο πεύκη (*Pinus halepensis*) και κατά το παρελθόν καταλάμβαναν σημαντικές εκτάσεις οι οποίες ωστόσο κατά τη διάρκεια των τελευταίων δύο αιώνων έχουν περιοριστεί σημαντικά λόγω της υπερβόσκησης, της επέκτασης των καλλιεργειών στις ορεινές ζώνες και των πυρκαγιών. Οι περιορισμένες πλέον εκτάσεις των δασών στη Ζάκυνθο έχουν κυρίως αισθητικό ρόλο και όχι εκμεταλλεύσιμο χωρίς ωστόσο να υπάρχουν σχετικοί χώροι δασικής αναψυχής.

Αναλυτικότερα

2.2.3.1 Γεωργία

Σε όλες τις κοινότητες της ευρύτερης περιοχής μελέτης, οι γεωργικές καλλιέργειες αφορούν κυρίως σε καλλιέργειες ελιάς, αμπελιού και σιταριού και τα παραγόμενα προϊόντα είναι το λάδι, το σταφύλι, το κρασί, η σταφίδα και το σιτάρι.

Σύμφωνα με στοιχεία του Τμήματος Γεωργικής Ανάπτυξης της Νομαρχίας Ζακύνθου, πολλά από τα παραγόμενα προϊόντα είναι εξαιρετικής ποιότητας. Ενδεικτικά αναφέρονται:

- ελαιόλαδο Ζακύνθου (Π.Γ.Ε.)
- ξηρή μαύρη Κορινθιακή σταφίδα, η παραγωγή της οποίας εξάγεται όλη.
- οίνος Αυγουσιτιάτης (χωρική οινοποίηση)

Βασικό χαρακτηριστικό της γεωργίας στην ορεινή Ζάκυνθο είναι η εφαρμογή των διαφόρων μορφών επιδοτήσεων όπως η στρεμματική ενίσχυση και η επιδότηση της σταφίδας, η επιδότηση του λαδιού, του σκληρού σιταριού και τα προγράμματα της εξισωτικής αποζημίωσης και νέων αγροτών.

Πίνακας 2.2.3.1.α. Εκμεταλλεύσεις και χρησιμοποιούμενη γεωργική έκταση, κατά περιφέρεια και νομό το 2009. Εκτάσεις σε χιλιάδες στρέμματα

Περιφέρειες και Νομός	Αριθμός εκμεταλλεύσεων		Χρησιμοποιούμενη γεωργική έκταση	Από την οποία άγονοι βοσκότοποι
	Σύνολο	Με Χρησιμοποιούμενη γεωργική έκταση		
Ιόνια Νησιά	29.041	29.029	770	181
Νομός Ζακύνθου	6.469	6.469	150	9

Πηγή: ΕΣΥΕ

Πίνακας 2.2.3.1.β. Καλλιέργειες και κτηνοτροφικά προϊόντα στο Ν. Ζακύνθου

Γεωργικά Προϊόντα σε Τόνους	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2009
Ελαιόλαδο	9041	10500	7768	8319	9490	7964	1214	1080	9706	7506
Σιτάρι	1830	1470	1802	1740	1503	1583	51833	71895	1841	1692
Εσπεριδοειδή	3124	2827	2871	2708	2881	2724	3300	5635	2861	5371
Μήλα	50	49	35	39	42	649	43	44	43	58
Ροδάκινα	65	53	47	80	46	44	42	78	52	48
Πατάτες	2367	2201	2273	2438	2588	2748	2574	2596	2471	2256
Τομάτες	4786	5131	5190	5659	5552	4761	5062	6152	6081	5039
Κρέας	999	958	911	1047	852	923	1926	1031	950	880
Γάλα	4603	6002	4813	5870	5363	6126	6180	5870	6078	5067
Τυρί μαλακό	63	89	101	108	141	94	157	110	42	119
Τυρί σκληρό	378	295	301	456	479	686	662	635	684	470

Πηγή: Νομοί της Ελλάδος, Ιούνιος 2009

Πίνακας 2.2.3.1.γ. Είδη καλλιεργειών στο Ν. Ζακύνθου

ΕΤΟΣ	Π.ΙΙ.4.2 ΕΙΔΟΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΣ				
	ΜΠΟΣΤΑΝΙΚΑ	ΚΗΠΕΥΤΙΚΑ	ΑΜΠΕΛΙΑ	ΔΕΝΔΡΩΔΕΙΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ (σε δένδρα)	
				Σε στρέμματα	ΣΥΝΟΛΟ
1964	5.000	5.300	33.750	1.137.500	970.000
1974	5.300	5.800	33.050	1.405.800	1.230.000
1984	9.000	4.300	33.850	1.628.300	1.450.000
2004	3.600	4.200	32.700	1.855.300	1.690.000

Πηγή: (ΕΑΣΖ),2008

Πίνακας 2.2.3.1.δ. Κατανομή της γεωργικής έκτασης για περιφέρεια και νομό το 2000. Εκτάσεις σε χιλιάδες στρέμματα

Περιφέρεια και Νομός	Σύνολο εκτάσεων	ΓΕΩΡΓΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ					
		Αροσιμή γη	Μόνιμες καλλιέργειες	Βοσκότοποι – Μεταβατικές δασώδεις/θαμνώδεις εκτάσεις	Βοσκότοποι – Συνδυασμοί θαμνώδους και/ή ποώδους βλάστησης	Βοσκότοποι – Εκτάσεις με αραιή ή καθόλου βλάστηση	Ετερογενείς γεωργικές περιοχές
Ιόνια Νησιά	2.303,1	58,9	540,8	23,6	185,5	29,9	504,0
Νομός Ζακύνθου	405,9	9,6	103,8	9,8	28,2	0,2	96,6

Πηγή: ΕΣΥΕ

2.2.3.2 Δασοπονία

Οι κύριες ανθρώπινες δραστηριότητες που αναπτύσσονται στην ευρύτερη ορεινή Ζάκυνθο είναι η γεωργία, η κτηνοτροφία, η εξόρυξη αδρανών υλικών και ο τουρισμός. Συστηματική εκμετάλλευση για απόληψη ξύλου δεν έγινε ποτέ, ωστόσο οι υλοτομίες πεύκων και κυπαρισσιών γίνονταν στο παρελθόν για την κάλυψη των αναγκών των κατοίκων του νησιού σε ξύλινες κατασκευές και θέρμανση. Σήμερα δεν επιτρέπεται η

υλοτομία των δένδρων, καθόσον τα δάση διατηρούνται για τον προστατευτικό και αισθητικό τους ρόλο.

Μια αδρή ιστορική αναδρομή φανερώνει ότι στην ορεινή Ζάκυνθο κυριαρχούσαν οι θαμνότοποι τουλάχιστον στη διάρκεια αυτού του αιώνα. Σύμφωνα με τις περιγραφές και τα σκίτσα των ορεινών τοπίων του νησιού από τον περιηγητή Erzherzog Ludwig Salvator (1904), οι χαμηλοί θαμνότοποι και οι γυμνές βραχώδεις πλαγιές κυριαρχούσαν στις αρχές του αιώνα, ενώ τα πευκοδάση εμφανίζονταν ως διάσπαρτες συστάδες που περιγράφονται μάλιστα με ιδιαίτερη μνεία για την ομορφιά και τη μοναδικότητά τους συγκριτικά με τη γενικότερη "γύμνια" του ορεινού τοπίου. Ο περιηγητής αναφέρει χαρακτηριστικά, ότι θα ήταν πολύ όμορφοι οι λόφοι της Ζακύνθου, αν ήταν τόσο δασωμένοι όσο οι λόφοι της κοιλάδας της Μονής Υπεραγάθου. Επίσης, σύμφωνα με στοιχεία που περιγράφουν τις δασικές εκτάσεις που κήκαν στις πυρκαγιές μετά από το 1967, στο βιβλίο στατιστικής των πυρκαγιών του δασαρχείου Ζακύνθου, τα πεύκα έδειχναν μια μεγαλύτερη εξάπλωση στις δυτικές ορεινές περιοχές συγκριτικά με τις αναφορές του προηγούμενου περιηγητή. Ήταν κυρίως μέσης ηλικίας, κατά μέσο όρο 30-50 ετών και σε ορισμένες περιοχές, αρκετά απομονωμένες και δύσβατες για τα παλαιότερα χρόνια, υπήρχαν πεύκα μεγαλύτερης ηλικίας 80-100 ετών. Στο διάστημα που ακολούθησε μεταξύ 1967-1997, οι επαναλαμβανόμενες πυρκαγιές μετέτρεψαν θαμνότοπους με πεύκα, αλλά και τα πυκνά πευκοδάση σε υποβαθμισμένους θαμνότοπους μακίας ή φρυγάνων. Σήμερα τα πευκοδάση έχουν μειωθεί δραστηκά.

Πίνακας 2.2.3.2. Κατανομή της δασικής έκτασης για περιφέρεια και νομό το 2000
Εκτάσεις σε χιλιάδες στρέμματα

Περιφέρεια και Νομός	Σύνολο εκτάσεων	ΔΑΣΗ ΗΜΙ-ΦΥΣΙΚΕΣ ΕΚΤΑΣΕΙΣ			
		Δάση	Μεταβατικές δασώδεις-θαμνώδεις εκτάσεις	Συνδυασμοί θαμνώδους και/ή ποώδους βλάστησης	Εκτάσεις με αραιή ή καθόλου βλάστηση
Ιόνια Νησιά	2.303,1	142,4	96,9	472,3	173,2
Νομός Ζακύνθου	405,9	36,8	12,7	84,3	13,3

Πηγή: ΕΣΥΕ

2.2.4 Δευτερογενής τομέας

Ο δευτερογενής τομέας είναι ελάχιστα αναπτυγμένος. Εκτός από το λατομείο στο Βραχιώνα μέσα στα όρια της κοινότητας Κοιλιωμένου, χοιροστάσια και ξυλουργεία και κάποιες μικρές μονάδες μεταποίησης αγροτικών προϊόντων (ελαιουργεία, οινοποιεία κλπ.) δεν υπάρχουν άλλες σημαντικές μονάδες βιομηχανίας ή βιοτεχνίας.

Με βάση τα στοιχεία του ακόλουθου Πίνακα, εκτιμάται ότι ο δευτερογενής τομέας έχει μειωμένη σημασία για την οικονομική ζωή του Νομού. Κατά τη διάρκεια της περιόδου 2000-2005, η συμμετοχή αυτή εμφανίζει σταθερότητα και ο τομέας καλύπτει, το 2005 το 12,5% του ΑΕΠ. Το ποσοστό της Ζακύνθου κινείται στα όρια του αντίστοιχου ποσοστού που καταγράφεται σε επίπεδο Περιφέρειας και είναι σημαντικά μειωμένο σε σχέση με εκείνο της Χώρας.

Πίνακας 2.2.4.α. Διαχρονική μεταβολή της εκατοστιαίας συμμετοχής του δευτερογενή τομέα στο ΑΕΠ σε επίπεδο Νομού, Περιφέρειας και Χώρας (2000-2005)

Γεωγραφικό διαμέρισμα	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Ν.Ζακύνθου	11,6	14,0	12,9	10,6	13,6	12,6
Περ. Ιονίων Νήσων	11,6	13,9	13,1	12,5	13,9	13,1
Ελλάδα	21,0	23,0	22,3	22,6	21,9	22,2

Πηγή: ΕΣΥΕ

Η περιορισμένη σημασία του δευτερογενή τομέα, τεκμηριώνεται και με βάση το ποσοστό των απασχολούμενων το οποίο, όπως προαναφέρεται, είναι περίπου 19% (2001). Εξάλλου, συνάγεται ότι μικρό ποσοστό του συνολικού αριθμού των επιχειρήσεων 8,9% στη Ζάκυνθο και αφορούν στη Βιομηχανία Τροφίμων και καλύπτουν αναλογικά μεγαλύτερο ποσοστό του συνολικού κύκλου εργασιών 15,1% στη Ζάκυνθο ενώ ο μεγάλος αριθμός αφορά, κυρίως, στις κατασκευές.

Όσον αφορά στον κλάδο της βιομηχανίας σημαντικό ποσοστό των επιχειρήσεων αυτών συνιστούν οι επιχειρήσεις μεταποίησης αγροτικών προϊόντων

(τυροκομεία, ελαιοτριβεία/τυποποιητήρια ελαιολάδου, σφαγεία, οινοποιεία κλπ). Ειδικότερα, στο Νομό λειτουργούν:

- 48 ελαιοτριβεία, σημειώνεται ότι 10 από τα ελαιοτριβεία του Ν. Ζακύνθου βρίσκονται εντός της χερσαίας ζώνης του Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου Ζακύνθου τα οποία παράγουν περίπου το 20% της ποσότητας ελαιολάδου του Νομού.

- 1 τυποποιητήριο ελαιολάδου (της ΕΑΣ Ζακύνθου) με δυναμικότητα 15 τόννων/24ωρο, στο οποίο ωστόσο τυποποιείται μικρό μόνο ποσοστό της συνολικής παραγωγής ελαιολάδου.
- οινοποιεία, σε γενικό επίπεδο τα οινοποιεία διαθέτουν εξοπλισμό ικανοποιητικού επιπέδου (επάρκεια σύγχρονων πιεστηρίων, πνευματικών ή μη, ανοξειδωτες δεξαμενές, στην πλειοψηφία τους ψυχώμενες (με πλήρη μανδύα (full jacket), ή μερικό ή με εμβαπτιζόμενα ψυκτικά στοιχεία).
- το μοναδικό σταφιδεργοστάσιο, του οποίου την ευθύνη λειτουργίας έχει η ΕΑΣ Ζακύνθου. Το εργοστάσιο αυτό είναι παλιάς τεχνολογίας, έχει 2.150μ2 αποθηκευτικούς χώρους, 450μ2 μηχανολογικές εγκαταστάσεις και 155μ2 βοηθητικούς χώρους. Έχει άδεια λειτουργίας, δυνατότητα επεξεργασίας 20 τόνων ημερησίως κορινθιακής σταφίδας, ενώ ετησίως υπολογίζεται ότι μεταποιεί κατά μέσο όρο 2.000 τόνους σταφίδας, εκ των οποίων το 99% εξάγεται στις χώρες της ΕΕ Βρετανία, Ολλανδία, Γερμανία και σε Τρίτες χώρες (Αυστραλία, Τουρκία, Σιγκαπούρη)
- 1 σφαγείο βρίσκεται στο Δ.Δ. Αργασίου, είναι Δημοτικό, και θεωρείται εντελώς ακατάλληλο.

Λαμβάνοντας υπόψη την προοπτική της σύνδεσης του πρωτογενούς με τον τριτογενή τομέα εκτιμάται ότι οι κλάδοι των επιχειρήσεων μεταποίησης αγροτικών προϊόντων εμφανίζουν θετική δυναμική, η οποία αναμένεται να επιταχυνθεί εφόσον αναπτυχθούν ή ωριμάσουν ορισμένες πρωτοβουλίες, όπως αυτές της κατοχύρωσης ορισμένων ονομασιών ως ΠΟΠ/ΠΓΕ, η προώθηση της τοπικής παραγωγής μέσω επιλεγμένων ξενοδοχειακών μονάδων στους επισκέπτες της περιοχής κ.α.

Πίνακας 2.2.4.β. Δευτερογενής τομέας Ν. Ζακύνθου 2007

Βιομηχανία - Κατασκευές - Ενέργεια Ν. Ζακύνθου	2007
Αριθμός μεταποιητικών επιχειρήσεων	322
Κύκλος εργασιών μετ/κών επιχ/σεων, εκ. δρχ, εκ. ευρώ από 2000	24,37
Αριθμός κατασκευαστικών επιχειρήσεων	887
Κύκλος εργασιών κατασκ. επιχ/σεων, εκ. δρχ., εκ. ευρώ από 2000	30,26
Αριθμός επιχειρήσεων ορυχείων, λατομείων	6
Κύκλος εργασιών επιχ/σεων ορυχείων, λατομείων, εκ. ευρώ	5,44
Αριθμός επιχειρήσεων παροχής ηλεκτρισμού, φ.αερίου, νερού	38
Κύκλος εργασιών επιχ/σεων παροχής ηλ/σμού, φ. αερίου, νερού, εκ. ευρώ	3,18

Πηγή: economics.gr

2.2.5 Τριτογενής τομέας

Ο τριτογενής τομέας στο Νομό αποτελεί το σημαντικότερο τομέα της τοπικής οικονομίας με τον τουρισμό να αποτελεί, τη δυναμικότερη και ταχύτερα αναπτυσσόμενη οικονομική δραστηριότητα συμβάλλοντας σημαντικά στην απασχόληση, στην ευρύτερη κατανομή του εισοδήματος και, γενικότερα, στην κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη της περιοχής. Η εκτίμηση αυτή αποτυπώνεται τόσο στην συμμετοχή του τριτογενή τομέα στο Ακαθάριστο Περιφερειακό Προϊόν (ΑΠΠ) η οποία όπως προκύπτει από τον πίνακα που ακολουθεί, αποτελεί το 75-80% του συνόλου του ΑΠΠ, αλλά και από τη συμμετοχή των ακαθάριστων επενδύσεων παγίου κεφαλαίου, η οποία για το σύνολο της περιφέρειας, κατά τη διάρκεια της περιόδου 2000-2005, υπολογίζεται (με στοιχεία της ΕΣΥΕ) στο 88%.

Πίνακας 2.2.5.α. Διαχρονική εξέλιξη της εκατοστιαίας συμμετοχής του τριτογενή τομέα στο ΑΠΠ

Γεωγραφικό Διαμέρισμα	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Ν. ΖΑΚΥΝΘΟΥ	78,6	77,6	78,4	80,2	80,1	79,3
ΠΕΡ. ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ	82,1	80,2	80,9	81,5	81,9	81,2
ΕΛΛΑΔΑ	72,5	71,2	72,0	71,9	73,4	73,5

Πηγή: ΕΣΥΕ

Ο τομέας των υπηρεσιών συμβάλλει κατά 68% στην τοπική οικονομία. Το εμπόριο κυρίως είναι λιανικό. Τα προηγούμενα χρόνια παρατηρήθηκε ανάπτυξη υποδομών και δραστηριοτήτων χονδρικού εμπορίου ευρισκόμενου σε συνάρτηση με τις τουριστικές δραστηριότητες. Υπολογίζεται ότι την τελευταία εικοσαετία τα καταστήματα λιανικού εμπορίου στο Νομό Ζακύνθου σχεδόν τριπλασιάστηκαν. Την ίδια περίοδο τα καταστήματα χονδρικού εμπορίου υπολογίζεται ότι υπερδιπλασιάστηκαν. Τα τελευταία χρόνια της οικονομικής κρίσης, παρατηρείται να πλήττονται τα καταστήματα κυρίως λιανικού εμπορίου.

Πίνακας 2.2.5.β Εμπόριο Ν.Ζακύνθου 2007

Εμπόριο - Υπηρεσίες Ν. Ζακύνθου	2007
Αριθμός επιχειρήσεων χονδρικού εμπορίου	222
Κύκλος εργασιών χονδρικού εμπορίου, εκ. ευρώ, εκ.δρχ ως 1999	147,26
Αριθμός επιχειρήσεων λιανικού εμπορίου	1219
Κύκλος εργασιών λιανικού εμπορίου, εκ. ευρώ, εκ.δρχ ως 1999	192,48
Αριθμός επιχειρήσεων ξενοδοχείων-εστιατορίων	1894

58

Κύκλος εργασιών ξεν/χείων-εστ/ρίων, εκ. ευρώ	144,51
Αριθμός επιχειρήσεων εμπορίας, συντήρησης αυτοκινήτων	196
Κύκλος εργασιών επιχ. εμπορίας, συντ. αυτ/των, καυσίμων, εκ. ευρώ	46,07
Αριθμός ενδιάμεσων χρηματοπιστωτικών οργανισμών	13
Κύκλος εργασιών ενδιάμεσων χρημ/τικών οργανισμών, εκ. ευρώ	0,39
Αριθμός επιχειρήσεων υπηρεσιών εκπαίδευσης	25
Κύκλος εργασιών επιχειρήσεων υπηρεσιών εκπαίδευσης, εκ. ευρώ	0,53
Αριθμός επιχειρήσεων υπηρεσιών υγείας	9
Κύκλος εργασιών επιχειρήσεων υπηρεσιών υγείας, εκ. ευρώ	0,65
Αριθμός επιχειρήσεων μεταφορών, αποθήκευσης, επικοινωνιών	232
Κύκλος εργασιών επ/σεων μεταφορών, αποθήκευσης, επικοινωνιών, εκ. ευρώ	65,4
Αριθμός επ/σεων διαχ. ακίνητης περιουσίας, εκμισθώσεις, επιχ. δραστ/τητες	437
Κύκλος εργασιών διαχ. ακίνητης περιουσίας, εκμισθώσεις, επιχ. δραστ/τητες, εκ. ευρώ	25,1

Πηγή: economics.gr

Κυρίαρχη δραστηριότητα του τριτογενή τομέα είναι ο τουρισμός, ο οποίος αποτελεί άμεσο ή έμμεσο πεδίο για τη δραστηριοποίηση μεγάλου αριθμού επιχειρήσεων. Ο αριθμός των επιχειρήσεων που δραστηριοποιείται άμεσα στον τριτογενή τομέα καταχωρείται στον ακόλουθο πίνακα.

Σημειώνεται ότι μεγάλος αριθμός των επιχειρήσεων λιανικού εμπορίου αλλά και ορισμένων από τις υπόλοιπες επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών στηρίζει τη δραστηριότητά του στον τουρισμό.

Το υφιστάμενο τουριστικό δυναμικό της περιοχής μελέτης αποτυπώνεται στους πίνακες που ακολουθούν:

Πίνακας 2.2.5.γ. Τουρισμός Ν. Ζακύνθου 2010

Τουρισμός Ν. Ζακύνθου	2010
Κλίνες σε ξενοδοχειακά καταλύματα	29303
Διανυκτερεύσεις ημεδαπών	245926
Διανυκτερεύσεις αλλοδαπών	2125358
Ξενοδοχεία	272
Διανυκτερεύσεις αλλοδαπών σε ξενοδοχεία	2114385
Διανυκτερεύσεις αλλοδαπών σε κάμπινγκ	10973
Διανυκτερεύσεις ημεδαπών σε ξενοδοχεία	243482

Διανυκτερεύσεις ημεδαπών σε κάμπινγκ	2444
Ξενοδοχεία 5 αστέρων	4
Ξενοδοχεία 4 αστέρων	23
Κλίνες σε ξενοδοχεία 5 αστέρων	766
Κλίνες σε ξενοδοχεία 4 αστέρων	4061

Πηγή: economics.gr

Από τα προαναφερθέντα στοιχεία προκύπτει ότι το τουριστικό δυναμικό, σε όρους υποδομών διανυκτέρευσης, αν και είναι ιδιαίτερα υψηλό, σε όρους ποιότητας είναι σχετικά χαμηλό, στοιχείο που συνιστά σαφή ένδειξη του γεγονότος ότι απευθύνεται σε τουρισμό μετρίου και χαμηλού εισοδήματος, ενώ πρέπει να σημειωθεί η σημαντική επίπτωση που προσδιορίζει η λειτουργία τους (ειδικά κατά τους καλοκαιρινούς μήνες) στο φυσικό περιβάλλον, λόγω της υπερσυγκέντρωσής τους σε μια τόσο μικρή ζώνη.

Περισσότερα στοιχεία για τον τουρισμό θα παρατεθούν σε επόμενα κεφάλαια.

2.2.6 Απασχόληση – Ανεργία

Τοπική οικονομία - απασχόληση

Ο χαρακτήρας των ορεινών κοινοτήτων της Ζακύνθου είναι έντονα αγροτικός. Οι περισσότεροι από τους κατοίκους των κοινοτήτων της ευρύτερης περιοχής έχουν ως κύρια απασχόληση τη γεωργία και την κτηνοτροφία απασχολούμενοι παράλληλα ή εποχιακά και σε άλλους τομείς όπως η αλιεία, ο τουρισμός το εμπόριο και οι υπηρεσίες. Είναι χαρακτηριστικό ότι η μεγάλη πλειοψηφία των κατοίκων ζουν κυρίως με τα εισοδήματα του πρωτογενούς τομέα (γεωργία, κτηνοτροφία και αλιεία), που ενισχύονται σημαντικά από το θερινό τουρισμό. Οι χαμηλές τιμές των παραδοσιακών αγροτικών προϊόντων είναι η κύρια αιτία αναζήτησης συμπληρωματικού εισοδήματος εκτός περιοχής στους τομείς τουρισμού και οικοδομών.

Η τοπική οικονομία στηρίζεται αποκλειστικά στην κτηνοτροφία (αιγοπροβατοτροφία, χοιροτροφία) και στην παραδοσιακή γεωργία (λάδι-ελιές/ σταφίδα/σιτηρά). Ελάχιστα είναι τα συμπληρωματικά εισοδήματα από άλλους τομείς αφού μόνο τρία άτομα απασχολούνται σε υπηρεσίες στην πόλη ενώ εντός οικισμού λειτουργεί μόνο μία ψησταριά και ένα ξυλουργείο

Στην κοινότητα Έξω Χώρα η τοπική οικονομία στηρίζεται αποκλειστικά στην παραδοσιακή γεωργία (λάδι-ελιές/κορινθιακή σταφίδα) και στην κτηνοτροφία (αίγες). Το 10% του ενεργού πληθυσμού δουλεύει εποχιακά στην τουριστική ζώνη της πόλης

στον τομέα του τουρισμού και της οικοδομής αφού η τοπική τουριστική υποδομή περιορίζεται σε 4 ταβέρνες και δύο σπίτια που διαθέτουν ενοικιαζόμενα δωμάτια στην περιοχή Καμπί.

Στην κοινότητα Αγ. Λέοντα, η τοπική οικονομία στηρίζεται αποκλειστικά στην παραδοσιακή γεωργία (λάδι-ελιές/ σταφίδα) και στην κτηνοτροφία (αιγοπροβατοτροφία) ενώ υπάρχουν και λίγες κτηνοτροφικές μονάδες χοίροι-μοσχάρια. 30-50 άτομα δουλεύουν εποχιακά στην τουριστική ζώνη της πόλης στον τομέα του τουρισμού και της οικοδομής αφού η τοπική τουριστική υποδομή περιορίζεται σε 3 ταβέρνες. Στην κοινότητα διαμένουν και εργάζονται ελάχιστοι αλλοδαποί (Αλβανοί και Ρώσοι) ενώ ευκαιριακά εργάζονται στο χωριό οικοδομικά συνεργεία και από γύρω περιοχές. Στην εξόρυξη πέτρας για οικοδομικές εργασίες απασχολούνται επίσης 4-5 άτομα.

Στην κοινότητα Αναφωνήτριας η τοπική οικονομία στηρίζεται αποκλειστικά στην παραδοσιακή γεωργία (λάδι/σταφίδα/ σιτάρι), κτηνοτροφία (αιγοπροβατοτροφία /χοιροτροφία) και αλιεία. Ελάχιστα είναι τα συμπληρωματικά εισοδήματα από τα λίγα ενοικιαζόμενα δωμάτια και τις ταβέρνες που διαθέτει. Επειδή η γη θεωρείται ιδιαίτερα άγονη και υπάρχει ανεπάρκεια νερού όπως άλλωστε και στις άλλες ορεινές κοινότητες, οι κάτοικοι αναζητούν εποχιακή απασχόληση στην ευρύτερη περιοχή της πόλης.

Στην κοινότητα Αγαλά η τοπική οικονομία στηρίζεται αποκλειστικά στην παραδοσιακή γεωργία (λάδι/κρασί), κτηνοτροφία (αιγοπροβατοτροφία/ μελισσοκομία). Ο νεανικός πληθυσμός της κοινότητας απασχολείται εποχιακά στην τουριστική ζώνη της πόλης αφού η τοπική τουριστική υποδομή περιορίζεται σε ελάχιστα ενοικιαζόμενα δωμάτια. Προσπάθειες τουριστικής ανάπτυξης δεν ευδοκίμησαν. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι συνεταιρισμός γυναικών σε θέματα τουρισμού έπαψε να λειτουργεί καθώς σταμάτησε και η ανέγερση ξενοδοχειακής μονάδας στην Άμπελο από Ιταλούς. Ελάχιστοι αλλοδαποί (Αλβανοί-Ρωσίδες) εργάζονται στην κοινότητα.

Στην κοινότητα Βολιμών η τοπική οικονομία στηρίζεται κυρίως στην παραδοσιακή γεωργία (λάδι-ελιές/αμπέλια/σιτάρι) και στην κτηνοτροφία (αιγοπρόβατα-βοοειδή). Υπάρχουν όμως σημαντικά συμπληρωματικά εισοδήματα και από άλλους τομείς. Στην περιοχή του Αγίου Νικολάου που βρίσκεται το λιμάνι που συνδέει το νησί με την Κεφαλονιά, υπάρχουν μαγαζιά-περίπτερα τουριστικών ειδών που απασχολούν περίπου 20 οικογένειες. Στις θαλάσσιες (τουριστικές) μεταφορές απασχολούνται 25 περίπου άτομα και στον τομέα του τουρισμού ως μισθωτοί 20 περίπου άτομα. Στην

ίδια περιοχή υπάρχει επίσης αξιόλογος αριθμός τουριστικών κλινών σε ενοικιαζόμενα δωμάτια και ξενοδοχεία. Μικρός είναι ο αριθμός των κατοίκων που εργάζονται ως υπάλληλοι εκτός της κοινότητας.

Στην κοινότητα Κερίου η τοπική οικονομία στηρίζεται στη γεωργία (ελιά-λάδι/αμπέλι-κρασί), στην αλιεία, στην κτηνοτροφία (αιγοπροβατοτροφία) και στον τουρισμό αφού αποτελεί το σημαντικότερο τουριστικό κέντρο της περιοχής. Μεγάλο μέρος του πληθυσμού έχει συμπληρωματικό εισόδημα από τον τομέα του τουρισμού αφού πέρα από τις 500 περίπου κλίνες που υπάρχουν στην ευρύτερη περιοχή της λίμνης, παραθερίζουν μόνιμα περίπου 400 αλλοδαποί (κυρίως Γερμανοί). Στις βραχώδεις ακτές της περιοχής έχει αναπτυχθεί τουρισμός εξειδικευμένος στο υποβρύχιο ψάρεμα και στις καταδύσεις. Λειτουργούν 2 σχολές καταδύσεων. Στο δημόσιο και στον ιδιωτικό τομέα απασχολούνται λίγα άτομα. Στην περιοχή εργάζεται μικρός αριθμός αλλοδαπών (Ρωσίδες και Αλβανοί).

Τα βασικά στοιχεία διάρθρωσης και μεταβολής, του οικονομικά ενεργού πληθυσμού του Ν. Ζακύνθου και των ευρύτερων γεωγραφικών ενοτήτων παρουσιάζονται στους Πίνακες που ακολουθούν: Χρησιμοποιούνται στοιχεία της απογραφής 2001 διότι οι αντίστοιχοι πίνακες με στοιχεία απογραφής 2011 δεν έχουν καταρτιστεί ακόμη.

Πίνακας 2.2.6.α. Διαρθρωτικά χαρακτηριστικά του οικονομικά ενεργού πληθυσμού (2001)

Γεωγραφικό επίπεδο	ΣΥΝΟΛΟ	% κατανομή ανά φύλο		% κατανομή ανά ηλικιακή κλάση		
		Άρρενες	Θήλειες	10-24	25-49	50+
Ν. ΖΑΚΥΝΘΟΥ	17.419	65,6	34,4	15,0	65,9	19,0
ΠΕΡ. ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ	86.912	63,1	36,9	13,0	65,4	21,7

Πηγή: ΕΣΥΕ Απογραφή Πληθυσμού 2001, Επεξεργασία ΣΑΖ Αναπτυξιακή ΑΕ ΟΤΑ

Πίνακας 2.2.6.β. % μεταβολή του οικονομικά ενεργού πληθυσμού κατά φύλο (1991-2001)

Γεωγραφικό επίπεδο	Σύνολο	Άρρενες	Θήλειες
Ν. ΖΑΚΥΝΘΟΥ	42,0	21,2	111,3
ΠΕΡ. ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ	17,4	6,2	43,3
ΕΛΛΑΔΑ	18,9	8,7	40,9

Πηγή: ΕΣΥΕ Απογραφή Πληθυσμού 2001, Επεξεργασία ΣΑΖ Αναπτυξιακή ΑΕ ΟΤΑ

Πίνακας 2.2.6.γ. Απασχολούμενοι & άνεργος πληθυσμός κατά φύλο (2001)

Γεωγραφικό επίπεδο	Απασχολούμενοι			Άνεργοι			Από αυτούς νέοι		
	Α	Θ	Σ	Α	Θ	Σ	Α	Θ	Σ
Ν. ΖΑΚΥΝΘΟΥ	9.991	4.750	14.741	1.442	1.236	2.678	585	366	951
ΠΕΡ. ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ	47.980	26.175	74.155	6.901	5.856	12.757	2.570	1.750	4.320

Πηγή: ΕΣΥΕ Απογραφή Πληθυσμού 2001, Επεξεργασία ΣΑΖ ΑΑΕ ΟΤΑ

Πίνακας 2.2.6.δ. Απασχολούμενος και άνεργος πληθυσμός κατά ηλικιακή ομάδα (2001)

Γεωγραφικό επίπεδο	Απασχολούμενοι			Άνεργοι			Από αυτούς νέοι		
	10-24	25-49	50+	10-24	25-49	50+	10-24	25-49	50+
Ν. ΖΑΚΥΝΘΟΥ	1.684	9.961	3.096	934	1.523	221	631	317	3
ΠΕΡ. ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ	7.393	49.451	17.311	3.877	7.346	1.534	2.643	1.646	31

Πηγή: ΕΣΥΕ Απογραφή Πληθυσμού 2001, Επεξεργασία ΣΑΖ ΑΑΕ ΟΤΑ

Πίνακας 2.2.6.ε. Ανεργία συνολική και κατά φύλο (1991 και 2001)

Γεωγραφικό επίπεδο	1991			2001		
	Σύνολο	Άρρενες	Θήλειες	Σύνολο	Άρρενες	Θήλειες
Ν. ΖΑΚΥΝΘΟΥ	7,9	5,4	14,0	15,4	12,6	20,6
ΠΕΡ. ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ				14,7	12,6	18,3
ΕΛΛΑΔΑ				11,1	9,7	13,4

Πηγή: ΕΣΥΕ Απογραφή Πληθυσμού 1991, 2001, Επεξεργασία ΣΑΖ ΑΑΕ ΟΤΑ

Πίνακας 2.2.6.στ. % κατανομή των απασχολούμενων ανά τομέα οικονομικής δραστηριότητας

	Πρωτογενής		Δευτερογενής		Τριτογενής	
	1991	2001	1991	2001	1991	2001
Ν. ΖΑΚΥΝΘΟΥ	37,0	27,8	17,7	18,2	41,9	48,6
ΠΕΡ. ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ	27,7	18,6	17,9	17,5	50,9	58,1
ΕΛΛΑΔΑ	18,7	14,5	23,9	21,8	51,6	58,4

Πηγή: ΕΣΥΕ Απογραφή Πληθυσμού 1991, 2001, Επεξεργασία ΣΑΖ ΑΑΕ ΟΤΑ

Από τα στοιχεία των προαναφερόμενων πινάκων και τα αναλυτικά στοιχεία που έχουν συλλεγεί από την ΕΣΥΕ προκύπτουν οι ακόλουθες διαπιστώσεις:

Οικονομικά ενεργός πληθυσμός

Ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός το 2001 αυξήθηκε κατά 41% σε σχέση με το 1991. Η αύξηση αυτή είναι σε μεγάλο βαθμό αποτέλεσμα της συνολικής αύξησης του

πληθυσμού και οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στον αλλοδαπό πληθυσμό που απασχολείται εποχιακά σε επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται κυρίως στον τριτογενή τομέα (τουρισμός). Η αύξηση είναι κατά πολύ μεγαλύτερη στο γυναικείο πληθυσμό. Η συμμετοχή του γυναικείου πληθυσμού στον οικονομικά ενεργό πληθυσμό είναι σχεδόν ίδια (περίπου το 1/3) σε όλα τα εξεταζόμενα επίπεδα (για το έτος 2001). Η συμμετοχή αυτή είναι αυξημένη έναντι εκείνης του 1991 όπου ανέρχεται στο 25% περίπου σε όλα τα επίπεδα. Η ηλικιακή κατανομή του οικονομικά ενεργού πληθυσμού δεν παρουσιάζει ουσιαστικές αποκλίσεις από τις αντίστοιχες κατανομές που παρουσιάζονται σε επίπεδο Νομών και Περιφέρειας.

Απασχόληση και ενεργός πληθυσμός

Η απασχόληση όσον αφορά στο σύνολο του πληθυσμού υπολογίζεται στο 87,1% χωρίς να παρουσιάζει σημαντικές διακυμάνσεις μεταξύ των δύο τμημάτων της. Τα υψηλότερα ποσοστά απασχόλησης σημειώνονται στην ηλικιακή ομάδα 50+ (93,4%) ενώ τα χαμηλότερα, όπως και είναι αναμενόμενο, στην ηλικιακή ομάδα

10-24 (64,3%). Η ίδια τάση καταγράφεται σε όλα τα εξεταζόμενα γεωγραφικά επίπεδα.

Το 40% των ανέργων αποτελεί «νέους άνεργους» υποδηλώνοντας μια δυσκολία στην εύρεση εργασίας από τους νεοεισερχόμενους στην παραγωγική ηλικία. Σημειώνεται ότι το ποσοστό των νέων ανέργων επί του συνόλου των ανέργων στην ηλικιακή ομάδα 10-24 ανέρχεται σε 72% περίπου.

Το ποσοστό των απασχολούμενων είναι υψηλότερο στον ανδρικό πληθυσμό (89,2%) σε σχέση με τον γυναικείο πληθυσμό (83,3%). Η διαφορά στην απασχόληση μεταξύ ανδρών και γυναικών είναι περίπου ίδια (+6% κατά μέσο όρο) σε όλα τα επίπεδα.

Τέλος το ποσοστό των νέων ανέργων είναι μικρότερο μεταξύ των γυναικών (33% έναντι 45% στον ανδρικό πληθυσμό).

Κατανομή απασχολούμενων κατά τομείς δραστηριότητας

Περισσότερο από το 50% των απασχολούμενων δραστηριοποιείται στον τριτογενή τομέα (52,3%). Το ποσοστό αυτό είναι αυξημένο κατά 10 εκατοστιαίες μονάδες σε σχέση με το 1991. Η αύξηση αυτή είναι αναμενόμενη λαμβανομένης υπόψη της αύξησης της τουριστικής δραστηριότητας στην περιοχή κατά την τελευταία δεκαετία.

Η αύξηση του απασχολούμενου πληθυσμού στον τριτογενή τομέα που σημειώνεται είναι μεγαλύτερη από τη μέση αύξηση που σημειώνεται σε επίπεδο Περιφέρειας και Χώρας.

Ένα σημαντικό ποσοστό του απασχολούμενου πληθυσμού (24,5%) συνεχίζει να δραστηριοποιείται στον πρωτογενή τομέα. Αν και το ποσοστό αυτό είναι μειωμένο κατά 13 περίπου ποσοστιαίες μονάδες σε σχέση μ' εκείνο του 1991 υποδηλώνει ένα ισχυρό δεσμό των κατοίκων της περιοχής με την παραδοσιακή γεωργία. Εξάλλου το ποσοστό αυτό είναι σημαντικά υψηλότερο σε σχέση με το μέσο όρο της Περιφέρειας (18,5%) και της Χώρας (14,5%).

Αξιοσημείωτη σταθερότητα παρουσιάζεται στον πληθυσμό που απασχολείται στον δευτερογενή τομέα (αύξηση κατά μισή εκατοστιαία μονάδα το διάστημα 1991-2001) γεγονός που υποδεικνύει ότι η αύξηση του πληθυσμού που απασχολείται στον τριτογενή τομέα προέρχεται από παύση της απασχόλησης με τον πρωτογενή τομέα.

Τέλος όσον αφορά στην απασχόληση ανά τομέα και φύλο διαπιστώνεται ότι η συμμετοχή ανδρών και γυναικών στον πρωτογενή τομέα (2001) είναι ίδια ενώ η απασχόληση των γυναικών στον τριτογενή τομέα είναι πολύ μεγαλύτερη σε σχέση με αυτή των ανδρών¹.

Ανεξάρτητα πάντως από τα στατιστικά στοιχεία που σαφώς προσδιορίζουν μια κατάσταση στον τομέα της απασχόλησης, το βασικό χαρακτηριστικό της είναι η πολυαπασχόληση του αγροτικού πληθυσμού, αποτέλεσμα του σημαντικού οικονομικού και κοινωνικού μετασχηματισμού των αγροτικών περιοχών, αλλά και της εποχικότητας της γεωργικής παραγωγής. Ωστόσο, το σίγουρο είναι ότι οι περισσότεροι που δηλώνουν γεωργοί δεν δηλώνουν και τη δεύτερη απασχόληση τους που είναι ο τουρισμός, ενώ είναι πολύ λιγότεροι εκείνοι που ενώ δηλώνουν ως επάγγελμα κάποιο άλλο πλην του γεωργού, ασχολούνται ταυτόχρονα και με τη γεωργία.

Ανεργία

Η ανεργία είναι μεγαλύτερη μεταξύ του γυναικείου πληθυσμού. Η ίδια τάση παρατηρείται σε όλα τα εξεταζόμενα γεωγραφικά επίπεδα. Η αύξηση της ανεργίας είναι μεγαλύτερη στο γυναικείο πληθυσμό κατά την περίοδο 1991-2001 σε σχέση με

¹ Στον τριτογενή τομέα απασχολείται το 44% περίπου των ανδρών και το 68,5% περίπου των γυναικών. Τα αντίστοιχα ποσοστά για το 1991 ήταν 35% και 65,5% περίπου.

την αύξηση της ανεργίας στον ανδρικό πληθυσμό. Τέλος σύμφωνα με στοιχεία της έρευνας εργατικού δυναμικού που διεξάγει η ΕΣΥΕ προκύπτει ότι η ανεργία στο Νομό Ζακύνθου παρουσιάζει μια αυξητική τάση με έντονες διακυμάνσεις. Τα στοιχεία αυτά δίνουν ποσοστά ανεργίας για τα έτη 2004, 2005 και 2006 12,6%, 7,3% και 15,2% αντίστοιχα.

2.2.7 Έργα και επενδύσεις

Αναπτυξιακά Προγράμματα

Ειδικά Αναπτυξιακά προγράμματα που αφορούν στο σύνολο του Ν. Ζακύνθου, έχουν εκπονηθεί. Τα σημαντικότερα από αυτά είναι:

Κοινοτική Πρωτοβουλία LEADER-2: Το LEADER-2 αποτελεί Κοινοτική Πρωτοβουλία με στόχο την προώθηση της Ανάδειξης και Ανάπτυξης του Αγροτικού Χώρου. Οι ενέργειες που χρηματοδοτεί η Κοινοτική Πρωτοβουλία LEADER έχουν οριζόντιο χαρακτήρα και κυρίως αποβλέπουν:

- Στην κινητοποίηση του τοπικού δυναμικού ανθρώπινου, επενδυτικού και παραγωγικού και στη δημιουργία φορέων για την υποστήριξη της τοπικής ανάπτυξης (που στα πλαίσια του προγράμματος αυτού χαρακτηρίζονται ως Ομάδες Τοπικής Δράσης ΟΤΔ).
- Στην ενίσχυση πολύπλευρων δράσεων που καλύπτουν όλους τους τομείς της παραγωγικής δραστηριότητας και κοινωνικής ζωής, εκμεταλλεύονται και αξιοποιούν τις ιδιαίτερες δυνατότητες της περιοχής και αποβλέπουν στην πραγματοποίηση συσσωρευτικών αποτελεσμάτων
- Στην πολύπλευρη ενίσχυση του τοπικού δυναμικού τεχνογνωσίας και στην αναβάθμιση των ανθρώπινων πόρων των περιοχών.

Σύμφωνα με τους ειδικούς στόχους της LEADER, η αγροτική ανάπτυξη είναι δυνατή μόνο όταν όλοι οι τοπικοί εταίροι, μοιράζονται έναν κοινό σκοπό που έχει τις ρίζες του στη γεωγραφία, τον πολιτισμό ή την τοπική κοινωνία. Οι ομάδες τοπικής δράσης της LEADER, έχουν χαρακτήρα ανώνυμης αναπτυξιακής εταιρείας.

Στη Ζάκυνθο η ΟΤΔ είναι η "Συνεταιριστική Αυτοδιοικητική Ζακύνθου Α.Ε." της οποίας μέτοχοι, κατά 20% έκαστος, είναι εκτός της ΤΕΔΚ Ν. Ζακύνθου, οι εξής φορείς: η Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών Ζακύνθου, ο Δήμος Ζακυνθίων, ο

Σύνδεσμος Καθαριότητας Δήμου και Κοινοτήτων Ν. Ζακύνθου και ο Σύνδεσμος Ύδρευσης Δήμου και Κοινοτήτων Ν Ζακύνθου.

Το Πρόγραμμα υπαγωγής της Ζακύνθου στην κοινοτική πρωτοβουλία LEADER-2, είναι τμήμα ενός συνολικού προγράμματος που αρχικά είχε υποβληθεί, με μεγάλο ύψος δημόσιας χρηματοδότησης και εγκρίθηκε από το υπουργείο Γεωργίας. Το πρόγραμμα στηρίχτηκε στις εξής παραμέτρους:

- Την τουριστική ανάπτυξη του νησιού. Την σημαντικότερη θέση του πρωτογενή τομέα στην τοπική οικονομία
- Τις δυνατότητες και προϋποθέσεις, που υπάρχουν, για τη "διάχυση της ανάπτυξης" στη Ζακυνθινή μειονεκτούσα αγροτική ενδοχώρα.

Έτσι, βάσει του προγράμματος, η υπάρχουσα σημαντική - σε μεγέθη - τουριστική δραστηριότητα της Ζακύνθου, αξιοποιείται με τη δημιουργία ελκυστικών, διαφοροποιημένων από τις υπάρχουσες, τουριστικών δομών αγροτουριστικού χαρακτήρα, όπως τα Δίκτυα Ποιοτικών Εναλλακτικών Μορφών Τουρισμού, υποστηριζόμενα από ενέργειες και υποδομές ανάδειξης του περιβάλλοντος - φυσικού και δομημένου - καθώς και της προβολής της πολιτιστικής και πολιτισμικής κληρονομιάς.

Παράλληλα το πρόγραμμα προβλέπει στο μέτρο των επιλέξιμων δυνατοτήτων τη στήριξη της απασχόλησης και τη δημιουργία προϋποθέσεων για νέες επενδύσεις στον αγροτικό χώρο. Σε αυτό το πλαίσιο, βασικό αντικείμενο του προγράμματος της Ζακύνθου είναι η προβολή και διάθεση επιτόπου, καθώς και η εμπορία τοπικών αγροτικών και άλλων προϊόντων με την αναβάθμιση και βελτίωση της τυποποίησης, συσκευασίας και των όρων εμπορίας τους. Το πρόγραμμα αυτό εγκρίθηκε το 1997. Η υλοποίηση του άρχισε το 1998 με 2000.

Κοινοτική Πρωτοβουλία "ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ" Άξονας HORIZON: Για την εργασιακή ένταξη και την κοινωνική ενσωμάτωση των Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες, η ΤΕΔΚ Ζακύνθου κατάρτισε και κατέθεσε, το Μάιο του 1995, ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Παρέμβασης στον τομέα της διαμόρφωσης όρων, προϋποθέσεων και δομών για την εργασιακή ένταξη και την κοινωνική ενσωμάτωση των Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες. Είναι ήδη φανερά τα αποτελέσματα - επιδράσεις του προγράμματος στη διαμόρφωση νέων πολιτικών σε τοπικό επίπεδο για την προαγωγή των δικαιωμάτων των Ατόμων με Ειδικές Ανάγκες. Οι διακρατικοί εταίροι του προγράμματος είναι:

Δήμος Γένοβας, Ιταλία

Κολέγιο Τέλφορντ του Εδιμβούργου, Σκωτία

Νομαρχία Άρχους, Δανία (ειδική συνεργασία)

Ειδικό Αναπτυξιακό Πρόγραμμα Τοπικής Αυτοδιοίκησης Ν. Ζακύνθου 1994 -1999 (ΕΑΠΤΑ 2): Με τη συνεργασία ΤΕΔΚ και ΤΥΔΚ Ν. Ζακύνθου καταρτίστηκαν τεχνικά δελτία για 58 έργα, προϋπολογισμού 1.070 δις δραχ., που εντάχθηκαν (οριστικά) στο ΠΕΠ Ιονίων Νήσων.

Ειδικό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα: Η μεγάλη διοικητική μεταρρύθμιση που επιφέρει ο Ν. 2539/97 στο χώρο της Τοπικής Αυτοδιοίκησης είναι το Ειδικό Πρόγραμμα Τοπικής Ανάπτυξης (ΕΠΤΑ). Η πραγματοποίηση των υποδομών, η υποστήριξη της οργάνωσης και της λειτουργίας των νέων Δήμων, καθώς και η πραγματοποίηση των αναγκαίων δημόσιων επενδύσεων τοπικής ανάπτυξης γίνεται πλέον μέσω του ΕΠΤΑ, στο οποίο εντάσσονται όλοι οι πόροι όλων των υπουργείων που απευθύνονται προς την Τοπική Αυτοδιοίκηση. Κάθε Δήμος μπορεί να συνάπτει με όμορους Δήμους "Συμβάσεις Διαδημοτικής Συνεργασίας" με τις οποίες μπορεί να αναλαμβάνει την άσκηση αρμοδιότητας για λογαριασμό τους ή την υποστήριξη της άσκησης της. Τον Ιανουάριο του 1998 η Τεχνική Επιτροπή Νομού τελείωσε το έργο της καταγραφής της υπάρχουσας κατάστασης σε κάθε νέο Δήμο, έτσι ώστε να υπάρξει, για πρώτη φορά στη χώρα, η ταυτότητα και η ολοκληρωμένη εικόνα της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Βασικό στοιχείο για την ανάπτυξη του νέου Δήμου, είναι η ύπαρξη υποδομών σε έργα ανάπτυξης και κοινής ωφέλειας. Τέτοια έργα είναι:

- Η διοικητική υποδομή, ο εκσυγχρονισμός των νέων ΟΤΑ και ο μηχανολογικός εξοπλισμός τους.
- Η βελτίωση και συμπλήρωση των σημερινών διακοινοτικών έργων που να εξασφαλίζουν τη συγκοινωνιακή επικοινωνία των οικισμών με την έδρα του νέου Δήμου.
- Η κατασκευή και βελτίωση έργων ύδρευσης και προστασίας περιβάλλοντος.
- Οι υποδομές εκπαίδευσης - συντήρησης, επισκευής ή κατασκευής σχολικών μονάδων.
- Η βελτίωση και συμπλήρωση του κοινωνικού εξοπλισμού.
- Η βελτίωση και συμπλήρωση της πολιτιστικής υποδομής.

- Η βελτίωση και συμπλήρωση της αθλητικής υποδομής.
- Η βελτίωση και συμπλήρωση των διακοινοτικών έργων που αφορούν στον πολεοδομικό σχεδιασμό, Αναπλάσεις και άλλες αισθητικές παρεμβάσεις.

Έτσι, σύμφωνα με το άρθρο 13 του Νόμου 2539/97, σε κάθε νέο Δήμο ισχύει ένα Επιχειρησιακό Πρόγραμμα τέτοιων δραστηριοτήτων, το ονομαζόμενο ΕΠΤΑ που αποτελείται από πέντε υποπρογράμματα.

- Υποπρόγραμμα I: χρηματοδότηση των αναγκαίων λειτουργικών δαπανών των νέων δήμων.
- Υποπρόγραμμα II: χρηματοδότηση της εκπόνησης των αναγκαίων μελετών, της μηχανογράφηση και της ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού των νέων ΟΤΑ.
- Υποπρόγραμμα III: χρηματοδότηση μελετών και κατασκευών έργων τεχνικής υποδομής, προστασίας περιβάλλοντος και αναβάθμισης της ποιότητας ζωής για τους νέους ΟΤΑ καθώς και έργα δημοσίων επενδύσεων τοπικής ανάπτυξης.
- Υποπρόγραμμα IV: χρηματοδότηση των αθλητικών εγκαταστάσεων, διοικητικών, πολιτιστικών υποδομών, καθώς και του μηχανολογικού εξοπλισμού και των οχημάτων των νέων ΟΤΑ

2.2.8 Το Όραμα για το 2020

Έχοντας αναλύσει διεξοδικά τις ανωτέρω τάσεις και εξελίξεις ο Δήμος, σε στενή συνεργασία με τους κοινωνικούς εταίρους του Ζακυνθινού τουρισμού, διαμόρφωσε μια συγκεκριμένη στρατηγική ανάπτυξης για την περίοδο 2014-2020. Σύμφωνα με την Στρατηγική του Δήμου, το Όραμα, που με ορίζοντα το έτος 2020 θέλει τον τουρισμό σε πρωταγωνιστικό ρόλο στην προσπάθεια για οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της Ζακύνθου, έχει ως εξής:

2.2.8.1 Ζάκυνθος 2020: Τουρισμός

Το Όραμα για τον Τουριστικό Προορισμό της Ζακύνθου, με ορίζοντα το 2020, επιδιώκει να δημιουργήσει έναν σύγχρονο, δυναμικό, άκρως ανταγωνιστικό και βιώσιμο τουριστικό τομέα που θα, αποτελείται από δημιουργικά και αποτελεσματικά συνεργαζόμενες συστάδες (clusters) μικρο-μεσαίων τουριστικών επιχειρήσεων (ΜΜΤΕ), οι οποίες θα έχουν σύγχρονη διαχειριστική επάρκεια και «δημιουργική

ευελιξία», και θα προσφέρουν ποιοτικές τουριστικές υπηρεσίες που θα ικανοποιούν τους επισκέπτες «πέραν των προσδοκιών» τους (value for money).

- Στηρίζεται σε σύγχρονες, επαρκείς και ποιοτικές υποδομές και υπερδομές αντάξιες σε έναν ποιοτικό τουριστικό προορισμό με εμπορικό σήμα ποιότητας (brand-name), μέσα στα αυστηρά πλαίσια που καθορίζει η φέρουσα ικανότητα του τουριστικού προορισμού της Ζακύνθου.
- Προσελκύει επισκέπτες ποιότητας με ισχυρή αγοραστική δύναμη και θα εξασφαλίζει ικανοποιητικές επιστροφές στις επενδύσεις των ΜΜΤΕ και στους χρησιμοποιούμενους οικονομικούς, κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς πόρους της Ζακύνθου.
- Εστιάζει τις προσπάθειές του στην ικανοποίηση των απαιτήσεων και των προσδοκιών των επισκεπτών του, πέραν κάθε προσδοκίας.
- Συνεργάζεται στενά με τον αγροδιατροφικό τομέα της Ζακύνθου, τηρώντας τις αρχές και τα πρότυπα του «Ζακυνθινού Συμφώνου Ποιότητας» στο σύνολο των δραστηριοτήτων του και των προϊόντων και των υπηρεσιών που θα προσφέρει.
- Διέπει τη λειτουργία του με ένα σύνολο κανονιστικών διατάξεων, κοινά σχεδιασμένων και συμφωνημένων εντός της ΕΤΑΖ, χωρίς καθόλου εξαιρέσεις ή υπεκφυγές.
- Συμβάλλει θετικά και ουσιαστικά στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, στην αειφορία των φυσικών πόρων, οι οποίοι και αποτελούν την κύρια θεμέλια βάση του ποιοτικού τουρισμού και της κοινωνικής αποδοχής και στήριξής του από την κοινωνία.
- Αναπτύσσεται στη βάση πολεοδομικού και χωροταξικού σχεδιασμού ολόκληρης της Ζακύνθου, με οριστική διευθέτηση του κυκλοφοριακού προβλήματος, ιδιαίτερα στην πόλη της Ζακύνθου.
- Συμβάλει στη διατήρηση και ανάδειξη της πλούσιας πολιτιστικής δημιουργίας και κληρονομιάς της Ζακύνθου και στη διασύνδεσή του με τις άλλες οικονομικές και κοινωνικές δραστηριότητες του νησιού.
- Προβάλεται παντού με ένα νέο, ελκυστικό «Σήμα Προορισμού» (destination brand) για τον τουριστικό προορισμό «Ζάκυνθος», με τα πλέον σύγχρονα μέσα

τουριστικού μάρκετινγκ στις πλέον ανταγωνιστικές τουριστικές αγορές παγκοσμίως.

Στην πορεία προς το 2020 ο τουριστικός τομέας της Ζακύνθου πρέπει, συνεπώς, να (βλ. επίσης Διάγραμμα):

- Να συνδέσει τις αξίες και τα νοήματα του Ζακυνθινού – και του εν γένει Ελληνικού – πολιτισμού με τις ανάγκες, τις προσδοκίες και τις αντιλήψεις της σύγχρονης παγκοσμιοποιημένης κοινωνίας, αναδεικνύοντας την Ζάκυνθο ως έναν σύγχρονο, ποιοτικό, και πρωτοπόρο τουριστικό προορισμό.
- Να συμβάλει στη βελτίωση της οικονομικής και κοινωνικής ευημερίας της Ζακυνθινής κοινωνίας, μέσα από τη δημιουργία θέσεων εργασίας και ικανοποιητικού εισοδήματος, μέσα από συνθήκες βιώσιμης (αειφόρου) ανάπτυξης.
- Να ενημερώνει επαρκώς και αντικειμενικά, με όλα τα σύγχρονα μέσα ICT, και να προστατεύει τους επισκέπτες, εξασφαλίζοντας ταυτόχρονα το δικαίωμα όλων για ποιοτικές διακοπές.
- Να δημιουργήσει υποδομές ποιότητας σε ολόκληρη τη Ζάκυνθο, ώστε να συμβάλει στην ισόρροπη τοπική ανάπτυξη.
- Να αναβαθμίσει το κύρος της επιχειρηματικότητας στη Ζακυνθινή κοινωνία, εξασφαλίζοντας παράλληλα τη βιωσιμότητα και την κερδοφορία των ΜΜΤΕ της Ζακύνθου.
- Να προσδώσει κύρος και αίγλη στα τουριστικά επαγγέλματα και υπερηφάνεια στους εργαζόμενους καθιστώντας τους «πρέσβεις της Ζακυνθινής φιλοξενίας» (Hospitality Ambassadors of Zakynthos), μετά από σχετική, κατάλληλα στοχευμένη, επαγγελματική κατάρτιση.
- Να αναπτύξει συνέργειες με άλλους τομείς και κλάδους της τοπικής οικονομίας μέσω της δημιουργίας κατάλληλων επιχειρησιακών συστάδων, δημιουργώντας και διαχέοντας πλούτο σε ολόκληρο το φάσμα της Ζακυνθινής κοινωνίας.
- Να αυξήσει την ανταγωνιστικότητα της Ζακύνθου μέσα από ένα ποιοτικό τουριστικό προϊόν που θα εξασφαλίζει ικανοποίηση πέραν των προσδοκιών (value for money) σε όλους τους επισκέπτες ώστε κι αυτοί να καταστούν με τη σειρά τους «πρέσβεις καλής θελήσεως» (Goodwill Ambassadors) για τον τουριστικό προορισμό της Ζακύνθου.

2.2.8.2 Το Νέο Αναπτυξιακό Μοντέλο και Τουριστικό Μάρκετινγκ

Η πλειοψηφία των κοινωνικών εταιρών του Ζακυνθινού Τουρισμού συμφωνεί στην ανάγκη αλλαγής του υφιστάμενου μοντέλου ανάπτυξης του Ζακυνθινού τουρισμού. Ωστόσο, πρώτου ξεκινήσουν οι οποιοσδήποτε αλλαγές θα πρέπει να υπάρξει συμφωνία των κοινωνικών εταιρών για ένα ελάχιστο επίπεδο αλλαγών που θα οδηγήσουν σταδιακά σε ένα νέο πρότυπο οικονομικής-τουριστικής ανάπτυξης στη Ζάκυνθο.

Η Ζάκυνθος πρέπει να αποφασίσει τι είδος τουριστικός προορισμός θέλει να είναι και εάν οι ίδιοι οι κοινωνικοί εταίροι θέλουν (α) να δρομολογήσουν οι ίδιοι τις εξελίξεις, ή (β) να παρακολουθούν τις εξελίξεις και να προσαρμόζονται ανάλογα σε αυτές, ή ακόμα (γ) αν επιθυμούν να αφήσουν τα πράγματα να πάρουν την δική τους πορεία, όπως έχει συμβεί μέχρι σήμερα.

Πάντως, το παρόν «Σχέδιο Μάρκετινγκ 2013-2014» σχεδιάστηκε με την υπόθεση ότι οι κοινωνικοί εταίροι θέλουν να δρομολογήσουν οι ίδιοι τις εξελίξεις για την διαμόρφωση του τουριστικού προορισμού της Ζακύνθου στα πρότυπα του Οράματος «Ζάκυνθος 2020» που οι ίδιοι αποφάσισαν, μετά από ευρύτατες διαβουλεύσεις και σειρά εργαστηρίων κοινωνικού οραματισμού, πέρσι.

2.3 ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

2.3.1 Γεωγραφικά και περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά, οικοσυστήματα

2.3.1.1 Θέση και ανάγλυφο

Από μελέτη της ΣΑΖ Α.Ε (2006), ο Νομός Ζακύνθου καταλαμβάνει το 17,6% της έκτασης της Περιφέρειας και είναι το τρίτο σε έκταση νησί μεταξύ των Ιονίων νησιών. Η συνολική έκταση είναι 406μ² και το συνολικό μήκος των ακτών της είναι περίπου 154μ². Βρίσκεται 8,5 ναυτικά μίλια νότια της Κεφαλονιάς, 9 μίλια δυτικά της Πελοποννήσου και απέχει εκατό (100) Km από το πλησιέστερο μεγάλο αστικό κέντρο - την Πάτρα - και τριακόσια (300) Km από την Αθήνα.

Η πρωτεύουσα και σχεδόν τα μισά από τα χωριά της Ζακύνθου είναι παράκτια. Οι ορεινές περιοχές (με υψόμετρο άνω των 600 μέτρων) καλύπτουν το 1% της έκτασής της. Οι ημιορεινές περιοχές καλύπτουν το 55% της Ζακύνθου και οι πεδινές το 44%. Η Ζάκυνθος έχει το μεγαλύτερο κάμπο από όλα τα Επτάνησα, ενώ κυριαρχούν δύο ορεινοί όγκοι: Το όρος Βραχιώννας με μεγαλύτερο υψόμετρο 758 μέτρα και το όρος Σκοπός με μέγιστο ύψος 492 μέτρα. Ανάμεσα στους δύο ορεινούς

όγκους το ανάγλυφο είναι χαμηλό σχηματίζοντας το σημαντικότερο πεδινό τμήμα του νησιού.

Συνοπτικά, το νησί αποτελείται από τρεις γεωμορφολογικές ενότητες:

- τον ορεινό όγκο της Βραχιώνας στα δυτικά
- την πεδινή περιοχή στα κεντρικά
- τη λοφώδη λωρίδα στα ανατολικά

Επιπλέον, η Βραχιώνα, καθορίζει την επιφάνεια που αναπτύσσεται το κύριο υδρογραφικό δίκτυο της Ζακύνθου (με δευτερεύον υδρογραφικό δίκτυο να αναπτύσσεται στο όρος Σκοπός ανατολικά). Στην ορεινή περιοχή σχηματίζονται δύο υδροκρίτες με διεύθυνση Β.ΒΔ - Ν.ΝΑ οι οποίοι καθορίζουν μία εσωτερική ζώνη μήκους 15 km και πλάτους 1,5 - 2,0 km όπου το καρστ στον ασβεστόλιθο οδηγεί το επιφανειακό νερό σε υπόγεια απορροή.

Στις ανατολικές και δυτικές κλιτύες της Βραχιώνας, οι άξονες των ρεμάτων έχουν κατεύθυνση Α.ΒΑ και Δ.ΒΔ ενώ στο βόριο και νότιο τμήμα του βουνού έχουν κατεύθυνση Β.ΒΔ και Ν.ΝΔ.

Πίνακας 2.3.1.α. Συνοπτικά στοιχεία που αφορούν στο φυσικό περιβάλλον στο Ν. Ζακύνθου

ΜΟΡΦΗ ΑΝΑΓΛΥΦΟΥ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ	
Συνολική έκταση	405.600 στρ.
Πεδινές εκτάσεις	178.300 στρ.
Ορεινές εκτάσεις	3.600 στρ. (όρος Βραχιώνας, υψηλότερη κορυφή 756 μ.)
Ημιορεινές εκτάσεις	223.700 στρ.

Στο Ν. Ζακύνθου υπάγονται τα νησιά Μαραθονήσι, Πελούζο και Στροφάδια.

2.3.1.2 Ορεινή Ζάκυνθος – περιοχή μελέτης

Η ορεινή Ζάκυνθος αποτελεί τα 2/3 του νησιού και καταλαμβάνει το δυτικό και βόρειο τμήμα του. Εκτείνεται σε ένα καταπράσινο ημιορεινό υψίπεδο μήκους 30 και μέσου πλάτους 10 χλμ. Το έδαφος σε υψόμετρο στα νότια γύρω στα 200 μ. (Κερί) ανυψώνεται προοδευτικά προς τα βόρεια και φθάνει στα 400 μ. (Βολίμες). Έπειτα κατέρχεται πάλι ομαλά μέχρι τη θάλασσα (ακρωτήριο Σκινάρι).

Ανατολικά, από νότο προς βορρά, εκτείνεται μια οροσειρά με χαμηλή βλάστηση, με ψηλότερη κορυφή το βουνό Βραχίονας (ύψους 756μ.) που είναι και το ψηλότερο του νησιού. Δυτικά σε όλο σχεδόν το μήκος της ακτής εκτείνονται απότομες ορθοπλαγιές, γεωλογικές κατακρημνίσεις ύψους 200-300 μ. που οριοθετούν την αρχή ενός τεράστιου υποθαλάσσιου λιθοσφαιρικού ρήγματος. (Η Ζάκυνθος βρίσκεται εκεί όπου η Ηπειρωτική μάζα της Ελλάδας τελειώνει και αντικαθίσταται από την Ιόνιο Αύλακα, αιτία στην οποία οφείλεται η έντονη σεισμική δραστηριότητα). Δεκατέσσερα χωριά απλώνονται κατά μήκος του υψιπέδου. Είναι, από βορρά προς νότο, οι Βολίμες, οι Ορθονιές, η Αναφωνήτρια, οι Μαριές, η Έξω Χώρα, ο Άγιος Λέων, το Καμπί, η Λούχα, το Γύρι, ο Κοιλιωμένος, ο Αγαλάς και το Κερί. Συνδέονται μεταξύ τους και με την πόλη με ένα άρτιο οδικό δίκτυο. Τα σπίτια είναι πέτρινα, από σκαλιστή ή πελεκητή πέτρα, κεραμοσκεπή και οργανωμένα σε γραφικούς οικισμούς.

Γύρω από τα χωριά εκτείνονται τα χωράφια, όλα με λιγοστό χώμα και διάσπαρτα από χαλίκια, βόλια και αμμάδες: σταροχώραφα, αμπέλια και ελαιώνες. Μετά τα χωράφια εκτείνονται οι βοσκότοποι και τα δάση. Ξερολιθές, χείμαρροι, πυκνόφυτες ρεματιές (λαγκάδες στη ντοπιολαλιά), φυσικοί όρμοι (του Αγίου Νικολάου, του πόρτο Βρώμη και της λίμνης Κερίου), δυο όμορφες αμμόδεις παραλίες, η παραλία Μακρύ Γιαλός και η παραλία στο Σκινάρι και τρία ερημονήσια με ερείπια εκκλησιών, των Αγίου Νικολάου, Αγίου Ανδρέου και Αγίου Ιωάννη συμπληρώνουν το τοπίο. Οι απότομες ακτές στη δυτική πλευρά, αποτέλεσμα πρόσφατου τεκτονικού ρήγματος και μεταπτώσεων, δημιουργήθηκαν πριν 1 εκ. χρόνια περίπου. Είναι εντυπωσιακές για τον επισκέπτη, προκαλούν δέος και έχουν ιδιαίτερη οικολογική σημασία μια και οι σπηλιές τους είναι ιδανικός βιότοπος για τη φώκια *Monachus monachus*.

2.3.1.3 Περιγραφή οικοσυστημάτων

Το ήπιο Μεσογειακό κλίμα σε συνδυασμό με την μεγάλη σχετικά βροχόπτωση και ηλιοφάνεια κάνουν το νησί καταπράσινο και του προσφέρουν τη δυνατότητα να διαθέτει πλούσια βιοποικιλότητα.

Τα ορεινά οικοσυστήματα της Ζακύνθου έχουν διαμορφωθεί από τη μακροχρόνια επίδραση των ανθρώπινων δραστηριοτήτων, όπως συμβαίνει με όλα τα Μεσογειακά οικοσυστήματα. Η φυσική τους εξέλιξη συνεχίζει να ακολουθεί τις σημερινές ανθρώπινες πολιτισμικές επιρροές έχοντας ως αποτέλεσμα τη δημιουργία ανθρωπογενών οικοσυστημάτων με φυσική βλάστηση. Σε αυτά τα οικοσυστήματα περιλαμβάνονται οι φρυγανότοποι, η μακία βλάστηση και τα πευκοδάση. Οι χαμηλοί

θαμνότοποι των φρυγάνων και της μακίας κυριαρχούν σε όλη τη λοφώδη έκταση και σε πολλές περιοχές εμφανίζονται μικτά με νεαρά πεύκα σε περιοχές που προϋπήρχαν πευκοδάση που κήκαν. Τα πεύκα μεγάλης ηλικίας εμφανίζονται σε περιορισμένες εκτάσεις ως δενδρώδεις νησίδες ανάμεσα στους θαμνώνες. Λόγω των πυρκαγιών σε πολλές περιοχές δεν διαχωρίζονται τα όρια της μακίας και των φρυγάνων, όπως και τα όρια των πευκοδασών με τη μακία, διότι συναντώνται μεταβατικά στάδια διαδοχής των οικοσυστημάτων και παρουσιάζονται μικτοί τύποι βλάστησης.

Οι ελαιώνες και οι αμπελώνες είναι ανθρωπογενή οικοσυστήματα που διασπούν τη φυσική βλάστηση με καλλιεργημένη γη και δημιουργούν σύνθετα οικοσυστήματα σημαντικής οικολογικής αξίας για τη βιοποικιλότητα των ορεινών περιοχών. Η ελιά και το αμπέλι διαμόρφωσαν κοινά χαρακτηριστικά στους μεσογειακούς λαούς. Από πλευρά πολιτισμού μέσα από αυτά τα τοπία και τις αντίστοιχες αγροτικές δραστηριότητες αναδεικνύεται μια αφήγηση που μπορεί να ενδιαφέρει ιδιαίτερα τους επισκέπτες από τις βόρειες χώρες της Ευρώπης. Η ανάδειξη ντόπιων ποικιλιών, η συμμετοχή σε αγροτουριστικές δραστηριότητες παραγωγής και καλλιέργειας μπορεί να αποτελέσει πεδία προσέλκυσης τουριστών που θέλουν να μάθουν, να δοκιμάσουν αλλά και να συμμετάσχουν στις αγροτικές δραστηριότητες πχ τρύγος, πάτημα σταφυλιών, ελαιοσυκομιδή κ.α.

Το φυσικό περιβάλλον του νησιού συμπληρώνεται από τους ποικίλους παράκτιους και θαλάσσιους σχηματισμούς. Έτσι η Δυτική ακτή είναι βραχώδης και απότομη, ενώ οι Ανατολικές και Νότιες ακτές είναι ήρεμες και αμμώδεις.

Οι απόκρημνες βραχώδεις ακτές αποτελούν ένα αδιατάρακτο φυσικό οικοσύστημα με λιγότερη ανθρωπογενή επίδραση. Στους επιβλητικούς βραχώδεις γκρεμούς φιλοξενούνται ενδημικά φυτικά είδη και σπάνια αρπακτικά πουλιά, ενώ στα παραθαλάσσια βράχια βρίσκουν καταφύγιο και κούρνια ενδιαφέροντα θαλασσοπούλια.

Οικιστικές δραστηριότητες εντοπίζονται στο μέσον, στο βόρειο και νότιο τμήμα με οικισμούς, αλλά και με παραθεριστικές εγκαταστάσεις που κατασκευάζονται σε πλαγιές που καλύπτονται με φυσική βλάστηση ή με ελαιώνες ή μικτές διαπλάσεις φυσικής βλάστησης με ελαιώνες. Την αδιατάρακτη παράκτια περιοχή διασπούν εποχιακές και μόνιμες τουριστικές δραστηριότητες με πρόσβαση από τη θάλασσα και την ξηρά που εντοπίζονται σημειακά σε ορισμένες τοποθεσίες υψηλού τουριστικού ενδιαφέροντος.

Να σημειωθεί ότι οι θαλάσσιοι φυσικοί οικότοποι της Μεσογειακής φώκιας είναι συγκεντρωμένοι κυρίως στις δυτικές ακτές της Ζακύνθου, οι οποίες είναι απόκρημνες και βραχώδεις με πολλούς κολπίσκους και νησίδες. Το θαλάσσιο υπόβαθρο κοντά στην ξηρά είναι επίσης βραχώδες και η κλίση του αρκετά απότομη.

2.3.1.4 Χλωρίδα

Βλάστηση

Από βιοκλιματική άποψη το νησί της Ζακύνθου εντάσσεται σύμφωνα με την κατάταξη Emburger - Sauvage στον υγρό βιοκλιματικό όροφο με χειμώνα θερμό στις πεδινές και χαμηλές λοφώδεις περιοχές και χειμώνα ήπιο στις λοφώδεις και ορεινές περιοχές. Η βλάστηση της Ζακύνθου ανήκει στην ευμεσογειακή ζώνη βλάστησης (*Quercetalia ilicis*) που κυριαρχεί στις παραλιακές, λοφώδεις και υποορεινές περιοχές της Ελλάδας και υποδιαιρείται στις υποζώνες *Oleo-Ceratonion* και *Quercion ilicis*. Μια άλλη βιοκλιματική κατάταξη (*Bagrouls - Gausse*) με τη βοήθεια των ομβροθερμικών διαγραμμάτων και του ξηροθερμικού δείκτη X_m της ξηρής περιόδου διακρίνει στο νησί δυο χαρακτήρες του μεσογειακού βιοκλίματος: τον ασθενή θερμομεσογειακό χαρακτήρα που χαρακτηρίζει την περιφερειακή παραλιακή ζώνη και το εσωτερικό της και τον έντονο μεσομεσογειακό χαρακτήρα που επικρατεί στη λοφώδη και ορεινή ζώνη της Ζακύνθου.

Οι όροφοι βλάστησης που απαντούν στη Ζάκυνθο και αντιστοιχούν σε φυσικές κλιματικές διαπλάσεις είναι αποτέλεσμα των βιοκλιματικών συνθηκών που επικρατούν (κλιματικά καθοριζόμενη βλάστηση).

Στον θερμομεσογειακό βιοκλιματικό χαρακτήρα, αναπτύσσεται ένας θερμομεσογειακός όροφος βλάστησης με διαπλάσεις αγριελιάς (*Olea europaea*), χαρουπιάς (*Ceratonia siliqua*) και σχίνου (*Pistacia lentiscus*). Οι διαπλάσεις αυτές ανήκουν στην ζώνη του *Oleo-Ceratonion* και κατά τόπους διακρίνονται ανάλογα με την επικράτηση της χαρουπιάς ή του σχίνου στους αυξητικούς χώρους του *Oleo-Ceratonietum* ή *Oleo-Lentiscetum*.

Στις περιοχές με μεσομεσογειακό βιοκλιματικό χαρακτήρα αναπτύσσεται ο αντίστοιχος όροφος βλάστησης με διαπλάσεις αριάς (*Quercus ilex*) - κουμαριάς (*Arbutus*) που ανήκουν στη ζώνη *Quercion ilicis*. Πρόκειται για υγροβιότερες από τις προηγούμενες διαπλάσεις και καλύπτουν τις λοφώδεις περιοχές της Ζακύνθου.

Στους αυξητικούς χώρους των δύο αυτών ζωνών βλαστήσεως αναπτύσσονται και οι θαυμάσιες φυσικές συστάδες της χαλεπίου πεύκης *Pinus halepensis* και του κυπαρισσιού *Cupressus sempervirens* καθώς και οι ανθρωπογενείς συστάδες της *Pinus brutias* των αμμοθινών. Η εδαφικά καθοριζόμενη βλάστηση αναπτύσσεται στα πλαίσια του θερμομεσογειακού ορόφου βλάστησης.

Εδώ ανήκουν:

Η βλάστηση των παράκτιων οικοσυστημάτων:

- αμμόφιλη βλάστηση των αμμωδών παραλιών
- βραχύφιλη βλάστηση των βραχωδών ακτών
- υγρόφιλη βλάστηση των υγροτόπων
- θαμνώνες σκληροφύλλων και φρύγανα

Βλάστηση αμμωδών παραλιών - Αμμοθινών

Γενικά όλες οι αμμόφιλες φυτοκοινωνίες της ευρύτερης ακτής ανήκουν στις κλάσεις *Cakiletea maritima* και *Ammophiletea*. Στην πρώτη κλάση ανήκουν συνήθως υποβαθμισμένες φυτοκοινωνίες με *Cakile maritima*, *Salsola kali*, *Salsola soda*, *Euphorbia reptans* οι οποίες αντιπροσωπεύουν τα αρχικά στάδια εξέλιξης των αμμόφιλων φυτοκοινωνιών ενώ στη δεύτερη κλάση *Ammophiletea* ανήκει το μεγαλύτερο μέρος των αμμωδών φυτοκοινωνιών της Ζακύνθου.

Στην κλάση της *Ammophiletea* απαντούν τα δύο χαρακτηριστικά είδη *Ammophila arenaria* και *Agropyron junceum* (*Elymus farctus*) τα οποία και δημιουργούν χαρακτηριστικές φυτοκοινωνίες. Η κάλυψη των φυτοκοινωνιών αυτών που έχει μειωθεί σημαντικά από τις ανθρώπινες επιδράσεις.

Η βλάστηση της κλάσης *Ammophiletea* είναι χαρακτηριστική. Τα κυριώτερα είδη τα οποία συνοδεύουν την *Ammophila arenaria* και το *Agropyron junceum* είναι τα *Eryngium maritimum*, *Echinophora spinosa*, *Euphorbia paralias*, *Cyperus capitatus*, *Sporobolus pungens*, *Otanthus maritimus*, *Pancratium maritimum*, *Centaurea sonchifolia*.

Το *Pancratium maritimum* (κρίνος των παραλιών) είναι ένα ηλιόφιλο αμμόφιλο είδος που αναπτύσσεται σε συστάδες κοντά στην θάλασσα πάνω σε εύκολα αποστραγγιζόμενα αμμώδη εδάφη πλούσια σε οργανική ουσία. Το είδος αυτό, λόγω της συλλογής του από ερασιτέχνες βοτανικούς, ανθοκόμους κ.ά. αλλά και από τις

καταστροφές των βιοτόπων του, οι οποίοι βρίσκονται σε ζώνες έντονης τουριστικής ανάπτυξης και αμμοληπιών, έχει εξαφανιστεί από πολλές περιοχές της Ελλάδος και έχει μειωθεί σημαντικά η γεωγραφική του εξάπλωση (Βολιώτης 1982). Από την δυναμική-εξελικτική άποψη της βλάστησης των αμμοθινών τα είδη *Pancratium maritimum* και *Otanthus maritimus* θεωρούνται ως ένα σημαντικό διαγνωστικό στοιχείο (δείκτης) της τελικής φάσης εξέλιξης της φυτοκοινωνίας *Agropyretum mediterraneum*. Τα είδη αυτά, συνήθως δεν εμφανίζονται σε εμβρυακές αμμοθίνες ενώ είναι σχεδόν εντελώς απόντα από τις μεταβατικές ενδιάμεσες φάσεις (Λαυρεντιάδης 1964). Από ορισμένους φυτοκοινωνιολόγους θεωρείται ότι το *Pancratium maritimum* δημιουργεί ιδιαίτερες φυτοκοινωνίες στα πλαίσια της κλάσης *Ammophiletea*.

Στις μονάδες βλάστησης που αναπτύσσονται στις αμμώδεις παραλίες θα πρέπει να αναφερθούν και οι μικρές συστάδες με *Juniperus phoenicea* οι οποίες όμως προχωρούν και συμμετέχουν στη σύνθεση των θαμνώνων του *Oleo-Ceratonion*.

Ακόμη εκεί, όπου η ανθρωπογενής επίδραση εκδηλώνεται με σκουπίδια και άλλα προϊόντα ρύπανσης, αναπτύσσονται νιτρόφιλα είδη όπως *Xanthium strumarium*, *Chenopodium sp.*, *Anthemis peregrina ssp. peregrina*.

Θα πρέπει να αναφερθεί ότι στα αμμόφιλα είδη της Ζακύνθου παρατηρήθηκαν το είδος *Coris monspeliensis* από τους Browicz και Zielinsky και το είδος *Lippia nodiflora* (Θ. Γεωργιάδης, Π. Δημόπουλος, 1993). Η γεωγραφική εξάπλωση των παραπάνω ειδών δεν είναι πλήρως γνωστή στον ελληνικό χώρο.

Βλάστηση βραχωδών ακτών

Σε πολλές περιοχές, οι απότομοι βράχοι φιλοξενούν συχνά μία εξειδικευμένη χλωρίδα από είδη και φυτοκοινωνίες, που δεν εμφανίζονται σε άλλες θέσεις. Πολλά από τα είδη που φύονται σε τέτοιες θέσεις είναι πολυετή με ισχυρό ριζικό σύστημα που τους επιτρέπει αφενός ισχυρή διείδυση στο πέτρωμα και την εκμετάλλευση κάθε δυνατότητας άντλησης νερού και θρεπτικών συστατικών και αφετέρου καλή μηχανική στήριξη.

Στη Ζάκυνθο οι περισσότερο εντυπωσιακοί βραχώδεις σχηματισμοί βρίσκονται στις δυτικές και βόρειες ακτές του νησιού, όπου σχηματίζουν κρημνούς που φτάνουν μέχρι τη θάλασσα.

Πολύ μικρότερες εκτάσεις με απόκρημνους βράχους έχουν παρατηρηθεί σε ορισμένες περιοχές του Βραχίωνα όπως π.χ. κοντά στο Καταστάρι και στο Κοιλιωμένο, σε τμήματα του όρους Σκοπός, καθώς και σε πολλές θέσεις των δυτικών τμημάτων της νήσου που βρίσκονται μακρύτερα από τους απόκρημνους παραθαλάσσιους βράχους. Η κάλυψη τέτοιων απότομων περιοχών είναι γενικά μικρή και σπανιότερα ξεπερνά το 60% της έκτασής τους. Τα φυτικά είδη που αποικίζουν τέτοιες περιοχές ποικίλουν και η σύνθεσή τους εξαρτάται από παράγοντες όπως το υψόμετρο, η έκθεση, η περιβάλλουσα βλάστηση κ.λπ.

Οι βραχώδεις σχηματισμοί με φλύσχη, μάργες και ψαμμίτες, οι οποίοι βρέχονται από το θαλάσσιο κύμα, καλύπτονται από μια αραιή βλάστηση με *Crithmum maritimum*, *Inula crithmoides*, *Limonium virgatum*, *Limonium zacyanthium*, *Plantago coronopus*, *Plantago serraria*, *Malcolmia flexuosa*, *Lotus cytisoides* κ.ά. Τα είδη αυτά, συνιστούν φυτοκοινωνίες στα πλαίσια της κλάσης *Crithmo-Staticetea*.

Η φυτοκοινωνία με *Crithmum maritimum* και *Limonium* sp. αναπτύσσεται στους βραχώδεις βιοτόπους όπου υπάρχει άμεση γεινίαση με τη θάλασσα και κατά συνέπεια είναι καθοριστική η επίδραση των ακραίων οικολογικών συνθηκών που επικρατούν (άνεμοι, σταγονίδια θάλασσας κ.λπ.).

Όταν αυτοί οι βραχώδεις βιότοποι εκτείνονται μετά τη ζώνη της αμμόφιλης βλάστησης στο εσωτερικό, τότε αποικίζονται είτε από ομάδες φρυγάνων με αντιπροσωπευτικά είδη τα *Coridothymus capitatus*, *Sarcopoterium spinosum*, *Anthyllis hermaniae*, *Helichrysum stoechas* και *Cistus creticus*, είτε από θαμνώδη είδη -που κατά περίπτωση συνιστούν πυκνούς θαμνώνες- τα κυριώτερα των οποίων είναι τα *Pistacia lentiscus*, *Calycotome villosa*, *Myrtus communis*, *Olea europaea*, *Ceratonia siliqua*, *Phillyrea latifolia*, *Erica manipuliflora* ή ακόμη και *Spartium junceum* *Arbutus andrachne* κ.ά.

Αναφέρεται ότι έχουν παρατηρηθεί επίσης τα είδη *Limonium zacyanthium* ενδημικό της Ζακύνθου και *Dianthus fruticosus* ssp *occidentalis*, ενδημικό της Ελλάδας (Θ. Γεωργιάδης, Π. Δημόπουλος, 1993).

Συγκριτικά με άλλους τύπους βλάστησης, οι απόκρημνοι βράχοι εμφανίζονται λιγότερο επηρεαζόμενοι από ανθρώπινες δραστηριότητες. Επιπλέον, συχνά τέτοιοι βράχοι είναι απροσέγγιστοι από τα ζώα. Οι σημαντικότεροι κίνδυνοι των βραχόφιλων φυτοκοινοτήτων προέρχονται από τη λειτουργία λατομείων, τα οποία σε ορισμένες περιοχές (π.χ. περιοχή Κοιλιωμένου) είναι ιδιαίτερα εκτεταμένα. Ο καλύτερος τρόπος

διαχείρισης βραχιδών οικοσυστημάτων, ιδιαίτερα σε περιοχές όπου είναι γνωστό ότι φιλοξενούνται σπάνια φυτικά είδη, είναι η διατήρηση του χώρου στην παρούσα του κατάσταση. Αυτό συνεπάγεται αποφυγή δραστικών αλλαγών (π.χ. λειτουργία λατομείου) στις περιπτώσεις όπου επηρεάζονται ή βλάπτονται οι πληθυσμοί των σπάνιων φυτικών ειδών που εμφανίζονται στους βράχους.

Υγρόφιλη-υδρόβια βλάστηση

Η υγρόφιλη βλάστηση στη Ζάκυνθο είναι ως ένα βαθμό περιορισμένη στις λίγες περιοχές που συγκρατούν υγρασία κατά το μεγαλύτερο τμήμα του έτους. Τέτοιες περιοχές υπήρχαν Ν.Α. της πόλης της Ζακύνθου, καθώς και σε αρδευτικά κανάλια. Οι περιοχές όπου συγκρατείται περισσότερη υγρασία ή το νερό ρέει σε μικρό βάθος από την επιφάνεια του εδάφους χαρακτηρίζονται συχνά από την ύπαρξη συγκεκριμένων φυτικών ειδών όπως η *Myrtus communis* και το *Vitex agnus-castus*, ορισμένες φορές με διάφορα άλλα συνοδά είδη.

Ο υγρότοπος της λίμνης Κερίου, που είναι ο μοναδικός της Ζακύνθου, αποτελείται από ένα κεντρικό πυρήνα όπου υπάρχουν κυρίως τα υδρόφυτα-μακρόφυτα *Phragmites australis (communis)*, *Typha latifolia*, *Scirpus maritimus*, *Alisma plantago-aquatica*, και επιπλέον διάφορα είδη των γενών *Lemna* και *Potamogeton*. Στην περιφέρεια και στις όχθες των καναλιών απαντούν τα είδη *Arundo donax*, *Arium nodiflorum*, *Juncus acutus*, *Juncus heldreichianus*, *Juncus maritimus*, *Lythrum junceum*. Στα όρια των υγρόφιλων φυτοκοινωνιών και στα περιθώρια των δρόμων αναπτύσσονται νιτρόφιλες ομάδες όπου τα κυριώτερα είδη είναι *Conyza canadensis*, *Cirsium vulgare*, *Dittrichia viscosa*, *Scolymus hispanicus* *Foeniculum vulgare* κ.λπ.

Σε ορισμένες θέσεις τα νιτρόφιλα είδη εισχωρούν μέσα στον υγρότοπο ακολουθώντας τη ρύπανση.

Στην περιοχή παρατηρήθηκαν και τα είδη *Heliotropium europaeum*, *Calystegia sepium*, *Daucus carota* (Θ. Γεωργιάδης, Π. Δημόπουλος, 1993).

Κάθυγρες ή βαλτώδης εκτάσεις ακόμα και μικρής έκτασης μπορεί να χαρακτηρίζονται από είδη *Equisetum telmateia*, *Ranunculus trichophyllus*, *R. ophioglossifolius* (σπάνιο είδος στη Ζάκυνθο), *Nasturtium officinale*, *Rubus sanctus*, *Dorycnium rectum*, *Tamarix smyrnensis*, *T. hampeana* (συνήθως σε παραθαλάσσιες αμμώδεις θέσεις), *Lythrum junceum*, *L. hyssopifolia*, *Oenanthe pimpinelloides*, *O. Silaifolia*, *Teucrium scordium* subsp. *scordioides*, *Pulicaria odora*, *Alisma lanceolatum*, *Potamogeton* spp.,

Juncus bufonius, *Scirpoides holoschoenus*, *Cyperus* sp., *Lemna minor* (συνήθως σε στάσιμα νερά), *Phragmites australis* κ.λπ.

Πολλές περιοχές κοντά σε ποταμούς και χείμαρρους γειτονεύουν με καλλιεργούμενες εκτάσεις και συχνά οι κάτοικοι φροντίζουν να καταστρέφουν την υδρόφιλη και παρυδάτια βλάστηση για να διευκολύνουν τις καλλιεργητικές διαδικασίες, ορισμένες φορές χρησιμοποιώντας ζιζανιοκτόνα φάρμακα. Επιπλέον παρατηρήθηκε περιορισμένη βλάστηση στις όχθες των χείμαρρων και ιδιαίτερα των ποταμών της Ζακύνθου, γεγονός που θα πρέπει πιθανότατα να αποδοθεί σε μηχανική απομάκρυνση της προϋπάρχουσας βλάστησης με κύριο σκοπό να διευκολυνθεί η ροή του νερού. Επιπλέον παρατηρήθηκε κατά μήκος του ποταμού κοντά στις Αλυκές η φύτευση ξενικών ειδών ευκαλύπτου.

Εξαιτίας της διαρκούς ανάγκης για νερό ή υγρασία, η υγρόφιλη βλάστηση είναι ιδιαίτερα ευάλωτη σε αλλαγές του τρόπου χρήσης της γης, αποξηράνσεις, απόδοση των εκτάσεων για ανέγερση οικισμών και για καλλιέργεια καθώς και ως χώρος για παράνομη απόρριψη απορριμμάτων. Σε κάθε περίπτωση οι λίγες περιοχές που συγκρατούν υγρασία στη Ζάκυνθο έχουν ανάγκη από προσεκτική διαχείριση με σκοπό την αποφυγή της περαιτέρω υποβάθμισής τους.

Θαμνώνες σκληροφύλλων και φρύγανα

Στην εσωτερική ζώνη των αμμωδών ακτών και στις κλιτείς των λόφων, που πρόσκεινται στην ακτή, αναπτύσσεται μια μορφή θαμνώδους βλάστησης, που σχηματίζει μια επιμηκυσμένη παράκτια ζώνη.

Η βλάστηση αυτή συνήθως αρχίζει με μορφή μικρών μαξιλαρόμορφων θάμνων και φρυγάνων κοντά στη θάλασσα ή στα τελευταία όρια της αμμόφιλης βλάστησης και εξελίσσεται σε υψηλούς και πυκνούς θαμνώνες σκληροφύλλων πλατυφύλλων ειδών, οι οποίοι έχουν ύψος 2-5 m και είναι αδιαπέραστοι (μακκία βλάστηση).

Η θαμνώδης βλάστηση στη Ζάκυνθο, λόγω κυρίως κλιματικών αλλά και εδαφολογικών συνθηκών, εκτείνεται σε ένα μεγάλο τμήμα της νήσου. Εκτός της φυσικής της εξάπλωσης, η καταστροφή μεγάλων εκτάσεων δασών *Pinus halepensis* υπήρξε ένας επιπλέον παράγοντας που οδήγησε στην παρατηρούμενη επέκταση της θαμνώδους βλάστησης.

Η υψομετρική ανάπτυξη της θαμνώδους βλάστησης παρατηρείται μεταξύ 20 και 600m περίπου και πυκνότητά της παραλλάζει από τόπο σε τόπο, σπανίως όμως

λαμβάνει την μορφή τυπικής μακκίας βλάστησης. Εξαιρέση αποτελούν τα εσωτερικά τμήματα των νησίδων Μαραθονήσι και Πελούζο, όπου η θαμνώδης βλάστηση είναι πραγματικά αδιαπέραστη και τα άτομα των διαφόρων ειδών που την αποτελούν παρουσιάζουν μεγάλη δενδρώδη ανάπτυξη. Πρόκειται για μια τυπική μακκία βλάστηση, η οποία φαίνεται ότι έχει υποστεί περιορισμένες ανθρώπινες επεμβάσεις.

Η μετάβαση από περιοχές με τη συνήθη θαμνώδη ή μακκία βλάστηση σε περιοχές με φρύγανα δεν είναι πάντοτε ευκρινής και συχνά δημιουργείται ένα μωσαϊκό εξάπλωσης των δύο χαρακτηριστικών τύπων βλάστησης.

Τα είδη, που συνθέτουν τις θαμνώδεις συστάδες και αναπτύσσονται στις παραλιακές ζώνες σε υψόμετρο 0-200 m ανήκουν στη ζώνη Oleo-Ceratonion (Αγριελιάς-Χαρουπιάς). Τα πιο χαρακτηριστικά είδη που συναντώνται είναι: *Ceratonia siliqua*, *Olea europaea*, *Myrtus communis*, *Pistacia lentiscus*, *Phillyrea latifolia*, *Rhamnus alaternus*, *Quercus coccifera*, *Arbutus unedo*, *Calycotome villosa*, *Erica arborea*, *Erica verticillata*, *Pistacia terebinthus*, *Smilax aspera* κλπ. Τα είδη αυτά λαμβάνουν δενδρώδη μορφή στις υψηλότερες τοποθεσίες και συνοδεύονται από πεύκα (*Pinus halepensis*) ή κυπαρίσσια (*Cupressus sempervirens*), και θαμνοκυπάρισσα (*Juniperus phoenicea*), σχηματίζοντας τα εντυπωσιακά δάση του εσωτερικού της ευρύτερης περιοχής του όρμου Κερίου και της νότιας πλευράς της Ζακύνθου. Το *Juniperus phoenicea* ωστόσο δεν απαντά σε αφθονία.

Πιθανόν να υπήρχαν μεγαλύτερες συστάδες παλαιότερα οι οποίες έχουν καταστραφεί από την ανθρώπινη επίδραση. Το *Juniperus phoenicea* συμμετέχει σε μίξη με τα παραπάνω αναφερόμενα είδη των μακκί στη σύνθεση της φυτοκάλυψης βιοτόπων που επηρεάζονται άμεσα από τη θάλασσα και δημιουργεί υποφυτοκοινωνίες στα πλαίσια του Oleo-Ceratonion.

Λόγω των επικρατούντων ανέμων οι θάμνοι αυτοί πλησίον της ακτής αποκτούν μαξιλαρόμορφη, έρπουσα ή στρεβλή ανάπτυξη και φανερώνουν την φορά και την ισχύ των ανέμων. Σε αυτή την έρπουσα φυσιογνωμία κύριο ρόλο παίζουν τα είδη *Pistacia lentiscus*, *Phillyrea latifolia*, *Calycotome villosa* και αναρριχόμενα είδη όπως *Smilax aspera*, *Asparagus aphyllus*, *Asparagus acutifolius*, *Lonicera implexa* τα οποία εμπλέκονται και δημιουργούν αδιαπέρατους σχηματισμούς.

Τα είδη τα οποία συμμετέχουν στις φυτοκοινωνίες των φρυγάνων είναι κυρίως τα *Sarcopoterium spinosum*, *Anthyllis hermaniae*, *Cistus creticus*, και *C. Salviifolius*, *Fumana thymifolia*, *Coridothymus capitatus*, *Calycotome villosa*, *Urginea maritima*,

Phlomis fruticosa, *Phagnalon graecum*, *Teucrium flavum*, *Helichrysum stoechas*, *Micromeria graea*, *M.juliana*. Τα είδη αυτά των φρυγάνων συνοδεύονται από πώδη είδη όπως τα *Cyclamen hederifolium*, *Anemone coronaria*, *Geranium purpureum*, *Lotus cytisoides*, *Reichardia picroides*, *Centaureum tenuifolium*, *Medicago littoralis*, *Brachypodium ramosum* κ.ά.

Τα φρύγανα στην περιοχή, αποτελούν συνήθως πρόδρομες φυτοκοινωνίες ή στους εσωτερικούς χώρους αποτελούν μορφές υποβάθμισης των θαμνώνων που περιγράφηκαν και ανήκουν στην τάξη των Cisto-Micromerietalia.

Άξια ιδιαίτερης αναφοράς είναι η σύνθεση της θαμνώδους βλάστησης της περιοχής κοντά στο ακρωτήριο Βρώμη καθώς και της περιοχής Ν.Α. του Αγαλά. Στις λοφώδεις και πετρώδεις θέσεις των περιοχών αυτών και κοντά στις απόκρημνες ακτές, παρατηρήσαμε την ιδιαίτερη συμμετοχή των ειδών *Rosmarinus officinalis* και *Hypericum aegypticum* subsp. *webii* στη σύνθεση της θαμνώδους βλάστησης, συνήθως μαζί με *Hypericum empetrifolium* subsp. *empetrifolium*, *Satureja thymbra*, *Cistus salviifolius*, *Cistus parviflorus*, *Salvia fruticosa*, *Micromeria juliana*. Η συμμετοχή των ειδών *Rosmarinus officinalis* και *Hypericum aegypticum* subsp. *webii* είναι ποσοτικά σημαντική και αυτό δημιουργεί μία μοναδικότητα. Δεν έχει παρατηρηθεί παρόμοιο ποσοστό συμμετοχής των ειδών αυτών στη θαμνώδη βλάστηση και μάλιστα με άτομα μορφής θάμνων σε οποιαδήποτε άλλη περιοχή του ελληνικού χώρου.

Το δάσος Πεύκης

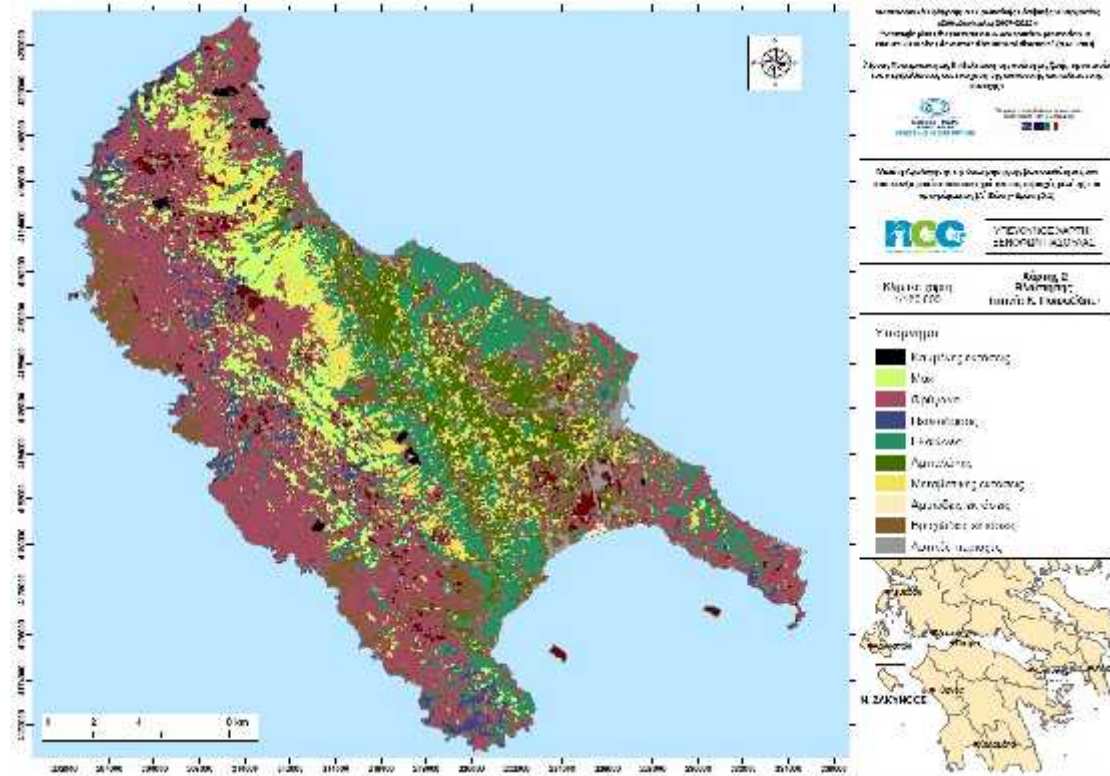
Σύμφωνα με στοιχεία της Διεύθυνσης Δασών Ζακύνθου οι θεωρούμενες ως δασικές εκτάσεις του Νομού Ζακύνθου, συμπεριλαμβανομένων και το νησί των Στροφάδων (εδώ διατηρείται δάσος από *Juniperus phoenicea*), ανέρχονται σε περίπου 235.000 στρέμματα, ενώ τα δάση της χαλεπίου πεύκης με υπο-όροφο από φρύγανα και αείφυλλα πλατύφυλλα καλύπτουν περίπου 110.000 στρέμματα.

Το κυρίαρχο είδος της δενδρώδους βλάστησης της Ζακύνθου είναι η *Pinus halepensis*. Τα δάση *Pinus halepensis* κάλυπταν στο παρελθόν ένα μεγάλο μέρος της Ζακύνθου, όμως κατά τη διάρκεια των 30 τελευταίων χρόνων το μεγαλύτερο τμήμα τους έχει καταστραφεί από τις πυρκαγιές. Οι πυρκαγιές συνεχίζουν να αποτελούν το σημαντικότερο κίνδυνο για τη δασώδη βλάστηση της Ζακύνθου.

Σήμερα οι περισσότεροι αξιόλογες συστάδες πευκοδάσους μεγάλης ηλικίας, οι οποίες έχουν απομείνει στο νησί, ανέρχονται, σύμφωνα με τους υπολογισμούς της Διεύθυνσης Δασών Ζακύνθου, σε περίπου 15.000 στρέμματα και εμφανίζονται κυρίως στα δυτικά τμήματα του όρους Βραχίωνα, στις κοινότητες Κοιλιωμένου, Αγίου Λέοντος και Μαραθιάς, καθώς και στην κοινότητα Κεριοῦ. Στις θέσεις όπου το δάσος πύκνης γίνεται πιο είναι αραιό εμφανίζεται ένας σημαντικός αριθμός ξυλωδών και ποωδών ειδών με σημαντικότερα τα ακόλουθα: *Pistacia lentiscus*, *Quercus coccifera*, *Myrtus communis*, *Calicotome villosa*, *Cistus salviifolius*, *Cistus creticus*, *Cyclamen hederifolium*, *Helichrysum stoechas*, *Lonicera implexa*, *Teucrium flavum*, *Smilax aspera*, *Brachypodium retusum*, *Bromus* spp. κ.λπ.

Το *Cypressus sempervirens*, ένα ακόμη είδος το οποίο δεν είναι ιθαγενές στο νησί, αλλά συναντάται σε οικισμούς της παραπάνω περιοχής.

Χάρτης 2.3.1. Βλάστηση Ν. Ζακύνθου



Πηγή: Κ. Ποιραζίδης -Α.Τ.Ε.Ι. Ιονίων Νήσων

Ορχιδέες

Η Ζάκυνθος όπως και τα υπόλοιπα νησιά του Ιονίου ανήκουν στη Φυτογεωγραφική Ζώνη των “Νησιών του Ιονίου” (Ionian Islands - IoI), όπως φαίνεται και στην παρακάτω Εικόνα. Η χλωρίδα των περιοχών που ανήκουν σε αυτή την φυτογεωγραφική ζώνη έχει επιπροσθέτως στοιχεία από την Ιταλία, τη Β. Αφρική και τα Βαλκάνια.

Τα νησιά του Ιονίου γενικά θεωρούνται φτωχά σε Σημαντικά Είδη Φυτών. Μετά από έρευνες που πραγματοποιήθηκαν στην περιοχή του Εθνικού Πάρκου, μέχρι σήμερα βρέθηκαν 35 είδη φυτών που χρήζουν προστασίας και 34 ενδημικά.

Ένα αξιοσημείωτο είδος είναι το *Fritillaria Messanensis*, το οποίο απαντάται στην περιοχή Μαραθιάς.

Τα είδη των ορχεοειδών στην Μεσόγειο παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλότητα. Σύμφωνα με πρόσφατες μελέτες, 54 είδη ορχεοειδών έχουν αναγνωρισθεί στην Ζάκυνθο (Αδαμόπουλος, 1999, Delforge 1993, Μερκάτης 1990, Hartley, Mottram & Schofield

2002). Οι Hartley, Mottram & Schofield (2002), αναφέρουν συνολικά 32 είδη ορχεοειδών από τα οποία τα 19 χρήζουν προστασίας και περιλαμβάνουν τα είδη

Serapias vomeracea και *Ophrys scolopax* spp *cornuta*. Ο μεγάλος πλούτος και η διασπορά των ορχεοειδών οφείλεται κατά ένα μέρος στην χαμηλή χρήση μικροβιοκτόνων και εντομοκτότων από τους αγρότες της Ζακύνθου. Η μη παρουσία ορχεοειδών ειδών σε συγκεκριμένες περιοχές δείχνει την χρησιμοποίηση των παραπάνω καθώς τα είδη αυτά απαιτούν συγκεκριμένους μικρο-οργανισμούς για να αναπτυχθούν. Τα περισσότερα είδη ορχιδέων περιλαμβάνονται στο Π.Δ. 67/81 και τη λίστα της Σύμβασης CITES, όπως φαίνεται στον παρακάτω Πίνακα.

Πίνακας 2.3.1.β. Είδη ορχιδέων που έχουν καταγραφεί στη Ζάκυνθο

α/α	Είδος	Οικογένεια	Ενδημικό	Π.Δ. 67/81	Σύμβαση Βέρνης	CITES
1	<i>Cyclamen graecum</i> Link	Primulaceae				+
2	<i>Cyclamen hederifolium</i> Aiton	Primulaceae				+
3	<i>Dactylorhiza romana</i> (Sebastiani &	Orchidaceae		+		+
4	<i>Ophrys apifera</i> Hudson	Orchidaceae		+		+
5	<i>Ophrys bombyliflora</i> Link	Orchidaceae		+		+
6	<i>Ophrys cinereophila</i> H.F. Paulus & Gack	Orchidaceae		+		+
7	<i>Ophrys cornuta</i> Steven	Orchidaceae		+	+	+
8	<i>Ophrys ferrum-equinum</i> Desf.	Orchidaceae		+		+
9	<i>Ophrys fusca</i> Link	Orchidaceae		+		+
10	<i>Ophrys gottfriediana</i> Renz	Orchidaceae	+	+		+
11	<i>Ophrys helenae</i> Renz	Orchidaceae		+		+
12	<i>Ophrys herae</i> Hirth & Spaeth	Orchidaceae		+		+
13	<i>Ophrys iricolor</i> Desf.	Orchidaceae		+		+
14	<i>Ophrys leucadica</i> Renz.	Orchidaceae		+		+
15	<i>Ophrys lutea</i> (Gouan) Cav.	Orchidaceae		+		+
16	<i>Ophrys melena</i> (Renz) Paulus & Gack	Orchidaceae		+		+
17	<i>Ophrys perpusilla</i> J. & P. Devillers-	Orchidaceae	+	+		+
18	<i>Ophrys phryganae</i> J. & P. Devillers-	Orchidaceae		+		+
19	<i>Ophrys sepioides</i> J. & P. Devillers-	Orchidaceae		+		+
20	<i>Ophrys sicula</i> Tineo	Orchidaceae		+		+
21	<i>Ophrys spruneri</i> Nyman	Orchidaceae	+	+		+
22	<i>Ophrys umbilicata</i> Gölz & Reinhard	Orchidaceae		+		+
23	<i>Orchis anthropophora</i> (L.) All.	Orchidaceae		+		+
24	<i>Orchis coriophora</i> L.	Orchidaceae		+		+
25	<i>Orchis fragrans</i> Pollini	Orchidaceae		+		+
26	<i>Orchis intact</i> Link.	Orchidaceae		+		+
27	<i>Orchis italica</i> Poiret	Orchidaceae		+		+
28	<i>Orchis lactea</i> Poiret	Orchidaceae		+		+

29	<i>Orchis laxiflora</i> Lam.	Orchidaceae		+		+
30	<i>Orchis palustris</i> Jacq.	Orchidaceae		+		+
31	<i>Orchis papilionacea</i> L.	Orchidaceae		+		+
32	<i>Orchis pauciflora</i> Ten.	Orchidaceae		+		+
33	<i>Orchis quadripunctata</i> Cyrillo ex Ten.	Orchidaceae		+		+
34	<i>Serapias bergonii</i> Camus	Orchidaceae		+		+
35	<i>Serapias cordigera</i> L.	Orchidaceae		+		+
36	<i>Serapias ionica</i> Nelson ex H. Baumann & Kónkele	Orchidaceae		+		+
37	<i>Serapias lingua</i> L.	Orchidaceae		+		+
38	<i>Serapias orientalis</i> (Greuter) H. Baumann & Kónkele	Orchidaceae		+		+
39	<i>Serapias parviflora</i> Parl.	Orchidaceae		+		+
40	<i>Serapias vomeracea</i> (Burm. fil.) Briq.	Orchidaceae		+		+
41	<i>Spiranthes spiralis</i> (L.) Chevall.	Orchidaceae		+		+

Ακόμη, το είδος *Hypericum aegyptiacum* όπως προαναφέρθηκε αποτελεί ενδιαφέρον είδος και αναπτύσσεται ως χαμηλή, πυκνή, σχετικά ομογενής βάση πάνω σε βράχια και ως συστατικό χαμηλής φρυγανικής βλάστησης στην περιοχή Κερίου - Μαραθιάς. Το συγκεκριμένο είδος έχει μια πολύ περιορισμένη διασπορά στην Ανατολική Μεσόγειο, αλλά όπου απαντάται συνήθως σχηματίζει πυκνές βάσεις. Είναι προστατευόμενο σύμφωνα με την Οδηγία 92/43/ΕΟΚ ως 5430.33.5 *Hypericum aegyptiacum phrygana* και περιγράφεται στο εγχειρίδιο Ευρωπαϊκών Οικοτόπων NATURA 2000 ως «εξαιρετικό σπάνιο, τοπικές αποικίες ημισφαιρικών θάμνων σχηματίζουν ανοικτά φρύγανα πάνω σε παραλιακούς ασβεστούχους βράχους, στα Ιόνια νησιά, Δυτική Κρήτη, Σαρδηνία, Λαμπηδούσα». Οι βόρειες και οι δυτικές ακτογραμμές του νησιού της Ζακύνθου κυριαρχούνται από την παρουσία πυκνών οικοτόπων *Hypericum*.

Σημειώνεται ότι για την περιοχή «Κόλπος Λαγανά Ζακύνθου και Νησίδες Μαραθωνήσι και Πελούζο» (GR 2210002) του Δικτύου Φύση 2000 (Natura 2000) δεν έχουν συμπεριληφθεί φυτικά είδη προτεραιότητας τα οποία απαντώνται στην περιοχή και χρήζουν προστασίας σύμφωνα με τις διατάξεις της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ όπως το είδος *Hypericum aegyptiacum*.

Ενδημικά, σπάνια και ενδιαφέροντα είδη χλωρίδας της δυτικής ορεινής Ζακύνθου

Η Ζάκυνθος φιλοξενεί μικρό αριθμό ενδημικών φυτών και αυτός εντοπίζεται κύρια στις απόκρημνες δυτικές ακτές. Από το νησί λείπουν τα υψηλά όρη, αφού η υψηλότερη κορυφή του όρους Βραχίωνα είναι 756μ, με αποτέλεσμα να λείπουν και οι απομονωμένοι βιότοποι που διατηρούνται στις υψηλές κορυφές και είναι κατάλληλοι για την προσαρμογή πολλών ελληνικών ενδημικών ειδών. Για το λόγο αυτόν, ενδημικά είδη έχουν εντοπιστεί στις απόκρημνες ακτές, όπου έχουν κυριαρχήσει ακραίοι βιότοποι και έχουν παραμείνει σταθεροί για εκατομμύρια χρόνια. Σε αυτούς, έχουν παγιδευτεί πολλά χασμόφυτα που έχουν προσαρμοστεί και αναπτύσσονται στους λείους βράχους και αδυνατούν να εξαπλωθούν σε άλλους βιότοπους, όπως τα *Dianthus fruticosus* subsp. *occidentalis*, *Stachys ionica*, *Asperula naufraga* κ.ά. Τα σπάνια ενδημικά είδη της Ζακύνθου *Limonium zacynthium* και *L. phitosianum* είναι ίσως τα σημαντικότερα είδη των απόκρημνων ακτών νησιού.

Ενδιαφέροντα από φυτογεωγραφική άποψη, μπορούν να χαρακτηρισθούν τα είδη που παρουσιάζουν μια περισσότερο ή λιγότερο διακεκομμένη εξάπλωση και η καταγραφή τους στο νησί προσδίδει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη σημαντικότητα της ζακυνθινής χλωρίδας. Το είδος *Lomelosia crenata* subsp. *dallaportae* έχει καταγραφεί στη Ζάκυνθο, στην Κεφαλονιά και στο όρος Gargano, στη Manfredonia της Α. Ιταλίας, γεγονός που αποδεικνύει το φυτογεωγραφικό δεσμό ανάμεσα σε αυτές τις περιοχές. Ισχυρότερη διακεκομμένη εξάπλωση παρουσιάζει το είδος *Hypericum aegyptium* που έχει καταγραφεί στη Β. Αφρική, Κρήτη, Ζάκυνθο και Κεφαλονιά. Ένα επίσης ενδιαφέρον είδος είναι η *Coris monspeliensis*, κοινό ευρωπαϊκό είδος που στην Ελλάδα έχει καταγραφεί μόνο στη Ζάκυνθο, Πελοπόννησο και Αττική.

Πίνακας 2.3.1.γ. Κατάλογος ενδημικών, σπάνιων και ενδιαφερόντων φυτικών ειδών της Ζακύνθου

Είδος	Σημαντικότητα του φυτού	Βιότοπος	Κατανομή στη Ζάκυνθο	Κατάσταση πληθυσμού
<i>Allium ionicum</i>	ενδημικό του Ιονίου	μακία βλάστηση	Βραχίονας	εντοπισμένο είδος
<i>Asperula naufraga</i>	εντοπισμένο ενδημικό των δυτικών ακτών	βραχώδεις ακτές	δυτικές ακτές	αυστηρώς εντοπισμένο είδος

<i>Arenaria peloponnesiaca</i>	ενδημικό της ΝΔ Πελοποννήσου και των Ιόνιων νησιών	βραχώδεις ακτές	Ακρωτήριο Σκινάρι, Μαραθωνήσι	εντοπισμένο είδος
<i>Coris monspeliensis</i>	σπάνια καταγραμμένο στην Ελλάδα	βραχώδεις ακτές, φρύγανα, παρυφές δρόμων	Πόρτο Βρώμη	αυστηρώς εντοπισμένο είδος
<i>Dianthus fruticosus</i> subsp. <i>occidentalis</i>	σπάνιο λόγω ασυνήθιστης εξάπλωσης δυτικά και ανατολικά της Πελοποννήσου	σε μικρές σχισμές λείων και λιαζόμενων κρημνών	Ακρωτήριο Σκοινάρι, Κερί	εντοπισμένο είδος
<i>Heptaptera colladonioides</i>	ενδημικό της κεντρικής και δυτικής Ελλάδας	ηλιόλουστες λοφοπλαγιές με καλλιέργειες	Κορίθι	εντοπισμένο είδος
<i>Hypericum aegypticum</i>	Ενδιαφέρον φυτικό είδος λόγω διακεκομμένης εξάπλωσής του στη Κρήτη, Ζάκυνθο και Κεφαλονιά	παραλιακοί βράχοι, μακία ή φρύγανα	σε όλο το νησί	άφθονο στο νησί
<i>Leucojum valentinum</i>	Ενδιαφέρον φυτικό είδος λόγω εξαιρετικά διακεκομμένης εξάπλωσής του στην Ισπανία και στα Ιόνια νησιά	σε ασβεστολιθικούς βράχους	Κορίθι, Φάρος Κερίου	εντοπισμένο είδος
<i>Limonium phitosianum</i>	RED Ενδημικό Ζακύνθου των δυτικών κυρίως ακτών	σε ασβεστολιθικούς βράχους	Ακρωτήριο Σκινάρι	άφθονο στο νησί
<i>Limonium zacynthium</i>	RED Ενδημικό Ζακύνθου	παραλιακοί βράχοι με στοιχεία μακίας βλάστησης	Λίμνη Κερίου, Μαραθωνήσι	εντοπισμένο είδος

Lomelosia crenata subsp. dallaportae	ενδιαφέρον είδος λόγω φυτογεωγραφικής σύνδεσης με την Ιταλία	ανοικτές, προσήλιες θέσεις με φρύγανα	Πόρτο Βρώμη	εντοπισμένο είδος
Petrorhagia fasciculata var. cephalenica	Ενδημικό της Δυτικής Ελλάδας και των Ιονίων νησιών	βραχώδεις θέσεις	Αγαλάς (σπήλαιο Δαμιανού)	αυστηρώς εντοπισμένο είδος
Serapias neglecta jonica	Ενδημικό Κεφαλλονιάς και Ζακύνθου	απόκρημνες ακτές	δυτικά υψίπεδα (Άγιος Λέοντας, Κοιλιωμένος)	εντοπισμένο είδος
Stachys ionica	Ενδημικό των Ιονίων νησιών	παράκτιοι ασβεστολιθικοί κρημνοί	σε αρκετές θέσεις στην άκρη των κρημνών (Φάρος Κερίου, Αγαλάς, Άγιος Λέοντας, Καμπί)	εντοπισμένο είδος

Πηγή: RED (Red Data Book of Rare and Threatened Plants of Greece)

2.3.1.5 Πανίδα

Η Ελληνική Πανίδα δεν έχει αποτελέσει αντικείμενο ιδιαίτερης μελέτης. Μέχρι σήμερα 670 είδη σπονδυλωτών έχουν αναγνωρισθεί στην Ελλάδα (Ντάφης, 1996), από τα οποία 238 απαντώνται στην Ζάκυνθο. (Hartley, Mottram & Schofield, 2002)

Όπως προκύπτει και από τον παρακάτω πίνακα στη Ζάκυνθο συναντάμε αρκετά ενδημικά είδη και υποείδη της πανίδας των Ιονίων Νήσων. Για τις περισσότερες τάξεις οι γνώσεις μας είναι αποσπασματικές και περιορίζονται σε ορισμένες μόνο ομάδες που έτυχε να μελετηθούν από σχετικούς ειδικούς. Είναι προφανές ότι η συνολική πανίδα του νησιού είναι πολύ πλουσιότερη από αυτή που καταγράφεται.

Η πιο πρόσφατη συγκροτημένη προσπάθεια μελέτης της πανίδας της περιοχής εντάσσεται στο πλαίσιο της εφαρμογής του Προγράμματος Natura 2000. Δυστυχώς, όμως και αυτή η μελέτη σε σημαντικό βαθμό δεν μπόρεσε να προβεί σε αξιόπιστες εκτιμήσεις του αριθμού των ειδών και κυρίως της κατάστασης των πληθυσμών των ζωικών οργανισμών. Σημαντικές είναι επίσης οι πληροφορίες που παρέχονται από την Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη Δυτικών και Βορειοανατολικών ακτών Ζακύνθου (1999).

Η καταγραφή της κατάστασης της πανίδας στην περιοχή μελέτης βασίστηκε σε διερεύνηση της υπάρχουσας σχετικής βιβλιογραφίας, σε επαφές με ειδικούς επιστήμονες αλλά και σε επιτόπιες μελέτες και παρατηρήσεις, που αναφέρονται αναλυτικά πιο κάτω. Το σύνολο των πηγών των δεδομένων που χρησιμοποιήθηκε αναφέρεται αναλυτικά στη βιβλιογραφία που παρατίθεται στο τέλος της παρούσας αναφοράς.

Πίνακας 2.3.1.δ: Συνοπτική παρουσίαση σημαντικών ειδών πανίδας της Ζακύνθου

Επιστημονικό όνομα	Π.Δ. 67/81	Οδηγία 92/43	Σύμβαση Βέρνης	Σύμβαση Βόννης	Σύμβαση CITES	Κόκκινο Βιβλίο	IUCN 2010	Ενδημικ ό
ΑΣΠΟΝΔΥΛΑ								
Λεπιδοπτερα								
<i>Gonepteryx rhamni</i>	+							
<i>Leptidea duponcheli</i>	+							
<i>Papilio alexanor</i>	+	IV	II					
<i>Parnassius apollo</i>	+	IV	II		II/A		VU	
<i>Zerynthia polyxena</i>	+	IV	II					
Ισόποδα								
<i>Armadillidium corcyraeum</i>								+
<i>Armadillidium humectum</i>								+
<i>Armadillidium peloponnesiacum</i>								+
<i>Chaetophiloscia leucadia</i>								+
<i>Paxodillidium schawalleri</i>								+
<i>Porcellio messenicus</i>								+
Κολεόπτερα								
<i>Cephalostenus elegans</i>								+
<i>Cyrtanastes zacynthi</i>								+
<i>Dailognatha laticollis</i>								+
<i>Dailognatha vicina</i>								+
<i>Langelandia zacynthia</i>								+
<i>Leptobium ionicum</i>								+
<i>Malthinus ionicus</i>								+

Επιστημονικό όνομα	Π.Δ. 67/81	Οδηγία 92/43	Σύμβαση Βέρνης	Σύμβαση Βόννης	Σύμβαση CITES	Κόκκινο Βιβλίο	IUCN 2010	Ενδημικ ό
<i>Pedestredorcadion zanteanum</i>								+
<i>Stenosis orientalis</i>								+
<i>Throbalium graecum</i>								+
Πνευμονοφόρα Γαστερόποδα								
<i>Vitrea argolica</i>								+
ΣΠΟΝΔΥΛΟΖΩΑ								
Αμφίβια								
<i>Bufo bufo</i>	+		III			LC	LC	
<i>Bufo viridis</i>	+	IV	II			LC	LC	
<i>Hyla arborea</i>	+	IV	II			LC	LC	
<i>Pelophylax kurtmuelleri</i>						LC	LC	
Ερπετά								
<i>Caretta caretta</i>	+	IV	II	I/II	I/A	LC	LC	
<i>Chelonia mydas</i>	+	*II/IV	II		I/A	EN	EN	
<i>Dermochelys coriacea</i>	+	IV	II	I/II	I/A	CR	CR	
<i>Emys orbicularis</i>	+	II/IV	II			NT	NT	
<i>Mauremys caspica</i>	+	II/IV	II			LC	LC	
<i>Testudo hermanni</i>	+	II/IV	II		II/A	VU	NT	
<i>Ablepharus kitaibelii</i>		IV	II			LC	LC	
<i>Algyroides moreoticus</i>	+	IV	II			NT	NT	+
<i>Algyroides nigropunctatus</i>	+	IV	II			LC	LC	
<i>Anguis cephalonicus</i>			III			NT	NT	
<i>Anguis fragilis</i>		IV	II			LC	LC	
<i>Cyrtopodion kotschyii</i>	+	IV	II			LC	LC	
<i>Dermochelys coriacea</i>	+	IV	II	I	I/A	EN	EN	
<i>Hemidactylus turcicus</i>	+		III			LC	LC	
<i>Lacerta trilineata</i>	+	IV	II			LC	LC	
<i>Podarcis taurica</i>	+	IV	II			LC	LC	
<i>Tarentola mauritanica</i>	+		III			LC	LC	

Επιστημονικό όνομα	Π.Δ. 67/81	Οδηγία 92/43	Σύμβαση Βέρνης	Σύμβαση Βόννης	Σύμβαση CITES	Κόκκινο Βιβλίο	IUCN 2010	Ενδημικ ό
<i>Coluber gemonensis</i>	+		II			LC	LC	
<i>Coluber najadum</i>	+	IV	II			LC	LC	
<i>Elaphe quatuorlineata</i>	+	II/IV	II			LC	NT	
<i>Elaphe (= Zamenis) situla</i>	+	II/IV	II			LC	LC	
<i>Malpolon monspessulanus</i>	+		III			LC	LC	
<i>Natrix natrix</i>	+	III				LC	LC	
<i>Ophisaurus apodus</i>		IV	II			LC	LC	
<i>Telescopus fallax</i>	+	IV	II			LC	LC	
Θηλαστικά								
<i>Crocidura suaveolens</i>	+		III			NE	LC	
<i>Glis glis</i>	+	IV	III			NE	LC	
<i>Lepus europaeus</i>			III			NE	LC	
<i>Martes foina</i>			III			NE	LC	
<i>Mustela nivalis</i>	+		III			NE	LC	
<i>Rattus rattus frugivorus</i>						NE	LC	
<i>Rhinolophus ferrumequinum</i>	+	II/IV	II	II		LC	LC	
<i>Miniopterus</i>		II/IV	II	II		NT	NT	
<i>Myotis blythii</i>	+	II/IV	II	II		LC	LC	
<i>Pipistrellus kuhli</i>	+	IV	II	II		LC	LC	
<i>Tadarida teniotis</i>	+	IV	II	II		LC	LC	
<i>Balaenoptera physalus</i>	+	IV	II	I/II	I/A	DD	NT	
<i>Delphinus delphis</i>	+	IV	II	I/II	II/A	EN	EN	
<i>Grampus griseus</i>		IV	II	II	II/A	VU	LC	
<i>Ziphius cavirostris</i>		IV	II		II/A	DD	LC	
<i>Monachus monachus</i>	+	*II/IV	II	I/II	I/A	CR	CR	
<i>Stenella caeruleoalba</i>		IV	II	II	II/A	VU	LC	
<i>Tursiops truncatus</i>	+	II/IV	II	II	II/A	VU	LC	

- ΠΔ. 67/1981. "Περί προστασίας της αυτοφυούς χλωρίδος και της άγριας πανίδος και καθορισμού διαδικασίας συντονισμού και ελέγχου της ερεύνης επ'αυτών". ΥΑ 414985/29.11.85 "Μέτρα διαχείρισης της άγριας πτηνοπανίδας".

- Οδηγία 92/43/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 21.5.1992 για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας (με μεταγενέστερες τροποποιήσεις).
- Council of Europe 1979.- Convention on the conservation of European wildlife and natural habitats (Bern Convention).
- Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals (Bonn Convention), 1979.
- Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora (CITES), 1973. Κανονισμός του Συμβουλίου 338/97 της 9.12.1996. Περί προστασίας των ειδών της άγριας πανίδας και χλωρίδας δια του ελέγχου του εμπορίου τους (με μεταγενέστερες τροποποιήσεις).
- Λεγάκις Α. & Μαραγκού Π. (επιμ.) 2009.- Το κόκκινο βιβλίο των απειλούμενων ζώων της Ελλάδας. Ελληνική Ζωολογική Εταιρεία
- IUCN 2010.- Red List of Threatened Species. Version 2010.4. <www.iucnredlist.org>

CR: Κρισίμως κινδυνεύοντα είδη	*: Είδη προτεραιότητας για την Ευρωπαϊκή Ένωση
EN: Κινδυνεύοντα είδη	A: Είδη του παραρτ. Α. του κανονισμού για την εφαρμογή της σύμβασης CITES
VU: Τρωτά είδη	DD: Ανεπαρκώς γνωστά είδη
LC: Είδη μειωμένου ενδιαφέροντος	
LR: Είδη χαμηλού κινδύνου	
NT: Σχεδόν απειλούμενα	

Θηλαστικά

Τα πιο διαδεδομένα ζώα που συναντώνται στη Ζάκυνθο είναι ο λαγός (*Lepus europaeus*) που φαίνεται να βρίσκεται σε σχετικά μικρούς αριθμούς, το κουνάβι (*Martes foina*) που είναι το βασικό σαρκοφάγο της περιοχής, αλλά δεν είναι τόσο κοινό όσο αναμενόταν, η νυφίτσα (*Mustela nivalis*), ο σκαντζόχοιρος και πολλά είδη ποντικών (σε μεγάλο αριθμό).

Ο σκαντζόχοιρος, ένα από τα εντομοφάγα είδη (αρκετά κοινός είδος), παρατηρείται σε καλλιέργειες, γύρω από οικισμούς και γενικά σε βιότοπους που μπορούν να του προσφέρουν επαρκείς ποσότητες τροφής και καταφύγιο.

Το είδος *Rattus rattus* και συγκεκριμένα το υποείδος *Rattus rattus subsp. frugivorous* που εντοπίζεται εκτός από τις ανθρώπινες εγκαταστάσεις και σε δασικές περιοχές ή περιοχές με μακία καθώς είναι ημιδενδρόβιο. Αξιοσημείωτη είναι επίσης η παρουσία του δασομυωξού (*Glis glis*) και της κηπομυγαλίδας (*Crocidura suaveolens*).

Η παρουσία πέντε ειδών χειροπτέρων (*Miniopterus schreibersi*, *Myotis blythi*, *Pipistrellus kuhli*, *Tadarida teniotis*, *Rhinolophus ferrumequinum*) έχει ιδιαίτερη σημασία, καθώς μάλιστα τα τέσσερα από αυτά περιλαμβάνονται στο Παράρτημα II της Οδηγίας 92/43. Τα είδη *Miniopterus schreibersi* και *Pipistrellus kuhli* έχουν ήδη αναφερθεί για τη Ζάκυνθο από την Ηλιοπούλου (1977).

Το είδος *Rhinolophus ferrumequinum* παρατηρήθηκε για πρώτη φορά στη Ζάκυνθο το 1998. (WWF, Mom 1998, Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη Δυτικών και Βορειοανατολικών Ακτών Ζακύνθου).

Η Μεσογειακή φώκια, *Monachus monachus* (Hermann 1779) ή αλλιώς «φώκια μοναχός», είναι το υπαριθμόν ένα απειλούμενο θαλάσσιο θηλαστικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το σπανιότερο είδος φώκιας και ένα από τα έξι πλέον απειλούμενα θηλαστικά στον κόσμο κατά την IUCN (1984, 1996).

Ο συνολικός αριθμός που έχει απομείνει εκτιμάται σε 300-500 φώκιες (Reijnder et al. 1997, Aguilar et al. 1998) περίπου, που οι μισές από αυτές ζουν στα ελληνικά νερά όπου και επικεντρώνονται διεθνώς οι προσπάθειες για τη διάσωση του είδους.

Οι γνώσεις για τα κητώδη στην ανατολική Μεσόγειο είναι ιδιαίτερα ελλιπής (Marchessaux 1980, Duguay et al. 1983, FAO 1987, Martin 1990). Για τα ελληνικά νερά υπάρχουν περιορισμένα και αποσπασματικά στοιχεία.

Μέχρι στιγμής έχει πιστοποιηθεί, για το κεντρικό Ιόνιο, με βεβαιότητα η ύπαρξη έξι ειδών κητωδών: του ρινοδέλφινου (*Tursiops truncatus*), του κοινού δελφινιού (*Delphinus delphis*), του ζωνοδέλφινου (*Stenella coeruleoalba*), του σταχοδέλφινου (*Grampus griseus*), του ζιφιού (*Ziphius cavirostris*) και της πτεροφάλαινας (*Balaenoptera physalus*). Τα δύο πρώτα είδη θεωρούνται ιδιαίτερα απειλούμενα για τη Μεσόγειο.

Ερπετά

Στην Ελλάδα έχουν καταγραφεί 59 είδη και 117 υποείδη ερπετών (Ντάφης, 1996). Από αυτά τα 31 έχουν παρατηρηθεί στη Ζάκυνθο, και από αυτά τα 23 τελούν υπό καθεστώς προστασίας. (Hartley, Mottram & Schofield, 2002).

Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα είναι η παρουσία δύο ειδών νεροχελώνας (*Emys orbicularis* και *Mauremys caspica*), που περιλαμβάνονται στο παράρτημα II της Οδηγίας 92/43 ΕΕ, ενώ καταγράφεται και παρουσία της στεριανής χελώνας (*Testudo hermanni*). Επίσης, αναφέρεται η παρουσία και των κυριότερων ειδών θαλάσσιας χελώνας στην

Μεσόγειο, η καρέττα (*Caretta caretta*), η πρασινοχελώνα (*Chelonia mydas*) και η δερματοχελώνα (*Dermochelys coriacea*), τα οποία περιλαμβάνονται στο Παράρτημα της Οδηγίας και το Ελληνικό Κόκκινο Βιβλίο.

Ιδιαίτερα η καρέτα αποτελεί σημαντικό στοιχείο της βιοποικιλότητας του νησιού, καθώς η Ζάκυνθος και κυρίως, ο κόλπος του Λαγανά, αποτελεί παγκόσμιας σημασίας βιότοπο αναπαραγωγής του είδους και συμβάλλει αποτελεσματικά στη διατήρησή του. Συγκεκριμένα, ο κόλπος του Λαγανά αποτελεί το σημαντικότερο βιότοπο αναπαραγωγής της θαλάσσιας χελώνας *Caretta caretta* στη Μεσόγειο με σύνολο 900 μέχρι 1.800 φωλεών, ανάλογα με τη χρονιά, πάνω σε έξι διακριτές παραλίες συνολικού μήκους 3.500 μέτρων περίπου. Μάλιστα πρόσφατα, τον τελευταίο χρόνο, ανακαλύφθηκε και η πρώτη φωλιά χελωνών στην παραλία Σεκάνια που αποτελεί και τον πυρήνα του Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου του νησιού, γεγονός σημαντικό καθώς δείχνει την πίστη του πληθυσμού στο ετήσιο ραντεβού για ν' αφήσει απογόνους, αφού οι χελώνες γεννούν στις παραλίες όπου γεννήθηκαν και οι ίδιες.

Όσον αφορά τις σαύρες το είδος *Podarcis taurica* είναι ίσως το πιο κοινό είδος σαύρας στο νησί, ενώ τα πιο κοινά είδη φιδιών είναι το *Malpolon monspessulanus* και το *Elaphe quatuorlineata*.

Ασπόνδυλα

Τα στοιχεία για τα ασπόνδυλα δεν μπορούν να θεωρηθούν πλήρη ή επαρκή. Από τα μέχρι τώρα στοιχεία πιο ενδιαφέρουσα είναι η παρουσία του σχετικά σπάνιου λεπιδόπτερου *Parnassius Apollo*. (WWF, Mom 1998)

Ορνιθοπανίδα

Στην Ελλάδα έχουν αναγνωρισθεί 422 διαμένοντα και μεταναστευτικά είδη πτηνών (Χανδρινός & Ακριώτης, 1997). Τα Ιόνια νησιά και η Δυτική Πελοπόννησος αποτελούν μία από τις τρεις κύριες μεταναστευτικές οδούς των πτηνών οι οποίες είναι επεκτάσεις των αεροδιαδρόμων της Μαύρης Θάλασσας, Κεντρικής Ευρώπης και Αδριατικής. (Vagliano, 1985).

Το πέρασμα από την Αφρική στις περιοχές του Ιονίου θεωρείται από τις μεγαλύτερες διαδρομές όπου απαιτούνται 18-28 ώρες συνεχούς πτήσης, κάτω από ευνοϊκές συνθήκες (calm conditions), (Walter, 1979).

Εως σήμερα 230 μεταναστευτικά και ενδημικά είδη πτηνών έχουν αναγνωρισθεί στις περιοχές της Ζακύνθου και των Στροφάδων, τα οποία αποτελούν πάνω από το 50% του συνόλου των καταγεγραμμένων ειδών στην Ελλάδα (Χανδρινός & Ακριώτης, 1997). Από αυτά, τα 54 είναι προστατευόμενα σύμφωνα με την Οδηγία 79/409/EEC και 145 είδη περιλαμβάνονται στην Συνθήκη της Βέρνης. (Hartley, Mottram & Schofield, 2002).

Συγκεκριμένα τα σημαντικότερα ενδιαφέροντα που αποτελούν θέσεις φωλισμού, διατροφής και ξεκούρασης των πτηνών, μεταναστευτικών και ενδημικών, είναι οι απόκρημνες βραχώδεις ακτές και ο υγρότοπος της λίμνης Κερίου. Στον παρακάτω πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται είδη πτηνών που έχουν καταγραφεί καθώς και το καθεστώς προστασίας τους. (Hartley, Mottram & Schofield, 2002).

Πίνακας 2.3.1.ε. Είδη ορνιθοπανίδας που απαντώνται στην ευρύτερη περιοχή

ΕΙΔΟΣ	ΚΟΙΝΗ ΟΝΟΜΑΣΙΑ	ΛΙΜΝΗ ΚΕΡΙΟΥ	ΜΑΡΑΘΙΑ	ΚΟΚΚΙΝΟ ΒΙΒΛΙΟ	CITES	NATURA	ΣΥΜΒΑΣΗ ΒΕΡΝΗΣ	ΑΔΕΙΑ ΚΥΝΗΓΙΟΥ	ΔΙΑΜΟΝΗ/ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ
Cygnus olor	Κύκνος	2				II			Χειμερινός επισκέπτης/ διαμονή
Arus pallidus	Καστανό Πετροχελίδονο		9			II	ΝΑΙ		Θερινός επισκέπτης
Himantopus himantopus	Καλαμοκανάς	1		Ευπαθές (RDB)		II	ΝΑΙ		Πέρασμα μετανάστευσης/ Θερινός επισκέπτης
Calidris alpina	Λασποσκαλίδρα	10				II	ΝΑΙ		Χειμερινός επισκέπτης/πέρασμα μετανάστευσης
Calidris minuta	Νανοσκαλίδρα	9				II	ΝΑΙ		Χειμερινός επισκέπτης/πέρασμα μετανάστευσης
Gallinago gallinago	Μπεκασίι	1				III		ΝΑΙ	Σπανίως μετανάστευση
Philomachus pugnax	Μαχητής	9				III			Χειμερινός επισκέπτης/πέρασμα μετανάστευσης
Tringa glareola	Δασότρυγας	9				II	ΝΑΙ		Πέρασμα μετανάστευσης
Ardea cinerea	Σταχτοσικινιάς	9, 10				III			Μετανάστευση/διαμονή

ΜΕΛΕΤΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ, ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΤΥΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΟΡΕΙΝΗΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ

Ardea purpurea	Τρυγονοσουρτής	9, 10		Ευπαθές (RDB)		II	NAI		Πέρασμα μετανάστευσης/θερινός επισκέπτης
Ardeola ralloides	Κρυπτοσικινιάς	9, 10				II	NAI		Πέρασμα μετανάστευσης / θερινός επισκέπτης
Bubulcus ibis	Γελαδάρης	9, 10				II			Επισκέπτης όχι αναπαραγωγή / θερινός επισκέπτης
Egretta alba	Λευκοσικινιάς	2		Διακινδυνεύων 2 (Απειλούμενο RDB)	App 3	II			Χειμερινός επισκέπτης / Διαμονή
Egretta garzetta	Εγκρέττα (Λευκοσικινιάς)	9				II	NAI		Πέρασμα μετανάστευσης/ Διαμονή
Nycticorax nycticorax	Νυχτοκόρακας	9				II	NAI		Πέρασμα μετανάστευσης / χειμερινός επισκέπτης
Streptopelia turtur	Τρυγόνι		1	Ανεπαρκής πληροφόρηση (RDB)		III		NAI	Πέρασμα μετανάστευσης / θερινός επισκέπτης
Buteo buteo	Ποντικοβαρβακίνα		2, 10			II			Διαμονή / χειμερινός επισκέπτης
Circus aeruginosus	Κίρκος ο Ελόβιος		10	Ευπαθές (RDB)		II			Χειμερινός επισκέπτης

ΜΕΛΕΤΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ, ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΟΡΕΙΝΗΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ

									Πέρασμα μετανάστευσης/ Διαμονή
Falco eleonora	Μαυροπετρίτης		1	Ανεπαρκής πληροφόρηση (RDB)/ Δράση για προστατευτική διατήρηση της κατάστασης		II	NAI		Θερινός επισκέπτης/ Αναπαραγωγή στη Ζάκυνθο
Falco tinnunculus	Βραχοκίρκινεζο		10				NAI		Διαμονή
Coturnix coturnix	Ορτύκι	9	10			III		NAI	Πέρασμα μετανάστευσης / θερινός επισκέπτης
Porzana porzana	Στικτοπουλάδα	9		Ελλειψη		II	NAI		Πέρασμα μετανάστευσης / χειμερινός επισκέπτης
Emberiza schoeniclus	Σχοινοπούλι	9, 10		Ευπαθές (RDB) ssp		II	NAI		Χειμερινός επισκέπτης / Διαμονή
Miliaria calandra	Τσιφτάς	9							Διαμονή
Carduelis carduelis	Καρδερίνα		10				NAI		Διαμονή
Carduelis chloris	Φλώρος	10	10				NAI		Διαμονή
Fringilla coelebs	Σπίνος		10			III			Διαμονή / χειμερινός επισκέπτης
Delichon urbica	Σπιτοχελίδονο	1							Θερινός επισκέπτης

ΜΕΛΕΤΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ, ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΟΡΕΙΝΗΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ

Riparia riparia	Οχθοχελίδοιο		1			II			Πέρασμα μετανάστευσης / θερινός επισκέπτης
Lanius senator	Κοκκινοκεφάλας		1			II	NAI		Θερινός επισκέπτης Διαμονή
Anthus novaeseelandiae	Γαϊδουροκελάδα	9							Πέρασμα μετανάστευσης/ περιπλανώμενο
Motacilla flava	Κιτρινοσουσουράδα	1	10			II	NAI		Θερινός επισκέπτης
Acrocephalus arundinaceus	Τσιχλοποταμίδα	9, DS10							Θερινός επισκέπτης Πέρασμα μετανάστευσης
Cettia cetti	Ψευταηδόνι	9	10						Διαμονή
Ficedula albicollis	Κρικομυγοχάφτης		10	Σπάνιο (RDB)		II			πέρασμα μετανάστευσης
Ficedula hypoleuca	Μαυρομυχάφτης		1			II			πέρασμα μετανάστευσης
Hippolais olivetorum	Λιοστρισιδα		1			II			Θερινός επισκέπτης
Hippolais pallida	Ωχροστρισιδα		10			II			Θερινός επισκέπτης Εκτεταμένη διαμονή
Monticola solitarius	Γαλαζοκότσυφας		1				NAI		Διαμονή
Saxicola torquata	Μαυρολαιμης	9					NAI		Διαμονή
Turdus merula	Κότσυφας		1					NAI	Διαμονή
Passer hispaniolensis	Χωραφοσπουργίτης	1	1						Διαμονή / θερινός επισκέπτης

ΜΕΛΕΤΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ, ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΟΡΕΙΝΗΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ

Regulus ignicapillus	Πυρροκέφαλος Βασιλίσκος		10				NAI		Διαμονή
Sylvia atricapilla	Σταφιδοτσιροβάκος		1				NAI		Διαμονή
Sylvia communis	Θαμνοτσιροβάκος		1				NAI		Θερινός επισκέπτης Πέρασμα μετανάστευσης
Sylvia melanocephala	Μαυροτσιροβάκος		1				NAI		Διαμονή
Jynx torquilla	Μυρμηγκοφάγος	9				II	NAI		πέρασμα μετανάστευσης/ Διαμονή
Puffinus yelkouan	Μύχος ή Μάχος	9	1	Απειλούμενο			NAI		Διαμονή
Otus scops	Γκιώνης		2			II	NAI		Μερική μετανάστευση/ Διαμονή
Upupa epops	Τσαλαπετεινός		1, 2				NAI		Θερινός επισκέπτης Πέρασμα μετανάστευσης/ σπάνια διαμονή
Merops apiaster	Μελισσοφάγος		1				NAI		Θερινός επισκέπτης Πέρασμα μετανάστευσης

Πηγή: Μελέτη «Ecological habitat survey within the boundaries of the national marine park of Zakynthos island, Greece”, 2002

2.3.1.6 Οικότοποι

Το ευρωπαϊκό οικολογικό δίκτυο ειδικών ζωνών, επονομαζόμενο Φύση 2000 (Natura 2000), αποτελείται από τους τόπους στους οποίους βρίσκονται τύποι φυσικών οικοτόπων που αναφέρονται στο παράρτημα I και τους οικοτόπους των ειδών που αναφέρονται το παράρτημα II. Το δίκτυο Natura 2000 στην Ελλάδα περιλαμβάνει 217 περιοχές ως "Τόπους Κοινοτικής Σημασίας" (Sites of Community Importance) σύμφωνα με την Οδηγία 92/43/ΕΟΚ και έχει δηλώσει 178 Ζώνες Ειδικής Προστασίας της ορνιθοπανίδας σύμφωνα με την Οδηγία 79/409/ΕΟΚ, ενώ 24 περιοχές έχουν οριστεί ως Ζώνες Ειδικής Προστασίας/Τόποι Κοινοτικής Σημασίας, σύμφωνα με την επικαιροποιημένη βάση δεδομένων του ΥΠΕΚΑ (Μάιος 2011). Μετά την οριστικοποίηση του καταλόγου των ΤΚΣ, τα Κράτη Μέλη υποχρεώθηκαν να κηρύξουν τις περιοχές αυτές ως «Ειδικές Ζώνες Διατήρησης (ΕΖΔ)» (Special Areas of Conservation - SAC)» το αργότερο μέσα σε μια εξαετία και να καθορίσουν τις προτεραιότητες για την διατήρηση σε ικανοποιητική κατάσταση των τύπων οικοτόπων και ειδών κοινοτικού ενδιαφέροντος εντός αυτών. Οι ΕΖΔ υπόκεινται στις διατάξεις του άρθρου 6 παρ. 1, 2, 3, 4 της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ.

Στο νησί της Ζακύνθου δύο περιοχές έχουν ενταχθεί στο Δίκτυο NATURA 2000:

- GR2210001: "Δυτικές και Βορειοανατολικές ακτές Ζακύνθου". Πρόκειται για περιοχή που έχει χαρακτηριστεί ως Τόπος Κοινοτικής Σημασίας (ΤΚΣ) και Ζώνη Ειδικής Προστασίας για τα Πουλιά (ΖΕΠ). Η ζώνη αυτή αντλεί τη μεγάλη σημασία της και από την ύπαρξη καταφυγίων της Μεσογειακής φώκιας.
- GR2210002: "Κόλπος Λαγανά (Ακρ. Γεράκι-Κερί) και οι νησίδες Μαραθονήσι και Πελούζο", όπου βρίσκονται οι παραλίες ωτοκίας της χελώνας *Caretta caretta* και μέρη του βιότοπου της Μεσογειακής φώκιας, δύο ειδών που απειλούνται με εξαφάνιση και έχει χαρακτηριστεί ως ΤΚΣ σύμφωνα με το δίκτυο Νατούρα 2000.

Επίσης στη Ζακύνθο έχει καταγραφεί μία Σημαντική Περιοχή για τα Πουλιά από την ΕΟΕ και το Birdlife International. Οι Σημαντικές Περιοχές για τα Πουλιά (ΣΠΠ – Important Bird Areas IBA) αποτελούν ένα διεθνές δίκτυο περιοχών που είναι ζωτικές για την διατήρηση παγκοσμίως απειλούμενων ειδών, ενδημικών ειδών ή ειδών πουλιών που εξαρτώνται από τους συγκεκριμένους βιοτόπους για την επιβίωσή τους. Το δίκτυο αυτό φιλοδοξεί να εξασφαλίσει στα πουλιά κατάλληλους τόπους για αναπαραγωγή, διαχείμαση, ή στάση κατά μήκος των μεταναστευτικών διαδρόμων. Οι

περιοχές αυτές έχουν αναγνωρισθεί με βάση καθαρά επιστημονικά κριτήρια και στην Ελλάδα υπάρχουν 196.

Συγκεκριμένα στη Ζάκυνθο ΣΠΠ έχει η περιοχή με κωδικό gr086 “δυτική και βόρεια ζάκυνθος” έκτασης 136,000 στρ. , τα 214,190 στρ. της οποίας καλύπτονται από την περιοχή Natura (ΤΚΣ/ΖΕΠ) GR2210001: “Δυτικές και Βορειοανατολικές ακτές Ζακύνθου”.

Οι τύποι οικοτόπων και οι σημαντικότερες φυτοκοινωνίες τους που απαντώνται στις περιοχές αυτές, σύμφωνα με τη χαρτογράφηση του 2001, παρουσιάζονται στον παρακάτω Πίνακα.

Πίνακας 2.3.1.στ. Αξιολόγηση σημαντικών τύπων οικοτόπων (Οδηγίας 92/43) που απαντούν στη Ζάκυνθο

Τύπος οικοτόπου	Ονομασία οικοτόπου	Natura	Κάλυψη (%)	Αντιπροσωπευτικότητα	Σχετική επιφάνεια	Κατάσταση διατήρησης	Συνολική εκτίμηση
1110	Αμμοσύρσεις που καλύπτονται διαρκώς από θαλασσινό νερό μικρού βάθους	GR2210002	14,47	A	B	A	A
1120*	Εκτάσεις θαλάσσιου βυθού με βλάστηση (Ποσειδώνειες)	GR2210001	10,00	A	B	A	A
		GR2210002	44,58	A	B	B	B
1170	Ύφαλοι	GR2210001	2,00	B	B	B	B
		GR2210002	1,74	A	Γ	A	B
1240	Απόκρημνες βραχώδεις ακτές με βλάστηση στη Μεσόγειο (με ενδημικά <i>Limonium</i> sp.)	GR2210001	15,00	B	Γ	A	B
		GR2210002	0,73	A	Γ	B	B
1410	Μεσογειακά αλίπεδα (<i>Juncetalia maritima</i>)	GR2210002	0,02	B	Γ	B	B
2110	Υποτυπώδεις κινούμενες θίνες της Μεσογείου	GR2210002	2,24	B	B	Γ	B
5210	Σχηματισμοί με αρκεύθους	GR2210001	0,00	B	Γ	B	B
5420	Φρύγανα με αστοιβή	GR2210001	30,00	A	Γ	B	B

Τύπος οικοτόπου	Όνομασία οικοτόπου	Natura	Κάλυψη (%)	Αντιπροσωπευτικότητα	Σχετική επιφάνεια	Κατάσταση διατήρησης	Συνολική εκτίμηση
	<i>(Sarcopoterium spinosum)</i>	GR2210002	1,28	B	Γ	Γ	Γ
5430	Κρητικοί σχηματισμοί Euphorbio-Verbascion	GR2210001	0,00	B	Γ	B	B
7210*	Ασβεστούχα έλη με Cladium mariscus και Carex davalliana	GR2210002	0,01	A	B	A	A
8330	Κατακλυζόμενα ή εν μέρει κατακλυζόμενα θαλάσσια σπήλαια	GR2210001	10,00	A	A	A	A
9320	Δάση ελιάς και χαρουπιάς	GR2210002	3,04	Γ	Γ	Γ	Γ
9540	Μεσογειακά δάση πεύκης με ενδημικά μεσογειακά είδη πεύκης περικλειομένων της Pinus mugo και Pinus leucodermis	GR2210001	5,00	A	B	A	A
		GR2210002	1,89	Γ	Γ	Γ	Γ

Επεξήγηση πίνακα: 1. Τύπος οικοτόπου 2. Όνομασία 3. Θέση 4. Κάλυψη: % κάλυψη της έκτασης του τόπου από τον συγκεκριμένο οικοτόπο (0-100) 5. Αντιπροσωπευτικότητα: βαθμός παρουσίας του φυσικού τύπου οικοτόπου στην περιοχή (A: εξαιρετική, B: καλή, Γ: σημαντική, Δ: μη - σημαντική) 6. Σχετική επιφάνεια: έκταση της περιοχής που καλύπτεται από τον φυσικό τύπο οικοτόπου σε σχέση με την συνολική έκταση που καλύπτει αυτός ο φυσικός τύπος οικοτόπου εντός των εθνικών ορίων (A: $100 > = p > 15\%$, B: $15 > = p > 2\%$, Γ: $2 > = p > 0$, όπου p η σχετική επιφάνεια). 7. Κατάσταση διατήρησης: βαθμός διατήρησης της δομής και των λειτουργιών του φυσικού τύπου οικοτόπου. Συνεκτιμώνται ο βαθμός διατήρησης της δομής, ο βαθμός διατήρησης των λειτουργιών, η προοπτική διατήρησης των λειτουργιών αυτών στο μέλλον καθώς και οι δυνατότητες αποκατάστασης του (A: Εξαιρετική διατήρηση, B: Καλή διατήρηση, Γ: Μέτρια ή υποβαθμισμένη). 8. Συνολική εκτίμηση: συνολική εκτίμηση / αξιολόγηση της αξίας του τόπου για την διατήρηση του συγκεκριμένου τύπου οικοτόπου (A: Εξαιρετική αξία, B: Καλή αξία, Γ: Σημαντική αξία)

Από τον Πίνακα προκύπτει ότι έχουν καταγραφεί 13 τύποι οικοτόπων του Παραρτήματος I της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ, συνολικά στις 2 περιοχές Natura του νησιού. Από αυτούς 2 τύποι οικοτόπων αποτελούν οικοτόπο προτεραιότητας για την περιοχή. Πρόκειται για τον οικοτόπο "Εκτάσεις θαλάσσιου βυθού με βλάστηση (Ποσειδώνειες)" (1120*) που απαντά και στις 2 περιοχές και τον οικοτόπο

“Ασβεστούχα έλη με *Cladium mariscus* και *Carex davalliana*” (7210*) που έχει καταγραφεί μόνο στην περιοχή με κωδικό GR2210002 “Κόλπος Λαγανά (Ακρ. Γεράκι-Κερί) και νησίδες Μαραθονήσι και Πελούζο”.

Η αντιπροσωπευτικότητα των οικοτόπων για την περιοχή μελέτης εκφράζει το πόσο τυπικός είναι ο κάθε οικοτόπος.

Στις “Δυτικές και Βορειοανατολικές ακτές Ζακύνθου” (GR2210001) όπου έχουν καταγραφεί 8 σημαντικοί τύποι οικοτόπων με βάση την αξιολόγηση που γίνεται στον Πίνακα, άριστη αντιπροσωπευτικότητα (Α) παρουσιάζουν 4 τύποι οικοτόπων (50%) και καλή αντιπροσωπευτικότητα (Β) επίσης 4 οικοτόποι. Στον “Κόλπο Λαγανά (Ακρ. Γεράκι-Κερί) και νησίδες Μαραθονήσι και Πελούζο” με κωδικό GR2210002 όπου απαντούν 10 σημαντικοί τύποι οικοτόπων με βάση της Οδηγία 92/43, άριστη αντιπροσωπευτικότητα (Α) παρουσιάζουν το 50%, καλή αντιπροσωπευτικότητα (Β) το 30% και 20% σημαντική αντιπροσωπευτικότητα (Γ).

Η κατάσταση διατήρησης των περισσότερων τύπων οικοτόπων, λαμβάνοντας υπόψη το βαθμό διατήρησης των δομών και λειτουργιών, το βαθμό φυσικότητας, τις απειλές, αλλά και τις δυνατότητες βελτίωσης και αποκατάστασης, κρίνεται ως ικανοποιητική.

Πιο συγκεκριμένα για την περιοχή με κωδικό GR2210001 “Δυτικές και Βορειοανατολικές ακτές Ζακύνθου” όπου έχουν καταγραφεί 8 σημαντικοί τύποι οικοτόπων με βάση την αξιολόγηση που γίνεται στον Πίνακα, προκύπτει ότι το 50% των οικοτόπων χαρακτηρίζεται από εξαιρετική κατάσταση διατήρησης (Α στον πίνακα), και το υπόλοιπο 50% από καλή κατάσταση διατήρησης (Β), ενώ στην περιοχή με κωδικό GR2210002 “Κόλπος Λαγανά (Ακρ. Γεράκι-Κερί) και οι νησίδες Μαραθονήσι και Πελούζο” όπου απαντούν 10 σημαντικοί τύποι οικοτόπων με βάση της Οδηγία 92/43, το 20% χαρακτηρίζεται από εξαιρετική κατάσταση διατήρησης (Α), το 30% από καλή κατάσταση διατήρησης (Β), και το 40% από σημαντική (Γ), γεγονός που σημαίνει ότι υπάρχουν δυνατότητες βελτίωσης και ανάκαμψης των οικοσυστημάτων με τη λήψη κατάλληλων μέτρων διαχείρισης και προστασίας.

Για τη συνολική οικολογική αξιολόγηση των τύπων οικοτόπων λήφθηκαν υπόψη το σύνολο των παραγόντων που περιλαμβάνονται στον πίνακα για την καθε περιοχή, από όπου προκύπτει ότι για την περιοχή με κωδικό GR2210001 “Δυτικές και Βορειοανατολικές ακτές Ζακύνθου”, 3 τύποι οικοτόπων (1120, 8330 και 9540) παρουσιάζουν εξαιρετική αξία, και οι υπόλοιποι καλή οικολογική αξία ενώ στην περιοχή με κωδικό GR2210002 “Κόλπος Λαγανά (Ακρ. Γεράκι-Κερί) και οι νησίδες

107

Μαραθνήσι και Πελούζο” 2 οικότοποι (110 και 7210) παρουσιάζουν εξαιρετική αξία, 5 οικότοποι, το 50% παρουσιάζουν καλή συνολική εκτίμηση και 3 οικότοποι καταγράφηκαν με σημαντική αξία.

Αναλυτικά οι τύποι οικοτόπων που έχουν καταγραφεί στην περιοχή μελέτης είναι οι ακόλουθοι (Μελέτη «Ecological habitat survey within the boundaries of the national marine park of Zakynthos island, Greece”, 2002):

Θερμόφιλα δάση κωνοφόρων (Natura 2000: 9540)

Ο οικότοπος αυτός στο Παράρτημα I της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ περιγράφεται ως “Μεσογειακά πευκοδάση με ενδημικά είδη πεύκων της Μεσογείου, περιλαμβανομένων των *Pinus mugo* και *Pinus leucodermis*”. Στην Ελλάδα αντιπροσωπεύεται από τα τρία φυσικά δάση: δάσος με *Pinus halepensis*, δάσος με *Pinus brutia* και δάσος με *Pinus pinea*.

Στις άκαφτες και καμένες κατά το διάστημα 1975-1985 θέσεις απαντάται δάσος με *Pinus halepensis*.

Το είδος αυτό είναι ευρέως εξαπλωμένο στα νησιά του Ιονίου. Τα όρια της υψομετρικής του κατανομής κυμαίνονται από 0 έως 600 με 800 m. Σχηματίζει δάση καλής δομής και υψηλής αισθητικής αξίας. Αντέχει σε συνθήκες παρατεταμένης ξηρασίας και έλλειψης νερού κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού, ευδοκιμεί σε αμμώδη και ασβεστούχα εδάφη και επιδεικνύει ειδική προτίμηση σε συγκεκριμένα υποστρώματα (π.χ. μαργαϊκούς ασβεστόλιθους), όπου παρατηρείται η καλύτερη ανάπτυξη του. Μπορεί να φτάσει σε ύψος έως και τα 25 m γεγονός που ευνοεί την ανάπτυξη πλούσιου υπωρόφου και κυρίως θαμνώνων μακκίας βλάστησης και φρυγάνων.

Στο Ακρωτήριο Μαραθιάς απαντάται δάσος με *Pinus halepensis*, ενώ περιορισμένες εμφανίσεις υπάρχουν στη χερσόνησο του Κερίου.

Τα είδη που εμφανίζονται στον όροφο των θάμνων (μακκία και φρύγανα) είναι: *Erica arborea*, *Arbutus unedo*, *Myrtus communis*, *Quercus coccifera*, *Pistacia lentiscus*, *Phillyrea latifolia*, *Sarcopoterium spinosum*, *Smilax aspera*, *Cistus sp.*, *Hypericum sp.* και *Asparagus sp.* Στον όροφο των ποών εμφανίζονται τα είδη *Cyclameno*, *Brachypodium pinnatum*, κ.ά.

Ματοράλ, μακκί (Natura 2000:5210)

Πρόκειται για τυπική θαμνώδη φυσική διάπλαση που αποτελείται από αειθαλείς, σκληρόφυλλους θάμνους με μέσο ύψος συνήθως πάνω από 1,5 m, συχνά σε πυκνή διάταξη. Συναντώνται σε μεγάλη ποικιλία εδαφών μέχρι και τα 800 m υψόμετρο. Τα επικρατέστερα είδη είναι το πουρνάρι ή πρίνος (*Quercus coccifera*), ο σχίνος (*Pistacia lentiscus*), η χαρουπιά (*Ceratonia siliqua*), η αγριελιά (*Olea europea* ver. *sylvestris*), οι κουμαριές (*Arbutus unedo* και *Arbutus andrachne*), το δενδρώδες ρείκι (*Erica arborea*) κ.ά.

Στη μακκία βλάστηση περιλαμβάνονται και οι διαπλάσεις κέδρων. Στις διαπλάσεις αυτές διακρίνονται δύο κατηγορίες: τα θερμόφιλα μακκί με θαμνοκυπάρισσους (*Juniperus phoenicea*) και άρκευθους και οι κέδροι της ημιορεινής και ορεινής ζώνης (*J. Communis*, *J. Excelea* και *J. Foetidissima*).

Θάμνοι με *Juniperus phoenicea* απαντώνται στην περιοχή του Μαραθιά. Ο τύπος αυτός οικοτόπου είναι πολύ περιορισμένος στη Μεσόγειο και συνήθως απαντάται σε θαμνώδη μορφή σε άλλους οικοτόπους.

Φρύγανα (Natura 2000: 5332, 5420, 5430)

Πρόκειται για την πιο τυπική μορφή χαμηλής βλάστησης στην Ελλάδα. Οι θάμνοι ευδοκούν σε περιοχές που χαρακτηρίζονται από ξερό μεσογειακό κλίμα και είναι συνήθως αγκαθωτοί ή αρωματικοί και παρουσιάζουν εποχικό διμορφισμό.

Το Παράρτημα I της Οδηγίας περιλαμβάνει πέντε τύπους οικοτόπων που μπορούν να περιληφθούν στα φρύγανα:

Οικότοπος 5420, Οικότοπος 5320 και 5331, Οικότοπος 5430, Οικότοπος 5332 που στο Παράρτημα I περιγράφεται ως "diss-dominated garrigues"

➤ Οικότοπος 5420 (*Sarcopoterium spinosum phrygana*)

Η φυτοκοινωνία αυτή προέρχεται από υποβάθμιση που οφείλεται στην ανάπτυξη ανθρωπογενών δραστηριοτήτων και χαρακτηρίζεται από την εκτεταμένη παρουσία του αειθαλούς είδους *Sarcopoterium spinosum* (αστοιβή).

Εκτός από την αστοιβή, είδη που κυριαρχούν είναι *Coridothymus capitatus* (θυμάρι), *Fumana thymifolia* και βραχώδη είδη όπως *Thymus vulgaris*, *Thymus capitatus*, *Cistus salvifolius* και *Cistus creticus*.

Τα εν λόγω φυτικά είδη απαντώνται και στις μελετούμενες θέσεις, ενώ σε θέσεις που κήκαν το 2011 τα παραπάνω είδη παρουσιάζουν πολύ μικρότερη αφθονία και συνοδεύονται από ποώδη (κυρίως ψυχανθή).

➤ Οικότοπος 5430 (*Hypericum* (Αγούδουρες) phrygana)

Στα νησιά του Ιονίου παρουσιάζονται ειδικά φρύγανα που κυριαρχούνται από ημισφαιρικούς θάμνους του είδους *Hypericum aegypticum*.

Αυτός ο τύπος οικοτόπου απαντάται μόνο σε δύο περιοχές του Ε.Θ.Π.Ζ. στις βραχώδεις ακτές της παραλίας Σεκάνια και στο Μαραθιά σε αρκετά σημαντικές ποσότητες. Επίσης απαντάται και σε θέσεις στα νότια και δυτικά του νησιού της Ζακύνθου. Ο τύπος αυτός του οικοτόπου υπάρχει ως τμήμα προστατευόμενης περιοχής του Δικτύου Φύση 2000, αν και δεν λαμβάνει προς το παρόν ενεργή νομοθετική προστασία σε εθνικό επίπεδο.

➤ Οικότοπος 5332

Απαντάται στην περιοχή του ακρωτηρίου Μαραθιάς. Πρόκειται για χαμηλού ύψους κοινότητα θαμνώνων που συναντάται σε μεσογειακές περιοχές. Έχει ύψος που κυμαίνεται από 50 cm έως 1 m και αναγεννάται μετά από πυρκαγιά εντός 3-5 χρόνων.

Στη σύνθεσή τους συμμετέχουν είδη λαδανιάς (*Cistus* spp.), θυμαριού, φασκομηλιάς (*Salvia* spp.), *Thymus vulgaris*, *Thymus capitatus*, *Salvia fruticosa*, *Phlomis fruticosa* και *Anthyllis hermanniae*.

Ο τύπος αυτός της βλάστησης είναι πλούσιος σε ετήσια είδη, τα οποία εμφανίζονται μετά τις βροχές της άνοιξης και του φθινοπώρου και μετά από πυρκαγιές.

Στον υποόροφο απαντάται ποικιλία από είδη: ορχιδέας, κυκλάμινου, *Linum* sp., *Lotus* sp. και *Medicago* sp.

➤ Εσωτερικοί βραχώδεις σχηματισμοί (Natura 2000: 8210)

Οι εσωτερικοί βραχώδεις σχηματισμοί είναι ομάδες οικοτόπων που απαντούν σε όλη την Ελλάδα. Οι φυτοκοινωνίες που εποικίζουν τις σχισμές των βράχων και τις απότομες σχεδόν κατακόρυφες πλαγιές παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλότητα και είναι εξαιρετικά πλούσιες σε ενδημικά φυτά.

Υψηλοί και χαμηλοί τυρφώνες (Natura 2000:7210, Τύπος Προτεραιότητας σύμφωνα με την οδηγία 92/43/ΕΟΚ, Παράρτημα Ι)*

Πρόκειται για ασβεστούχες βαλτώδεις εκτάσεις με *Cladium mariscus* και *Carex davalliana*, που βρίσκονται σε χαμηλού υψομέτρου περιοχές λιμνών (χαμηλοί τυρφώνες). Ο οικότοπος αυτός είναι ασταθής και συνεπώς χρειάζεται ειδική προστασία.

Ελληνικά Δάση Πρίνου (934Α)

Πρόκειται για δενδρώδεις σχηματισμούς στους οποίους κυριαρχεί η *Q. coccifera*. Απαντάται πρακτικά σε κάθε τύπου γεωλογικό υπόστρωμα, με ιδιαίτερη συχνότητα εμφάνισης όμως στα σκληρά ασβεστολιθικά υποστρώματα. Η σύνθεσή του περιλαμβάνει είτε αμιγείς συστάδες με *Quercus coccifera* είτε μικτές με *Quercus coccifera* και *Phillyrea latifolia*. Οι συστάδες αυτές κυμαίνονται από πολύ ψηλούς δενδρώδεις θαμνώνες μέχρι διάσπαρτους και υποβαθμισμένους θαμνώνες. Ο ποώδης υπόροφος μπορεί να είναι πολύ πτωχός στις πυκνές συστάδες ή πλουσιότερος στις ανοικτές συστάδες.

Στις περιοχές μελέτης υπάρχει μία θέση στις άκαφτες περιοχές στην οποία στον δενδρώδη όροφο υπάρχει το πουρνάρι (περιοχή Υπεράγαθος), ενώ απαντάται και σε ακόμη μία θέση επίσης στις άκαφτες στην οποία στον δενδρώδη όροφο υπάρχει το πουρνάρι αλλά και η χαλέπιος πεύκη.

Τα είδη που συμμετέχουν στη χλωριδική σύνθεση των διακρινόμενων κοινοτήτων είναι τα: *Quercus coccifera* (κυρίαρχο είδος), *Geocaryum macrocarpum*, *Pistacia lentiscus*, *Clematis cirrhosa*, *Arbutus unedo*, *Valerianella turgida*, *Erophila macrocarpa*, *Crocus biflorus* ssp. *nubigena*, *Rhagadiolus stellatus*, *Crataegus monogyna*, *Ornithogalum nutans*, *Veronica cymbalaria*, *Moenchia mantica*, *Galium aparine*, *Prunus cocomilia*, *Ranunculus ficaria*, *Pteridium aquilinum* (κυρίαρχο στον ψηλότερο ποώδη όροφο), *Crepis fraasii*, *Geranium lucidum*, *Acer sempervirens*, *Genista acanthoclada*, *Erica manipuliflora*, *Cistus salviifolius*, *Pistacia lentiscus*.

2.3.2 Κλιματικά χαρακτηριστικά

Η Ζάκυνθος έχει εύκρατο, μεσογειακό κλίμα με πολύ ήπιο χειμώνα και αρκετά δροσερό Καλοκαίρι. Γενικότερα δεν παρατηρούνται ακραίες θερμοκρασίες. Οι ισχυροί άνεμοι δεν παρουσιάζουν την συχνότητα που παρουσιάζουν στα νησιά του Αιγαίου, με αποτέλεσμα το πορθμείο να μην κλείνει για πολλές ημέρες κατά τη διάρκεια του Χειμώνα και οι θαλάσσιες συγκοινωνίες πλην ελαχίστων εξαιρέσεων, να εκτελούνται

κανονικά. "...Σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία παρατηρείται νηνεμία 36% του χρόνου, ενώ η μέγιστη ταχύτητα των ανέμων συνήθως φτάνει μέχρι και τα 8 beaufort..." (Μαρτίνης, 2003). Οι βροχές έχουν πολυήμερη διάρκεια και η Ζάκυνθος θεωρείται από τις περιοχές με υψηλό δείκτη βροχοπτώσεων, (Μ.Υ.Β) ο οποίος φτάνει τα 830μμ σύμφωνα με τα στοιχεία των ομβρομετρικών σταθμών της περιοχής. Παρόλα αυτά ο όγκος βροχής στη Ζάκυνθο παρουσιάζει πτωτικές τάσεις σύμφωνα με μετρήσεις του εργαστηρίου Φυσικής του τοπικού ΤΕΙ Τέλος, σύμφωνα με τον βιοκλιματικό χάρτη της χώρας, το κλίμα στα πεδινά (δηλαδή και στην πόλη της Ζακύνθου) είναι ασθενές θερμο - μεσογειακό. (Μαρτίνης, 2003)

Η θερμοκρασία σπάνια πέφτει κάτω από 10C ή 20C, ενώ η υγρασία το Νοέμβριο φτάνει το 78% και τον Ιούλιο το 56,1%

Κλιματικά στοιχεία

Η γνώση των κλιματικών στοιχείων, οι επιδράσεις και οι αλληλεπιδράσεις τους είναι απαραίτητα στοιχεία στην έρευνα των περιβαλλοντικών και οικολογικών συνθηκών μιας περιοχής, των οποίων η πληρέστερη γνώση και διερεύνηση οδηγούν στην ορθολογικότερη διαχείριση και εκμετάλλευση του περιβάλλοντος. Τα μετεωρολογικά στοιχεία για την περίοδο 1982-1997, που αφορούν την ευρύτερη περιοχή, προέρχονται από τον Μετεωρολογικό Σταθμό 719 της ΕΜΥ στην Ζάκυνθο (γεωγραφικό μήκος 20ο 54' E, γεωγραφικό πλάτος 37ο 47' N, υψόμετρο 7,9 m).

Τα στοιχεία που προσδιορίζουν το χαρακτήρα του κλίματος όπως άνεμοι, θερμοκρασία, υγρασία κλπ, περιγράφονται αναλυτικά στη συνέχεια.

Άνεμοι

Από τα στοιχεία του Μ.Σ. Ζακύνθου προκύπτει ότι οι επικρατέστεροι άνεμοι στην περιοχή είναι οι βόρειοι με ποσοστό εμφάνισης 14,11% και οι βορειοανατολικοί με ποσοστό εμφάνισης 9,9% ενώ ακολουθούν οι νότιοι και οι νοτιοανατολικοί με ποσοστό εμφάνισης 9,7% και 7,8% αντίστοιχα.

Το ποσοστό νηνεμίας είναι σημαντικό της τάξεως του 44,4% ενώ οι πνέοντες άνεμοι είναι μικρής εντάσεως, ασθενείς έως μέτριοι. Στον Πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται αναλυτικά οι ετήσιες συχνότητες διευθύνσεων και οι εντάσεις των ανέμων που πνέουν στην περιοχή, ενώ στα διαγράμματα παρουσιάζονται το ανεμόγραμμα όπως προκύπτει από τα δεδομένα του Μ.Σ. Ζακύνθου για την περίοδο 1955 – 1982 και η συχνότητα έντασης του ανέμου για την ίδια χρονική περίοδο.

Πίνακας 2.3.2.α. Ανεμολογικά στοιχεία για την περίοδο 1982 - 1997

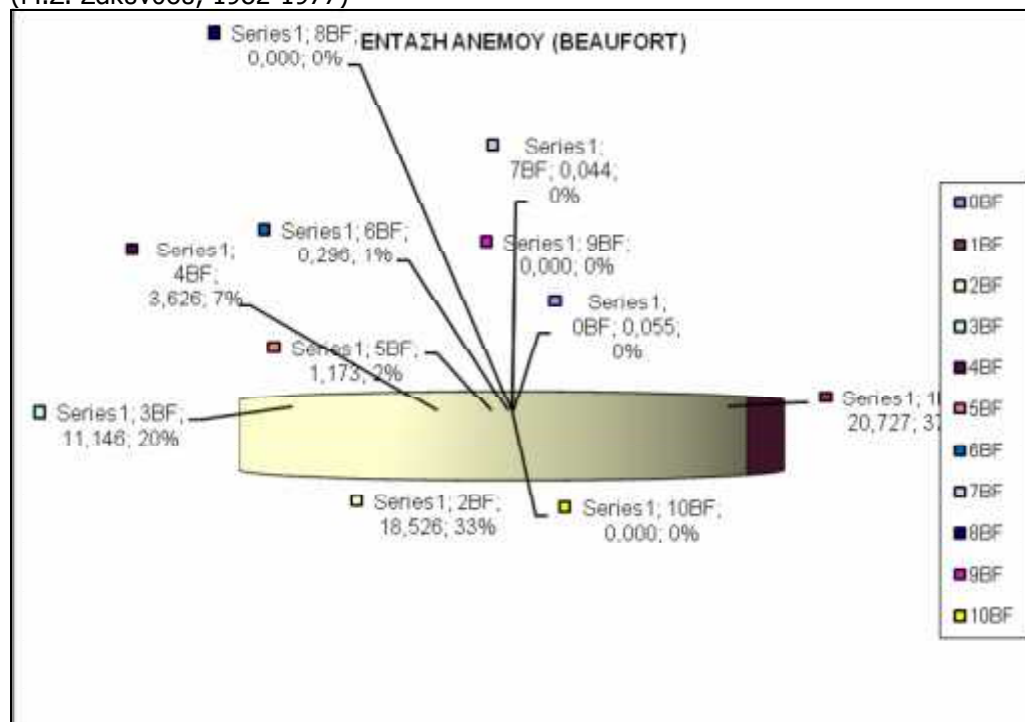
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΜΦΑΝΙΣΗΣ	ΕΝΤΑΣΗ (B)	ΠΟΣΟΣΤΟ
B	14,11	1	0,06
BA	9,87	2	20,73
A	2,02	3	18,53
NA	7,79	4	11,15
N	9,72	5	3,63
NA	2,94	6	1,17
Δ	1,60	7	0,30
ΒΔ	7,55	8	0,04
ΑΠΝΟΙΑ	44,41	9	0,00
		10	0,00
		>11	0,00

Πηγή : Μ.Σ. Ζακύνθου

Διάγραμμα 2.3.2.α. Συχνότητα (%) διεύθυνσης ανέμου (Μ.Σ. Ζακύνθου, 1982-1997)



Διάγραμμα 2.3.2.β. Συχνότητα (%) έντασης ανέμου στην κλίμακα Beaufort (%) (Μ.Σ. Ζακύνθου, 1982-1977)



Θερμοκρασία αέρα

Η μέση ετήσια θερμοκρασία στην περιοχή, κατά τη διάρκεια των παρατηρήσεων είναι 17,9°C. Θερμότεροι μήνες είναι ο Ιούλιος (27,2°C) και ο Αύγουστος (27.1 °C) και ψυχρότεροι ο Ιανουάριος και ο Φεβρουάριος (10,5°C).

Στον Πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται αναλυτικά τα θερμοκρασιακά δεδομένα του Μ.Σ. Ζακύνθου για την περίοδο 1982 - 1997.

Πίνακας 2.3.2.β. Θερμοκρασίες περιόδου 1955 - 1997

ΘΕΡΜΟΚΡΑΣΙΑ (°C)	ΜΕΣΗ	ΜΕΣΗ ΜΕΓΙΣΤΗ	ΜΕΣΗ ΕΛΑΧΙΣΤΗ	ΑΠΟΛΥΤΩΣ ΜΕΓΙΣΤΗ	ΑΠΟΛΥΤΩΣ ΕΛΑΧΙΣΤΗ
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ	10,5	14,4	6,3	19,4	-4,0
ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ	10,5	14,3	6,2	20,0	-2,0
ΜΑΡΤΙΟΣ	11,8	15,8	7,3	23,4	0,0
ΑΠΡΙΛΙΟΣ	14,8	18,8	9,0	26,0	0,8
ΜΑΙΟΣ	19,7	24,0	12,5	33,6	5,0
ΙΟΥΝΙΟΣ	24,3	28,6	15,9	36,8	8,4
ΙΟΥΛΙΟΣ	27,2	31,9	18,6	42,2	11,8
ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ	27,1	31,9	19,2	39,2	13,4
ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ	23,6	28,5	16,7	36,8	10,2
ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ	19,1	23,6	14,1	33,0	5,2
ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ	14,8	18,8	10,8	25,4	2,2
ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ	11,7	15,4	7,8	21,0	-0,4
ΕΤΟΣ	17,9	22,2	12,0	29,7	4,2

Πηγή: Μ.Σ Ζακύνθου

Βροχοπτώσεις

Το ετήσιο ύψος βροχής για την περίοδο 1955 - 1997 είναι 774mm. Ξηρότερος μήνας είναι ο Ιούνιος με μέσο ύψος βροχής 4,3 mm ενώ πιο βροχερός μήνας είναι ο Νοέμβριος με μέσο ύψος βροχής 143,24 mm.

Η κατανομή των βροχοπτώσεων κατά τη διάρκεια του χρόνου είναι ανομοιόμορφη. Το 42,4% περίπου των βροχοπτώσεων παρατηρείται κατά τη διάρκεια του χειμώνα, το 36,3% τη διάρκεια του φθινοπώρου, το 19,4% τη διάρκεια της άνοιξης και μόλις το 1,9% παρατηρείται κατά τη θερινή περίοδο.

Υγρασία

Η μέση ετήσια σχετική υγρασία ανέρχεται σε 73,3%. Το μεγαλύτερο ποσοστό υγρασίας παρατηρείται το μήνα Νοέμβριο (81,8%) και το μικρότερο το μήνα Ιούλιο (58,8%).

Χιόνι - Χαλάζι - Παγετός

Το χιόνι, το χαλάζι και ο παγετός αποτελούν σπάνια φαινόμενα για την περιοχή μελέτης.

Ομβροθερμικό ηηλίοκο Emberger- Ομβροθερμικά διαγράμματα

Πολλοί κατά καιρούς προσπάθησαν να εκφράσουν την συνολική επίδραση του κλίματος με αριθμοδείκτες. Η προσπάθεια όμως αυτή προσκρούει σε δυσκολίες, γιατί από το ένα μέρος είναι δύσκολη η έκφραση του κλίματος σαν σύνολο με αριθμούς και από το άλλο γιατί πολλοί από τους κλιματικούς παράγοντες μπορούν να αντικατασταθούν ή να συμπληρωθούν από άλλους παράγοντες του περιβάλλοντος και ιδιαίτερα από παράγοντες του εδάφους (Ντάφης, 1986).

Τέτοιες μαθηματικές εκφράσεις ή αριθμοί ονομάζονται κλιματικοί ή βιοκλιματικοί δείκτες αντίστοιχα, ανάλογα με το αντικείμενο που επηρεάζουν.

Εναν τέτοιο δείκτη αποτελεί το ομβροθερμικό πηλίκο του Emberger, το οποίο για την περιοχή της Μεσογείου δίνει πολύ καλά αποτελέσματα.

$$Q_2 = \frac{1000P}{\frac{M+m}{2}(M-m)} \Rightarrow Q_2 = \frac{2000P}{M^2 - m^2}$$

όπου P: το ετήσιο ύψος βροχής σε μμ,

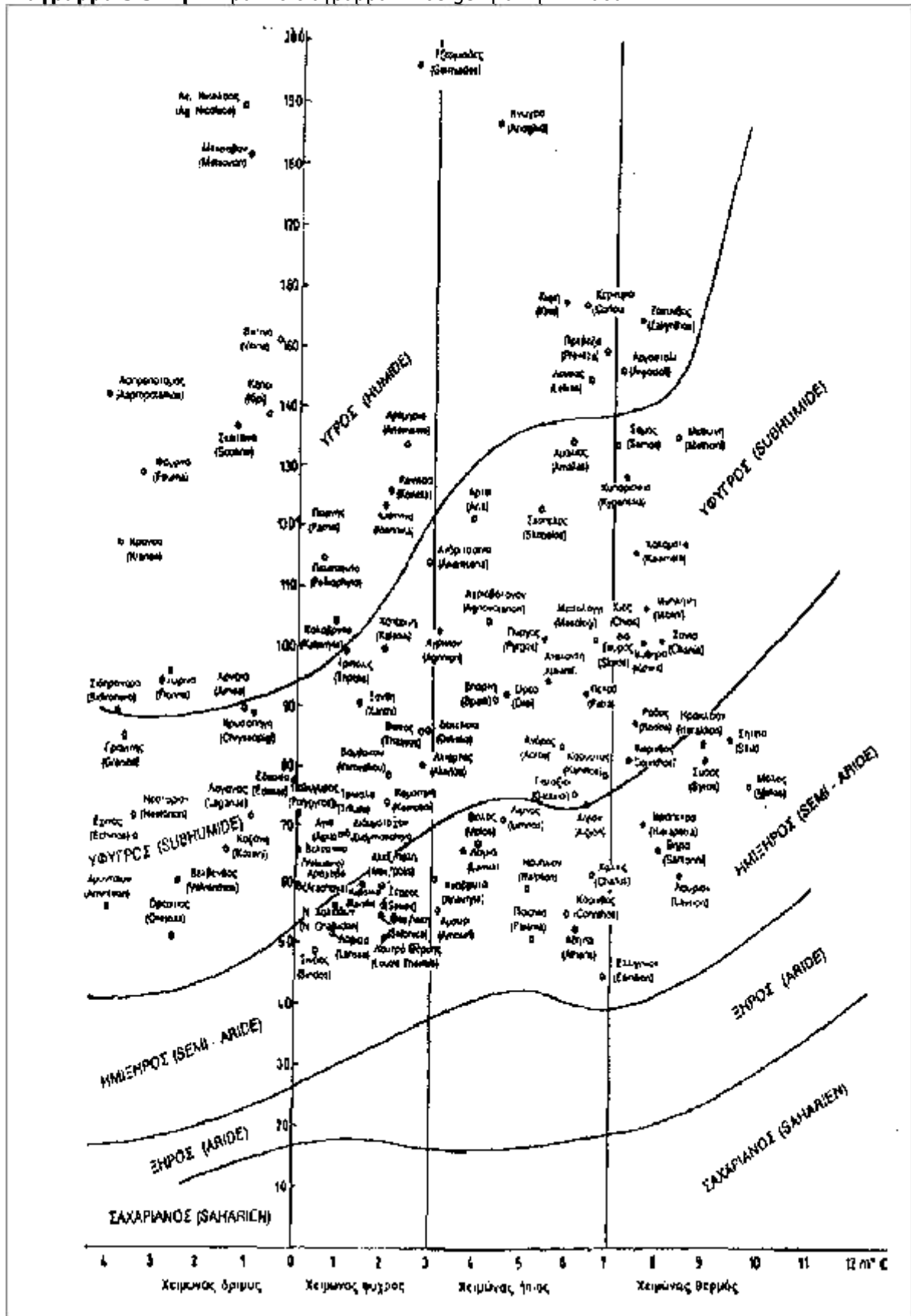
M: ο μέσος όρος των μέγιστων θερμοκρασιών του θερμότερου μήνα σε απόλυτους βαθμούς,

m: ο μέσος όρος των ελαχίστων θερμοκρασιών του ψυχρότερου μήνα σε απόλυτους βαθμούς

Με βάση τις τιμές του Q και του m ο Emberger συντάσσει τα λεγόμενα κλιματικά διαγράμματα.

Ενα τέτοιο κλιματικό διάγραμμα για την Ελλάδα έχει συντάξει ο Γ.Ν. Μαυροματάης το 1980 (βλέπε διάγραμμα).

Διάγραμμα 3.3.2.γ. Κλιματικό διάγραμμα Emberger για την Ελλάδα



Πηγή: Μαυρομάτης, 1980

Ο Μαυρομμάτης διακρίνει τους εξής βιοκλιματικούς ορόφους:

- Οροφος υγρός
- Οροφος ύφυγρος
- Οροφος ημίξηρος
- Οροφος ξηρός

Η διάκριση των υποορόφων κάθε βιοκλιματικού ορόφου, γίνεται με βάση το μέσο όρο των ελαχίστων θερμοκρασιών του ψυχρότερου μήνα m σε $^{\circ}\text{C}$ ως εξής:

$m > 7\text{ }^{\circ}\text{C}$ χειμώνας θερμός

$3\text{ }^{\circ}\text{C} < m < 7\text{ }^{\circ}\text{C}$ χειμώνας ήπιος

$0\text{ }^{\circ}\text{C} < m < 3\text{ }^{\circ}\text{C}$ χειμώνας ψυχρός

$m < 0\text{ }^{\circ}\text{C}$ χειμώνας δριμύς

Σύμφωνα με τα δεδομένα του Μ.Σ. Ζακύνθου για την περίοδο 1982-1997 ισχύουν τα δεδομένα:

$P = 774\text{ mm}$

$M = 31,9\text{ }^{\circ}\text{C}$

$m = 8,8\text{ }^{\circ}\text{C}$

$Q = 114,1$

Συνεπώς ο βιοκλιματικός ορόφος είναι: υγρός με έντονα χαρακτηριστικά ύφυγρου με χειμώνα θερμό.

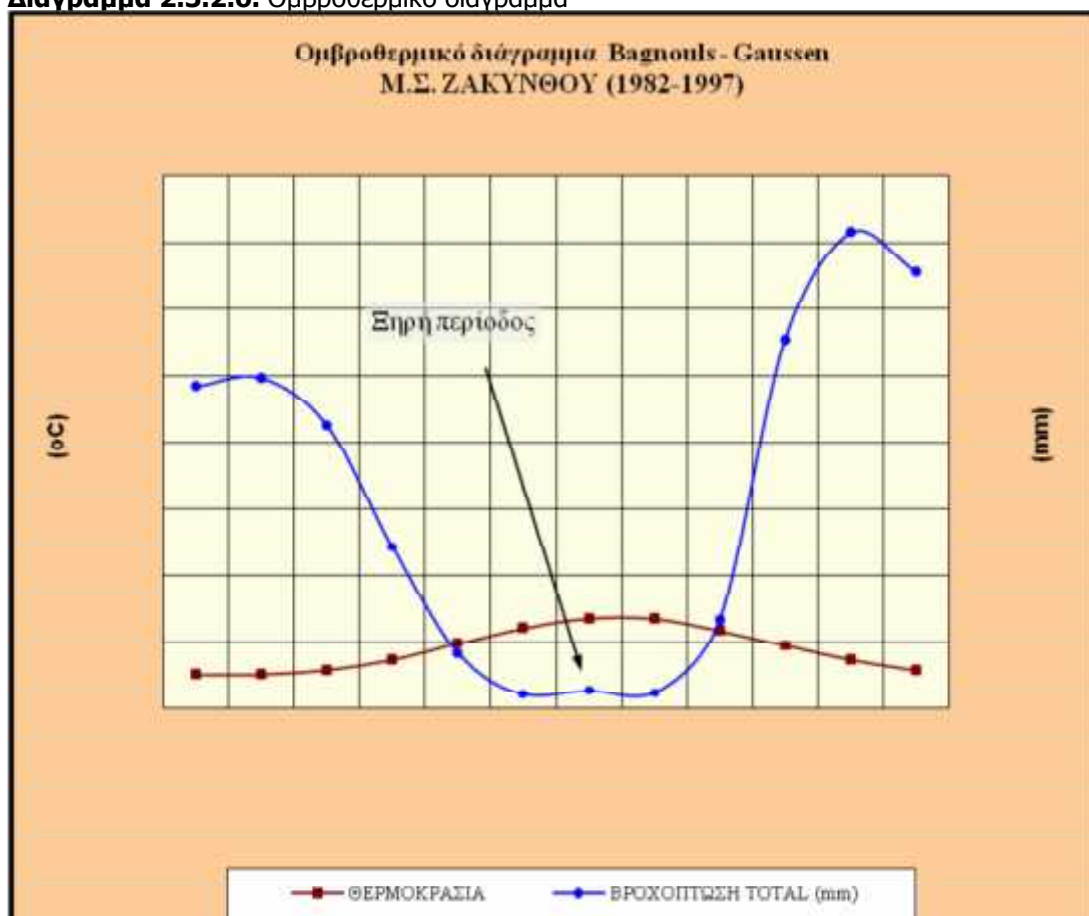
Ο τύπος Emberger, όπως και τα βιοκλίματα που προκύπτουν από αυτόν, χρησιμεύουν για ένα γενικό προσανατολισμό στις κλιματικές συνθήκες μίας ευρύτερης περιοχής, χωρίς όμως να ανταποκρίνονται πλήρως στις ανάγκες μίας διερεύνησης των οικοσυστημάτων και έτσι προσδιορίζοντας την ξηρή περίοδο για παράδειγμα καθαρά «φυσικώς» είναι δυνατόν να χαρακτηριστεί μία περίοδος ως ξηρή, ενώ αυτή είναι ακόμα υγρή για την βλάστηση.

Μια ορθολογική, επιστημονική λύση θα ήταν πιθανώς να θεωρηθεί σαν ξηρή περίοδος εκείνη κατά την οποία η συνολική εξατμισοδιαπνοή ενός σταθμού είναι μεγαλύτερη από την ποσότητα της βροχής που πέφτει στην ίδια περίοδο (Ντάφης, 1986).

Η επιτροπή UNESCO-FAO δέχεται ως ξηρό ένα μήνα όταν το άθροισμα των βροχοπτώσεων του μήνα είναι μικρότερο από το διπλάσιο της μέσης θερμοκρασίας ($P_{mm} < 2T^{\circ}C$). Εδώ φαίνεται ότι η θερμοκρασία υπεισέρχεται σαν σημαντικός παράγοντας επειδή επηρεάζει την εξάτμιση και την διαπνοή.

Παρόμοια παραδοχή κάνουν και οι Gaussen και Bagnouls οι οποίοι απεικονίζουν με ένα διάγραμμα που καλείται «ομβροθερμικό διάγραμμα» την πορεία μήνα προς μήνα, της μέσης μηνιαίας θερμοκρασίας σε $0^{\circ}C$ και του μέσου μηνιαίου ύψους βροχής σε mm. Για την καμπύλη των θερμοκρασιών χρησιμοποιείται κλίμακα διπλάσια εκείνης του όμβρου ($10^{\circ}C$ αντιστοιχούν σε 2 χιλιοστά βροχής). Η περίοδος κατά την οποία η καμπύλη του όμβρου βρίσκεται χαμηλότερα από την καμπύλη της θερμοκρασίας θεωρείται ως ξηρή. Η διάκριση αυτή σύμφωνα με τα ομβροθερμικά διαγράμματα είναι περισσότερο κατατοπιστική από τους αριθμοδείκτες και αποδίδει περισσότερο την πραγματική «οικολογικώς» ξηρή περίοδο, αν συνυπολογιστούν, παράγοντες όπως αποταμιεύματα του εδάφους σε διαθέσιμο νερό, μορφολογικές και φυσικές ιδιότητες του εδάφους καθώς και το βάθος του.

Διάγραμμα 2.3.2.δ. Ομβροθερμικό διάγραμμα



2.3.3 Γεωλογία - Εδαφικοί πόροι

2.3.3.1 Γεωλογικά στοιχεία – Τεκτονικά στοιχεία

Στη νήσο Ζάκυνθο εμφανίζεται ένας σημαντικός αριθμός γεωλογικών σχηματισμών οι οποίοι λαμβάνουν μέρος στη γεωλογική δομή της. Ειδικότερα εμφανίζονται αφενός μεν Αλπικοί σχηματισμοί, οι οποίοι αποτελούν το υπόβαθρο και εντάσσονται σε δύο γεωτεκτονικές ενότητες του Ελληνικού τόξου την Ιόνια ενότητα και την ενότητα Παξών και αφετέρου Μεταλπικοί σχηματισμοί, οι οποίοι επικάθονται ασύμφωνα.

Η Ιόνια ενότητα αντιπροσωπεύεται από τους ακόλουθους σχηματισμούς (Τοπικό Αναπτυξιακό Πρόγραμμα Συνδέσμου Ορεινών Κοινοτήτων Νομού Ζακύνθου, Μάιος 2000):

Σχηματισμός Εβαποριτών Σκοπού. Πρόκειται κυρίως για ανυδρίτες και γύψους χρώματος σκούρου, οι οποίοι είναι συχνά κατακερματισμένοι.

Σχηματισμός Ασβεστολίθων – Δολομιτών Σκοπού. Πρόκειται για ασβεστόλιθους – δολομίτες χρώματος μαύρου – γκριζου, κυψελώδεις, άστρωτους και συχνά κατακερματισμένους. Συνοδεύονται συχνά από συνεκτικά λατυποπαγή.

Η ενότητα Παξών εμφανίζεται στο δυτικό ήμισυ της νήσου Ζακύνθου και αντιπροσωπεύεται από τους ακόλουθους σχηματισμούς:

- Σχηματισμός Ασβεστολίθων Βραχίωνα. Πρόκειται για λευκούς ασβεστόλιθους συνήθως άστρωτους αλλά τοπικά στρωματώδεις και σπανίως υπολιθογραφικούς. Το πάχος του σχηματισμού, που τοπικά διακόπτεται από ένα μεγάλο αριθμό ρηγμάτων, υπερβαίνει τα 600 μέτρα.
- Σχηματισμός Ασβεστολίθων Κερίου. Πρόκειται για υπόλευκους έως λευκούς ασβεστόλιθους παχυστρωματώδεις και μεσοστρωματώδεις ηλικίας Παλαιοκαινού – Ηωκαινού. Το ορατό πάχος του σχηματισμού Ασβεστολίθων Κερίου φθάνει τα 300 μέτρα. Συχνά είναι έντονα καρστικοποιημένοι.
- Σχηματισμός Λαγώποδου. Περιλαμβάνει μαργαϊκούς ασβεστολίθους στη βάση, οι οποίοι εξελίσσονται σε εναλλαγές μαργών και μαργαϊκών ασβεστολίθων. Στη συνέχεια περιλαμβάνει διατομίτες πάχους περίπου 40 μέτρων, συνεκτικά κροκαλοπαγή πάχους 30 μέτρων και εναλλαγές ασβεστολίθων και μαργών πάχους 100 μέτρων. Η ακολουθία κλείνει με μεσοστρωματώδεις μαργαϊκούς

ασβεστολίθους πάχους 40 μέτρων. Εμφανίζεται σε μια επιμήκη ζώνη διεύθυνσης ΒΔ-ΝΑ από το χωριό Μαχαιράδο ως τον όρμο Κερί.

- Σχηματισμός Αγίου Σώστη. Περιλαμβάνει στη βάση κροκαλοπαγή πάχους 3 μέτρων περίπου, τα οποία υπέρκεινται του προηγούμενου σχηματισμού ασύμφωνα. Στη συνέχεια περιλαμβάνει μια ακολουθία από (i) μαργαϊκούς ασβεστολίθους, ψαμμίτες, (ii) ψαμμίτες, μάργες, άμμους, αργίλους, βιτουμενιούχα ψαμμιτικά στρώματα, (iii) ψαμμιτομαργαϊκά στρώματα με γύψους και τέλος (iv) μαργαϊκούς ασβεστολίθους.
- Οι Μεταλλικοί σχηματισμοί οι οποίοι εμφανίζονται κυρίως στο Κεντρικό τμήμα της νήσου Ζακύνθου, επικάθονται ασύμφωνα των Αλπικών και διακρίνονται από τους αρχαιότερους προς τους νεώτερους στους ακόλουθους:
- Σχηματισμός Δάφνης
- Σχηματισμός Μαργαϊκών Ασβεστολίθων – Αργιλομαργών Κερίου. Περιλαμβάνει αργιλομάργες και μαργαϊκούς ασβεστολίθους ηλικίας Κατωτέρου Πλειοκαίνου πάχους μερικών δεκάδων μέτρων. Κατά μήκος της παραλίας Κερίου εμφανίζεται να υπέρκειται σαφώς ασύμφωνα του σχηματισμού Αγίου Σώστη της ενότητας Παξών.
- Σχηματισμός Κάστρου. Περιλαμβάνει γκρι – μπλε αργιλομαργαϊκά στρώματα, αργίλους, ψαμμίτες και αμμούχες ενδιστρώσεις.
- Σχηματισμός Γέρακα. Ασβεστιτικοί ψαμμίτες, ψαμμίτες, κροκαλοπαγή και ορισμένες παρεμβολές μπλε μαργών.
- Αλλουβιακοί – Ελλουβιακοί Σχηματισμοί. Οι Αλλουβιακοί σχηματισμοί καταλαμβάνουν όλη την πεδινή επίπεδη έκταση, ενώ οι Ελλουβιακοί σχηματισμοί προέρχονται από την αποσάθρωση των υποκείμενων γεωλογικών σχηματισμών. Περιλαμβάνουν χαλαρές λεπτομερείς φάσεις άμμους, ιλύες, αργίλους και χαλαρές σπανιότερα αδρομερείς (κροκάλες, χάλικες).
- Σχηματισμοί Παράκτιων Αποθέσεων. Χαλαρά λεπτομερή και αδρομερή υλικά (ιλείς, άμμοι διαφόρων μεγεθών, κροκάλες κτλ.), τα οποία παρατηρούνται και υποτυπώδεις θίνες. Πρόκειται για σχηματισμούς, χαλαρούς ως επί το πλείστον, οι οποίοι είναι δυνατό να υπόκεινται σε ρευστοποιήσεις εξαιτίας της σύστασής τους και εξαιτίας της παρουσίας υδροφόρου ορίζοντα. Σημαντικές εμφανίσεις

Παράκτιων Αποθέσεων υπάρχουν στο Κερί, στο Λαγανά, στις εκβολές του ποταμού Αγίου Χαράλαμπος και στις Αλυκές.

- Σχηματισμός Πλευρικών Κορημάτων. Πρόκειται για σύγχρονους σχηματισμούς, οι οποίοι αναπτύσσονται στις επικλινείς πλευρές και υπόκεινται σε συχνές μετακινήσεις.
- Σύγχρονοι Ελώδεις Σχηματισμοί. Πρόσφατοι Ελώδεις σχηματισμοί, οι οποίοι αναπτύσσονται σε ορισμένες θέσεις κατά μήκος της παραλιακής ζώνης. Περιλαμβάνουν αργίλους, ιλύ, άμμους, φυτικά λείψανα και έχουν πάχος ως 5 μέτρα. Πρόκειται για σχηματισμούς, οι οποίοι είναι δυνατό να υπόκεινται συχνά σε ρευστοποιήσεις εξαιτίας της λιθολογικής τους σύστασης και της παρουσίας υδροφόρου ορίζοντα.

Η ενότητα των Παξών εμφανίζεται στο δυτικό τμήμα της νήσου και περιλαμβάνει σχηματισμούς ως το Κατώτερο Πλειόκαινο. Κυρίαρχη δομή είναι η παρουσία μιας μέγα – αντικλινικής δομής διεύθυνσης ΒΒΔ – ΝΝΑ, την οποία σχηματίζει ο σχηματισμός Ασβεστολίθων Βραχίωνα και ο σχηματισμός Ασβεστολίθων Κερίου. Η αντικλινική αυτή δομή τέμνεται από έναν αριθμό εγκάρσιων διαγώνιων και επιμηκών ρηγμάτων (ΛΕΚΚΑΣ, 1993). Προς τα ανατολικά εμφανίζονται οι νεώτεροι σχηματισμοί και ειδικότερα ο σχηματισμός Λαγωπόδου και ο σχηματισμός Αγίου Σώστη δημιουργώντας μια μονοκλινική ακολουθία, η οποία βυθίζεται με κλίση 25ο – 35ο προς τα ανατολικά. Η βύθιση αυτή συνοδεύεται και από μορφολογική ταπεινώση και τελικά οι σχηματισμοί καλύπτονται από τους Πλειο-Τεταρτογενείς σχηματισμούς της κεντρικής Ζακύνθου. Η μονοκλινική ακολουθία συνεχίζεται υπεδαφικά μέχρι την πόλη της Ζακύνθου – Μαραθονησίου όπου και εντοπίστηκε η επιφάνεια επώθησης της Ιονίου ενότητας (ΝΙΚΟΛΑΟΥ 1986). Ο τεκτονισμός στην ενότητα Παξών, έγινε μέσα στο Κατώτερο Πλειόκαινο και ακολουθεί εμφανής ασυμφωνία η οποία παρατηρείται σε ορισμένα μόνο σημεία της παραλιακής ζώνης Αγίου Σώστη – Παραλίας Κερίου.

Όλους τους σχηματισμούς που έχουν περιγραφεί τους τέμνει ένας μεγάλος αριθμός ρηγμάτων, τα οποία έχουν παίξει ένα σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της γεωλογικής δομής και εξέλιξης, δημιουργώντας ανυψώσεις και ταπεινώσεις και περιστροφές ρηξιτεμάχων. Από το σύνολο των ρηγμάτων, τα οποία έχουν χαρτογραφηθεί στη νήσο Ζάκυνθο (ΛΕΚΚΑΣ, 1993) ορισμένα χαρακτηρίζονται ως ενεργά ρήγματα, τα οποία έχουν άμεση σχέση με ορισμένες από τις σεισμικές

κινήσεις που έχουν εκδηλωθεί, ενώ ταυτόχρονα παίζουν σημαντικό ρόλο στην εκδήλωση ιδιαίτερων φαινομένων κατά τη διάρκεια των σεισμών, όπως ενίσχυση των εντάσεων, αστάθεια εδαφικών μαζών, διαφοροποιήσεις στον υδροφόρο ορίζοντα κ.λ.π.

2.3.3.2 Υπόγεια νερά

Από υδρογεωλογικές έρευνες του ΙΓΜΕ στο νησί έχει διαπιστωθεί ότι οι γεωλογικοί σχηματισμοί του νησιού δεν εμφανίζουν υδρογεωλογικό ενδιαφέρον, διότι δεν διαμορφώνουν αξιόλογους υδροφόρους ορίζοντες (Τοπικό Αναπτυξιακό Πρόγραμμα Συνδέσμου Ορεινών Κοινοτήτων Νομού Ζακύνθου, Μάιος 2000).

Οι ασβεστολιθικοί σχηματισμοί του Κρητιδικού, του Ηώκαινου και του Ολιγόκαινου είναι οι σημαντικότεροι αποδέκτες νερού στη Ζάκυνθο. Ειδικότερα η αντικλινική δομή των ασβεστόλιθων διαμορφώνει ανατολικά και δυτικά δύο υδροφόρους ορίζοντες. Ο δυτικός εκτονώνεται μέσω διάσπαρτων παράκτιων και υποθαλάσσιων καρστικών πηγών στις δυτικές ακτές. Ο ανατολικός διοχετεύει μέσα από το καρστ τα νερά στα υδατοστεγή Νεογενή ιζήματα της ενδοχώρας, για να διοχετευθούν στη συνέχεια προς το νότο (όρμο Κερίου) ή το Βορρά (όρμο Αλυκών). Επομένως, οι πιο ενδιαφέροντες υδρογεωλογικοί σχηματισμοί είναι οι κρητιδικοί ασβεστόλιθοι, που βρίσκονται στη στενή λωρίδα μεταξύ της λίμνης Κερίου και Αγίας Μαρίας (Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη Δυτικών και Βορειοανατολικών Ακτών Ζακύνθου, 1999).

Το νερό κινείται μέσα από αγωγούς που έχουν σχηματιστεί στις διακλάσεις και στα ρήγματα του ασβεστόλιθου. Πολλοί αγωγοί έχουν σφραγισθεί από ερυθρογαίες και δευτερογενή απόθεση ασβεσίτη. Οι Ολιγοκαινικοί ασβεστόλιθοι έχουν χαμηλή υδροπερατότητα εξαιτίας των λίγων κατακλάσεων.

Το 1985 το ΙΓΜΕ έκανε ερευνητικές γεωτρήσεις στην ορεινή ζώνη. Οι γεωτρήσεις έδειξαν ότι η επιφάνεια του υδροφόρου ορίζοντα βρίσκεται σε μεγάλο βάθος, λίγο ψηλότερα των 2,30 m από την επιφάνεια της θάλασσας. Γενικά οι υδρογεωλογικές συνθήκες στην ορεινή περιοχή της Ζακύνθου είναι δυσμενείς εξαιτίας της έντονης διάρρηξης και αποκάρσωσης των ασβεστολιθικών μαζών. Το δευτερογενές πορώδες που έχει δημιουργηθεί έχει μεγάλη υδροπερατότητα με αποτέλεσμα τη γρήγορη εκτόνωση του υπόγειου νερού στις ακτές καθώς και την εύκολη ανάμιξη του με το θαλασσινό νερό ακόμα και σε μεγάλες αποστάσεις προς το εσωτερικό από την ακτή. Επιπρόσθετα, η έλλειψη σε θετικά υψόμετρα ενδιάμεσων υδατοστεγών πετρωμάτων στους ασβεστόλιθους δεν συμβάλλει στη δημιουργία εκμεταλλεύσιμων τοπικών

υδροφόρων οριζόντων. Το θαλασσινό νερό αποτελεί το βασικό επίπεδο πάνω από το οποίο βρίσκεται το γλυκό νερό. Ο κίνδυνος υφαλμύρωσης, το μεγάλο βάθος που πρέπει να έχουν οι γεωτρήσεις, το ανάγλυφο της περιοχής και το έντονα αναπτυγμένο καρστ καθιστούν άσκοπη την αναζήτηση γλυκού νερού στη Βραχίονα για την κάλυψη των αναγκών των κοινοτήτων που υπάρχουν στην περιοχή.

Ενδεικτικά, στην περιοχή Αμπέλια έγινε γεώτρηση από το ΙΓΜΕ σε υψόμετρο 115,83 m, η οποία έφθασε σε βάθος 158,00 m. Υδροφορία εντοπίστηκε σε βάθος 149 m και η τελική υδροστατική στάθμη διαμορφώθηκε στα 113,51 m (υψόμετρο στάθμης +2,32 m). Έγινε δοκιμαστική άντληση 48 ωρών (16/03/1895 - 19/3/1985) με σταθερή παροχή 20 m³/hr την οποία συνόδευσε πτώση στάθμης 0,36 m. Μετά το πέρας της άντλησης η επαναφορά της στάθμης ήταν άμεση και υπερυψωμένη.

Υδροχημικές αναλύσεις έγιναν σε δέκα δείγματα νερού που πάρθηκαν ξεχωριστά κατά τη διάρκεια της άντλησης. Η ανάλυση έδειξε ότι το νερό είναι μέτριας μέχρι κακής ποιότητας ως προς την ποσιμότητά του. Ειδικότερα, υπήρξε μεταβολή της περιεκτικότητας των δειγμάτων σε ιόντα Cl⁻ και Na⁺ η οποία αυξανόταν από την αρχή προς το τέλος της άντλησης. Αυτό φανερώνει την επίδραση που έχει η υπεράντληση στην ποιότητα του νερού με την εισροή θαλασσινού νερού. Επίσης, μερικά δείγματα έδειξαν την παρουσία νιτρωδών ιόντων, ίσως εξαιτίας πιθανής μόλυνσης, γεγονός που καθιστά αναγκαία μικροβιολογική εξέταση πριν από τη χρήση του νερού.

Οι υδρογεωλογικές συνθήκες στην ορεινή Ζάκυνθο από τη λίμνη Κερίου μέχρι τον οικισμό Κορίθι είναι δυσμενείς. Οι κρητιδικοί ασβεστόλιθοι της περιοχής αυτής έχουν αυξημένη διάρρηξη και αποκάρσωση, οπότε τα όμβρια κατεισδύουν με μεγάλη ταχύτητα και αναμειγνύονται με τη θάλασσα ακόμα και σε σημαντικές αποστάσεις από την ακτή.

Επίδραση του νερού στον ασβεστόλιθο και στη δημιουργία σπηλαίων

Η παρουσία του υπόγειου νερού παίζει σημαντικό ρόλο στη διάβρωση των ακτών στη Ζάκυνθο, ειδικότερα στα σημεία που υπάρχει εκροή υπόγειου νερού προς τη θάλασσα. Το γλυκό νερό διαλύει υπόγεια το ανθρακικό ασβέστιο των ασβεστόλιθων, δημιουργώντας κοιλώματα τα οποία εξελίσσονται σε σπήλαια. Σε έρευνα που έγινε σε ασβεστολιθικές ακτές στην Ελλάδα, φάνηκε ότι η διεργασία αυτή παίρνει μεγάλες διαστάσεις στην περίπτωση που η εκροή του γλυκού νερού γίνεται στο επίπεδο της θάλασσας. Αυτό γιατί το υφάλμυρο νερό το προερχόμενο από τη μίξη του γλυκού με

το θαλασσινό νερό, είναι υποκορεσμένο σε ανθρακικό ασβέστιο και διαλύει ταχύτερα τον ασβεστόλιθο. Ειδικά στη Ζάκυνθο, όπου η επιφάνεια του υδροφόρου ορίζοντα στο δυτικό ασβεστόλιθο βρίσκεται λίγο πιο πάνω από τη στάθμη της θάλασσας, η διεργασία αυτή πρέπει να είναι σημαντική και μπορεί να εξηγήσει το σημαντικό αριθμό σπηλαίων.

Η δημιουργία σπηλαίων στο επίπεδο της θάλασσας υποδηλώνει επίσης χαμηλούς ρυθμούς κατακόρυφης κίνησης των ακτών. Μελέτες έχουν δείξει ότι χρειάζεται να περάσουν 10.000 με 100.000 χρόνια για να ακολουθήσει το στάδιο της διεύρυνσης αγωγών (με μέγιστο ρυθμό 0,01 - 0,1 cm/yr) και δημιουργίας αναπτυγμένου καρστ με σπήλαια από το αρχικό στάδιο του σχηματισμού διακλάσεων και ρηγμάτων σε ανθρακικό πέτρωμα. Η στάθμη της θάλασσας έφθασε στα σημερινά επίπεδα πριν από 6.500 χρόνια, που είναι πολύ λιγότερα από τα 10.000 χρόνια που χρειάζεται για να αρχίσει ο σχηματισμός σπηλαίων στο επίπεδο της θάλασσας με τη διεύρυνση των αγωγών υπό την επίδραση τη συνεργίας θαλασσινού και γλυκού νερού. Αυτό σημαίνει ότι το σύστημα σπηλαίων πρέπει να είχε αρχίσει να αναπτύσσεται κατά τη διάρκεια του Πλειστόκαινου, σε προηγούμενα μεσοπαγετώδη διαστήματα με ανυψωμένη θαλάσσια στάθμη.

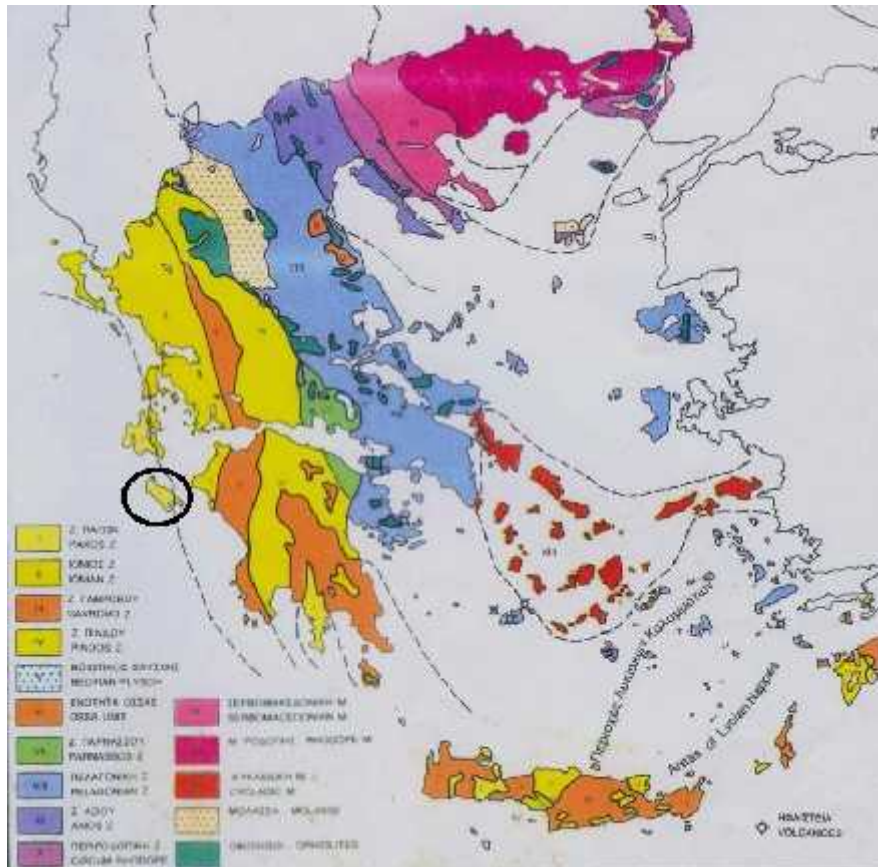
2.3.3.3 Σεισμικότητα

Ο θαλάσσιος χώρος μεταξύ Ζακύνθου και δυτικής Πελοποννήσου χαρακτηρίζεται από συχνή και έντονη σεισμικότητα, η οποία εκφράζεται από πολλούς και μεγάλους σεισμούς.

Η κύρια αιτία εκδήλωσης αυτών των σεισμών και εν γένει η έντονη νεοτεκτονική δραστηριότητα οφείλεται στη σύγκλιση των δύο λιθοσφαιρικών πλακών της Ευρωπαϊκής και της Αφρικανικής καθώς επίσης και στα φαινόμενα διαπερισμού των Εβαποριτών της Ιόνιας ζώνης.

Από πολλούς ερευνητές αναφέρεται ότι η ευρύτερη περιοχή της βορειοδυτικής Πελοποννήσου - Ζακύνθου - Κεφαλονιάς παρουσιάζει την υψηλότερη σεισμική δραστηριότητα στον ελληνικό χώρο η οποία, αντικατοπτρίζεται και στα αποτελέσματα πολλών εργασιών που έχουν σαν στόχο την εκτίμηση της σεισμικής επικινδυνότητας στον ελληνικό χώρο (GALANOPOULOS 1963 & 1973, BATH 1983).

Εικόνα 2.3.3.α Γεωτεκτονικές Ζώνες της Ελλάδας



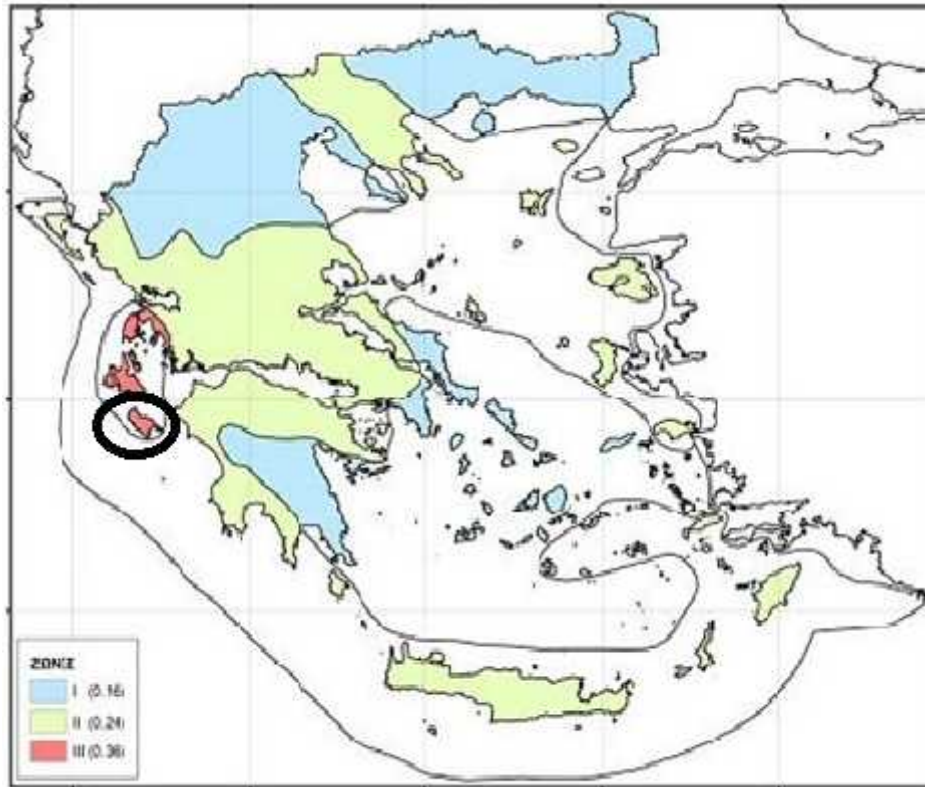
Πηγή: Καρακίτσιος, 2006

Σύμφωνα με τον Ελληνικό Αντισεισμικό Κανονισμό όπως τροποποιήθηκε από τον Οργανισμό Αντισεισμικού Σχεδιασμού και Προστασίας (Υπουργείο Υποδομών Μεταφορών και Δικτύου) το 2003 (ΦΕΚ 1154/12-8-2003) η Ελλάδα περιλαμβάνει τρεις διαφορετικές ζώνες σεισμικής επικινδυνότητας:

- Ζώνη σεισμικής επικινδυνότητας I με συντελεστή σεισμικής επιτάχυνσης $a=0,16$
- Ζώνη σεισμικής επικινδυνότητας II με συντελεστή σεισμικής επιτάχυνσης $a=0,24$
- Ζώνη σεισμικής επικινδυνότητας III με συντελεστή σεισμικής επιτάχυνσης $a=0,36$

Οι τρεις κατηγορίες (III, II, I) ζωνών σεισμικής επικινδυνότητας στις οποίες χωρίστηκε ο ελληνικός χώρος φαίνονται στην παρακάτω εικόνα:

Εικόνα 2.3.3.β. Ζώνες σεισμικής επικινδυνότητας



Στο χάρτη ζωνών σεισμικής επικινδυνότητας η περιοχή μελέτης εντάσσεται στη ζώνη III.

Ο συντελεστής σεισμικής επιτάχυνσης εδάφους για τη ζώνη III σεισμικής επικινδυνότητας είναι $a=0,36$.

Οι σεισμοί που καταγράφηκαν τα τελευταία 100 χρόνια με μέγεθος $M>6$ στην ευρύτερη περιοχή μελέτης είναι (Β. Παπαζάχος & Κ. Παπαζάχου, 1989):

1912, 24 Ιανουαρίου, $M=6.8$

Ο σεισμός ερήμωσε μερικώς την Κεφαλονιά και τη Ζάκυνθο. Χωριά στο βόρειο μέρος της Ζακύνθου καταστράφηκαν κατά μεγάλο μέρος. Ο σεισμός δόνησε σχεδόν ολόκληρη την Ελλάδα και έγινε έντονα αισθητός στην Πάτρα και το Μεσολόγγι και πολύ ελαφρά στην Αθήνα. Οι μετασεισμικές δονήσεις συνεχίστηκαν μέχρι το

καλοκαίρι και μερικές από αυτές ήταν αρκετά ισχυρές ώστε να προκαλέσουν πρόσθετες βλάβες στα ήδη ερειπωμένα σπίτια.

Ο μεγαλύτερος μετασεισμός έγινε τρεις ώρες μετά τον κύριο σεισμό (19:52:38, M=5,9).

1953, 12 Αυγούστου M=7,2

Πρόκειται για σειρά καταστρεπτικών σεισμών ο μεγαλύτερος από τους οποίους έγινε στις 12 Αυγούστου και είχε μέγεθος M=7,2. Προηγήθηκαν πολλοί σεισμοί από τους οποίους δύο ήταν καταστρεπτικοί. Ο ένας από αυτούς έγινε στις 9 Αυγούστου (07:41, M=6,4) και ο άλλος στις 11 Αυγούστου (03:32, M=6,8). Ακολουθήθηκε από πολλούς μετασεισμούς των οποίων ο μεγαλύτερος (12:05, M=6,3) έγινε την ίδια μέρα με τον κύριο σεισμό. Οι σεισμοί αυτοί προκάλεσαν μεγάλες καταστροφές στα Ιόνια νησιά και κυρίως στην Κεφαλονιά, Ζάκυνθο και Ιθάκη, τα οποία έπαθαν σχεδόν ολική καταστροφή. Οι μεγαλύτερες εντάσεις (IX-X) παρατηρήθηκαν στο Αργοστόλι, Ληξούρι, Βαλσαμάτα, Ασπρογέρακα, Χαβδάτα και Αγία Ευθυμία της Κεφαλονιάς και στις Βολίμες (IX+) της Ζακύνθου καθώς και στην πόλη της Ζακύνθου (IX).

1958, 27 Αυγούστου M=6,4

Ο σεισμός έγινε έντονα αισθητός στη Ζάκυνθο και την Ηλεία (ΔΓΙΑΑ 1958). Ισόσειστες παρατίθενται στον Άτλαντα της UNESCO (Shebalin et al. 1974b). Ακολουθήθηκε από σημαντικό αριθμό μετασεισμών ο μεγαλύτερος από τους οποίους έγινε στις 2 Σεπτεμβρίου (01:13, M=5.5).

1959, 15 Νοεμβρίου M=6,8

Ο σεισμός προκάλεσε μερικές βλάβες στη Ζάκυνθο και ελαφρότερες στην Ηλεία και Ακαρνανία. Παρατηρήθηκε καθίζηση του εδάφους κατά μήκος του παραλιακού δρόμου της Ζακύνθου και μικρές ρωγμές στην αποβάθρα της πόλης (ΔΓΙΑΑ 1959). Ισόσειστες παρατίθενται στον Άτλαντα του Εργαστηρίου Γεωφυσικής του ΑΠΘ (Parazachos et al. 1982). Προηγήθηκε δόνηση την ίδια μέρα (15:40, M=4,0) και ακολούθησαν μετασεισμοί ο μεγαλύτερος από τους οποίους έγινε την 1 Δεκεμβρίου (12:38, M=5.8).

1962, 10 Απριλίου M=6,3

Ο σεισμός έγινε έντονα αισθητός στη Ζάκυνθο, Ηλεία και Μεσσηνία. Έγινε επίσης αισθητός σε διάφορα άλλα μέρη της Ελλάδας μέχρι την Αρτα, Λάρισα και Αργολίδα

(ΔΓΙΑΑ 1962). Ισόσειστες παρατίθενται στον Άτλαντα της UNESCO (Shebalin et al. 1974b). Ακολουθήθηκε από μεγάλο αριθμό μετασεισμών ο μεγαλύτερος από τους οποίους έγινε στις 11 Απριλίου (10:47, M=5,6).

1976, 11 Μαΐου M=6,5

Το επίκεντρο του σεισμού αυτού βρίσκεται στα ανοιχτά των νοτιοδυτικών ακτών της Ζακύνθου. Έγινε έντονα αισθητός (V) στη Ζάκυνθο, Ηλεία, Αχαΐα και Αιτωλοακαρνανία. Έγινε επίσης αισθητός σε διάφορα μέρη της Ελλάδας αλλά και στην Κάτω Ιταλία (Τάραντο, Μεσσήνα, Νεάπολη) (ΔΓΙΑΑ 1976). Προηγήθηκαν δονήσεις η μεγαλύτερη από τις οποίες έγινε στις 7 Φεβρουαρίου (23:21, M=4,4) και ακολούθησαν πολλοί μετασεισμοί ο μεγαλύτερος από τους οποίους έγινε στις 12 Ιουνίου (00:59, M=5,8).

Στη νήσο Ζάκυνθο έχει εκδηλωθεί ένας σημαντικός αριθμός μεγάλων σεισμών, οι οποίοι έχουν ως αποτέλεσμα την πρόκληση σημαντικών καταστροφών και την εμφάνιση μιας ποικιλίας γεωδυναμικών μακροσεισμικών φαινομένων. Το γεγονός αυτό φανερώνει την ένταση αλλά και τη συνθετότητα των γεωδυναμικών διεργασιών, οι οποίες λαμβάνουν χώρα σε αυτή την περιοχή του Ελληνικού τόξου, η οποία και εντάσσεται στο εξωτερικό τμήμα του. Πρωτεύουσα σημασία και βαρύτητα σε αυτές τις διεργασίες έχει η νεοτεκτονική παραμόρφωση, η οποία εκφράζεται μέσα από τις ασυνεχείς τεκτονικές δομές και κυρίως μέσα από το ρηξιγενή τεκτονισμό και τη συμπαρομαρτούμενη σεισμική δραστηριότητα. Είναι χαρακτηριστικό ότι υφίστανται, όπως προκύπτει από τα γεωλογικά δεδομένα, μεγάλες ενεργές ρηξιγενείς δομές, όπως της Ζακύνθου, της βόρειας Ζακύνθου και του Κερίου, οι οποίες έδρασαν – σύμφωνα πάντα με τα ίδια δεδομένα – κατ' επανάληψη στο παρελθόν και συνεχίζουν τη δράση τους και την πρόσφατη χρονική περίοδο – σύμφωνα με τα ιστορικά δεδομένα.

Οι δομές αυτές είναι κύρια υπεύθυνες και προκαλούν την ενεργοποίηση – εκδήλωση ορισμένων φαινομένων όπως ο αναβρασμός της πίσσας στο Κερί, τις εκλύσεις αερίων (και οι επακόλουθες ενδεχόμενες αναφλέξεις) και την εκδήλωση κατολισθητικών φαινομένων κατά μήκος τους λόγω αφαίρεσης υποστήριξης και κατακερματισμού των πετρωμάτων. Πρόσθετα προκαλούν μια σημαντική αύξηση των εκδηλούμενων καταστροφών από τις περιοχές, που διέρχονται.

Οι γεωδυναμικές διεργασίες είναι άμεσα υπεύθυνες και για τη σύνθετη λιθοστρωματογραφική διάρθρωση, αλλά και έμμεσα για τη συμπαρομαρτούμενη πολυπλοκότητα στις γεωτεχνικές συνθήκες, παράγοντες οι οποίοι είναι υπεύθυνοι για

130

άλλα εκδηλούμενα φαινόμενα, όπως η μεταβολή της στάθμης των υδροφόρων οριζόντων και κυρίως οι ρευστοποιήσεις εδαφών. Καθοριστική είναι εξάλλου η επίδραση των ανωτέρω παραγόντων στο μέγεθος, αλλά και στην εντυπωσιακή κατανομή των καταστροφών, οι οποίες φαίνεται να ελέγχονται καθοριστικά από αυτούς σε ένα μεγάλο αριθμό σεισμικών κινήσεων.

Γεωδυναμικά φαινόμενα, που εκδηλώθηκαν κατά την περίοδο των σεισμικών κινήσεων στην περιοχή μελέτης είναι (Τοπικό Αναπτυξιακό Πρόγραμμα Συνδέσμου Ορεινών Κοινοτήτων Νομού Ζακύνθου, Μάιος 2000):

Οι μεταβολές στη στάθμη του υπόγειου υδροφόρου ορίζοντα

Για τους σεισμούς της Ζακύνθου υπάρχει μια σαφής αναφορά μεταβολής στη στάθμη του υπόγειου υδροφόρου ορίζοντα και ειδικότερα για το σεισμό του 1840 (περιοχή Αβύσσου).

Από τη συγκεκριμένη περιοχή διέρχεται η μεγάλη ρηξιγενής ζώνη, η οποία οριοθετεί το ρηξιτέμαχος του Κερίου και το ρηξιτέμαχος του Βραχίωνα. Οι υπάρχουσες ακόμη και σήμερα πηγές κατά μήκος της ρηξιγενούς ζώνης οφείλονται στο φράγμα που δημιουργείται κατά μήκος της ρηξιγενούς ζώνης στους περατούς ασβεστόλιθους του Βραχίωνα από το σχετικά αδιαπέρατο σχηματισμό του Αγίου Σώστη (ΛΕΚΚΑΣ, 1994). Η παρατηρηθείσα μεταβολή στην πηγή της Αβύσσου είναι δυνατόν να αποδοθεί: (i) στην ενεργοποίηση της ρηξιγενούς ζώνης του Κερίου με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν δίοδοι ευκολότερης εξόδου του υπόγειου νερού, (ii) στην περιστροφή ρηξιτεμαχών τεμαχών και κυρίως του Βραχίωνα με αποτέλεσμα και τη διατάραξη του υπόγειου υδροφορέα και (iii) στη μείωση του πορώδους των σχηματισμών λόγω δραστικής μείωσης των υφιστάμενων κενών εξαιτίας της δόνησης.

Κατολισθητικά φαινόμενα

Η πρόκληση κατολισθητικών φαινομένων (κατολισθήσεις, καταπτώσεις, καθιζήσεις) είναι συνήθεις κατά την εκδήλωση σεισμικών κινήσεων εκεί όπου υφίστανται οι κατάλληλες γεωλογικές, γεωτεχνικές, μορφολογικές συνθήκες κ.λ.π. εξαιτίας της αύξησης των ενεργητικών δυνάμεων που προκαλούν τις μετακινήσεις των μαζών.

Στη νήσο Ζάκυνθο έχουν εκδηλωθεί, σε πολλές περιπτώσεις κατολισθητικά φαινόμενα κατά τη διάρκεια σεισμών.

Ειδικότερα, κατά το σεισμό της 16 Απριλίου 1513 προκλήθηκαν κατολισθήσεις – καταπτώσεις στο ύψωμα του Κάστρου, οι οποίες και «έθαψαν» τμήματα της αρχαίας

πόλης. Κατάπτωση έλαβε χώρα και στο σεισμό του 1633 οπότε το Ακρωτήριο του Αγίου Σώστη βυθίστηκε και δημιουργήθηκε η μικρή ομώνυμη νήσος. Η κατάπτωση αυτή έγινε σε τμήμα της χερσονήσου και σε βραχώδη τμήματα του σχηματισμού Μαργαϊκών Ασβεστολίθων Κερίου, τα οποία επικάθοντο ασύμφωνα σε μάργες του σχηματισμού Αγίου Σώστη οι οποίες είχαν διαβρωθεί από τα θαλάσσια κύματα. Αποτέλεσμα της κατάπτωσης αυτής ήταν η αποκοπή του ακραίου τμήματος της χερσονήσου από την υπόλοιπη χέρσο. Η άποψη αυτή περί δημιουργίας της νήσου του Αγίου Σώστη έρχεται σε πλήρη αντίθεση με άλλες απόψεις (ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, 1994) σύμφωνα με τις οποίες μεταξύ της νήσου και της χέρσου διέρχεται ενεργό ρήγμα στην ενεργοποίηση του οποίου οφείλεται η αποκοπή.

Κατολισθήσεις έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια των σεισμών 1592, 1840, 19 & 31 Ιανουαρίου 1893, 5 Απριλίου 1893 και 1953 στις περιοχές Μπόχαλη – Κόκκινος Βράχος – Κρυονέρι. Τέλος καθίζηση αναφέρθηκε κατά το σεισμό του 1959 κατά μήκος του παραλιακού δρόμου της πόλης, ο οποίος σύμφωνα με πληροφορίες κατασκευάστηκε από επιχωμάτωση της θάλασσας και μάλιστα από υλικά που προήλθαν από τα κατεστραμμένα κτίρια του σεισμού του 1953.

Ρευστοποιήσεις εδαφών

Οι ρευστοποιήσεις εδαφών λαμβάνουν χώρα σε γεωλογικούς σχηματισμούς με συγκεκριμένους γεωτεχνικούς χαρακτήρες κατά τη διάρκεια των σεισμών ή τεχνικών δονήσεων. Συγκεκριμένα λαμβάνουν χώρα κυρίως σε χαλαρές άμμους και ιλύες με παρουσία νερού, όταν υπόκεινται σε ανακυκλιζόμενες διατμητικές φορτίσεις. Κατά τη ρευστοποίηση οι σχηματισμοί αποκτούν μηδαμινή διατμητική αντοχή, συμπεριφορά βαρέος υγρού και τα ρευστοποιούμενα υλικά ωθούνται προς την επιφάνεια δια μέσου εδαφικών διαρρήξεων ή οπών (MARIOLAKOS, et al. 1990 και LEKKAS, 1994).

Από τις υφιστάμενες περιγραφές ανάλογα φαινόμενα έλαβαν χώρα με βεβαιότητα τουλάχιστον δύο φορές και ειδικότερα κατά τους σεισμούς του 1809 και του 1840.

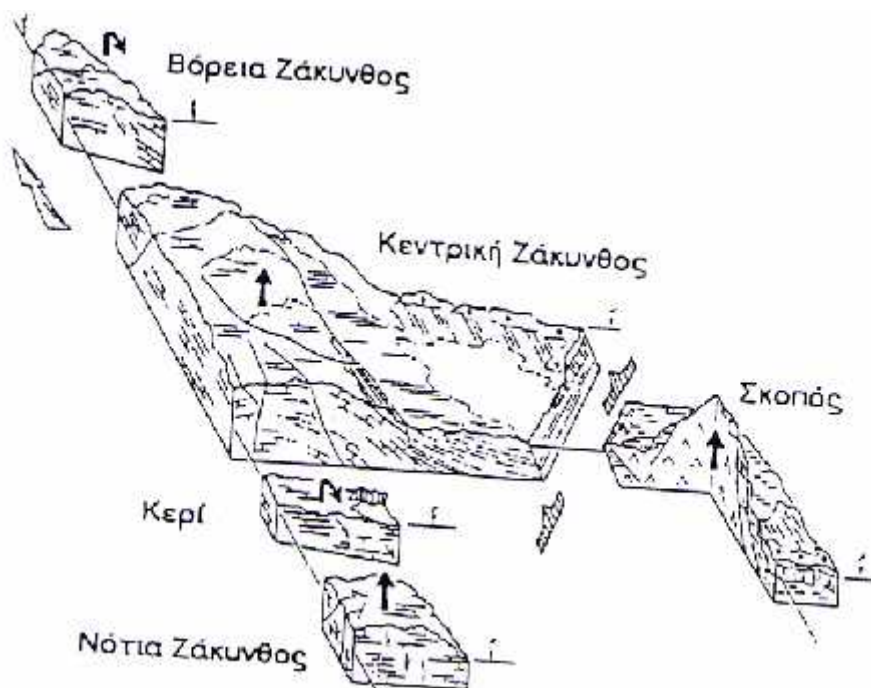
Από τα έως τώρα δεδομένα (ΛΕΚΚΑΣ, 1994) μπορούν να εκδηλωθούν ανάλογα φαινόμενα στην περιοχή Κερίου και του Κόλπου του Λαγανά. Στις θέσεις αυτές εμφανίζονται Παράκτιες και Ελώδης αποθέσεις, σχηματισμοί οι οποίοι πληρούν από άποψη λιθολογικής σύστασης, γεωτεχνικών χαρακτήρων και υδρογεωλογικών συνθηκών, τις απαραίτητες προϋποθέσεις εκδήλωσης.

Πάντως στο χώρο της Ζακύνθου οι εκλύσεις αερίων μπορούν να οφείλονται και στη διαφυγή προϊόντων υδρογονανθράκων από τα υφιστάμενα στο υπέδαφος κοιτάσματα.

Εδαφικές, σεισμικές διαρρήξεις

Χαρακτηριστική είναι η αναφορά για το σεισμό του 1633 κατά τον οποίο «.....απότομον φρέαρ γέμον ύδατος ανεξαντλήτου, και εν ταις θερμότεραις ημέραις του έτους παρά τη περιχώρω του Κηρίου το βάθος αυτού δεν ευρέθη με όλας τας μακροτέρας βολίδας, τας οποίας εις αυτό έρριψαν οι ειδήμονες, διό και καλείται 'Αβυσσος....» Στην ομώνυμη θέση διέρχεται όπως έχει περιγραφεί η μεγάλη ενεργής ρηξιγενής ζώνη η οποία έχει γενική διεύθυνση Α-Δ και οριοθετεί προς το βορρά το νεοτεκτονικό ρηξιτέμαχος του Κηρίου που αντιστοιχεί σε μια τεκτονική τάφρο η οποία συνεχώς βυθίζεται (ΛΕΚΚΑΣ, 1993). Η παρουσία πηγών στην ίδια θέση και η διαφοροποίηση της παροχής τους κατά το σεισμό του 1840 έχουν άμεση σχέση τόσο με την παρουσία της ρηξιγενούς ζώνης όσο και με τις ενδεχόμενες επαναδραστηριοποιήσεις.

Χάρτης 2.3.3. Απεικόνιση της κίνησης των ρηξιτεμαχών της νήσου Ζακύνθου



Αναβρασμός πίσσας

Οι εμφανίσεις ορισμένων προϊόντων υδρογονανθράκων, οι οποίες είναι γνωστές ήδη από την εποχή του Ηροδότου συνδέονται με τα υφιστάμενα στο υπέδαφος κοιτάσματα. Οι εμφανίσεις είτε υπό μορφή πίσσας είτε υπό μορφή αερίων στις

συγκεκριμένες θέσεις εμφάνισης, στο Κερί οφείλονται κυρίως στην παρουσία μεγάλων ρηξιγενών τεμαχών δια μέσου των οποίων ανέρχονται στην επιφάνεια.

Από τα στοιχεία που παρατέθηκαν σε δύο τουλάχιστον σεισμούς (1791 και 1840) παρατηρήθηκε αναβρασμός στις εμφανίσεις πίσσας του Κερίου, ενώ με επιφύλαξη παρατηρήθηκε αναβρασμός πίσσας και κατά το σεισμό του 1636. Τα φαινόμενα μπορούν να αποδοθούν στη γενικότερη διατάραξη της ισορροπίας και στη διαφορική κίνηση των ρηξιτεμαχών, που οριοθετούν οι ρηξιγενείς ζώνες του Κερίου, διαμέσου των οποίων ανέρχονται και τα προϊόντα στην επιφάνεια. Ο αναβρασμός δεν διευκρινίζεται αν προέρχεται από νέα ποσότητα πίσσας, η οποία ανήλθε στην επιφάνεια ή από άνοδο - έξοδο των εμπεριεχομένων αερίων.

Στον όρμο Κερίου έχει παρατηρηθεί μετανάστευση πετρελαίου προς υψηλότερες στρωματογραφικές ενότητες. Αυτή μπορεί να οφείλεται είτε στην ανοδική κίνηση Τριαδικών εβαπορίτων (διαπριρισμός) είτε στην ανοδική μετανάστευση υδρογονανθράκων από τα στρώματα του Ανω Μειόκαινου κατά μήκος της Άνω Μειοκαινικής ασυμφωνίας και στη συνέχεια κατά μήκους ρηγμάτων. Με αυτό τον τρόπο δημιουργούνται εκροές οι οποίες παρουσιάζουν περιοδικότητα και βρίσκονται σε συνάρτηση με την τροφοδοσία του καρστικού υδροφορέα από μετεωρικά ύδατα, οπότε εμφανίζονται πισσάσφαλτος και φυσικά αέρια. Αυτό γίνεται διότι το μετεωρικό νερό κινείται μέσα από τους καρστικούς αγωγούς και στη συνέχεια, διαμέσου της επιφάνειας των ρηγμάτων, έρχεται σε επαφή με τους υδρογονάνθρακες οι οποίοι οξειδώνονται και καταστρέφονται (Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη Δυτικών και Βορειοανατολικών Ακτών Ζακύνθου, 1999).

Εκλύσεις αερίων

Ορισμένες από τις περιπτώσεις εκλύσεως αερίων έχουν με βεβαιότητα γενετική σχέση με τα κοιτάσματα υδρογονανθράκων (π.χ. σεισμός 1791), ενώ άλλες έχουν πιθανότατα σχέση με την αποσύνθεση φυτικών λειψάνων που υπάρχουν στους επιφανειακούς γεωλογικούς σχηματισμούς (π.χ. σεισμοί, 1809, 1820).

2.4 ΥΠΟΔΟΜΕΣ

2.4.1 Οδικό δίκτυο – Μεταφορές

Οι βασικές πύλες εισόδου και διασύνδεσης είναι σαφώς τα λιμάνια και τα αεροδρόμια. Το οδικό δίκτυο όμως διαδραματίζει ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στο συνολικό σύστημα

μεταφορών (και τον παραγωγικό ιστό), καθώς αποτελεί το βασικό κρίκο σύνδεσης και ενοποίησης του συνολικού δικτύου. Ως κύρια προβλήματα του καταγράφονται η διέλευση οδικών αξόνων μέσα από οικισμούς, το ανεπαρκές πλάτος των οδικών αξόνων, η μη ικανοποιητική κατάσταση του οδοστρώματος, τα ανεπαρκή γεωμετρικά χαρακτηριστικά της χάραξης των αξόνων, η ελλιπής σήμανση, η ανεπάρκεια φωτισμού έξω από τους οικισμούς, οι ελλείψεις στην κατασκευή τεχνικών έργων, και οι ελλείψεις στην υποδομή οδικής ασφάλειας, παρά τις βελτιώσεις που επιχειρήθηκαν έως σήμερα. Σημαντικά επίσης προβλήματα παρουσιάζονται σε κομβικούς οικισμούς ή στα αστικά κέντρα όπου δεν υπάρχουν παρακαμπτήριες οδοί και στα δημοτικά δίκτυα λόγω της πολεοδομικά ανοργάνωτης διάρθρωσης. Ειδικότερα, το οδικό δίκτυο της Ζακύνθου έχει μήκος 960 Κμ περίπου (18% του συνολικού μήκους του οδικού δικτύου της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων). Από το δίκτυο αυτό το 2,2% (21 Κμ περίπου) χαρακτηρίζεται ως εθνικό (ο οδικός άξονας Ζακύνθου - Κεριοῦ) και το 20,6% (περίπου 198Κμ) χαρακτηρίζεται ως «επαρχιακό». Η υπεραστική εξυπηρέτηση της Ζακύνθου γίνεται από το υπεραστικό ΚΤΕΛ που έχει στην διάθεσή του ένα σύγχρονο στόλο από λεωφορεία τα οποία εκτελούν 15 διαδρομές εντός του νησιού και 3 διαδρομές προς Πάτρα, Αθήνα (4-5 δρομολόγια σε καθημερινή βάση και Θεσσαλονίκη (3 δρομολόγια σε εβδομαδιαία βάση), Λιμάνια: Η διασύνδεση του Νομού με την ηπειρωτική Ελλάδα εξυπηρετείται κυρίως μέσω των λιμανιών. Στο Ν. Ζακύνθου, το μοναδικό κύριο λιμάνι, που εξυπηρετεί το σύνολο σχεδόν της επιβατικής και εμπορευματικής κίνησης, βρίσκεται στην πόλη της Ζακύνθου. Μέσω του λιμένα αυτού πραγματοποιείται η ακτοπλοϊκή σύνδεση της Ζακύνθου με την Κυλλήνη (με 4-5 δρομολόγια σε καθημερινή βάση), η οποία, κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού, παρουσιάζει σημαντικούς φόρτους². Νότια του λιμανιού έχουν κατασκευαστεί λιμενικές εγκαταστάσεις για μαρίνα 150 θέσεων. Οι λιμενικές υποδομές του νησιού συμπληρώνονται με άλλα μικρότερα λιμάνια, όπως αυτό του Αγ. Νικολάου Βολιμών στα ΒΑ του νησιού, μέσω του οποίου γίνεται εποχιακή διακίνηση προς Κεφαλληνία, καθώς και αυτά των Αλυκανά, του Γερακαρίου, της Κυψέλης του Πλάνου, του Βασιλικού και Αγ. Σώστη, τα οποία λειτουργούν κυρίως ως αλιευτικά καταφύγια.

² Σύμφωνα με στοιχεία του Λιμεναρχείου Ζακύνθου οι αφίξεις κατά τους μήνες Ιούλιο και Αύγουστο ανέρχονται κατά μέσο όρο στα 100.000 άτομα/μήνα

Το αεροδρόμιο της Ζακύνθου βρίσκεται στα νότια του νησιού, στην περιοχή «Καλαμάκι» και απέχει 5 χλμ. από την πόλη της Ζακύνθου. Διαθέτει κύριο διάδρομο 16-34 διαστάσεων 2.270Χ30μ., επιφάνεια αεροσταθμού 4.350μ και, το 2001, η επιβατική κίνηση ανήλθε σε 980.000 επιβάτες (97% εξωτερικού).. Επιπλέον, από το αεροδρόμιο Ζακύνθου, 3 φορές την εβδομάδα, ξεκινούν πτήσεις προς τη Θεσσαλονίκη με ενδιάμεσους σταθμούς το Αργοστόλι (Κεφαλονιά), το Άκτιο (Πρέβεζα-Λευκάδα) και την Κέρκυρα. Η αεροπορική σύνδεση με το εξωτερικό πραγματοποιείται μόνο κατά την διάρκεια του καλοκαιριού, με οργανωμένες πτήσεις charter από τα τουριστικά γραφεία του εξωτερικού.

2.4.2 Δίκτυο ύδρευσης

Η ύδρευση στις κοινότητες της ευρύτερης περιοχής μελέτης γινόταν παλιότερα μόνο με τη συγκέντρωση του νερού της βροχής σε στέρνες που διέθεταν όλα τα σπίτια. Σήμερα, οι στέρνες εξακολουθούν να παίζουν σημαντικό ρόλο στην ύδρευση των χωριών και ιδιαίτερα των πιο βορινών, που δεν έχουν ακόμα συνδεθεί με το κεντρικό δίκτυο της Ζακύνθου. Η υδροδότηση στο Κερί, τον Αγαλά και τον Αγ. Λέοντα γίνεται πλέον από το δίκτυο αυτό, το οποίο επεκτείνεται προς τα βόρεια και πρόκειται να φτάσει μέχρι τις Βολίμες. Το νερό του δικτύου προέρχεται από γεωτρήσεις στην ευρύτερη περιοχή της πόλης της Ζακύνθου αλλά δεν είναι εύγευστο και οι ντόπιοι δεν το πίνουν.

Μοναδικός φορέας διαχείρισης του νερού στο Νομό Ζακύνθου είναι ο Σύνδεσμος Ύδρευσης Δήμων Ζακύνθου.

Ο αριθμός των ενεργών γεωτρήσεων του Συνδέσμου είναι είκοσι και το αντλούμενο νερό φθάνει τα 12.500 κυβικά ημερησίως. Υπάρχουν εβδομήντα δύο δεξαμενές και δέκα επτά αντλιοστάσια διανομής σε όλο το νησί . Ο Σύνδεσμος υποχρεούται, βάσει του κανονισμού λειτουργίας του, να παρέχει την απαιτούμενη ποσότητα νερού στο Δήμο μέχρι τις δεξαμενές του. Διαθέτει όμως τρία υδροφόρα οχήματα για μεταφορά του νερού όπου αυτό απαιτείται.

Το κεντρικό δίκτυο λειτουργεί και στην Έξω Χώρα, όπου όμως σύμφωνα με την Κοινότητα παρέχει μόνο το 20% του νερού που θα έπρεπε να παρέχει και μάλιστα ιδιαίτερα χαμηλής ποιότητας, με πολλή σκουριά κλπ. Το αποτέλεσμα είναι ότι οι κάτοικοι του χωριού δεν το εμπιστεύονται, το χρησιμοποιούν ελάχιστα και εξακολουθούν να βασίζονται στο νερό της βροχής που συλλέγουν στις στέρνες τους.

Στις Μαριές υπάρχει ένα μικρό τοπικό δίκτυο, που λειτουργεί κυρίως το καλοκαίρι, μέρα παρά μέρα και για λίγες ώρες κάθε φορά. Το νερό του δικτύου είναι από γεώτρηση και συλλέγεται στις στέρνες.

Στην Αναφωνήτρια και στις Βολίμες η ύδρευση εξακολουθεί να γίνεται με στέρνες, το δυναμικό των οποίων το καλοκαίρι ενισχύεται συχνά από υδροφόρες.

Οι ντόπιοι πίνουν το νερό από τις στέρνες, ειδικά όταν προέρχεται από τη βροχή. Τα νερά από τις υδροφόρες και το κεντρικό δίκτυο δεν πίνονται. Οι επισκέπτες του νησιού δεν εμπιστεύονται το νερό από τις στέρνες ή το δίκτυο και έτσι παρατηρείται μεγάλη κατανάλωση εμφιαλωμένου νερού, ιδιαίτερα τους καλοκαιρινούς μήνες.

2.4.3 Δίκτυα ηλεκτροδότησης & τηλεπικοινωνιών

Πίνακας 2.4.3. Κατανάλωση Ηλεκτρικού Ρεύματος 1999-2012

Ηλεκτρικό ρεύμα σε MWh	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Συνολική κατανάλωση Ηλ. ρεύματος	118330	124666	134621	149049	164932	171890	182954	193404	198029	201448	195430	184697	172047	183659
Οικιακή χρήση Ηλ. ρεύματος	41477	46296	48309	53661	58536	59729	62496	64627	65624	68178	68124	66905	66237	66377
Εμπορική χρήση	61123	65135	73014	81362	92075	95181	101316	107196	110972	110851	104172	92946	81948	93645
Βιομηχανική χρήση	6998	5068	5555	5857	5411	5784	5854	6084	5346	5153	5077	2882	3702	3553

Πηγή: Νομοί της Ελλάδος, Ιούνιος 2009, ΕΣΥΕ

Από τα στατιστικά στοιχεία διαπιστώνεται ότι η συνολική κατανάλωση ενέργειας ακολουθεί μια αυξητική τάση όπως και αυτή του ΑΕΠ. Όμως καθώς φαίνεται και στον πίνακα η αύξηση αυτή αντιστοιχεί στην αύξηση της οικιακής και εμπορικής κατανάλωσης. Η αύξηση της οικιακής κατανάλωσης είναι καθαρά ανελαστική και δεν επηρεάζεται από την παραγωγή και τον πληθωρισμό. (Hondroyiannis et al 2002). Βέβαια, ο αριθμός των επιχειρήσεων έχει αυξηθεί, εφόσον η ανοδική τάση της ζήτησης όπως διαμορφώθηκε τα τελευταία χρόνια δημιούργησε ως φυσικό επακόλουθο αυξημένη τάση και για προσφορά υπηρεσιών. Το μεγάλο πρόβλημα είναι ότι αυτή τη περίοδο οι επιχειρήσεις κλείνουν, αφού ο τουρισμός διέρχεται στενωπό, ενώ τα πιστωτικά διαθέσιμα των καταναλωτών περιορίζονται δραματικά. Από τα στατιστικά στοιχεία διαπιστώνεται ότι η συνολική κατανάλωση ενέργειας ακολουθεί

μια αυξητική τάση επακόλουθο αυξημένη τάση και για προσφορά υπηρεσιών. Το μεγάλο πρόβλημα είναι ότι αυτή τη περίοδο οι επιχειρήσεις κλείνουν, αφού ο τουρισμός διέρχεται στενωπό, ενώ τα πιστωτικά διαθέσιμα των καταναλωτών περιορίζονται δραματικά.

Η ενεργειακή υποδομή εξαρτάται πλήρως από την Ηπειρωτική Ελλάδα και δεν αντιμετωπίζει ιδιαίτερα προβλήματα επάρκειας, εκτός από μεμονωμένα προβλήματα ενίσχυσης γραμμών και υποσταθμών ειδικά για τους θερινούς μήνες. Όλοι οι οικισμοί έχουν παροχή ρεύματος. Οι αγροτικές και βιομηχανικές ενεργειακές συνδέσεις αποτελούν πολύ μικρό τμήμα του συνόλου των συνδέσεων. Οι περισσότερες συνδέσεις είναι εμπορικές, συμπεριλαμβανομένων των τουριστικών εγκαταστάσεων. Σημειώνεται ότι δεν υπάρχουν γραμμές ηλεκτρικής ενέργειας υψηλής τάσης. Σε ότι αφορά στην τηλεπικοινωνιακή υποδομή, έχει ολοκληρωθεί η προβλεπόμενη από το Βασικό Σχέδιο Τηλεφωνίας του ΟΤΕ εγκατάσταση ψηφιακών κέντρων. Υπάρχουν, επίσης, τηλεπικοινωνιακά Κυκλώματα με ταχύτητες μετάδοσης ικανές να εξυπηρετήσουν κάθε ευθεία σύνδεση, ενώ υπάρχουν εγκατεστημένοι φορείς (οπτικά καλώδια τόσο χερσαία όσο και υποβρύχια, καθώς, επίσης, και μικροκυματικά δίκτυα για τη διασύνδεση με όλο το Εθνικό και το Διεθνές Δίκτυο). Η τηλεπικοινωνιακή σύνδεση όλων των Ιόνιων Νησιών με την υπόλοιπη Ελλάδα γίνεται με κομβικό κέντρο την Πάτρα.

2.4.4 Υποδομές υγείας και πρόνοιας

2.4.4.1 Υποδομές Υγείας

Το σύνολο των υποδομών υγείας του Νομού σχεδιάζονται, εποπτεύονται και ελέγχονται από το Περιφερειακό Σύστημα Υγείας (ΠΕΣΥ) Ιονίων Νήσων, το οποίο ιδρύθηκε με το Νόμο 2889/2001 «για τη βελτίωση και τον εκσυγχρονισμό του Εθνικού Συστήματος Υγείας και άλλες διατάξεις». Οι υποδομές αυτές περιλαμβάνουν:

- Μονάδες Πρωτοβάθμιας Φροντίδας Υγείας (ΠΦΥ), όπου περιλαμβάνονται: ο 1 Κέντρο Υγείας στο Δ.Δ. Κατασταρίου ο 2 Πολυδύναμα Περιφερειακά Ιατρεία στα Δ.Δ. Βολιμών και Λαγανά ο 5 Περιφερειακά Ιατρεία στα Δ.Δ. Μαχαιράδου, Καλλιπάδου, Αργασίου, Πλάνου και Αγ. Λέοντα ο 1 Περιφερειακό Ιατρείο στον Αερολιμένα που καλύπτουν ικανοποιητικά τις ανάγκες του πληθυσμού του Νομού Ζακύνθου (Μονάδες Δευτεροβάθμιας Φροντίδας Υγείας (ΔΦΥ): Νοσοκομείο Ζακύνθου, που βρίσκεται στην πόλη της Ζακύνθου (δυναμικότητας 108 κλινών) το οποίο σχεδιάζεται να αντικατασταθεί με άλλο νεότερο (δυναμικότητας 160

κλινών), του οποίου ωστόσο η κατασκευή έχει καθυστερήσει και το βρίσκετε στο Δ.Δ. Γαϊτανίου.

- Δομές Πρόνοιας (ΔΠ): Ο Οργανισμός Δημόσιας Αντίληψης Ζακύνθου (ΟΔΑΖ), ο οποίος παρέχει στέγη, επαγγελματική εκπαίδευση, - κατάρτιση, ψυχολογική στήριξη και κοινωνική επανένταξη σε συνολικά 111 απροστάτευτα παιδιά μονογονεϊκών οικογενειών, άτομα με κινητικές ή νοητικές αναπηρίες, και αυτοεξυπηρετούμενους ή μη ηλικιωμένους. Συμπληρωματικά με τις προαναφερόμενες δομές, λειτουργούν μονάδες πρωτοβάθμιας περίθαλψης των μεγάλων ασφαλιστικών ταμείων (Ι.Κ.Α, Τ.Ε.Β.Ε, Ν.Α.Τ, Ο.Γ.Α.), οι οποίες εξυπηρετούν, σε σημαντικό βαθμό, τις ανάγκες πρωτοβάθμιας περίθαλψης του τοπικού πληθυσμού και επαρκής αριθμός κέντρων φυσικοθεραπείας,, διαιτητικών κέντρων και φαρμακείων. Τέλος, στο Νομό υπάρχουν και δομές κοινωνικής πρόνοιας οι οποίες περιλαμβάνουν: το Κέντρο Πρόληψης Εξαρτησιογόνων Ουσιών «Η Στοργή», ένα Κέντρο Διάγνωσης Αξιολόγησης και Υποστήριξης (Κ.Δ.Α.Υ.)³ για άτομα με μαθησιακές δυσκολίες (με έδρα την πόλη της Ζακύνθου), ένα Κέντρο Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών (ΚΔΑΠ) ένα ΚΑΠΗ και βρεφονηπιακούς σταθμούς

2.4.4.2 Υποδομές Εκπαίδευσης

Στο νησί εκτός των σχολείων Α-βάθμιας και Β-βάθμιας εκπαίδευσης υπάρχουν 1 Δημόσιο Ινστιτούτο Επαγγελματικής Κατάρτισης (Ι.Ε.Κ), 1 Νομαρχιακό και 3 Ιδιωτικά Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΚΕΚ) και το παράρτημα του ΤΕΙ Ιονίων Νήσων, το οποίο στεγάζεται σε κτίριο που έχει παραχωρηθεί από την Ιερά Μητρόπολη Ζακύνθου. Έχει δύο τμήματα, το τμήμα Τεχνολογίας Περιβάλλοντος και το τμήμα Προστασίας και Συντήρησης Πολιτισμικής Κληρονομιάς.

Σύμφωνα με την επίσημη απογραφή του πληθυσμού του 2001 το 58% του σημερινού πληθυσμού της Ζακύνθου δεν έχει ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση.

³ Τα Κ.Δ.Α.Υ. λειτουργούν με σκοπό την προσφορά υπηρεσιών διάγνωσης, αξιολόγησης και υποστήριξης των μαθητών και κυρίως εκείνων που έχουν ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες καθώς και υποστήριξης, πληροφόρησης και ευαισθητοποίησης των εκπαιδευτικών, των γονέων και της κοινωνίας.

Σύμφωνα με έρευνα του Κέντρου Ανάπτυξης Εκπαιδευτικής Πολιτικής (Ελευθεροτυπία, 10-5-2007) και με βάση το δείκτη πρόσβασης στα ΑΕΙ και ΤΕΙ την τριετία 2004-2006 σε επίπεδο νομού, προέκυψε ότι η Ζάκυνθος βρίσκεται κάτω του μέσου όρου της χώρας, ένα σκαλοπάτι μόλις πιο πάνω από περιοχές φτωχές που χαρακτηρίζονται από χαμηλούς οικονομικούς δείκτες, όπως: υψηλή ανεργία, κλιμακούμενη αποβιομηχάνιση, χαμηλό κατά κεφαλή εισόδημα, όπως περιοχές της Θράκης και ο Ν. Ευρυτανίας που βρίσκονται στην τελευταία θέση. «...η ανοδική και επαγγελματική κινητικότητα στα Ιόνια δεν περνά μέσα από την Εκπαίδευση, αλλά μέσα από την παραδοσιακή κουλτούρα του εύκολου και ευκαιριακού πλουτισμού. Τέτοιες περιπτώσεις μπορεί να θεωρηθούν οι νομοί Κέρκυρας και Ζακύνθου...».(Ν. Μουζέλης, πρόεδρος του ΚΑΝΕΠ).

Πίνακας 2.4.4. Αριθμός Μαθητών και καθηγητών ανά φύλο & Δήμο στο Ν.Ζακύνθου

Β/θμια Εκπαίδευση				
Δήμοι	Μαθητές Σύνολο	Κορίτσια	Εκπαιδευτικοί Σύνολο	Γυναίκες
Ζακύνθου [Γ]	870	431	130	80
Εσπερινό	61	15	7	4
Σύνολο Δ.Ζακύνθου [Γ]	931	446	137	84
Αλυκών [Γ]	179	68	18	11
Αρκαδίων [Γ]	113	59	15	12
Αρτεμισίων [Γ]	104	50	13	7
Λαγανά [Γ]	174	94	26	18
Ελατίων [Γ]	41	27	7	5
Σύνολο Γυμνασίων του νομού	1542	744	216	137
Ζακύνθου [Λ]	784	431	71	35
Αλυκών [Λ]	111	70	13	5
Ελατίων [Λ]	33	17	6	2

Σύνολο Γ.Λυκείων	928	518	90	42
Εσπερινό [Λ] στο Δ.Ζακύνθου	77	23	10	5
ΕΠΙΑΛ & ΕΠΑΣ Ζακύνθου στο Δήμο Αρκαδίων	419	116	69	27
Γ. Σύνολο Λυκείων	1424	657	169	74
Γεν. Σύνολο μαθητών σε Γυμνάσια και Λύκεια του νομού Ζακύνθου	2966	1401	385	211

Πηγή: Δ/νση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Ν. Ζακύνθου.

Η αναλογία διδακτικού προσωπικού ανά σχολική μονάδα κινείται, για όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης, κοντά στο εθνικό επίπεδο.

Όμως είναι γνωστό από τη διεθνή αρθρογραφία η θετική σχέση ανάμεσα στο μορφωτικό επίπεδο ενός πληθυσμού και της εισοδηματικής ανόδου, (Courtis,1998), καθώς και το γεγονός ότι το υψηλό μορφωτικό επίπεδο, συνδυαστικά με την επικοινωνία συμβάλλουν στην καινοτομία και την επιχειρηματικότητα (Nardinelli & Courtis,1996).

Παρά τη διεθνή αρθρογραφία και τις ενθαρρυντικές προσπάθειες για την μείωση της Σχολικής Διαρροής, το δίπολο Εισόδημα - Εκπαίδευση εξακολουθεί να υφίσταται ανταγωνιστικά και αποδεδειγμένα οι Ζακυνθinoί προτιμούν το εισόδημα, θεωρώντας ότι η Εκπαίδευση, ιδιαίτερα η Ανώτατη δημιουργεί υψηλό κόστος ευκαιρίας ως προς το εισόδημα. (βλ. κεφ. 8.1,Κατσαούνη,2009). Δυστυχώς δεν έχουν πεισθεί ότι θα πρέπει να δουν την εκπαίδευση έστω ως επένδυση στο επαγγελματικό τους μέλλον τουλάχιστον. Αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον όμως η εμπειρική μελέτη των ίδιων μελετητών (Nardinelli & Courtis 2002) στην οποία αποδεικνύεται ότι η σημασία του ανθρώπινου κεφαλαίου είναι ιδιαίτερα σημαντική σε περιόδους μετάβασης όπως αυτή από τις κατασκευές στις υπηρεσίες στις ΗΠΑ. Ίσως και σήμερα να διανύουμε μια μεταβατική περίοδο. Μπορεί η πληροφορική να έχει παρεισφρήσει για καλά εδώ και χρόνια στη ζωή μας, αλλά η εφαρμογή της πλέον στον τουρισμό είναι δυνατόν να δημιουργήσει σοβαρές ανατροπές στα μέχρι σήμερα γνωστά μαζικά πρότυπα, τα οποία όμως αποτελούν σταθερές «αξίες» της Ζακυνθινής τουριστικής αγοράς. Όμως, η εκπαίδευση, υπό την έννοια της γνωστικής επάρκειας και εξειδίκευσης, καθώς και η

σημασία της για τη δημιουργία μεγέθυνσης ως μέλος της συνάρτησης της παραγωγής, είναι γνωστή και από παλαιότερα. Ωστόσο, ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα κρίνεται η άποψη που διατυπώθηκε στην τοπική εφημερίδα «Ερμής» (Δεμέτη, 2008). Στο άρθρο διαπιστώνεται το έλλειμμα συναισθηματικής νοημοσύνης, μέσα από τις αλλοτριωμένες, κοινωνικές συμπεριφορές και προτείνεται η καλλιέργεια της συναισθηματικής νοημοσύνης να αποτελεί βασικό μέρος της εκπαίδευσης της νεολαίας μας. Η εκπαιδευτική διαδικασία θα πρέπει εξίσου με τη γνωστική επάρκεια να στοχεύει στη μύηση των νέων στον αθλητισμό, τις καλές τέχνες, ποίηση και λογοτεχνία και γενικότερα στην ανθρωπιστική παιδεία. Μια παιδεία τέτοιου είδους καλλιεργεί τον συναισθηματικό πλούτο των νέων, μειώνει τον ατομικισμό και ανταγωνισμό, τέλος λειτουργεί στον αντίποδα της σημερινής παιδείας, η οποία είναι προσαρμοσμένη στις ανάγκες της αγοράς. Κατά την αρθρογράφο, η καλλιέργεια της συναισθηματικής νοημοσύνης, μέσα από την εκπαίδευση, αποτελεί ελπίδα για την επαναφορά της πολιτισμένης συμπεριφοράς στις πόλεις και της αλληλεγγύης στην κοινωνία. Εμείς συμφωνούμε και θεωρούμε αναγκαιότητα αυτές τις θέσεις, απλά προσθέτουμε ότι ένα τέτοιο μοντέλο εκπαίδευσης θα αυξήσει δραματικά το «κόστος ευκαιρίας» της εκπαίδευσης, σύμφωνα με τις επικρατούσες τοπικές αντιλήψεις, περί εκπαίδευσης και εισοδήματος κατά τον κ. Μουζέλη.

2.4.5 Διαχείριση αποβλήτων

Η διαχείριση των απορριμμάτων γίνεται από το Σύνδεσμο Καθαριότητας Δήμων Ζακύνθου (ΣΚΔΖ), που συστάθηκε το 1985 και καλύπτει τις ανάγκες καθαριότητας όλων των Δήμων του Νομού στον οποίο έχει απονεμηθεί το Βραβείο HABITAT II ΟΗΕ για τον ορθολογικό τρόπο με τον οποίο διαχειρίζεται τα απορρίμματα του νησιού.

Στόχοι του ΣΚΔΖ είναι:

- Εφαρμογή σύγχρονων μεθόδων διαχείρισης απορριμμάτων (συλλογή, διαχωρισμός ανακυκλώσιμων υλικών, αποκομιδή, διάθεση).
- Κοινωνική αποδοχή, ενεργοποίηση και συμμετοχή των πολιτών στην ορθολογική διαχείριση των απορριμμάτων.

Ο υφιστάμενος ΧΥΤΑ λειτουργεί από το 1996 στο Δημοτικό Διαμέρισμα του Βασιλικού, του Δήμου Ζακύνθου. Η ετήσια ποσότητα απορριμμάτων, που διαχειρίζεται ανέρχεται σε 210.000 m³ περίπου. Είναι στεγανοποιημένος με μεμβράνες σκληρού πολυαιθυλενίου και η διαχείριση των στραγγισμάτων του γίνεται με επανακυκλοφορία.

Ο ΣΚΔΖ λειτουργεί επίσης Κέντρο Ανακύκλωσης και εφαρμόζει προγράμματα ανακύκλωσης χαρτιού, αλουμινίου, γυαλιού, μεταλλικών αντικειμένων και εγκαταλειμμένων οχημάτων.

Το πρόγραμμα ανακύκλωσης ξεκίνησε επίσημα το 1990 ενώ από το 1992 λειτουργεί στην πόλη Κέντρο Ανακύκλωσης και από το 1993 αποθήκη χαρτιών και αλουμινίου όπου συλλέγονται και επεξεργάζονται τα ανακυκλώσιμα υλικά. Η επεξεργασία τους αφορά στο διαχωρισμό, τη συμπίεση και τη δεματοποίηση για μεταφορά στον τελικό χρήστη. Το 1997 συλλέχθηκε για ανακύκλωση το 4 % του συνόλου των απορριμμάτων του νησιού.

2.5 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

2.5.1 Ιστορικά Στοιχεία

Εισαγωγή

Όταν ξεπεράσουμε το σύνηθες τουριστικό προϊόν που προσφέρει ένα ελληνικό νησί, δηλαδή την θάλασσα, τον ήλιο και το πακέτο που συνοδεύει τις καλοκαιρινές low budget διακοπές, αναζητούμε τι άλλο θα μπορούσε να προσφερθεί στο επισκέπτη, είτε συμπληρωματικά στις καλοκαιρινές του διακοπές, είτε ειδικά off season, σαν εναλλακτική πρόταση διακοπών.

Η διαφορά των Ιονίων νησιών από το μέσο νησί του Αιγαίου είναι ότι εδώ τα πολιτισμικά στοιχεία έχουν διαμορφωθεί κάτω από τελείως διαφορετικές συνθήκες, γεγονός που προσδίδει ένα πλεονέκτημα όσον αφορά την προβολή και την αξιοποίηση αυτής της διαφορετικότητας. Το ιστορικό γεγονός ότι τα νησιά του Ιονίου (εκτός από τη Λευκάδα) δεν γνώρισαν την οθωμανική κατοχή –σε αντίθεση με τις άλλες περιοχές του ελληνισμού– καθίσταται κομβικός παράγοντας στην εξέλιξη και διαμόρφωση τόσο του λαϊκού πολιτισμού, όσο και της δομής των νησιωτικών κοινωνιών.

Θα είναι τραγικό λάθος να θέσουμε κάτω από τον χαρακτηρισμό Επτανήσιοι τους κατοίκους όλων των νησιών του Ιονίου όσον αφορά την καταγωγή, έθιμα, συνήθειες, τοπικό πολιτισμό... Ο χαρακτηρισμός είναι εμφανές ότι αναφέρεται στην γεωγραφική ενότητα, όπως λόγου χάρη στα Δωδεκάνησα, και ενισχύθηκε βεβαίως μετά την κοινή ιστορική μοίρα που είχαν τα νησιά (Ενετοκρατία, Γαλλοκρατία, Επτάνησος Πολιτεία, Αγγλοκρατία, Ένωση με την Ελλάδα). Κάθε επισκέπτης είναι εύκολο να αντιληφθεί στα Επτάνησα αφ' ενός μια συνολική ιδιαιτερότητα που απορρέει από τους έξι σχεδόν αιώνες ξενοκρατίας (αλλά από μη-οθωμανούς κατακτητές) και αφ' ετέρου την μοναδικότητα κάθε νησιού ξεχωριστά, που διαμορφώνεται (όπως και στο Αιγαίο) από τον καθ' εαυτού νησιωτικό χαρακτήρα του χώρου και από διαφορετικές επιρροές.

Οι Ζακυνθinoί λογίζονται άνθρωποι ανοιχτόκαρδοι, γλεντζέδες και φιλόξενοι, αλλά με ζωνρό ταμπεραμέντο – μη ξεχνάμε το «ρεμπελιό» των ποπολάρων το 1628... Στο νησί καλλιεργήθηκαν κι αναπτύχθηκαν όλες οι μορφές της τέχνης και η Ζάκυνθος –η Υλήεσσα (γεμάτη δάση) του Ομήρου, το Φιόρο του Λεβάντε των Ενετών– δίκαια ονομάστηκε και Φλωρεντία της Ανατολής. Η μουσική κυλάει στις φλέβες των

Ζακυνθινών από τα πανάρχαια χρόνια, τότε που λατρευόταν στο νησί ο θεός της Μουσικής, Απόλλωνας. Η ζακυνθινή καντάδα, που φτάνει ως τις μέρες μας αναπτύχθηκε τον καιρό της Ενετοκρατίας.

Είναι κατανοητό ότι δεν μπορεί να καταστρωθεί καμία μελέτη αναπτυξιακή, πολύ δε περισσότερο στρατηγική μελέτη ανάπτυξης, για οποιανδήποτε περιοχή αν δεν γνωρίζουμε (εκτός από τα δεδομένα οικονομικά και δημογραφικά στοιχεία), σε βάθος τα ιστορικά και πολιτισμικά στοιχεία στα οποία αυτή θα στηριχτεί. Στη συνέχεια γίνεται μια σύντομη παράθεση των ιστορικών αλλά κυρίως των πολιτισμικών στοιχείων της Ζακύνθου και ιδιαίτερα της περιοχής ενδιαφέροντος ώστε να καταστεί δυνατή η καλύτερη κατανόηση των προτεινομένων δράσεων που στηρίζονται σε αυτά.

Στοιχεία από την ιστορία των ανθρώπων και του τόπου

Ο Ζακυνθινός ιστορικός συγγραφέας κόντες Ερμάννος Α. Λούντζης, στο βιβλίο του «Περί της πολιτικής καταστάσεως της Επτανήσου υπό Ενετών», του 1856, ξεκινάει με τα εξής: «Αν η τυφλή του παρελθόντος λατρεία παράλογος λογίζεται, παράλογος και ουχ ήττον άδικος είναι η περιφρόνησις αυτού. Το παρελθόν είναι η ρίζα ούτως ειπείν εξ ής αναβλαστάνει το ενεστώς, το οποίον διατρέφεται εκ του μέλλοντος [...]. Παρελθόν, ενεστώς και μέλλον είναι αλληλένδετα εις τρόπον τοιούτον, ώστε δεν δυνάμεθα να εννοήσωμεν το ενεστώς άνευ της γνώσεως του παρελθόντος, ούτε αγνοούντες ό,τι υπήρξε και ό,τι υπάρχει, να εικάσωμεν το εσόμενον».

Δεν μπορούμε παρά να συμφωνήσουμε με τον πολυγραφότατο κόντε και να αρχίσουμε να ακολουθούμε τον μίτο από την αρχή, από το μακρινό παρελθόν.

Είναι γενικά παραδεκτό ότι τα Ιόνια νησιά δεν ανήκαν σε κάποια ενιαία πολιτισμική ομάδα κατά τους προϊστορικούς και ιστορικούς χρόνους. Αναπτύχθηκαν ανεξάρτητα το ένα από το άλλο, κάτω από διαφορετικές επιδράσεις. Ο Γεράσιμος Μαυρογιάννης, στον πρώτο τόμο του έργου του «Ιστορία Ιονίων Νήσων», του 1889, επισημαίνει το γεγονός: «Αι νήσοι του Ιονίου πελάγους, [...], δεν εσχημάτισαν πώποτε κατά τους αρχαίους χρόνους μίαν συμπαγή πολιτείαν κυβερνωμένην δια των αυτών θεσμών και των αυτών νόμων [...]».

Έτσι συνάγεται αβίαστα το συμπέρασμα ότι οι κάτοικοι των διαφόρων νησιών των Ιονίων είχαν την δική τους ξεχωριστή παρουσία. Αυτό επιβεβαιώνεται και από αρχαίες πηγές, όπως ο Όμηρος. Η καταπράσινη Ζάκυνθος αναφέρεται με τα επίθετα υλήεσσα

(δασώδης) από τον Όμηρο και *nemorosa* (αλσώδης) από τον Βιργίλιο. Ο Πλίνιος την αναφέρει ως Υρία. Ο Πausanias αφηγείται ότι ονοματοδότης ήταν ο γιος του Δαρδάνου, βασιλιά της Τροίας, Ζάκυνθος, ο οποίος οίκησε το νησί με Αρκάδες γύρω στα 1500 π.Χ. Ο Θουκυδίδης διαφωνεί και υποστηρίζει ότι θεωρεί τους Αχαιοίς προγόνους των Ζακυνθίων. Ίσως και οι δύο να έχουν δίκιο και να βρέθηκαν στο νησί Αχαιοί και Αρκάδες έποικοι. Και η Ζάκυνθος ανήκε στο βασίλειο του Οδυσσέα, αλλά όταν αυτός γύρισε από την Τροία και εξόντωσε τους μνηστήρες, επαναστάτησε –20 από τους μνηστήρες ήσαν Ζακυνθιοί– και απέκτησε την ανεξαρτησία της μέχρι το 404 π.Χ.

Βυζαντινή περίοδος

Οι πρώτοι βυζαντινοί χρόνο βρήκαν τα Ιόνια νησιά στις διάφορες διοικητικές καταμήσεις του Ανατολικού Ιλλυρικού, όπως ονομαζόταν η επαρχία που περιελάμβανε την χερσόνησο του Αίμου και τις γύρω περιοχές. Οι πιέσεις των βαρβαρικών φύλων (Ούννων, Γόθων, κ.ά.) κατά τον 4ο και 5ο αιώνα επέφεραν αλλαγές στην διοίκηση του Ρωμαϊκού κράτους και τελικά το 733 το Ανατολικό Ιλλυρικό εντάσσεται εκκλησιαστικά στη δικαιοδοσία του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Τα Ιόνια νησιά ανήκουν μεν στο θέμα της Ελλάδας, αλλά λόγω θέσης διατηρούν σχέση με τη Δύση. Οι αραβικές επιδρομές του 9ου -11ου αιώνα προώθησαν την ιδέα ανάπτυξης ναυτικών δυνάμεων στο Ιόνιο, που κατέληξαν στην διαμόρφωση του ναυτικού θέματος της Κεφαλληνίας. Τον 11ο αιώνα εμφανίζεται η Νορμανδική απειλή παράλληλα με το ενδιαφέρον των Βενετών που θεωρούν τα Ιόνια νησιά ιδανικούς εμπορικούς σταθμούς. Το 1081 ο Νορμανδός Ροβέρτος λεηλατεί Κέρκυρα και Κεφαλονιά, ενώ οι σταυροφόροι της Α΄ Σταυροφορίας το 1096 περιλαμβάνουν στις λεηλασίες τους και την Λευκάδα και την Ζάκυνθο, όταν περνούν από την περιοχή σαν «ελευθερωτές» του Πανάγιου Τάφου. Ακολουθεί κατά τη δεύτερη Σταυροφορία ο επίσης Νορμανδός Ρογήρος Α΄, που καταλαμβάνει την Κέρκυρα το 1147 και στη συνέχεια την Κεφαλονιά. Το 1149 επανακάμπουν οι βυζαντινοί με τον Μανουήλ Κομνηνό επανακτούν τα νησιά για λίγο. Το 1185 ο ναύαρχος Margaritone του Γουλιέλμου του Β΄ αποσπά τα μεγάλα νησιά από το βυζαντινό κράτος. Εν τω μεταξύ οι κάτοικοι δεινοπαθούν από τις πειρατικές επιδρομές και είναι έρμαιοι στις διαθέσεις του εκάστοτε κατακτητή. Η κατάλυση της Αυτοκρατορίας από τους άνδρες της Δ΄ Σταυροφορίας, το 1204, βάζει ένα τέλος και τα Ιόνια νησιά περνάνε στην κυριαρχία της Βενετίας, από όπου θα αργήσουν πολύ να

βγούνε. Η ενετοκρατία αποτελεί μια περίοδο που σημάδεψε ανεξίτηλα την πορεία των Επτανήσων και χρήζει ιδιαίτερης αναφοράς.

Ενετοκρατία

Τα τρία όγδοα του βυζαντινού κράτους ήταν το μερίδιο της Βενετίας από τη διανομή των βυζαντινών εδαφών, αλλά ο κλήρος της περιελάμβανε και τα νησιά του Αιγαίου και του Ιονίου. Μην μπορώντας να ελέγξει τις τόσο διασκορπισμένες κτήσεις της διακηρύσσει ανοικτά (urbi et orbe), ότι όποιος Ενετός ευγενής αναλάμβανε τα έξοδα της κατάληψης οποιουδήποτε νησιού επιθυμούσε με δικό του στρατό, το κρατούσε με μόνη υποχρέωση να αναγνώριζε την υπέρτατη εξουσία της Ενετίας. Άρχισε τότε μια πρωτοφανής κινητικότητα και οι πλούσιοι Ενετοί ξεκίνησαν να καταλαμβάνουν τα νησιά του Αιγαίου αρχικά και του Ιονίου στη συνέχεια, το ένα μετά το άλλο. Κέρκυρα και Παξοί καταλαμβάνονται το 1386, η Ζάκυνθος το 1484, η Κεφαλονιά και η Ιθάκη το 1500, τα Κύθηρα το 1530 και η Λευκάδα το 1684. Η Ενετοκρατία βαστά μέχρι το 1797, όταν η Βενετία πέφτει στα χέρια του Ναπολέοντα Βοναπάρτη. Ιδιαίτερα χρήσιμα στοιχεία για την κατάσταση των Επτανήσων κατά την Ενετοκρατία μας δίνει η Ελένη Ε. Κούκου, στα πρώτα κεφάλαια του βιβλίου της «Ιστορία των Επτανήσων».

Μετά την άλωση της Πόλης, το 1453, ο τουρκικός στόλος λεηλατεί τη Ζάκυνθο και άλλα Ιόνια νησιά εκτός της Κέρκυρας και αιχμαλωτίζει μεγάλο αριθμό κατοίκων. Η Βενετία με τον έναν ή τον άλλο τρόπο καταφέρνει να πάρει υπό την εξουσία της όλα τα νησιά εκτός από τη Λευκάδα που έμεινε σχεδόν 200 χρόνια στα χέρια των οθωμανών. Τελικά το 1648 ο Φραγκίσκος Μοροζίνης, την καταλαμβάνει και αυτή, και τα Επτάνησα συγχωνεύονται σε πολιτικό επίπεδο σαν αποικία των ενετικού κράτους, ακολουθώντας την τύχη του.

Η Βενετία βρήκε τα Επτάνησα ρημαγμένα από τις επιδρομές των πειρατών και των Τούρκων, αλλά και από την κακοδιοίκηση των εκάστοτε τυχοδιωκτών διοικητών τους. Οργάνωσε από το μηδέν το σύστημα διοίκησης, με πρώτο μέλημά της την εποίκηση. Σε αυτήν συνέβαλε και η βαριά για το Ενετικό κράτος απώλεια της Κρήτης από τους Τούρκους, το 1669, μετά από 25 χρόνια πολιορκίας. Πρόσφυγες από την Μεγαλόνησο κατέκλυσαν το Ιόνιο και κυρίως τη Ζάκυνθο, Κέρκυρα και Ιθάκη. Αλλά δεν ήταν οι μόνοι, διότι υπήρξε και συρροή προσφύγων από την Στερεά Ελλάδα, την Κύπρο και την Πελοπόννησο – ιδίως από την περιοχή της Μάνης.

Έτσι, ο 17ος αιώνας, με το νέο αίμα, δίνει μια νέα πνοή στην κοινωνική, οικονομική και πνευματική εξέλιξη των Επτανήσων.

Οι κοινωνικές δομές της Ενετοκρατίας και οι ποπολάροι

Το πολίτευμα με το οποίο διοικήθηκαν τα Ιόνια νησιά ήταν η ολιγαρχία, μια μικρογραφία αυτού που ίσχυε στην μητρόπολη Βενετία. Υπήρχαν δύο βασικές τάξεις, οι αριστοκράτες ευγενείς (nobili) και ο λαός (plebe, popolo, canaglia). Τα του τόπου αποφάσιζε η συνέλευση των ευγενών, το «Συμβούλιο» (consiglio). Τα ονόματά τους ήταν καταγεγραμμένα στην «χρυσή βίβλο» (libro d' oro). Ο λαός, το πόπολο, περιελάμβανε δύο τάξεις, τη «μεσαία» (ένα είδος αστών, civili) και την «τρίτη» τάξη. Στην μεσαία ανήκαν οι ποπολάροι που μπορούσαν να συντηρηθούν από δικά τους εισοδήματα χωρίς να δουλεύουν. Ήταν πολίτες «επί προσδοκία», περιμένοντας να εξαλειφθεί ή να ξεκληριστεί κάποια οικογένεια ευγενών για να καταλάβουν τη άδεια θέση στο libro d' oro, ώστε να συμπληρωθεί ο προβλεπόμενος αριθμός ευγενών. Σημειώνεται ότι στρατιωτικές υποχρεώσεις είχαν μόνον οι χωρικοί. Ο Ερμάννος Α. Λούντζης αναφέρει χαρακτηριστικά: «Εάν θελήσει κάποιος με ειλικρίνεια ν' απεικονίσει την κατάσταση των χωρικών μας επί βενετοκρατίας, πρέπει να πει ότι ήσαν δουλοπάροικοι (servi della pleba)».

Ιδιαίτερα στη Ζάκυνθο, αλλά και στην Κέρκυρα, οι ευγενείς αποτελούσαν ένα ιδιαίτερα κλειστό σώμα του οποίου με διάφορους τρόπους δεν επέτρεπαν την διεύρυνση, έστω και αν υπήρχε κενή θέση. Έτσι η δυσφορία των άλλων τάξεων μετεξελίχθηκε σε εχθρότητα για την τάξη των ευγενών. Στην Ζάκυνθο από το 1600 οι ποπολάροι, ο λαός, ζητούσε πολιτική ισότητα. Η αντίδραση αυτή έφτασε μέχρι και σε στάση, το περίφημο ρεμπελιό της Ζακύνθου. Ο ευγενής Σουμάκης σε γραπτά του για την σοβαρή στάση του 1628, αναφέρει στο χαρακτηριστικό γλωσσικό ιδίωμα της Ζακύνθου: «[...] ο λαός όλος της χώρας του άνωθεν νησιού (σ.σ. Ζακύνθου) εσηκώθηκαν κατ' επάνου του πριντζίπου τους και των αρχόντων με βουλή και γνώμη να κόψουν τους άρχοντάς τους». Το ρεμπελιό του 1628 διήρκεσε μια ολόκληρη πενταετία, αλλά υπήρξαν κι άλλα παρόμοια επεισόδια στο νησί μέχρι το τέλος της Ενετοκρατίας. Τελικά οι ποπολάροι δεν κατάφεραν και σπουδαία πράγματα εκτός από το ότι οι ευγενείς δέχθηκαν να δεχθούν δύο οικογένειες από τη μεσαία τάξη στο κύκλο τους.

Επί της ουσίας η Βενετία έσπειρε την διχόνοια στα Επτάνησα εγκαθιστώντας και κολακεύοντας τους ευγενείς στους οποίους ποτέ δεν παραχώρησε ουσιαστικά δικαιώματα. Ανώτατος διοικητής ήταν ο γενικός προβλεπτής ή προνοητής της θάλασσας, ο αρχηγός του στόλου σε καιρό ειρήνης. Ακολουθούσε στην ιεραρχία ο

διοικητής του φρουρίου της πόλης, ο «caretano e castellano» και ακολουθούσε ο βάλιος με τους δύο του συμβούλους. Κατά τον τελευταίο αιώνα της Ενετοκρατίας η μόνη επιδίωξη των Ενετών διοικητών ήταν η συγκέντρωση πλούτου με κάθε τρόπο, γεγονός που οδήγησε στην κυβερνητική παραλυσία, στη διαφθορά και στην εξαχρείωση. Με την τακτική του «διαίρει και βασιλεύει» ανεχόταν την παρανομία των ευγενών σε βάρος του λαού για δικό της όφελος. Έτσι το 1797, όταν ο στρατός του Ναπολέοντα Βοναπάρτη καταλύει την Βενετική αριστοκρατορία, η κοινωνία των Επτανήσων όδευε προς την κατάρρευση.

Επτάνησος Πολιτεία

Ο Ναπολέοντας θέλοντας να προλάβει τους Άγγλους, στέλνει στην Κέρκυρα στις 29 Ιουνίου του 1797 γαλλικά στρατεύματα με τον γαλλο-βενετικό στόλο που υποτίθεται θα εγκαθίδρυε νέο δημοκρατικό πολίτευμα στα Επτάνησα. Οι Κερκυραίοι υποδέχονται με ενθουσιασμό τους δημοκρατικούς Γάλλους. Εκπροσωπώντας το λαό, ο πρωτοπαπάς Μάντζαρος Χαλικιόπουλος προσφέρει στον αρχηγό των γάλλων στρατηγό Τζεντίλι, την Οδύσσεια του Ομήρου. Πανηγυρικά φυτεύεται το «δέντρο της ελευθερίας» και καίγονται τίτλοι ευγενείας αριστοκρατών και τίτλοι ιδιοκτησίας. Αλλά αφού υπογράφηκε η συνθήκη του Κάμπο Φόρμιο στις 17 Οκτωβρίου 1797 και τα Ιόνια πέρασαν στα χέρια του Βοναπάρτη, οι Γάλλοι επέβαλαν βαριά δημοσιονομικά και αντιλαϊκά μέτρα και μεγάλη φορολογία, με αποτέλεσμα να υπάρξει έντονη αντίδραση. Αυτή, σε συνδυασμό με την αθέτηση εκ μέρους των Γάλλων των υποσχέσεων για διανομή γης στους καλλιεργητές, δημιούργησε έντονο αντιγαλλικό ρεύμα.

Εν τω μεταξύ οι Ρώσοι ανησυχούν μήπως ο Βοναπάρτης με βάση τα Επτάνησα φτάσει μέχρι τη Ρωσία μέσω οθωμανικών εδαφών, και συνάπτουν συμμαχία με τους Τούρκους για να χτυπήσουν τους Γάλλους. Ο ρωσοτουρκικός στόλος φτάνει στις 29 Οκτωβρίου 1798 στην Κεφαλονιά και η γαλλική φρουρά παραδίδεται εύκολα, όπως συνέβη και στην Ιθάκη. Στην Λευκάδα οι Γάλλοι προβάλλουν αντίσταση αλλά τελικά παραδίδονται. Η Κέρκυρα έπεσε στις 20 Φεβρουαρίου 1798 και στις 4 Μαρτίου υπογράφεται συνθηκολόγηση μεταξύ Γάλλων και Ρωσοτούρκων. Παρά τις υποσχέσεις, οι Ρώσοι επαναφέρουν τα προνόμια των ευγενών απογοητεύοντας το λαό. Στις 21 Μαΐου 1800 υπογράφεται η λεγόμενη «Συνθήκη της Κωνσταντινούπολης» μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας και ιδρύεται το πρώτο ελληνικό κράτος μετά την Άλωση, η Επτάνησος Πολιτεία, φόρου υποτελής στον σουλτάνο. Αν και η Υψηλή Πύλη είχε

άλλα σχέδια, η ίδρυση της «Πολιτείας των Επτά Ηνωμένων Νήσων» ήταν μια θαυμάσια ευκαιρία να δημιουργηθεί ένας πυρήνας, πραγματικά ανεξάρτητος, ο οποίος θα οδηγούσε στην απελευθέρωση και των υπολοίπων Ελλήνων στο μέλλον. Δυστυχώς οι ευγενείς δεν βοήθησαν φοβούμενοι την απώλεια των προνομίων τους και οι συγκρούσεις μεταξύ ευγενών και λαού ήσαν συνεχείς, ειδικά μετά την αποχώρηση των ξένων στρατευμάτων. Το 1803 με την ομόφωνη ψήφιση ενός νέου Συντάγματος τα πράγματα ησυχάζουν και το νεοσύστατο κράτος πάει να ανοίξει τα φτερά του, αλλά το προλαβαίνει η εξέλιξη των διεθνών πολεμικών γεγονότων. Ο αυτοκράτωρ πλέον Βοναπάρτης είναι ασταμάτητος και μετά τη νίκη του επί του Ρωσο-Πρωσικού στρατού στην πόλη Τίλσιτ, αναγκάζει τους ηττημένους στην υπογραφή της ομώνυμης συνθήκης η οποία μεταξύ των άλλων προβλέπει την μεταβολή της Επανησιακής Δημοκρατίας σε διοικητική περιφέρεια της Αυτοκρατορικής Γαλλίας. Έτσι, το 1807, τελειώνει και το όνειρο της Επτανήσου πολιτείας.

Οι Άγγλοι και το τέλος της ξενοκρατίας

Η αντιπαράθεση Άγγλων- Γάλλων έφτασε και στα Επτάνησα. Οι Αυτοκρατορικοί Γάλλοι κατάφεραν να κρατήσουν την Κέρκυρα μέχρι την πτώση του Ναπολέοντα, το 1814, οπότε έπεσε στα χέρια των Άγγλων, τελευταία από τα Επτάνησα. Εν τω μεταξύ ο Άγγλος διοικητής Κάμπελ που είχε εγκατασταθεί στην Ζάκυνθο, είχε προϋπηρεσία στην Ινδία και θέλησε να εφαρμόσει παρόμοια μέτρα.

Οι Άγγλοι ήρθαν στα Επτάνησα, το 1814, ως ελευθερωτές για να διώξουν τους αυτοκρατορικούς Γάλλους. Όμως, όπως σύντομα αποδείχθηκε, η σταδιακή "απελευθέρωση" ήταν ουσιαστική κατάκτηση και κατοχή των Επτανήσων. Και έμειναν μέχρι την 21η Μαΐου του 1864. Και οι δέκα Άγγλοι αρμοστές που πέρασαν διαδοχικά, κυβέρνησαν δεσποτικά. Από την άλλη πλευρά, οι διεθνείς συσχετισμοί θα περιέπλεκαν τα πράγματα. Η Αγγλία, στην οποία προσέβλεπαν με ελπίδα οι αγωνιζόμενοι Έλληνες του '21, κατέπνιγε στα Επτάνησα κάθε φωνή και ενέργεια συμπαράστασης προς τους αγωνιζόμενους αδελφούς.

Η Συνθήκη των Παρισίων του 1815 προέβλεπε προστασία του «ελευθέρου και ανεξαρτήτου κράτους» των Ηνωμένων Πολιτειών των Ιονίων Νήσων. Η Μεγάλη Βρετανία, όμως, έβλεπε τα Ιόνια ως μια ακόμη κτήση στην υπερπόντια αυτοκρατορία της και δεν τήρησε την συνθήκη. Το πεντηκονταετές καθεστώς της αγγλικής Προστασίας –που έληξε με την ενσωμάτωση των Ιονίων το 1864– ήταν νομικώς

αυθαίρετο. Η «προστασία» έδειξε αμέσως το πραγματικό της πρόσωπο, με το Σύνταγμα του Μαίτλαντ, του 1817. Στην Κεφαλονιά, μετά την περίφημη Στάση της Σκάλας το 1849, ο αρμοστής Ward διέταξε δεκάδες απαγχονισμούς και μαστιγώσεις. Η βρετανική εφημερίδα Morning Chronicle έγραφε στο φύλλο της 25 Απριλίου 1850: «Μας καταλαμβάνει φρίκη με τα τρομερά μέτρα αντιποίνων που επέβαλαν τα στρατοδικεία με βάση τις οδηγίες του λόρδου υπάτου αρμοστή [...] θάνατος, εξορία, σωματικές ποινές [...]».

Όπως ήταν φυσικό, υπήρξε αντίσταση απέναντι στην σκληρή, αποικιοκρατικού τύπου, βρετανική «Προστασία». Το 1848, στον εορτασμό της 25ης Μαρτίου, ακούστηκε το επαναστατικό ταγούδι που παρακινούσε τον λαό σε ένοπλο αγώνα:

«... Αδέλφια, έφθασ' ο καιρός ν' αρματωθούμε όλοι

/ Εμπρός, με πυρ και βόλι / ο ξένος να διωχθεί».

Πρώτο στον αγώνα το κόμμα των Ριζοσπαστών. Αλλά υπήρξαν και οι συνεργάτες των Άγγλων, ευγενείς και άλλοι που είχαν συμφέρον από την παρουσία των Άγγλων, και συνασπίστηκαν στο κόμμα των Προστασιανών (ή Καταχθονίων, όπως τους έλεγαν). Δεν έλειψε βέβαια, ούτε η μετριοπάθεια και ο σκεπτικισμός που εκφραζόταν με το κόμμα των Μεταρρυθμιστών, οι οποίοι προωθούσαν την ανάγκη μεταρρύθμισης του Συντάγματος του 1817. Οι Κεφαλονίτες Ηλίας Ζερβός-Ιακωβάτος και Ιωσήφ Μομφεράτος, ηγέτες στο ένα από τα δύο μέρη του κόμματος των Ριζοσπαστών μετά την διάσπασή του το 1858, τους «Αληθείς Ριζοσπάστες», έμειναν στην Ιστορία για τους ανένδοτους αγώνες τους και την προσήλωση στις δημοκρατικές και κοινωνικές αρχές του ριζοσπαστικού κινήματος μέχρι τέλους: ένωση, ανεξαρτησία και κοινωνική δικαιοσύνη. Και οι «Ενωτικοί Ριζοσπάστες», το άλλο κομμάτι των Ριζοσπαστών, υπό τον Ζακυνθινό Κωνσταντίνο Λομβάρδο μετά το 1858 έθεσαν το ζήτημα της Ένωσης άνευ όρων και κοινωνικού περιεχομένου.

Ο νόμος περί ελευθεροτυπίας συνέβαλε ουσιαστικά στην έκβαση του αγώνα. Η Αγγλία τελικά μετά την έξωση του Όθωνα από την Ελλάδα, συμφώνησε να δεχθεί την Ένωση των Επτανήσων με την Ελλάδα, αρκεί ο νέος βασιλιάς να είναι της αρεσκείας της. Μετά από σκληρές διαπραγματεύσεις, το 1864, στις 21 Μαΐου με το παλιό ημερολόγιο, ο τελευταίος Άγγλος αρμοστής παραδίδει τα Επτάνησα στον Θρασύβουλο Ζαΐμη, απεσταλμένο της ελληνικής κυβέρνησης. Η ξενοκρατία έξι περίπου αιώνων παίρνει οριστικό τέλος για τα Ιόνια νησιά. Από εδώ και πέρα η μοίρα τους είναι κοινή με αυτήν της υπόλοιπης Ελλάδας.

Όπως αναφέρει και ο Κώστας Βέργος, οικονομολόγος και διδάκτωρ Γεωπολιτικής του Ιονίου Πανεπιστημίου, «Η ευρωπαϊκή κοσμογονία αποτυπώθηκε με αδρές γραμμές και στα Επτάνησα. Σ' αυτή την κρίσιμη περίοδο εντοπίζεται η απαρχή μιας πολιτικής που σιγά σιγά θα διαχωρίσει το εθνικό ζήτημα από το κοινωνικό ζήτημα: είναι μια πολιτική με μακροπρόθεσμες συνέπειες. Η ιστορία των Επτανήσων είναι αποκαλυπτική του ευρύτερου ευρωπαϊκού γίνεσθαι. Ιδέες, ρεύματα, συμπεριφορές, λεπτές διαφοροποιήσεις είναι, όλα, κοινά».

2.5.2 Λαογραφία

Το γεγονός ότι οι κατά καιρούς ξένοι κυρίαρχοι στη Ζάκυνθο (και άλλα Επτάνησα) δεν είχαν σαν σκοπό την αλλοίωση του εθνικού χαρακτήρα των κατοίκων, αλλά προσέβλεπαν στην διοικητική και κυρίως οικονομική άσκηση εξουσίας, είχε σαν αποτέλεσμα ο λαϊκός πολιτισμός των Ιονίων να παρουσιάζει ιδιαιτερότητες. Σε αυτό συνέβαλλε και η απουσία του οθωμανικού στοιχείου που επηρέασε βαθειά την τουρκοκρατούμενη υπόλοιπη Ελλάδα.

Σημαντικό ρόλο έπαιξαν και όλοι αυτοί που κατέφυγαν στη Ζάκυνθο και στα άλλα Επτάνησα από την Κρήτη, τη Χίο, την Πελοπόννησο, την Στερεά ή την Ήπειρο, μπολιάζοντας τον τοπικό πολιτισμό με τα στοιχεία που κουβάλησαν από τις ιδιαίτερες πατρίδες τους. Έτσι τα λαογραφικά στοιχεία του Ιονίου δεν έχουν μόνο νησιωτικό χαρακτήρα, αλλά και ηπειρωτικό, επηρεασμένα από τις απέναντι ελλαδικές ακτές της Ηπείρου, της Ακαρνανίας και της Ηλείας. Και βέβαια δεν πρέπει να ξεχνάμε και τις δυτικές επιρροές, κυρίως από την περίοδο της Ενετοκρατίας. Για παράδειγμα η συνήθεια της τάξης των ευγενών να μιμούνται τους ενετούς αριστοκράτες ανακλάται στις παραδοσιακές φορεσιές των Επτανήσων. Έτσι υπάρχει μια μικτή μορφή λαϊκού πολιτισμού αλλού περισσότερο και αλλού λιγότερο επηρεασμένου από το πέρασμα των ξένων, χωρίς να λείπουν και περιπτώσεις όπου καθαρά τοπικές λαϊκές παραδόσεις έχουν μείνει ανέπαφες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα μικτής παράδοσης είναι τα αποκριάτικα καρναβάλια όπου παράλληλα με τα βυζαντινά έθιμα εμφανίζονται και στοιχεία ενετικά.

Όσον αφορά την λαϊκή τέχνη, η χειροτεχνία είχε μακρά παράδοση στα Επτάνησα. Η Ζάκυνθος ήταν ξακουστή για τους υφαντές μεταξωτών και λινών υφασμάτων. Οι συντεχνίες στις οποίες οργανώθηκαν αυτοί οι τεχνίτες ονομάστηκαν μαϊστράντζες ή σκόλες, και ο ρόλος τους στην διαμόρφωση της τοπικής οικονομίας αλλά και της καλλιτεχνικής παράδοσης ήταν σημαντικός.

Η λαϊκή παράδοση των νησιών όλου του Ιονίου προβάλλει την ικανότητα των επτανησιών, που ήξεραν να κρατούν τα εθνικά τους στοιχεία (όπως η γλώσσα, η ορθόδοξη πίστη και η ελληνοπρέπεια), επιλέγοντας από τα ξένα κάποια αφομοιώσιμα χαρακτηριστικά χρήσιμα ή καλλιτεχνικά (τραγούδι, μουσική, χορό, πανηγύρια, ψαλτική, οικιακές τέχνες, ενδυμασίες, κ.ά.).

2.5.2.1 Η Γλώσσα

Τα γλωσσικά ιδιώματα που μιλιούνται στα μεγάλα και μικρά Ιόνια νησιά ονομάζονται επτανησιακά. Ο Ν. Κοντοσόπουλος στο βιβλίο του «Διάλεκτοι και ιδιώματα της νέας ελληνικής», δεν περιλαμβάνει σε αυτά το ιδίωμα της Λευκάδας, υποστηρίζοντας ότι έχει βόρειο φωνηεντισμό (μοιάζει με τα ιδιώματα της Στερεάς Ελλάδας), σε αντίθεση με τον νότιο φωνηεντισμό των υπόλοιπων Επτανήσων.

Στη Ζάκυνθο μιλιούνται αρκετά ιδιώματα της τοπικής γλώσσας. Δηλαδή διαφέρει το ηχόχρωμα και η προφορά ανάλογα με την τοποθεσία. Κλασσικοί μας συγγραφείς και ποιητές (Ξενόπουλος, Ρώμας κλπ) έχουν γράψει και έχουν παρουσιάσει πολλές φορές το ηχόχρωμα της πόλης της Ζακύνθου, της χώρας. Σχεδόν κανείς όμως δεν ασχολήθηκε διεξοδικά με τα άλλα γλωσσικά ιδιώματα όπως είναι το Κεριώτικο, το Βολιμιάτικο, το Ορθωνιάτικο κλπ. Εκείνο που έχει σημασία είναι ότι στη Ζάκυνθο όλα τα γλωσσικά ιδιώματα είναι προσωδιακά, προφέρονται με γνώση της μουσικής της γλώσσας και διατηρούν ανόθευτους πολλούς πανάρχαιους τύπους και ενδεχομένως σημεία στίξης άγνωστα στην άλλη Ελλάδα καθώς και χαμένους από αιώνες φθόγγους και σύμφωνα.

Ίσως η άποψη ότι η Ζακυνθινή ντοπιολαλιά είναι γεμάτη από ξένες-κυρίως ιταλικές-λέξεις είναι υπερβολική. αφού αυτό συμβαίνει στον ίδιο βαθμό και σε πολλές άλλες περιοχές της χώρας. Ίσως λίγες περισσότερες ξένες λέξεις χρησιμοποιούνται στο ιδίωμα της χώρας, της πρωτεύουσας, αλλά αυτό συμβαίνει μάλλον επειδή εκεί έζησαν πολλές ξένες οικογένειες που μετά την απελευθέρωση παρέμειναν στη Ζάκυνθο. Αυτές οι οικογένειες παρέμειναν έχοντας όμως αποκτήσει εντελώς Ελληνική συνείδηση.

Επίσης ένα σημαντικό στοιχείο είναι ότι οι κάτοικοι της χώρας είχαν πολύ περισσότερες συναλλαγές με την Ιταλία μέχρι την απελευθέρωση. Εκεί σπούδαζαν όσα παιδιά είχαν έφεση για μάθηση και γονείς που να αντέχουν τα έξοδα. Τα παιδιά αυτά, γυρίζοντας στη Ζάκυνθο είχαν τα Ιταλικά σα δεύτερη γλώσσα και τη μιλούσαν άπταιστα. Η γλώσσα του λαού είναι γνήσια ελληνικά και δεν έχει παρά μακρινή μόνο

σχέση με τη γλώσσα του σιουρ Διονύσιου που ακούμε στα θεατρικά ή στα έργα των Καραγκιοζοπαικτών.

Παρατίθενται μερικά παραδείγματα από τις πλέον χαρακτηριστικές περιπτώσεις:

Διατήρηση της χρονικής αύξησης και έμφαση στην εκφορά της

Όταν έχουμε να κάνουμε με χρονική αύξηση σχεδόν πάντα διατηρείται και ακούγεται έντονα το σχετικό αυξητικό φωνήεν, έστω κι αν η προηγούμενη λέξη τελειώνει με φωνήεν.

Παραδείγματα (υπογράμμιση εκεί που πρέπει να δοθεί προσοχή):

- «..δεν ελογάρισε καλά την ώρα, εσουόρπωσε ...»
- «Εκινήσανε το λοιπό να φύγουνε, εμαζώξανε τα κέρατά τσου και τση ορές στσου....»
- «Την αυγή, εξύπνησε»
- «Το παιδί επαραξενεύτηκε ...»
- «Πρέπει να εύρουμε ένα καρέλι»

Εναλλαγή φωνηέντων και διφθόγγων

(Γίνεται συχνή εναλλαγή του ε με το α και του α με το ου, του ε με το ο κλπ.)

Ήτωνα (=ήτανε) , ευτός (=αυτός) , γιομίζω (=γεμίζω),

απόγιομα (= απόγευμα), καρέλι (=καρούλι)

Εναλλαγή συμφώνων

Βολά (=φορά) (β αντί φ και λ αντί ρ)

(Μ)πελαμίνα (= παραμίνα)

Αντιμετάθεση συμφώνων

Αδρεφός (αντί αδερφός), λειτρουγία (=λειτουργία)

Διατήρηση της αρχαίας προφοράς

- Διατηρείται το αρχαίο ου στη θέση του υ, όπως στις λέξεις τρούπα (=τρύπα), φουσέκι (=φυσέκι)

- Αρκετές λέξεις που τελειώνουν σε -ιο, ια, -ιες κλπ, τονίζονται στην παραλήγουσα αντί στη λήγουσα : Παιδία, μακρύα, χωρίο, μία, φωτία, φωτίες, ποίος,, οποίος, γρήα

Διατήρηση αρχαίας σύνταξης

από λίγο= ολίγου δειν

Προφορά του τελικού ν

(Το τελικό ν προφέρεται συνήθως σαν πρώτο γράμμα της επόμενης λέξης και πολλές φορές για λόγους ευφωνίας τρέπεται σε άλλο σύμφωνο)

- «Τηράνε οι διαόλοι στη ντρούπα και γλέπουνε το Γκυριάκο» = «Τηράνε οι διαόλοι στην τρούπα και γλέπουνε τον Κυριάκο»
- «παίρνει το γκασμά και τη μελαμίνα...» = «παίρνει τον κασμά και την πελαμίνα...»
- «στη μπλάτη του» = «στην πλάτη του»

Προσθήκη ευφωνικών φωνηέντων-συμφώνων

- «σα να ντον ετσακάνισε ...» = «σαν να τον ετσακάνισε ...»
- «μου 'πε να ν του το πάμε μόλις τελειώσουμε, θέλει να ν το δώσει του Νιόνιου»
- «μόλις τονε γιομίσουμε.»

Αντικατάσταση του β με γ

γλέπω (=βλέπω), σουγλίζω (=σουβλίζω)

Αντικατάσταση του (αυξητικού) ε με το ι

ίγλεπε (=έβλεπε), ίλεγε (=έλεγε), ίπρεπε (=έπρεπε), ίφερα (=έφερα)

Διατήρηση φωνήεντος (και παράκαμψη της συνηθισμένης απαίτησης για έκθλιψη)

- το αρείκι (= το ρείκι)
- «Έκαμε ομπρός-πίσω κρυφά, επήρε ένα φυλλαράκι από το αρείκι, που είναι σα μία μικρή πρόκα ...»
- «Ύστερα, εγύρισε τρέχοντας στην παρέα του ...»

Προσωδία

(Για παράδειγμα, τραβάμε περισσότερο από το συνηθισμένο ένα φωνήεν εκεί που πρέπει. Δηλ. λέμε ε-ε αντί του απλού ε. Επίσης τονίζουμε όλες τις χρονικές αυξήσεις.)

Η φράση «Εκινήσανε το λοιπό να φύγουνε, εμαζέψανε τα κέρατά τσου και τση ορές στσου, αλλά ένου από δαύτσου δεν εβάσταγε η καρδιά του να μην το πειράξει.» , για να αποδοθεί στο γλωσσικό ιδίωμα ενός ορεινού χωριού πρέπει να διαβαστεί :

«Εκινήσανε το λοιπό να φύγουνε-ε, εμαζεψανε τα κέρατά τσου-ου και τση ορές στσου-ου, αλλά ένου από δαύτσου δεν εβάσταγε η καρδιά του να μην το πειράξει-ει.» (Δηλαδή τα φωνήεντα και οι δίφθογγοι της κατάληξης ορισμένων λέξεων μέσα σε μια φράση, ακούγονται παρατεταμένα, κι αυτό είναι ένα από τα πράγματα που δημιουργούν τη γνωστή τραγουδιστή προφορά .)

Η φράση «Τρώει μία σκουλουμπούρθα για δεν όριζε το πόδι του, ήτουνα ένα κομμάτι ξύλο και δεν εμπόρειε να ν το κουνήσει.» πρέπει να ακουστεί : «Τρώει μία σκουλουμπούρθα-α για δεν όριζε το πόδι του-ου, ήτουνα ένα κομμάτι ξύλο και δεν εμπόρειε να ν το κουνήσει-ει.»

Έκθλιψη φωνηέντων-συμφώνων

Έρμος (=έρημος), Ερώταε (=ερώταγε), Καλόερος (=καλόγερος), Αχάραο (=αχάραγο), Εκειός (= εκείνος), Πήαινε (=πήαινε), πηαινώ (=πηγαίνω), μου 'πε (=μου είπε),

Συγχώνευση λέξεων και παρατονισμός

θά μπει (=θα μπει)

Όπως επισημαίνει και η γλωσσολόγος Βίλλυ Τσάκωνα σε άρθρο της για τα γλωσσικά ιδιώματα των Επτανήσων στην διαδικτυακή εθνική πύλη του ΥΠΕΠΘ για την ελληνική γλώσσα που υλοποιήθηκε από το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, το κύριο χαρακτηριστικό των επανησιακών ιδιωμάτων, αυτό που είναι και το αναγνωρίσιμο στοιχείο τους, είναι ο ιδιαίτερος επιτονισμός τους, ιδίως στη Ζάκυνθο και στην Κέρκυρα.

Σημερινή κοινωνιογλωσσική κατάσταση: Από την σύγχρονη βιβλιογραφία, απουσιάζουν (όπως συμβαίνει με την πλειονότητα των νεοελληνικών διαλέκτων) οι συστηματικές μελέτες για την τρέχουσα μορφή και χρήση των ιδιωμάτων αυτών. Αυτό συμβαίνει διότι τα επανησιακά ιδιώματα δεν έχουν μελετηθεί επαρκώς διότι από νωρίς θεωρήθηκε ότι αποτέλεσαν –μαζί με την πελοποννησιακή διάλεκτο– τη βάση της νεοελληνικής κοινής γλώσσας, άρα δεν παρουσίαζαν αξιοσημείωτες

αποκλίσεις από αυτή. Οι επιμέρους έρευνες και συλλογές υλικού που έχουν εκπονήσει κάποιοι μελετητές εστιάζουν στην καταγραφή της «ιδιαιτερής» προφοράς και, κυρίως, του «αποκλίνοντος» λεξιλογίου των ιδιωμάτων αυτών (και κυρίως του Κερκυραϊκού).

2.5.2.2 Ενδυμασία

Στα βυζαντινά χρόνια, αυτό που καθόριζε τις ενδυματολογικές επιλογές του καθενός ήταν η κοινωνική θέση, η οικονομική κατάσταση, το επάγγελμα, η ηλικία και το φύλλο. Οι κανόνες ήταν αυστηροί και η αφομοίωση στοιχείων της Ανατολής δημιούργησε τον ιδιαίτερο ενδυματολογικό χαρακτήρα του Βυζαντίου. Με τον ερχομό της οθωμανικής κυριαρχίας το σκηνικό άλλαξε, αλλά μένει σταθερό το στοιχείο της πολυτέλειας που χαρακτηρίζει την ενδυμασία των ανωτέρων τάξεων. Την ίδια εποχή στον ελληνικό χώρο διαμορφώνονται οι κατά τόπους τοπικές ενδυμασίες. Στα Επτάνησα αρχίζει να επικρατεί για τις γυναίκες το φουστάνι, μια τοπική παραλλαγή του βυζαντινού και κατόπιν αναγεννησιακού φορέματος, ενώ οι βράκες καθιερώνονται για τους άνδρες, όπως και στα περισσότερα νησιά. Οι φουστανέλες και οι μπουραζάνες φοριούνται στη Στερεά Ελλάδα και στην Πελοπόννησο αντίστοιχα. Στις παράλιες περιοχές και στη Βόρεια Ελλάδα εμφανίζονται παραλλαγές της βράκας.

Στις παραδοσιακές ενδυμασίες των Επτανήσων έχουν παρατηρηθεί ανατολικές και δυτικές επιδράσεις –κυρίως από τις φόρμες της Ιταλικής Αναγέννησης–, τόσο στην ανδρική φορεσιά, τη βράκα, όσο και στη γυναικεία, το συνήθως πτυχωτό φόρεμα ή πουκάμισο, τους κεφαλόδεσμούς και τα κοσμήματα.

Στη Ζάκυνθο, όπως και σε όλα σχεδόν τα νησιά του Ιονίου, η βράκα αποτελεί την κατεξοχήν ανδρική φορεσιά, με μικρές παραλλαγές. Συμπληρώνεται από το πουκάμισο, το ζωνάρι και το αμάνικο γιλέκο. Η βράκα ράβεται από μπλε ή μαύρη τσόχα ή από βαμβακερό ύφασμα, Στην ουσία είναι ένα φουφουλωτό παντελόνι που παλαιότερα έφτανε ως τον αστράγαλο ενώ με το πέρασμα του χρόνου το μάκρος του καθιερώθηκε λίγο πιο κάτω από το γόνατο. Συνήθως το πουκάμισο είναι λευκό. Το αμάνικο γιλέκο (γιλέκι) είναι αντικριστό ή σταυρωτό. Σε πολλές περιοχές το συναντάμε μαύρο ενώ ιδιαίτερα εντυπωσιακό και όμορφο είναι όταν παρουσιάζεται σε διχρωμία ή χρωματιστό με κέντημα πάνω σε βελούδινο ύφασμα. Στη μέση φοριέται ζωνάρι που ποικίλει σε χρωματισμούς και το μήκος του φτάνει έως και τα οχτώ μέτρα. Απαραίτητο συμπλήρωμα της φορεσιάς είναι οι άσπρες ή μαύρες κάλτσες που φορούν στα πόδια, ανάλογα με την περιοχή, και μαύρα παπούτσια. Το

κόσμημα που τη συνοδεύει είναι η αλυσίδα που το σχέδιό της ποικίλει ανάλογα με την περιοχή.

2.5.2.3 Έθιμα και παραδόσεις

Τα έθιμα και οι παραδόσεις της Ζακύνθου είναι πολλές, ενδιαφέρουσες και έχουν γίνει σε πολλές περιπτώσεις αντικείμενο ιδιαιτέρων μελετών που θα μπορούσαν να γεμίσουν πολλούς τόμους. Αναφέρουμε ενδεικτικά κάποια χαρακτηριστικά εξ' αυτών ώστε να βοηθηθούμε στην κατανόηση του χαρακτήρα των κατοίκων του νησιού.

Προξενιά

Παλαιότερα, όπως και στα περισσότερα μέρη της Ελλάδας, και στη Ζάκυνθο τα προξενιά ήταν ο κανόνας. Ο προξενητής ήταν συνήθως γέρος ή γριά και συνήθως δεν έπαιρνε αμοιβή για τις προσφερόμενες υπηρεσίες. Αν όμως στην υπόθεση περιλαμβανόταν η διαπραγμάτευση σημαντικής προίκας ή περιουσίας, η αμοιβή ήταν δεδομένη. Η προξενήτρα, η κουρκουσούρα, έμπαινε με το δεξί στο σπίτι της υποψήφιας νύφης, για να έχει τύχη το προξενιό, και έβγαινε με το αριστερό. Ο γαμπρός έβλεπε τη νύφη μόνο από μακριά. Πέρναγε δήθεν τυχαία από το δρόμο και η κοπέλα έβγαινε, επίσης... τυχαία, στο παραθύρι. Ο νέος συνοδευόταν από την προξενήτρα και με ένα άγγιγμα του ζωνναριού του της έδινε να καταλάβει την επιδοκιμασία του. Βέβαια, αυτή η παράδοση είχε και τους κινδύνους της... Η Μαρία Ρουκανά – Αμπελά, μας μεταφέρει την μαρτυρία μια υπέργηρης Ζακυνθινιάς, για ένα σχετικό περιστατικό. «Ο Κούτσης από το χωριό Φαγιά είχε δύο θυγατέρες, η μια όμορφη και η άλλη άσχημη της φύσης. Ο γαμπρός, Γκούσκος, από τα Πηγαδάκια, πέρασε κάτω από το παρεθύρι, είδε τη νύφη –είχε ξεπροβάλλει η όμορφη– και με χαρά δέχτηκε το προξενιό, και ο γάμος έδεσε. Όταν πήγε όμως για τα αρραβωνιάσματα, του παρουσίασαν την άσχημη. Ήθελε να φύγει, όμως με παληκαρίες και πιέσεις, ότι θα τονε σκοτώσουνε, προχώρησε στο γάμο με τη βία. Αργότερα πέθανε από το μαράζι του...». Το ζευγάρι, επίσημα τουλάχιστον, συναντιόταν την ημέρα του αρραβώνα, ή –σπανιότερα–, την ημέρα του... γάμου. Με το κλείσιμο του γάμου έφτιαχναν και το σκαρτσοφόλι, το προικοσύμφωνο. Απαραίτητη η παρουσία του παπά του χωριού και του προξενητή.

Τα παλιά χρόνια η απόφαση της αποδοχής ή όχι του προξενιού ήταν υπόθεση του πατέρα και όχι της νύφης. Η επιλογή ημέρας του γάμου ήταν μια από τις λίγες επιλογές της κόρης. Μια παροιμία κεφαλλονίτικη, η οποία όμως συναντάται με παραλλαγές σε όλα τα Επτάνησα, λέει:

Ο μήνας είναι του γαμπρού / της νύφης η βδομάδα

Και βέβαια ο λόγος ήταν ότι η νύφη μόνο ήξερε ποιες μέρες του μήνα είναι οι κατάλληλες για να έχει το καλύτερο αποτέλεσμα η ολοκλήρωση του γάμου, την γαμήλια νύχτα.

Τελευταία στη Ζάκυνθο

Την στερνή ώρα, –αν δεν το είχε φροντίσει από πριν–, ο ετοιμοθάνατος καλούσε το νοδάρο, τον λαϊκό συμβολαιογράφο, για να συντάξει τη διαθήκη του. Κάποιες φορές ο νοδάρος διάβαζε την διαθήκη του νεκρού μέσα στην εκκλησία, παρουσία των συγγενών γύρω από το φέρετρο πριν την ανάγνωση της νεκρώσιμης ακολουθίας. Μόλις κάποιος άφηνε την τελευταία του πνοή, κτυπούσε νεκρικάτα η καμπάνα «για να διώξει τους δαίμονες που τσακώνονται στον αέρα για την ψυχή του αποθανόντος». Μετά καλούσαν τον παπά να έρθει με το νόntonσολο (τον νεοκώρο) και τον σταυρό για τρισάγιο και την σαβανώστρα, αν δεν ήθελαν να αναλάβουν αυτό το θλιβερό καθήκον οι δικοί του.

Για τους φτωχούς παλιά η εκκλησία διέθετε μια κάσα, το καδελέτο, ένα ξυλοκρέβατο με τέσσερις φούχτες και πόδια για τη μεταφορά του νεκρού. Δεν είχε σκέπασμα και χρησιμοποιούσαν απλά ένα νεκροσέντονο για να τον πάνε στην εκκλησία. Στο μνήμα τον έβαζαν με το σεντόνι αυτό (διότι η κάσα επέστρεφε στην εκκλησία) και πάνω από το χώμα τοποθετούσαν κυπαρισσόκλαδα. Κάποιοι άφηναν ευχή και κατάρα «Μη με βάλετε σε κάσα! Θέλω εκεί στο χώμα να με θάψετε, να μοσχοβαλάει ο τάφος από τα κυπαρίσσια».

Στη Ζάκυνθο το περιεχόμενο των μοιρολογιών είναι πρωτότυπο αλλά και δανεισμένο, διαμορφωμένο όμως στο ζακυνθινό γλωσσικό ιδίωμα, μας πληροφορεί η Μαρία Ρουκανά – Αμπελά και παραθέτει δείγματα από μαρτυρίες που συνέλεξε, όπως αυτό το μοιρολόι μιας γυναίκας που έχασε τον άντρα της:

Ούτε τα κότα έχασα / ούτε τον κόκορό μου

παρεμί έχασα τον κωσταντή / τα ματία και το φως μου.

Κρίμα το μήλο να σαπεί / το ρόδο να μαδήσει

κρίμα και συ αγάπη μου / το χάρο να κλουθήσεις.

Ο Γεώργιος Μέγας, στο έργο του «Ζητήματα Ελληνικής Λαογραφίας», αναφέρει ότι το βράδυ της κηδείας, το περιδειπνο, έθιμο προχριστιανικό, παλιά στη Ζάκυνθο

συνήθιζαν να το κάνουν στο νεκροταφείο. Έστηναν τραπέζια κοντά στην εκκλησία για το συχώριο. Στο τέλος συνήθιζαν να παραβγαίνουν στο πέταγμα λιθαριού ή στο τρέξιμο. Αυτό, επισημαίνει ο Γ. Μέγας, θυμίζει από την Ιλιάδα την ταφή του Πάτροκλου, μετά την οποία ακολούθησαν αγώνες.

Παλαιότερα η χήρα για το κορέπτο (το πένθος), φορούσε πλερέζα και μαύρα ρούχα, τα οποία κρατούσε για 3, 4 ή περισσότερα χρόνια, ανάλογα με τη συμφορά που τη βρήκε. Αντίστοιχα οι άνδρες έβαζαν μαύρη φάσα στο μανίκι, ή στο πέτο και σε βαρύ πένθος φορούσαν μαύρο πουκάμισο και δεν ξυριζόνταν για έναν χρόνο.

Το σερνικοβότανο από τα Στροφάδια

Μεγάλη θραύση είχε το συγκεκριμένο βοτάνι σε όσες Ζακυνθινές επιθυμούσαν αρσενικό παιδί, δηλαδή σε όλες διότι η αρρενογονία ήταν κοινωνικά 'απαιτητή' όπως και σε όλη την Ελλάδα. Η συνταγή μάλλον απλή, μας πληροφορεί η Μαρία Ρουκανά - Αμπελά, στο βιβλίο της «Οι σταθμοί της ανθρώπινης ζωής στη Ζάκυνθο»: Το βοτάνι έβγαινε κοντά στον -άδειο σήμερα- τάφο του Αγίου Διονυσίου στα νησιά Στροφάδες, όπου υπήρχε και το μοναστήρι του Χριστού Σωτήρα, η έδρα του οποίου μεταφέρθηκε στη Ζάκυνθο μετά την μεγάλη επιδρομή των Αγαρηνών του 1717 μαζί με το άγιο λείψανο. Η ενδιαφερόμενη έπρεπε να το κόψει μόνη της με το στόμα, αλλά συνήθως το προμηθευόταν από τους καλόγερους στο νησί. Σαράντα μέρες κρατούσε η 'θεραπεία', μαζί με νηστεία και σεξουαλική αποχή. Μούσκευε το βοτάνι σε αγιασμό από βραδύς Παρασκευή σε αγιασμό και το έπινε νηστική το Σάββατο πρωί. Σε 40 μέρες έπρεπε να το πιεί τρεις φορές, δηλαδή τρία Σάββατα. Μετά την παρέλευση και της τελευταίας Κυριακής, μπορούσε να συνευρεθεί με τον σύζυγο. Αλλά προσοχή! Εάν -χτύπα ξύλο- η σύλληψη γίνει 25η Μαρτίου, του Ευαγγελισμού, τότε που συνέλαβε και η Παρθένος, και το παιδί γεννηθεί στις 25 Δεκεμβρίου τα μεσάνυχτα, θα γίνει... καλικάτζαρος!

Οι μέλλουσες μητέρες βέβαια, που δεν τολμούσαν να εξωτερικεύσουν την επιθυμία τους για ένα κοριτσάκι, έταζαν στην Παναγία τις πλεξούδες του μόλις μεγαλώσει, για να είναι γερό και υγιές. Ο περιηγητής Alexander Drummond, που γύρισε την Ζάκυνθο το 1747, εντυπωσιάστηκε από τις πλεξούδες κοριτσιών που οι μάνες αφιέρωναν στις εκκλησίες και κρεμούσαν δίπλα στις εικόνες.

Ο επιτάφιος και οι ξύλινες πινακίδες

Παλιότερα, όταν οι πινακίδες των καταστημάτων ήταν ξύλινες και έβγαιναν εύκολα, την Μεγάλη Παρασκευή το βράδυ πριν τον Επιτάφιο, κάποιοι άλλαζαν τις πινακίδες για 'πλάκα', μια συνήθεια που έσβησε με την εμφάνιση πινακίδων νεον, φωτιζόμενων, και πλαστικών.

Επίσης, η λιτανεία του Εσταυρωμένου στον ναό του Αγίου Νικολάου του Μόλου γίνεται μαζί με την περιφορά της περίφημης εικόνας της «Mater Delorosa», της Παναγίας του Πάθους, και στον Μητροπολιτικό Ναό του Αγίου Νικολάου των Ξένων η Ακολουθία του Επιταφίου ξεκινά στις 2 τα ξημερώματα(!).

2.5.2.4 Οι ομιλίες

Στη Ζάκυνθο κατά τη διάρκεια της αποκριάτικης περιόδου, διαδραματίζονται οι λεγόμενες Ομιλίες, δηλαδή υπαίθριες παραστάσεις Λαϊκού Θεάτρου. Οι Ζακυνθινές Ομιλίες είναι ένα θεατρικό είδος που εμφανίζεται τον 17ο αιώνα. Αναπτύσσεται παράλληλα με το «σοβαρό» θέατρο και με τις υπαίθριες παραστάσεις διασκεδάζουν οι φίλοι και οι παρέες μεταξύ τους στο νησί. Είναι ένα κωμικό θεατρικό δρώμενο, και η πρόσληψη από τους θεατές είναι άμεση, στοιχείο που τις κατέστησε ιδιαίτερα δημοφιλείς στα λαϊκά στρώματα. Έλκουν την καταγωγή τους από την εποχή της Ενετοκρατίας, και είναι ένα πάντρεμα του Ενετικού με το Κρητικό Θέατρο, το οποίο έφτασε στη Ζάκυνθο το 1669 μαζί με τους πρόσφυγες από την Κρήτη, μετά την πτώση του Χάνδακα.

Οι «Ζακυνθινές Ομιλίες», είναι ουσιαστικά μικρά θεατρικά έργα με θέματα παρμένα από την καθημερινότητα του νησιού. Ερωτικά, κοινωνικά, ιστορικά, πάντα με διάθεση περιπαικτική. Οι παραστάσεις δίνονταν από ερασιτέχνες ηθοποιούς των χωριών, ή των συνοικιών της πόλης. Θίασοι που στελέχωναν μόνον άνδρες, που έπαιζαν και τους γυναικίους ρόλους, παράσταναν σε πλατείες και καντούνια. Τα κοστουμια εύκολα να βρεθούν (τα καθημερινά τους σχεδόν) και τη σκηνογραφία είχε αναλάβει η αρχιτεκτονική της Ζακύνθου. Πρωταγωνιστικό στοιχείο, βέβαια, η θεατρική μάσκα. Η πρώτη καταγεγραμμένη παράσταση είναι ένα δρώμενο με θέμα τη ζωή του Εβραίου ψευδομεσσία Σαμπαθαΐ Σέβη στο Πλατύφορο την Καθαρή Δευτέρα, 6 Φλεβάρη του 1666. Υπήρχε πρόσφορο έδαφος για τη γέννηση και την ανάπτυξη του είδους, άλλωστε. Ο Α. Γαήτας μας πληροφορεί ότι οι «Ομιλίες» «Ερωφίλη», «Θυσία του Αβραάμ» και «Γαϊδουροκαβάλα» παιζονταν από την εποχή της ενετοκρατίας. Περίοπτη θέση στο ρεπερτόριο του είδους κατέχει η «Γκικόστρα». Πρόκειται για το

μέρος από το κονταροχτύπημα, στη σύναξη των παλικαριών – υποψηφίων γαμπρών της Αρετούσας- από τον «Ερωτόκριτο» του Βιτσέντζου Κορνάρου.

Το ρεπερτόριο, εμπλουτίστηκε και στηρίχθηκε με νέα έργα που γράφονταν από ντόπιους λαϊκούς συγγραφείς. Πάμπολλοι οι συγγραφείς και τα κείμενα. Άλλα παρέμειναν κλασσικά όπως ο «Κρίνος» και η «Χρυσομαλλούσα» και άλλα ξεχάστηκαν. Οι «Ομιλίες» δεν διασκέδαζαν απλώς τους λαϊκούς ανθρώπους στα καρναβάλια. Υπήρξαν και σχολείο πολιτισμού, που προετοίμασε τους κατοπινούς λόγιους θεατρικούς συγγραφείς που θεμελίωσαν το νεοελληνικό θεατρικό έργο. Ο Δ. Γουζέλης με τον «Χάση», ο Σαβόγιας Ρούσμελης με τους «Γιαννιώτες» και τους «Μοραΐτες», ο Α. Μάτεσης με τον «Βασιλικό». Περνώντας τα χρόνια, οι «Ομιλίες» εξελίσσονται. Καταργήθηκαν πολλά από τα πρωταρχικά στοιχεία τους. Εξέλειπαν θεατρικά εργαλεία που επέβαλαν αισθητικοί, κοινωνικοί και πολιτικοί παράγοντες των πρώιμων χρόνων της παρουσίας των «Ομιλιών». Η θεατρική μάσκα δεν χρησιμοποιείται πια. Τους γυναικείους ρόλους, οι άνδρες τους παρέδωσαν σε γυναίκες ηθοποιούς. Καινούρια έργα γράφονται συνεχώς. Έχουμε και γυναίκες που γράφουν με πρώτη την κ. Μιμικά Σταμίρη. Άλλοι σύγχρονοι είναι οι Γ. Βουρτάνης, Δ. Πισκάνης, Ν. Πέττας, κ.α. Σπουδαίο ρόλο στην μελέτη και διατήρηση των «Ομιλιών» έπαιξε ο Πορφύρης Κονίδης (ή Κ. Πορφύρης), ο οποίος με κείμενά του στην «Αυγή» και στην «Επιθεώρηση Τέχνης», αλλά και με την διοργάνωση των «Διεθνών Συναντήσεων Μεσαιωνικού και Λαϊκού Θεάτρου» στη Ζάκυνθο πριν από την δικτατορία, προσέφερε πολλά στην υπόθεση του σπουδαίου αυτού λαϊκού θεατρικού είδους. Οι «Ζακυνθινές Ομιλίες» εξακολουθούν μέχρι σήμερα να αναπνέουν χάρις στην αφοσίωση, την έμπνευση και το πείσμα του λαού της Ζακύνθου.

2.5.2.5 Ο Άγιος Διονύσιος ο Ζακυνθινός

Οι Επτανήσιοι είναι γνωστοί και για το βαθύ θρησκευτικό συναίσθημα που τους διακρίνει. Όλα τα νησιά έχουν τον άγιο προστάτη του που χαίρει και της ιδιαίτερης λατρείας του ποιμνίου. Η Λευκάδα την Θεοτόκο με την θαυματουργή εικόνα της Παναγίας της Φανερωμένης, τα Κύθηρα τον όσιο Θεόδωρο, η Ιθάκη την Παναγία των Καθαρών ή Καθαριώτισσα... αλλά το μεγαλύτερο μερίδιο λατρείας απολαμβάνουν οι άγιοι προστάτες της Κέρκυρας, της Κεφαλονιάς και της Ζακύνθου, δηλαδή ο άγιος Σπυρίδωνας, ο άγιος Γεράσιμος και ο άγιος Διονύσιος, αντίστοιχα.

Το ότι οι μισοί Διονύσιοι στην Ελλάδα είναι Ζακυνθinoί ίσως δίνει μια εικόνα της αγάπης των Ζακυνθινών για τον δικό του άγιο. Γεννήθηκε το 1547 με το όνομα

Δραγανίνος Σιγούρος. Ήταν γόνος μιας από τις ισχυρότερες οικογένειες της Ζακύνθου. Μετά τις σπουδές του αποφασίζει να καρεί μοναχός με το όνομα Δανιήλ το 1568. Το 1570 διορίζεται ηγούμενος Αναφωνήτριας και Στροφάδων. Το καλοκαίρι του 1577 χειροτονείται επίσκοπος Αιγίνης με το όνομα Διονύσιος, προς τιμήν του Αρεοπαγίτη. Το 1578 παραιτείται και επιστρέφει στην αγαπημένη του Ζάκυνθο όπου ζει το υπόλοιπο της ζωής του. Ο αρχιεπίσκοπος Διονύσιος εξέπνευσε το 1622 αφού η υγεία του ήταν κλονισμένη από τα γηρατειά, τις νηστείες και παλαιότερες ασθένειες. Λίγο πριν την κοίμησή του, ζήτησε να ταφεί στα αγαπημένα του Στροφάδια. Το άφθαρτο σκήνωμά του μεταφέρθηκε στην Ζάκυνθο μετά την ανακομιδή για το φόβο των πειρατών.

Χαρακτηριστική είναι η προφορική παράδοση σχετικά με την φυγάδευση του φονιά του αδελφού του: Οι εξέχουσες οικογένειες των Σιγούρων και των Μονδίνων είχαν μια διαιωνιζόμενη αντιπαράθεση. Οι ποπολάροι της μιας ή της άλλης φατρίας άρχισαν να φιλονικούν και το 1580 κάτω από ανεξχνιάστες συνθήκες βρέθηκε δολοφονημένος ο Κωνσταντίνος Σιγούρος αδελφός του Αγίου. Μετά το έγκλημα, ο φονιάς κυνηγημένος έφτασε στη μονή της Αναφωνήτριας, όπου ζήτησε άσυλο από τον άγνωστο σε αυτόν αδελφό του θύματος. Αφού εξομολογήθηκε την φρικτή πράξη του στον Άγιο, εκείνος όχι μόνο τον συγχώρησε, αλλά κρύβοντάς τον κι από τους στρατιώτες που τον αναζητούσαν, τον βοήθησε να διαφύγει με βάρκα προς την απέναντι ακτή της Κεφαλονιάς.

2.5.2.6 Αρχιτεκτονική

Οι δυτικές επιδράσεις φαίνονται ξεκάθαρα στην αστική αρχιτεκτονική των Επτανήσων. Δίπλα σε απλοϊκές λαϊκές κατασκευές θαυμάζει κανείς επιβλητικά βενετσιάνικα αρχοντικά και μεταγενέστερα, νεοκλασικά της περιόδου της αγγλοκρατίας. Η επικρατούσα πάντως λαϊκή αρχιτεκτονική δεν ξεφεύγει από τα παραδοσιακά πρότυπα, τα προσαρμοσμένα στην οικογενειακή και οικονομική ζωή των νησιωτών. Το αγροτικό, στενόμακρο σπίτι που σταδιακά και με τις αυξανόμενες ανάγκες της οικογένειας δέχεται απανωτές προσθήκες, ώστε κάποια στιγμή να είναι δυνατή η «αδελφομοιρασιά». Λίγο-πολύ η ομαδοποίηση των οικιών σε αρχοντικά της πόλης ή της υπαίθρου, σε αστικά σπίτια της μεσαίας τάξης και σε χωριατόσπιτα της λαϊκής τάξης, είναι κοινή για όλα τα νησιά.

Βέβαια δεν πρέπει να ξεχνάμε τους μεγάλους σεισμούς τον 20ό αιώνα, όπως του 1914, του 1915, την σεισμική ακολουθία του 1953, και τον σεισμό του 1959.

Ιδιαίτερα με τους σεισμούς του 1953, εκτός από τις εκατοντάδες ανθρώπινα θύματα, είχαμε και την ισοπέδωση το νοτιοανατολικό τμήμα της Κεφαλονιάς και της Ζακύνθου, καθώς και το νότιο της Ιθάκης. Ο αντίκτυπος στην αρχιτεκτονική φυσιογνωμία των Επτανήσων είναι εμφανής αφ' ενός με την κατάρρευση των περισσότερων κτισμάτων προ του 17ου αιώνα στα νησιά που επλήγησαν (Λευκάδα, Ζάκυνθος, Κεφαλονιά, Ιθάκη) και αφ' ετέρου με την μετέπειτα δόμηση των οικισμών. Σε όλα τα Επτάνησα συναντάμε κοινά αρχιτεκτονικά στοιχεία όπως η σκεπαστή (ανοικτή πλευρική στοά) και ο μπότζος (στεγασμένο πλατύσκαλο σε διώροφα σπίτια), που συναντώνται σε παλιά σπίτια στην Κέρκυρα, τη Ζάκυνθο, τους Παξούς, τη Λευκάδα και την Κεφαλονιά.

Η ιδιοτυπία της ζακυνθινής αρχιτεκτονικής οφείλεται στις διάφορες φάσεις της ιστορίας της. Η κατοχή των Επτανήσων από Φράγκους και Βενετούς για πάνω από 7 αιώνες ήταν ο καθοριστικός παράγοντας στην διαμόρφωση της αρχιτεκτονικής σε όλο το πέλαγος. Οι κάτοικοι υιοθέτησαν δυτικοευρωπαϊκά, Αναγεννησιακά και αργότερα πρότυπα αρχιτεκτονικής του νεοκλασικισμού. Άλλος καθοριστικός παράγοντας στην σημερινή μορφή της αρχιτεκτονικής και της ρυμοτομίας του νησιού ήταν οι ολέθριοι σεισμοί, και ειδικότερα ο μεγάλος σεισμός του 1953, ο οποίος ισοπέδωσε το μεγαλύτερο μέρος του νησιού μαζί με σημαντικά κτίρια και μνημεία. Μετά από αυτό η πόλη ξαναχτίστηκε σχεδόν εξ' αρχής και έγιναν και προσπάθειες να ανοικοδομηθεί σύμφωνα με την παλαιά παράδοση, αλλά η φτώχεια και η έλλειψη πόρων εκείνη την εποχή δεν επέτρεψαν να επιτευχθεί αυτό στον επιθυμητό βαθμό. Μόνο εκκλησίες διασώθηκαν και αναστηλώθηκαν, ενδιαφέρουσες τόσο για τον αρχιτεκτονικό τους ρυθμό όσο και για τον εσωτερικό τους διάκοσμο. Τον αρχικό –προ σεισμού–, αρχιτεκτονικό τους χαρακτήρα διατηρούν και κάποια οικοδομήματα στην πόλη της Ζακύνθου, τα οποία στεγάζουν κυρίως δημόσιες υπηρεσίες. Τα δημόσια κτίρια παρουσιάζουν ως κύριο χαρακτηριστικό τις καμάρες, που δημιουργούν τις γραφικές και χαρακτηριστικές στοές των κτιρίων, στοιχείο καθαρά επανησιώτικο, επηρεασμένο από την ενετική αρχιτεκτονική.

Από τα αρχοντικά της πόλης που ήταν κυρίως τριώροφα με πρόσοψη διακοσμημένη με κόκκινα τούβλα (πυρότουβλα), δεν έχει διασωθεί σχεδόν κανένα. Τα αρχοντικά στην ύπαιθρο χώρα παρουσιάζουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον, καθώς είχαν πιο σύνθετη κατασκευή με μεγάλες επιφάνειες και πολλούς βοηθητικούς χώρους, απαραίτητους για την καλλιέργεια και εκμετάλλευση του κτήματος – σύμφωνα με τα μεσαιωνικά πρότυπα του μεσαίωνα στη Βενετία. Τα αστικά και λαϊκά σπίτια της πόλης ήταν

επηρεασμένα από τα αρχοντικά με κύριο χαρακτηριστικό την προεξοχή του ορόφου πάνω από τον δρόμο. Εξ' ίσου σημαντικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι λαϊκές κατοικίες που έχουν ως κύριο χαρακτηριστικό την μεγάλη σάλα (σαλόνι), τις ανοικτές στοές και τα δυτικά μορφολογικά στοιχεία των προσόψεων που διαμορφώνονται σύμφωνα με τις αντιλήψεις των λαϊκών τεχνιτών.

Λαϊκά αγροτικά σπίτια υπάρχουν αρκετά κυρίως στα «χωριά της ρίζας», δηλαδή στα χωριά στους πρόποδες του όρους Βραχίωνα που διατρέχει το νησί, και στα ορεινά χωριά. Είναι λιθόκτιστα με κεραμοσκεπές και συμμετρικές όψεις. Απαραίτητα στοιχεία οι μαντρότοιχοι που περιβάλλουν τις αυλές, τα πορτόνια (μικρές πόρτες) και οι ληνοί (τα πατητήρια των σταφυλιών). Επίσης οι περγουλιές (κληματαριές) ήταν απαραίτητο στοιχεία στα αγροτικά χωριάτικα σπίτια. Υπάρχουν κάποιοι οικισμοί όπως οι Βολίμες (Άνω και Κάτω), στην βορειοδυτική πλευρά της Ζακύνθου, σε απόσταση 30 χλμ. από την πόλη, οι οποίες διατηρούν σε μεγάλο βαθμό αναλλοίωτη την αρχιτεκτονική τους ταυτότητα αφού κι εκεί δεν έφτασε πλήρης η μανία του Εγκέλαδου.

2.5.2.7 Οι εκκλησίες και τα μοναστήρια

Το στοιχείο που χαρακτηρίζει τις εκκλησίες της Ζακύνθου είναι τα καμπαναριά, τα οποία αποτελούν απαραίτητο και χαρακτηριστικό συμπλήρωμα για κάθε εκκλησία. Είναι συνήθως χτισμένα δίπλα στις εκκλησίες και σχηματίζουν μικρούς πύργους. Σε καμία εκκλησία δεν παρατηρείται ο βυζαντινός ρυθμός, καθώς ο ρυθμός που ακολουθούν είναι αυτός της μονόκλιτης βασιλικής. Παραδείγματα τρίκλιτων βασιλικών είναι η καθολική Μονή της Αναφωνήτριας και η Αγία Μαρία Μαγδαληνή στις Μαριές. Οι υπάρχουσες σήμερα στην Ζάκυνθο τρίκλιτες βασιλικές έχουν εισαχθεί, ως τύπος ναού, μετά τους σεισμούς του 1953. Η μονόκλιτη βασιλική αποτελείται από τον γυναικωνίτη, απομονωμένο συνήθως από τον υπόλοιπο ναό με ξύλινο χώρισμα. Στο εσωτερικό του ναού το ξυλόγλυπτο και επιχρυσωμένο τέμπλο, οι διακοσμημένες επιφάνειες των τοίχων και της οροφής και γενικά τα λατρευτικά εξαρτήματα του ναού δίνουν μια ξεχωριστή λαμπρότητα στον εκκλησιαστικό χώρο. Επηρεασμένες από την Δύση, το κύριο κτίσμα τους είναι μακρύ και χαμηλό, ενώ στους μεγαλύτερους ναούς ο αριθμός των κλιτών διαφέρει.

Τα μοναστήρια που βρίσκονται εκτός πόλης αποτελούν αξιόλογα δείγματα βυζαντινής τέχνης, καθώς έμειναν σχεδόν ανεπηρέαστα από τους Ευρωπαίους κατακτητές. Τα περισσότερα διασώθηκαν από τον σεισμό ενώ άλλα αναστηλώθηκαν μετά από αυτόν.

Σχεδόν σε όλα τα μοναστήρια, θα παρατηρήσει κανείς πολεμίστρες δίπλα στην είσοδο, από τις οποίες οι μοναχοί απωθούσαν τους ληστές και τους κατακτητές.

2.5.3 Μουσική, χορός, ζωγραφική και λογοτεχνία

Ο επανησιακός πολιτισμός, κάτω από την επίδραση κατακτητών με πολιτιστικό επίπεδο ανώτερο από των Τούρκων κατακτητών της υπόλοιπης Ελλάδας, δεν ανακόπηκε ούτε στιγμή. Αντίθετα γνώρισε ακμή την ώρα που το τουρκοκρατούμενο έθνος βρισκόταν κάτω από πυκνό σκότος αμάθειας. Ο πολιτισμός αυτός αποτυπώθηκε κυρίως στην επανησιακή λογοτεχνία, ζωγραφική και μουσική.

2.5.3.1 Μουσική παράδοση

Η μουσική παράδοση στον χώρο του Ιονίου εμφανίζεται με δύο όψεις και αυτό οφείλεται μεν στη γεωγραφική θέση, αλλά κυρίως στην συνολική ιστορική διαδρομή των νησιών του. Η εισαγόμενη δυτική μουσική παράδοση άρχισε να υιοθετείται από τις τάξεις των ευγενών εν μέρει για λόγους μίμησης και κολακείας προς τους Ενετούς κυρίαρχους, αλλά δεν άργησε να υιοθετηθεί και από τις κατώτερες τάξεις των μεγάλων πόλεων λαμβάνοντας μια πιο λαϊκή έκφραση, απαλλαγμένη από την σοβαρότητα και την μουσική αυστηρότητα του ωδείου.

Έτσι παρατηρείται το φαινόμενο οι αγροτικές περιοχές να παραμένουν προσκολλημένες στην 'καθαρή' ελληνική παράδοση, ενώ τα αστικά κέντρα να έχουν αναπτύξει –εδώ και αρκετούς αιώνες– έναν δυτικότροπο μουσικό χαρακτήρα ο οποίος, μπολιασμένος με τις αρχές του διαφωτισμού, ακολούθησε ευρωπαϊκά μουσικά ρεύματα και κυρίως το Ιταλικό λόγω της σχέσης Επτανήσων-Βενετίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η επανησιακή καντάδα, η οποία δεν έχει καμία σχέση με τα δημοτικά τραγούδια της υπόλοιπης Ελλάδας, και η οποία σαφώς έχει διαμορφώσει τη δομή της μελωδίας της επηρεασμένη από την Ιταλική μουσική παράδοση.

Στις αρχές του 19ου αιώνα, με την ισχυροποίηση της αστικής τάξης στα Επτάνησα, εμφανίζεται μια τάση ενίσχυσης της τοπικής μουσική παραγωγής. Είναι η εποχή της προ-Σολωμικής ποίησης, και της ραγδαίας ανάπτυξης όλων των μουσικών ρευμάτων (λαϊκή, αστική, εκκλησιαστική μουσική κ.λπ.). Ιδρύονται φιλαρμονικές εταιρείες και εμφανίζεται και η πρώτη εθνική σχολή συνθετών της νεότερης Ελλάδας, υπό τον Νικόλαο Χαλικιόπουλο Μάντζαρο (1795 - 1872), ο οποίος ως γνωστόν μελοποίησε και τον 'Υμνο εις την Ελευθερίαν του Διονύσιου Σολομού, αλλά και το πρώτο ελληνόγλωσσο έργο για φωνή και ορχήστρα, το *Agia Greca*, στα 1827. Κατά μία

άποψη, οι φιλαρμονικές –μια παράδοση που φτάνει ως τις μέρες μας στα Επτάνησα– ήταν υποκατάστατα μιας συμφωνικής ορχήστρας σε αστικά κέντρα με μικρό πληθυσμό, όπως αυτά των Ιονίων νησιών.

2.5.3.2 Η «Επτανησιακή σχολή»

Η ελληνική συμφωνική μουσική ξεκίνησε από την λεγόμενη Επτανησιακή Σχολή, διότι για τους λόγους που ήδη αναφέραμε στα μη τουρκοκρατούμενα Επτάνησα η μουσική μπόρεσε να εξελιχθεί νωρίτερα, σχεδόν παράλληλα με τα ευρωπαϊκά ρεύματα.

Πολλοί και άξιοι οι εκπρόσωποι της Επτανησιακής σχολής μετά τον πρωτεργάτη Μάντζαρο. Από τους σημαντικότερους, ο μαθητής του Σπυρίδων Ξύνδας (1814 - 1896) συνθέτει και παρουσιάζει την πρώτη ελληνική όπερα το 1867, με τον τίτλο «Ο υποψήφιος βουλευτής». Ο Ζακυνθινός Παύλος Καρρέρ (1829 - 1896) δημιουργεί στο Μιλάνο και κλίνει προς το ρομαντικό ύφος του Βέρντι. Αντλεί την θεματολογία του από την εποχή των απελευθερωτικών αγώνων. Σώζεται όπερά του με τον τίτλο Μάρκος Μπότσαρης, αφιερωμένη στο βασιλικό ζεύγος Όθωνα και Αμαλία. Ο Ιθακήσιος Διονύσιος Ροδοθεάτος (1849 - 1892) υπήρξε ο πρώτος Έλληνας συμφωνιστής καθιερώνοντας μια βαγκνερική εκδοχή συμφωνικής γραφής. Υπήρξε ο πρώτος που συνέγραψε εγχειρίδιο αρμονίας στην ελληνική γλώσσα, την «Πραγματεία θεωρητική και πρακτική περί Αρμονίας» που εκδόθηκε το 1886 στην Κέρκυρα. ο Κερκυραίος Σπύρος Φιλίσκος-Σαμάρας (1861 - 1917), μαθητής του Ξύνδα, χρησιμοποιεί την ίδια τεχνική και το γαλλικό νατουραλισμό για να ηγηθεί του κινήματος του ιταλικού βερισμού (vero=αληθινό) και να διεθνοποιήσει την επτανησιακή μουσική. Το 1896 συνθέτει τον "Ύμνο των Ολυμπιακών Αγώνων", σε κείμενο του Κωστή Παλαμά.

Το φαινόμενο της δημιουργίας «εθνικών σχολών» μουσικής που εμφανίστηκε στην Ευρώπη τον 19ο αιώνα, ήρθε στην Ελλάδα καθυστερημένα, στις αρχές του 20ού αιώνα. Οι συνθέτες της λεγόμενης 'εθνικής σχολής' εμπνέονται, από τους εκκλησιαστικούς ύμνους και το δημοτικό τραγούδι και βέβαια από την υπάρχουσα επτανησιακή μουσική παράδοση. Το ότι οι πρώτοι χρονικά συνθέτες αυτού του νέου ρεύματος που διαδέχθηκε την Επτανησιακή σχολή είναι Επτανήσιοι, αποδεικνύει και μια συνέχεια από το ένα κεφάλαιο στο επόμενο. Ο Κεφαλλονίτης Διονύσιος Λαυράγκας (1860-1941) έγραψε δύο έργα με τίτλο Ελληνική σουίτα, θρησκευτικά έργα, την όπερα Διδώ κ.ά. Ίδρυσε και καθιέρωσε το «Ελληνικό Μελόδραμα» που απετέλεσε τον πρόδρομο της «Εθνικής Λυρικής Σκηνής». Ο Κερκυραίος Γεώργιος

Λαμπελέτ (1875-1945) γεννήθηκε μέσα σε μουσική οικογένεια. Σπούδασε στη Νάπολη και εγκαταστάθηκε στην Αθήνα, όπου συνέθεσε αξιόλογα έργα. Επηρέασε τα μουσικά πράγματα με τα θεωρητικά κείμενά του που δημοσίευσε.

2.5.3.3 Η αρέκια ή αριέτα

Και τα Επτάνησα είχαν τη δική τους δημοτική μουσική, δηλαδή τα τραγούδια και τους αντίστοιχους χορούς των λαϊκών και αγροτικών στρωμάτων, που αντιστοιχεί κατά κάποιο τρόπο στη δημοτική μουσική της υπόλοιπης Ελλάδας, αλλά το μουσικό σύστημα πάνω στο οποίο δομείται είναι τελείως διαφορετικό.

Σήμερα συναντάται στη Ζάκυνθο με την ονομασία αρέκια και στην Κεφαλονιά με την ονομασία αριέτα, ένα είδος χορωδιακού τραγουδιού, το οποίο στηρίζεται σε δυτικότροπες κλίμακες, σε αντίθεση με τη δημοτική μουσική της ηπειρωτικής για παράδειγμα Ελλάδας που χαρακτηρίζεται από μια ρυθμική ασυμμετρία και στηρίζεται στην βαλκανική μουσική παράδοση ή στα αραβοπερσικά 'μακάμια' (μακάμ= ήχος). Ο κ. Χ. Ξανθουδάκης, συνθέτης, μουσικολόγος, και καθηγητής στο Τμήμα Μουσικών Σπουδών του Ιονίου Πανεπιστημίου, μας δίνει πολύτιμες πληροφορίες: «Και οι δύο λέξεις είναι ιταλικής καταγωγής - η πρώτη από την έκφραση "a orecchio" ("με αφτί"), η δεύτερη απλή μεταγλώττιση του όρου "arietta". Πολλοί ωστόσο πιστεύουν ότι η μία είναι παραφθορά της άλλης, η πρώτη της δεύτερης ή η δεύτερη της πρώτης. Τις θεωρούν όχι πολύ παλαιότερες από τις αρχές του 19ου αιώνα και τις συνδέουν με τα επτανησιακά αστικά κέντρα και τις προαστικές και ημιαστικές τάξεις. Οι περισσότεροι τις ανάγουν σε κοινό πρόγονο, τον οποίο τοποθετούν είτε στην ίδια την Κεφαλονιά είτε στην περιοχή της Γένοβας είτε στα τραγούδια των Μαλτέζων και Ιταλών μεταναστών του 19ου αιώνα».

Στην ουσία είναι αυτοσχέδιο τραγούδι με στίχους κοινωνικούς, περιπαιχτικούς ή ερωτικούς, κάτι ανάλογο θα λέγαμε με τις κρητικές μαντινάδες

Εφίλησα μελαχρινή / Αυγούστου πρώτη μέρα

το στόμα μου μοσχοβολά / τριάντα μία μέρα.

Η αρθρογράφος Αθηνά Καλοφώνου Ρενέση μας πληροφορεί ότι υπάρχει και μερίδα ερευνητών που υποστηρίζει ότι η αρέκια ανήκει σε μια ευρύτερη εθνομουσικολογική οικογένεια, η οποία περιλαμβάνει τη νότια Γαλλία, την Κορσική, τη Σαρδηνία, πολλές περιοχές της Ιταλίας, τη Σικελία, τα νότια Επτάνησα και την Ιλλυρία και έχει κοινά

στοιχεία την απουσία οργανικής συνοδείας, τη χρήση μειζόνων (μαντζόρε)
συγχορδιών και τον αργό, φαινομενικά ελεύθερο ρυθμό.

Κοίταξε το αηδονάκι / μες τα φύλλα πώς πετά

μες τις βρύσες το τριγώνι / το τσιράκι του ζητά.

Της τριανταφυλλιάς τα φύλλα / θα τα κάνω φορεσιά

να περνάω απ' τη γειτονιά σου / να σου καίω την καρδιά.

2.5.3.4 Η επανησιακή καντάδα

Η καντάδα είναι ένα δείγμα επανησιακού λαϊκού αστικού τραγουδιού και θα μπορούσε να την περιγράψει κανείς σαν ένα είδος σερενάτα της μεσαιας όμως τάξης. Το όνομά της προέρχεται από το λατινικό *cantare* που σημαίνει τραγουδώ. Χαρακτηρίζεται από μια δυτικού τύπου πολυφωνία και η κάθε φωνή έχει συνήθως πολλούς ερμηνευτές. Είναι μελωδικό και ευχάριστο τραγούδι και σαν θέμα έχει συνήθως την αγάπη, τα λουλούδια, τη θάλασσα, γενικά την ομορφιά της ζωής. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο συνδέθηκε με ρομαντικές βραδιές και ερωτικές εξομολογήσεις. Πολλές καντάδες γράφτηκαν από συνθέτες τη Επανησιακής Σχολής και της Νεοελληνικής Εθνικής Μουσικής Σχολής, όπως ο Διονύσιος Λαυράγκας, ενώ στίχους έγραψαν πολλοί ποιητές μεταξύ των οποίων και ο Διονύσιος Σολωμός. Μια πληθώρα όμως από αυτές παραμένουν έργα ανώνυμων δημιουργών. Οι καντάδες συνοδεύονταν από κιθάρες και μαντολίνα, αλλά συχνά οι παρέες τις τραγουδούσαν και χωρίς τη συνοδεία οργάνων. Στην υπόλοιπη Ελλάδα η καντάδα πέρασε και αγαπήθηκε μετά την ένωση με τα Επτάνησα.

Απόψε την κιθάρα μου / τη στόλισα κορδέλες,

και στους δρόμους περπατώ / για τσ' όμορφες κοπέλες.

Απόψε να μην κοιμηθείς / παρά να καρτερέψεις

ν' ακούσεις την κιθάρα μου / και έπειτα να πέσεις.

Για σε τα γιούλια τάκοψα / για σε και τ' άλλα τ' άνθη

απόψε σ' ονειρεύτηκα / κι ο ύπνος μου εχάθει.

2.5.3.5 Οι Φιλαρμονικές

Ο εκλιπών Παναγιώτης (Τάκης) Καλογερόπουλος, αναγνωρισμένος μουσικός ερευνητής, μουσουργός, μουσικολόγος και μουσικοκριτικός, έγραφε τα εξής στο τρίτομο έργο αναφοράς, «Λεξικό της Ελληνικής Μουσικής», εκδόσεις Γιαλλελή, 2001.

«Ω! ο μυριοπλούμιστος ήχος της Μπάντας...Ω! ο ήχος, που γεμάτος φάλτσα και 'τσούγκρες' υπήρξε η μοναδική έντεχνη μουσική τροφή του ελληνικού λαού επί ενάμισι σχεδόν αιώνα και, παιανιζόμενος ανά τας τριόδους και παρόδους της Επικράτειας, μετέφερε, σε ώτα παντελώς απaráσκευα να απαρνηθούν την πατροπαράδοτη και αιμάσσουσα ανατολίτικη ηχοποιητική, τα μηνύματα ενός ειδυλλιακού και 'φύσει ανώτερου' δυτικού πολιτισμού. Από την πρώτη εκείνη στιγμή που η «πάνοπλη» βαυαρική Μπάντα του Όθωνα 'έτρεπε εις άτακτον φυγήν' τους άμοιρους κατοίκους του μετεπαναστατικού Ναυπλίου, μοιάζοντας με επιδρομή μεταλλόφρακτου διαπλανητικού αγήματος, η νεοσύστατη και υποτυπώδης ελληνική αστική τάξη δέχτηκε την Μπάντα μόνον ως απαστράπτουσα πολιτισμική αναγκαιότητα κατάλληλη για παρελάσεις και κηδείες, και ποτέ της δεν μπόρεσε να κατανοήσει τη μέγιστη μορφωτική και παιδαγωγική δυναμική της, γι' αυτό και ποτέ της δεν έστερξε να την ενισχύσει με μόνιμους και ευπρεπείς τρόπους, ώστε να την καμαρώσει στο αρμόζον καλλιτεχνικό και πολιτισμικό επίπεδο [...]».

Και αυτή είναι μάλλον μια πιο ορθή και σίγουρα πιο τίμια τοποθέτηση από τον εγκυκλοπαιδικό ορισμό: «Φιλαρμονικές ή 'μπάντες' ονομάζονται τα μουσικά σύνολα που συνήθως λειτουργούν στα πλαίσια Ο.Τ.Α. ή στρατιωτικών σωμάτων και σωμάτων ασφαλείας...». Γενικά οι μπάντες έλκουν την καταγωγή τους από τη στρατιωτική fanfara του Μεσαίωνα με τις σάλπιγγες, τα ταμπούρα και τις φλογέρες. Μετέπειτα εμπλουτίστηκε με ξύλινα πνευστά αλλά και με χάλκινα με κλειδιά. Η τεράστια γκρανκάσα και τα πιάτα ήρθαν από τις στρατιωτικές μπάντες των Τούρκων Γενιτσάρων και ενσωματώθηκαν τον 19ο αιώνα, όταν δηλαδή εμφανίστηκαν και οι πρώτες φιλαρμονικές στην Ελλάδα.

Γεγονός είναι ότι στα Επτάνησα παρατηρείται συνωστισμός από ...μπάντες. Αν μιλήσουμε με αριθμούς, υπάρχουν πάνω από 30(!) εν λειτουργία φιλαρμονικές στο Ιόνιο, αφού σύμφωνα με την Περιφέρεια Ιονίων Νήσων έχουν εγκριθεί κονδύλια για την ενίσχυση 17 φιλαρμονικών στη Κέρκυρα, 8 στη Κεφαλονιά και Ιθάκη, 1 στην Λευκάδα και 5 στη Ζάκυνθο.

Η αγάπη των Επτανήσιων για τη μουσική δεν είναι τυχαία. Η μουσική παιδεία υπήρξε ιδιαίτερα ενισχυμένη στα αστικά κέντρα των νησιών και βέβαια η επίδραση της μακρόχρονης Ενετοκρατίας είναι εμφανής στις μουσικές προτιμήσεις των αστών κυρίως. Πάντως για τις μπάντες δεν ευθύνονται οι Ενετοί, αλλά οι ...Άγγλοι. Η ιστορία ξεκίνησε από την άρνηση της μπάντας του Αγγλικού στρατού το 1837 να συνοδεύει τις ορθόδοξες λιτανείες στο νησί. Μόλις τρία χρόνια μετά, το 1840, οι Κερκυραίοι ίδρυσαν την Φιλαρμονική Εταιρία Κέρκυρας. Πάντως η Φιλαρμονική του Δήμου Ζακύνθου υποστηρίζει ότι είναι η πρώτη ελληνική μπάντα, με έτος ίδρυσης του πρώτου της σχήματος το 1816.

2.5.3.6 Ο χορός

Παρ' όλο που στη Χώρα της Ζακύνθου οι πολιτισμικές επιδράσεις της Δύσης είναι παραπάνω από εμφανείς στο τραγούδι (καντάδα) και στους χορούς (καντρίλιες, βαλς, πόλκα, μαζούρκα), στα χωριά της ενδοχώρας διασώθηκαν πολλά ελληνοπρεπή στοιχεία της παράδοσης. Σ' αυτό βοήθησε και η τάξη των ποπολάρων για τους οποίους η τοπική λαϊκή μουσικο-χορευτική παράδοση όχι μόνο αποτελούσε την προτιμητέα μορφή ψυχαγωγίας, αλλά λειτουργούσε και σαν καταλύτης συνοχής και επικοινωνίας. Από του πλέον χαρακτηριστικούς χορούς της είναι ο συρτός Ζακυνθινός, η Άμοιρη, κυκλικός μιμητικός και σατυρικός χορός οποίος εντάσσεται στα δρώμενα της αποκριάς παράλληλα με τις Ομιλίες. Άλλος χορός είναι ο Σταυρωτός, μια παραλλαγή του Ζακυνθινού Συρτού, ο Κυνηγός, ο Μεγάλος Ζακυνθινός ή Γέρανος, που χορευόταν από τις ανώτερες τάξεις και ο Γιαργητός ή Γιαργυτός, ανδρικός χορός των χωρικών.

Αρκετή πληροφορία για το χορό στα Επτάνησα μας δίνει το ψηφιακό αρχείο με το εκπαιδευτικό υλικό του Παιδαγωγικού Τμήματος του Πανεπιστημίου Αθηνών, και του Μαρίαςλειου Διδασκαλείου.

Η ζωγραφική Επτανησιακή Σχολή

Τα Επτάνησα, λόγω της σχέσης με την Ιταλία, της σχετικής ελευθερίας σε σύγκριση με την υπόλοιπη Ελλάδα και της μετοίκησης πολλών ζωγράφων από την Κρήτη όταν αυτή έπεσε σε οθωμανικά χέρια, αποτέλεσαν το γόνιμο έδαφος όπου εξελίχθηκε η ελληνική ζωγραφική, στρεφόμενη από την βυζαντινή παράδοση σε δυτικότερες επιρροές, κυρίως της αναγέννησης, του μπαρόκ και των Φλαμανδών ζωγράφων. Αυτό το ρεύμα ονομάστηκε Επτανησιακή Σχολή, εμφανίστηκε στα μέσα του 17ου αιώνα και βάστηξε μέχρι τα μέσα του 19ου. Τα πρώτα έργα εμφανίστηκαν σε διακοσμήσεις

των οροφών ναών, τις «ουρανίες», όπως λέγονταν, και πρώτος διδάξας ήταν ο Παναγιώτης Δοξαράς (1662–1729), Μανιάτης στην καταγωγή.

Τον Παναγιώτη διαδέχθηκε ο γιός του, Νικόλαος Δοξαράς (1700;–1775) και οι σύγχρονοί του αγιογράφοι Ιερώνυμος Στρατής Πλακωτός (1662;–1728) και Στέφανος Παζηγέτης. Άλλοι γνωστοί εκπρόσωποι της Επτανησιακής σχολής είναι ο Νικόλαος Κουτούζης (1741–1813), Νικόλαος Καντούνης (1767–1834), και οι μαθητές του Καντούνη, Διονύσιος Καλλυβωκάς (1806–1877) και Διονύσιος Τσόκος (1820–1862) που θεωρούνται οι τελευταίοι εκπρόσωποι της Σχολής.

Υπήρξε και ένας ιδιαίτερος κλάδος, λίγο νωρίτερα (16ος-17ος αι.), η λεγόμενη Κρητικοζακυνθινή Σχολή η οποία περιελάμβανε κρητικούς και άλλους οι οποίοι έφτασαν στα Επτάνησα, με κυριότερους εκπροσώπους τον κρητικό αγιογράφο Μιχαήλ Δαμασκηνό, τους Ναυπλιώτες αδελφούς Δημήτριο και Γεώργιο Μόσχο, τον Μανώλη και τον Κωνσταντίνο Τζάνε, και τον Στέφανο Τσαγκαρόλα.

2.5.3.7 Άξια τέκνα της Ζακύνθου

Η Ζάκυνθος μπορεί να είναι περήφανη για δύο πνευματικά της τέκνα που η παρουσία τους αλλάζει καθοριστικά την πορεία των ελληνικών γραμμάτων, τον Ανδρέα Κάλβο (1792 - 1869) και τον Διονύσιο Σολομό (1798 -1857). Αλλά υπάρχει μια σωρεία σπουδαίων λογοτεχνών, καλλιτεχνών, πολιτικών και άλλων που η στενότητα χώρου θα μας αναγκάσει να αναφέρουμε αυτούς του 19ου και 20ού αιώνα σχεδόν ονομαστικά , χωρίς αυτό να μειώνει στο ελάχιστο την προσφορά τους.

Ο Γεώργιος Τερτσέτης δικαστικός και νομικός με συγγραφικό έργο, η Ελισάβετ Μουτσάν-Μαρτινέγκου, μια από τις πρώτες Ελληνίδες συγγραφείς. Οι ιστορικοί Ερμάννος Λούντζης και Παναγιώτης Χιώτης άφησαν πίσω τους σπουδαίο έργο. Ο Κωνσταντίνος Λομβαρδός, νομομαθής, ρήτορας, συγγραφέας, ιδρυτής κόμματος και Ριζοσπάστης. Ο μουσικοσυνθέτης Παύλος Καρρέρ, μαθητής του Μάντζαρου. Άλλοι επιφανείς Ζακυνθinoί ο ηθοποιός Διονύσιος Ταβουλάρης, ο αρχηγός κόμματος, βουλευτής, πρόεδρος της Βουλής και υπουργός Αλέξανδρος Ρώμας, ο ιστοριογράφος και λεξικογράφος Λεωνίδα Χ. Ζώης. Ο ανανεωτής του ζακυνθινού θεάτρου Γρηγόριος Ξενόπουλος (1867-1951) άφησε ογκώδες συγγραφικό έργο και έγραψε λαμπρή ιστορία στον περιοδικό Τύπο, με την πολύχρονη συμβολή του (1893-1948) στο ηθικοπλαστικό περιοδικό «Η διάπλασις των παιδων» και με την «Νέα Εστία» (1927 - σήμερα) την οποία ίδρυσε ο ίδιος. Επίσης ο μυθιστοριογράφος, διηγηματογράφος, ποιητής και κριτικός Νικόλαος Επισκοπόπουλος, ο οποίος διέπρεψε

στα γαλλικά γράμματα με το όνομα Nicolas Segur, ο λογοτέχνης, ιστοριογράφος, κριτικός και μεταφραστής Κώστας Καιροφύλας, ο ζωγράφος, συγγραφέας και ποιητής Δημήτριος Πελεκάσης, ο μεταρρυθμιστής νομοθέτης Νικόλαος Κολυβάς, ο διπλωμάτης λυρικός ποιητής και κριτικός Μαρίνος Σιγούρος. Η βραβευμένη λαογράφος Αγγελική Χατζημιχάλη βέβαια γεννήθηκε στην Αθήνα, αλλά είναι κόρη του Ζακυνθινού φιλόλογου Αλεξίου Κολυβά. Η Μαριέττα Γιαννόπουλου - Μινώτου έγραψε λογοτεχνικά, λαογραφικά και ιστορικά κείμενα, ο Διονύσης Ρώμας υπήρξε μυθιστοριογράφος, θεατρογράφος, χρονογράφος, ποιητής, κριτικός και μεταφραστής, ο Κ. Πορφυρής, ψευδώνυμο του Πορφυρή Κονίδη, ήταν λογοτέχνης και κριτικός. Ο ποιητής και επαναστάτης Ούγκο Φώσκολο γεννήθηκε στη Ζάκυνθο το 1778 δημιούργησε στην Ιταλία και πέθανε στο Λονδίνο το 1827. Τον διεκδικούν τόσο η ελληνική όσο και η ιταλική λογοτεχνία.

2.5.3.8 Διονύσιος Σολωμός, ένας «εθνικός» ποιητής

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο Διονύσιος Σολωμός χρίστηκε εθνικός ποιητής της Ελλάδας όχι μόνον γιατί έγραψε τον Εθνικό Ύμνο, αλλά και διότι επηρέασε σε μεγάλο βαθμό τον νεοελληνικό ποιητικό λόγο. Γεννήθηκε στη Ζάκυνθο το 1798, και ήταν εξώγαμο τέκνο του κόντε Νικόλαου Σολομού και της Αγγελικής Νίκλη. Έμεινε ορφανός σε νεαρή ηλικία, αλλά η οικονομική του κατάσταση του επέτρεψε να συνεχίσει τις σπουδές του στην Βενετία, στην Κρεμόνα και τέλος στη Νομική Σχολή της Παβίας, συνοδευόμενος από τον οικοδιδάσκαλό του καθολικό αββά Σάντο Ρόσι.

Το 1818 χρειάστηκε να γυρίσει στη Ζάκυνθο, αλλά η δεκαετία που έζησε στην Ιταλία τον επηρέασε βαθιά και συνέχισε να γράφει στην Ιταλική. Αλλά η γνωριμία του με τον Σπυρίδωνα Τρικούπη το 1822 και οι συζητήσεις τους, τον έπεισαν ότι έπρεπε να γράφει στην ελληνική γλώσσα, και μάλιστα στη δημοτική, τη γλώσσα του λαού. Χρειάστηκε να μελετήσει Χριστόπουλο, τα δημοτικά τραγούδια, και να εντρυφήσει σε όλη την πριν απ' αυτόν ποιητική παραγωγή (την λεγόμενη προσολωμική ποίηση), ώσπου να μπορέσει να γράψει ελληνικά ποιήματα.

Το 1828 ο Σολωμός είχε κάποιες προστριβές με τον αδελφό του Δημήτριο για οικονομικές διαφορές, και πηγαίνει στην Κέρκυρα, σημαντικό πνευματικό κέντρο της εποχής. Εκεί συναναστρέφεται με πνευματικούς ανθρώπους οι οποίοι έχουν φιλοδοξίες για μίαν αναγέννηση της Νεοελληνικής Γραμματείας. Είναι ο κύκλος που δημιούργησε την Επτανησιακή Σχολή, με καθοδηγητή τον Σολωμό. Την περίοδο 1833-1838, παρόλο που είχαν αποκατασταθεί οι σχέσεις με τον αδελφό του,

αναγκάστηκε να υποστεί μία μακρά δικαστική περιπέτεια όταν ο ετεροθαλής αδελφός του Μανόλης Λεονταράκης από την πλευρά της μητέρας του διεκδίκησε τμήμα της πατρικής περιουσίας. Η κατάληξη ήταν ευνοϊκή, αλλά η ψυχοφθόρα δικαστική διαμάχη αποξένωσε τον Σολωμό από τη μητέρα του και οδήγησε στην απόφασή του να αποσυρθεί από τον δημόσιο βίο.

Τελικά υπέκυψε στις 21 Νοεμβρίου 1857 μετά από σοβαρά προβλήματα υγείας. Τα οστά του μεταφέρθηκαν στην γενέτειρά του Ζάκυνθο το 1865. Ο Σολωμός στην ιδιωτική του ζωή ήταν ένας ιδιότροπος και μονήρης άνθρωπος. Αυτό, σε συνδυασμό με το πάθος του για το αλκοόλ ήταν πιθανόν και ο λόγος για το ό,τι δεν παντρεύτηκε ποτέ.

2.5.4 Γαστρονομία και προϊόντα

Η τοπική γαστρονομία είναι υψηλής γευστικής και θρεπτικής αξίας και αποτελεί μέρος της αυθεντικής επανησιακής και μεσογειακής κουζίνας. Έχει ως βασικό συστατικό το γλυκό παρθένο ελαιόλαδο, εξουδετερώνει την οξύτητα της ντομάτας και του λεμονιού με έντονο σκόρδο και εμπιστεύεται περισσότερο τα αρωματικά χόρτα παρά τα καυτερά μπαχαρικά. Η ζακυνθινή γαστρονομία είναι αρκετά πλούσια και έχει επηρεαστεί πολύ και από την ενετική με στοιχεία, φυσικά, ελληνικά. Παραθέτουμε ορισμένα ζακυνθινά πιάτα όπως: την σκορδαλιά ή αλιάδα (από το βενετσιάνικο *agliata*), μανιτάρια μαρινάτα, φάβα, κολοκυθοκορφάδες, ντοματόσουπα για τη Σαρακοστή, ψαρόσουπα, σούπα αβγολέμονο από γαλοπούλα, φασολάδα, ρεβιθόσουπα, αβγά σκορδοστόμυ, μακαρόνια με ψεύτικη σάλτσα, σαβούρο ή σαβόρο (μαριναρισένο ψάρι), μπακαλιάρος μπουρδέττο (από το βενετσιάνικο *brodetto*), καλαμαράκια με ρύζι, χωριάτικο κοτόπουλο από τον Αγαλά, πολπέτες, χοιρομέρι, σγατζέττο, ραγού από λαγό ή κουνέλι, σέσκουλα γιαχνί κτλ.. Έχουμε ψωμιά όπως το χωριάτικο, μπομποτά, εφτάζυμο, χριστόψωμο και κουλούρα παξιμάδια γλυκά κτλ.. Έχουμε γλυκά όπως το μελαχρινό (το φτωχό), μουσταλευριά, κόκκινη κολοκυθόπιτα, τηγανίτες ή λουκουμάδες, δίπλες, φριτούρες ή φιτούρες κτλ. Τέλος έχουμε γλυκά κουταλιού όπως, το κυδώνι, το σταφύλι κ.ά. Επίσης, και εξαιρετικά γλυκίσματα όπως οι τρούφες, το παστέλι, το μαντολάτο κ.ά.

Τα πιο φημισμένα και εύγεστα προϊόντα της Ζακύνθου ανάλογα βέβαια με την εποχή που παράγονται και που κάθε επισκέπτης πρέπει να δοκιμάσει είναι τα παρακάτω:

Σταφίδες. Μια από τις κύριες πηγές εισοδήματος των Ζακυνθινών αγροτών είναι η καλλιέργεια σταφίδας η οποία στη συνέχεια αποξηραίνεται στον ήλιο. Οι σταφίδες χρησιμοποιούνται στην Ελλάδα για την παραγωγή άλλων προϊόντων και εξάγονται σε άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής ένωσης.

Κρασί. Υπάρχουν πολλοί μεγάλοι αμπελώνες σε όλο το νησί που παράγουν διάφορους τύπους κρασιού. Οι περισσότερες οικογένειες παράγουν δικό τους κρασί το οποίο καταναλώνεται καθημερινά σαν συνοδευτικό των γευμάτων τους. Σε πολλά χωριά αυτή είναι μια παράδοση που εξακολουθεί να διατηρείται. Χρησιμοποιείται μεγάλη ποικιλία σταφυλιών και έτσι κάθε κρασί είναι μοναδικό με ξεχωριστή γεύση, χρώμα και άρωμα. Πολλοί παραγωγοί πουλάνε το κρασί τους σε όλη την Ελλάδα και το εξάγουν σε άλλες χώρες.

Ελαιόλαδο. Το νησί της Ζακύνθου είναι κατάφυτο με ελαιόδενδρα και γι'αυτό ένα μεγάλο ποσοστό του εισοδήματος του νησιού προέρχεται από την πώλησή του. Οικογένειες και εργάτες μαζεύουν τις ελιές γύρω στον μήνα Νοέμβρη και τις πηγαίνουν στο ελαιοτριβείο του χωριού όπου γίνεται η εξαγωγή του ελαιόλαδου. Το ελαιόλαδο που παράγεται στη Ζάκυνθο είναι υψηλής ποιότητας και πολύ γνωστό σε άλλες χώρες όπου και εξάγεται.

Μέλι. Στα ορεινά χωριά της Ζακύνθου υπάρχουν οικογένειες που παράγουν μέλι για πολλά χρόνια. Μπορείτε να αγοράσετε μέλι υψηλής ποιότητας είτε σε καταστήματα είτε κατευθείαν από τους παραγωγούς που το πουλούν σε πάγκους δίπλα στο δρόμο στα ορεινά χωριά.

Τυρί. Η Ζάκυνθος διαθέτει δικό της τυρί που ονομάζεται Λαδοτύρι. Πρόκειται για σκληρό τυρί που παρασκευάζεται από γάλα κασίκας και προβάτου. Το όνομα αυτό οφείλεται στο ότι η παραγωγή του τυριού γίνεται με την παραμονή του για μεγάλες χρονικές περιόδους σε λάδι δίνοντάς του έτσι μια πικάντικη γεύση.

Μαντολάτο – Φυτούρα – Παστέλι. Το μαντολάτο, η φυτούρα και το παστέλι είναι παραδοσιακά γλυκίσματα της Ζακύνθου, οι συνταγές των οποίων μεταφέρονται από γενιά σε γενιά. Το μαντολάτο είναι ένα γλύκισμα που περιέχει ασπράδια αυγού, μέλι, ζάχαρη και αμύγδαλα και καταναλώνεται συνήθως κατά την περίοδο του καρναβαλιού. Η φυτούρα παρασκευάζεται από σιμιγδάλι το οποίο τηγανίζεται και πασπαλίζεται με ζάχαρη και κανέλα. Το παστέλι παρασκευάζεται με σουσάμι, μέλι και αμύγδαλα. Και τα δυο αυτά γλυκίσματα πωλούνται καθ'όλον τον χρόνο σε πάγκους και καταστήματα στην πόλη της Ζακύνθου καθώς και στα πανηγύρια στα διάφορα χωριά.

Κεραμικά

Σε όλο το νησί της Ζακύνθου υπάρχουν αρκετά εργαστήρια που δημιουργούν όμορφα χειροποίητα είδη κεραμικής. Μερικά από αυτά προσφέρουν στους επισκέπτες την ευκαιρία να παρακολουθήσουν τη διαδικασία από κοντά και να δημιουργήσουν οι ίδιοι έργα τέχνης. Τα είδη κεραμικής δημιουργούνται με την επεξεργασία του πηλού, ο οποίος στη συνέχεια διακοσμείται χρησιμοποιώντας ακίδες και άλλα παραδοσιακά εργαλεία, πυρώνεται σε ένα καμίνι, χρωματίζεται και τέλος στιλβώνεται. Χρησιμοποιώντας τα σχέδια και τις τεχνικές των Βυζαντινών κεραμικών, είναι πολύ δύσκολο να βρεθούν δυο ίδια κομάτια και έτσι το καθένα είναι μοναδικό.

2.5.5 Εκδηλώσεις και σύγχρονοι πολιτιστικοί πόροι

Πολιτιστικές και θρησκευτικές εκδηλώσεις

Το έργο της διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς υλοποιείται (άμεσα ή έμμεσα) με την ανάληψη πρωτοβουλιών και την ενεργό δράση κρατικών, ιδιωτικών και συλλογικών φορέων. Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι ο τοπικός πολιτισμός χαρακτηρίζεται από μεγάλη ποικιλομορφία και ενδιαφέροντα στοιχεία που συγκροτούν την ιδιαιτερότητά του, σε σχέση με την ηπειρωτική χώρα. Συστατικό στοιχείο του, η μακρά ιστορική σχέση που υπάρχει σε κάθε νησί, μεταξύ της ιστορίας, του πολιτισμού και της εξέλιξης της οικονομίας του. Ακολουθεί δειγματική αναφορά των σημαντικότερων εκδηλώσεων:

«Του Φωτώνε» Σύμφωνα με τη ντοπιολαλιά, δηλαδή των Θεοφανίων ή Φώτων.

Η περιφορά του Εσταυρωμένου στην πόλη. Λιτανεία του Εσταυρωμένου τη Μεγάλη Πέμπτη το μεσημέρι στην πόλη της Ζακύνθου, γίνεται με ιδιαίτερη μεγαλοπρέπεια ξεκινώντας από τον Άγιο Νικόλαο του Μόλου. Πίσω από τον Εσταυρωμένο ακολουθεί η εικόνα της Μαάτβ άοϊτοφα, της θλιμμένης Παναγίας, υπέροχο δείγμα της Επτανησιακής Σχολής. Η λιτανεία λήγει στην πλατεία Σολωμού, μπροστά από την εκκλησία του Αγίου Νικολάου όπου πάνω σε εξέδρα ο Μητροπολίτης ευλογεί με το σταυρό τα συγκεντρωμένα πλήθη, ενώ η μπάντα εκτελεί το ζακυνθινής σύνθεσης ύμνο «ίνα τι εφρύαξαν έθνη και λαοί».

Η περιφορά του Επιταφίου. Στις 04:00 το πρωί ξημερώνοντας Μεγάλο Σάββατο, βγαίνει ο Επιτάφιος της Μητρόπολης μόνο αυτός στην πόλη και γυρνά στους κεντρικούς δρόμους. Η λιτανεία επιστρέφει στην Μητρόπολη γύρω στις 06:00 το πρωί και αρχίζει η λειτουργία.

Αμέσως μετά ξεκινάει το ζακυνθινό έθιμο η «γκλόρια», το «κομμάτι», κατά το οποίο κάθε σπίτι θα σπάσει την πηλίνη στάμνα του, «για τη δόξα των χριστιανών και για τη πομπή των Οβρέων». Είναι η πρώτη Ανάσταση.

Πανηγύρια, έθιμα και πολιτιστικές εκδηλώσεις

Το πανηγύρι της Χρυσοπηγής: Το πανηγύρι αυτό λαμβάνει χώρα στο πλάτωμα της Μπόχαλης. Από τις πρώτες πρωινές ώρες της Παρασκευής της εβδομάδας της Ανάστασης (Νιάς Παρασκευής, σύμφωνα με την ντοπιολαλιά) η Χώρα (πόλη της Ζακύνθου) ξυπνά στους ήχους του ταμπουρλονιάκαρου (ζακυνθινό μουσικό όργανο αποτελούμενο από ταμπουρλο και νιάκαρα). Στις 11:00 το πρωί γίνεται η λιτανεία της βυζαντινής (810 μ.Χ.) εικόνας της Παναγίας της Χρυσοπηγής (Ζωοδόχου Πηγής). Όταν τελειώνει η εκκλησία, αρχίζει το πανηγύρι που συνεχίζει μέχρι αργά το βράδυ. Μουσική, χοροί και τραγούδι υμνούν την Παναγία και την Άνοιξη. Προσφέρονται ψητά και κρασί και μετά παστέλια και φυτούρες (παραδοσιακά γλυκίσματα) στους πανηγυριώτες. Η Χριστιανική κατάνυξη συναντιέται με την Διονυσιακή μέθη.

Το Ζακυνθινό καρναβάλι: Συντελείται στους δρόμους και τις πλατείες της πόλης. Πρόσθετα γίνονται αρκετοί χοροί σε κλειστούς χώρους και ξεφαντώματα στους δρόμους. Από την εποχή της Ενετοκρατίας, μεγάλοι και πλούσιοι χοροί δίνονταν στις λέσχες, για τους ευγενείς και στις λαϊκές καβαλκίνες (λαϊκές αίθουσες χορού), για τους ποπολάρους. Σήμερα οι χοροί γίνονται στα κέντρα διασκέδασης ή σε αίθουσες ξενοδοχείων. Οι κυρίες δεν επιτρέπονταν να πληρώσουν στις λέσχες ή στις καβαλκίνες και μερικώς ισχύει και σήμερα στα κέντρα διασκέδασης. Όμως υπήρχε και υπάρχει μέχρι σήμερα το καρναβάλι του δρόμου. Αυτό αποτελείτο από οργανωμένες ή αυθόρμητες μασκαράτες (πομπή μεταμφιεσμένων) με πιερότους και αρλεκίνους, δαίμονες και ντετόρους (σατυρικά οι σπουδαγμένοι). Ανώνυμα μαύρα ντόμινα γυρίζουν χορεύοντας, γελώντας και αστειευόμενα στους δρόμους της πόλης. Παλιά τους συνόδευε η μπάντα, ενώ σήμερα τα μεγάφωνα με την Εσιήη μουσική. Βασικό γνώρισμα του ζακυνθινού καρναβαλιού ήταν και εξακολουθεί να είναι οι υπαίθριες παραστάσεις. Οι παραστάσεις αυτές είναι ο Βενετσιάνικος γάμος, η Γκιόστρα (ιππικοί αγώνες). Η Γκιόστρα διοργανώνεται από τον σύλλογο ΟίοδιΓα αί Ζαήη που έχει σκοπό την αναβίωση του εθίμου. Έχει μια ιδιαίτερη αξία εκτός του θεάματος, εφόσον είναι το άθλημα που γεφύρωνε τις ταξικές αντιθέσεις. Αν και ξεκίνησε από άθλημα των ευγενών τελικά αγαπήθηκε και επεκτάθηκε και στις υπόλοιπες τάξεις της εποχής, με αποτέλεσμα στις εκδηλώσεις να συμμετέχουν εκτός των ευγενών και αθλητές από

τις υπόλοιπες κοινωνικές τάξεις της εποχής. Άλλες υπαίθριες παραστάσεις είναι οι "ομιλίες". Οι ομιλίες είναι είδος λαϊκού θεάτρου επηρεασμένο από την [^]Μ[^]εαία αεί^ι αι^ιε και το Κρητικό θέατρο. Τα κείμενα των ομιλιών είναι γραμμένα σε άψογο δεκαπεντασύλλαβο, ένα πραγματικό ορόσημο ανάμεσα στα ήθη και έθιμα, αλλά και την πλούσια παράδοση της Ζακύνθου. Τα κρητικά έργα "Ερωτόκριτος", "Ερωφίλη" σε ζακυνθινές διασκευές είναι κλασσικά δείγματα ομιλίας. Καθαρά ζακυνθινά έργα είναι "η Χρυσομαλλούσα", "η πιστή Δάφνη", "η Χρυσαιγή", "ο κρίνος και η Ανθία", "ο Μερτίλος" κ.α. Σήμερα οι ζακυνθινοί εξακολουθούν να γράφουν ομιλίες, με τον ίδιο πάντα δεκαπεντασύλλαβο και θεματολογία επηρεασμένη από τα σύγχρονα προβλήματα. Οι ηθοποιοί είναι μόνο άντρες, ακόμη και στους γυναικείους ρόλους. Τα σκηνικά είναι υποτυπώδη και λιτά, ενώ οι θεατές παρακολουθούν συνήθως όρθιοι. Από τις σημαντικότερες εκδηλώσεις είναι η τελευταία μασκαράτα, δηλαδή η "κηδεία της μάσκας".

Άλλες πολιτιστικές εκδηλώσεις στο νομό Ζακύνθου

Τα πανηγύρια προς τιμή του Αγίου Διονυσίου, της Αγ. Αικατερίνης των Κήπων, στο Αργάσι (25/11), του Αγ. Ιωσήφ στο Γαϊτάνι (αρχές Σεπτεμβρίου), της Παναγίας της Σπηλούλας στο Καλλιπάδο (Σεπτέμβριο), της Αγ. Μαύρας στο Μαχαιράδο (το πρώτο Σαββατοκύριακο του Ιουλίου), της ιερής εικόνας της Παναγούλας στο Βουγιάτο (αρχές Σεπτεμβρίου), του Σωτήρος, του Αγ. Κων/νου και της Παναγίας της Ελευθερώτριας στο Λαγοπόδο και του Αη Λύπιου στο Καλαμάκι (Κυριακή του Θωμά) καθώς επίσης και τα πανηγύρια προς τιμή της Παναγίας στις 15/8 στον Βασιλικό, το Καταστάρι και στον Αγ. Δημήτριο.

Η Λιτανεία της Παναγίας της Λαυρένταινας στη Μπόχαλη κατά τη Δευτέρα του Πάσχα

Το Ιόνιο Φεστιβάλ Κλασσικής Μουσικής "Παύλος Κάρρερ" στο Τραγάκι κατά την περίοδο Ιούλιος - Αύγουστος

Τα «Αρτεμισία» στο Βουγιάτο τον Αύγουστο

Μια σειρά πολιτιστικών εκδηλώσεων με θεατρικές, μουσικές και χορευτικές παραστάσεις στο Καταστάρι τον Ιούλιο

Το φεστιβάλ μαύρης σταφίδας στο Σαρακηνάδο στις αρχές Σεπτεμβρίου

Η Ναυτική Εβδομάδα στο τέλος Ιουνίου

Άλλα Έθιμα: Κάποια έθιμα από αυτά που άντεξαν στο χρόνο και ίσως λιγότερο γνωστά στους μη Ζακυνθινούς, είναι αυτά της Αναλήψεως, της «Μαλλιαρής» και οι «Μάντσες». Της Αναλήψεως τα παλαιότερα χρόνια έψηναν Οβελίες σε όλο το μήκος της οδού Αλεξάνδρου

Ρώμα (κεντρικός εμπορικός δρόμος στην πόλη) και όπως γράφει ο Ζώης (2005) αυτή η εκδήλωση είχε αριστοκρατική χροιά επειδή συμμετείχαν και οι άρχοντες και χόρευαν. Σήμερα της Αναλήψεως στις περισσότερες γειτονιές της πόλης ψήνουν συνήθως σουβλάκια και κρέας υπαίθρια στα κάρβουνα, ακούγονται μουσικές και ο κόσμος διασκεδάζει με αυτό τον τρόπο. Η μαλλιαρή είναι μια παγανιστικού τύπου (κατά τη γνώμη μας) εορτή. Στις 31 Ιουλίου το βράδυ ο κόσμος βγαίνει στην παραλία της πόλης κατευθύνεται προς την εκκλησία του Αγ.Διονυσίου προκειμένου να συμμετάσχει στον εσπερινό και μετά τον εσπερινό ακολουθούν βαρκαρόλες (βαρκάδες). Η ονομασία «Μαλλιαρή» προέρχεται από το μούσκλι της πέτρας που θα πρέπει οι άνθρωποι να βρουν στην παραλία και να πιάσουν για γούρι. Η όλη ατμόσφαιρα είναι πανηγυρική και το χαρακτηριστικό της βραδιάς είναι τα φωταγωγημένα κιόσκια που πουλάνε φυτούρες και παστέλια. Η εορτή αυτή περιέχει παγανιστικά στοιχεία και γίνεται για τον εξευμενισμό του Αυγούστου που είναι ο σημαντικός μήνας για τη σταφίδα.

Μάντσες αποκαλούνται οι φάρσες και Μαντσιαδόροι οι φαρσέρ. Η μάντσια παραδοσιακά στήνονταν από μια μικρή ομάδα σε «βάρος» συνήθως κάποιου της παρέας. Οι Ζακυνθινοί ομολογουμένως έχουν αίσθηση του χιούμορ και μια Μάντσια όσο κι αν ταλαιπωρούσε το «θύμα» της στο τέλος κατέληγε στην ταβέρνα και στο γλέντι. Σήμερα η μάντσες δεν αποτελούν και τόσο συνηθισμένο φαινόμενο της καθημερινότητας, αλλά το έθιμο της βραδιάς της Μ.Παρασκευής θα μπορούσε να θεωρηθεί μια μαζική μάντσια θυμίζοντας κάτι από τα παλιά. Σύμφωνα με το έθιμο, ομάδες σύγχρονων μαντσιαδόρων πολύ αργά την νύχτα (συνήθως στι 02:00 με 03:00) πάνε σε σπίτια, μαγαζιά ή κτίρια Δημόσια, αθόρυβα σαν κλέφτες, προκειμένου να αφαιρέσουν πινακίδες, (επιγραφές) ή άλλα αντικείμενα (μικρά χειροκίνητα τρακτέρ, ακόμη και αυτοκίνητα ή έστω κι ένα βαρέλι, πιθάρι ή οτιδήποτε άλλο) τα οποία και μεταφέρουν σε κάποια κεντρικά σημεία της πόλης, συνήθως αλλά όχι απαραίτητα, μπροστά στο Δημαρχείο. Την επομένη οι νοικοκυραίοι πάνε στο Δημαρχείο όπου παίρνει ο καθένας τα πράγματα του.

2.6 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Ο τουρισμός αποτελεί την κυρίαρχη οικονομική δραστηριότητα της Ζακύνθου, επηρεάζοντας σημαντικά την απασχόληση, την κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη καθώς και την εξέλιξη της οικιστικής δομής του νησιού. Κατά τα τελευταία 20 χρόνια παρατηρείται γενικά αύξηση στον αριθμό διανυκτερεύσεων τουριστών στο νησί. Η συμμετοχή του τριτογενή τομέα στο Ακαθάριστο Περιφερειακό Προϊόν αυξάνεται ως αποτέλεσμα της ανάπτυξης του τουρισμού και της μείωσης της απασχόλησης στον πρωτογενή κυρίως τομέα.

Πέρα από την εποχιακή μορφή του τουρισμού στη Ζάκυνθο, ένα άλλο χαρακτηριστικό του είναι και η γεωγραφική του συγκέντρωση κοντά στις παραλίες. Ειδικά η περιοχή του κόλπου του Λαγανά συγκεντρώνει πάνω από το 50% του συνολικού αριθμού διανυκτερεύσεων. Η ακατάλληλη σε πολλές περιπτώσεις, χρήση των παραλιών καθώς και η αυθαίρετη ή νόμιμη δόμηση πολύ κοντά στον αιγιαλό έχει ήδη οδηγήσει στην υποβάθμιση παραλιακών περιοχών.

Η ορεινή Ζάκυνθος κατέχει μόλις το 3,5% των τουριστικών κλινών του νησιού. Τα έσοδα από τον τουρισμό στις ορεινές κοινότητες αντλούνται κυρίως από τους διερχόμενους επισκέπτες. Επομένως κυριαρχεί ο πρωτογενής τομέας, ακολουθούν ο δευτερογενής (μικρή οικοτεχνία, λίγα ελαιοτριβεία, κατεργασία πέτρας) και μικρή συνεισφορά του τριτογενή τομέα (υπηρεσίες, τουρισμός).

Πρόκειται επομένως για μια περιοχή αγροτική, αλώβητη από τον μαζικό τουρισμό, που διαθέτει πλούσια κοιτάσματα φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, ιδανική για την ανάπτυξη οικοτουρισμού. Μια περιοχή που μπορεί να αφηγηθεί, μέσα από το κατάλληλο πρόγραμμα ανάδειξης, ποικίλες ιστορίες στους επισκέπτες της, όπως οι ιστορίες της πέτρας, του νερού και του σεισμού αλλά και βάσει των ιδιαίτερων περιβαλλοντικών και πολιτιστικών χαρακτηριστικών της.

Ανάλυση της εξέλιξης στον Ζακυνθινό Τουρισμό κατά την περίοδο 2006-2011

Αφίξεις και Διανυκτερεύσεις

Κατά την χρονική περίοδο 2006-2011 η Ζάκυνθος φιλοξένησε ένα σύνολο τριών περίπου εκατομμυρίων επισκεπτών (2.751.321 επισκέπτες για την ακρίβεια), προερχόμενους κυρίως από χώρες της Ευρώπης και ειδικότερα της Ευρωπαϊκής Ένωσης όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 2.6 Επισκέπτες Ν. Ζακύνθου 2006 - 2011

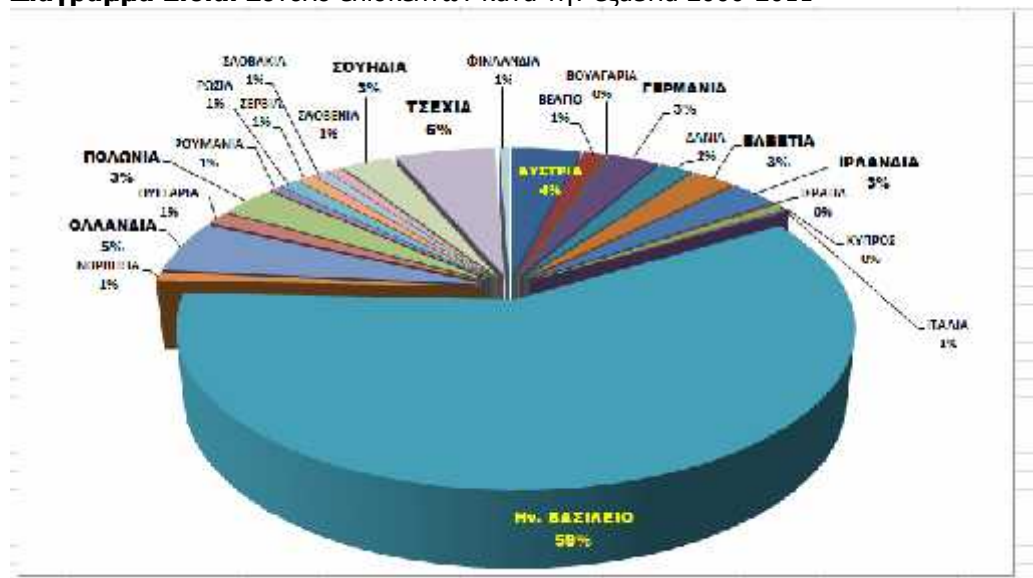
Α/Α	ΧΩΡΑ	ΕΤΟΣ						
		2006	2007	2008	2009	2010	2011	ΣΥΝΟΛΟ
1	ΑΥΣΤΡΙΑ	22913	21807	17495	16173	13880	14634	106902
2	ΒΕΛΓΙΟ	5756	5245	5807	5806	6339	6440	35393
3	ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ						98	98
4	ΓΕΡΜΑΝΙΑ	13421	12721	13932	12960	12638	14562	80234
5	ΔΑΝΙΑ	6447	7126	9335	9962	10217	10075	53162
6	ΕΛΒΕΤΙΑ	13772	14191	12784	10884	7143	9795	68569
7	ΙΡΛΑΝΔΙΑ	16694	17521	16308	12998	5210	7389	76120
8	ΙΣΡΑΗΛ	1898	1642			369	300	4209
9	ΙΤΑΛΙΑ	3895	2949	959	2251	2785	4822	17661
10	ΚΥΠΡΟΣ	1498	1606	1235	906	776	845	6866
11	Ην. ΒΑΣΙΛΕΙΟ	310268	298207	268142	239959	241367	246876	1604819
12	ΝΟΡΒΗΓΙΑ	4607	3852	2797	4125	3573	4044	22998
13	ΟΛΛΑΝΔΙΑ	24436	24694	25230	22182	21532	26473	144547
14	ΟΥΓΓΑΡΙΑ	5788	6816	7285	4150	6123	6338	36500
15	ΠΟΛΩΝΙΑ	5771	7896	13875	19327	19859	21588	88316
16	ΡΟΥΜΑΝΙΑ	1218	1349	4753	5205	2449	2481	17455
17	ΡΩΣΙΑ			3089	5348	8152	13758	30347
18	ΣΕΡΒΙΑ	2059	2535	5872	6110	5450	3501	25527
19	ΣΛΟΒΑΚΙΑ	3431	4093	4568	3764	3688	3302	22846
20	ΣΛΟΒΕΝΙΑ	3392	4313	3532	3865	3201	3952	22255
21	ΣΟΥΗΔΙΑ	13195	12657	12086	12779	14236	14608	79561
22	ΤΣΕΧΙΑ	20695	24877	27901	27910	26834	27645	155862
23	ΦΙΝΛΑΝΔΙΑ			2691	3734	4217	4432	15074
	ΣΥΝΟΛΟ	481154	476097	459676	430398	420038	447958	2715321

Όπως απεικονίζεται με γλαφυρότητα στο ακόλουθο Διάγραμμα , η κατεξοχήν χώρα προέλευσης των επισκεπτών και, συνεπώς, η κατά συντριπτικό τρόπο σημαντικότερη

αγορά για τον Ζακυνθινό Τουρισμό είναι το Ηνωμένο Βασίλειο απ' όπου προέρχεται το 60% σχεδόν του συνόλου των επισκεπτών.

Άλλες σημαντικές αγορές για τον Ζακυνθινό τουρισμό είναι η Τσεχία (5% του συνόλου), Ολλανδία (5%), Πολωνία (3%), Γερμανία (3%), Ελβετία (3%), Σουηδία (3%), Ιρλανδία (3%), και Δανία (2%).

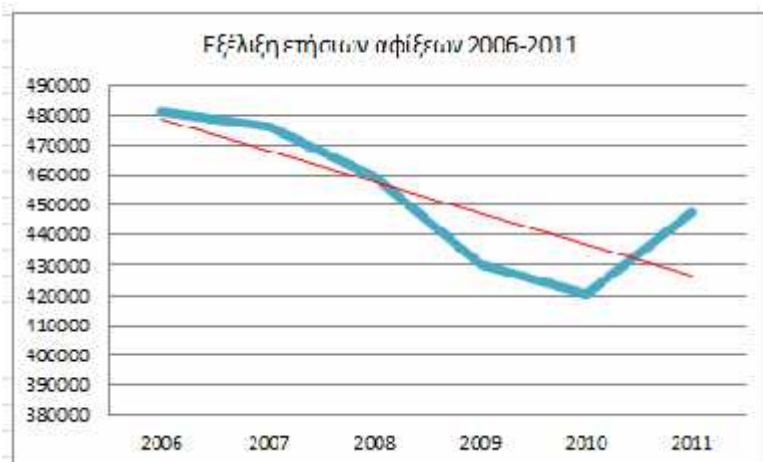
Διάγραμμα 2.6.α. Σύνολο επισκεπτών κατά την εξαετία 2006-2011



Ετήσια εξέλιξη αφίξεων και πληρότητας των κλινών

Κατά την ίδια χρονική περίοδο 2006-2011 η εξέλιξη των αφίξεων ήταν αρνητική, με εξαίρεση την τουριστική περίοδο 2011 κατά την οποία σημειώθηκε μία σχετική αύξηση έναντι της συνεχούς πτώσης των προηγούμενων ετών (βλ. Διάγραμμα). Η πτωτική τάση που παρατηρείται την τελευταία εξαετία (βλ. κόκκινη γραμμή στο Διάγραμμα) εκτιμάται ότι θα συνεχιστεί και κατά τα επόμενα χρόνια καθώς πέραν της συνεχούς υποβάθμισης του τουριστικού προϊόντος της Ζακύνθου υπάρχει και η έντονη οικονομική ύφεση σε παγκόσμιο επίπεδο.

Διάγραμμα 2.6.β. Ετήσια μεταβολή αφίξεων, 2006 - 2011



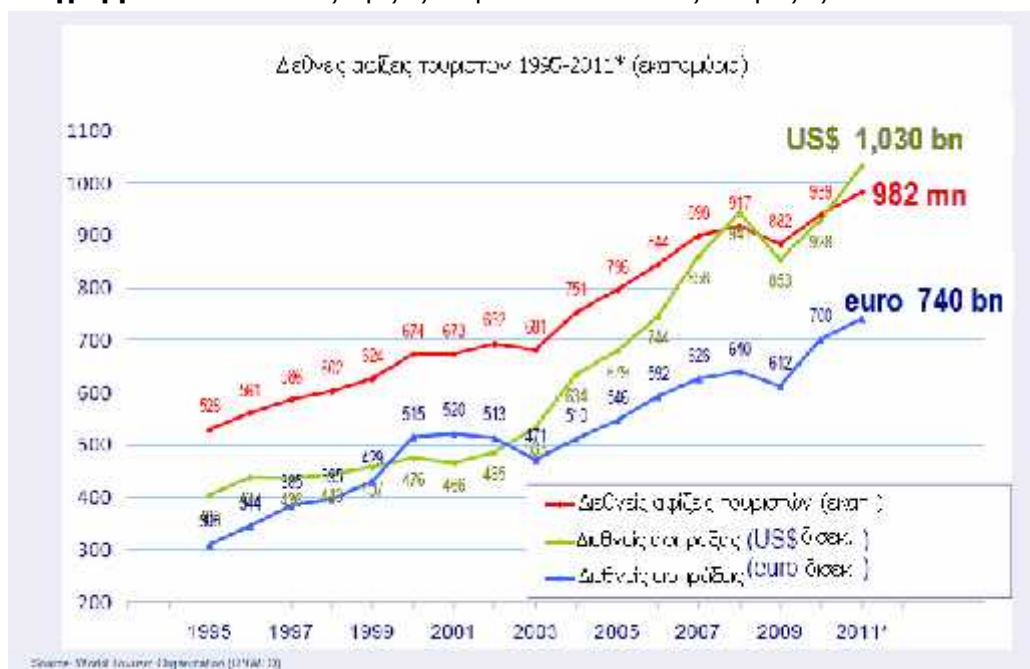
Η κατάσταση αυτή, σε συνδυασμό με την ασχεδίαστη και εν πολλοίς άναρχη ανοικοδόμηση μέτριας έως χαμηλής ποιότητας καταλυμάτων, οδήγησε σε μία συνεχή μείωση της πληρότητας των διαθέσιμων κλινών, όπως αυτό απεικονίζεται στο ακόλουθο Διάγραμμα 3. Το γεγονός αυτό οδηγεί αναπόφευκτα στον φαύλο κύκλο κατάρρευσης των τιμών των καταλυμάτων, καθώς η προσφορά κλινών υπερβαίνει κατά πολύ την ζήτηση.

Διάγραμμα 2.6.γ. Ετήσια μεταβολή καταλυμάτων, 2005 - 2010



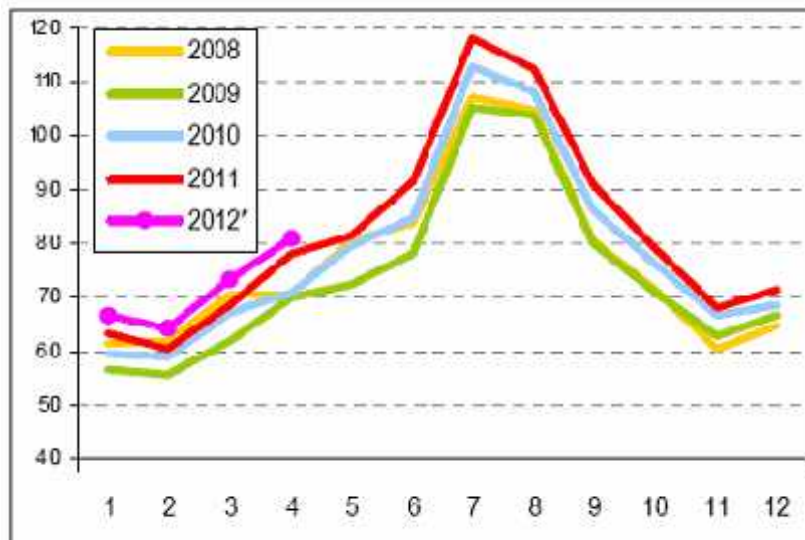
Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί ότι σε αντίθεση με τις εξελίξεις που έλαβαν χώρα στον τουριστικό προορισμό της Ζακύνθου κατά υπό εξέταση χρονική περίοδο, η διεθνής τουριστική κίνηση συνέχισε να σημειώνει μία θεαματική αύξηση, μετά την μικρή σχετικά κάμψη που παρουσίασε το 2008, πρώτο έτος εμφάνισης της μεγάλης χρηματοοικονομικής κρίσης (Βλ. Διάγραμμα το οποίο απεικονίζει τις διεθνείς αφίξεις τουριστών σε εκατ. Άτομα και τις αντίστοιχες διεθνείς εισπράξεις σε δισεκατομμύρια ευρώ και δολάρια ΗΠΑ κατά την περίοδο 1995-2011)

Διάγραμμα 2.6.δ. Διεθνείς αφίξεις τουριστών και διεθνείς εισπράξεις 1995 - 2011



Πάντως, τους δύο πρώτους μήνες του 2012, οι διεθνείς αφίξεις τουριστών αυξήθηκαν κατά 5,7% (Διάγραμμα 5), καθώς η ζήτηση παρέμεινε ισχυρή τόσο στις ανεπτυγμένες όσο και στις αναδυόμενες οικονομίες, παρά τα οικονομικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν πολλές από τις χώρες προέλευσης των τουριστών στην Ευρώπη και στις ΗΠΑ.

Διάγραμμα 2.6.ε. Διεθνείς αφίξεις τουριστών 2008-2012



Πηγή: World Tourism Organization (UNWTO)

Οικοτουρισμός: εναλλακτική και ειδική μορφή τουρισμού

Σύμφωνα με το Κέντρο Επιχειρηματικής και Τεχνολογικής Ανάπτυξης Δυτικής Ελλάδος (ΚΕΤΑ) ο οικότουρισμός είναι «μια μορφή τουρισμού που αναπτύσσεται και διαχειρίζεται με τέτοιο τρόπο ώστε όλη η τουριστική δραστηριότητα - η οποία επικεντρώνεται κατά κάποιο τρόπο σε ένα πόρο φυσικής ή πολιτισμικής κληρονομιάς - να μπορεί να συνεχιστεί στο διηνεκές. Αναζητεί να στηρίξει διαχρονικά την ποιότητα, την ποσότητα και την παραγωγικότητα των συστημάτων των ανθρωπίνων και φυσικών πόρων, ενώ σέβεται και διευκολύνει τις δυναμικές τέτοιων συστημάτων. Είναι φιλικός με τη φύση που περιβάλλει τον άνθρωπο και συμβατός με τοπικά περιβάλλοντα και τοπικές κοινωνίες». Η αειφορικότητα, που εμπεριέχεται στον οικότουρισμό, υποδηλώνει τη συμβιωτική σχέση ανάμεσα στην ανθρώπινη και στην περιβάλλουσα φύση κατά τη διάρκεια της χωρικής μετακίνησης και συνιστά μια υπέρβαση των κυρίαρχων μορφών ταξιδιωτικής αναψυχής.

Η ορεινή Ζάκυνθος προσφέρεται για την ανάπτυξη του οικότουρισμού καθώς διαθέτει σημαντικό φυσικό και πολιτιστικό πλούτο, μοναδικά τοπία, συνδυασμός βουνού και θάλασσας, ήπιο κλίμα και αυθεντικά σημεία αναφοράς. Σύμφωνα με τη γνώμη των ειδικών, αποτελεί ένα «οικολογικό εργαστήριο» με πολύ σημαντικά και ευαίσθητα οικοσυστήματα.

Ο οικότουρισμός από τη φύση του, δίνει έμφαση στην ανάδειξη της φύσης, των οικοσυστημάτων και, πρωτίστως, στις σχέσεις ανθρώπου και φύσης. Φυσικά επειδή οι περισσότεροι επισκέπτες που αναζητούν μια εναλλακτική και ανακαλυπτική εμπειρία ταξιδιού ενδιαφέρονται τόσο για τη φύση όσο και για την ιστορία, την οικονομία, τον τρόπο ζωής και γενικά το πολιτισμό του τόπου, ένα πρόγραμμα οικότουριστικής ανάπτυξης της ορεινής Ζακύνθου πρέπει να συμπεριλάβει όλα τα στοιχεία φύσης και πολιτισμού της περιοχής και να τα αναδείξει σε αφηγήσεις με νόημα και σε αλληλένδετες ενότητες. Η παρούσα μελέτη δε στοχεύει στον οικότουρίστα που έρχεται αποκλειστικά για ορνιθοπαρατήρηση ή για ειδικές διαδρομές στο δάσος. Στοχεύει στους επισκέπτες που αναζητούν εμπειρίες ποιοτικής επαφής με τον τόπο προορισμού. Η φύση και τα οικοσυστήματα πρέπει να πρωταγωνιστούν σε μία πρόταση οικότουριστικής ανάδειξης. Και η φύση της ορεινής Ζακύνθου προσφέρεται για ανακάλυψη και μάθηση ιδίως για την μακραίωνη αλληλεπίδραση ανθρώπου και φύσης, μια ιστορία που έχει πολλά να διδάξει τους σύγχρονους περιηγητές.

Οι δυνατότητες για οικότουριστική ανάπτυξη της ορεινής Ζακύνθου είναι πολλές. Φυσικός πλούτος, πολιτισμική κληρονομιά, «αυθεντικότητα» εμπειρίας, στο βαθμό

που έχει παραμείνει η περιοχή ανεπηρέαστη από τις επιπτώσεις του μαζικού τουρισμού, η διατήρηση της πρωτογενούς παραγωγής και μεταποίησης, το μικρό δίκτυο οικοτουριστικών υποδομών, συντείνουν στο να είναι η ορεινή Ζάκυνθος μια χρυσή ευκαιρία για την εφαρμογή ενός προτύπου εναλλακτικής ανάπτυξης με σεβασμό στη φύση και τον άνθρωπο. Στην εποχή της κρίσης και της ρομαντικής αναβίωσης της επιστροφής στην ύπαιθρο, ένα τέτοιο πρότυπο ανάπτυξης μπορεί να «μορφοποιήσει» την αφηρημένη έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης της υπαίθρου.

Χάρτης 2.6. Απόσπασμα από τον χάρτη του Εθνικού Χωροταξικού Σχεδίου Τουριστικής Ανάπτυξης και σχετικό υπόμνημα





Πηγή: ΦΕΚ 1138 Β 11 06 2009

2.6.1 Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Η Ευρωπαϊκή Ένωση υπήρξε απόρροια της συνθήκης του Μάαστριχ(1992). Δύο ημερομηνίες σταθμοί προσδιορίζουν ωστόσο την εξελικτική πορεία από την δημιουργία της έως τη συνθήκη του Μάαστριχ και την μετονομασία της σε Ευρωπαϊκή Ένωση. Αυτές είναι οι ακόλουθες:

1948 (17 Μαρτίου) Υπογραφή της συνθήκης των Βρυξελλών, με την οποία δημιουργείται η Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση (Δ.Ε.Ε.).

1957 (25 Μαρτίου) Υπογραφή στην Ρώμη των δύο συνθηκών με τις οποίες δημιουργούνται η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (Ε.Ο.Κ.) και η ΕΥΡΑΤΟΜ.

Ο τουρισμός, ως οικονομικός τομέας, δεν είχε προσδιοριστεί στην πραγματική του διάσταση ούτε στην Συνθήκη της Ρώμης (1957) ούτε στην Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (1987). Αντίθετα, μια κοινοτική συλλογιστική άρχισε να δημιουργείται γι'αυτόν τον τομέα από το 1982. Τον Ιούλιο του 1982 η επιτροπή παρουσίασε τις «πρώτες της κατευθύνσεις για μια κοινοτική μορφή του τουρισμού», οι οποίες χρησίμευαν ως βάση των συζητήσεων τόσο στο εσωτερικό της κοινότητας όσο και μαζί των σχετικών επαγγελματικών οργανώσεων. Αυτές οι πρώτες κατευθύνσεις πρότειναν την υιοθέτηση έξι κυρίων στόχων για να αυξηθεί η αποτελεσματικότητα των εθνικών τουριστικών πολιτικών. Αυτοί αφορούν:

- Την αναδιάρθρωση του χρόνου των διακοπών
- Την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς
- Την ανάπτυξη των τουριστικών δραστηριοτήτων στις υπανάπτυκτες οικονομικά περιοχές
- Την προώθηση του κοινωνικού τουρισμού
- Την προώθηση του πολιτιστικού τουρισμού
- Την προώθηση του αγροτουρισμού

Το Φεβρουάριο του 1986 η επιτροπή απηύθυνε μια νέα κοινοποίηση στο συμβούλιο, στην οποία εμπεριέχονταν οι κύριες ιδέες που υπήρχαν ήδη στις «πρώτες της κατευθύνσεις», εμπλουτισμένες ωστόσο με νέες απόψεις.

Τα προτεινόμενα μέτρα αφορούσαν τους εξής ακόλουθους στόχους:

- Διευκόλυνση του τουρισμού στις χώρες της κοινότητας
- Καλύτερη κατανομή του τουριστικού προϊόντος στο χώρο και στο χρόνο
- Αποτελεσματικότερος προσανατολισμός των παρεμβάσεων των κοινοτικών χρηματοδοτικών οργανισμών
- Καλύτερη πληροφόρηση και προστασία των τουριστών
- Βελτίωση του πλαισίου εργασίας των τουριστικών επαγγελματιών

- Διεύρυνση του προβληματισμού του τομέα και οργάνωση της παροχής συμβούλων και συνεργασίας

Το 1988 χαρακτηρίζεται ως η αφετηρία μιας νέας περιόδου για την ανάπτυξη του τουρισμού στα πλαίσια της κοινότητας. Από τις πρωτοβουλίες της Ελληνικής Προεδρίας, συγκλήθηκε το πρώτο συμβούλιο υπουργών τουρισμού, οι εργασίες του οποίου, παρά τον άτυπο χαρακτήρα τους, οδήγησαν στην ανακήρυξη του έτους 1990 σε «Ευρωπαϊκό Έτος Τουρισμού». Επίκεντρο της πρωτοβουλίας αυτής αποτέλεσαν τα εξής σημεία παρέμβασης:

- Η προβολή και αξιοποίηση του οικονομικού και ενοποιητικού ρόλου του τουρισμού προς την κατεύθυνση της ενιαίας αγοράς
- Η αύξηση του ενδοκοινοτικού τουρισμού
- Η εξισορρόπηση της χρονικής κατανομής της τουριστικής κίνησης
- Η προώθηση εναλλακτικών μορφών τουριστικής δράσης
- Η χρηματοοικονομική υποστήριξη μέσω κοινών Ευρωπαϊκών Προγραμμάτων (Κ.Ε.Π.)

Το 1992, με απόφαση του συμβουλίου (13/07/1992), υιοθετήθηκε το «Σχέδιο Κοινοτικών Δράσεων υπέρ του Τουρισμού», με τριετή διάρκεια (από 01/01/1993) το οποίο περιλαμβάνει τους ακόλουθους τομείς δραστηριοποίησης:

- Βελτίωση των γνώσεων στον τομέα του τουριστικού και ενίσχυση της συνοχής των ενεργειών
- Χρονικός καταμερισμός των διακοπών
- Διεθνικές ενέργειες σε τρίτες χώρες
- Πολιτιστικός τουρισμός
- Περιβαλλοντικός τουρισμός
- Αγροτουρισμός
- Κοινωνικός τουρισμός
- Τουρισμός των νέων

Διαδικασίες κατάρτισης

Η τουριστική πολιτική της Ε.Ε. έχει ως στόχο να προωθήσει μια ισόρροπη τουριστική ανάπτυξη στις χώρες μέλη. Γι' αυτόν το λόγο, η Ε.Ε. οριοθετεί τους πρωταρχικούς τομείς στους οποίους οι κοινές ενέργειες μπορούν να συμβάλουν στην επίλυση των προβλημάτων και στην ανάπτυξη του τουρισμού στις χώρες μέλη. Οι στόχοι της τουριστικής πολιτικής της Ε.Ε. αφορούν ουσιαστικά τέσσερις κυρίους τομείς:

- Την ελεύθερη μετακίνηση και την προστασία των τουριστών
- Το πλαίσιο εργασίας των τουριστικών επαγγελματιών
- Τις μεταφορές
- Την περιφερειακή ανάπτυξη

2.6.2 Εθνική Πολιτική, Πολιτική της Περιφέρειας

Τουριστική πολιτική (διεθνής, εθνική, τοπική)

Από το 1970 και μετά παρατηρείται μια εντυπωσιακή σε όγκο και εύρος αύξηση των πολιτικών προγραμματισμού και διαχείρισης της τουριστικής ανάπτυξης. Πολλές από τις πολιτικές αυτές προέρχονται από διεθνείς οργανισμούς (Ευρωπαϊκή Ένωση, ΜΤΟ, ΟΗΕ κ.λπ.), ενώ άλλες από αναπτυγμένες «τουριστικές» χώρες και αφορούν διαφορετικές πτυχές της τουριστικής ανάπτυξης. Τέλος, η συστηματική προσπάθεια για αποκέντρωση στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων έχει ενισχύσει ιδιαίτερα το ρόλο των ΟΤΑ και των άλλων περιφερειακών φορέων στο σχεδιασμό και την προώθηση πολιτικών σχετικών με την τουριστική ανάπτυξη. Είναι άλλωστε κοινό χαρακτηριστικό της τουριστικής πολιτικής πολλών χωρών η ενίσχυση της «τοπικότητας» στον προγραμματισμό και τη διαχείριση της τουριστικής ανάπτυξης.

Οι επιδιώξεις της εθνικής τουριστικής πολιτικής.

Η τουριστική ανάπτυξη σύντομα οδήγησε στην διαμόρφωση μιας πιο συγκεκριμένης εικόνας όσον αφορά στην τουριστική πολιτική και τις επιδιώξεις της και στην οριοθέτηση κανόνων - στόχων σε εθνικό επίπεδο. Οι επιδιώξεις λοιπόν της εθνικής τουριστικής πολιτικής διαμορφώνονται ως εξής:

- Την επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου
- Την ανάδειξη και προστασία του περιβάλλοντος (φυσικού και ανθρωπογενούς) ως τουριστικού πόρου

- Την ανάπτυξη των τουριστικών πόρων της αγροτικής ζώνης και των ορεινών όγκων στα πλαίσια της αειφορικής ανάπτυξης

Με επίκεντρο αυτούς τους στόχους διαμορφώνονται:

η θεσμική-κανονιστική και η αναπτυξιακή-επενδυτική διάσταση της τουριστικής πολιτικής

Τουριστικές πολιτικές των διακοπών

Σε συσχέτισμό με τις επιδιώξεις της εθνικής τουριστικής πολιτικής, οι πολιτικές των διακοπών μπορούν να διαμορφώνονται με κεντρικό άξονα:

- Το "νέο μοντέλο" διακοπών (εναλλακτικό)
- Την αναδιάρθρωση και ποιοτική βελτίωση του "κυρίαρχου μοντέλου"
- Τις επιμέρους παρεμβάσεις σ' έναν αριθμό τουριστικών προϊόντων

Η πολιτική των διακοπών μπορεί να δομηθεί σύμφωνα μ' έναν αριθμό κοινωνικών και πολιτιστικών επιδιώξεων και στόχων που αφορούν:

- Τη μείωση των ανισοτήτων σχετικά με τις δυνατότητες πρόσβασης των ατόμων στις διακοπές
- Τη βελτίωση του επιπέδου ζωής του πληθυσμού του τόπου υποδοχής
- Την ανάπτυξη και προώθηση των εναλλακτικών μορφών τουρισμού
- Την προώθηση πιλοτικών εφαρμογών σχετικά με την αναψυχή, τις πολιτιστικές και κοινωνικές δραστηριότητες
- Την υιοθέτηση σύγχρονων μεθόδων διαχείρισης και εμπορικοποίησης των τουριστικών προϊόντων
- Τον επαναπροσδιορισμό της κοινωνικής προστιθέμενης αξίας: υποδοχή των ασθενέστερων κοινωνικά στρωμάτων, πολιτιστικές δράσεις, προστασία και ανάδειξη του τόπου υποδοχής κτλ.

2.6.3 Κυριότερα προβλήματα

Τα κύρια προβλήματα που συνδέονται με την ανάπτυξη και τη βιωσιμότητα της τουριστικής βιομηχανίας στη Ζάκυνθο, είναι τα παρακάτω:

- Έντονη εποχικότητα: Πρακτικά, η τουριστική περίοδος στη Ζάκυνθο διαρκεί πέντε περίπου μήνες (Μάιο – Οκτώβριο,) ενώ το υπόλοιπο διάστημα η τουριστική αγορά

πολύ με ανοικοδόμηση ξενοδοχείων και παραθεριστικών κατοικιών στις λοφώδεις παραθαλάσσιες πλαγιές.

Δίκτυο δασικών δρόμων και αντιπυρικών ζωνών έχει διανοιχθεί σε ικανοποιητικό επίπεδο μέσα στην περιοχή μελέτης, καθώς και σε αρκετή απόσταση από τα όριά της, αξιοποιώντας επίσης και παλιό δίκτυο δρόμων που οδηγεί στους ελαιώνες και τις στάνες της περιοχής. Μερικοί από αυτούς βρίσκονται πολύ κοντά στις άκριες των απόκρημνων ακτών και ακολουθούν παράλληλη πορεία με αυτές.

Οι δρόμοι αυτοί δεν έχουν αρνητική επίδραση στη φυσική βλάστηση της περιοχής με δεδομένο ότι θα χρησιμοποιούνται και στο μέλλον για τον στόχο που κατασκευάστηκαν, δηλαδή για τη μετακίνηση των τουριστών και επιχειρηματιών προς τους κολπίσκους και για τη μετακίνηση των δασικών και πυροσβεστικών οχημάτων, καθώς και των αγροτών και κτηνοτρόφων.

Δυστυχώς το δεύτερο δεν συμβαίνει καθόσον την τουριστική περίοδο που συμπίπτει με την ευπαθή περίοδο εκδήλωσης πυρκαγιών, οι επισκέπτες μετακινούνται σε όλες τις απόμερες και δύσβατες πολλές φορές δασικές περιοχές που το νέο δασικό δίκτυο τους επιτρέπει να προσεγγίσουν. Αυτή η ανεξέλεγκτη πρόσβαση αυξάνει τους κινδύνους πυρκαγιάς, διότι καθίσταται αδύνατον να φυλάγεται όλη αυτή η έκταση.

Ο τουρισμός είναι επίσης ένα σύνθετο πρόβλημα για το οποίο θα πρέπει να βρεθούν εφικτές και αποτελεσματικές λύσεις. Καλώς ή κακώς, η οικονομία του νησιού εξαρτάται κατά κύριο λόγο από τον τουρισμό, άρα δεν είναι δυνατόν να περιοριστεί ιδιαίτερα. Στην περιοχή μελέτης δεν έχει υπάρξει ουσιαστικά ακόμη τουριστική ανάπτυξη. Οι δραστηριότητες που παρατηρούνται αφορούν ημερήσιες εκδρομές τουριστών, είτε ομαδικά είτε ατομικά, των οποίων η βάση βρίσκεται αλλού.

Η κύρια επίδραση του τουρισμού αυτή τη στιγμή στις δυτικές ακτές είναι η αυξημένη όχληση της φώκιας στα καταφύγια της και για αυτόν τον λόγο εγκαταλείπονται τουλάχιστον ορισμένα από αυτά κατά την τουριστική περίοδο. Πιθανόν εξάλλου, όπως έχει ήδη τονιστεί, η αυξημένη όχληση να γίνεται αιτία για μειωμένη αναπαραγωγή της φώκιας. Η είσοδος τουριστών που ασχολούνται με ερασιτεχνική αλιεία ή υποβρύχια κατάδυση ή, ακόμη, και απλώς από περιέργεια σε θαλάσσια σπήλαια σαφώς είναι ένα μεγάλο πρόβλημα για τον πληθυσμό της φώκιας στην περιοχή. Μελλοντικά ωστόσο, μια άναρχη ανάπτυξη των δυτικών ακτών κατά τα πρότυπα του Λαγανά ή της Κέρκυρας θα οδηγήσει σίγουρα τη φώκια στην οριστική εγκατάλειψη των φυσικών οικοτόπων της και θα πρέπει απαραίτητα να αποφευχθεί.

Συμπερασματικά να σημειωθεί εδώ ότι, όσο η περιοχή δεν έχει ουσιαστικά αναπτυχθεί ακόμη, είναι σχετικά εύκολο να οδηγηθεί σε μοντέλα ήπιας ανάπτυξης και να αποφευχθούν οι καταστροφικές συνέπειες του μαζικού τουρισμού, ο οποίος εντέλει καταστρέφει μακροπρόθεσμα και την ίδια την υπόστασή του με αποτέλεσμα, οι τοπικές κοινωνίες να βρεθούν μπροστά σε αδιέξοδο εφόσον η υποδομή που έχει δημιουργηθεί θα παραμείνει αναγκαστικά και η κατάσταση δεν είναι αναστρέψιμη.

Επιδράσεις της οικοδομικής δραστηριότητας

Οι επιδράσεις της οικοδομικής δραστηριότητας και ιδιαίτερα εκτός οικιστικών ορίων στο φυσικό περιβάλλον είναι άμεσες και έμμεσες. Ως άμεσες θεωρούνται οι επιπτώσεις, που απορρέουν από την κατασκευή κτισμάτων σε ευαίσθητα οικοσυστήματα.

Η "απώλεια φυσικής επιφάνειας" από την ανοικοδόμηση είναι διπλής σημασίας. Ελαττώνεται σημαντικά ο ελεύθερος χώρος του φυσικού τοπίου/χώρου διότι την κατασκευή του οικοδομήματος συνοδεύει και μία σειρά κατασκευών προσπέλασης, εξυπηρέτησης και υποδομής και αφετέρου συντελείται και μία "οπτική απώλεια" στο σύνολο της περιοχής, όπου είναι ορατό το οικοδόμημα. Αυτή η "οπτική εντύπωση" μεγαλώνει ανάλογα με τη μορφολογία και τον περιβάλλοντα χώρο ενός κτίσματος.

Γενικά, το φαινόμενο της χωρίς κανόνες ανοικοδόμησης τόσο των ορεινών όσο και των παραλιακών ζωνών εκτός από την απώλεια των φυσικών οικοτόπων, προκαλεί αισθητική υποβάθμιση της περιοχής με όλα τα συνεπακόλουθα της και εμπόδιο στην οργάνωση και μελλοντική πορεία της τουριστικής δραστηριότητας.

Έχει παρατηρηθεί ότι όσο αυξάνει η ανοικοδόμηση και "αστικοποιείται" ο χώρος, τόσο μεγαλύτερα προβλήματα ρύπανσης και επιβάρυνσης υπάρχουν (θόρυβος, λύματα, κ.ά.). Τα προβλήματα αυτά διογκώνονται στην περίπτωση έλλειψης τεχνικών υποδομών.

Η διαπίστωση του "τουριστικού" χαρακτήρα της περιοχής, καθώς και η έρευνα των οικοδομικών αδειών των τελευταίων ετών οδηγεί σαφώς στο συμπέρασμα, ότι πρόκειται για οικοδόμηση κυρίως τουριστικών καταλυμμάτων (ξενώνες, ενοικιαζόμενα δωμάτια).

Το Νέο Αναπτυξιακό Μοντέλο για τον Ζακυνθινό Τουρισμό

Κατά την τελευταία δεκαετία ο Ζακυνθινός τουρισμός αντιμετωπίζει ολοένα μεγαλύτερα και δυσκολότερα προβλήματα. Συγκεκριμένα:

Συζητάμε συνεχώς για επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου και αντ' αυτού αντιμετωπίζουμε μία συνεχώς αυξανόμενη συρρίκνωση.

Στοχεύουμε στην αναβάθμιση της ποιότητας του τουριστικού μας προϊόντος, αλλά προσελκύουμε όλο και εισοδηματικά χαμηλότερα τμήματα επισκεπτών, με υψηλές κλίσεις προς την παραβατικότητα.

Ζητούμε όλοι μεγαλύτερη και καλύτερη αστυνόμευση κι ευνομία και οδηγούμαστε σε όλο και μεγαλύτερη ανομία, παραβατικότητα και παρανομία.

Επενδύουμε όλο και περισσότερο, ενώ οι αποδόσεις των επενδύσεων φθίνουν και η πληρότητα των καταλυμάτων μας μειώνεται συνεχώς.

Γνωρίζουμε ότι χρειαζόμαστε καλύτερα εκπαιδευμένο προσωπικό, αλλά αυξάνεται συνεχώς η πρόσληψη ανειδίκευτου προσωπικού.

Αναγνωρίζουμε την ανάγκη μιας σταθερής πολιτικής για τον τουρισμό, σε εθνικό και τοπικό επίπεδο, κι όμως αλλάζουμε τις πολιτικές μας ηγεσίες και τις πολιτικές μας για τον τουρισμό συχνότερα.

Είναι προφανές, συνεπώς, ότι το υφιστάμενο αναπτυξιακό μοντέλο του Ζακυνθινού τουρισμού, το οποίο ακολουθήσαμε κατά την τελευταία 20ετία, δεν μπορεί να μας οδηγήσει στο μέλλον. Προτού, όμως, πάρουμε τις οποιοσδήποτε αποφάσεις για την μελλοντική ανάπτυξη της τουριστικής μας οικονομίας, οφείλουμε να αναλύσουμε με αυστηρότητα την μέχρι τώρα πορεία μας, επισημαίνοντας και αναγνωρίζοντας με απόλυτη ειλικρίνεια τα λάθη που διαπράξαμε και μετά να σχεδιάσουμε όλοι μαζί τον οδικό χάρτη που πρέπει να ακολουθήσουμε στο εγγύς και απώτερο μέλλον, θέτοντας με ειλικρίνεια και κοινή συναίνεση τους μελλοντικούς μας στόχους.

2.7 ΟΙΚΙΣΜΟΙ, ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ

Στη Ζάκυνθο υφίστανται τα ακόλουθα χωριά κατ' αλφαβητική σειρά: Αγαλάς, Άγια Μαρίνα, Άγιος Δημήτριος, Άγιος Κήρυκος, Άγιος Λέοντας, Άγιος Νικόλαος (Κοιλιωμένος), Άγιοι Πάντες, Ακρωτήρι, Αλικανάς, Αμπελόκηποι, Αναφωνήτρια, Άνω

Γερακάρι, Αργάσι, Βανάτο, Βασιλικό, Άνω Βολίμες, Βολίμες, Κάτω Βολίμες, Βουγιάτο, Γαϊτάνι, Γαλάρο, Γύρι, Εξωχώρα Ζακύνθου, Καλαμάκι, Καλιπάδο, Καλλιθέα, Καταστάρι, Κάτω Γερακάρι, Κερί, Κυψέλη, Λαγκαδάκια, Λαγώποδο, Λιθακιά, Λούχα, Μαρίες, Μαχαιράδο, Μέσο Γερακάρι, Μουζάκι, Μπόχαλη, Ορθονιές, Παντοκράτορας,

Πηγαδάκια, Πλάνος, Ρομίρι, Σαρακηνάδο, Σκουληκάδο, Τραγάκι, Τσιλιβί, Φιολίτη, Βαρρές, Φαγιάς, Σκινάρι, Καμπί.

Στην περιοχή μελέτης περιλαμβάνεται η Λίμνη Κερίου, η περιοχή Μαραθίας, το Πόρτο Ρόξα, το Κορακονήσι, ο Λιμνιώνας, το Πόρτο Βρώμι, το Ναυάγιο, οι Βολίμες, η παραλία Σέληνας, οι γαλάζιες σπηλιές, ο Μακρύς Γιαλός, ο Άγιος Νικόλαος, τα Ξύγκια παραλίες που ήδη έχουν δεχτεί τις επιδράσεις της μέχρι τώρα τουριστικής ανάπτυξης της Ζακύνθου. Όλες όμως χαρακτηρίζονται από ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που τις κάνουν να αποτελούν σημεία αναφοράς για τις φυσικές ομορφιές της Ζακύνθου.

Στη χερσαία αντίστοιχα περιοχή στην ορεινή Ζάκυνθο, τα πιο χαρακτηριστικά χωριά είναι: το Κερί, ο Αγαλάς, ο Κοιλιωμένος, Άγιος Λέων, Έξω Χώρα, η Λούχα, το Γύρι, το Καμπί, οι Μαριές, οι Βολίμες, η Αναφωνήτρια, το Σχινάρι. Σε όλα τα προαναφερόμενα χωριά υπάρχουν ήπιες τουριστικές υποδομές, με εξαίρεση το Κερί όπου η ανάπτυξη είναι πολύ πιο έντονη. Οι πολιτιστικές εκδηλώσεις, το παραδοσιακό χρώμα, η ύπαρξη παλαιών κτιρίων, οι οικοτουριστικές προτάσεις επίσκεψης, οι ενεργοί συνεταιρισμοί προσδίδουν ευρύτερα στην περιοχή μία άλλη δυναμική ανάπτυξης με παραμέτρους την οικονομία, την κοινωνία και το περιβάλλον.

Εξέλιξη και μορφή των οικισμών

Στην εξέλιξη της διάρθρωσης των οικισμών διαχρονικά, αλλά και στη σημερινή μορφή τους σπουδαίο ρόλο έπαιξαν οι κλιματικοί και ιστορικοί λόγοι και οι δυνατότητες απασχόλησης των κατοίκων. Σήμερα παρατηρείται μια επέκταση παλαιότερων οικισμών προς τη θάλασσα, η ανάπτυξη των επιτειών τους (Λιθακιά – Αγ. Σώστης, Κερί-Λίμνη Κερίου) ή ακόμα και δημιουργία νέων παραθαλάσσιων οικιστικών ενοτήτων, εξέλιξη που απορρέει από την ραγδαία ανάπτυξη του τουρισμού (εις βάρος της γεωργίας).

Κάλυψη και χρήσεις γης

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται οι χρήσεις γης για την περιφέρεια, το νομό και την επαρχία.

Πίνακας 2.7.α. Κατανομή της έκτασης κατά περιφέρεια, νομό, επαρχία στις βασικές κατηγορίες χρήσεως, με την διάκριση πεδινών, ημιορεινών και ορεινών κοινοτήτων Εκτάσεις σε χιλιάδες στρέμματα

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ, ΝΟΜΟΣ, ΕΠΑΡΧΙΑ	ΜΟΡΦΗ ΑΝΑΓΛΥ-ΦΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ	ΣΥΝΟΛΟ ΕΚΤΑΣΕΩΝ	ΚΑΛΛΙΕΡΓΟΥΜΕΝΕΣ ΕΚΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΓΡΑΝΑΠΑΥΣΕΙΣ	ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΙ Ή ΔΗΜΟΤΙΚΟΙ ΒΟΣΚΟΤΟΠΟΙ	ΑΛΛΟΙ (ΔΙΔΩΤΙΚΟΙ ΚΛΠ.) ΒΟΣΚΟΤΟΠΟΙ	ΔΑΣΗ	ΕΚΤΑΣΕΙΣ ΠΟΥ ΚΑΛΥΠΤΟΝΤΑΙ ΑΠΟ ΝΕΡΑ	ΕΚΤΑΣΕΙΣ ΠΟΥ ΠΙΑΝΟΥΝ ΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ (ΔΡΟΜΟΙ, ΠΛΑΤΕΙΕΣ ΚΛΠ.)	ΆΛΛΕΣ ΕΚΤΑΣΕΙΣ
ΙΟΝΙΟΙ ΝΗΣΟΙ	266	2306.9	793.7	166.1	916.3	212. 0	30.3	148.9	39.5
ΠΕΔΙΝΕΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ	144	813.3	421.5	9.1	199.7	38.5	18.5	104.1	21.9
ΗΜΙΟΡΕΙΝΕΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ	76	945.8	264.2	72.2	457.1	100. 4	9.9	30.8	11.3
ΟΡΕΙΝΕΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ	46	547.8	108.1	84.9	259.6	73.1	1.8	14.0	6.3
ΝΟΜΟΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ	47	405.6	163.9	17.4	123.0	74.1	2.7	23.4	1.0
ΠΕΔΙΝΕΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ	31	159.4	97.5	0.0	39.0	2.1	1.8	18.8	0.1
ΗΜΙΟΡΕΙΝΕΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ	15	242.5	64.5	17.4	82.7	71.6	0.9	4.5	0.8
ΟΡΕΙΝΕΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ	1	3.6	1.9	0.0	1.3	0.3	0.0	0.1	0.1
ΕΠΑΡΧΙΑ ΖΑΚΥΝΘΟΥ	47	405.6	163.9	17.4	123.0	74.1	2.7	23.4	1.0
ΠΕΔΙΝΕΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ	31	159.4	97.5	0.0	39.0	2.1	1.8	18.8	0.1
ΗΜΙΟΡΕΙΝΕΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ	15	242.5	64.5	17.4	82.7	71.6	0.9	4.5	0.8
ΟΡΕΙΝΕΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΕΣ	1	3.6	1.9	0.0	1.3	0.3	0.0	0.1	0.1

Πηγή: ΕΣΥΕ 1991

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται οι χρήσεις γης μέσα στα όρια των κοινοτήτων της ευρύτερης περιοχής μελέτης.

Πίνακας 2.7.β. Χρήσεις γης στην ευρύτερη περιοχή μελέτης. Εκτάσεις σε χιλιάδες στρέμματα , Η = Ημιορεινές κοινότητες

ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	ΜΟΡΦΗ ΑΝΑΓΛΥ-ΦΟΥ ΕΞΑΦΟΥΣ	ΣΥΝΟΛΟ ΕΚΤΑΣΕΩΝ	ΚΑΛΛΙΕΡΓΟΥΜΕΝΕΣ ΕΚΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΓΡΑΝΑΠΛΑΣΕΙΣ	ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΙ Ή ΔΗΜΟΤΙΚΟΙ ΒΟΣΚΟΤΟΠΟΙ	ΑΛΛΟΙ (ΙΔΙΩΤΙΚΟΙ ΚΛΠ.) ΒΟΣΚΟΤΟΠΟΙ	ΔΑΣΗ	ΕΚΤΑΣΕΙΣ ΠΟΥ ΚΑΛΥΠΤΟΝΤΑΙ ΑΠΟ ΝΕΡΑ	ΕΚΤΑΣΕΙΣ ΠΟΥ ΠΙΣΑΝΟΥΝ ΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ (ΔΡΟΜΟΙ, ΠΛΑΤΕΙΕΣ ΚΛΠ.)	ΆΛΛΕΣ ΕΚΤΑΣΕΙΣ
ΑΓΑΛΑ	Η	22.0	3.4	0.0	7.9	10.5	0.0	0.2	0.0
ΑΓ. ΛΕΟΝΤΟΣ	Η	27.3	4.5	0.0	4.4	18.1	0.0	0.2	0.0
ΑΝΑΦΩΝΗΤΡΙΑΣ	Η	12.7	2.2	4.1	2.8	3.3	0.0	0.1	0.2
ΒΟΛΙΜΩΝ	Η	35.7	10.1	0.0	14.1	10.9	0.0	0.6	0.0
ΕΞΩ ΧΩΡΑΣ	Η	18.9	3.1	0.0	9.2	6.3	0.0	0.3	0.0
ΚΕΡΙΟΥ	Η	17.2	7.1	0.0	6.4	3.0	0.5	0.3	0.0
ΚΟΙΛΙΩΜΕΝΟΥ	Η	27.0	7.4	0.0	9.5	10.0	0.0	0.2	0.0
ΜΑΡΙΩΝ	Η	19.0	2.9	0.0	6.7	9.0	0.0	0.4	0.1
ΣΥΝΟΛΟ		179.8	40.7	4.1	61.0	71.1	0.5	2.3	0.3

Πηγή: ΕΣΥΕ 1991

Πρόκειται για 8 ημιορεινές κοινότητες, συνολικής έκτασης 17.980 στρ., με επικρατούσες χρήσεις γης: τα δάση (ποσοστό 39,5%), τα ιδιωτικά βοσκοτόπια (ποσοστό 33,9%) και τις καλλιεργούμενες εκτάσεις (ποσοστό 22,6%).

Οι κοινότητες Αγαλά και Μαριών καλύπτονται κυρίως από δάσος (ποσοστά 47,7% και 47,4% αντίστοιχα) και δευτερευόντως από ιδιωτικά βοσκοτόπια.

Η κοινότητα Άγ. Λέοντος καλύπτεται κυρίως από δάσος (ποσοστό 66,3%).

Η κοινότητα Αναφωνήτριας καλύπτεται στο μεγαλύτερο ποσοστό της από βοσκοτόπια, που σε αντίθεση με τις άλλες κοινότητες ανήκουν σε ποσοστό 32,3% στην ίδια την κοινότητα.

Η κοινότητα Βολιμών και Κοιλιωμένου καλύπτονται σχετικά ισοδύναμα από ιδιωτικά βοσκοτόπια, δάσος και καλλιεργούμενες εκτάσεις.

Η κοινότητα Έξω Χώρας καλύπτεται στο μεγαλύτερο ποσοστό της από ιδιωτικά βοσκοτόπια (ποσοστό 48,7%).

Η κοινότητα Κερίου έχει μεγάλο ποσοστό (41,35%) καλλιεργούμενων εκτάσεων και σχετικά χαμηλό ποσοστό δάσους (17,3%) συγκριτικά με τις άλλες κοινότητες. Είναι η μοναδική κοινότητα που διαθέτει εκτάσεις με εσωτερικά νερά (Υγρότοπος Λίμνης Κερίου).

Χρήσεις γης

Η Περιφέρεια των Ιονίων Νήσων αντιπροσωπεύει λιγότερο από το 2% της συνολικής έκτασης της χώρας. Η έκταση του νομού Ζακύνθου ισούται με το 17% της έκτασης όλης της περιφέρειας.

Στη Ζάκυνθο διακρίνονται δύο τμήματα: το ανατολικό που είναι πεδινό και το δυτικό που είναι ορεινό. Η συγκεκριμένη γεωμορφολογία συνετέλεσε στην άνιση ανάπτυξη των δυο τμημάτων της. Το ανατολικό τμήμα της παρουσίασε μια υπέρμετρη τουριστική ανάπτυξη. Αντίθετα, στο δυτικό τμήμα της παρουσιάζεται στασιμότητα και μείωση της αγροτικής δραστηριότητας στους οικισμούς της Ρίζας του όρους Βραχίωνα και αδυναμία ανάπτυξης των ακτών του που παρουσιάζουν έντονες κλίσεις.

Πίνακας 2.7.γ. Χρήσεις γης (βλάστηση) στην ορεινή ζώνη της Ζακύνθου (σε στρέμματα το 1985 και το 2000)

Χρήσεις γης	1985	2000
Πεύκα πυκνά	31445	29700
Πεύκα αραιά	41195	39500
Θάμνοι πυκνοί	92140	93280
Θάμνοι αραιοί	25500	29540
Γεωργ. Καλ.	37535	31400
Βοσκ.-Φρύγανα	3350	6780
Άγονα	3685	4590
Οικισμοί	3910	3970
Σύνολο	238760	238760

Πηγή: Υπουργείο Γεωργίας

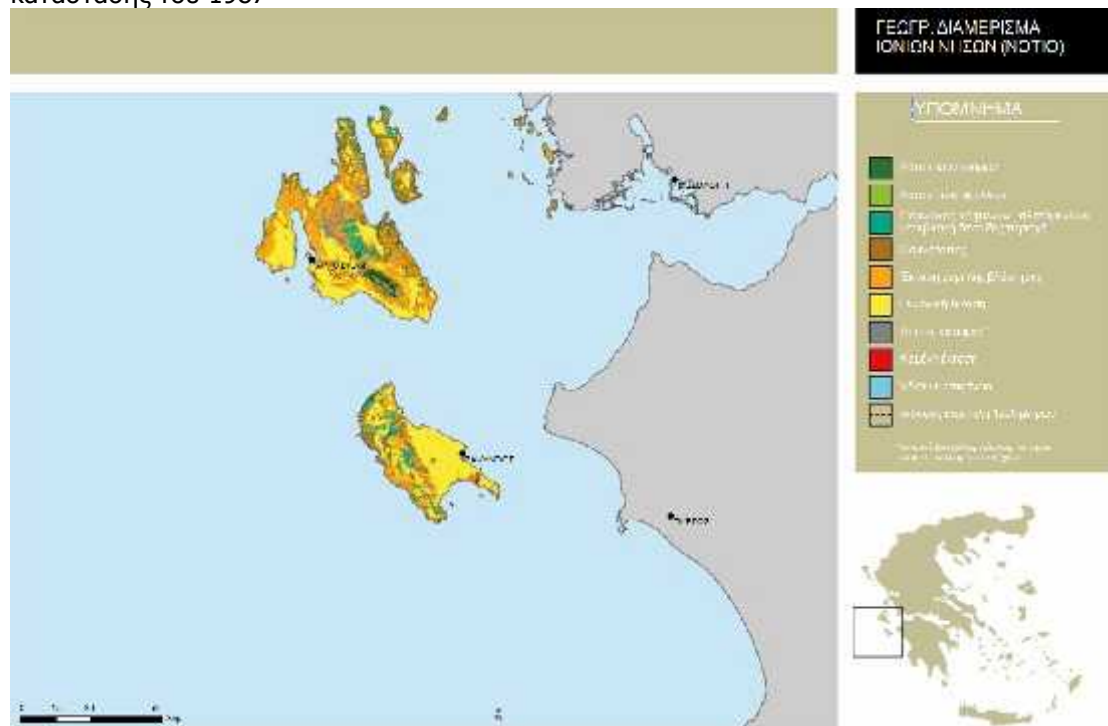
Τα συγκριτικά στοιχεία χρήσεων γής που παρατέθηκαν στον προηγούμενο πίνακα προέκυψαν από τις εμβαδομετρήσεις των θεματικών χαρτών κλίμακας 1:20.000 του Υπουργείου Γεωργίας, οι οποίοι συντάχθηκαν από αεροφωτογραφίες έτους λήψης 1985 και από την ανάλυση δορυφορικής εικόνας έτους λήψης 2000.

Συγκρίνοντας τις διαφορές στις χρήσεις γης και τη βλάστηση στον ορεινό χώρο που ανήκει στην ευρύτερη περιοχή μελέτης μεταξύ 1985 και 2000 διαπιστώθηκαν τα εξής:

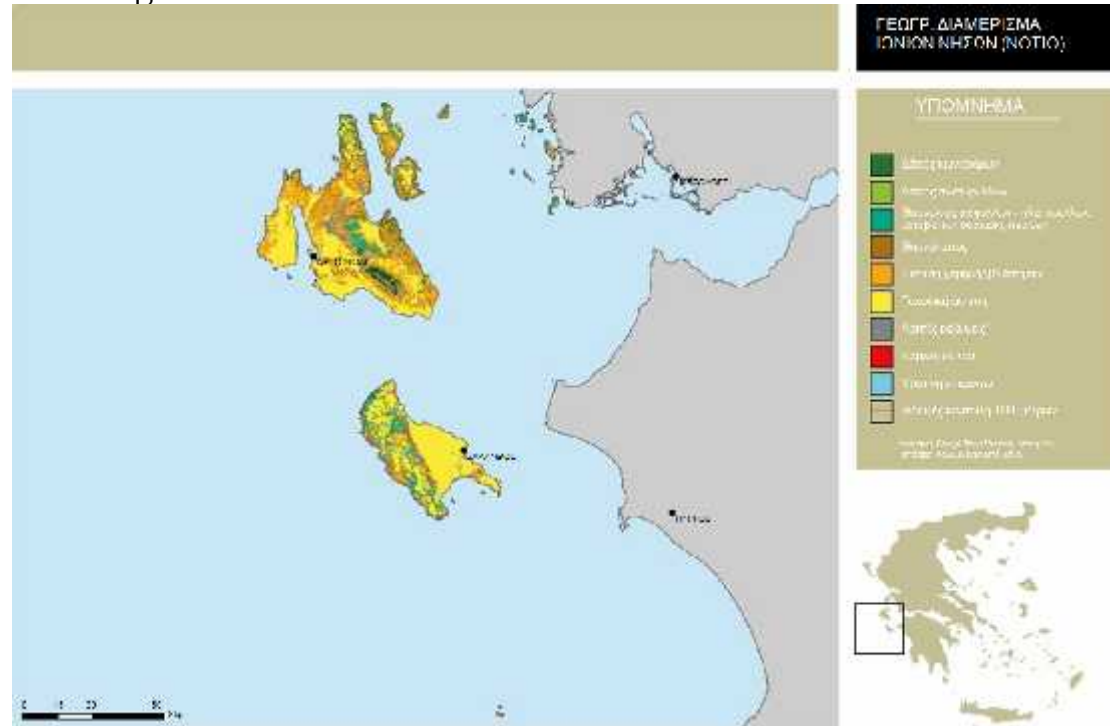
- Μείωση των Γ.Κ. (6000 στρέμματα περίπου)
- Αύξηση των χέρσων και χορτολιβαδικών εκτάσεων (3000 στρ. περίπου)
- Μικρή μείωση των πευκοδασών (3000 στρ. περίπου)
- Αύξηση της μακίας βλάστησης (χαμηλή θαμνώδης βλάστηση, κατά 4000στρ. περίπου)

Εμφανής είναι η εγκατάλειψη του ορεινού χώρου, αποτέλεσμα της έντονης ανάπτυξης του μαζικού τουρισμού στις παράλιες περιοχές, οι οποίες είναι πλέον κορεσμένες με ορατά τα σημεία διατάραξης του κοινωνικοοικονομικού ιστού χωρίς τα αναμενόμενα ανταποδοτικά οφέλη. Το φυσικό περιβάλλον υποβαθμίζεται συνεχώς και οι φυσικοί πόροι του νησιού εξαντλούνται. Ακολουθούν χαρτογραφικές απεικονίσεις για τις χρήσεις γης στο Ν. Ζακύνθου.

Εικόνα 2.7.β. Χαρτογραφική απεικόνιση των βασικών τύπων κάλυψης γης. Αποτύπωση της κατάστασης του 1987

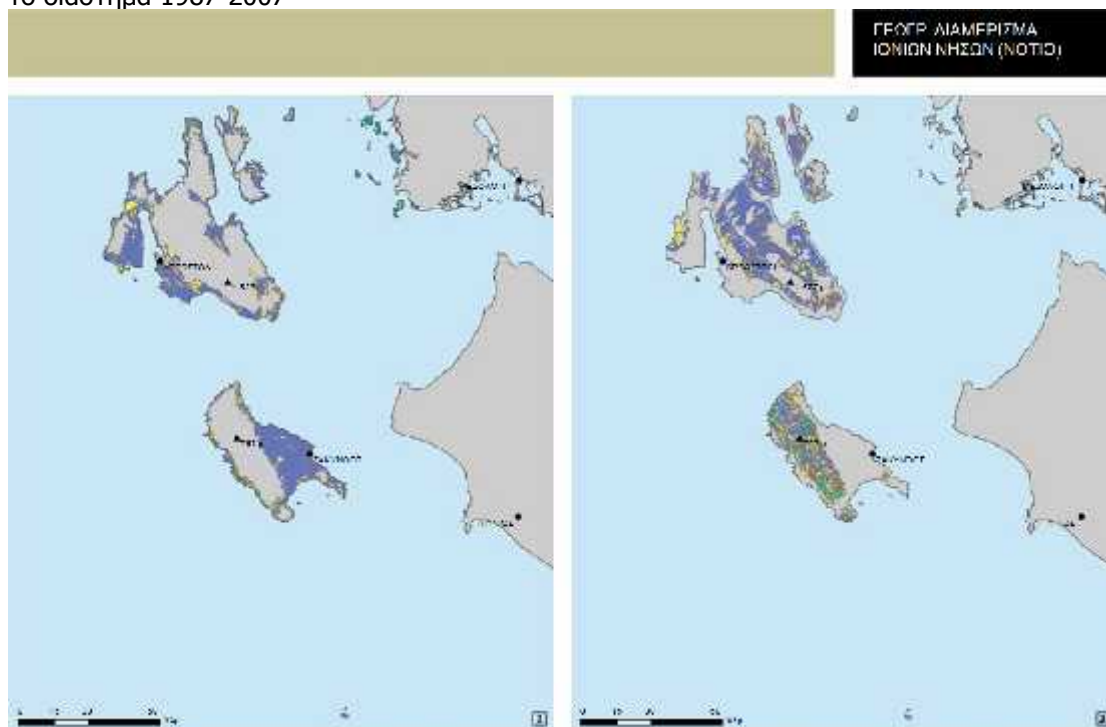


Εικόνα 2.7.γ. Χαρτογραφική απεικόνιση των βασικών τύπων κάλυψης γης. Αποτύπωση της κατάστασης του 2007





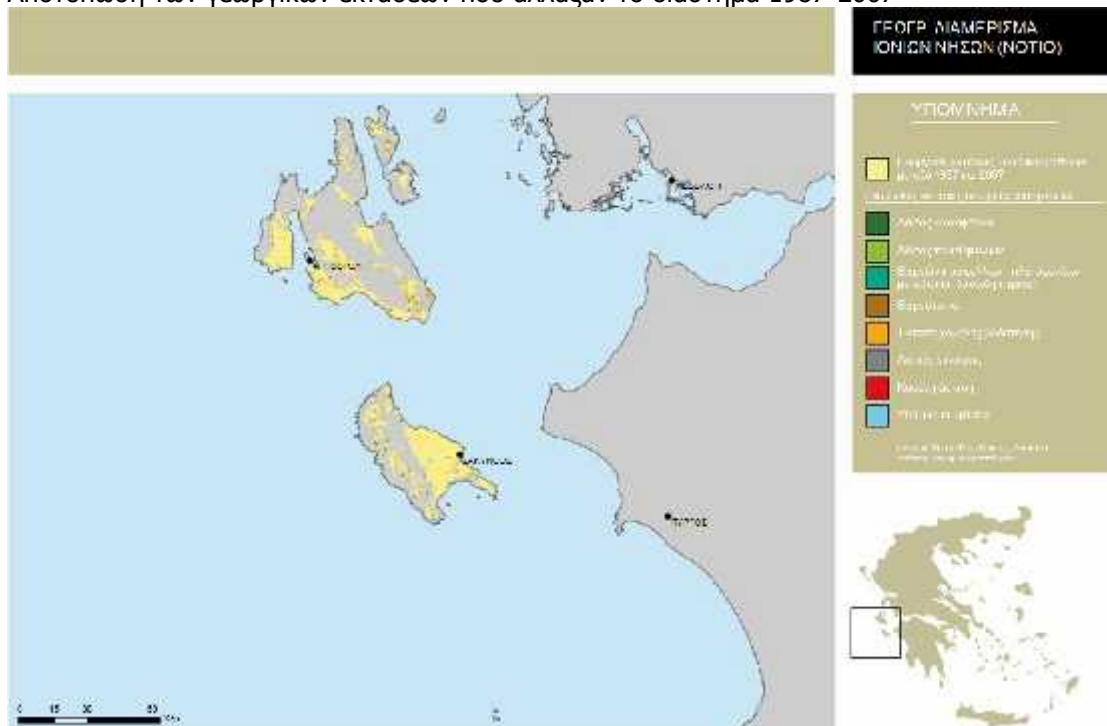
Εικόνα 2.7.δ. Χαρτογραφική απεικόνιση των εκτάσεων που άλλαξαν ανά υψομετρική ζώνη το διάστημα 1987-2007



ΜΕΛΕΤΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ, ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΟΡΕΙΝΗΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ

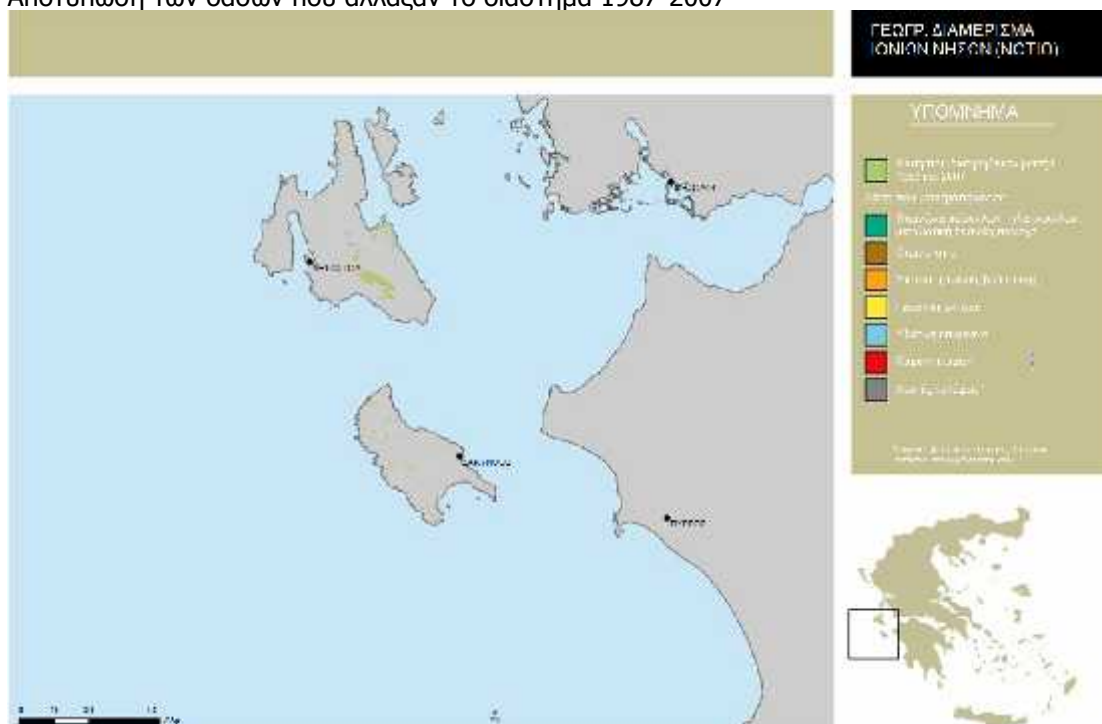


Εικόνα 2.7.ε. Χαρτογραφική απεικόνιση των κυριότερων αλλαγών στις καλύψεις γης. Αποτύπωση των γεωργικών εκτάσεων που άλλαξαν το διάστημα 1987-2007





Εικόνα 2.7.στ. Χαρτογραφική απεικόνιση των κυριότερων αλλαγών στις καλύψεις γης. Αποτύπωση των δασών που άλλαξαν το διάστημα 1987-2007



Όσον αφορά την εξορυκτική δραστηριότητα στο νησί, λειτουργούν τρία λατομεία αδρανών υλικών και μαρμάρων στο όρος Βραχίωνα και άλλα δύο στο όρος Αγαλά ενώ η θεσμοθέτηση λατομικής ζώνης είναι δύσκολη λόγω του ιδιοκτησιακού καθεστώτος. Επίσης υπάρχουν κοιτάσματα υδρογονανθράκων.

Ο τουρισμός είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένος στο νησί, το οποίο αποτελεί απόληξη του βόρειου τουριστικού άξονα της Πελοποννήσου και είναι σε μεγάλο βαθμό εξαρτημένο από την Πάτρα. Μάλιστα η ζακυνθινή οικονομία έχει μονοσήμαντα στραφεί προς αυτόν. Στη Ζάκυνθο από τη δεκαετία του '70 όπως έχει ήδη σημειωθεί, η αγροτική δραστηριότητα έχει επισκιαστεί από την ενασχόληση με τον τουριστικό τομέα. Οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης είναι κυρίως αισθητικής φύσης (δομημένο περιβάλλον – αρχιτεκτονική μετασεισμικών κτιρίων) αλλά έχουν και επιπτώσεις στην εδαφοκάλυψη (χρήσεις γης) και κατ' επέκταση στη βιοποικιλότητα.

Τη δεκαετία 1991-2001 παρατηρήθηκε σημαντική αύξηση στην τουριστική κίνηση. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα και τη σημαντική αύξηση των κλινών σε ξενοδοχεία και ενοικιαζόμενα δωμάτια. Παρόλα αυτά, οι ραγδαίοι ρυθμοί ανάπτυξης αυτού του τομέα έχουν επιφέρει σοβαρές αλλοιώσεις στον παραγωγικό ιστό και στο φυσικό περιβάλλον. Πλέον το τοπίο στη Ζάκυνθο μπορεί να χαρακτηριστεί κυρίως τουριστικό, καθώς διαμορφώνεται με άξονα την τουριστική ανάπτυξη και οι ανθρώπινες παρεμβάσεις που το διαμορφώνουν έγκεινται κυρίως στη μείωση των φυσικών οικοσυστημάτων και της ποικιλότητας των αγροτικών συστημάτων με την κυριαρχία της ελαιοκαλλιέργειας αφενός και στην αύξηση των τουριστικών δραστηριοτήτων (οικισμοί, τουριστικές εγκαταστάσεις, οικίες) αφετέρου. Τέλος, το εμπόριο είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένο στο νησί.

3 ΒΙΟΠΟΙΚΙΛΟΤΗΤΑ & ΜΕΤΡΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΗΣ

Στα πλαίσια του προγράμματος NAT-PRO εκπονήθηκε και η Μελέτη Αξιολόγησης της διατήρησης της βιοποικιλότητας των δασικών/χερσαίων οικοσυστημάτων για τις περιοχές μελέτης του προγράμματος. Εκτός αυτού διαμορφώθηκαν χάρτες καταλληλότητας για τα είδη πανίδας και χλωρίδας που εξετάστηκαν καθώς και συνθετικοί χάρτες ανά taxa.

Αυτό που ενδιαφέρει την παρούσα μελέτη είναι τα συμπεράσματα της ανωτέρω Μελέτης Αξιολόγησης και ειδικότερα οι διαχειριστικές προτάσεις οι οποίες αφορούν την βιοποικιλότητα, ώστε να μην υπάρχει τυχόν «σύγκρουση» με προτάσεις στρατηγικού σχεδιασμού που έχουν σχέση με την προστασία των καμένων περιοχών ή με την ανάπτυξη οικότουριστικών δραστηριοτήτων.

Παρατίθενται οι διαχειριστικές προτάσεις στις οποίες κατέληξε η Μελέτη Αξιολόγησης της διατήρησης της βιοποικιλότητας, καθώς και συμπληρωματικά στοιχεία, όπως χάρτες βιοποικιλότητας, κ.ά.

3.1 ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Οι διαχειριστικές προτάσεις που ακολουθούν προέκυψαν από τις καταγραφές πεδίου και τις μελέτες των ειδικών επιστημόνων για καθένα από τα στοιχεία βιοποικιλότητας που εξετάστηκαν:

3.1.1 Ενδαιτήματα - Χλωρίδα

Τόσο για την αξιολόγηση της κατάστασης των ενδαιτημάτων όσο και της χλωρίδας, κρίνεται απαραίτητη η παρακολούθηση των μεταβολών της χλωρίδας, της βλάστησης και των οικολογικών συνθηκών ώστε να ληφθούν επιπλέον αποτελέσματα τα οποία θα συνεισφέρουν στην αξιολόγηση της δυναμικής των διαταραγμένων οικοσυστημάτων για αναγέννηση σε μεταγενέστερα στάδια και στην αξιολόγηση της πορείας της διαδοχής μετά από τη μεταβολή που επιφέρουν τα διαφορετικά στρώματα πυρκαγιάς. Για το σκοπό αυτό προτείνεται να στηθεί δίκτυο παρακολούθησης στις ήδη μελετώμενες θέσεις με βάση τον ίδιο σχεδιασμό δειγματοληψίας. Ο προσδιορισμός οικολογικών και βιοτικών (εν-)δεικτών για την αξιολόγηση της κατάστασης των μελετώμενων οικοσυστημάτων μέσα από το δίκτυο

παρακολούθησης θα συντελέσει στην πρόληψη από υποβάθμιση, διάβρωση, απόπλυση εδαφών, απώλεια οικολογικών λειτουργιών κ.ά.

Η διαχείριση της βόσκησης αποτελεί ένα κρίσιμο μέτρο για την χλωρίδα και τα ενδιαιτήματα. Στις εκτάσεις που έχουν καεί πρόσφατα και με μεγάλη συχνότητα και ειδικά στις απότομες κλίσεις η βόσκηση απαγορεύεται. Συστήνεται η βόσκηση να προσεγγιστεί ως εργαλείο διαχείρισης γεγονός που προϋποθέτει τη μελέτη της διαταραχής της βόσκησης στα διαφορετικά στρώματα πυρκαγιάς εντός ενός δικτύου παρακολούθησης με συγκεκριμένο σχέδιο δειγματοληψίας. Η σποραδική βόσκηση από μικρές αγέλες κατά θέσεις θα μπορούσε να συνεισφέρει στη διατήρηση της βιοποικιλότητας μέσα από ανοίγματα σε δασικούς και θαμνώδεις οικοτόπους που διευκολύνουν την επικράτηση φωτόφιλων σπάνιων φυτικών ειδών, ενίσχυση της επικονίασης ή/και διασποράς φυτικών σπερμάτων ειδών υποστηρικτικών στις οικοσυστημικές λειτουργίες.

3.1.1.1 - Ενδιαιτήματα

Για τη διατήρηση της κατάστασης των οικοτόπων απαραίτητη δεν είναι μόνο η διατήρηση των πληθυσμών συγκεκριμένων φυτικών ειδών, αλλά η προστασία των πληθυσμών ειδών πανίδας (π.χ. πτηνά) σε επιθυμητά επίπεδα. Συνεπώς η προστασία και διατήρηση των τύπων οικοτόπων προϋποθέτει το συγκεκριμένο μέτρο διαχείρισης που αφορούν διαφορετικά taxa και συνδυασμό κατάλληλων παραμέτρων.

Η διατήρηση των δομικών χαρακτηριστικών των οικοτόπων που αποτελούν ενδιαιτήματα σπάνιων, προστατευόμενων και ενδημικών ειδών πανίδας και χλωρίδας είναι πρωταρχικής σημασίας για την αποφυγή υποβάθμισης και απώλειας. Η διαχείριση της βόσκησης (βλ. παραπάνω) θα μπορούσε να αποτελέσει σημαντικό εργαλείο διατήρησης των συστατικών της βιοποικιλότητας και μέτρο αποφυγής της ερημοποίησης και της υπερβόσκησης αμέσως μετά από την πυρκαγιά.

Επίσης θα πρέπει να ληφθεί υπόψη η ανάγκη σχεδιασμού αντιδιαβρωτικών μέτρων στο βορειοδυτικό τμήμα του νησιού (Βολίμες) στις εκτάσεις απότομων κλίσεων που κήκαν σχετικά πρόσφατα. Σε επίπεδο τοπίου προτείνεται, η αποφυγή του περαιτέρω κατακερματισμού των οικοσυστημάτων μέσω της αποτροπής κατασκευαστικών έργων μετά από μελέτη και παράνομων υλοτομιών.

3.1.1.2 - Φυτικά είδη

Η μελλοντική διαχείριση διατήρησης θα πρέπει να επικεντρωθεί στα σπάνια, ενδημικά και χρήσιμα στις οικολογικές λειτουργίες των ενδιαιτημάτων φυτικά είδη της Ζακύνθου. Η διατήρησή τους είναι καθοριστικής σημασίας για τη διατήρηση της ετερογένειας του τοπίου αλλά και της συνοχής των οικοσυστημάτων σε διαφορετική κλίμακα. Η διατήρηση και προστασία των σπάνιων και ενδημικών ειδών που συμπεριλαμβάνονται σε διεθνείς συμβάσεις (CITES) και δίκτυα (Natura 2000) δεν εξαρτάται από εξειδικευμένα μεμονωμένα μέτρα, αλλά πρέπει να ακολουθείται η ισχύουσα νομοθεσία (π.χ. μέτρα αποφυγής διαταραχής).

Έμφαση θα πρέπει να δοθεί στη διαχείριση των φυτικών πληθυσμών των σπάνιων και ενδημικών ειδών, γεγονός που απαιτεί περαιτέρω έρευνα σε επίπεδο αξιολόγησης του πληθυσμού είδους και της κατάστασής του. Τα αποτελέσματα της έρευνας αυτής θα κρίνουν τον τύπο της προτεινόμενης διαχείρισης.

Επιπρόσθετα η χαρτογράφηση της εξάπλωσης εισβλητικών ειδών λόγω πυρκαγιάς και η παρακολούθηση των μεταβολών του πληθυσμού τους σε σχέση με την τοπική χλωρίδα θα μπορούσε να συνεισφέρει στη διαχείριση διατήρησης της βιοποικιλότητας.

3.1.2 Λεπιδόπτερα

Όσον αφορά στα λεπιδόπτερα που ενδιαιτούν στη Ζάκυνθο, στις περιοχές δειγματοληψίας και στην προστασία των πληθυσμών τους και των ενδιαιτημάτων τους μετά και τις συμπληρωματικές καταγραφές που πραγματοποιήθηκαν τον Μάιο 2013, προτάθηκαν από τους ειδικούς επιστήμονες τα ακόλουθα:

- Οργάνωση συστήματος παρακολούθησης των πληθυσμών των Λεπιδοπτέρων (ενήλικων και προνυμφικών ατόμων) σε καμένες και άκαυτες περιοχές. Διερεύνηση των βέλτιστων μεθόδων διαχείρισης των οικοσυστημάτων για την ενίσχυση των πληθυσμών των Λεπιδοπτέρων που δεν είναι επιζήμιοι για τα δασικά είδη φυτών.
- Ενίσχυση της δημιουργίας διακένων -έκτασης ως ένα εκτάριο ή μικρότερα- σε καμένες περιοχές όπου έχει προχωρήσει η φυσική αναγέννηση και διατήρηση των ήδη υπάρχοντων σε δασωμένες περιοχές.

- Ενίσχυση των φυτοφρακτών με αυτόχθονα φυτικά είδη προσιτά στα Λεπιδόπτερα για την οριοσήμανση αγροτεμαχίων.
- Δημιουργία βοτανικού κήπου με αυτόχθονα φυτικά είδη που αλληλεπιδρούν με τα λεπιδόπτερα.

3.1.3 Ερπετά - Αμφίβια

Όσον αφορά στην προστασία των πληθυσμών της ερπετοπανίδας και των ενδαιτημάτων τους, μετά την αξιολόγηση και των δεδομένων που προέκυψαν από τις καταγραφές που πραγματοποιήθηκαν στην παρούσα φάση, προτείνονται τα κάτωθι:

- Οργάνωση συστήματος παρακολούθησης του πληθυσμού της χερσαίας χελώνας
- Τυχόν αραιώσεις των καμένων κορμών προτείνεται να λαμβάνουν υπόψη τη δραστηριότητα των διαφορετικών ζώων που διαβιούν στα οικοσυστήματα της περιοχής. Όσον αφορά στην ερπετοπανίδα η απομάκρυνση καμένων κορμών προτείνεται να γίνεται από τέλη φθινοπώρου ως τέλη χειμώνα βάση σχεδίου δεδομένου ότι τα ερπετά δεν είναι δραστήρια αυτή την περίοδο (ζωτικές δραστηριότητες όπως η αναπαραγωγή και η τροφοληψία των ειδών δεν γίνονται το χειμώνα).
- Οργάνωση συστήματος παρακολούθησης των πληθυσμών των ειδών της ερπετοπανίδας σε καμένες και άκαυτες περιοχές. Σύμφωνα με τις κατηγορίες κινδύνου των καταλόγων επικινδυνότητας το *Eurotestudo hermanni* είναι σπάνιο και η παρουσία των φιδιών *Elaphe quartorlineata* χαρακτηρίζεται κρίσιμη.
- Ενίσχυση των φυτοφρακτών με αυτόχθονα φυτικά είδη για την οριοσήμανση αγροτεμαχίων.
- Τεχνικά έργα που θα αφορούν την ενίσχυση θέσεων με υδατοδεξαμενές, θα ευνοήσουν την ερπετοπανίδα.
- Τυχόν τοποθέτηση παραδοσιακών πέτρινων αναβαθμίδων (χωρίς αρμό - ξερολιθιών) για την μείωση της διάβρωσης σε θέσεις όπου έχουν πληγεί από πυρκαγιά θα ευνοήσουν την εύρεση κατάλληλων κρησφύγετων για την ερπετοπανίδα.
- Τοποθέτηση πινακίδων σήμανσης και ενημέρωσης σχετικά με τις επιπτώσεις της πυρκαγιάς.

3.1.4 Νυχτερίδες

Κατά την Α' Φάση, όταν πραγματοποιήθηκαν οι εργασίες πεδίου για τις νυχτερίδες και έγινε η αξιολόγηση των αποτελεσμάτων της μελέτης, προτάθηκαν κάποια διαχειριστικά μέτρα -ενέργειες που θα μπορούσαν να υλοποιηθούν ώστε οι περιοχή μελέτης να μπορεί να επαναχρησιμοποιηθεί από τις νυχτερίδες:

- Χωρικές αναλύσεις: οι τοπικές διαφοροποιήσεις ανάμεσα σε θέσεις στο ίδιο δειγματοληπτικό στρώμα ή ακόμα και σε σημεία στην ίδια θέση θα πρέπει να εξεταστούν κατά περίπτωση μέσω χωρικών αναλύσεων λαμβάνοντας υπόψη παραμέτρους όπως απόσταση από συστάδες δέντρων (στα καμένα 2 και 3 φορές), απόσταση από μισγάγγειες, από δασικούς και μη δρόμους, κλίση εδάφους, ποσοτική παρουσία βραχώδους εδάφους, κλπ.
- Αραιώσεις δέντρων με κοπή και δημιουργία ανοιγμάτων: διάσπαση κομοστέγης με αύξηση φωτός που φτάνει στο έδαφος ευνοεί την αναγέννηση της βλάστησης και οδηγεί σε υψηλότερη χλωριδική ποικιλότητα, περισσότερα ποώδη φυτά, υψηλότερη αφθονία και ποικιλότητα εντόμων. Ταυτόχρονα αραιώνεται η βιομάζα και αποφεύγονται οι συχνές πυρκαγιές. Ωστόσο, επειδή είναι πιθανό να υπάρχουν αποικίες σε παλαιά δέντρα με χοντρούς κορμούς ή όπου έχει ξεκολλήσει ο φλοιός, θα πρέπει πρώτα να γίνεται σχετική μελέτη ώστε να αποκλείονται δέντρα από την κοπή ή η κοπή να μη γίνεται την εποχή της αναπαραγωγής (Μάιος - Σεπτέμβριος).
- Φυσική αναγέννηση του δάσους όπου είναι δυνατό. Τεχνητή ενίσχυση της αναγέννησης μόνον εκεί όπου θα κριθεί απαραίτητο.
- Στις πρόσφατα καμένες περιοχές θα πρέπει να παραμένει ποσότητα κορμών χωρίς κοπή. Αραιώσεις και εδώ θα πρέπει να γίνονται διότι τα μεγαλύτερα ανοίγματα ευνοούν την παρουσία των νυχτερίδων με τρόπους που έχει ήδη αναφερθεί ανωτέρω. Οι ποσότητες που θα κόβονται θα καθορίζονται έπειτα από σχετική μελέτη.
- Τεχνητές αποθέσεις γλυκού νερού που τυχόν προταθούν στα πλαίσια του προγράμματος για την ενίσχυση της βιοποικιλότητας στην περιοχή μελέτης θα ευνοήσουν και την αφθονία και ποικιλότητα των νυχτερίδων, τόσο παρέχοντας νερό όσο και προσελκύοντας έντομα, ειδικά σε ένα νησί όπου η παρουσία φυσικών αποθέσεων νερού κατά τους θερμούς και ξηρούς μήνες του χρόνου είναι

εξαιρετικά περιορισμένη ως ανύπαρκτη. Σε τέτοιες αποθέσεις, είναι σημαντικό να σχηματιστεί και διατηρηθεί παρόχθια βλάστηση.

3.1.5 Ορνιθοπανίδα

Η καταγραφή και αξιολόγηση της ορνιθοπανίδας πραγματοποιήθηκε κατά την Α' Φάση, όπου προτάθηκαν και κάποια διαχειριστικά μέτρα για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της πυρκαγιάς στην ορνιθοπανίδα και τα ενδιαίτηματα που χρησιμοποιούν και μέτρα που θα πρέπει να παρθούν προκειμένου τα ενδιαίτηματα αυτά να χρησιμοποιηθούν ξανά από τα είδη της περιοχής:

- Αναστολή όλων των δραστηριοτήτων στην περιοχή, που πιθανά θα επηρεάσουν τα πουλιά την περίοδο Αύγουστος-Απρίλιος, ώστε να παραμείνουν στην περιοχή και να αναπαραχθούν την ερχόμενη αναπαραγωγική περίοδο
- Αναστολή του κυνηγιού για περίπου έναν χρόνο μετά την πυρκαγιά στην καμένη περιοχή, αλλά και τις παρακείμενες δασικές περιοχές, οι οποίες αποτελούν καταφύγια για τα δασικά πουλιά και έχουν χάσει το ενδιαίτημά τους.
- Προσοχή πρέπει να δοθεί στη διατήρηση των άκαυτων συστάδων δέντρων μέσα στην περιοχή, ώστε να χρησιμοποιηθούν ως καταφύγια για τα πουλιά.
- Για είδη που φωλιάζουν σε κοιλότητες δέντρων είναι ουσιαστικής σημασίας να διατηρηθεί ένας αριθμός καμένων δέντρων, ώστε να υπάρξουν διαθέσιμες θέσεις φωλιάσματος στην περιοχή για τα είδη αυτά.
- Να γίνει διαχείριση σε περιοχές, ώστε να υποβοηθηθεί η φυσική διαδοχή και η φυσική αναγέννηση του πευκοδάσους.

3.1.6 Ιχθυοπανίδα (στη Λίμνη Κερίου)

Η ομάδα του ΕΛΚΕΘΕ (Ινστιτούτο Θαλασσιών Βιολογικών Πόρων και Εσωτερικών Υδάτων) μαζί με εξωτερικούς συνεργάτες ανέλαβαν τη διερεύνηση της συστηματικής ταξινόμησης του πληθυσμού του γωβιού της Ζακύνθου από τα δείγματα που συλλέχθηκαν τον Φεβρουάριο και Μάρτιο 2013. Όμως δεν υπάρχει κανένα πρόγραμμα ή υποχρέωση από τους ερευνητές να διερευνηθεί η κατάσταση διατήρησης ή το πρόβλημα της επιβίωσης αυτού του πολύ ευάλωτου πληθυσμού στην Λίμνη Κερίου. Για το λόγο αυτό καλό θα ήταν να μην εφησυχάσουν οι αρχές ή

άλλοι φορείς/οργανισμοί επειδή «ξεκίνησε μια ερευνητική προσπάθεια για το είδος». Η γενετική έρευνα που διεξάγεται δεν θα σώσει τον πληθυσμό ούτε τον υγρότοπο. Για το λόγο αυτό προτείνονται οι παρακάτω ενέργειες:

- **Μελέτη της βιολογίας διατήρησης του Γωβιού της Ζακύνθου (*Knipowitschia sp.*).** Η μελέτη πρέπει να εξετάσει την αφθονία και κατανομή του είδους σε όλη την έκταση του υγροτόπου και να εξετάσει επίσης αν διαβιώνει σε άλλους υγροτόπους της Ζακύνθου. Πρέπει να προτείνει πρακτικά μέτρα προστασίας και διαχείρισης (ή και αποκατάστασης) των τοπικών ενδιαιτημάτων βασισμένο στην έννοια του «τοπικού σχεδίου δράσης». Αυτή η απαραίτητη δράση πρέπει να γίνει άμεσα. Ο υγρότοπος και κυρίως αυτό το είδος (ίσως και άλλα είδη του γλυκού νερού) απειλούνται από τα εξής: Υδρολογικές αλλαγές, εποχική αποξήρανση, ρύπανση, ψεκασμούς, «έργα» καταπολέμησης κουνουπιών, εισβολή ξενικών ειδών και πιθανές δράσεις «σαμποτάζ» για τον «περιορισμό» του υγροτόπου, από παρακείμενους ιδιοκτήτες γης. Η προτεινόμενη μελέτη πρέπει να εξετάσει όλο το ζήτημα διατήρησης του είδους και των ενδιαιτημάτων και να προτείνει πρακτικές λύσεις προστασίας, παρακολούθησης ή άλλων παρεμβάσεων.
- **Εκστρατεία εξειδικευμένης παρακολούθησης και ευαισθητοποίησης.** Να οργανωθεί και δράση ενημέρωσης και κατάρτισης των τοπικών αρμόδιων και σχετικών φορέων/ οργανισμών που σχετίζονται με την προστασία της φύσης (αλλά και πιο συγκεκριμένα το Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Ζακύνθου). Η εξειδικευμένη παρακολούθηση πρέπει να περιλαμβάνει τα ψάρια και να συνδυαστεί με τη μελέτη βιολογίας διατήρησης (όπως περιγράφεται παραπάνω). Τονίζουμε εδώ ότι πρέπει επίσης να ολοκληρωθεί μια καταγραφή όλων των υδρόβιων ειδών του υγρότοπου γεγονός που θα αυξήσει επίσης την αξία του καθώς προβλέπεται ότι θα υπάρχουν σπάνια είδη γαστερόποδων ή άλλων βενθικών μακροασπόνδυλων ζώων. Τα στοιχεία που συλλέγονται για τον «βιολογικό πλούτο» του οικοσυστήματος πρέπει δίνονται σε δημοσιότητα.
- **Σταθερότητα, επιστημονικότητα και συνέπεια στην επικοινωνία και ερμηνεία προς φορείς, υπηρεσίες και το ευρύ κοινό.** Ειδικά ως προς το μικρό ψάρι -τον γωβιό- η επικοινωνία είναι σημαντικό και ευαίσθητο ζήτημα. Είναι απαραίτητο να υπάρξει μια προσπάθεια ενημέρωσης όλων των σχετικών φορέων, οργανισμών, και του ευρύ κοινού άμεσα. Προφανώς πρέπει να αναφερθούμε με επιστημονικότητα και συνέπεια στην σημασία του είδους και στο πόσο απειλείται.

Το είδος πρέπει να έχει ένα όνομα - και δεν θα έχει όπως φαίνεται επίσημη επιστημονική ονομασία στο ταξινομικό επίπεδο του είδους πριν δημοσιευθούν οι επιστημονικές μελέτες (περιθώριο περίπου 1 έως 3 χρόνια από τώρα). Προτείνεται εδώ το είδος να ονομάζεται προσωρινά ως «Γωβιός της Ζακύνθου (Κνιrowitschia sp.)» ή «Zakynthos Dwarf Goby» στην αγγλική γλώσσα. Απαιτείται μια συντονισμένη «επικοινωνιακή στρατηγική» που θα δώσει «αξία στον υγρότοπο» και δεν θα θορυβήσει ή θα προκαλέσει σύγχυση ή άγχος στους ιδιοκτήτες του παρακείμενου οικισμού. Είναι σημαντικό να τονίζουμε την αξία και ταυτότητα που προσδίδει το ψάρι αυτό στο Κερί.

3.1.7 Λίμνη Κερίου

Σύμφωνα με τον ειδικό επιστήμονα που μελέτησε τη συγκεκριμένη περιοχή, για τη διαχείριση και αποκατάσταση της λίμνης, προτείνονται οι παρακάτω διαχειριστικές δράσεις κατά προτεραιότητα:

- **Απορρύπανση εδαφών και υδάτων - Καθαρισμός της λίμνης από τις εκροές πίσσας και εφαρμογή τεχνικών ελέγχου και διαχείρισης της διαρροής και διάχυσης των υδρογονανθράκων.** Πρόκειται για κεντρικό - σημαντικότερο ζήτημα διαχείρισης στο πλαίσιο λειτουργίας του Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου Ζακύνθου (ΕΘΠΖ) και αφορά, εκτός από τον Φορέα Διαχείρισης του ΕΘΠΖ, όλους τους τοπικούς φορείς, αλλά και τις κεντρικές υπηρεσίες του ΥΠΕΚΑ. Απαιτεί σημαντική χρηματοδότηση και λήψη αποφάσεων για την αντιμετώπισή του με μεσο-μακρο-πρόθεσμο ορίζοντα. Στο παρελθόν (2008), ο Φορέας Διαχείρισης του ΕΘΠΖ είχε προχωρήσει στη εκδήλωση σχετικού διαγωνισμού, συνεπώς η σχετική εμπειρία μπορεί να αξιοποιηθεί με στόχο την καλύτερη δυνατή αντιμετώπιση του φαινομένου τόσο για την απορρύπανση των εδαφών και υδάτων (επιφανειακών και υπόγειων), όσο και για τον κατά το δυνατό περιορισμό της μελλοντικής έκλυσης πίσσας (π.χ. μέσω σφράγισης των γεωτρήσεων).
- **Καθαρισμοί στερεών αποβλήτων - σκουπιδιών και μπαζών από τις τοποθεσίες εντός της λίμνης, όπου αυτά έχουν άναρχα αποτεθεί.** Η δράση αυτή, η οποία επίσης συνεπάγεται σχετικά υψηλό κόστος, θα συμβάλλει σημαντικά στην αποκατάσταση των υγροτοπικών ενδιαιτημάτων. Παράλληλα, οι τοπικοί φορείς θα πρέπει να φροντίσουν ώστε να μην υπάρξει περαιτέρω

ΜΕΛΕΤΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ, ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΟΡΕΙΝΗΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ

υποβάθμιση - περιορισμός των παραλίμνιων ενδιαιτημάτων από άναρχες αποθέσεις.

- **Διαχείριση υγροτοπικών ενδιαιτημάτων - Αποκατάσταση φυσικών υδρολογικών λειτουργιών.** Στη δράση αυτή περιλαμβάνονται:

1. εκσκαφές στη λίμνη για την δημιουργία ανοιγμάτων, δηλαδή επιφανειών με ρηχά ή βαθύτερα νερά (20-200 εκατοστά, ανάλογα με τεχνικές λεπτομέρειες) ελεύθερες από υψηλά ελόφυτα,
2. η αποκατάσταση της επικοινωνίας των υδάτων της λίμνης με τη θάλασσα και αντίστροφα σε όλες τις υπάρχουσες υποδομές («μεσινό» κανάλι, κανάλια «ψαροκόκκαλου», μπούκες, περιφερειακή αποστραγγιστική τάφρος), και
3. η διαχείριση της βλάστησης της περιφερειακής αποστραγγιστικής τάφρου και της λίμνης, π.χ. με εποχιακές κοπές της βλάστησης και απομάκρυνση της κομμένης φυτομάζας. Ειδικά στην περιμετρική αποστραγγιστική τάφρο θα πρέπει να:
 - απομακρυνθούν οι στενοί κοργιαλοί από τα γεφύρια προς διευκόλυνση της κυκλοφορίας του νερού πιθανώς σε συνδυασμό με τη δυνατότητα πλωτής περιήγησης μέσα στο κανάλι
 - καθαρίζονται περιοδικά οι συστάδες του μεγάλου καλαμιού (*Arundo donax*),
 - ληφθούν υπόψη οι ανάγκες του ευάλωτου πληθυσμού του Γωβιού της Ζακύνθου
 - μην εφαρμόζονται ψεκασμοί - προγράμματα κουνουποκτονίας.

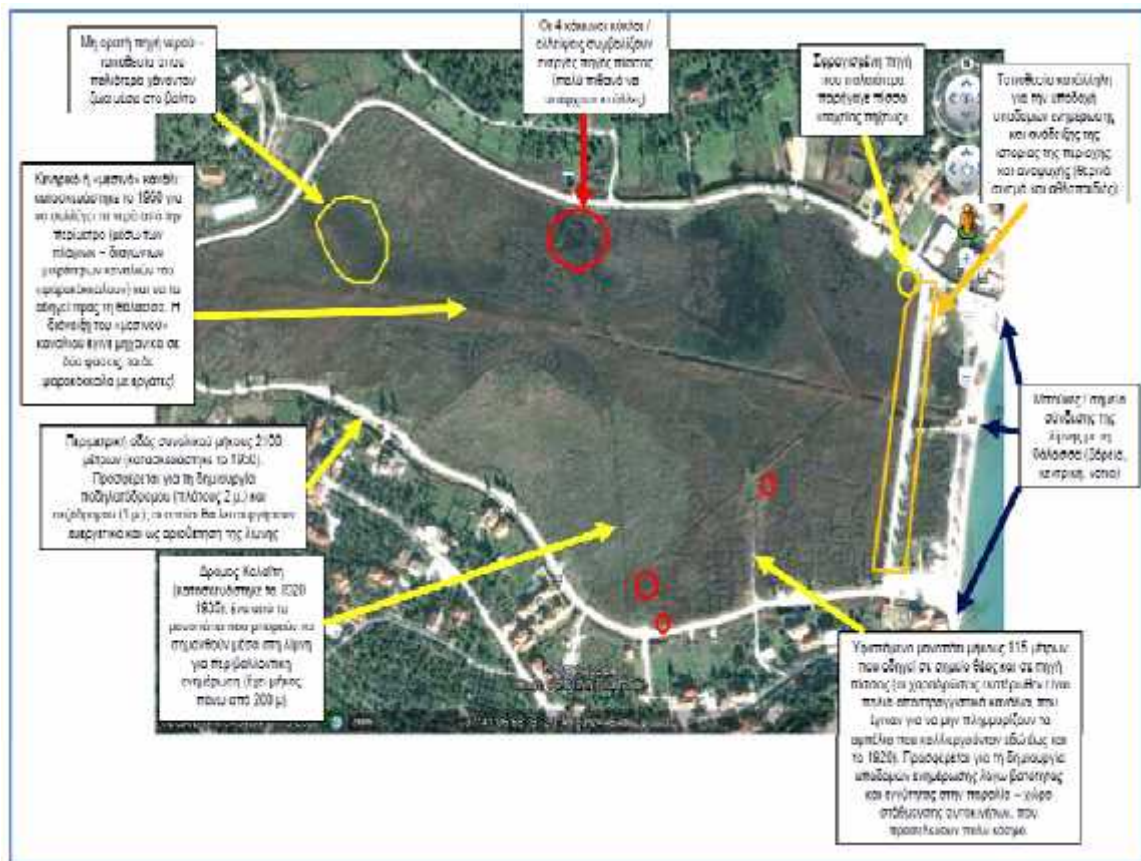
- **Ανάδειξη χαρακτηριστικών της λίμνης - Ενημέρωση επισκεπτών.** Η Λίμνη Κερίου έχει πολλά ιδιαίτερα και πρωτότυπα ζητήματα προς ανάδειξη, όπως η πηγή του Ηροδότου, η χρήση της πίσσας για το πισσάρισμα - καλαφάτισμα των караβιών και το «υγρό πυρ», οι επιχειρηματικές προσπάθειες και τα έργα αξιοποίησης της πίσσας κατά τον 20ο αιώνα, οι παλιές καλλιέργειες και η κτηνοτροφία μέσα στη λίμνη, η χρήση της εξόδου του «μεσινού» καναλιού κοντά στην κεντρική μπούκα ως πλουσταριό έως και το 1982-83 (Κιούρκας προσωπ. επικοινων.), η ζωή των κατοίκων στον ορεινό και στον παραθαλάσσιο οικισμό Κερίου, οι χρήσεις των υγροτοπικών φυτών, η τοπική χλωρίδα και πανίδα (π.χ. Γωβιός της Ζακύνθου, χέλι), η σημασία της λίμνης για τη μετανάστευση των πουλιών κ.ά.

ΜΕΛΕΤΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ, ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΟΡΕΙΝΗΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ

Απαιτείται η εγκατάσταση υποδομών ενημέρωσης και παρατήρησης, όπως κίосκια, παρατηρητήρια και πινακίδες ενημέρωσης, αλλά και η δημιουργία περιπατητικών διαδρομών μέσω σήμανσης των ήδη υπάρχουσών εντός και περιφερειακά της λίμνης.

- **Η εφαρμογή προγραμμάτων φύλαξης και παρακολούθησης βασικών οικολογικών και υδρολογικών παραμέτρων.**
- **Μελέτη των επιπτώσεων των γεωτρήσεων στα δυτικά της λίμνης** (για την υδροδότηση της πόλης της Ζακύνθου) επί του υδρολογικού καθεστώτος αυτής - Διερεύνηση της δυνατότητας παροχέτευσης πλεοναζόντων αντλούμενων υδάτων (π.χ. υπερχειλίσεις) στη λίμνη μέσω του περιφερειακού καναλιού.

Εικόνα 3.1.7. Διαχειριστικές παρεμβάσεις στη Λίμνη Κερίου



(πηγή: Google earth, ημερομηνία λήψης 19/1/2009 Καζόγλου 2013, Μελέτη

Αξιολόγησης της διατήρησης της βιοποικιλότητας των δασικών/χερσαίων οικοσυστημάτων για τις περιοχές μελέτης του προγράμματος.)

3.1.8 Συμπεράσματα

Συνοπτικά και με βάση τις διαχειριστικές προτάσεις που καταγράφηκαν από τους ειδικούς επιστήμονες για κάθε μια από τις ομάδες πανίδας και χλωρίδας που εξετάστηκαν, παρουσιάζονται οι παρακάτω γενικές προτάσεις που αφορούν στο σύνολο των στοιχείων βιοποικιλότητας της περιοχής.

Γενικά μέτρα αποκατάστασης των καμένων περιοχών όπως είναι η αναστολή των οχλουσών δραστηριοτήτων στις πρόσφατα καμένες περιοχές και ιδιαίτερα σε ευαίσθητες για συγκεκριμένες ομάδες ζώων περιόδους (π.χ. αναπαραγωγή) και η άμεση διαχείριση της περιοχής ώστε να υποβοηθηθεί η φυσική αναγέννηση του δασωμένων περιοχών, θα πρέπει να σχεδιαστούν και να εφαρμοστούν άμεσα, καθώς αποτελούν τη βάση για τις περαιτέρω διαχειριστικές ενέργειες για την αποκατάσταση της περιοχής.

Επίσης θα πρέπει άμεσα να ληφθούν αντιδιαβρωτικά μέτρα όπου κρίνεται αναγκαίο, κυρίως στις εκτάσεις απότομων κλίσεων που κήκαν σχετικά πρόσφατα. Η τοποθέτηση παραδοσιακών αναβαθμιδών είναι ένας ήπιος τρόπος αντιμετώπισης των διαβρώσεων ενώ ταυτόχρονα μπορούν να αποτελέσουν καταφύγιο για την ερπετοπανίδα και για άλλες ζωικές ομάδες.

Πρωταρχικός στόχος των διαχειριστικών μέτρων θα πρέπει να είναι η διασφάλιση της ορθής διαχείρισης τόσο των καμένων όσο και των άκαυτων οικοσυστημάτων της περιοχής και η διατήρηση και αποκατάσταση των οικοσυστημάτων εκείνων που αποτελούν ενδιαίτημα σπάνιων, προστατευόμενων και ενδημικών ειδών πανίδας και χλωρίδας, σύμφωνα και με τη σχετική ισχύουσα εθνική και ευρωπαϊκή νομοθεσία.

Επίσης σημαντικό μέτρο για τη διατήρηση της χλωρίδας και των οικοτόπων της περιοχής είναι η διαχείριση της βόσκησης. Όπως συνοπτικά αναφέρεται και πιο πάνω θα πρέπει να απαγορευθεί στις πρόσφατα καμένες και με μεγάλη συχνότητα ή με απότομες κλίσεις περιοχές. Από την άλλη πλευρά η ελεγχόμενη βόσκηση από μικρά

κοπάδια συνεισφέρει στη διατήρηση της βιοποικιλότητας καθώς στα διάκενα που δημιουργούνται διευκολύνεται η επικράτηση σπάνιων φωτόφιλων φυτικών ειδών αλλά και πανιδικών ομάδων όπως τα λεπιδόπτερα και οι νυχτερίδες.

Τα διαχειριστικά μέτρα που αφορούν κυρίως στην αποκατάσταση και διατήρηση των υποβαθμισμένων οικοσυστημάτων όμως αφορούν έμμεσα και τη διατήρηση των εξεταζόμενων ζωικών ομάδων, καθώς αποτελούν ενδιαιτήματα αυτών.

Συγκεκριμένα για την προστασία των ειδών πανίδας που εξετάστηκαν, θα πρέπει άμεσα να ληφθούν και επιμέρους διαχειριστικά μέτρα. Με βάση τα μέτρα που προτάθηκαν από τους ειδικούς για κάθε πανιδική ομάδα επιστήμονες, τα διαχειριστικά μέτρα που ακολουθούν αφορούν την πλειοψηφία των ζωικών ειδών που ενδιαιτούν στην περιοχή και για το λόγο αυτό θεωρούνται αναγκαία για την αποκατάσταση και διατήρηση της περιοχής μελέτης:

- Διατήρηση των άκαυτων συστάδων δένδρων στην περιοχή μελέτης, καθώς χρησιμοποιούνται για προστασία, καταφύγιο και τροφή σχεδόν από όλες τις ομάδες: λεπιδόπτερα, νυχτερίδες και πτηνά.
- Εκπόνηση συγκεκριμένων μελετών για τη διατήρηση κάποιων καμένων κορμών σε συγκεκριμένες περιοχές, εφόσον χρησιμοποιούνται για φώλιασμα από τις νυχτερίδες και την ορνιθοπανίδα.
- Μελέτες για αραιώσεις δέντρων ώστε να αυξηθεί το φως που φτάνει στο έδαφος ευνοώντας την αναγέννηση της βλάστησης με αποτέλεσμα υψηλότερη χλωριδική ποικιλότητα και ποικιλότητα εντόμων, που αποτελούν τροφή για πολλές πανιδικές ομάδες. Παράλληλα αραιώνεται και η βιομάζα με αποτέλεσμα την μείωση εμφάνισης των πυρκαγιών. Η πρόταση αυτή συνδέεται άμεσα με αυτή για τη διαχείριση της βόσκησης και την εφαρμογή ελεγχόμενης ήπιας βόσκησης σε συγκεκριμένες περιοχές που θα μπορούσε να είχε ως αποτέλεσμα την αρραίωση συστάδων σε δασικά και θαμνώδη οικοσυστήματα με όλες τις επακόλουθες θετικές επιπτώσεις για την πανίδα της περιοχής. Στην περίπτωση αυτή θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη και οι δραστηριότητες των διαφορετικών ζώων στην περιοχή και να πραγματοποιείται την κατάλληλη εποχή ώστε να μην επηρεάζεται η αναπαραγωγική περίοδος τους.

- Ενίσχυση των φυτοφρακτών με αυτόχθονα φυτικά είδη που θα έχουν ως στόχο τόσο τη διατήρηση τόσο των σπάνιων και ενδημικών φυτών και όσο των εντόμων και κατ' επέκταση άλλων ζωικών ομάδων που επωφελούνται από αυτά.
- Τεχνητές αποθέσεις γλυκού νερού δύνανται να ενισχύσουν την βιοποικιλότητα της περιοχής και την αφθονία και ποικιλότητα όλων των ζωικών ομάδων που εξετάστηκαν.
- Ιδιαίτερα για την ιχθυοπανίδα και ειδικότερα το γωβιό της Ζακύνθου, θα πρέπει να εκπονηθεί ειδική μελέτη για την εκτίμηση της αφθονίας και κατανομής του είδους όχι μόνο στη Λίμνη Κερίου όπου παρατηρήθηκε αλλά και σε άλλα υγροτοπικά οικοσυστήματα της Ζακύνθου, καθώς προσδίδει μεγαλύτερη οικολογική αξία στην περιοχή.

Επίσης, προτείνεται να αρχίσουν άμεσα ενέργειες για την παρακολούθηση αλλά και την ενημέρωση του ίδιου του είδους και της υγροτοπικής αξίας της Λίμνης Κερίου γενικότερα, τόσο στην τοπική κοινωνία όσο και στους αρμόδιους φορείς που θα μπορούσαν να συμβάλλουν στη διατήρηση και προστασία τους.

Ειδικότερα για τη Λίμνη Κερίου, προτείνονται άμεσες ενέργειες για την απορρύπανση των εδαφών και υδάτων της και τον καθαρισμό στερεών αποβλήτων στον υγρότοπο και την ευρύτερη περιοχή. Επίσης θα πρέπει άμεσα να αποφασιστούν από τους αρμόδιους φορείς με τη συμβολή των ειδικών επιστημόνων μέτρα για τη διαχείριση της υγροτοπικής αλλά και υγρόφιλης βλάστησης και για τον περιορισμό των κηλίδων πίσσας ή την αποφυγή αυτών κυρίως από την ορνιθοπανίδα με ειδικά μέτρα που προτείνονται αναλυτικά στην έκθεση του ειδικού επιστήμονα που παρατίθεται στο Παράρτημα ΙΙΙ της παρούσας μελέτης.

Η ενημέρωση και ευαισθητοποίηση της τοπικής κοινωνίας θεωρείται απαραίτητη για τις ιδιαιτερότητες συγκεκριμένων ειδών και οικοσυστημάτων αλλά και για τις γενικές επιπτώσεις της πυρκαγιάς και τους τρόπους αντιμετώπισης και διαχείρισης των επιπτώσεών της από τους πολίτες και κυρίως από τις αρμόδιες αρχές. Χρήσιμος σε αυτή την περίπτωση θα είναι και ο οδηγός βέλτιστων πρακτικών διαχείρισης οικοσυστημάτων που έχουν πληγεί από πυρκαγιές που συντάχθηκε κατά την Α' Φάση του NAT-PRO (Δράση 4.1)

Μακροπρόθεσμα θεωρείται επίσης απαραίτητη η παρακολούθηση των μεταβολών της χλωρίδας και βλάστησης της περιοχής αλλά και των ζωικών ομάδων που εξετάστηκαν

για τη διερεύνηση των βέλτιστων πρακτικών διαχείρισης και αποκατάστασης των οικοσυστημάτων. Το δίκτυο παρακολούθησης αυτό μπορεί να στηθεί στις ήδη επιλεγμένες θέσεις δειγματοληψίας και να προσδιοριστούν οικολογικοί και βιοτικοί ενδείκτες για την αξιολόγηση των συγκεκριμένων οικοσυστημάτων. Με τους κατάλληλους ενδείκτες είναι δυνατό να δούμε πως και πόσο έχει επηρεαστεί μια περιοχή ως προς τη φυσικότητά της. Ο προσδιορισμός των κατάλληλων ενδεικτών για μια περιοχή είναι αποτέλεσμα μιας μακροχρόνιας και συστηματικής ερευνητικής προσπάθειας, που μας επιτρέπουν να αναγνωρίσουμε τις επιπτώσεις που επιφέρουν οι αλλαγές σε παραμέτρους του οικοσυστήματος. Επομένως, οι ενδείκτες μπορεί να θεωρηθούν ως μια «ετικέτα» που παρέχει πληροφορίες για μια συγκεκριμένη περιβαλλοντική κατάσταση. Για παράδειγμα, η εξαφάνιση μιας ομάδας ειδών από ένα τοπίο είναι το μήνυμα που εμείς λαμβάνουμε ότι έχει συμβεί μια αλλαγή στο οικοσύστημα, που μπορεί να οφείλεται είτε σε συνδυασμό γεγονότων, ή σε ένα μόνο γεγονός (Βυτεΐ, 1992). Για την επιλογή των κατάλληλων ενδεικτών στην περιοχή μελέτης είναι απαραίτητη η περαιτέρω μελέτη και αξιολόγηση των στοιχείων βιοποικιλότητας που εξετάστηκαν στην παρούσα μελέτη.

3.2 ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΩΝ ΚΑΤΑΛΛΗΛΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΤΩΝ ΕΙΔΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΕΩΝ

Ο προγραμματισμός των διαχειριστικών δράσεων περιλαμβάνει μια σειρά παραμέτρων και βημάτων. Το πρώτο βήμα είναι η πραγματοποίηση ανάλυσης για την εκτίμηση του οικολογικού οφέλους που θα προκύψει από την υλοποίηση των διαχειριστικών μέτρων που προτείνονται για κάθε στοιχείο βιοποικιλότητας που εξετάστηκε ξεχωριστά (ενδαιτήματα- χλωρίδα, λεπιδόπτερα, ερπετά και αμφίβια, νυχτερίδες, ορνιθοπανίδα, ιχθυοπανίδα και υγρότοπος Κερίου). Με τον τρόπο αυτό θα δοθούν προτεραιότητες αλλά και θα εκτιμηθεί που υπάρχει μεγαλύτερη ανάγκη για την εφαρμογή της κάθε δράσης και πιθανότατα πως αυτή μπορεί να επηρεάσει τις υπόλοιπες ομάδες. Το επόμενο βήμα, που συμβάλει στο σωστό προγραμματισμό των δράσεων, είναι η πραγματοποίηση ανάλυσης κόστους- οφέλους για τον καθορισμό των εναλλακτικών λύσεων και του χρονοδιαγράμματος υλοποίησης.

Ο προγραμματισμός αναμένεται να γίνει πιο ακριβής, μετά και την εκπόνηση και αξιολόγηση των τεχνικών μελετών για τα μέτρα που θα εφαρμοστούν για την αποκατάσταση και οικολογική βελτίωση των οικοσυστημάτων που θα υλοποιηθούν

στην επόμενη φάση του προγράμματος NAT-PRO (Φάση Γ') στα πλαίσια της δράσης 3.3. Με βάση τις μελέτες αυτές, θα μπορεί να καθοριστεί και το χρονοδιάγραμμα λαμβάνοντας υπόψη και τις τεχνικές προδιαγραφές και περιορισμούς της κάθε διαχειριστικής τεχνικής.

Στο πλαίσιο της Β' Φάσης και προκειμένου να δοθούν οι διαχειριστικοί στόχοι με βάση τις σημαντικές (κατάλληλες) για τη βιοποικιλότητα περιοχές συντέθηκαν οι παρακάτω χάρτες

Στο Παράρτημα της Αναφοράς Α' Φάσης (Παραδοτέο 3.1 του NAT-PRO) περιλαμβάνονται οι χάρτες όπου παρουσιάζονται οι κατάλληλες για τη διατήρηση κάθε ομάδας μελέτης (λεπιδόπτερα, νυχτερίδες, πτηνά, χλωρίδα) περιοχές. Η δημιουργία των χαρτών καταλληλότητας για την ομάδα πτηνών και λεπιδόπτρων έγινε με διαμόρφωση στατιστικής φόρμουλας που βασίστηκε στον πίνακα συσχέτισης (Pearson) ανάμεσα στην παρουσία/απουσία του κάθε είδους στις 22 θέσεις δειγματοληψίας και σε παράγοντες περιβάλλοντος που υπολογίστηκαν σε μια ακτίνα 250 μέτρα γύρω από το κεντρικό σημείο. Για τις νυχτερίδες ακολουθήθηκε παρόμοια διαδικασία, αλλά αντί για παρουσία/απουσία χρησιμοποιήθηκε η συχνότητα κυνηγιού ανά είδος.

Οι μεταβλητές περιβάλλοντος ταξινομήθηκαν σε δύο κατηγορίες, με βάση την κάλυψη γης και τις μετρικές τοπίου.

Η δημιουργία του συνθετικού χάρτη καταλληλότητας ανά είδος με βάση τις δύο κατηγορίες παραγόντων έγινε χρησιμοποιώντας διαφορετικές σχετικές βαρύτητες και ο τελικός χάρτης ανά ταξινομήθηκε πάλι σε πέντε κατηγορίες. Η σύνθεση του συνολικού χάρτη καταλληλότητας για διατήρηση ανά ομάδα (taxa) ειδών, δημιουργήθηκε συνθέτοντας τους ατομικούς χάρτες με βάση σχετικά βάρη. Το κριτήριο για τα βάρη αυτά ήταν η σχετική σπουδαιότητα του κάθε είδους για διατήρηση.

Στα πτηνά διαμορφώθηκαν αρχικά 26 ατομικοί χάρτες ενώ για το συνολικό χάρτη και τη διαμόρφωση των σχετικών βαρών χρησιμοποιήθηκε η κατάταξη των ειδών προτεραιότητας για την εφαρμογή μέτρων διατήρησης ενδιαιτημάτων με διαβάθμιση

A D (Tucker & Evans, 1997).

Για τα λεπιδόπτερα, διαμορφώθηκαν αρχικά 25 ατομικοί χάρτες ενώ για το συνολικό χάρτη και τη διαμόρφωση των σχετικών βαρών χρησιμοποιήθηκε η ταξινόμηση των ειδών με βάση την Κόκκινη Βίβλο των απειλούμενων ειδών λεπιδοπτέρων.

Για τις νυχτερίδες, διαμορφώθηκαν αρχικά επτά ατομικοί χάρτες ενώ η διαμόρφωση των σχετικών βαρών διαμορφώθηκαν με βάση τη γνώμη ειδικών επιστημόνων (expert opinion).

Η δημιουργία των χαρτών καταλληλότητας για τα φυτικά είδη βασίστηκε στη διαμόρφωση μιας 10 βάθμιας κλίμακας καταλληλότητας με βάση τη γνώμη ειδικών.

Χρησιμοποιήθηκαν δύο κατηγορίες παραγόντων, 1) η πυκνότητα κάλυψης (landscape openness) της βλάστησης και 2) η επίδραση της φωτιάς (fire effect).

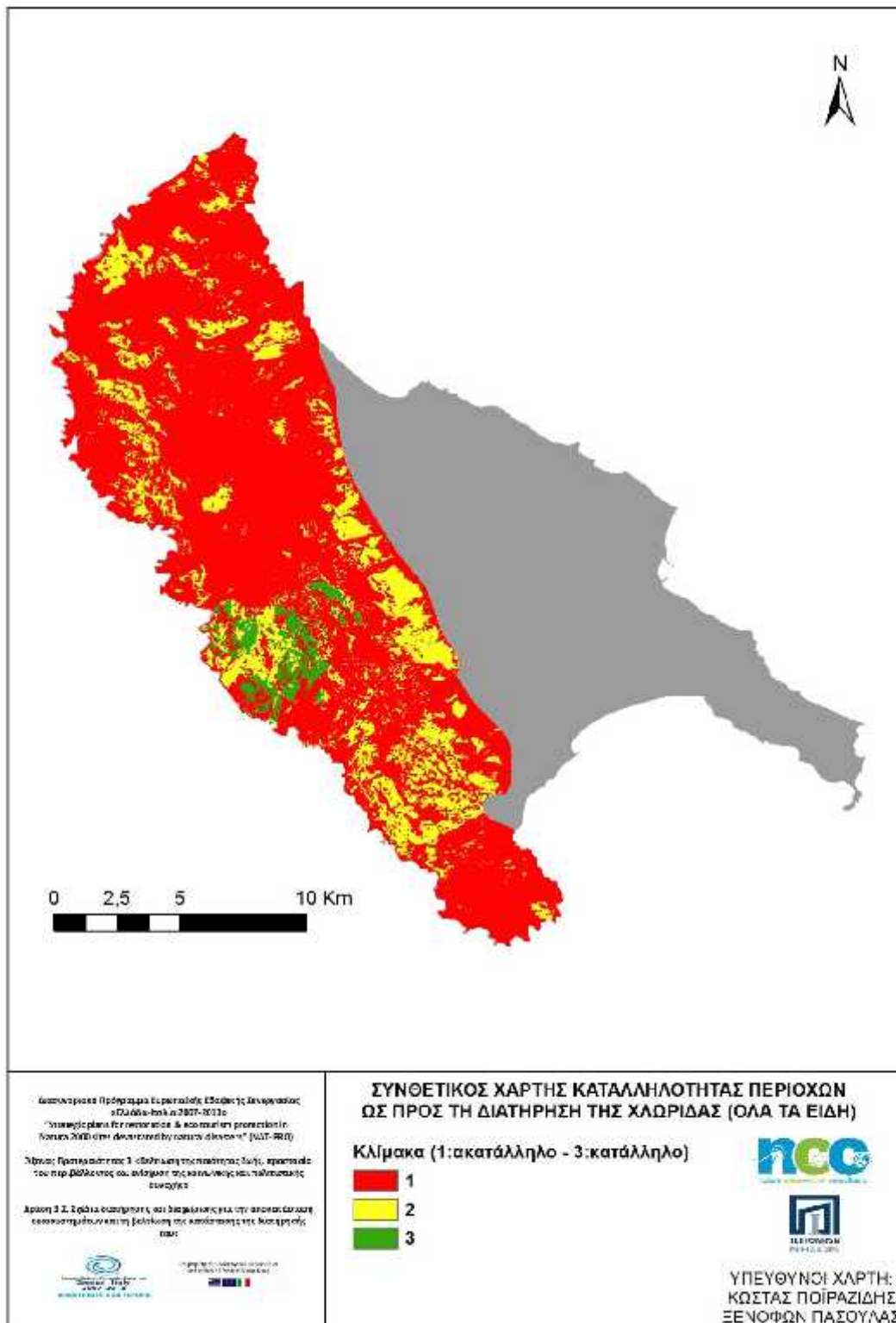
Η σύνθεση ατομικών χαρτών καταλληλότητας των φυτικών ειδών σε συνθετικούς χάρτες έγινε με χρήση σχετικών βαρών σημαντικότητας αναφορικά με τη διατήρηση. Αρχικά όλα τα φυτικά είδη κατηγοριοποιήθηκαν βάσει της ταξινομικής - λειτουργικής θέσης τους σε Ορχιδέες (10 είδη), Αρωματικά είδη (11 είδη), Ψυχανθή (26 είδη), λοιπά Ξυλώδη (32 είδη) και λοιπές Πόες (80 είδη).

Σχετικά βάρη δόθηκαν αρχικά μέσα σε κάθε ομάδα φυτών με αποτέλεσμα να παραχθεί ένας ανεξάρτητος συνθετικός χάρτης σημαντικότητας ανά ομάδα και στη συνέχεια να δημιουργηθεί ένας συνολικός χάρτης σημαντικότητας χλωρίδας χρησιμοποιώντας τα σχετικά βάρη.

Με βάση αυτούς τους χάρτες δημιουργήθηκαν και οι συνθετικοί χάρτες στους οποίους απεικονίζονται συνολικά οι σημαντικές περιοχές για την πανίδα και τη χλωρίδα αντίστοιχα. Η κλίμακα που χρησιμοποιήθηκε είναι 5-βάθμια (1-λιγότερο κατάλληλες περιοχές και 5- περισσότερο κατάλληλες περιοχές).

Στη Φάση Β' και προς διευκόλυνση κατά την ερμηνεία των συνθετικών χαρτών με στόχο τον χωρικό προσδιορισμό των διαχειριστικών μέτρων παρήχθησαν οι ακόλουθοι συνθετικοί χάρτες σε 3-βάθμια κλίμακα (1: ακατάλληλες περιοχές - 3 κατάλληλες για τη διατήρηση περιοχές).

Χάρτης 3.2.β. Απεικόνιση καταλληλότητας περιοχών για τη χλωρίδα



Με βάση τους χάρτες αυτούς σε συνδυασμό με τον χάρτη βλάστησης, προέκυψε ο παρακάτω Πίνακας 3.2. στον οποίο απεικονίζονται οι κατηγορίες βλάστησης στις

οποίες απαντάται το μεγαλύτερο ποσοστό κατάλληλων ενδισαιτημάτων ανά πανιδική και χλωριδική ομάδα.

Πίνακας 3.2. Κατηγορίες βλάστησης στις οποίες απαντάται το μεγαλύτερο ποσοστό κατάλληλων ενδισαιτημάτων ανά πανιδική και χλωριδική ομάδα.

Τύπος Βλάστησης	1	2	3	4	5	6	7
Πτηνά	v		v			v	
Λεπιδόπτερα	v		v		v		v
Νυχτερίδες		v		v		v	
Ορχιδέες			v		v		v
Αρωματικά			v				
Ψυχανθή							v
Λοιπά ξυλώδη	v						
Λοιπά ποώδη	v						

1= Δάσος χαλεπίου πεύκης, 2= Δενδρώδεις καλλιέργειες –αμπελώνες, 3= Θαμνώνες αείφυλλων – πλατύφυλλων, 4= Καμένες εκτάσεις, 5= Μεταβατικές δασώδεις-θαμνώδεις, 6= Ξηρικές καλλιέργειες, 7= Φρύγανα

Με βάση τον Πίνακα 3.2 φαίνεται ότι οι θαμνώνες αείφυλλων πλατύφυλλων και το δάσος χαλεπίου πεύκης είναι οι δύο κατηγορίες βλάστησης στις οποίες καταγράφηκαν τα περισσότερα είδη των υπό μελέτη ομάδων πανίδας και χλωρίδας, ενώ αρκετά απαντώνται και στα φρύγανα.

Πιο αναλυτικά και σύμφωνα με τα παραπάνω προκύπτουν τα ακόλουθα συμπεράσματα:

- Σημαντικότερα ενδισαιτήματα για τις ζωικές ομάδες φαίνεται να είναι το μωσαϊκό μακίας βλάστησης (θαμνώνες αείφυλλων-πλατύφυλλων), με συστάδες πευκοδάσους. Επίσης οι ξηρικές καλλιέργειες, ειδικά για τα πτηνά και τις νυχτερίδες παίζουν σημαντικό ρόλο και αποτελούν και αυτές σημαντικές περιοχές για τη βιοποικιλότητα.

- Σημαντικότερα ενδιαιτήματα για τη χλωρίδα αποτελούν τα μωσαϊκά πευκοδάσους, μακίας και φρυγάνων στο κεντροδυτικό τμήμα της περιοχής μελέτης. Στο τμήμα αυτό (μικρής έκτασης σε σχέση με την υπόλοιπη επιφάνεια του νησιού που μελετήθηκε), η επίδραση της πυρκαγιάς έχει διαμορφώσει πολλούς και διαφορετικούς οικοτόπους (παλιό δάσος πεύκης & μικτό με πουρνάρι, νεαρό δάσος πεύκης, μακί, φρύγανα πυκνά και ανοικτά). Επίσης σε αυτή την περιοχή, το βραχώδες σε σχέση με το λεπτόκοκκο έδαφος ποικίλουν, γεγονός που σημαίνει ότι διαμορφώνονται οι συνθήκες επιβίωσης φυτικών ειδών που έχουν πολύ διαφορετικές οικολογικές προτιμήσεις, με αποτέλεσμα να αυξάνεται και η ποικιλότητα των φυτικών ειδών. Σημαντικό είναι ακόμα το γεγονός ότι στο τμήμα αυτό οι περισσότερες επιφάνειες δεν έχουν ιδιαίτερα μεγάλη κλίση και έχουν και υψηλά ποσοστά κάλυψης βλάστησης. Όλα αυτά συντελούν στην παρουσία πολύ υψηλών ποσοστών φυτικών ειδών που ανήκουν σε σημαντικές ομάδες ενδιαφέροντος για διατήρηση στο κεντροδυτικό τμήμα της Ζακύνθου: 7 είδη ορχιδεών απαντώνται στη συγκεκριμένη περιοχή από τα 10 είδη που έχουν καταγραφεί στην περιοχή μελέτης, 6 από τα 11 είδη χειλανθών και 23 από τα 26 είδη απαντούν σε αυτή την περιοχή. Επίσης στο τμήμα αυτό απαντούν τα ενδημικά *Hypericum aegyptiacum* και *Serapias ionica*..

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι κύριος διαχειριστικός στόχος θα πρέπει να **είναι η διατήρηση των καλλιεργειών στην περιοχή**, με τρόπο μάλιστα που να ευνοεί τη διατήρηση υψηλής φυσικής αξίας των αγρο-οικοσυστημάτων. Αυτό προϋποθέτει τη συνέχιση της εκτατικής καλλιέργειας και την ενίσχυση των βιολογικών ξηρικών καλλιεργειών που φαίνεται να παίζουν σημαντικό ρόλο στη βιοποικιλότητα των πτηνών και νυχτερίδων. Για το σκοπό αυτό θα πρέπει να αξιοποιηθούν οι δυνατότητες που δίνει το πρόγραμμα αγροτικής ανάπτυξης και η ΚΑΠ. Επίσης θα πρέπει να είναι και η **διατήρηση της μωσαϊκότητας** των συγκεκριμένων διαπλάσεων (μακία βλάστηση και πευκοδάσος).

Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσω της διατήρησης των συστάδων πευκοδάσους, στη μορφή της μωσαϊκότητας που και σήμερα υφίσταται. Στις συστάδες αυτές η βιοποικιλότητα θα ευνοηθεί εφόσον υπάρξει στοχευόμενος διαχειριστικός σχεδιασμός για τον σκοπό αυτό. Ως παράδειγμα υπάρχει το σχέδιο διαχείρισης δασικών συστάδων για τη βιοποικιλότητα που εκπονήθηκε για το ελατοδάσος του Μαινάλου

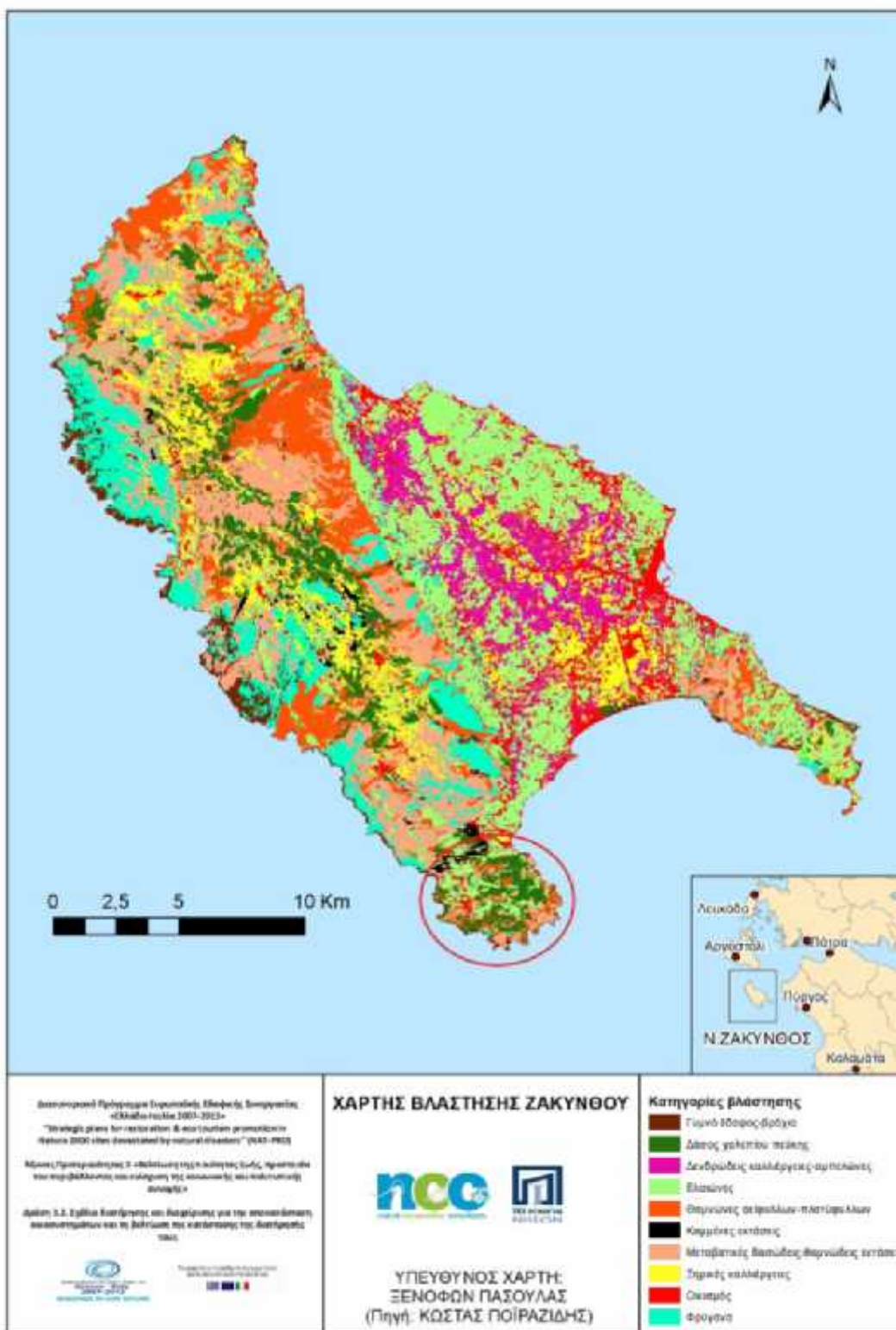
(Πρόγραμμα LIFE/NAT/GR/006481: "Διατήρηση και Διαχείριση του όρους Μαίναλου").

Οι απαιτήσεις των ενδοδασικών ειδών των ομάδων που μελετήθηκαν στο πλαίσιο του παρόντος έργου, αποτέλεσαν τα κριτήρια επιλογής των θέσεων πιλοτικής εφαρμογής της διαχείρισης των συστάδων πευκοδάσους για βελτίωση της βιοποικιλότητας. Συγκεκριμένα, με βάση ότι τα πτηνά και τα λεπιδόπτερα που κυρίως απαντούν στα πευκοδάση επιλέχθηκαν τα πευκοδάση του νοτίου τμήματος του νησιού και αναζητήθηκαν στην περιοχή αυτή τμήματα του δάσους με σημαντικό ποσοστό ώριμων και υπερώριμων δέντρων, με παρουσία νεκρών δέντρων και δένδρων με κοιλότητες καθώς και ύπαρξη διακένων (εξωτερική μωσαϊκότητα) με λιβαδική ή αγροτική χρήση.

Τα μέτρα που προτείνεται να ληφθούν για την ενίσχυση των ενδοδασικών ειδών στόχων και της βιοποικιλότητας εν γένει στις συστάδες πευκοδάσους συνοπτικά είναι:

- Διατήρηση οικολογικά σημαντικών βιοτόπων, λαμβάνοντας υπόψη προστατευόμενα, σπάνια, ευαίσθητα και αντιπροσωπευτικά οικοσυστήματα όπως παρόχθιες και υγροτοπικές περιοχές, περιοχές με ενδημικά είδη και βιοτόπους με απειλούμενα και κινδυνεύοντα είδη.
- Φυσική αναγέννηση που πρέπει να προτιμάται και μόνο σε περιπτώσεις αποτυχίας να εφαρμόζεται τεχνητή αναγέννηση.
- Διατήρηση επαρκούς αριθμού υπέργηρων ατόμων, ξερών ιστάμενων δέντρων, κακόμορφων δέντρων και δέντρων με κοιλότητες.

Χάρτης 3.2.γ. Προσδιορισμός θέσεων πευκοδάσους για πιλοτική εφαρμογή διαχείρισής του



- Διατήρηση των διακένων στις πιλοτικές περιοχές, με προσοχή στις επιπτώσεις που τα μέτρα διατήρησης θα έχουν στα είδη της μεταβατικής ζώνης (οικοτόπων) όπου αυτή υπάρχει.

Η **διατήρηση της μωσαϊκότητας** μπορεί να επιτευχθεί και μέσω της προώθησης της προσέγγισης των μικρο-ρεζερβών (μικρο-αποθεμάτων) για τους πυρήνες χλωριδικής βιοποικιλότητας, πρακτική που αποτελεί μια δοκιμασμένη και πετυχημένη προοπτική που εφαρμόζεται ήδη σε αρκετές περιοχές της Ευρώπης. Παράδειγμα εφαρμογής της παραπάνω πρακτικής αποτελεί το πρόγραμμα LIFE Cretaplant

LIFE04NAT/GR/000104 για εγκατάσταση μικρο-αποθεμάτων για τη διατήρηση ειδών

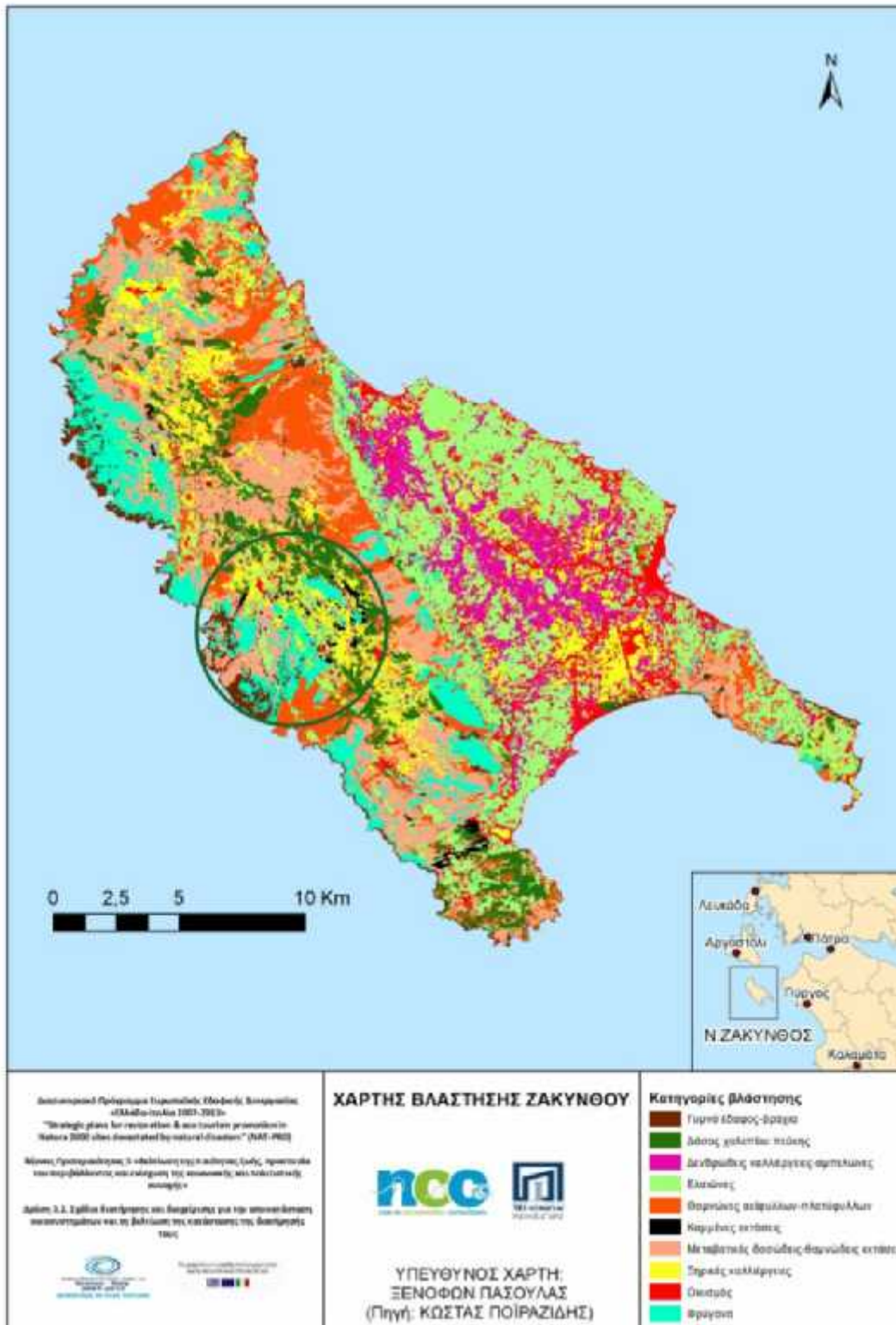
και οικοτόπων προτεραιότητας στη Δυτική Κρήτη και το πρόγραμμα PlantNet CY-LIFE08NAT/CY/000453 στην Κύπρο.

Τα Μικρο-αποθέματα Φυτών είναι μία σχετικά πρόσφατη προσέγγιση για την διατήρηση σπάνιων και απειλούμενων φυτών που εφαρμόστηκε για πρώτη φορά στην περιφέρεια της Valencia στην Ισπανία (Laguna et al. 2004). Κατά κανόνα πρόκειται για σχετικά μικρές περιοχές (μικρότερες των 20 εκταρίων) εντός των οποίων απαντούν αντιπροσωπευτικοί υπο-πληθυσμοί ενός ή περισσότερων σπάνιων/απειλούμενων φυτικών ειδών. Στις περιοχές αυτές πραγματοποιείται συστηματική παρακολούθηση των υπο-πληθυσμών των φυτικών ειδών, συλλογή γενετικού υλικού (σπερμάτων) για τη φύλαξη σε Τράπεζες Σπερμάτων και άλλες διαχειριστικές δράσεις που μπορεί να περιλαμβάνουν τον αποκλεισμό της βόσκησης, την εξάλειψη ξενικών ειδών και παρασίτων, την ενίσχυση των φυτικών υπο-πληθυσμών, αλλά και την προώθηση δράσεων φυσιολατρικού τουρισμού, περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης (Laguna et al. 2004). Στην Ελλάδα, η διαχειριστική προσέγγιση των Μικρο-Αποθεμάτων Φυτών έχει ήδη εφαρμοστεί με επιτυχία κατά την υλοποίηση του Προγράμματος LIFE CRETAPLANT (LIFE04NAT_GR_000104), όπου στο Νομό Χανίων εγκαταστάθηκαν επτά Μικρο-αποθέματα Φυτών για έξι φυτικά είδη και έναν οικοτόπο προτεραιότητας (Thanos et al., 2005). Η εμπειρία αυτή κατέδειξε πως η προσέγγιση των Μικρο-Αποθεμάτων Φυτών μπορεί να είναι κατάλληλη και αποδοτική για φυτικά είδη που έχουν σχετικά στενή και εντοπισμένη εξάπλωση.

Στην περίπτωση της Ζακύνθου και με βάση τον Χάρτη 5, τα δεδομένα ευνοούν σαφώς την εγκατάσταση ενός Μικροαποθέματος στο κεντροδυτικό τμήμα του νησιού όπου συγκεντρώνονται οι περισσότερες κατάλληλες περιοχές για τη χλωρίδα, όπως φαίνεται και στον Παρακάτω Χάρτη 3.2.δ.

Χάρτης 3.2.δ. Προσδιορισμός θέσεων για πιλοτική εφαρμογή των Μικρο-Αποθεμάτων

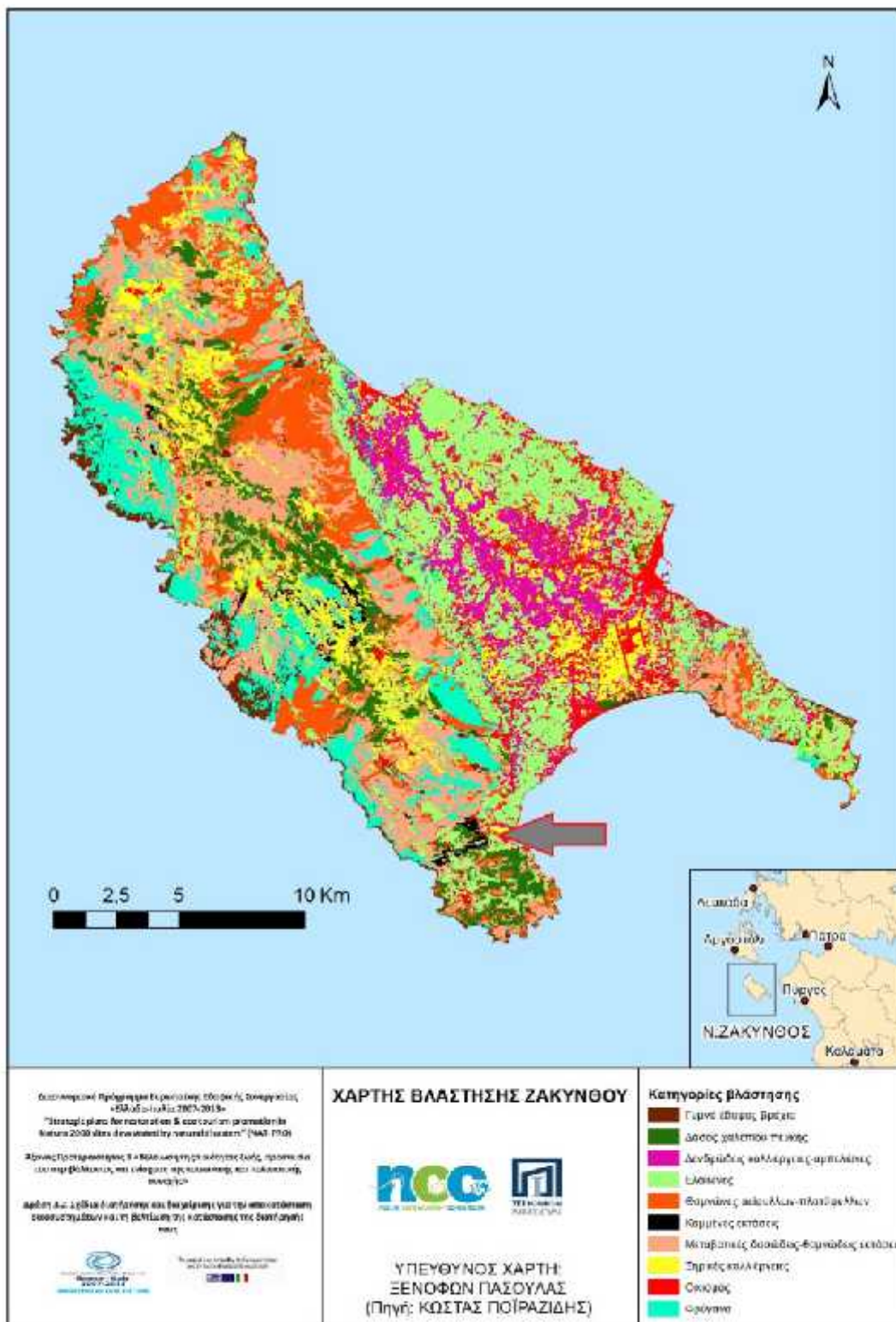
ΜΕΛΕΤΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ, ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΟΡΕΙΝΗΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ



Τέλος, όπως έχει ήδη σημειωθεί και πιο πάνω, όσον αφορά στη Λίμνη Κερίου, που αποτελεί σημαντικό στόχο διαχείρισης στο πλαίσιο του παρόντος έργου, προτείνεται να αντιμετωπιστούν άμεσα τα κυριότερα προβλήματα που έχουν να κάνουν με την υδρολογική ισορροπία του, τη βλάστηση της ευρύτερης περιοχής και την ενημέρωση-ευαισθητοποίηση για τη βιολογική αξία του υγροτόπου. Ως παράδειγμα μπορεί να χρησιμοποιηθεί το Σχέδιο Παρεμβάσεων -Διαχείρισης Αποκατάστασης του Οικοσυστήματος Λιμνοδεξαμενής στη Λειβάδα, Έκθεση που συντάχθηκε στα πλαίσια του προγράμματος LIFE00ENV/GR/000685: "Μεσογειακοί Υγρότοποι και Ταμιευτήρες".

Χάρτης 3.2.ε. Προσδιορισμός θέσης για πιλοτική εφαρμογή διαχείρισής της Λίμνης
Κερίου

ΜΕΛΕΤΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ, ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΟΡΕΙΝΗΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ



Για την υλοποίηση των διαχειριστικών μέτρων απαιτούνται σημαντικές πολιτικές αποφάσεις, διάθεση πόρων και συνεργασία από όλους τους τοπικούς φορείς για την εξεύρεση χρηματοδοτικών πηγών. Οι διαχειριστικές προτάσεις που χρήζουν άμεσης

υλοποίησης και κυρίως οι πιλοτικές εφαρμογές καθώς και ενδεικτικός προϋπολογισμός και η διαδικασία υλοποίησής τους, θα παρουσιαστούν πιο αναλυτικά κατά τη διάρκεια της Γ' Φάσης του έργου, στις αντίστοιχες τεχνικές μελέτες.

3.3 ΧΑΡΤΕΣ ΚΑΤΑΛΛΗΛΟΤΗΤΑΣ

Πιο συγκεκριμένα, με βάση τις καταγραφές των ειδικών επιστημόνων για κάθε ένα από τα στοιχεία βιοποικιλότητας που μελετήθηκαν και με τη σημαντική συμβολή του Επιστημονικού Υπεύθυνου του Έργου κ. Ποϊραζίδη (Α.Τ.Ε.Ι. Ιονίων Νήσων), διαμορφώθηκαν Χάρτες Καταλληλότητας των περιοχών που εξετάστηκαν, ως προς τη διατήρηση των υπό μελέτη ομάδων πανίδας και χλωρίδας :

3.3.1 Δημιουργία Χαρτών Καταλληλότητας για τα Ζωικά Είδη

Η δημιουργία των χαρτών καταλληλότητας για την ομάδα πτηνών και λεπιδόπτερων έγινε με διαμόρφωση στατιστικής φόρμουλας που βασίστηκε στον πίνακα συσχέτισης (Pearson) ανάμεσα στην παρουσία/απουσία του κάθε είδους στις 22 θέσεις δειγματοληψίας και σε παράγοντες περιβάλλοντος που υπολογίστηκαν σε μια ακτίνα 250 μέτρα γύρω από το κεντρικό σημείο. Για τις νυχτερίδες ακολουθήθηκε παρόμοια διαδικασία, αλλά αντί για παρουσία/απουσία χρησιμοποιήθηκε η συχνότητα κυνηγιού ανά είδος.

Οι μεταβλητές περιβάλλοντος ταξινομήθηκαν σε δύο κατηγορίες, με βάση την κάλυψη γης και τις μετρικές τοπίου. Αναλυτικά υπολογίστηκαν:

α) εννέα παράγοντες κάλυψης γης (land cover):

- Πευκοδάσος (PINUS),
- Υψηλή Μακί (HIGH_MA),
- Χαμηλή μακί (LOW_MA),
- Μεταβατικές διαπλάσεις (METAV),
- Φρύγανα (FRYGANA),
- Ποώδη (GRASS),
- Γυμνές εκτάσεις (GYMNA),
- Καμένες εκτάσεις (BURNED),

- Ελαιώνες (OLIVES)

και

β) τέσσερις μετρικές τοπίου(landscape metrics):

- Δείκτης ποικιλότητας Shannon (shdi),
- Αφθονία τύπων κάλυψης (pr),
- Πυκνότητα ψηφίδων (pd),
- Μέση έκταση ψηφίδας(area_mn)

Με βάση τους συντελεστές συσχέτισης (r), διαμορφώθηκε για κάθε είδος μια φόρμουλα για κάθε κατηγορία μεταβλητών και διαμορφώθηκε αντίστοιχος χωρικός χάρτης. Π.χ. για το είδος *Aricia agestis* (λεπιδόπτερο) οι διαμορφωμένες φόρμουλες ήταν:

$$Y \text{ land cover} = (0.102 * \text{"PINUS_255m"}) + (0.302 * \text{"HIGH_MA_255m"}) + (0.111 * \text{"LOW_MA_255m"}) - (0.271 * \text{"METAV_255m"}) - (0.277 * \text{"FRYGANA_255m"}) + (0.571 * \text{"GRASS_255m"}) - (0.213 * \text{"GYMNA_255m"}) + (0.117 * \text{"BURNED_255m"}) + (0.066 * \text{"OLIVES_255m"})$$
$$Y \text{ Landscape metrics} = (0.380 * \text{"shdi"}) + (0.205 * \text{"pr"}) + (0.177 * \text{"pd"}) - (0.306 * \text{"area_mn"})$$

Η δημιουργία των δύο χαρτών καταλληλότητας, έγινε με χρήση του Raster calculator στο ArcGIS σύμφωνα με τις δύο φόρμουλες (για κάλυψη γης και τοπίο) και στη συνέχεια για κάθε χάρτη έγινε α) ταξινόμηση σε πέντε κατηγορίες με χρήση Quantile από Symbology – Classified - και μετά β) reclassify σε πέντε κατηγορίες. Η δημιουργία του συνθετικού χάρτη καταλληλότητας ανά είδος με βάση τις δύο κατηγορίες παραγόντων έγινε χρησιμοποιώντας σχετική βαρύτητα = 0,7 για την κάλυψη γης και σχετική βαρύτητα = 0,3 για τις μετρικές τοπίου και ο τελικός χάρτης ανά ταξινομήθηκε πάλι σε πέντε κατηγορίες. Η σύνθεση του συνολικού χάρτη καταλληλότητας για διατήρηση ανά ομάδα (taxa) ειδών, δημιουργήθηκε συνθέτοντας τους ατομικούς χάρτες με βάση σχετικά βάρη. Το κριτήριο για τα βάρη αυτά ήταν η σχετική σπουδαιότητα του κάθε είδους για διατήρηση.

Στα πτηνά διαμορφώθηκαν αρχικά 26 ατομικοί χάρτες ενώ για το συνολικό χάρτη και τη διαμόρφωση των σχετικών βαρών χρησιμοποιήθηκε η κατάταξη

238

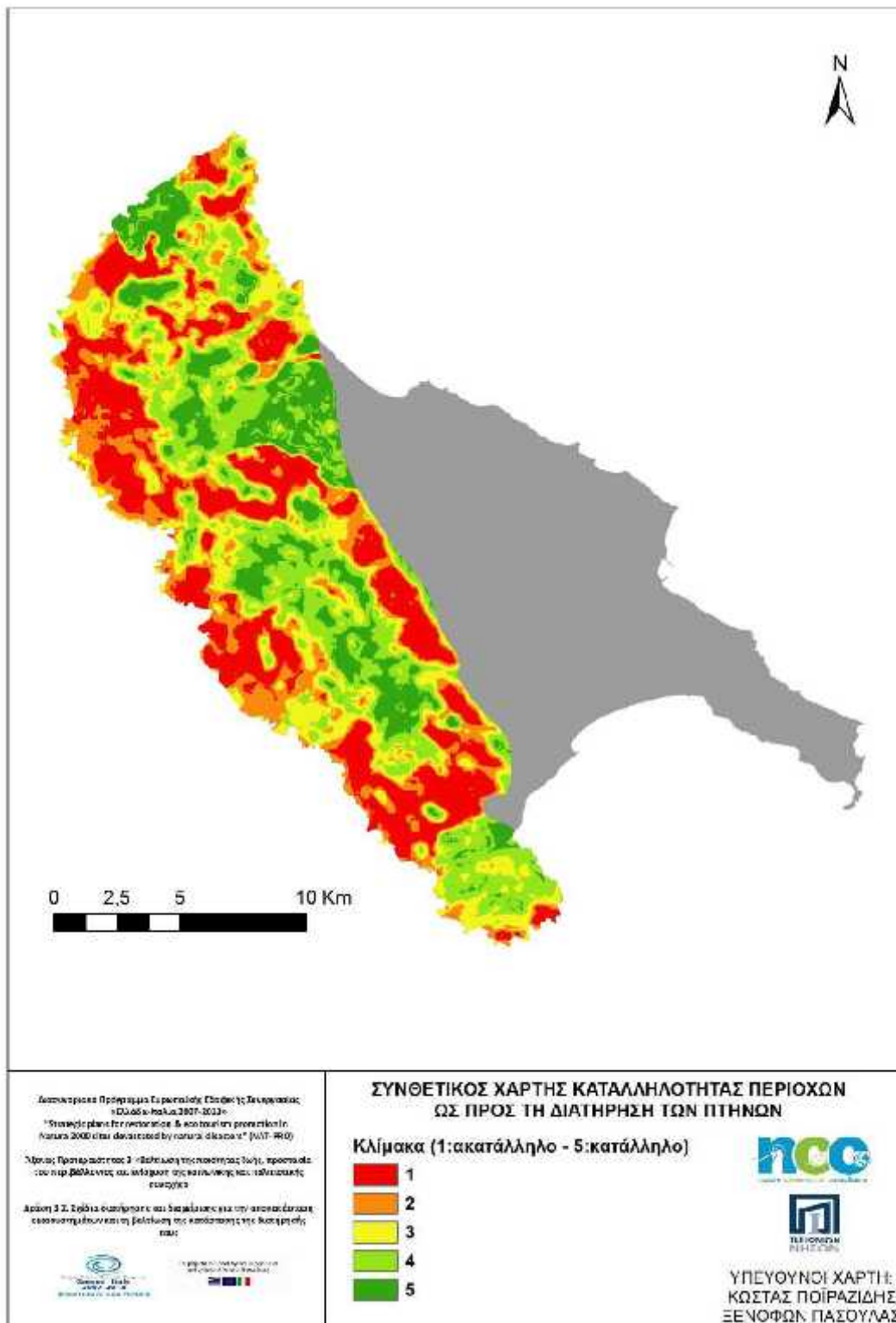
των ειδών προτεραιότητας για την εφαρμογή μέτρων διατήρησης ενδαιτημάτων με διαβάθμιση A-D (Tucker & Evans, 1997).

Πίνακας 3.3.1: Λίστα καταγεγραμμένων πτηνών στις περιοχές μελέτης NAT-PRO στη Ζάκυνθο, με την κατάταξη τους σύμφωνα με Tucker & Evans (1997) και τη διαμόρφωση των σχετικών βαρών.

No	Είδος	Priority Status (Mediterranean habitats)	Σχετικά βάρη
1	<i>Hippolais olivetorum</i>	A	0,4
2	<i>Emberiza melanocephala</i>	B	0,1
3	<i>Lanius senator</i>	B	0,1
4	<i>Otus scops</i>	B	0,1
5	<i>Hippolais pallida</i>	C	0,0375
6	<i>Streptopelia turtur</i>	C	0,0375
7	<i>Sylvia cantillans</i>	C	0,0375
8	<i>Sylvia melanocephala</i>	C	0,0375
9	<i>Carduelis cannabina</i>	D	0,0091
10	<i>Carduelis chloris</i>	D	0,0091
11	<i>Emberiza cirius</i>	D	0,0091
12	<i>Fringila coelebs</i>	D	0,0091
13	<i>Galerida cristata</i>	D	0,0091
14	<i>Hirundo daurica</i>	D	0,0091
15	<i>Muscicapa striata</i>	D	0,0091
16	<i>Serinus serinus</i>	D	0,0091
17	<i>Turdus merula</i>	D	0,0091
18	<i>Apus apus</i>	E	0,0045
19	<i>Carduelis carduelis</i>	E	0,0045
20	<i>Cettia cetti</i>	E	0,0045
21	<i>Hirundo rustica</i>	E	0,0045
22	<i>Parus ater</i>	E	0,0045
23	<i>Parus major</i>	E	0,0045
24	<i>Passer domesticus</i>	E	0,0045
25	<i>Streptopelia decaocto</i>	E	0,0045
26	<i>Miliaria calandra</i>	E	0,0045

Ο τελικός συνθετικός Χάρτης 3.3.1.α για τα πτηνά παρουσιάζεται πιο κάτω:

Χάρτης 3.3.1.α. Συνθετικός χάρτης καταλληλότητας προς την διατήρηση πτηνών.



Για τα λεπιδόπτερα, διαμορφώθηκαν αρχικά 25 ατομικοί χάρτες ενώ για το συνολικό χάρτη και τη διαμόρφωση των σχετικών βαρών χρησιμοποιήθηκε η ταξινόμηση των

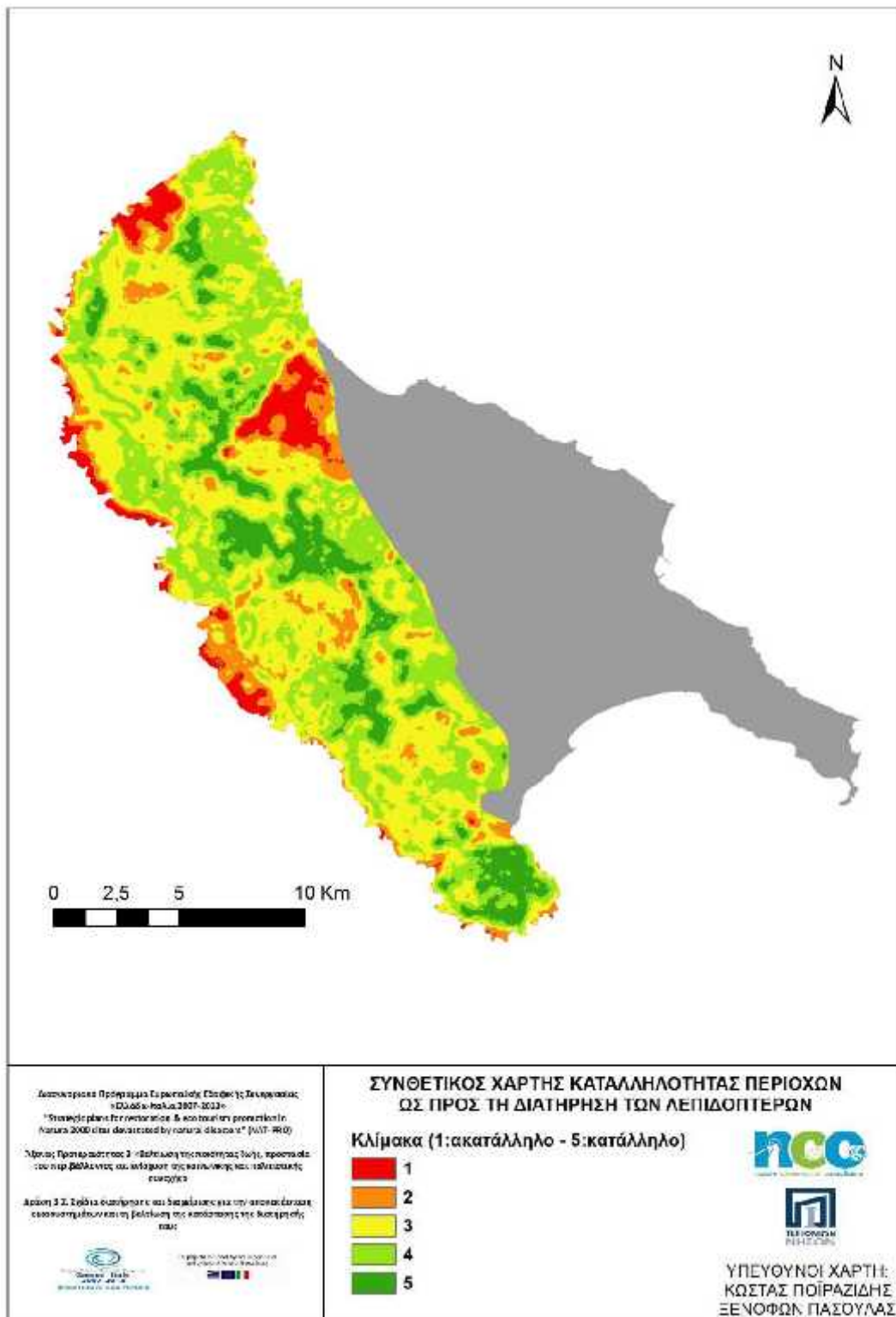
ειδών με βάση την Κόκκινη Βίβλο των απειλούμενων ειδών λεπιδοπτέρων (Van Swaay, C., Cuttelod, A., Collins, S., Maes, D., López Munguira, M., Šašić, M., Settele, J., Verovnik, R., Verstrael, T., Warren, M., Wiemers, M. and Wynhof, I. 2010. European Red List of Butterflies, Luxembourg: Publications Office of the European Union)

Πίνακας 3.3.1.β: Λίστα καταγεγραμμένων λεπιδοπτέρων στις περιοχές μελέτης NAT-PRO στη Ζάκυνθο, με την κατάταξη τους σύμφωνα με την Κόκκινη Βίβλο των απειλούμενων ειδών λεπιδοπτέρων και τη διαμόρφωση των σχετικών βαρών.

No	Είδη	Conservation status based on Red Data Book of Butterflies (2010)	Σχετικά βάρη
1	<i>Aricia agestis</i>	LC	0,04
2	<i>Polyommatus icarus</i>	LC	0,04
3	<i>Colias crocea</i>	LC	0,04
4	<i>Gonepteryx</i> sp. (<i>Gonepteryx rhamni</i> ή <i>G.cleopatra</i>)	LC	0,04
5	<i>Leptidea sinapis</i>	LC	0,04
6	<i>Leptidea duponcheli</i>	LC	0,04
7	<i>Papilio machaon</i>	LC	0,04
8	<i>Iphiclides podalirius</i>	LC	0,04
9	<i>Pieris brassicae</i>	LC	0,04
10	<i>Pieris rapae</i>	LC	0,04
11	<i>Pontia edusa</i>	LC	0,04
12	<i>Thymelicus acteon</i>	NT	0,12
13	<i>Spialia orbifer</i>	LC	0,04
14	<i>Lycaena phlaeas</i>	LC	0,04
15	<i>Celastrina argiolus</i>	LC	0,04
16	<i>Lassiomata megera</i>	LC	0,04
17	<i>Maniola jurtina</i>	LC	0,04
18	<i>Limenitis reducta</i>	LC	0,04
19	<i>Charaxes jasius</i>	LC	0,04
20	<i>Vanessa cardui</i>	LC	0,04
21	<i>Vanessa atalanta</i>	LC	0,04
22	<i>Hipparchia syriaca</i>	LC	0,04
23	<i>Hipparchia fatua</i>	LC	0,04
24	<i>Synaphe moldavica</i>		0,04
25	<i>Zygaena</i> sp.		0,04

Ο τελικός συνθετικός Χάρτης ?? για τα λεπιδοπτερα παρουσιάζεται πιο κάτω:

Χάρτης 3.3.1.β. Συνθετικός χάρτης καταλληλότητας προς την διατήρηση λεπιδοπτέρων.



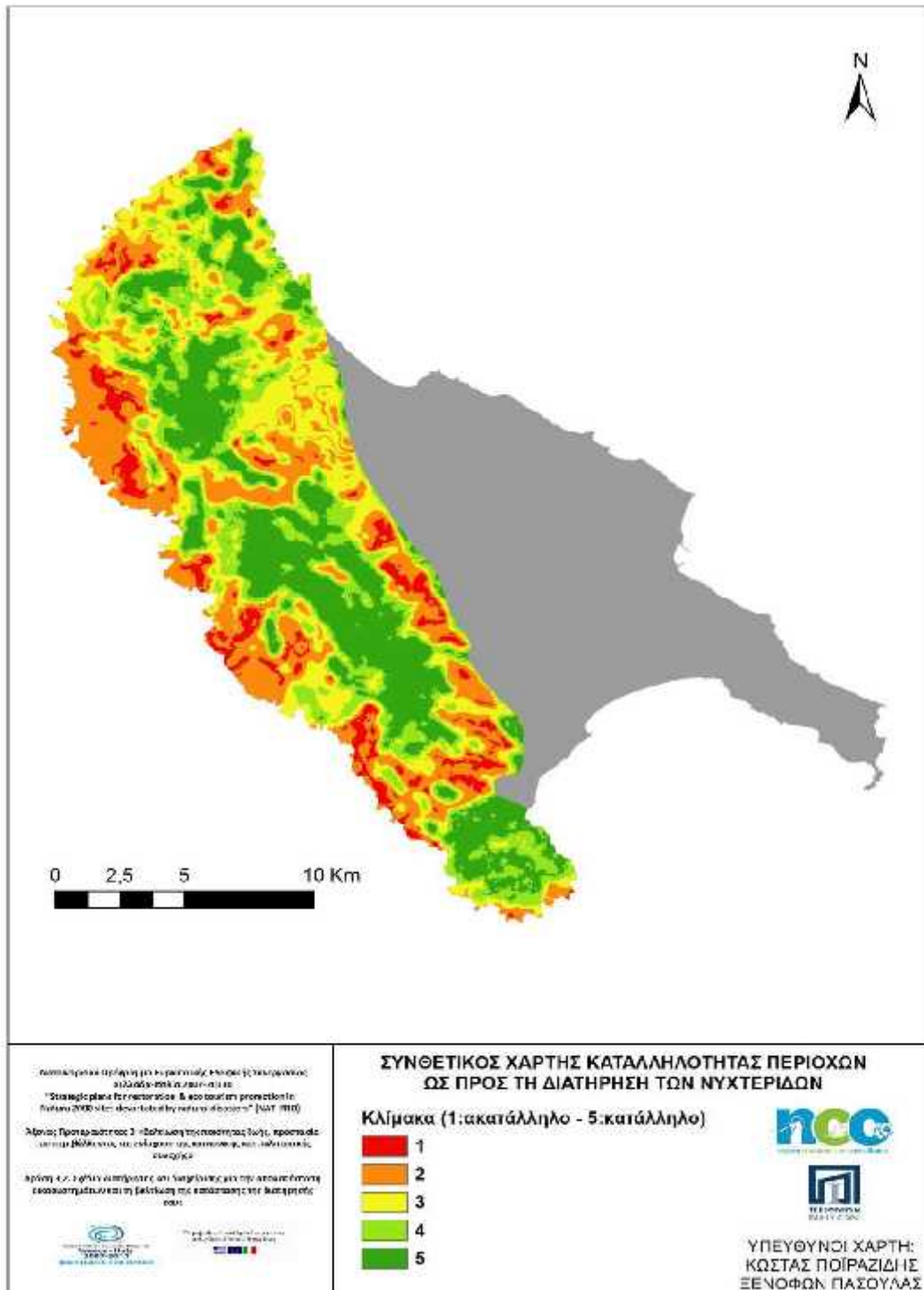
Για τις νυχτερίδες, διαμορφώθηκαν αρχικά επτά ατομικοί χάρτες ενώ η διαμόρφωση των σχετικών βαρών παρουσιάζεται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 3.3.1.γ: Λίστα καταγεγραμμένων χειροπτέρων στις περιοχές μελέτης NAT-PRO στη Ζάκυνθο και διαμόρφωση των σχετικών βαρών

No	Είδη	Σχετικά βάρη
1	<i>Pipistrellus kuhlii</i>	0,3
2	<i>Hypsugo savii</i>	0,117
3	<i>Tadarida teniotis</i>	0,117
4	<i>Myotis species</i>	0,117
5	<i>Plecotus species</i>	0,117
6	<i>Rhinolophus ferrumequinum</i>	0,117
7	<i>Pipistrellus pipistrellus</i>	0,117

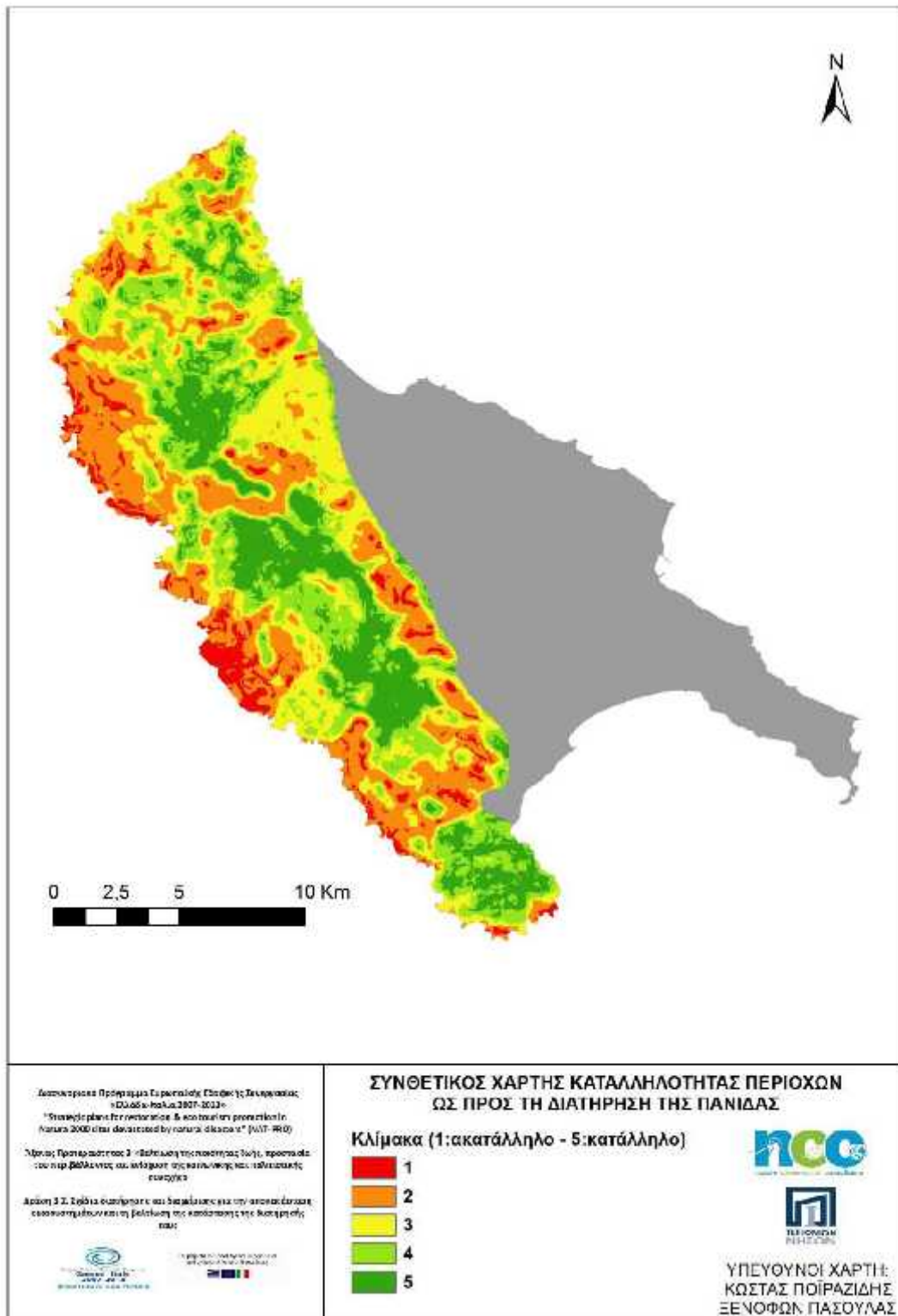
Ο τελικός συνθετικός Χάρτης 3.3.1.γ για τις νυχτερίδες παρουσιάζονται πιο κάτω.

Χάρτης 3.3.1.γ. Συνθετικός χάρτης καταλληλότητας προς την διατήρηση νυχτερίδων.



Στη συνέχεια, συνθέτοντας τους τελικούς χάρτες για την κάθε πανιδική ομάδα, προέκυψε ο ακόλουθος συνθετικός Χάρτης 3.3.1.δ όπου παρουσιάζονται οι κατάλληλες για όλες τις πανιδικές ομάδες που εξετάστηκαν, περιοχές:

Χάρτης 3.3.1.δ. Συνθετικός χάρτης καταλληλότητας προς την διατήρηση της πανίδας.



3.3.2 Δημιουργία Χαρτών Καταλληλότητας για τα Φυτικά Είδη

Η δημιουργία των χαρτών καταλληλότητας για τα φυτικά είδη βασίστηκε στη διαμόρφωση μιας δεκαβάθμιας κλίμακας καταλληλότητας με βάση γνώμη ειδικών (expert opinion). Χρησιμοποιήθηκαν δύο κατηγορίες παραγόντων, 1) η πυκνότητα κάλυψης (landscape openness) της βλάστησης και 2) η επίδραση της φωτιάς.

Στη δημιουργία καταλληλότητας για τα φυτικά είδη με βάση την πυκνότητα κάλυψης χρησιμοποιήθηκαν μόνο **έξι κατηγορίες** κάλυψης, όπου και έγιναν οι δειγματοληψίες πεδίου:

- Πευκοδάσος (PINUS),
- Υψηλή Μακί (HIGH_MA),
- Χαμηλή μακί (LOW_MA),
- Μεταβατικές διαπλάσεις (METAV),
- Φρύγανα (FRYGANA),
- Καμένες εκτάσεις (BURNED),

Για τη δημιουργία του 1ου ατομικού χάρτη (ανά είδος) με βάση την πυκνότητα κάλυψης, οι έξι κατηγορίες κάλυψης (στα συνολικά πολύγωνα κάλυψης όλης της περιοχής μελέτης) μετασχηματίστηκαν σε έξι δυαδικούς (0/1) χάρτες ανά τύπο κάλυψης και κάθε δυαδικός χάρτης πολλαπλασιάστηκε με τον αντίστοιχο συντελεστή καταλληλότητας (0-10). Ο χάρτης καταλληλότητας με βάση την πυκνότητα κάλυψης δημιουργήθηκε με άθροιση των ατομικών χαρτών. Π.χ. η φόρμουλα με βάση την πυκνότητα κάλυψης για το Openness για το είδος *Anacamptis pyramidalis* διαμορφώθηκε ως $Y_{openness} = ("BURNED" * 4) + ("FRYGANA" * 7) + ("METAVATIKA" * 4) + ("LOW_MAQUI" * 4) + ("HIGH_MAQUI" * 0) + ("PINUS" * 2)$.

Στο αποτέλεσμα, που είναι σε μια κλίμακα 0-10, έγινε επαναταξινόμηση (reclassify) σε πέντε κατηγορίες (ή σε όσες κατηγορίες εξαχθούν αφού μπορεί να μην υπάρχουν και οι πέντε κατηγορίες καταλληλότητας για όλα τα είδη φυτών) με βάση την κλίμακα 1-5 με DEFINED INTERVAL (Break Values 2,4,6,8,10).

Για τη δημιουργία του 2ου ατομικού χάρτη (ανά είδος) με βάση την επίδραση της φωτιάς, στην περιοχή μελέτης διαμορφώθηκε ένα πολυγωνικό αρχείο συχνότητας εμφάνισης της φωτιάς με βάση τις παρακάτω πέντε κατηγορίες:

- Άκαφτες περιοχές (NO_FIRES)
- Άκαφτες περιοχές μετά το 1975-1985 (FIRES_75_80)
- Καμένες περιοχές δύο φορές το 1985 – 2011 (όπου η 2η τη δεκαετία 2000-2010) (FIRES_2TIMES)
- Καμένες περιοχές τρεις φορές το 1985 – 2011 (όπου η 2η ή /και η 3η τη δεκαετία 2000-2010) (FIRES_3TIMES)
- Καμένες περιοχές το 2011 (FIRES_2011)

Όπως και στον προηγούμενο παράγοντα, οι πέντε κατηγορίες εμφάνισης πυρκαγιάς μετασχηματίστηκαν σε πέντε δυαδικούς (0/1) χάρτες ανά κατηγορία και κάθε δυαδικός χάρτης πολλαπλασιάστηκε με τον αντίστοιχο συντελεστή καταλληλότητας (0-10). Ο χάρτης καταλληλότητας με βάση την εμφάνιση πυρκαγιάς δημιουργήθηκε με άθροιση των ατομικών χαρτών. Π.χ. η φόρμουλα με βάση την εμφάνιση πυρκαγιάς για το είδος *Rubia peregrina* διαμορφώθηκε ως $Y_{\text{fire_effect}} = (\text{"NO_FIRES"} * 9) + (\text{"FIRES_75_80"} * 7) + (\text{"FIRES_2TIMES"} * 1) + (\text{"FIRES_3TIMES"} * 0) + (\text{"FIRES_2011"} * 0)$ ή για το *Anacamptis pyramidalis* $Y_{\text{fire_effect}} = (\text{"NO_FIRES"} * 2) + (\text{"FIRES_75_80"} * 0) + (\text{"FIRES_2TIMES"} * 5) + (\text{"FIRES_3TIMES"} * 0) + (\text{"FIRES_2011"} * 7)$.

Στο αποτέλεσμα, που είναι σε μια κλίμακα 0-10, έγινε επαναταξινόμηση (reclassify) σε πέντε κατηγορίες (ή σε όσες κατηγορίες εξαχθούν αφού μπορεί να μην υπάρχουν και οι πέντε κατηγορίες καταλληλότητας για όλα τα είδη φυτών) με βάση την κλίμακα 1-5 με DEFINED INTERVAL (Break Values 2,4,6,8,10).

Με στόχο η επίδραση της φωτιάς να συνδυαστεί με την πυκνότητα κάλυψης ως πολλαπλασιαστικό φίλτρο (μειώνοντας πολύ την καταλληλότητα σε φυτικά είδη με μεγάλη ευαισθησία στη φωτιά αλλά και αυξάνοντας πολύ την καταλληλότητα σε φυτικά είδη που ευνοούνται από την εμφάνιση πυρκαγιάς) **τα δύο αρχεία ενοποιήθηκαν σε ένα συνθετικό χάρτη με πολλαπλασιασμό**. Ο ατομικός χάρτης κάθε φυτικού είδους παρουσιάζεται και ως το πολλαπλασιαστικό αποτέλεσμα αλλά και ως χάρτης σε τυποποιημένη κλίμακα 1-10 με το εργαλείο Reclass σε equal intervals, έτσι ώστε να έχουμε μια κοινή κλίμακα ανά είδος για τη δημιουργία των

συνθετικών χαρτών. Για είδη που έχουμε πολλές κατηγορίες η διαδικασία αυτή επαναταξινομήσε τα είδη σε 10 κατηγορίες, ενώ σε άλλα με <4 κατηγορίες έβγαλε λιγότερες κατηγορίες.

Η σύνθεση ατομικών χαρτών καταλληλότητας των φυτικών ειδών σε συνθετικούς χάρτες έγινε με χρήση σχετικών βαρών σημαντικότητας από θέμα διατήρησης. Αρχικά όλα τα φυτικά είδη κατηγοριοποιήθηκαν βάσει της ταξινομικής – λειτουργικής θέσης τους σε Ορχιδέες (10 είδη), Αρωματικά είδη (11 είδη), Ψυχανθή (26 είδη), λοιπά Ξυλώδη (32 είδη) και λοιπές Πόες (80 είδη).

Σχετικά βάρη δόθηκαν αρχικά μέσα σε κάθε ομάδα φυτών με αποτέλεσμα να παραχθεί ένας ανεξάρτητος συνθετικός χάρτης σημαντικότητας από θέμα διατήρησης ανά ομάδα και στη συνέχεια να δημιουργηθεί ένας συνολικός χάρτης σημαντικότητας χλωρίδας χρησιμοποιώντας τα παρακάτω σχετικά βάρη:

- ορχιδέες : 0,4
- αρωματικά: 0,25
- ψυχανθή: 0,15
- λοιπά ξυλώδη: 0,1
- λοιπά ποώδη: 0,1

Πίνακας 3.3.2.α: Λίστα καταγεγραμμένων ειδών φυτών (ανά ταξινομική – λειτουργική ομάδα) στις περιοχές μελέτης NAT-PRO στη Ζάκυνθο και διαμόρφωση των σχετικών βαρών μέσα σε κάθε ομάδα με βάση τη σημαντικότητα διατήρησης σύμφωνα με γνώμη ειδικών.

No	Ορχιδέες - Orchids	Σχετικά βάρη
1	<i>Serapias neglecta</i> De Not. subsp. <i>ionica</i>	0,1
2	<i>Serapias vomeracea</i> (Burm.f.) Briq.	0,06
3	<i>Anacamptis pyramidalis</i> (L.) Rich.	0,06
4	<i>Ophrys lutea</i> (Gouan) Cav. subsp. <i>murbeckii</i> (Fleischm.) Soó	0,1
5	<i>Ophrys lutea</i> (Gouan) Cav. subsp. <i>melena</i> Renz	0,1
6	<i>Ophrys apifera</i> Huds subsp. <i>jurana</i> Ruppert	0,06
7	<i>Ophrys sphegodes</i> Mill. subsp. <i>atrata</i> (Lindl.) E.Mayer	0,3
8	<i>Ophrys scolopax</i> Cav. subsp. <i>cornuta</i> (Steven) E.G.Camus	0,06
9	<i>Orchis italica</i> Poir.	0,06
10	<i>Orchis</i> species	0,1
No	Αρωματικά είδη - Labiatae	Σχετικά βάρη
1	<i>Thymus capitatus</i> (L.) Hoffmanns. & Link	0,025
2	<i>Thymus vulgaris</i> L.	0,1
3	<i>Micromeria nervosa</i> (Desf.) Benth.	0,1
4	<i>Teucrium flavum</i> L.	0,025
5	<i>Teucrium polium</i> L.	0,3
6	<i>Phlomis fruticosa</i> L.	0,1

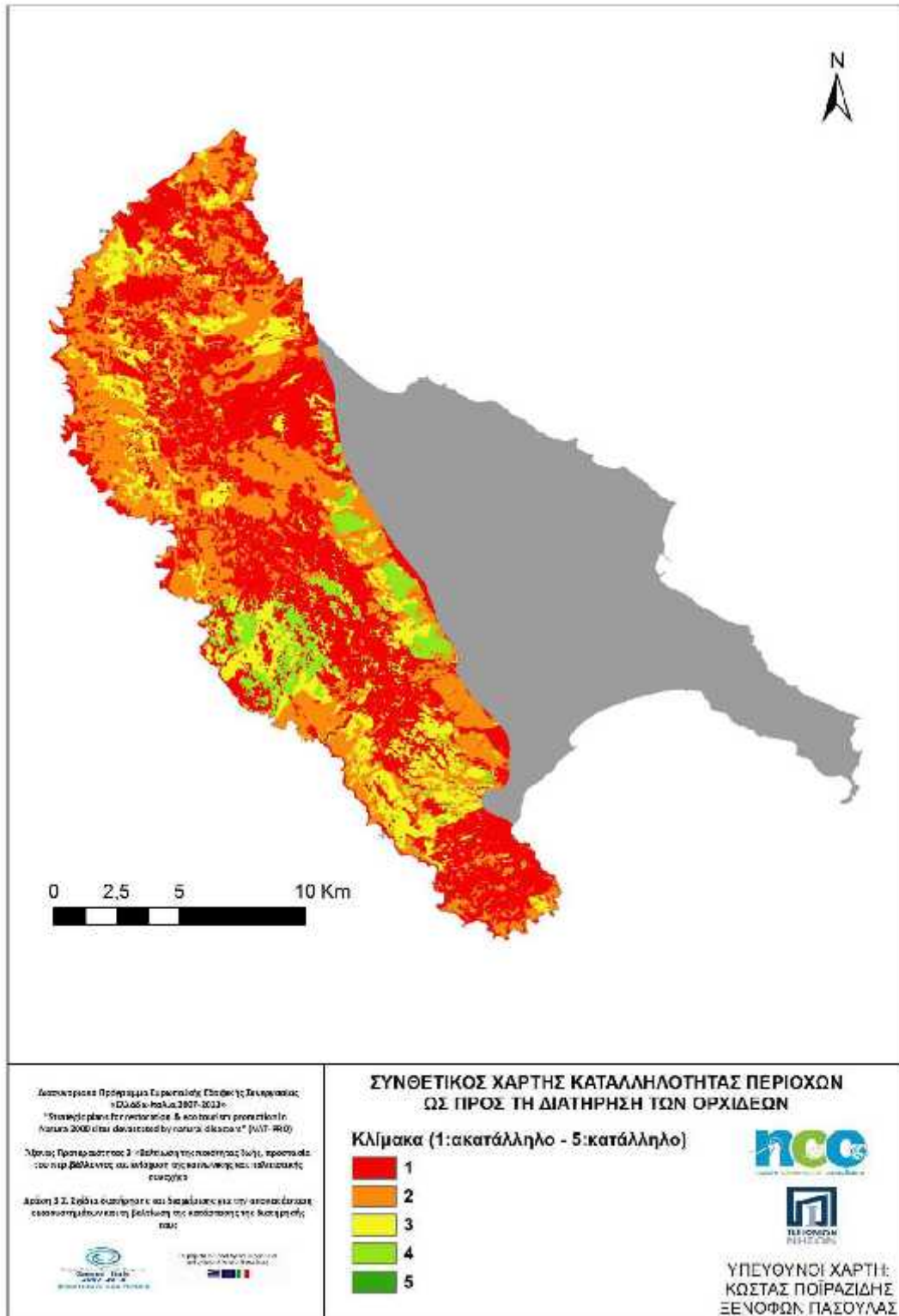
7	<i>Salvia fruticosa</i> Mill.	0,025
8	<i>Salvia pomifera</i> L.	0,1
9	<i>Satureja thymbra</i> L.	0,1
10	<i>Rosmarinus officinalis</i> L.	0,1
11	Labiatae	0,025
No	Ψυχανθή - Fabaceae	Σχετικά βάρη
1	<i>Ceratonia siliqua</i> L.	0,0125
2	<i>Genista acanthoclada</i> DC.	0,0125
3	<i>Spartium junceum</i> L.	0,0125
4	Fabaceae (seedlings)	0,0125
5	<i>Calicotome villosa</i> (Poir.) Link	0,025
6	<i>Dorycnium pentaphyllum</i> Scop.	0,025
7	<i>Dorycnium</i> species (seedlings)	0,025
8	<i>Dorycnium hirsutum</i> (L.) Ser.	0,025
9	<i>Medicago littoralis</i> Rohde ex Loisel.	0,025
10	<i>Medicago</i> species (seedlings)	0,025
11	<i>Medicago cf. orbicularis</i> (L.) Bartal.	0,025
12	<i>Anthyllis vulneraria</i> L. subsp. <i>praepropera</i> (A.Kern.) Bornm.	0,025
13	<i>Anthyllis tetraphylla</i> L.	0,025
14	<i>Trifolium arvense</i> L.	0,025
15	<i>Trifolium repens</i> L.	0,025
16	<i>Vicia sativa</i> L.	0,025
17	<i>Vicia hybrida</i> L.	0,025
18	<i>Lathyrus</i> species (seedlings)	0,025
19	<i>Trifolium campestre</i> Schreb.	0,025
20	<i>Trifolium uniflorum</i> L.	0,025
21	<i>Trigonella balansae</i> Boiss. & Reut.	0,025
22	<i>Ononis cf. pubescens</i> L.	0,025
23	<i>Hippocrepis unisiliquosa</i> L.	0,125
24	<i>Lotus cf. corniculatus</i> L.	0,125
25	<i>Lotus cf. cytisoides</i> L.	0,125
26	<i>Scorpiurus cf. muricatus</i> L.	0,125
No	Ξυλώδη είδη – WOODY rest	Σχετικά βάρη
1	<i>Arbutus unedo</i> L.	0,025
2	<i>Pistacia lentiscus</i> L.	0,029
3	<i>Rhamnus alaternus</i> L.	0,025
4	<i>Smilax aspera</i> L.	0,029
5	<i>Cistus parviflorus</i> Lam.	0,029
6	<i>Cistus salvifolius</i> L.	0,025
7	<i>Cistus creticus</i> L.	0,025
8	<i>Sarcopoterium spinosum</i> L.	0,025
9	<i>Genista acanthoclada</i> DC.	0,025
10	<i>Pinus halepensis</i> Mill.	0,029
11	<i>Myrtus communis</i> L.	0,025
12	<i>Fumana thymifolia</i> (L.) Spach ex Webb	0,025
13	<i>Putoria calabrica</i> (L.f.) DC.	0,029
14	<i>Erica arborea</i> L.	0,025
15	<i>Erica manipuliflora</i> Salisb.	0,029
16	<i>Olea oleaster</i> Hoffmanns. & Link	0,029
17	<i>Thymelaea tartonraira</i> (L.) All.	0,025
18	<i>Globularia alypum</i> L.	0,029
19	<i>Bryanthus taxifolius</i> (Pall.) A.Gray	0,029
20	<i>Quercus coccifera</i> L.	0,025
21	<i>Phillyrea latifolia</i> L.	0,025
22	<i>Asparagus acutifolius</i> L.	0,029
23	<i>Pyrus amygdaliformis</i> Vill.	0,029
24	<i>Capparis spinosa</i> L.	0,029
25	Rosaceae (saplings)	0,029
26	<i>Rubia peregrina</i> L.	0,029
27	<i>Cupressus sempervirens</i> L.	0,029
28	<i>Quercus pubescens</i> Willd.	0,029
29	<i>Quercus cerris</i> L.	0,067

30	<i>Rubus species</i>	0,067
31	<i>Pistacia terebinthus L.</i>	0,029
32	<i>Lonicera implexa Aiton</i>	0,067
No	Υπόλοιπες πίες - Herbaceous rest	Σχετικά βάρη
1	<i>Juncus articulatus L.</i>	0,009
2	<i>Brachypodium ramosum Roem. & Schult.</i>	0,009
3	<i>Brachypodium pinnatum (L.) P.Beauv.</i>	0,009
4	<i>Compositae (seedlings)</i>	0,009
5	<i>Cerastium cf. ligusticum Viv.</i>	0,009
6	<i>Cerastium tomentosum L.</i>	0,029
7	<i>Inula viscosa (L.) Aiton</i>	0,009
8	<i>Asphodelus fistulosus L.</i>	0,009
9	<i>Allium guttatum Steven</i>	0,009
10	<i>Allium subhirsutum L.</i>	0,009
11	<i>Catapodium marinum (L.) C.E.Hubb.</i>	0,009
12	<i>Torilis arvensis (Huds.) Link</i>	0,009
13	<i>Anagallis arvensis L.</i>	0,009
14	<i>Phagnalon graecum Boiss. & Heldr.</i>	0,0125
15	<i>Phagnalon rupestre (L.) DC.</i>	0,009
16	<i>Plantago coronopus L.</i>	0,009
17	<i>Plantago media L.</i>	0,009
18	<i>Plantago major L.</i>	0,029
19	<i>Euphorbia helioscopia L.</i>	0,009
20	<i>Pteridium aquilinum (L.) Kuhn</i>	0,029
21	<i>Sonchus cf. oleraceus L.</i>	0,009
22	<i>Eryngium campestre L.</i>	0,0125
23	<i>Solanum nigrum L.</i>	0,009
24	<i>Chenopodium vulvaria L.</i>	0,009
25	<i>Calendula suffruticosa Vahl</i>	0,009
26	<i>Silene dioica (L.) Clairv.</i>	0,009
27	<i>Hypericum empetrifolium Willd.</i>	0,0125
28	<i>Gramineae (seedlings)</i>	0,009
29	<i>Reseda lutea L.</i>	0,0125
30	<i>Galium aparine L.</i>	0,009
31	<i>Convolvulus arvensis L.</i>	0,009
32	<i>Convolvulus althaeoides L. subsp. althaeoides</i>	0,009
33	<i>Convolvulus althaeoides L. subsp. tenuissimus (Sibth. & Sm.)</i>	0,009
34	<i>Geranium purpureum Vill.</i>	0,009
35	<i>Avena sterilis L.</i>	0,029
36	<i>Bromus species</i>	0,009
37	<i>Carex flacca Schreb.</i>	0,009
38	<i>Cyclamen graecum Link</i>	0,009
39	<i>Cyclamen hederifolium Aiton</i>	0,009
40	<i>Lapsana communis L.</i>	0,029
41	<i>Apium species</i>	0,029
42	<i>Bellis sylvestris Cirillo</i>	0,009
43	<i>Crocus boryi J.Gay</i>	0,009
44	<i>Juncus acutus L.</i>	0,009
45	<i>Cruciferae</i>	0,029
46	<i>Lagurus ovatus L.</i>	0,029
47	<i>Umbelliferae (seedlings)</i>	0,009
48	<i>Viola species (seedlings)</i>	0,029
49	<i>Hypericum aegyptiacum Linn.</i>	0,009
50	<i>Chenopodium album L.</i>	0,009
51	<i>Hypericum perforatum L.</i>	0,009
52	<i>Arisarum vulgare O.Targ.Tozz.</i>	0,009
53	<i>Alyssum alyssoides (L.) L.</i>	0,009
54	<i>Amaryllidaceae</i>	0,009
55	<i>Verbascum species</i>	0,009
56	<i>Taraxacum megalorrhizon (Forssk.) Hand.-Mazz.</i>	0,009
57	<i>Taraxacum officinale Weber</i>	0,029
58	<i>Ferula species</i>	0,009

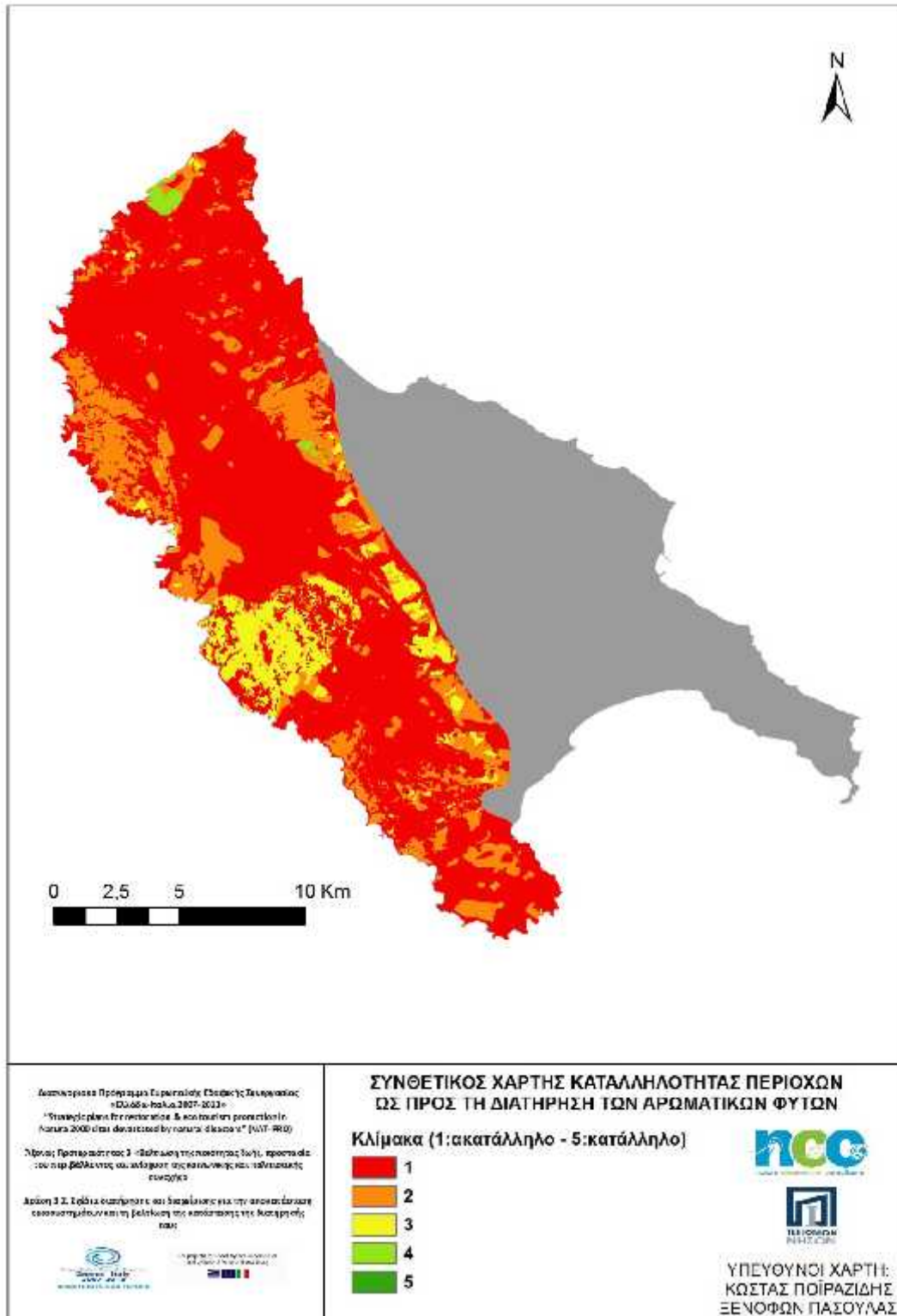
59	<i>Muscari comosum (L.) Mill.</i>	0,009
60	<i>Muscari neglectum Guss. ex Ten.</i>	0,009
61	<i>Gagea graeca (L.) A.Terracc.</i>	0,009
62	<i>Sedum species</i>	0,009
63	<i>Crepis fraasii Sch.Bip.</i>	0,009
64	<i>Cichorium species</i>	0,009
65	<i>Ornithogalum nanum Sibth. & Sm., non Thunb.</i>	0,009
66	<i>Linum cf. perenne L.</i>	0,009
67	<i>Linum maritimum L.</i>	0,009
68	<i>Fritillaria messanensis Raf.</i>	0,029
69	<i>Malcolmia maritima (L.) R.Br.</i>	0,009
70	<i>Malcolmia cf. ramosissima (Desf.) Thell.</i>	0,029
71	<i>Orobanche crenata Forssk.</i>	0,009
72	<i>Ranunculus species</i>	0,029
73	<i>Alkanna graeca Boiss. & Spruner</i>	0,029
74	<i>Evax pygmaea (L.) Brot.</i>	0,009
75	<i>Anthemis tomentosa L.</i>	0,009
76	<i>Gynandrytis sisyrinchium (L.) Parl.</i>	0,009
77	<i>Centaurea cf. raphanina Sibth. & Sm.</i>	0,009
78	<i>Anemone blanda Schott & Kotschy</i>	0,009
79	<i>Tordylium apulum L.</i>	0,029
80	<i>unidentified</i>	0,009

Οι συνθετικοί Χάρτες για κάθε ομάδα παρουσιάζονται πιο κάτω.

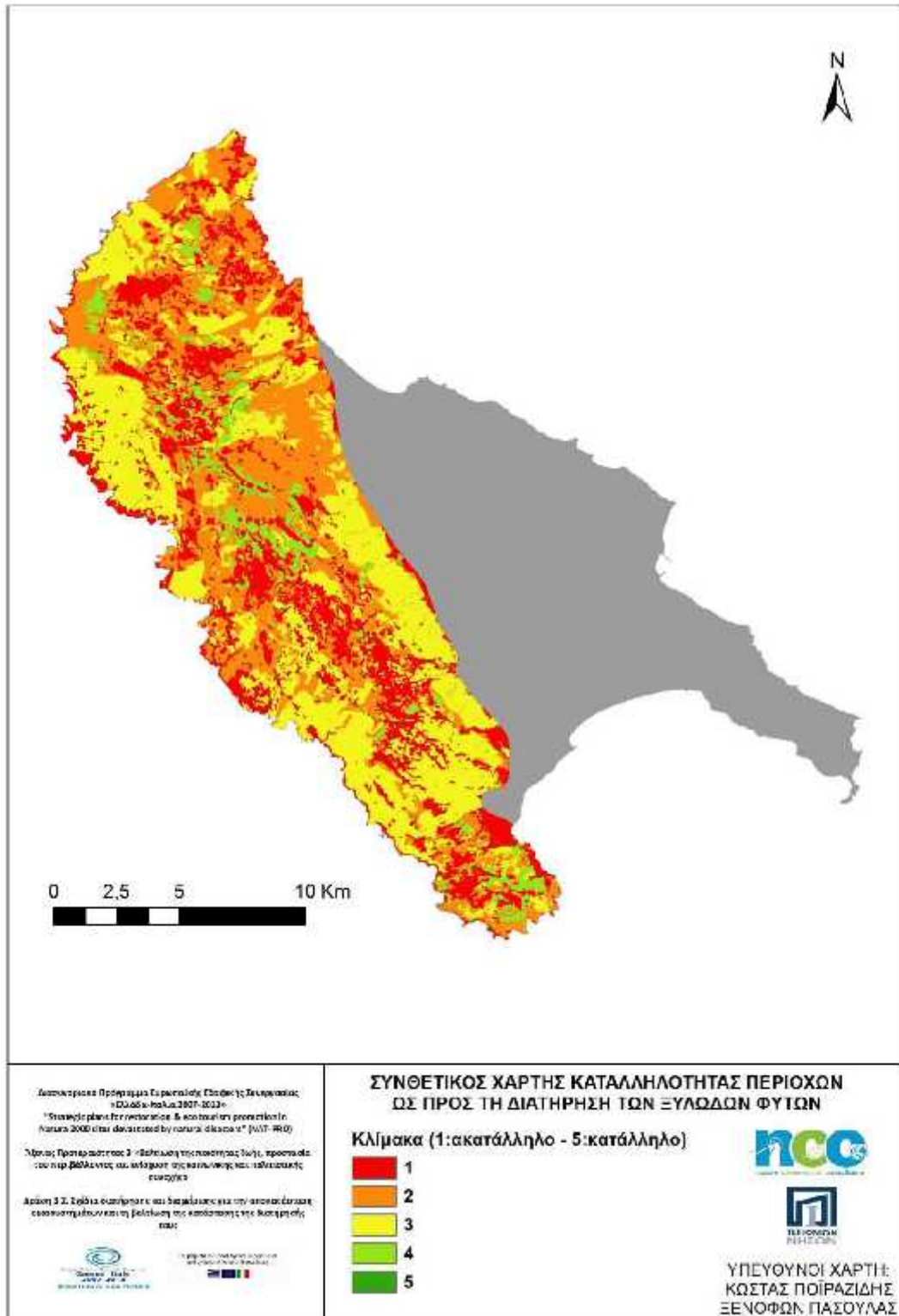
Χάρτης 3.3.2.α. Συνθετικός χάρτης καταλληλότητας προς την διατήρηση της ορχιδέων.



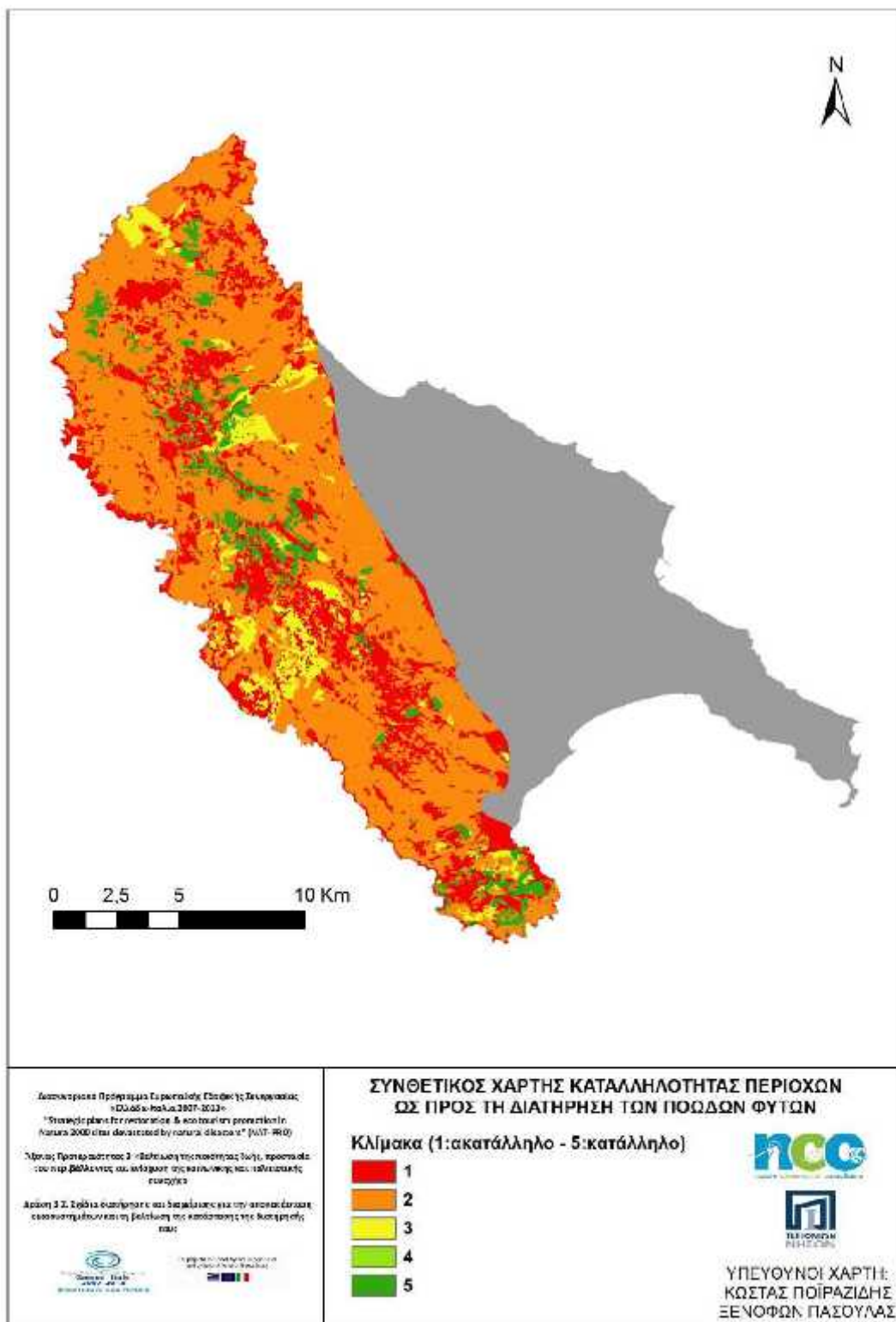
Χάρτης 3.3.2.β. Συνθετικός χάρτης καταλληλότητας προς την διατήρηση των αρωματικών φυτών.



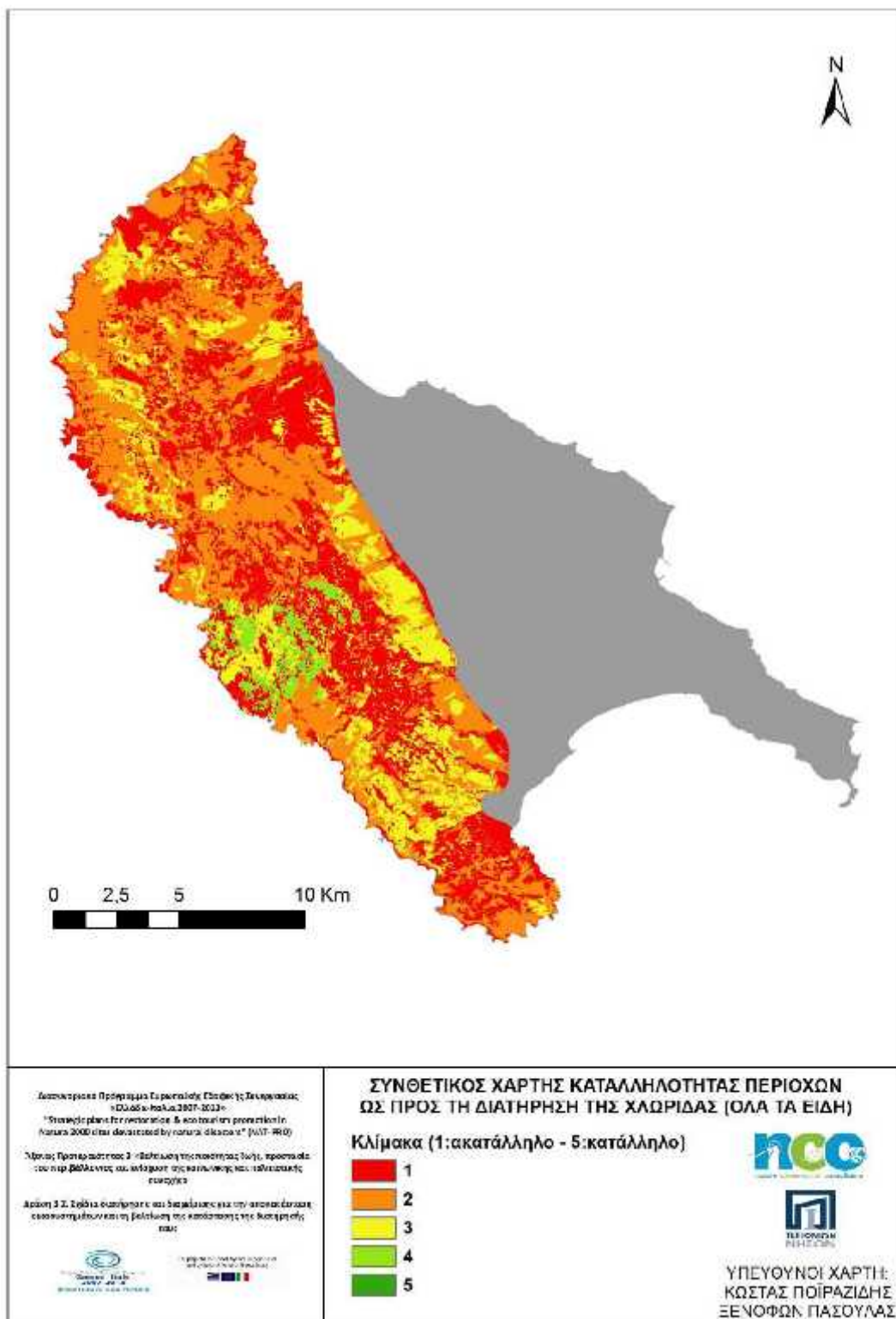
Χάρτης 3.3.2.γ. Συνθετικός χάρτης καταλληλότητας προς την διατήρηση των ξυλώδων.



Χάρτης 3.3.2.δ. Συνθετικός χάρτης καταλληλότητας προς την διατήρηση των ποώδων φυτών.



Χάρτης 3.3.2.ε. Συνθετικός χάρτης καταλληλότητας προς την διατήρηση της χλωρίδας (όλα τα είδη).



3.4 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Όσον αφορά τις διαχειριστικές προτάσεις για την προστασία της βιοποικιλότητας, δεν παρατηρείται κάποια σύγκρουση με τις αντίστοιχες προτάσεις για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων από τις πυρκαγιές, ούτε με αυτές για την ανάπτυξη οικοτουριστικών δράσεων.

Μόνο θα πρέπει να προγραμματιστεί να διατηρηθεί ένας αριθμός καμένων δέντρων, ώστε να υπάρξουν διαθέσιμες θέσεις φωλιάσματος στην περιοχή για τα είδη που φωλιάζουν σε κοιλότητες δέντρων.

Επίσης, να γίνει διαχείριση σε περιοχές υπό αναδάσωση, ώστε να υποβοηθηθεί η φυσική διαδοχή και η φυσική αναγέννηση του πευκοδάσους.

Τέλος, όσον αφορά στην ερπετοπανίδα η απομάκρυνση καμένων κορμών προτείνεται να γίνεται από τέλη φθινοπώρου ως τέλη χειμώνα βάσει σχεδίου δεδομένου ότι τα ερπετά δεν είναι δραστήρια αυτή την περίοδο (ζωτικές δραστηριότητες όπως η αναπαραγωγή και η τροφοληψία των ειδών δεν γίνονται το χειμώνα).

Ενδιαφέρουσα είναι και η πρόταση να χρησιμοποιηθεί η ελεγχόμενη βόσκηση ως εργαλείο διαχείρισης της βλάστησης, αλλά εδώ χρειάζεται μεγάλη προσοχή διότι αφενός τα όρια μεταξύ ελεγχόμενης και ανεξέλεγκτης βόσκησης είναι κοντά, και αφ' ετέρου η συγκεκριμένη τεχνική προϋποθέτει και μηχανισμό ελέγχου.

Εντυπωσιακά είναι τα συμπεράσματα που προκύπτουν από τη μελέτη του Συνθετικού Χάρτη καταλληλότητας περιοχών ως προς τη διατήρηση της χλωρίδας, όπου διαπιστώνεται ότι η ζημιά που έχουν προκαλέσει στο νησί και ιδιαίτερα στην περιοχή μελέτης οι πυρκαγιές, δύσκολα θα αντιστραφεί.

Ο αντίστοιχος χάρτης με την καταλληλότητα περιοχών ως προς τη διατήρηση της πανίδας δείχνει μια μεγαλύτερη ευελιξία για τα ζωικά είδη, αφήνοντας περιθώρια ελπίδας ότι αν σταματήσει η υποβάθμιση και ο κατακερματισμός των ενδιαίτημάτων η πανίδα μπορεί εύκολα να ανακάμψει και η βιοποικιλότητα της περιοχής να μην ελαττωθεί περαιτέρω.

4 ΔΑΣΙΚΕΣ ΠΥΡΚΑΓΙΕΣ

Το δάσος είναι ένας ανεκτίμητος ανανεώσιμος, φυσικός και πλουτοπαραγωγικός πόρος που παρέχει αγαθά και υπηρεσίες οι οποίες συμβάλλουν στην οικονομική ανάπτυξη και στη βελτίωση της ποιότητας ζωής του ανθρώπου. Ο πόρος όμως αυτός, εκτίθεται συχνά σε σοβαρούς κινδύνους από φυσικά και ανθρωπογενή αίτια. Μεταξύ των αιτίων αυτών είναι και οι δασικές πυρκαγιές που θεωρούνται φυσικό φαινόμενο και αναπόσπαστο στοιχείο των μεσογειακών δασικών οικοσυστημάτων. Από τις πυρκαγιές καταστρέφονται κάθε χρόνο σημαντικές εκτάσεις δασών, με σοβαρότατες δυσμενείς επιπτώσεις. Ενδεικτικά αναφέρονται: η υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος, η μείωση της αξίας των παραγόμενων δασικών προϊόντων, η αύξηση της επιφανειακής απορροής από τη βροχή, που συμβάλλει στη διάβρωση του εδάφους και τη δημιουργία πλημμυρών, οι ζημιές στην πανίδα, στις αγροτικές εκτάσεις και στις δομημένες περιοχές καθώς και η απώλεια ακόμη και αυτής της ανθρώπινης ζωής.

Οι πυρκαγιές στην Ελλάδα εκδηλώνονται κυρίως σε περιοχές με βλάστηση μεσογειακού τύπου, η οποία καλύπτει περίπου το 40% της έκτασης της χώρας. Η βλάστηση αυτή, εκτός από φρυγανική και μακκία, περιλαμβάνει και τα χαμηλού υψομέτρου πευκοδάση με κυρίαρχα δασικά είδη τη Χαλέπιο και την Τραχεία πεύκη, τα οποία καταλαμβάνουν έκταση 570.000 εκταρίων ή 5.700.000 στρεμμάτων, δηλαδή το 16,8% περίπου του συνόλου των ελληνικών δασών. Τα δάση αυτά εκτείνονται κυρίως γύρω από αστικά κέντρα ή πλησίον τουριστικών περιοχών και αυτό τα καθιστά αντικείμενο ανθρωπογενών επιδράσεων, είτε με τη μορφή έντονης εκμετάλλευσης, είτε με τη μορφή εκχέρσωσης και συρρίκνωσης από την πίεση της έντονης οικιστικής δραστηριότητας και της τουριστικής ανάπτυξης

Η αποτελεσματική διαχείριση των δασικών πυρκαϊών αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της ορθολογικής και αειφορικής διαχείρισης των δασών και των δασικών εκτάσεων της περιοχής μελέτης.

Η αναγνώριση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών και της φυσιογνωμίας της περιοχής μελέτης καθώς και η ανάλυση του συνόλου των παραγόντων που δυναμικά επηρεάζουν τις δασικές πυρκαϊές, θα πρέπει να συνιστούν κύριους άξονες της προσέγγισης το φαινομένου.

Εδϊκότερα στην Ζάκυνθο όπου μια από τις κυριότερες ανθρωπογενείς πιέσεις στο περιβάλλον της ζακύνθου είναι οι δασικές πυρκαγιές.

Η αποτελεσματική διαχείριση των δασικών πυρκαϊών αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της ορθολογικής και αειφορικής διαχείρισης των δασών και των δασικών εκτάσεων της περιοχής μελέτης.

4.1 ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΔΑΣΙΚΩΝ ΠΥΡΚΑΓΙΩΝ

Στη Ζάκυνθο παρατηρείται το φαινόμενο των επαναλαμβανόμενων πυρκαγιών, το οποίο παρατηρείται μεν και σε άλλα μέρη της Ελλάδας, αλλά πουθενά τόσο έντονα. Τι συμβαίνει στη Ζάκυνθο; Οι πυρκαγιές των τελευταίων ετών φαίνεται ότι καίνε διαδοχικά τις δυτικές περιοχές του νησιού και συνδυάζονται πάντα με πυρκαγιές - αντιπερισπασμούς κοντά σε κατοικημένες περιοχές. Για ποιο λόγο; Οι εκτιμήσεις ποικίλλουν, αλλά το αποτέλεσμα παραμένει το ίδιο: αν η Ζάκυνθος δεν προστατευθεί επαρκώς, τα δάση της κινδυνεύουν να αποτελέσουν παρελθόν, μέσω της σταδιακής αλλαγής χρήσης τους ή της ερημοποίησης μεγάλων περιοχών.

Η Ζάκυνθος είναι ένα νησί που υποφέρει από δασικές πυρκαγιές ήδη από τις δεκαετίες του '70 και του '80, αλλά η φύση είχε τις ικανότητες να αντιστέκεται, να καταλαμβάνει και να πρασινίζει ξανά τις πλαγιές και ρεματιές του νησιού. Η κατάσταση άλλαξε από το 2009, όταν μέσα σε δύο μήνες -Ιούλιο και Αύγουστο- καταγράφηκαν περισσότερες από 80 φωτιές στο νησί. Το 2011 η ίδια ιστορία επαναλήφθηκε καίγοντας μια τεράστια έκταση σε συνέχεια της προηγούμενης. Και το 2012 ολοκληρώθηκε η καταστροφή, καίγοντας την ενδιάμεση περιοχή ανάμεσα στις φωτιές του 2009 και του 2011. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να παρατηρείται ήδη ερημοποίηση πολλών περιοχών στις βορειοδυτικές ακτές, με σοβαρές επιπτώσεις στην υδρολογία και στο μικροκλίμα της αλλά και στην απώλεια της δυνητικά εναλλακτικής ανάπτυξής της. Στον Χάρτη 4.1. παρουσιάζονται οι καμένες εκτάσεις των τελευταίων δέκα ετών στην Νήσο Ζάκυνθο, με διαφορετικό χρώμα απεικονίζεται οι καμένες εκτάσεις κάθε έτους.

Όσον αφορά τις εκτιμήσεις για ποιο λόγο έχει η δυτική Ζάκυνθος μπει στο στόχαστρο εμπρηστών, αυτές ποικίλλουν. Γεγονός είναι ότι στην Ζάκυνθο δεν υπάρχει ούτε σπιθαμή δημόσιας γης, ακόμα και τα δάση είναι ιδιωτικά. Όταν ο ιδιώτης ζητάει άδεια από το Δασαρχείο για να καθαρίσει π.χ. ένα δασικό κομμάτι που του ανήκει, το

Δασαρχείο αγνοεί το γεγονός της ιδιοκτησίας και απαιτεί από τον ιδιοκτήτη να υπογράψει δήλωση ότι επεμβαίνει σε έκταση κυριότητας του Δημοσίου. Έτσι πολλοί ιδιοκτήτες στρέφονται ενάντια στο δάσος.

Άλλος λόγος είναι ότι αρκετοί είναι και εκείνοι που επιθυμούν την καταστροφή του δάσους για να φυτέψουν ελιές, κάνοντας την αλλαγή χρήσης μιας περιοχής οριστική. Τέλος, κατά ανεπιβεβαίωτες πληροφορίες, φωτιές βάζουν και... οι λαγοκυνηγοί, αφού στις καμένες περιοχές φυτρώνει τρυφερό χορτάρι που το προτιμούν οι λαγοί.

Φαίνεται, πάντως, ότι το πρόβλημα είναι πιο σύνθετο. Ένα σενάριο που ακούγεται πολύ τα τελευταία χρόνια στη Ζάκυνθο (αλλά και στη τη Ρόδο) είναι ότι οι φωτιές μπαίνουν για να έρθουν τα φωτοβολταϊκά. Το σίγουρο είναι πως οι αιτίες είναι πολλές: η εμπορευματοποίηση της γης, η μετατροπή δασών σε ελαιώνες, ενώ τα τελευταία δύο χρόνια προστέθηκε και η συλλογή καμένων κορμών για καυσόξυλα. Πάντως, οι πολλαπλές αιτίες των εμπρησμών δεν είναι άσχετες με το ιδιότυπο καθεστώς της ιδιοκτησίας στη Ζάκυνθο και εγείρει πολλά ερωτήματα για τα όρια παρέμβασης του συντεταγμένου κράτους και της ελευθερίας κίνησης των ιδιοκτητών μεγάλης ακίνητης περιουσίας. Πολλά δάση του νησιού έγιναν τουριστικές μονάδες τα προηγούμενα χρόνια με τη σκανδαλώδη ανοχή των αρμόδιων υπηρεσιών, οδηγώντας το μέλλον του νησιού σε αυτοκαταστροφικά μονοπάτια. Η εικόνα με τις πινακίδες «ΠΩΛΕΙΤΑΙ» σε δασικές εκτάσεις στέκει ακόμα μέσα στα εναπομείναντα δάση, ενώ παράξενα γεωμετρικά σχήματα σε δασικές εκτάσεις οδηγούν σε συνειρμούς επικείμενης εκχέρσωσης. Πάντως, αν δεν αντιμετωπιστεί σοβαρά το πρόβλημα, οι φωτιές θα συνεχίζουν να καταστρέφουν ό,τι έχει απομείνει ή έχει αναγεννηθεί και κάποια στιγμή νησιά όπως η Ζάκυνθος θα μετατραπούν σε ερημοποιημένα νησιά με φρυγανικά τοπία στο σύνολό τους.

Η άποψη της δασικής υπηρεσίας όσον αφορά την κυριότητα των δασικών εκτάσεων, είναι ότι «το βάρος της απόδειξης πέφτει εξίσου στο Δημόσιο και στον ιδιώτη», όπως δήλωσε ο δασάρχης στην εφημερίδα *Καθημερινή*, μετά τις πυρκαγιές του 2012 (φύλλο 29/9/2012). Εκτιμά επίσης ότι ο ορισμός των αναδασωτέων περιοχών με βάση συντεταγμένες κάνει πλέον αποτελεσματικότερη την προστασία τους.

Σε μελέτη της WWF για τις πυρκαγιές του 2009 βγαίνει το συμπέρασμα ότι κατά τη διάρκεια της θερινής περιόδου 2009 δεν εκδηλώθηκαν σημαντικές πυρκαγιές στην Ελλάδα, με εξαίρεση το τέλος Αυγούστου 2009, οπότε και εκδηλώθηκαν μεγάλες πυρκαγιές σε Αττική και Εύβοια. Η Ζάκυνθος όμως αποτέλεσε εξαίρεση. Το 2009 ήταν

μια χρονιά κατά την οποία εκδηλώθηκαν δυσανάλογα περισσότερες φωτιές σε σχέση τόσο με την υπόλοιπη Ελλάδα, όσο και με άλλες χρονιές στο ίδιο το νησί. Περισσότερες από 80 φωτιές καταγράφηκαν τους μήνες Ιούλιο και Αύγουστο στη Ζάκυνθο, από τις οποίες, σύμφωνα με τα στοιχεία της Πυροσβεστικής Υπηρεσίας, οι 38 ήταν καθαρά δασικές πυρκαγιές ενώ οι υπόλοιπες αφορούσαν αγροτικές καλλιέργειες. Τον Ιούλιο σχεδόν κάθε Κυριακή ξεσπούσαν σε διάφορα σημεία νέες πυρκαγιές, ενώ σε συγκεκριμένες ημερομηνίες, κυρίως τον Αύγουστο, ξέσπασαν 4, 5 έως και 8 εστίες στο νησί ημερησίως. Οι περισσότερες από αυτές ξεκινούσαν όταν στην περιοχή επικρατούσαν ευνοϊκές για εκδήλωση πυρκαγιάς συνθήκες (πολύ ισχυροί άνεμοι, κυρίως ΒΔ σε συνδυασμό με υψηλές θερμοκρασίες) και ο βαθμός επικινδυνότητας για έναρξη πυρκαγιάς στη Ζάκυνθο να είναι στο επίπεδο τέσσερα (4).

4.2 ΣΥΝΟΨΗ ΤΩΝ ΕΠΙΔΡΑΣΕΩΝ ΤΩΝ ΠΥΡΚΑΓΙΩΝ ΣΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΤΗΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ

Οι εκτάσεις όπου υπάρχουν πλέον αμιγή δάση και δασικές εκτάσεις με δυνατότητα ανάκαμψης εμφανίζονται κυρίως στη δυτική Ζάκυνθο. Σε πολλές από τις εκτάσεις αυτές, τα οικοσυστήματα προσπαθούν να επανέλθουν μετά από παλαιότερες πυρκαγιές, ενώ τα ώριμα πευκοδάση του νησιού είναι κάθε χρόνο και λιγότερα. Οι φωτιές έχουν καταστρέψει μια μεγάλη ποικιλία βιοτόπων, με διαφορετικό βαθμό προσαρμογής και δυνατότητα ανάκαμψης. Ειδικά σε περιπτώσεις με φρυγανώδη βιότοπους, σε πλαγιές με μεγάλες κλίσεις, και υπό τον κίνδυνο έντονων φαινομένων διάβρωσης οδηγούν σε μη αναστρέψιμη ερημοποίηση.

Η δυτική Ζάκυνθο, δέχεται τις υψηλότερες πιέσεις, όπου έχουν καεί τόσο πλαγιές με πολύ απότομες κλίσεις και με μεγάλους κινδύνους διάβρωσης και κατολίσθησης, όσο και πευκοδάση που ήταν σε φάση αναγέννησης, αλλά και πανέμορφα ώριμα δάση. Στις περιοχές όπου κάηκαν ώριμα δάση, αυτά δύναται να επανέλθουν σχετικά γρήγορα, με τεχνητές ενισχυτικές επεμβάσεις.

Στα βόρεια και βορειοανατολικά του νησιού, ο κύριου βιότοποι που έχουν καεί μέχρι σήμερα είναι αείφυλλα πλατύφυλλα, τα οποία διαθέτουν μηχανισμούς για γρήγορη επανάκαμψη, αρκεί να προστατευθούν από τη βόσκηση τα πρώτα κρίσιμα χρόνια μετά τη φωτιά, καθώς και από τις αλλαγές χρήσεων γης.

4.3 ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ

Η αναγνώριση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών και της φυσιογνωμίας της περιοχής μελέτης καθώς και η ανάλυση του συνόλου των παραγόντων που δυναμικά επηρεάζουν τις δασικές πυρκαγιές, θα πρέπει να συνιστούν κύριους άξονες της προσέγγισης το φαινομένου.

Κατά την επιλογή πολιτικών και των σχετικών εναλλακτικών στρατηγικών θα πρέπει να αξιοποιηθεί το σύνολο των διαθέσιμων, καταγεγραμμένων στοιχείων και να ληφθεί υπ' όψιν ότι το οικοσύστημα της περιοχής μελέτης:

- είναι Μεσογειακού τύπου άρα η φωτιά συνιστά φυσικό παράγοντα με οικολογικό ρόλο,
- έχει υποστεί ισχυρή διαταραχή από την αυξημένη συχνότητα εμφάνισης των δασικών πυρκαγιών στο νησί της Ζακύνθου, τα τελευταία χρόνια.

Τα 'όρια' μεταξύ της πρόληψης και του προκατασταλτικού σχεδιασμού (ο οποίος είναι οργανικό και τελικό στάδιο της πρόληψης) δεν είναι πάντοτε ευδιάκριτα, ιδιαίτερα στα πλαίσια ενός ευέλικτου και αποτελεσματικού συστήματος διαχείρισης. Σε γενικές γραμμές, οι εύστοχες προληπτικές ενέργειες διευκολύνουν την αποτελεσματική καταστολή ενώ τα προκατασταλτικά μέτρα οφείλουν να προετοιμάζουν και να συντονίζουν τις ενέργειες της καταστολής συνδέοντάς τες με το στάδιο της πρόληψης. Σκοπός ενός ρεαλιστικού συστήματος πρόληψης θα πρέπει να είναι:

- η μείωση της πιθανότητας εκδήλωσης πυρκαγιών
- η μείωση της πιθανότητας εξάπλωσης των εκδηλωμένων πυρκαγιών
- η ύπαρξη μηχανισμού έγκαιρου εντοπισμού εκδηλωμένων πυρκαγιών

Ο βαθμός επιτυχίας της καταστολής των δασικών πυρκαϊών επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό και από τις ποσότητες της καύσιμης ύλης (βιομάζας) των καιόμενων περιοχών. Το δυναμικό της καταστροφής, σε περιπτώσεις δασικών εκτάσεων που δεν διαχειρίζονται, αυξάνεται δραματικά ειδικά όταν επικρατούν αντίξοες μετεωρολογικές συνθήκες.

Η οικολογική σημασία της περιοχής, η διαταραχή που έχει υποστεί από τις συχνές πυρκαϊές, οι πεπερασμένοι και ενίοτε πενιχροί οικονομικοί πόροι δεν επιτρέπουν έντονες επεμβάσεις στη βλάστηση, αλλά υπαγορεύουν περιορισμένες και καλά στοχευμένες παρεμβάσεις, με στόχο την αποτροπή έναρξης ή/και την μείωση του

δυναμικού ενδεχόμενων πυρκαϊών. Για τους παραπάνω λόγους, απαιτείται η εκπόνηση σχετικών διαχειριστικών μελετών ενώ οι εργασίες αφαίρεσης κλάσματος της βιομάζας από τις δασικές εκτάσεις θα πρέπει να συνοδεύονται από τη δημιουργία των κατάλληλων οικονομικών κινήτρων για την τοπική κοινωνία.

Η αποτελεσματική καταστολή των δασικών πυρκαγιών προϋποθέτει, επίσης, την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο αυτές θα εξαπλωθούν. Η πρόβλεψη των χαρακτηριστικών που θα έχουν κάτω από ορισμένες συνθήκες μπορεί να επιτευχθεί με την εκ των προτέρων προσομοίωση της χωρικής εξάπλωσης και της συμπεριφοράς τους, διευκολύνοντας έτσι:

- τον εντοπισμό περιοχών υψηλού κινδύνου για την έγκαιρη λήψη μέτρων αποτροπής εκδήλωσης κατά την πρόληψη,
- τη δυνατότητα λήψης γρήγορων και αποτελεσματικών αποφάσεων κατά την καταστολή,
- τη διατύπωση προτάσεων και εναλλακτικών στρατηγικών

Η γενική εκ των προτέρων αντίληψη της αναμενόμενης συμπεριφοράς της πυρκαϊάς καθώς και η επισήμανση περιοχών υψηλού κινδύνου που μπορεί να επηρεάσουν την ασφάλεια και την αποτελεσματικότητα των δασοπυροσβεστών, δίνουν ευκαιρίες προσαρμογής του μηχανισμού δασοπυρόσβεσης στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του φαινομένου που αυτός καλείται να αντιμετωπίσει και πολλαπλασιάζει το παραγόμενο έργο του.

Εν κατακλείδι, η αποτελεσματικότητα της καταστολής είναι συνάρτηση του βαθμού επιτυχίας των προληπτικών και των προκατασταλτικών μέτρων σε συνδυασμό με την εμπειρία, τη διοίκηση του δασοπυροσβεστικού έργου, τον διαθέσιμο εξοπλισμό, την εξοικείωση με την περιοχή και τον βαθμό εκπαίδευσης και τις δεξιότητες των δασοπυροσβεστών.

Κατά την ενημέρωση των πολιτών θα πρέπει να δοθεί έμφαση στα μέτρα αυτοπροστασίας τους και να τεκμηριώνεται η ανάγκη έγκαιρων καθαρισμών των ιδιοκτησιών τους από τα ξερά χόρτα. Η αποτελεσματική προστασία των περιουσιών τους από τους ίδιους μπορεί να αποτελέσει το πρώτο βήμα της ενεργής συμμετοχής τους στην φύλαξη και την προστασία της ευρύτερης περιοχής.

Για την ενημέρωση των επισκεπτών της θερινής περιόδου, σχετικά με την ανάγκη προστασίας της περιοχής ή σχετικά με την προσοχή που θα πρέπει να δείχνουν κατά

τις ημέρες υψηλού κινδύνου πυρκαγιάς, θα πρέπει να τοποθετηθούν σχετικές ενημερωτικές πινακίδες σε επιλεγμένα σημεία του οδικού δικτύου ή σε περιοχές αθρόας συγκέντρωσής τους.

Το περιεχόμενο των σταδίων διαχείρισης των δασικών πυρκαγιών, θα πρέπει να συνίσταται, κατ' ελάχιστον, στα κάτωθι:

- Επισήμανση της χωρικής κατανομής των πρόσφατων καμένων εκτάσεων,
- Ανάλυση των αιτίων έναρξης των δασικών πυρκαϊών των παρελθόντων ετών,
- Διαχείριση του δάσους και μείωση της καύσιμης ύλης,
- Πρόβλεψη συμπεριφοράς ενδεχόμενων δασικών πυρκαϊών, επισήμανση προτεραιοτήτων κατά την πρόληψη και καθορισμός εναλλακτικών στρατηγικών και τακτικών κατά την καταστολή,
- Αξιοποίηση υφιστάμενων υποδομών και πυροφυλακίων για τον έγκαιρο εντοπισμό εκδηλωμένων πυρκαγιών και πιθανή πρόταση εγκατάστασης πυροφυλακίων σε νέες θέσεις,
- Προτάσεις διασποράς και – κατά περίπτωση - αναδιάταξης των διαθέσιμων περιπολικών πυροσβεστικών οχημάτων, τακτικών και εθελοντικών δυνάμεων,
- Διάχυση συμπερασμάτων στις υπηρεσίες και την τοπική κοινωνία,
- Έγκαιρη και στοχευόμενη ενημέρωση των πολιτών της περιοχής

Άλλα διαχειριστικά μέτρα τεχνικής και οικονομικής φύσης για την αντιμετώπιση σε σημαντικό βαθμό των δυσμενών επιπτώσεων από τις δασικές πυρκαγιές κατατάσσονται κυρίως στις εξής κατηγορίες:

- Σε οικονομικές ενισχύσεις του πληθυσμού που υπέστη τις συνέπειες μεγάλων κυρίως περιστατικών πυρκαγιών.
- Σε αντιδιαβρωτικά και αντιπλημμυρικά έργα, κυρίως στις περιπτώσεις που απειλούνται δομημένες περιοχές ή ανθρωπογενείς δραστηριότητες.
- Στη διαχείριση - συγκομιδή του καμένου ιστάμενου ξυλώδους κεφαλαίου και τέλος,
- Στην αποκατάσταση - ανόρθωση του οικοσυστήματος, όσον αφορά στη βλάστηση.

4.4 ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΚΑΜΕΝΩΝ ΕΚΤΑΣΕΩΝ

Για την οικολογική αποκατάσταση της καμένης έκτασης απαιτείται μια σειρά άμεσων ενεργειών και έργων τα περιγράφονται στις επόμενες παραγράφους.

4.4.1 Κήρυξη του συνόλου της δασικής καμένης έκτασης ως αναδασωτέα

Είναι απαραίτητη και επιτακτική η χαρτογράφηση της καμένης περιοχής από την αρμόδια δασική υπηρεσία, όπως ορίζεται από τη σχετική νομοθεσία (117 παρ. 3 Σύνταγμα και 38 παρ. 1 & 41 παρ. 1 Ν. 998/79). Η απόφαση κήρυξης της καμένης δασικής έκτασης ως αναδασωτέας πρέπει να περιλαμβάνει το σύνολο των δασικών εκτάσεων, προκειμένου να προστατευθούν αυτές από κάθε είδους επέμβαση (κυνήγι, βόσκηση και λοιπές ανθρωπογενείς δραστηριότητες), η οποία αντίκειται στην αποκατάσταση της βλάστησης και την επιβίωση της πανίδας των περιοχών. Εντατικότερος έλεγχος της βόσκησης, ιδιαίτερα για τα πρώτα 4-5 κρίσιμα χρόνια της αναβλάστησης των πλατύφυλλων, ειδικά στις περιοχές με κτηνοτροφική δραστηριότητα.

4.4.2 Οικονομικές ενισχύσεις του πληγέντος πληθυσμού

Σε περιστατικά μεγάλων δασικών πυρκαγιών οι ενισχύσεις οικονομικού χαρακτήρα που δίδονται στο μέρος εκείνο του πληθυσμού που υπέστη τις καταστρεπτικές συνέπειες της φωτιάς αφορούν στην:

- Κάλυψη άμεσων και κατεπειγουσών αναγκών διατροφής – και σε μερικές περιπτώσεις και στέγασης – για τις αμέσως επόμενες ημέρες μετά από την πυρκαγιά,
- Αποζημίωση του αντίστοιχου κεφαλαίου ή και της ετήσιας γεωργικής ή κτηνοτροφικής παραγωγής,
- Κάλυψη των αναγκών εκτροφής του κτηνοτροφικού κεφαλαίου που επέζησε, κυρίως μετά από σημαντικές καταστροφές,
- Αποκατάσταση των ζημιών στις κατοικίες (κύριες ή δευτερεύουσες) ή τυχόν άλλων κτισμάτων που συνδέονται με την επαγγελματική ενασχόληση (αποθήκες, εγκαταστάσεις κτηνοτροφικών μονάδων κ.λπ.),

- Αποζημίωση της οικοσκευής ή/και κατασκευή νέων κατοικιών σε περιπτώσεις γενικευμένων καταστροφών,
- Καταβολή οικονομικού βοηθήματος στους πληγέντες για την αντιμετώπιση πρωταρχικών και άμεσων αναγκών τους.

4.4.3 Αντιδιαβρωτικά – αντιπλημμυρικά έργα

Τα αντιδιαβρωτικά-αντιπλημμυρικά έργα αποτελούν το πρώτο στάδιο επέμβασης σε μια πληγείσα από πυρκαγιά έκταση, λόγω των αναμενόμενων επιπτώσεων στην υδρολογία και το έδαφος της περιοχής. Η καταστροφή της βλάστησης και των φυτικών υπολειμμάτων (φύλλων, χούμου κ.λπ.) της επιφάνειας μιας λεκάνης απορροής από πυρκαγιές, συντελεί στην αύξηση της απορροής και της διάβρωσης του εδάφους από ισχυρές βροχοπτώσεις και τελικά στη δημιουργία πλημμυρικών φαινομένων στην αντίστοιχη πεδινή περιοχή. Ειδικότερα μετά την πυρκαγιά μεταβάλλονται, εκτός των άλλων, τόσο το ύψος και η ενέργεια της βροχής που φθάνει στην επιφάνεια της καμένης λεκάνης, όσο και πολλές από τις φυσικές ιδιότητες του εδάφους της, με αποτέλεσμα την εμφάνιση δυσμενών πλημμυρικών φαινομένων.

Διαχρονικά, τα κυριότερα αντιδιαβρωτικά και αντιπλημμυρικά έργα, με γνώμονα πάντοτε τις ιδιαιτερότητες κάθε λεκάνης απορροής, είναι:

- Η κατασκευή έργων ανάσχεσης (προσωρινής συγκράτησης) της επιφανειακής απορροής και μείωσης της διάβρωσης του εδάφους στις πλαγιές της λεκάνης και η δημιουργία έτσι ευνοϊκών συνθηκών αποκατάστασης της φυσικής βλάστησης. Στην κατηγορία αυτή υπάγονται, εκτός των άλλων, τα κορμοδέματα, οι βαθμίδες από ξηρολιθοδομή, οι αύλακες, οι τάφροι κ.λπ. Οι αύλακες είναι ιδιαίτερης σημασίας, αφού διασπούν το υδρόφοβο στρώμα του καμένου εδάφους και συμβάλλουν έτσι στη διείσδυση του νερού της βροχής στα βαθύτερα στρώματα. Όλα τα παραπάνω έργα κατασκευάζονται παράλληλα προς τις χωροσταθμικές καμπύλες της λεκάνης με βάση αυστηρές τεχνικές προδιαγραφές, ενώ η επιλογή τους γίνεται με ειδικά κριτήρια.
- Η κατασκευή φραγμάτων στην ορεινή κοίτη των ρεμάτων. Σκοπός τους είναι η στερέωση του πυθμένα και των πρανών της κοίτης και η συγκράτηση φερτών υλών. Το υλικό κατασκευής των φραγμάτων αυτών πρέπει να είναι

περιβαλλοντικά και οικολογικά αποδεκτό (π.χ. κορμοφράγματα από καμένους κορμούς, ξηρολίθινα φράγματα, φράγματα από συρματοκιβώτια με λίθους ή σκύρα κ.λπ.). Η επιλογή του υλικού κατασκευής γίνεται ακόμα με κριτήρια διαθεσιμότητας αυτού στην περιοχή, οικονομικά, τοπογραφικά, χρονικού διαστήματος έναρξης των βροχών κ.λπ. και οι απλούστερες κατασκευές εγκαθίστανται στα μικρότερα ορεινά ρέματα.

- Η απομάκρυνση από όλο το μήκος της κοίτης των ρεμάτων τυχόν εμποδίων από φυσικά αίτια ή παράνομες ανθρώπινες παρεμβάσεις και η διάνοιξή της, όπου απαιτείται, για ασφαλή μεταφορά της πλημμυρικής απορροής στον αντίστοιχο φυσικό αποδέκτη της.
- Η κατασκευή μεγάλων φραγμάτων ανάσχεσης της πλημμυρικής απορροής μετά το ορεινό τμήμα της λεκάνης. Ιδιαίτερη σημασία πρέπει να δίνεται στην επιλογή της θέσης κατασκευής αυτών των φραγμάτων, ώστε στο ανάντη τμήμα της κοίτης να δημιουργείται ταμιευτήρας μεγάλης χωρητικότητας.

Για την περίπτωση της Ζακύνθου όπου υπάρχουν καμένες εκτάσεις σε παράκτιες περιοχές είναι σκόπιμη η διάνοιξη μικρών αυλακιών κάθετα σε σημεία όπου το νερό αποκτά μεγάλη ταχύτητα σε αυλάκια χαραδρωτικής διάβρωσης, μέσω των οποίων διοχετεύεται σε περιοχή με μικρότερη κλίση ή σε περιοχές όπου αναμένεται καλή αναγέννηση της βλάστησης ή όπου υπάρχει πυκνή βλάστηση. Επιπλέον, χαντάκια ελέγχου της κίνησης ροής του νερού και των φερτών υλικών, συγκεντρωτικά και σε συγκεκριμένα σημεία, μπορούν να συμβάλουν στη μείωση εξάπλωσης των φερτών υλικών και της διάβρωσης.

4.4.4 Διαχείριση & συγκομιδή του καμένου ιστάμενου ξυλώδους κεφαλαίου

Για να διαχειριστεί ορθολογικά η ξυλεία μετά από πυρκαγιά πρέπει να ληφθούν υπόψη μια σειρά από παράγοντες και κυρίως τα προβλήματα διάβρωσης του εδάφους, η δυσκολία στη φυσική αναγέννηση του δάσους, η εξέλιξη του κινδύνου πυρκαγιάς στην αναγεννώμενη συστάδα, ο βαθμός θνησιμότητας των ιστάμενων δένδρων, τα μέσα και οι μέθοδοι απομάκρυνσης της ξυλείας καθώς και το οικονομικό όφελος από την απόληψη της ξυλείας, η πιθανή ενίσχυση της τάσης για εμπρησμούς με κίνητρο την απόληψη αυτής και γενικότερα τα διάφορα τοπικά κοινωνικά προβλήματα.

Ειδικότερα, τα οφέλη της συγκομιδής της ιστάμενης καμένης ξυλείας στις λεκάνες απορροής μιας περιοχής σε σχέση με εκείνες που δε γίνεται καμία απόληψη αυτής είναι τα ακόλουθα:

- Η βελτίωση των συνθηκών των λεκανών με την αύξηση της εδαφοκάλυψης από τα υπολείμματα υλοτομιών, ιδιαίτερα στις περιπτώσεις πυρκαγιών μεγάλης έντασης κατά τις οποίες καταναλώθηκε όλο το υλικό λεπτών διαστάσεων (βελόνες και κλαδίσκοι), καθώς και ο ξηροτάπητας, ο χούμος κ.λπ.
- Η μείωση της διάβρωσης που προκαλείται από το αυξημένο μέγεθος των σταγόνων βροχής που συσσωματωμένες αποκτούν ορμή, κατερχόμενες κατά μήκος των ιστάμενων δένδρων.
- Η ταχύτερη διάσπαση του υδρόφοβου στρώματος της λεκάνης, κατά τη διεξαγωγή των εργασιών μετατόπισης του ξύλου, με παράλληλη βελτίωση της διηθητικής ικανότητας του εδάφους.
- Η μείωση του υψηλού κινδύνου μελλοντικής πυρκαγιάς, ιδιαίτερα όταν η ελάχιστη διάμετρος της προς απόληψη ξυλείας είναι 8 εκ.
- Η εξασφάλιση των αναγκαίων οικονομικών πόρων από τη διάθεση της ξυλείας, για τη λήψη προστατευτικών μέτρων αποκατάστασης της καμένης περιοχής.

Εν τούτοις, δεν πρέπει να παραβλέπονται οι κίνδυνοι που εγκυμονεί η μη ορθολογική διαχείριση της καμένης ξυλείας και ειδικά η μη προσαρμογή των εφαρμοζόμενων μεθόδων συγκομιδής του ιστάμενου ξυλώδους όγκου στις εκάστοτε ιδιαίτερες κλιματοεδαφικές συνθήκες.

Συγκεκριμένα:

- Η έντονη μηχανοποίηση των συγκομιστικών εργασιών προκαλεί αύξηση της διάβρωσης του εδάφους.
- Η πλήρης απομάκρυνση των μεγάλων κορμών συμβάλλει αρνητικά στην ανόρθωση του οικοσυστήματος, αφού αυτοί βραχυπρόθεσμα δημιουργούν ευνοϊκά μικροπεριβάλλοντα για την ανάπτυξη της φυσικής αναγέννησης και μακροπρόθεσμα βοηθούν στον εμπλουτισμό του εδάφους με άζωτο, το οποίο απελευθερώνουν με τη σήψη τους.
- Οι ιδιαίτερα μεγάλοι κατακείμενοι κορμοί, όταν παραμένουν στο έδαφος σε μεγάλη πυκνότητα, δημιουργούν προβλήματα τόσο στην άμεση κατασκευή

αντιδιαβρωτικών - αντιπλημμυρικών έργων, όσο και μελλοντικών αντιπυρικών έργων, συμβάλλοντας αρνητικά και στην κατάσβεση, σε περίπτωση εκδήλωσης τυχόν πυρκαγιάς.

- Η παραμονή ιστάμενων καμένων δένδρων μεγάλων διαστάσεων αποτελεί κυριολεκτικά παγίδα θανάτου, ειδικά στις περιαστικές περιοχές όπου η προσέλευση του κοινού είναι μεγάλη και συχνή, λόγω αυξημένης πιθανότητας αιφνίδιου σπασίματος εξαιτίας ανέμων ή σήψης.

4.4.5 Προστασία των άκαυτων νησίδων και της βλάστησης περιμετρικά των καμένων

Θα πρέπει να ληφθούν ιδιαίτερα μέτρα για την προστασία και τη διαχείριση των εναπομενουσών άκαυτων νησίδων δάσους αλλά και των περιοχών με φυσική βλάστηση περιμετρικά των καμένων εκτάσεων, καθώς πρόκειται να αποτελέσουν την πηγή επανεποικισμού των πυρόπληκτων περιοχών με είδη πανίδας και χλωρίδας.

4.4.6 Αποκατάσταση της βλάστησης

Τα μέτρα για την αποκατάσταση της βλάστησης στις καμένες εκτάσεις εξαρτώνται από τις εκάστοτε οικολογικές συνθήκες πριν και μετά την πυρκαγιά και ειδικότερα από τον τύπο της βλάστησης, την ένταση της πυρκαγιάς, την τοπογραφία της περιοχής και την ύπαρξη ή μη ζώντων δένδρων.

Σε όλες όμως τις περιπτώσεις, ανεξαιρέτως, είναι απαραίτητη η απόλυτη προστασία της περιοχής από τη βοσκή για διάστημα που κρίνεται ικανό για την πλήρη και βέβαιη επανεγκατάσταση της βλάστησης. Η απομάκρυνση ή απαγόρευση της βοσκής είναι απαραίτητη, γιατί αυτή αποτελεί ίσως το δυσμενέστερο παράγοντα στην αποκατάσταση της βλάστησης και τούτο γιατί οι αρνητικές της συνέπειες είναι τόσο άμεσες με την καταστροφή της νέας βλάστησης (ποώδη φυτά, πρεμνοβλαστήματα δένδρων και θάμνων, αρτίφυτρα δένδρων), όσο και έμμεσες, με την υποβάθμιση του εδάφους (συμπύεση, κακός αερισμός, αύξηση διάβρωσης) και τη συνακόλουθη αύξηση της απώλειάς του.

Όσον αφορά στη μεσογειακού τύπου βλάστηση και ιδιαίτερα αυτή των δασών Χαλεπίου και Τραχείας πεύκης, τα οποία συγκροτούν, όπως προαναφέρθηκε, τα

πλέον πυρόπληκτα οικοσυστήματα της χώρας μας, μπορούν να αναφερθούν σε γενικές γραμμές τα ακόλουθα:

Εφόσον οι συστάδες που κήκαν ήταν κανονικής συγκόμωσης και ηλικίας τέτοιας (άνω των 20 χρόνων) που τα δένδρα καρποφορούν άφθονα, η φυσική αναγέννηση είναι τις περισσότερες φορές εξασφαλισμένη, επειδή τα είδη αυτά έχουν αναπτύξει μηχανισμούς προσαρμογής στην πυρκαγιά, με συνέπεια να επωφελούνται από τις μεταπυρικές συνθήκες και να αναγεννώνται εύκολα. Στις περιπτώσεις αυτές, πρέπει οποιαδήποτε αναδασωτική επέμβαση να πραγματοποιηθεί μετά την παρέλευση τριών ετών, περίοδο που κρίνεται απαραίτητη για την εκτίμηση της επιτυχούς ή όχι εγκατάστασης της φυσικής αναγέννησης.

Όπου η φυσική αναγέννηση είναι αδύνατη ή τουλάχιστον πολύ προβληματική, επιβάλλεται να γίνεται τεχνητή επέμβαση, όπως σε περιπτώσεις που αφορούν:

- Πυρκαγιές σε νεαρές συστάδες πεύκης (ηλικίας μέχρι 15 ετών) που δεν έφθασαν ακόμα στην αναπαραγωγική τους ηλικία.
- Εκτάσεις με διάσπαρτα μόνο άτομα πεύκης ή με συγκόμωση μικρότερη από 0,5, όπου η αναμενόμενη φυσική αναγέννηση επιβάλλεται να υποβοηθηθεί αμέσως.
- Περιοχές με πυκνή αείφυλλη βλάστηση (θάμνους αείφυλλων πλατύφυλλων ειδών), όπου τα πεύκα εμφανίζονται σποραδικά και εφόσον είναι επιθυμητή η δημιουργία υψηλού δάσους.

Η επιλογή των ειδών που θα χρησιμοποιηθούν στην αναδάσωση είναι η σπουδαιότερη απόφαση που παίρνεται κατά την εφαρμογή των προγραμμάτων αυτών γιατί επηρεάζει αποφασιστικά τόσο την επιτυχία των δημιουργημένων φυτειών όσο και την επίτευξη των σκοπών της αναδάσωσης.

Ενδεικτικός Κατάλογος δέντρων και θάμνων που προτείνονται για την αποκατάσταση της βλάστησης σε καμένες περιοχές.

Χνωώδης δρυς (*Quercus rubescens*)

Δάφνη Απόλλωνος (*Laurus nobilis*)

Βελανιδιά (*Quercus ithaburensis*)

Χρυσόξυλο (*Cotinus coggygria*)

Αριά (*Quercus ilex*)

Κουμαριά (*Arbutus unedo*)
Κουκουναριά (*Pinus pinea*)
Γλυστροκουμαριά (*Arbutus andrachne*)
Πουρνάρι (*Quercus coccifera*)
Πικροδάφνη (*Nerium oleander*)
Χαλέπιος πεύκη (*Pinus halepensis*)
Λιγαριά (*Vitex agnus castus*)
Κυπαρίσσι (*Cupressus sempervirens*) (Ανθεκτικό)
Μυρτιά (*Myrtus communis*)
Σφενδάμι (*Acer sempervirens*)
Φιλλύκι (*Phillyrea latifolia*)
Χαρουπιά (*Ceratonia siliqua*)
Φράξος (*Fraxinus ornus*)
Ελιά (*Olea europaea*)
Ράμνος (*Rhamnus alaternus*)
Κουτσουπιά (*Cercis siliquastrum*)
Φοινικική άρκενθος (*Juniperus phoenicea*)
Κοκκορεβιθιά (*Pistacia terebinthus*)
Μελικουκκιά (*Celtis australis*)
Σχίνος (*Pistacia lentiscus*)
Κράταιγος (*Crataegous monogyma*)
Κοκκορεβιθιά η ατλαντική (*Pistacia atlantica*)
Στύρακας (*Styrax officinalis*)

Ως εκ τούτου, η καταλληλότητα των ειδών που θα επιλεγθούν αξιολογείται με κριτήρια αφενός εξασφάλισης της προσαρμογής στο περιβάλλον (βιολογική αρχή) και αφετέρου εκπλήρωσης με τον καλύτερο τρόπο των σκοπών και προτεραιοτήτων που έχουν τεθεί κατά την εκπόνηση της μελέτης αναδάσωσης (οικονομική αρχή).

Επισημαίνεται ότι, σε περιοχές όπου υπάρχει έντονη δραστηριότητα ή παρατηρούνται εκχερσώσεις περιμετρικά των αγροτικών εκτάσεων που βρίσκονται εντός ευρύτερων εκτάσεων δασικού χαρακτήρα, θα πρέπει να αποφεύγεται η χρησιμοποίηση ειδών που μεσοπρόθεσμα ή μακροπρόθεσμα θα προσπορίσουν δικαιώματα ιδιοκτησίας. Ενδεικτικά τέτοια είδη είναι η ελιά, η αγριελιά, η αμυγδαλιά, η μουριά, η συκιά κ.λπ.

Η ελληνική-μεσογειακή χλωρίδα μας προσφέρει μια μεγάλη ποικιλία ειδών, από τα οποία μπορούμε να επιλέξουμε τα πλέον κατάλληλα για τις φυτευτικές μας επεμβάσεις. Ως εκ τούτου θα πρέπει να αποφεύγεται η χρήση ξενικών ειδών όπως του ευκάλυπτου, της ακακίας, του αείλανθου κ.λπ. Επίσης τα είδη που στο παρελθόν έχουν παρουσιάσει σε εκτεταμένη έκταση ασθένειες όπως το κυπαρίσσι, η καστανιά και το πλατάνι δε θα πρέπει να χρησιμοποιούνται σε αναδασώσεις.

Σε αμφότερες τις ανωτέρω περιπτώσεις, ήτοι φυσικής αναγέννησης ή τεχνητής αναδάσωσης, ενδείκνυται η όσο το δυνατόν έγκαιρη προστασία του εδάφους. Σε περιπτώσεις δε που έχουν απογυμνωθεί μεγάλες εκτάσεις έντονου ανάγλυφου (μεσαίων-μεγάλων κλίσεων), με κίνδυνο εκτεταμένης διάβρωσης, είναι επιβεβλημένα τα άμεσα μέτρα προστασίας του εδάφους με σπορά κατάλληλων ετήσιων ποωδών φυτών, ή και επιθυμητών δασικών ειδών, το φθινόπωρο αμέσως μετά την πυρκαγιά. Επίσης η χρήση πλατύφυλλων δενδρωδών και θαμνωδών ειδών σε περιπτώσεις τεχνητής επέμβασης θα πρέπει να προτιμάται για τη δημιουργία μελλοντικού μικτού δάσους που είναι περισσότερο ανθεκτικό σε περιστατικά πυρκαγιών και συμβάλλει σημαντικά στη βελτίωση του εδάφους και γενικότερα στις οικολογικές συνθήκες της περιοχής.

Μια γρήγορη και εύκολη μέθοδος αποκατάστασης περιοχών μεγάλης κοινωνικής, περιβαλλοντικής, πολιτιστικής κ.λπ. σημασίας είναι αυτή της υδροσποράς. Η μέθοδος συνίσταται στην εκτόξευση υδατικού διαλύματος που περιέχει σπόρους, λιπάσματα, συγκολλητικά υλικά και διάφορα άλλα βοηθητικά προϊόντα στις προς σπορά επιφάνειες. Επισημαίνεται ότι, ενώ τα φυτά αυτά βοηθούν στον περιορισμό της επιφανειακής διάβρωσης, δεν εξασφαλίζουν τη σταθερότητα της πλαγιάς σε περιπτώσεις μεγάλων κλίσεων και έντονων βροχοπτώσεων, επειδή στερούνται έντονου ριζικού συστήματος.

Όπως προαναφέρθηκε η εγκατάσταση της βλάστησης όσο το δυνατό νωρίτερα προστατεύει το έδαφος από τη διάβρωση. Έχει μάλιστα βρεθεί ότι οι καλυμμένες με πώδη βλάστηση επιφάνειες παρουσιάζουν κατά δέκα φορές μικρότερη διάβρωση σε

σχέση με γυμνές επιφάνειες. Το πρώτο, μετά την απογύμνωση του εδάφους, έτος είναι ιδιαίτερα κρίσιμο για την προστασία του από τη διάβρωση. Σε περίπτωση υλοτομίας και απομάκρυνσης των καμένων δένδρων (μέτρο στο οποίο αναφερθήκαμε και το οποίο εξυπηρετεί άλλους διαχειριστικούς και προστατευτικούς σκοπούς), σε συστάδες πεύκης είναι σκόπιμο να παραμένουν στην επιφάνεια τα κλαδιά και οι κορυφές που φέρουν κώνους, ώστε να ενισχύουν τη φυσική αναγέννηση και να συμβάλουν στη δημιουργία ευνοϊκού μικροπεριβάλλοντος για τα αρτίφυτρα.

Στην **Ζάκυνθο** για τις περισσότερες από τις περιοχές που είχαν καεί και στο παρελθόν και όπου τα δέντρα δεν ήταν ακόμη αρκετά ώριμα, όπως για παράδειγμα στην περιοχή της Αγίας Μαρίνας, αφού βέβαια πρώτα υπάρξει ένα χρονικό διάστημα αναμονής (το οποίο εξαρτάται σε κάθε περίπτωση από διάφορες παραμέτρους όπως το μικροκλίμα, το έδαφος και οι κλίσεις) για να επανέλθει η ισορροπία στο οικοσύστημα.

Την πρώτη βλαστητική περίοδο μετά την πυρκαγιά και εφόσον τα εδάφη προστατευθούν με τα ήπια αντιδιαβρωτικά έργα που σημειώνονται παραπάνω, το μεγαλύτερο μέρος της προϋπάρχουσας χαμηλής βλάστησης (θάμνοι αείφυλλων πλατύφυλλων, φρύγανα κ.α.) θα ανακάμψει, πλην βεβαίως της κύριας δασικής βλάστησης, δηλαδή των πευκοδασών, καθώς η δυνατότητά τους για φυσική ανάκαμψη, εφόσον έχουν πληγεί δύο και τρεις φορές από πυρκαγιά είναι περιορισμένη. Επομένως, το διάστημα αναμονής είναι απαραίτητο για την αρχική κάλυψη των εδαφών, ώστε να προστατεύονται από διάβρωση και να επιτευχθεί η δημιουργία ικανών συνθηκών στο μικροκλίμα που θα επιτρέψει την επιτυχή εγκατάσταση των νέων πεύκων και τη σταδιακή αποκατάσταση της πανίδας και μικροπανίδας της περιοχής.

Οι αρμόδιοι δασικοί υπάλληλοι μπορούν να αξιολογήσουν σε ποια σημεία δεν έχει ανακάμψει φυσικά η βλάστηση, καθώς στην περίπτωση της χαλεπίου πεύκης οι σπόροι που απελευθερώνονται από τα κουκουνάκια μετά την πυρκαγιά έχουν την ικανότητα να φυτρώσουν έως και 2-3 έτη αργότερα. Όπως προαναφέρθηκε στα προηγούμενα κεφάλαια πολλές από τις πληγείσες περιοχές, τη δυτικής κυρίως Ζακύνθου, θα χρειαστούν εργασίες αναδάσωσης.

4.4.7 Διαχείριση θήρας

Μετά τις πυρκαγιές, η πανίδα που διαφεύγει από τις καμένες περιοχές καταφεύγει σε γειτονικές περιοχές, όπου διατηρείται κατάλληλη φυσική βλάστηση. Επίσης, τα μεταναστευτικά είδη της ορνιθοπανίδας, τα οποία μπορεί να μην έχουν επηρεαστεί καθόλου από την ίδια την πυρκαγιά, συναντώνται στις άκαυτες περιοχές σε μεγαλύτερες πυκνότητες. Για αυτούς ακριβώς τους λόγους απαιτείται μια αυστηρή διαχείριση της θήρας σε αυτές τις περιοχές, με στόχο την ουσιαστική προστασία της. Θεωρείται αναγκαία η συνολική απαγόρευση της θήρας στις πυρόπληκτες περιοχές, καθώς και σε περίμετρο 5 χλμ. από τις καμένες περιοχές, με βασικό προαπαιτούμενο την άμεση ενίσχυση των δασικών υπηρεσιών με το αναγκαίο προσωπικό φύλαξης, έτσι ώστε να εξασφαλιστεί η τήρηση των απαγορεύσεων. Τονίζεται πως η εμπειρία των πυρκαγιών του 2007 καταδεικνύει ότι ένα σύστημα διαφοροποιημένων απαγορεύσεων καταλύεται εκ των πραγμάτων εάν η δασική υπηρεσία δεν διαθέτει τα αναγκαία στελέχη για να το εφαρμόσει.

4.5 ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΚΑΙ ΒΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚ ΒΑΘΡΩΝ ΑΝΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΔΑΣΟΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ

Σύμφωνα με μελέτες που έχουν γίνει όπως και σε αναφορά της WWF Ελλάς, απαιτείται άμεσα η εκ βάθρων αναθεώρηση του συστήματος δασοπροστασίας της χώρας μας, ούτως ώστε να αποφεύγονται παρόμοιες καταστροφές στο μέλλον και να εξασφαλίζεται η ορθή προστασία και αποκατάσταση των πυρόπληκτων περιοχών.

Ως πρώτο βήμα σε αυτήν την κατεύθυνση πρέπει να ληφθούν τα παρακάτω μέτρα.

Θεσμική θωράκιση των δασών της χώρας μέσω της άμεσης κινητοποίησης των διαδικασιών κατάρτισης και κύρωσης των δασικών χαρτών, με σαφές και δεσμευτικό χρονοδιάγραμμα και εξασφάλιση των αναγκαίων πόρων για την ολοκλήρωση του δασολογίου. Δεδομένων των διαφόρων πιέσεων που διατυπώνονται μετά από κάθε μεγάλη πυρκαγιά για αλλαγή των χρήσεων γης.

Κατάργηση των **διατάξεων της ελληνικής νομοθεσίας που δημιουργούν «παραθυράκια» για την κακοδιαχείριση και καταπάτηση των δασών** με προτεραιότητα στο εδ. 3 του άρθ. 1 του ν. 3208/2003 που περιορίζει την έννοια του δάσους και της δασικής έκτασης και τη συνταγματική της προστασία και το εδ. 15 του άρθ. 21 του ίδιου νόμου που αφορά στην αναστολή της διαδικασίας βεβαίωσης,

εκτέλεσης και είσπραξης πρωτοκόλλων κατεδάφισης από την ανέγερση αυθαιρέτων εντός δασικών εκτάσεων. Ο δασοκτόνος αυτός νόμος δεν έχει απλώς αλλοιώσει τον επιστημονικά καθορισμένο ορισμό του δάσους και της δασικής έκτασης, αλλά έχει ακυρώσει οποιαδήποτε διαδικασία επιβολής προστίμων και κατεδάφισης αυθαιρέτων εντός δασών.

Ανασυγκρότηση της δασικής υπηρεσίας, αρχικά μέσα από τη στελέχωση και ενδυνάμωση του προσωπικού της, ειδικά στους κλάδους των δασοπόνων και των δασοφυλάκων.

Σημαντική αύξηση των πόρων που διατίθενται στην πρόληψη των δασικών πυρκαγιών σε εθνικό επίπεδο και δημιουργία ενός αδιάβλητου και διαφανούς συστήματος σχεδιασμού και αξιολόγησης της χρήσης τους. Απαιτείται από κοινού εποπτεία του Πυροσβεστικού Σώματος (ΠΣ) και της Δασικής Υπηρεσίας ως προς τη χρήση των πόρων που διατίθενται στους ΟΤΑ για έργα πρόληψης, όπως επίσης και η αποδέσμευση των σχετικών πόρων τουλάχιστον έξι μήνες προ της αντιπυρικής περιόδου, έτσι ώστε να καθίσταται δυνατός ο ορθός σχεδιασμός της χρήσης τους.

Λήψη όλων των απαραίτητων μέτρων για την αναδιάρθρωση της επιχειρησιακής ικανότητας του ΠΣ, με την άμεση δημιουργία κλάδου συμβάντων υπαίθρου, στον οποίο θα ενταχθεί μέρος του υπάρχοντος προσωπικού και των ήδη εν λειτουργία πυροσβεστικών σταθμών και κλιμακίων και το οποίο θα έχει απόλυτη εξειδίκευση στην καταστολή δασικών πυρκαγιών. Ο νέος αυτός κλάδος οφείλει να συνεργάζεται στενά με τη δασική υπηρεσία καθ' όλη τη διάρκεια του έτους.

Μετατόπιση της σημασίας των εναέριων μέσων από κυρίαρχη σε υποστηρικτική προς την επιχείρηση εκπαιδευμένων πεζοπόρων τμημάτων. Στο πλαίσιο αυτό απαιτείται άμεση κατάρτιση εκπαιδευτικών προγραμμάτων δασοπυρόσβεσης και διαχείρισης βλάστησης για το προσωπικό του νέου κλάδου συμβάντων υπαίθρου και ενεργοποίηση σχετικών πεζοπόρων τμημάτων, στα πρότυπα του σώματος των δασοκομάντος που θεσπίστηκε με το ν.1845/1989 και λειτούργησαν την περίοδο 1993-97. Επιπλέον, επιβάλλεται η ενίσχυση του θεσμού των εποχικών δασοπυροσβεστών, στο πλαίσιο του ίδιου νέου ξεχωριστού κλάδου, με σκοπό την ουσιαστική βελτίωση της επιχειρησιακής τους ικανότητας.

Άμεση προμήθεια και διάθεση στις δασικές υπηρεσίες και τις μονάδες του ΠΣ εξοπλισμού και λογισμικού χαρτογράφησης (GIS), τηλεπισκόπησης (RS), προσανατολισμού (GPS) και διαχείρισης στόλου, καθώς και των απαραίτητων

δεδομένων, πρόβλεψη για την εκπαίδευση του προσωπικού των υπηρεσιών και άμεση αξιοποίηση αυτών των συστημάτων.

Βελτίωση της επιχειρησιακής αξιοποίησης των εθελοντών του ΠΣ και των εθελοντικών ομάδων της Πολιτικής Προστασίας. Ειδικότερα, απαιτείται η αναδιάταξη του μητρώου της Πολιτικής Προστασίας στη βάση ενός ισχυρού συστήματος αξιολόγησης και πιστοποίησης των ομάδων, ο εξορθολογισμός της διάθεσης ενισχύσεων προς αυτές στη βάση πραγματικών αναγκών και η άμεση επίλυση των εκκρεμοτήτων σχετικά με την ασφάλιση και την εκπαίδευση των εθελοντών.

Πέραν της συνταγματικά επιβεβλημένης κήρυξης των καμένων εκτάσεων ως αναδασωτέων, απαιτείται συνεχής **παρακολούθηση των χρήσεων γης στις καμένες εκτάσεις και καμία ανοχή στην αυθαίρετη δόμηση.** Παράλληλα, πρέπει να εξεταστεί ο χωροταξική ρύθμιση για τον έλεγχο της εκτός σχεδίου δόμησης.

4.6 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΚΑΜΕΝΩΝ ΕΚΤΑΣΕΩΝ

Είναι κατανοητό, όπως αναφέρεται και στην παρούσα μελέτη, ότι η ανάπτυξη του οικοτουρισμού, και γενικότερα η αύξηση της επισκεψιμότητας βοηθά προς την κατεύθυνση της προστασίας των δασών και των φυσικών περιοχών. Και αυτό διότι η παρουσία περισσότερων ανθρώπων και ιδιαίτερα τους μήνες με την μεγαλύτερη επικινδυνότητα, μειώνει την πιθανότητα κακόβουλων ενεργειών, αλλά αυξάνει και το χρόνο ειδοποίησης για μια πυρκαγιά.

Με τις καμένες εκτάσεις τι γίνεται; Σε γενικές γραμμές ισχύει το ίδιο, μόνο που θα αναρωτηθεί κάποιος: «Τι είδους οικοτουρισμός μπορεί να αναπτυχθεί σε καμένες εκτάσεις;»... Η απάντηση στο ερώτημα είναι ότι θα πρέπει να αναπτυχθούν δράσεις οι οποίες θα φέρνουν κόσμο κοντά στα καμένα και θα αυξήσουν το επίπεδο ευαισθητοποίησής του.

Για παράδειγμα, οι σχολικές εκδρομές θα πρέπει να περιλαμβάνουν επίσκεψη σε καμένες περιοχές ή σε αναδασωτέες περιοχές, όπου επιτόπου θα αναλύονται στους μαθητές οι καταστρεπτικές συνέπειες των πυρκαγιών.

Επίσης, επειδή πολλές καμένες περιοχές είναι και εμφανείς από το κύριο επαρχιακό δίκτυο της ορεινής Ζακύνθου, κάθε οργανωμένη οικότουριστική δράση μπορεί να κάνει στάση σε κάποιο κατάλληλο σημείο και να ενημερώνει τους συμμετέχοντες για το πρόβλημα.

Σε περιπατητικά μονοπάτια τα οποία διέρχονται μέσα από καμένες εκτάσεις οι οργανωμένες ομάδες επισκεπτών θα πρέπει να ενημερώνονται επίσης για τις επιπτώσεις των πυρκαγιών.

Για όλα τα ανωτέρω μπορεί να τυπωθεί και ενημερωτικό υλικό με πρωτοβουλία του προτεινόμενου οικότουριστικού φορέα διαχείρισης και να διανέμεται στους επισκέπτες.

Ο οικότουρισμός αυτός καθ' εαυτός μπορεί να μην έχει τη δυνατότητα περαιτέρω συμβολής στην προστασία των καμένων εκτάσεων, αλλά ο εθελοντισμός, ο οποίος σαφώς και ακουμπάει επάνω του, μπορεί να προσφέρει πολλά στον τομέα αυτό. Στα πλαίσια οργανωμένων εθελοντικών δράσεων μπορούν να τοποθετηθούν πινακίδες, να καθαριστούν μονοπάτια, να γίνουν δενδροφυτεύσεις (πάντα σε συνεννόηση με το δασαρχείο), να οργανωθούν ομάδες εποχιακών πυροφυλάκων-εθελοντών, ακόμα και να συμμετέχουν εθελοντές στα έργα αποκατάστασης των καμένων περιοχών.

5 ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ (ΟΙΚΟ)ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Στις περισσότερες από τις μελέτες για την ανάπτυξη νέων και εναλλακτικών μορφών τουρισμού, καταγράφονται διαπιστώσεις, οι ανάγκες, οι επιθυμίες και τα θέλω, αλλά σπάνια περιγράφεται ο τρόπος και η μεθοδολογία επίτευξης των στόχων. Το να «ενθαρρύνουμε την προσέλκυση νέων επισκεπτών βραχείας και μεσαίας παραμονής στο νησί (κρουαζιερόπλοια, συνεδριακός τουρισμός, ιατρικός τουρισμός, shopping tourism, θαλάσσιος τουρισμός, ιστιοπλοϊκά, μαρίνα, κλπ.)» είναι απλά μια επιθυμία μας και παραμένει τέτοια αν δεν περιγράψουμε τρόπους με τους οποίους θα μπορούσε να συμβεί αυτό.

Για παράδειγμα, ας πάρουμε την επέκταση της Τουριστικής Περιόδου. Είναι γνωστό ότι η άμβλυση της υφιστάμενης τουριστικής εποχικότητας είναι ζωτικής σημασίας για να εξασφαλίσουμε έναν βιώσιμο τουριστικό τομέα στη Ζάκυνθο, βασισμένο σε σταθερή απασχόλησης και σταθερές ταμειακές ροές. Και έχει αναφερθεί επανειλημμένως, ότι ο πολιτισμικός, εορταστικός, προσκυνηματικός, και φοιτητικός / μαθητικός τουρισμός, σε συνδυασμό με τη διατήρηση διαφόρων πολιτισμικών, θρησκευτικών, και άλλων παραδοσιακών τοπικών εθίμων και εκδηλώσεων (Πάσχα, Καρναβάλι, Γκιόστρα, τρυγητός και οινικός τουρισμός, μάζεμα της ελιάς και ελαιόλαδο, διάφορα πανηγύρια, κλπ.), μπορούν να συμβάλουν στην επέκταση της τουριστικής περιόδου, προσελκύοντας επισκέπτες όχι μόνον από την Ελλάδα αλλά και από πολλές βορειο-ευρωπαϊκές χώρες, αν υπάρξουν τα κατάλληλα προγράμματα και η στοχευμένη ποιοτική προβολή. Αλλά με ποιο τρόπο θα γίνουν όλα αυτά; Εδώ υπεισέρχεται ο στρατηγικός σχεδιασμός.

5.1 ΜΕ ΤΗΝ ΟΠΤΙΚΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΜΑΡΚΕΤΙΝΓΚ

Τον Σεπτέμβριο του 2012, ο Δήμος Ζακύνθου μέσω της Επιτροπής Τουριστικής Ανάπτυξης Ζακύνθου (ΕΤΑΖ), εκπόνησε το "Σχέδιο Μάρκετινγκ Τουριστικού Προορισμού Ζακύνθου 2013-2014", μια μελέτη με σκοπό την εύρεση τρόπων αύξησης της επισκεψιμότητας στο νησί, από την σκοπιά του τουριστικού προορισμού. Στα πλαίσια αυτής της μελέτης ανέκυψαν κάποιες ενδιαφέρουσες διαπιστώσεις.

Όπως αναλύεται διεξοδικά στη Στρατηγική του Δήμου, η οποία δημοσιοποιήθηκε στην μελέτη «Επιχειρησιακό Σχέδιο Δήμου Ζακύνθου», τον Δεκέμβριο του 2011,

κατά την τελευταία δεκαετία ο Ζακυνθινός τουρισμός αντιμετωπίζει συγκεκριμένα προβλήματα:

- Ενώ το ζητούμενο είναι η επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου αντ' αυτού παρατηρείται μία συνεχώς αυξανόμενη συρρίκνωση.
- Ενώ στόχος είναι η αναβάθμιση της ποιότητας του τουριστικού προϊόντος, προσελκύνονται όλο και εισοδηματικά χαμηλότερα τμήματα επισκεπτών, με υψηλές κλίσεις προς την παραβατικότητα.
- Επενδύονται όλο και περισσότερα κεφάλαια, ενώ οι αποδόσεις των επενδύσεων φθίνουν και η πληρότητα των καταλυμάτων μειώνεται συνεχώς.
- Είναι γνωστό ότι χρειάζεται καλύτερα εκπαιδευμένο προσωπικό, αλλά αυξάνεται συνεχώς η πρόσληψη ανειδίκευτου προσωπικού.
- Έχει αναγνωριστεί η ανάγκη μιας σταθερής πολιτικής για τον τουρισμό, σε εθνικό και τοπικό επίπεδο, κι όμως οι πολιτικές μας για τον τουρισμό αλλάζουν συχνά.

Είναι προφανές, συνεπώς, ότι το υφιστάμενο αναπτυξιακό μοντέλο του Ζακυνθινού τουρισμού, το οποίο ακολουθείται κατά την τελευταία 20ετία, δεν μπορεί να οδηγήσει στο μέλλον.

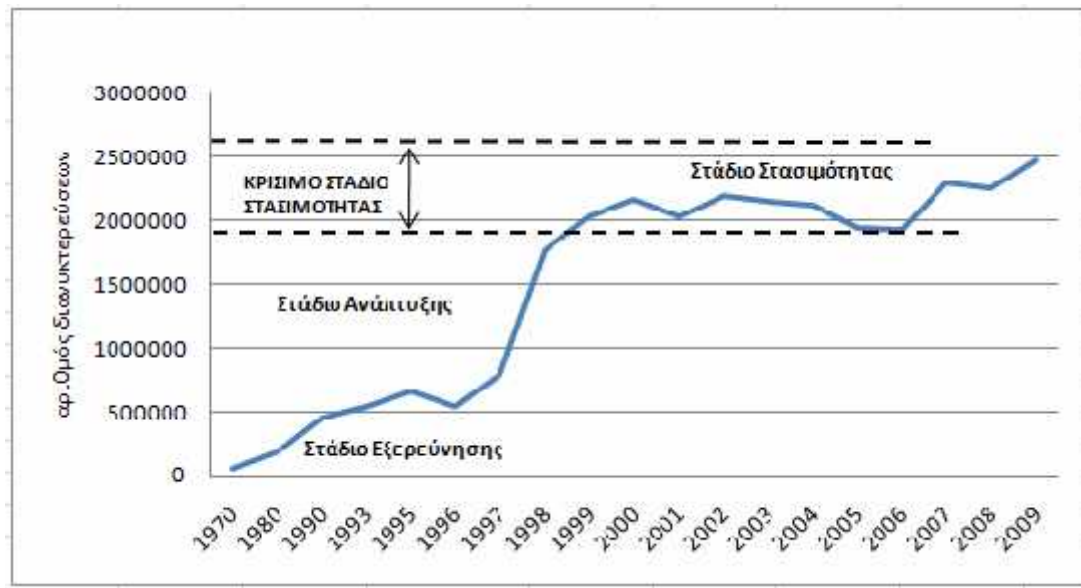
Είναι γενικά παραδεκτό ότι στο πρότυπο το οποίο επικράτησε και επικρατεί τα τελευταία 20 χρόνια στην Ελλάδα και στη Ζάκυνθο, και στο οποίο στηρίχθηκε η μέχρι τώρα ανάπτυξη του Ζακυνθινού Τουρισμού, οι επισκέπτες επιλέγουν με βάση την επιθυμία για ξεκούραση, διασκέδαση και, ενδεχομένως, για ασυδοσία και όχι με βάση τα χαρακτηριστικά και τις ιδιαιτερότητες κάθε τουριστικού προορισμού. Η διαδικασία αυτή διαμόρφωσε, ιδιαίτερα μετά το 1980, μια εικόνα της Ελλάδας και της Ζακύνθου ως προορισμού καλοκαιρινών διακοπών με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά προσφοράς τα 4s (sun, sea, sand, sex), που σε πολλές περιπτώσεις συνοδεύεται με έντονα σημάδια υπερβολής, ανομίας και ασυδοσίας.

Το πρότυπο αυτό οδήγησε σε μία μονοδιάστατη προσαρμογή της προσφοράς εκ μέρους των συντελεστών διαχείρισης του Ζακυνθινού τουρισμού και, κατά συνέπεια, στην πλήρη εξάρτησή του απ' αυτό. Η εξάρτηση αυτή, έχοντας έντονα χαρακτηριστικά εποχικότητας, οδήγησε σε χωρικές συγκεντρώσεις ή υπερσυγκεντρώσεις της τουριστικής δραστηριότητας, με σχεδόν αποκλειστική ανάπτυξη στις παραθαλάσσιες περιοχές, με τη δημιουργία πόλεων-φαντασμάτων κατά την εκτός θερινής εποχής χρονική περίοδο, με ιδιαίτερα σοβαρές συνέπειες στο

φυσικό περιβάλλον και, κατά συνέπεια, στη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα του όλου προτύπου τουριστικής ανάπτυξης. Επιπλέον, το πρότυπο αυτό οδήγησε πολύ γρήγορα σε εξάρτηση των διαύλων διανομής του τουριστικού προϊόντος και των τουριστών από τους tour-operators αποκλειστικά.

Όπως κάθε άλλο προϊόν, έτσι και το τουριστικό προϊόν της Ζακύνθου ακολούθησε και ακολουθεί έναν κύκλο ζωής. Ξεκίνησε κατά την δεκαετία του 1970 με υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης, καθώς οι ξένοι τουρίστες, κουρασμένοι από τους γνωστούς ελληνικούς προορισμούς του τυπικού προϊόντος 4s, έψαχναν να βρουν νέους, παρθένους προορισμούς στην Ελλάδα και ανακάλυψαν την Ζάκυνθο. Προς το τέλος της δεκαετίας του 1990, καθώς ο προορισμός έγινε οικείος και τα σημάδια κακοδιαχείρισής του έγιναν πιο έντονα, εμφανίστηκαν τα πρώτα σημάδια στασιμότητας (βλ. Διάγραμμα ΧΧ), τα οποία κατά τα τελευταία χρόνια έχουν έντονα χαρακτηριστικά «καλπάζουσας παρακμής», κυρίως όσον αφορά στην εξέλιξη των εσόδων από τον τουρισμό. Η τελευταία χρονιά ήταν ίσως εξαίρεση, για τον προφανέστατο λόγο ότι έχει πέσει τόσο δραματικά το κόστος διακοπών για τον αλλοδαπό επισκέπτη, ώστε εκτός των συνηθισμένων επισκεπτών, όλη η Ελλάδα έγινε προορισμός και για ομάδες τουριστών που μέχρι σήμερα δεν είχαν αυτή την οικονομική δυνατότητα (Ανατολικοευρωπαίοι, Ρώσοι, κ.λπ.). Γενικότερα φαίνεται πως ο τουριστικός προορισμός της Ζακύνθου βαίνει με γρήγορο ρυθμό προς βαθειά ύφεση αν δεν ληφθούν άμεσα ριζικά μέτρα που θα οδηγήσουν σε σαφή αλλαγή της προδιαγεγραμμένης πορείας του, την στιγμή μάλιστα που η Ζακυνθινή κοινωνία έχει τεράστια ανάγκη από την καλή και επικερδή λειτουργία του.

Διάγραμμα 5.1: Κύκλος Ζωής του τουριστικού προϊόντος της Ζακύνθου 1870-2009



(Πηγή: "Σχέδιο Μάρκετινγκ Τουριστικού Προορισμού Ζακύνθου 2013-2014")

Έχοντας αναλύσει διεξοδικά τις ανωτέρω τάσεις και εξελίξεις ο Δήμος, σε στενή συνεργασία με τους κοινωνικούς εταίρους του Ζακυνθινού τουρισμού, διαμόρφωσε μια συγκεκριμένη στρατηγική ανάπτυξης για την περίοδο 2011-2020. Σύμφωνα με την Στρατηγική του Δήμου, και με ορίζοντα το έτος 2020 θα πρέπει ο τουρισμός να έχει πρωταγωνιστικό ρόλο στην προσπάθεια για οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη της Ζακύνθου:

Σύμφωνα λοιπόν με την οπτική του τουριστικού μάρκετινγκ, ένας σύγχρονος, δυναμικός, άκρως ανταγωνιστικός και βιώσιμος τουριστικός τομέας, θα πρέπει:

- να αποτελείται από δημιουργικά και αποτελεσματικά συνεργαζόμενες συστάδες (clusters) μικρο-μεσαίων τουριστικών επιχειρήσεων (ΜΜΤΕ), οι οποίες θα έχουν σύγχρονη διαχειριστική επάρκεια και «δημιουργική ευελιξία», και θα προσφέρουν ποιοτικές τουριστικές υπηρεσίες που θα ικανοποιούν τους επισκέπτες «πέραν των προσδοκιών» τους (value for money).
- να στηρίζεται σε σύγχρονες, επαρκείς και ποιοτικές υποδομές και υπερδομές αντάξιες σε έναν ποιοτικό τουριστικό προορισμό με εμπορικό σήμα ποιότητας (brand-name), μέσα στα αυστηρά πλαίσια που καθορίζει η φέρουσα ικανότητα του τουριστικού προορισμού της Ζακύνθου.
- να προσελκύει επισκέπτες ποιότητας με ισχυρή αγοραστική δύναμη και θα εξασφαλίζει ικανοποιητικές επιστροφές στις επενδύσεις των ΜΜΤΕ και στους

ΜΕΛΕΤΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ, ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΟΡΕΙΝΗΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ

χρησιμοποιούμενους οικονομικούς, κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς πόρους της Ζακύνθου.

- να εστιάζει τις προσπάθειές του στην ικανοποίηση των απαιτήσεων και των προσδοκιών των επισκεπτών του, «πέραν κάθε προσδοκίας».
- να συνεργάζεται στενά με τον αγροτο-διατροφικό τομέα της Ζακύνθου, τηρώντας τις αρχές και τα πρότυπα του «Ζακυνθινού Συμφώνου Ποιότητας» στο σύνολο των δραστηριοτήτων του και των προϊόντων και των υπηρεσιών που θα προσφέρει.
- να διέπει τη λειτουργία του με ένα σύνολο κανονιστικών διατάξεων, κοινά σχεδιασμένων και συμφωνημένων εντός της ΕΤΑΖ, χωρίς καθόλου εξαιρέσεις ή υπεκφυγές.
- να συμβάλλει θετικά και ουσιαστικά στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, στην αειφορία των φυσικών πόρων, οι οποίοι και αποτελούν την κύρια θεμέλια βάση του ποιοτικού τουρισμού και της κοινωνικής αποδοχής και στήριξής του από την κοινωνία.
- να αναπτύσσεται στη βάση πολεοδομικού και χωροταξικού σχεδιασμού ολόκληρης της Ζακύνθου, με οριστική διευθέτηση του κυκλοφοριακού προβλήματος, ιδιαίτερα στην πόλη της Ζακύνθου.
- να συμβάλει στη διατήρηση και ανάδειξη της πλούσιας πολιτιστικής δημιουργίας και κληρονομιάς της Ζακύνθου και στη διασύνδεσή του με τις άλλες οικονομικές και κοινωνικές δραστηριότητες του νησιού.
- να προβάλλεται παντού με ένα νέο, ελκυστικό «Σήμα Προορισμού» (destination brand) για τον τουριστικό προορισμό «Ζάκυνθος», με τα πλέον σύγχρονα μέσα τουριστικού μάρκετινγκ στις πλέον ανταγωνιστικές τουριστικές αγορές παγκοσμίως.
- να συνδέσει τις αξίες και τα νοήματα του Ζακυνθινού – και του εν γένει Ελληνικού – πολιτισμού με τις ανάγκες, τις προσδοκίες και τις αντιλήψεις της σύγχρονης παγκοσμιοποιημένης κοινωνίας, αναδεικνύοντας την Ζάκυνθο ως έναν σύγχρονο, ποιοτικό, και πρωτοπόρο τουριστικό προορισμό.

- να συμβάλει στη βελτίωση της οικονομικής και κοινωνικής ευημερίας της Ζακυνθινής κοινωνίας, μέσα από τη δημιουργία θέσεων εργασίας και ικανοποιητικού εισοδήματος, μέσα από συνθήκες βιώσιμης (αιφόρου) ανάπτυξης.
- να ενημερώνει επαρκώς και αντικειμενικά, με όλα τα σύγχρονα μέσα ICT, και να προστατεύει τους επισκέπτες, εξασφαλίζοντας ταυτόχρονα το δικαίωμα όλων για ποιοτικές διακοπές.
- να δημιουργήσει υποδομές ποιότητας σε ολόκληρη τη Ζάκυνθο, ώστε να συμβάλει στην ισόρροπη τοπική ανάπτυξη.
- να αναβαθμίσει το κύρος της επιχειρηματικότητας στη Ζακυνθινή κοινωνία, εξασφαλίζοντας παράλληλα τη βιωσιμότητα και την κερδοφορία των ΜΜΕ της Ζακύνθου.
- να προσδώσει κύρος και αίγλη στα τουριστικά επαγγέλματα και υπερηφάνεια στους εργαζόμενους καθιστώντας τους «πρέσβεις της Ζακυνθινής φιλοξενίας» (Hospitality Ambassadors of Zakynthos), μετά από σχετική, κατάλληλα στοχευμένη, επαγγελματική κατάρτιση.
- να αναπτύξει συνέργειες με άλλους τομείς και κλάδους της τοπικής οικονομίας μέσω της δημιουργίας κατάλληλων επιχειρησιακών συστάδων, δημιουργώντας και διαχέοντας πλούτο σε ολόκληρο το φάσμα της Ζακυνθινής κοινωνίας.
- να αυξήσει την ανταγωνιστικότητα της Ζακύνθου μέσα από ένα ποιοτικό τουριστικό προϊόν που θα εξασφαλίζει ικανοποίηση πέραν των προσδοκιών (value for money) σε όλους τους επισκέπτες ώστε κι αυτοί να καταστούν με τη σειρά τους «πρέσβεις καλής θελήσεως» (Goodwill Ambassadors) για τον τουριστικό προορισμό της Ζακύνθου.

Μια άλλη ενδιαφέρουσα πληροφορία από την συγκεκριμένη μελέτη είναι ότι η πλειοψηφία των κοινωνικών εταίρων του Ζακυνθινού Τουρισμού συμφωνεί στην ανάγκη αλλαγής του υφιστάμενου μοντέλου ανάπτυξης του τουρισμού στο νησί. Ωστόσο, σημειώνεται ότι προτού ξεκινήσουν οι οποιοσδήποτε αλλαγές θα πρέπει να υπάρξει συμφωνία των κοινωνικών εταίρων για ένα ελάχιστο επίπεδο αλλαγών που θα οδηγήσουν σταδιακά σε ένα νέο πρότυπο οικονομικής-τουριστικής ανάπτυξης στη Ζάκυνθο. Η Ζάκυνθος πρέπει να αποφασίσει τι είδος τουριστικός προορισμός θέλει να είναι και εάν οι ίδιοι οι κοινωνικοί εταίροι θέλουν **(α)** να δρομολογήσουν οι ίδιοι τις

εξελιξείς, ή **(β)** να παρακολουθούν τις εξελίξεις και να προσαρμόζονται ανάλογα σε αυτές, ή ακόμα **(γ)** αν επιθυμούν να αφήσουν τα πράγματα να πάρουν την δική τους πορεία, όπως έχει συμβεί μέχρι σήμερα.

Αν λοιπόν σκοπός είναι η αύξηση της συμβολής του τουρισμού στην οικονομική και κοινωνική ευημερία της Ζακύνθου, το μάρκετινγκ εντοπίζει δέκα στρατηγικές προτεραιότητες. Κάθε προτεραιότητα έχει ένα συγκεκριμένο σύνολο δράσεων:

1. Δημιουργία του «VISIT ZAKYNTHOS», ενός ΟΔΤΠ (Οργανισμός Διαχείρισης Τουριστικού Προορισμού, κατά τα πρότυπα των Destination Management Organisations - DMOs
2. Branding του Τουριστικού Προορισμού της Ζακύνθου
3. Κατανόηση των αγορών μας
4. Μεγέθυνση και ανάπτυξη του τουριστικού προορισμού μας
5. Επέκταση της τουριστικής περιόδου με διάφορες δράσεις
6. Χωρική εξάπλωση της τουριστικής δραστηριότητας σε ολόκληρο το νησί
7. Δράσεις διευκόλυνσης και εξυπηρέτησης των επισκεπτών
8. Δράσεις βελτίωσης της εικόνας του νησιού μας
9. Προσθήκη αξίας στον τουριστικό τομέα
10. Βελτίωση της ποιότητας παντού

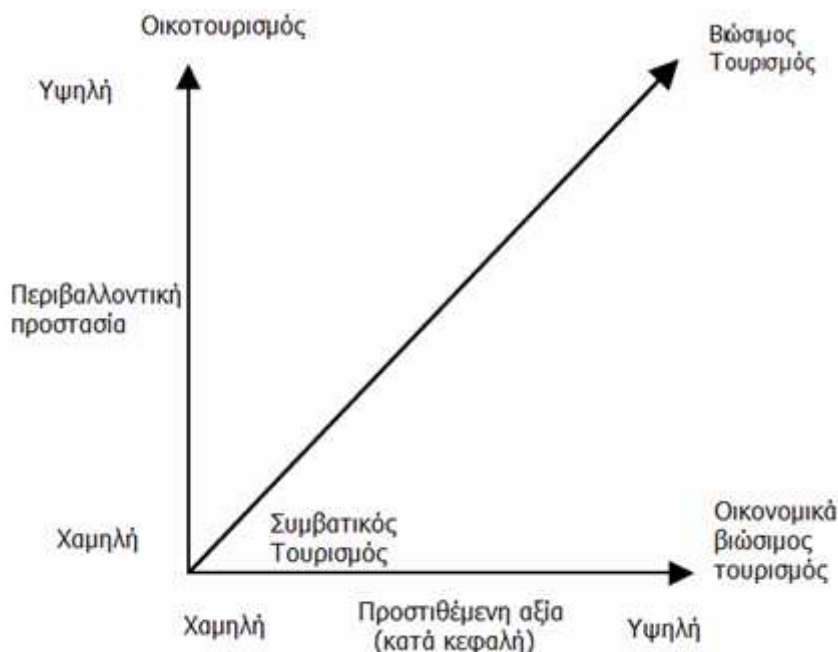
5.2 ΤΟ ΘΕΜΑ ΤΩΝ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Γεγονός είναι ότι αναγνωρίζεται τόσο από την Επιτροπή Τουριστικής Ανάπτυξης Ζακύνθου (ΕΤΑΖ), όσο και από τους συντελεστές διαχείρισης του Ζακυνθινού τουρισμού, και η ανάγκη να συμπεριληφθεί ο οικότουρισμός μέσα στον γενικό σχεδιασμό. Η μεγέθυνση και ανάπτυξη του τουριστικού προορισμού, η επέκταση της τουριστικής περιόδου με διάφορες δράσεις και η χωρική εξάπλωση της τουριστικής δραστηριότητας σε ολόκληρο το νησί, σε αυτό ακριβώς μεταφράζονται: την ανάγκη εισαγωγής εναλλακτικών μορφών τουρισμού στο τουριστικό προϊόν της Ζακύνθου.

Διαπιστώνεται ότι την τελευταία δεκαετία έχουν αναδυθεί στις δυτικές κοινωνίες νέα καταναλωτικά πρότυπα και ανάγκες για τους επισκέπτες, τα οποία δεν μπορεί πλέον να ικανοποιήσει ο παραδοσιακός μαζικός τουρισμός και δεν μπορεί να αγνοήσει κανένας σοβαρός τουριστικός προορισμός χωρίς να θέτει σε κίνδυνο την μελλοντική

του ανάπτυξη και μεγέθυνση. Πράγματι, σύμφωνα με στοιχεία του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού (WTO) οι νέες μορφές τουρισμού (ειδικές και εναλλακτικές) οδηγούν τις εξελίξεις στην παγκόσμια τουριστική κίνηση.

Το ακόλουθο Σχήμα 5.2 απεικονίζει την διαδικασία και τα αποτελέσματα αλλαγής του προτύπου συμβατικού τουρισμού προς έναν νέο πρότυπο βιώσιμου τουρισμού στη βάση των εναλλακτικών μορφών (προτύπων) τουρισμού που προαναφέρθηκαν.



Σχήμα 5.2.: Διαδικασία αλλαγής του προτύπου της τουριστικής ανάπτυξης. (Πηγή: “Σχέδιο Μάρκετινγκ Τουριστικού Προορισμού Ζακύνθου 2013-2014”)

Στις περισσότερες από τις μελέτες για την ανάπτυξη νέων και εναλλακτικών μορφών τουρισμού, καταγράφονται διαπιστώσεις, οι ανάγκες, οι επιθυμίες και τα θέλω, αλλά σπάνια περιγράφεται ο τρόπος και η μεθοδολογία επίτευξης των στόχων. Το να «ενθαρρύνουμε την προσέλκυση νέων επισκεπτών βραχείας και μεσαίας παραμονής στο νησί (κρουαζιερόπλοια, συνεδριακός τουρισμός, ιατρικός τουρισμός, shopping tourism, θαλάσσιος τουρισμός, ιστιοπλοϊκά, μαρίνα, κλπ.)» είναι απλά μια επιθυμία μας και παραμένει τέτοια αν δεν περιγράψουμε τρόπους με τους οποίους θα μπορούσε να συμβεί αυτό.

Για παράδειγμα, ας πάρουμε την επέκταση της Τουριστικής Περιόδου. Είναι γνωστό ότι η άμβλυνση της υφιστάμενης τουριστικής εποχικότητας είναι ζωτικής σημασίας

για να εξασφαλίσουμε έναν βιώσιμο τουριστικό τομέα στη Ζάκυνθο, βασισμένο σε σταθερή απασχόλησης και σταθερές ταμειακές ροές. Και έχει αναφερθεί επανειλημμένως, ότι ο πολιτισμικός, εορταστικός, προσκυνηματικός, και φοιτητικός / μαθητικός τουρισμός, σε συνδυασμό με τη διατήρηση διαφόρων πολιτισμικών, θρησκευτικών, και άλλων παραδοσιακών τοπικών εθίμων και εκδηλώσεων (Πάσχα, Καρναβάλι, Γκιάστρα, τρυγητός και οινικός τουρισμός, μάζεμα της ελιάς και ελαιόλαδο, διάφορα πανηγύρια, κλπ.), μπορούν να συμβάλουν στην επέκταση της τουριστικής περιόδου, προσελκύοντας επισκέπτες όχι μόνον από την Ελλάδα αλλά και από πολλές βορειο-ευρωπαϊκές χώρες, αν υπάρξουν τα κατάλληλα προγράμματα και η στοχευμένη ποιοτική προβολή. Και όλα σταματάνε εκεί. Πως θα γίνουν όλα αυτά; Που είναι ο στρατηγικός σχεδιασμός;

5.2.1 ΤΑ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΜΕΝΑ ΜΕΡΗ

Ξεκινάμε με τη βάση ότι η Ζάκυνθος διαθέτει όλες τις προϋποθέσεις για να αναπτύξει οικοτουριστικές δράσεις. Αυτό αποδείχτηκε ήδη με την παρουσίαση των σημείων ενδιαφέροντος, όπως μονές, παραδοσιακά χωριά, σημεία φυσικού κάλλους, ιστορικά κτίσματα ή μνημεία, μνημεία της φύσης, δίκτυα μονοπατιών, αγροτουριστικές μονάδες, κ.λπ.

Ποιοι όμως θα ασχοληθούν με την ανάπτυξη των οικοτουριστικών δράσεων; Η αύξηση της επισκεψιμότητας ενός προορισμού αφορά μεν σε επίπεδο υπηρεσιών τους διάφορους επαγγελματίες που θα ασχοληθούν με το αντικείμενο, αλλά σαν ανάπτυξη concept είναι μια συλλογική προσπάθεια και αφορά πολύ περισσότερο τοπικές αρχές (Περιφέρεια, Νομαρχία, Δήμο) και επαγγελματικούς κλάδους στο σύνολό τους (tour operators, ξενοδόχους, κ.λπ.).

5.2.2 ΑΞΟΝΕΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

Τρεις είναι οι άξονες πάνω στους οποίους πρέπει να σχεδιαστεί η ανάπτυξη του οικοτουρισμού στην ορεινή Ζάκυνθο:

- Καθορισμός και Διαμόρφωση προσφερόμενου προϊόντος
- Προώθηση – Προβολή οικοτουριστικών δράσεων
- Δημιουργία συνεργιών και συνεργαζόμενων δικτύων

5.2.2.1 Καθορισμός και Διαμόρφωση προσφερόμενου προϊόντος

Σήμερα στη Ζάκυνθο το οικότουριστικό προϊόν παραμένει αδιαμόρφωτο. Υπάρχουν 1-2 οργανωμένες αγροτουριστικές μονάδες, κάποιες οργανωμένες από τουριστικά πρακτορεία εξορμήσεις σε μοναστήρια και τα περιπατητικά μονοπάτια που έχουν σήμανση χάρη σε πρόγραμμα που εκπόνησε το ΤΕΙ Ιονίων νήσων, αλλά και για αυτά δεν υπάρχουν κεντρικά οργανωμένες δράσεις ή προγράμματα.

Είναι εμφανής η έλλειψη διαχείρισης. Για να παραμείνουμε στο συγκεκριμένο παράδειγμα με τα μονοπάτια, δεν προβάλλεται επαρκώς το υπάρχον δίκτυο μονοπατιών, και εκτός και αν κάποιος βρεθεί μπροστά στην ενημερωτική πινακίδα στην αρχή κάποιου μονοπατιού, οι περισσότεροι επισκέπτες του νησιού αγνοούν την ύπαρξή τους.

Κάποιος ή κάποιοι θα πρέπει να αναλάβουν να διαχειριστούν –για παράδειγμα– το προϊόν που λέγεται «Περιπατητικός τουρισμός στη Ζάκυνθο» και να το οργανώσουν. Ήδη στα πλαίσια του προγράμματος NAT PRO, έχει εκπονηθεί ειδική μελέτη για τα μονοπάτια, στοιχεία της οποίας έχουν ενσωματωθεί και στην παρούσα μελέτη. Τα μονοπάτια λοιπόν έχουν ήδη χρονομετρηθεί, βαθμονομηθεί με βαθμούς δυσκολίας, αποτυπωθεί με τις υψομετρικές διαφορές που εμφανίζουν και χαρτογραφηθεί πλήρως. Είναι ένα έτοιμο προϊόν και το μόνο που χρειάζεται είναι ίσως μια συντήρηση και συμπλήρωση της σήμανσης. Από εκεί και πέρα όμως θα πρέπει:

- Να καταρτιστούν ημερήσια προγράμματα επισκέψεων
- Να οριστεί ο μέγιστος αριθμός ατόμων ανά μονοπάτι και βαθμό δυσκολίας
- Να εξεταστεί η εποχική προσβασιμότητα
- Να εκπαιδευτούν συνοδοί-οδηγοί βουνού
- Να υπάρξει πρόβλεψη για δράσεις ΑΜΕΑ
- Να τυπωθεί ενημερωτικό υλικό
- Να γίνουν όλες οι απαραίτητες ενέργειες για να προσφερθεί ένα ολοκληρωμένο «πακέτο» στον ενδιαφερόμενο οικότουρίστα
- Να εκπονηθεί business plan και να κοστολογηθεί το «πακέτο»

Το σημαντικότερο όμως όλων είναι να βρεθεί φορέας ή φορείς που θα ασχοληθούν με τον συγκεκριμένο τομέα και θα οργανώνουν δράσεις σε επιχειρηματικό επίπεδο. Θα είναι ο Δήμος; Θα είναι η Επιτροπή Ερευνών των ΤΕΙ Ιονίων Νήσων; Θα είναι

κάποιος ιδιώτης; Θα είναι ένας; Θα είναι περισσότεροι από ένας; Μόνον αφού καθοριστεί το ποιος ή ποιοί θα ασχολούνται με κάποιον τομέα οικότουρισμού μπορεί να οργανωθεί σοβαρά ο συγκεκριμένος τομέας, με μεσοπρόθεσμο σχεδιασμό και στρατηγική. Μόνο τότε θα μπορέσει κάθε τομέας και κάθε δράση να ενταχθεί σε ένα γενικότερο σχέδιο ανάπτυξης του οικότουρισμού στην Ζάκυνθο. Διότι οποιοσδήποτε σχεδιασμός δεν μπορεί να βασιστεί σε ευκαιριακές επιχειρηματικές απόπειρες οι οποίες δεν είναι καθόλου σίγουρο αν θα συνεχίσουν και την επόμενη σεζόν.

Από το ανωτέρω παράδειγμα γίνεται εμφανές ότι ο σχεδιασμός και η οργάνωση των δράσεων δεν είναι απλή υπόθεση. Και εδώ χρησιμοποιήθηκε ένα απλουστευμένο παράδειγμα, σε ένα σχεδόν έτοιμο προϊόν, χωρίς να εξεταστεί η παράμετρος των συνεργειών.

5.2.2.2 Προώθηση – Προβολή οικότουριστικών δράσεων

Όπως είναι εύκολα κατανοητό, όσο άρτια και οργανωμένη να είναι μια οικότουριστική προσφερόμενη δράση αν δεν έχει γίνει ευρύτερα γνωστή δεν θα προσελκύσει τον επιθυμητό αριθμό επισκεπτών.

Είναι γενικά αποδεκτό –και σε αυτή τη μελέτη στηρίζουμε αυτή την άποψη–, ότι η προώθηση και προβολή οικότουριστικών δράσεων πρέπει να γίνεται ΚΕΝΤΡΙΚΑ. Δηλαδή δεν αρκεί ο κάθε επιτηδευματίας να προβάλλει το δικό του προϊόν, είναι απαραίτητη η συμβολή ενός κεντρικού φορέα (Δήμος, Περιφέρεια, Δημοτική Επιχείρηση, κ.λπ.) ο οποίος θα προωθεί το νησί στο σύνολό του σαν οικότουριστικό προορισμό. Πετυχημένα παραδείγματα τόσο στην Ελλάδα, όσο και διεθνώς, είναι εκείνα τα οποία κατάφεραν να περάσουν στο υποσυνείδητο των δυνητικών επισκεπτών την ταύτιση ενός προορισμού με μια δράση: Καταδύσεις στην Ερυθρά Θάλασσα, Πάσχα στην Κέρκυρα, Αναρρίχηση στην Κάλυμνο, Θρησκευτικός τουρισμός στα Μετέωρα, Birdwatching στην Κερκίνη, Μαθητικός τουρισμός στη Ρόδο και στην Κέρκυρα, κ.ά.

Αυτός λοιπόν ο προτεινόμενος από τις μελέτες μάρκετινγκ οργανισμός «VISIT ZAKYNTHOS», (ένας ΟΔΤΠ - Οργανισμός Διαχείρισης Τουριστικού Προορισμού, κατά τα πρότυπα των Destination Management Organisations – DMOs), οποιοσδήποτε παρόμοιος φορέας/ΝΠΔΔ/ ΝΠΙΔ εποπτευόμενο από το Δήμο ή την Περιφέρεια, θα μπορούσε να επιφορτιστεί με το έργο της προώθησης και προβολής οικότουριστικών δράσεων στην Ζάκυνθο. Απαιτείται βεβαίως παραγωγή υλικού, εντύπου και

ηλεκτρονικού, δραστηριοποίηση σε δίκτυα κοινωνικής δικτύωσης, δημιουργία logos, δημοσιεύσεις άρθρων, ημερίδες, happenings και άλλες ενέργειες προώθησης.

Όλα αυτά έχουν ένα κόστος το οποίο θα μπορούσε να καλυφθεί είτε από συνεισφορά των ενδιαφερομένων να ενεργοποιηθούν επιχειρηματικά στον τομέα του οικότουρισμού είτε από πόρους του Δήμου.

5.2.2.3 Δημιουργία συνεργειών και συνεργαζόμενων δικτύων.

Το θέμα των συνεργειών είναι ιδιαίτερα σημαντικό, ειδικά σε μια αγορά που δεν είναι ακόμα τόσο γνωστή ώστε να προσελκύσει αυτόνομα αποκλειστικούς πελάτες, όπως μια υποτιθέμενη αγορά «οικότουριστικών δραστηριοτήτων στη Ζάκυνθο».

Οι συνέργειες και τα συνεργαζόμενα δίκτυα θα δώσουν την απαιτούμενη δυναμική και την ώθηση που χρειάζεται μια πρωτοεμφανιζόμενη δράση ώστε να γίνει γνωστή σε μεγαλύτερο κοινό.

Στην Ζάκυνθο είναι δεδομένος ο μεγάλος αριθμός καλοκαιρινών τουριστών οι οποίοι επισκέπτονται το νησί κυρίως το τρίμηνο Ιούνιος- Ιούλιος- Αύγουστος. Σκοπός του παρόντος σχεδιασμού είναι ΟΛΟΙ οι επισκέπτες του νησιού να ενημερώνονται για τις διαθέσιμες οικότουριστικές δράσεις. Ένα ποσοστό από αυτούς είναι σίγουρο πως θα θελήσουν να λάβουν μέρος. Αν το προσφερόμενο προϊόν είναι αξιόλογο, σταδιακά δημιουργείται μια κρίσιμη μάζα ευχαριστημένων από τη δράση επισκεπτών, η μαρτυρία των οποίων έχει πολλαπλασιαστικό αποτέλεσμα σε πολύ περισσότερους δυνητικούς επισκέπτες. Έτσι δημιουργείται ένα ρεύμα για αυτή τη δράση, το οποίο εάν είναι αρκετά ισχυρό θα μπορέσει να υποστηρίξει και αυτοτελώς τη συγκεκριμένη δράση, εκτός εποχικότητας.

Η ενημέρωση του επισκέπτη θα πρέπει να γίνεται απαραίτητα σε κάθε πύλη εισόδου στο νησί. Δηλαδή στο λιμάνι και στο αεροδρόμιο. Ένα συνοπτικό φυλλάδιο θα πρέπει να διανέμεται μαζί με τα εισιτήρια κάθε επισκέπτη, αλλά να υπάρχει και κέντρο πληροφόρησης (ή ηλεκτρονικό multimedia κιόσκι παρουσίασης). Επίσης, stands με φυλλάδια είναι απαραίτητα τόσο στο πλοίο όσο και στα αεροδρόμια. Άλλο σημείο που προσφέρεται για ενημέρωση είναι τα ξενοδοχεία και οι καφετέριες του νησιού, όπου επίσης θα μπορούσαν να τοποθετηθούν stands.

Τα καταλύματα λοιπόν, είναι ένα από τα σημαντικότερα σημεία τα οποία θα πρέπει να συνεργαστούν. Δεύτερο σημείο τα καταστήματα εστίασης και διασκέδασης.

Όταν οι δράσεις οριστούν και κοστολογηθούν, κάθε μεγάλης κλίμακας κατάλυμα, ξενοδοχείο (all inclusive ή όχι), θα μπορούσε να προσφέρει στους δικούς του πελάτες την δράση ως extra υπηρεσία, μια προαιρετική δηλαδή δραστηριότητα, και να εισπράξει και μέρος της αμοιβής.

Αυτό είναι ένα κλασικό παράδειγμα συνέργειας, από τη στιγμή που δεν συμφέρει την ξενοδοχειακή μονάδα από οικονομικής πλευράς να συντηρεί την υποδομή και το προσωπικό για μια τέτοια δραστηριότητα που δεν μπορεί να εξασφαλίσει εκ των προτέρων τη βιωσιμότητά της. Μπορεί λοιπόν να «ενοικιάζει» τις υπηρεσίες του εκάστοτε φορέα που προσφέρει μια οικοτουριστική δράση, και να χρεώνει τους πελάτες της ανάλογα, κερδίζοντας και μια λογική προμήθεια.

Υπάρχει ο αντίλογος ότι ειδικά οι ξενοδοχειακές μονάδες «all inclusive» δεν επιθυμούν οι πελάτες τους να βγαίνουν εκτός μονάδας και να ξοδεύουν χρήματα τα οποία θα μπορούσαν να ξοδέψουν εντός, αλλά αυτό δεν ισχύει σε κάθε περίπτωση. Αν ο πελάτης του all inclusive ξενοδοχείου ενημερωθεί ότι στη Ζάκυνθο υπάρχουν οργανωμένες περιπατητικές διαδρομές και είναι περιπατητής δεν υπάρχει πιθανότητα να μην θελήσει να ακολουθήσει τη δράση. Γιατί η διεύθυνση του ξενοδοχείου να μην διαφημίσει η ίδια την δράση ως προσφερόμενη από αυτήν και να εισπράξει –εκτός από τα εύσημα για την ποικιλία προσφερόμενων προϊόντων– και μια προμήθεια;

Συνέργειες μπορούν, και είναι επιβεβλημένο, να δημιουργηθούν και μεταξύ των επιχειρηματιών που θα ασχολούνται με τον οικοτουρισμό. Αυτοί που διοργανώνουν π.χ. περιπατητικές εξορμήσεις θα πρέπει να συνεργάζονται με κάποιον επιχειρηματία εστίασης ώστε να περιλάβουν στην εξόρμηση και κάποιο γεύμα. Το ίδιο και όσοι διοργανώνουν επισκέψεις στα μοναστήρια και σε άλλα οικοτουριστικά αξιοθέατα. Οι επισκέπτες πρέπει να οδηγούνται σε πωλητήρια συνεταιρισμών με παραδοσιακά προϊόντα και γενικότερα να υπάρχει αλληλοϋποστήριξη και συσχέτιση των οργανωμένων δράσεων.

5.3 ΠΡΟΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΕΣ & ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ

Η Επιτροπή Τουριστικής Ανάπτυξης Ζακύνθου (ΕΤΑΖ), η οποία συγκροτήθηκε το 2011 θα μπορούσε να παίξει το ρόλο του συντονιστή της προσπάθειας οργάνωσης του οικοτουρισμού στην ορεινή Ζάκυνθο. Θα μπορούσε επίσης να χρησιμοποιήσει εξωτερικούς συνεργάτες ως συμβούλους σε ειδικά θέματα, αλλά να συνεργαστεί και

με το Τμήμα Τεχνολογίας Περιβάλλοντος & Οικολογίας του ΤΕΙ Ιονίων Νήσων, το οποίο έχει εμπειρία σε παρόμοια θέματα.

Σε αντίθετη περίπτωση, προτείνεται να ορίσει ο Δήμος μια μικρή ομάδα expert για να ασχοληθεί με το αντικείμενο. Το ιδανικό βέβαια και ίσως το επόμενο βήμα θα ήταν η ίδρυση μιας Δημοτικής Εταιρείας Ανάπτυξης Οικοτουρισμού στη Ζάκυνθο, με μέλη όλους όσους θα ασχοληθούν με τον τουριστικό αυτό κλάδο.

Θα μπορούσε επίσης να δημιουργηθεί μια ομάδα εργασίας, με την ευθύνη του Δήμου, με τη μεγαλύτερη δυνατή εκπροσώπηση της τοπικής κοινωνίας της ορεινής Ζακύνθου, για τη δημιουργία ενός κοινού οράματος και στρατηγικής για τη βιώσιμη ανάπτυξη της περιοχής, γενικότερα, και του οικοτουρισμού ειδικότερα. Τέτοιου είδους διεργασίες ενθαρρύνονται και πραγματοποιούνται σε πολλούς Δήμους στην Ευρώπη (σύνταξη π.χ. Τοπικών Ατζέντα 21 για τον τουρισμό, τη βιώσιμη ανάπτυξη κ.λπ.) και εξασφαλίζουν ένα forum διαλόγου, συναίνεσης και συνεργιών. Πετυχαίνουν όμως μόνο στο βαθμό που οι αρμόδιες αρχές αλλά και οι φορείς της τοπικής κοινωνίας είναι διατεθειμένοι να προχωρούν τη διαδικασία και να αναλαμβάνουν τη δράση που τους αναλογεί. Αν δε συμβαίνει αυτό και οι συναντήσεις της ομάδας εργασίας μένουν πάντα στο στάδιο της ανταλλαγής απόψεων και διατύπωσης προτάσεων, πολύ γρήγορα η διαδικασία χάνει τη δυναμική της, φθίνει και η προσπάθεια του συλλογικού σχεδιασμού και δράσης απαξιώνεται. Ας σημειωθεί μάλιστα ότι στη φιλοσοφία του οικοτουρισμού ο συμμετοχικός σχεδιασμός είναι κεντροβαρικός. "Community based ecotourism" είναι ο σχετικός όρος. Πάντως αν δεν υπάρχει βούληση από τις τοπικές αρχές να προγραμματίσουν σωστά μια τέτοια διαδικασία, είναι καλύτερα να μην ξεκινήσει καν. Όταν η τοπική κοινωνία προσκαλείται να καταθέσει γνώμη και απόψεις και στη συνέχεια διαπιστώνει ότι οι απόψεις της δεν αξιοποιήθηκαν πουθενά και δεν υπάρχει συνέχεια του διαλόγου, επέρχεται απογοήτευση και απαξίωση της συλλογικής προσπάθειας.

Η ΕΤΑΖ, ο ίδιος ο Δήμος, ή οποιαδήποτε ομάδα έργου από το Δήμο, θα πρέπει να λειτουργήσει και σαν ένα είδος πιστοποιητή για τις προσφερόμενες υπηρεσίες. Δηλαδή πρέπει να έχει την τεχνογνωσία να αποφαιίνεται εάν οι προσφερόμενες υπηρεσίες τηρούν τις αρχές του οικοτουρισμού και εάν η ποιότητά τους είναι τέτοια ώστε να μην δυσφημούν το οικοτουριστικό προϊόν του νησιού. Για παράδειγμα δεν μπορεί κάποιος να οργανώνει δράσεις birdwatching και να οδηγεί τους επισκέπτες σε περιοχές φωλεασμού των πτηνών την άνοιξη. Δεν μπορεί κάποιος να οργανώνει περιπατητικές εξορμήσεις και να μην καθορίζει το επίπεδο δυσκολίας της διαδρομής

ώστε να γνωρίζουν οι ενδιαφερόμενοι αν μπορούν να συμμετέχουν άτομα μεγάλης ηλικίας.

Ενέργειες συντονιστή:

- Εξασφάλιση εκπροσώπησης κοινωνικών εταίρων και συμμετοχικότητας
- Καθορισμός των οργανωμένων οικότουριστικών δράσεων
- Καταγραφή επιχειρηματιών/επιχειρήσεων που προτίθενται να ασχοληθούν με την προσφορά οικότουριστικών προϊόντων
- Έλεγχος επάρκειας/νομιμότητας επιχειρήσεων (ατομικών ή εταιρικών)
- Παροχή συμβουλών, τεχνογνωσίας
- Δημιουργία site προβολής σε επίπεδο νησιού
- Δημιουργία υλικού προβολής και διανομή του στις πύλες εισόδου στο νησί
- Δημιουργία κέντρου/κέντρων ενημέρωσης

Ενέργειες επιχειρηματία

- Επιλογή δραστηριότητας απασχόλησης
- Έλεγχος βιωσιμότητας (κατάστρωση business plan)
- Εκπαίδευση προσωπικού/ εξασφάλιση αδειών- εξοπλισμού.
- Διερεύνηση περιπτώσεων συνέργειας
- Δημιουργία site προβολής
- Δημιουργία / Διανομή υλικού προβολής
- Δοκιμαστικές δράσεις
- Λειτουργία

5.3.1 ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ

Ανασκόπηση οικότουριστικών ενδιαφερόντων στη Ζάκυνθο

Της παρούσης μελέτης, και στα πλαίσια του ίδιου προγράμματος NAT-PRO έχουν προηγηθεί δύο εξειδικευμένες μελέτες:

- 1) «Μελέτη για την ανάπτυξη και προώθηση του βιώσιμου τουρισμού στην ορεινή Ζάκυνθο» και
- 2) «Εκπόνηση μελέτης εφαρμογής δικτύου μονοπατιών και ενημερωτικών πινακίδων για τις περιοχές μελέτης (ορεινή Ζάκυνθος)»

Σε αυτές τις δύο μελέτες έχουν αποτυπωθεί λεπτομερώς οι πόλοι γύρω από τους οποίους θα μπορούσε να σχεδιαστεί ο οικότουρισμός στην ορεινή Ζάκυνθο και ένα εκτεταμένο δίκτυο μονοπατιών το οποίο θα μπορούσε και από μόνο του να υποστηρίξει τον περιπατητικό τουρισμό στο νησί.

Από τις δύο αυτές μελέτες συνάγεται το συμπέρασμα ότι στην ορεινή Ζάκυνθο τα οικότουριστικά ενδιαφέροντα χωρίζονται στις κάτωθι κατηγορίες:

- **Περιπατητικές διαδρομές**

Υπάρχει εκτεταμένο δίκτυο μονοπατιών, μεγάλο μέρος του οποίου διαθέτει σήμανση χάρη σε παλαιότερα προγράμματα που εκπονήθηκαν από το ΤΕΙ Ιονίων Νήσων.

- **Σημεία θέας**

Τα σημεία θέας στις απόκρημνες ακτές της δυτικής Ζακύνθου είναι συγκλονιστικά.

- **Μοναστήρια/ εκκλησίες**

Πολλές οι μονές και πολλές περισσότερες οι εκκλησίες που συναντά ο επισκέπτης στην ύπαιθρο της ορεινής Ζακύνθου. Υπάρχουν έξι ιστορικές μονές σε θέσεις ιδιαίτερης φυσικής ομορφιάς: του Ιωάννη του Προδρόμου (μετά το χωριό Καταστάρι), της Παναγίας Σπηλαιώτισσας (στις Ορθονιές), της Αναφωνήτρας (στο ομώνυμο χωριό), των Αγίων Γεωργίου και Ανδρέα (στις Βολίμες) και της Υπεραγάθου (στον Κοιλιωμένο). Άλλες δέκα μικρότερες και ερειπωμένες μονές μαρτυρούν την ύπαρξη του «μικρού Άγιου Όρους».

- **Θέσεις γεωλογικού ενδιαφέροντος/ Μνημεία της φύσης**

Σημεία με έντονο ενδιαφέρον από γεωλογική άποψη είναι οι Μυζήθρες, ο Φάρος Κερίου, το Πόρτο Ρόξα, ο Στενίτης, ο Λιμνιώνας, το Κορακονήσι, το Καμπί, το Πόρτο Βρώμι, το Ναυάγιο, ο Ασκός, το Σχοινάρι. Όλα αυτά τα σημεία παρουσιάζουν τουριστικό ενδιαφέρον και λόγω της μορφολογίας τους και προκαλούν δέος στον επισκέπτη. Η αιωνόβια ελιά στην Εξω Χώρα είναι ένα μνημείο της φύσης.

- **Σπήλαια**

Σπήλαια και σπηλιές με τουριστικό ενδιαφέρον υπάρχουν πολλά, άλλα επισκέψιμα και άλλα όχι. Από τα επισκέψιμα θαλάσσια σπήλαια ωραιότερα είναι οι Γαλάζιες σπηλιές του Σκιναρίου και Κερίου. Αξιόλογες είναι και η σπηλιά του Σκλάβου και, σε κοντινή απόσταση, στη θέση Καράβια, άλλη σπηλιά με σταλακτίτες που οι ντόπιοι αποκαλούν καντήλια. Στη στεριά αξιόλογα είναι στα σπήλαια Δαμιανού στον Αγαλά, η Μαύρη Σπηλιά στο Γύρι, η σπηλιά Χαγιώτη, η Ανθρώπινη σπηλιά, η Δρακοσπηλιά μια ακόμη στις Βολίμες (στη θέση Βερόνικα) που βρέθηκε πρόσφατα και παραμένει ανεξερεύνητη.

- **Παραδοσιακά χωριά**

Για να αναφέρουμε μερικά μόνο, Λούχα, Αγαλάς, Άνω Βολίμες, Γύρι, Έξω Χώρα, Καμπί, Κοιλιωμένος, κ.ά.

- **Κτίσματα/ κατασκευές πολιτισμικού/ιστορικού ενδιαφέροντος**

Αξιόλογα ομαδικά πηγάδια υπάρχουν στον Αγαλά (12 πηγάδια στη θέση Ανδρονιό εποχής Ενετοκρατίας), στην Έξω χώρα (νεότερο μνημείο εποχής αγγλοκρατίας), στις Μαριές (θέση Κοίλο) και στην κοιλάδα Στρατίες μετά το χωριό Κοιλιωμένο.

Από τις κατοικίες και τα αρχοντικά που είχαν ιστορικό και αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον έχουν μείνει ελάχιστα. Κάποια από αυτά έχουν συντηρηθεί όπως ο Πύργος του Δομενεγίνη, το σπίτι του Μεσαλά στην Λιθακιά, το οποίο λειτουργεί σαν κέντρο περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και άλλα έχουν εγκαταλειφθεί όπως η Σαρακίνα και μερικά λαϊκά σπίτια. Στους ορεινούς οικισμούς έχουν απομείνει σε σχετικά καλή κατάσταση αρκετές κατοικίες και αγροικίες.

- **Αγροτουριστικές εγκαταστάσεις**

Αμπελοστράτες, Aresti Mountain Resort, Βίλα Blue Cave, Βίλλες Κατσαρός, Πέτρινο Πάρκο Ασκός

- **Αγροτικοί συνεταιρισμοί**

Γυναικείος Συνεταιρισμός «Μελισσιώτισες» στον Κοιλιωμένο.

Εκτός των ανωτέρω, στα πλαίσια του προγράμματος NAT-PRO έχει εκπονηθεί μια εξειδικευμένη μελέτη για την βιοποικιλότητα στην περιοχή, όπου εξετάζεται η βιοποικιλότητα ανά είδος οργανισμών και εντοπίζονται/ βαθμονομούνται οι περιοχές με αυξημένη βιοποικιλότητα ανάλογα με τη σημαντικότητά τους.

Η συγκεκριμένη μελέτη θα μπορούσε να ενσωματωθεί στον στρατηγικό σχεδιασμό για την ανάπτυξη του οικοτουρισμού κατά δύο έννοιες:

- 1). Σε περιοχές όπου παρατηρείται αυξημένη παρουσία ειδών κινδυνευόντων να αποφεύγονται οι ανθρωπογενείς δραστηριότητες εάν κρίνεται απαραίτητο και
- 2). Σε περιοχές με δυνατότητα οργάνωσης δράσεων σχετικών με την βιοποικιλότητα να αναλάβει σχετικός φορέας (π.χ. ΤΕΙ Ιονίων Νήσων) την επίβλεψη για την οργάνωσή τους. Τέτοιες δράσεις θα μπορούσε να είναι παρατήρηση πουλιών (birdwatching), εκπαιδευτικές επισκέψεις για φοιτητές, επισκέψεις επιστημόνων για την παρατήρηση κάποιου είδους, κ.λπ.

5.4 ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΣΧΕΔΙΟΥ ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΟΡΕΙΝΗΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ & ΤΩΝ ΔΥΤΙΚΩΝ ΑΚΤΩΝ

Ο εναλλακτικός τουρισμός, όπως έχει τονιστεί, αποτελεί ένα ευρύ πεδίο θεματικού τουρισμού όπως ο φυσιολατρικός, ο θρησκευτικός, ο γαστρονομικός, ο συνεδριακός, ο πολιτιστικός, ο αθλητικός, ο ιαματικός κ.λπ. Στον εναλλακτικό τουρισμό μπορεί να εντάσσεται και ο οικο-αγροτουρισμός ενώ τα όρια του με το βιώσιμο τουρισμό δεν είναι απολύτως διακριτά. Λόγω της πολυμορφίας της περιοχής της ορεινής Ζακύνθου αλλά και της μεγάλης γεωγραφικής έκτασης που καλύπτει εξετάζεται η ανάδειξη τόσο του φυσικού όσο και του πολιτισμικού χαρακτήρα της περιοχής και αξιολογείται η δυνατότητα σχεδιασμού μιας βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης συνυπολογίζοντας το τρίπτυχο: περιβάλλον, άνθρωπος-κοινωνία και οικονομία.

Μετά από τις παραμέτρους που θέσαμε κατά τον ορισμό των αξόνων ανάπτυξης του οικοτουρισμού στην περιοχή μελέτης, θεωρείται σκόπιμο να σταθμίσουμε τους στόχους που θα έχει ένα πρόγραμμα οικοτουριστικής ανάδειξης και ανάπτυξης της ορεινής Ζακύνθου. Διευκρινίστηκε γιατί είναι απαραίτητος ο στρατηγικός σχεδιασμός, αλλά παραμένει να διευκρινιστεί σε ποια κλίμακα πρέπει να γίνει, ποιοι θα είναι οι στόχοι και με ποιους τρόπους μπορεί να επιτευχθεί. Να υπενθυμίσουμε ότι μια τέτοιας σημασίας στρατηγική πρέπει να είναι καταγεγραμμένη και συμφωνημένη από όλους τους εμπλεκόμενους φορείς στην τουριστική ανάπτυξη της περιοχής (Δήμος, ιδιοκτήτες καταλυμάτων, εστιατορίων και καταστημάτων, γυναικείοι και αγροτικοί συνεταιρισμοί κλπ). Όσο μεγαλύτερη η συναίνεση και ο κοινός προσανατολισμός προς ένα κοινό όραμα βιώσιμης ανάπτυξης, όπου θα εντάσσεται και ο βιώσιμος,

εναλλακτικός και οικολογικός τουρισμός, τόσο μεγαλύτερες πιθανότητες υπάρχουν για την επίτευξη των στόχων.

Σε μία SWOT ανάλυση που έγινε στα πλαίσια του προγράμματος NAT-PRO καταγράφηκαν τα ακόλουθα δεδομένα για την περιοχή μελέτης:

<p>1. Δυνατά σημεία (+ Strengths)</p> <ul style="list-style-type: none"> -Φιλοξενία -Τοπίο (αιωνόβιοι ελαιώνες, αγροτικό τοπίο, φυσικό τοπίο) -Κλίμα -Βιοποικιλότητα -Παράδοση-Πολιτισμός- Ιστορία (μυκηναϊκοί τάφοι κλπ) -Πολιτισμικά στοιχεία -Ισχυρές προσωπικότητες (Veza, Φώσκολος) -Προστατευόμενες Περιοχές- Natura 2000 - Είδη: χελώνα, φώκια, κρινάκι κλπ -Γαστρονομία -Πρόσβαση (διεθνές αεροδρόμιο, ακτοπλοϊκά) -Ποιότητα προϊόντων - Δυνατότητες ανάπτυξης (εναλλακτικός τουρισμός, οικο-αγροτουρισμός) 	<p>2. Αδύνατα σημεία (- Weaknesses)</p> <ul style="list-style-type: none"> -Μη κοινωνική αποδοχή ενός κοινού τουριστικού οράματος -Ποιότητα υπηρεσιών -Έλλειψη υποδομών (π.χ. μαρίνα, ποδηλατόδρομοι) -Έλλειψη εφαρμογής πολιτικής και σχεδιασμού για την τουριστική ανάπτυξη -Ελλιπής προβολή της Ζακύνθου και των υπηρεσιών που προσφέρει -Εποχικότητα τουριστικής δραστηριότητας -Ανεπτυγμένο το μοντέλο του μαζικού τουρισμού
<p>3. Κίνδυνοι (- Threats)</p> <ul style="list-style-type: none"> -Υποβάθμιση τουριστικού προϊόντος -Ανταγωνισμός -Επίδραση τουρισμού στο περιβάλλον -Ποιότητα υποδομών -Δυσφήμιση -Εξάρτηση από τους Tour Operators 	<p>4. Ευκαιρίες (+ Opportunities)</p> <ul style="list-style-type: none"> -Εφαρμογή νέων τεχνολογιών -Δημιουργία σύγχρονων υποδομών -Οικονομική κρίση και επαναπροσδιορισμός τουριστικού προϊόντος -Επέκταση τουριστικής περιόδου -Περιβάλλον <ul style="list-style-type: none"> -Ειδικός τουρισμός (θρησκευτικός, εθελοντικός, ποδηλατικός, αγροτουρισμός, οικοτουρισμός κλπ) -Ειδικός τουρισμός και βελτίωση της προσβασιμότητας για ΑΜΕΑ -Προστατευόμενες Περιοχές –Natura 2000

Από τη SWOT ανάλυση φαίνεται ότι η Ζάκυνθος χαρακτηρίζεται από πολλά θετικά χαρακτηριστικά, τα οποία μπορούν να συμβάλλουν σε έναν ορθολογικότερο σχεδιασμό της τουριστικής ανάπτυξης καθώς και στον επαναπροσδιορισμό της τουριστικής ταυτότητάς της. Φαίνεται όμως και η υπάρχουσα αδύναμη υφιστάμενη κατάσταση που έχει οδηγήσει σε αδιέξοδο.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, ο Δήμος έχει επισημάνει τη μη βιωσιμότητα του υφιστάμενου προτύπου μαζικού τουρισμού και την ανάγκη αναβάθμισης του τουριστικού προϊόντος, των υπηρεσιών και αντιστοίχως «της ποιότητας» των επισκεπτών. Αυτό μπορεί να αποτελέσει αφετηρία για την ανάληψη πρωτοβουλιών για την ανάπτυξη ενός οράματος και την εφαρμογή μιας στρατηγικής για την οικοτουριστική ανάπτυξη της ορεινής Ζακύνθου αλλά και ευρύτερα όλης της Ζακύνθου. Ενδεικτικά παρατίθεται ο πίνακας που συντάχθηκε στα πλαίσια της μελέτης του Δήμου (Business Plan) για το πώς βλέπει η τοπική αυτοδιοίκηση τη Ζάκυνθο του 2020:

Το Όραμα για τον Τουριστικό Προορισμό της Ζακύνθου, με ορίζοντα το 2020, επιδιώκει να δημιουργήσει έναν σύγχρονο, δυναμικό, άκρως ανταγωνιστικό και βιώσιμο τουριστικό τομέα που θα,

- αποτελείται από δημιουργικά και αποτελεσματικά συνεργαζόμενες συστάδες (clusters) μικρο-μεσαίων τουριστικών επιχειρήσεων (MMTE), οι οποίες θα έχουν σύγχρονη διαχειριστική επάρκεια και «δημιουργική ευελιξία», και θα προσφέρουν ποιοτικές τουριστικές υπηρεσίες που θα ικανοποιούν τους επισκέπτες «πέραν των προσδοκιών» τους (value for money).
- στηρίζεται σε σύγχρονες, επαρκείς και ποιοτικές υποδομές και υπερδομές αντάξιες σε έναν ποιοτικό τουριστικό προορισμό με εμπορικό σήμα ποιότητας (brand-name), μέσα στα αυστηρά πλαίσια που καθορίζει η φέρουσα ικανότητα του τουριστικού προορισμού της Ζακύνθου.
- προσελκύει επισκέπτες ποιότητας με ισχυρή αγοραστική δύναμη και θα εξασφαλίζει ικανοποιητικές επιστροφές στις επενδύσεις των MMTE και στους χρησιμοποιούμενους οικονομικούς, κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς πόρους της Ζακύνθου.
- εστιάζει τις προσπάθειές του στην ικανοποίηση των απαιτήσεων και των προσδοκιών των επισκεπτών του, πέραν κάθε προσδοκίας.

ΜΕΛΕΤΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ, ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΟΡΕΙΝΗΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ

- συνεργάζεται στενά με τον αγροδιατροφικό τομέα της Ζακύνθου, τηρώντας τις αρχές και τα πρότυπα του «Ζακυνθινού Συμφώνου Ποιότητας» στο σύνολο των δραστηριοτήτων του και των προϊόντων και των υπηρεσιών που θα προσφέρει.
- διέπει τη λειτουργία του με ένα σύνολο κανονιστικών διατάξεων, κοινά σχεδιασμένων και συμφωνημένων εντός της ΕΤΑΖ, χωρίς καθόλου εξαιρέσεις ή υπεκφυγές.
- συμβάλλει θετικά και ουσιαστικά στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, στην αειφορία των φυσικών πόρων, οι οποίοι και αποτελούν την κύρια θεμέλια βάση του ποιοτικού τουρισμού και της κοινωνικής αποδοχής και στήριξής του από την κοινωνία.
- αναπτύσσεται στη βάση πολεοδομικού και χωροταξικού σχεδιασμού ολόκληρης της Ζακύνθου, με οριστική διευθέτηση του κυκλοφοριακού προβλήματος, ιδιαίτερα στην πόλη της Ζακύνθου.
- συμβάλει στη διατήρηση και ανάδειξη της πλούσιας πολιτιστικής δημιουργίας και κληρονομιάς της Ζακύνθου και στη διασύνδεσή του με τις άλλες οικονομικές και κοινωνικές δραστηριότητες του νησιού.
- προβάλλεται παντού με ένα νέο, ελκυστικό «Σήμα Προορισμού» (destination brand) για τον τουριστικό προορισμό «Ζάκυνθος», με τα πλέον σύγχρονα μέσα τουριστικού μάρκετινγκ στις πλέον ανταγωνιστικές τουριστικές αγορές παγκοσμίως.

Σαν σχόλιο σημειώνεται ότι αν όντως οι προσπάθειες της τοπικής αυτοδιοίκησης του νησιού τείνουν ως το 2020 προς ένα αποτέλεσμα σαν αυτό που περιγράφεται ανωτέρω, θα διευκολυνθεί σε πολύ μεγάλο βαθμό κάθε προσπάθεια ανάπτυξης οικότουρισμού στο νησί.

Στην συνέχεια, ο σχεδιασμός, οι στόχοι, οι άξονες και η στρατηγική για την οικότουριστική ανάπτυξη της ορεινής Ζακύνθου που αναπτύσσονται στην παρούσα μελέτη θα ήταν ιδανικό να αποτελέσουν τη βάση διαλόγου, συναίνεσης και οριστικοποίησης του περιεχομένου της μετά από διάλογο. Ο διάλογος αυτός πρέπει να διεξαχθεί με τρόπο επικοινωνιακό και με την ευρύτερη δυνατή συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας (θεωρούμενης απαραίτητης και της συμμετοχής ερευνητικών ιδρυμάτων όπως τα ΤΕΙ Ιονίων νήσων που παίζουν ήδη σημαντικό ρόλο στην πρωτογενή έρευνα για τη φύση και τον πολιτισμό του νησιού).

Χρειάζεται όμως κάποια γνώση εφαρμογής αυτών των εργαλείων και μεθόδων συμμετοχικών διαδικασιών. Γιατί –όπως έχει δείξει η πράξη– οι απλές συναντήσεις και συζητήσεις δεν ωφελούν. Επίσης θα ήταν σημαντικό να παρακολουθείται ο τουρισμός στην ορεινή Ζάκυνθο με στοιχεία που θα συλλέγονται χωριστά και θα δίνουν πληροφορίες για τους αριθμούς επισκεπτών, το διαχωρισμό τους σε ημερήσιους επισκέπτες και επισκέπτες με διανυκτέρευση/εις, την εποχή επίσκεψης, τους τόπους επίσκεψης, τα κύρια ενδιαφέροντά τους, την πηγή πληροφόρησής τους για την ορεινή Ζάκυνθο, την εθνικότητα, την ηλικία τους, κλπ. Γενικά είναι σημαντικό να παρακολουθείται η τουριστική ανάπτυξη στην υπό μελέτη περιοχή ώστε να μπορεί να γίνεται αξιολόγηση, σωστή στόχευση και, κυρίως, τήρηση της φέρουσας ικανότητας της περιοχής.

Η φέρουσα ικανότητα και οι τρόποι μέτρησής της είναι μια πολύ μεγάλη θεματική ενότητα όπου: κάθε τόπος έχει ένα όριο πέραν του οποίου η αύξηση τουριστών προκαλεί υποβάθμιση το φυσικού, δομημένου και κοινωνικού περιβάλλοντος. Ιδίως η οικολογική φέρουσα ικανότητα είναι κρίσιμης σημασίας για τον οικότουρισμό. Δεν μπορεί να ενθαρρύνεται η επίσκεψη σε έναν βιότοπο όταν αυτή προκαλεί όχληση σε είδη πανίδας και χλωρίδας ή συνολική υποβάθμιση οικοσυστημάτων και τοπίων. Για την τήρηση της φέρουσας ικανότητας υπάρχουν δυο βασικοί τρόποι. Ο ένας είναι η θέσπιση αριθμητικών ορίων (π.χ. ανώτατος αριθμός επισκεπτών ανά ημέρα σε ένα σπήλαιο π.χ., απαγόρευση επίσκεψης σε μια ελεγχόμενης πρόσβασης δασική περιοχή τις ημέρες υψηλής επικινδυνότητας για πυρκαγιά). Ο άλλος τρόπος είναι η αύξηση της αντοχής του συγκεκριμένου τόπου. Αν π.χ. η φέρουσα ικανότητα ενός χωριού περιορίζεται από τον περιορισμένο χώρο θέσεων στάθμευσης αυτοκινήτων, κατασκευάζεται ειδικός χώρος, ένα parking. Αν η έλλειψη κλινών είναι το πρόβλημα, δημιουργούνται νέα καταλύματα.

Στην πραγματικότητα υπάρχουν πάρα πολλοί τρόποι διαχείρισης των επισκεπτών που εξασφαλίζουν τη λιγότερη δυνατή επιβάρυνση του τουρισμού στο περιβάλλον. Γι αυτό είναι σημαντικό να παρακολουθείται συνολικά ο τουρισμός στην περιοχή, με δείκτες και ποιοτικά στοιχεία πριν δημιουργηθεί το πρόβλημα. Είναι πιθανόν ότι σε όλη την ορεινή Ζάκυνθο η εικόνα δε θα είναι ίδια. Σε κάποιες περιοχές θα παρατηρείται συνωστισμός και σε άλλες έλλειψη επισκεπτών. Ο φορέας που θα είναι επιφορτισμένος με την παρακολούθηση του φαινομένου θα αναπτύξει την

τεχνογνωσία για την εξεύρεση λύσεων για τη ομοιόμορφη διάχυση των επισκεπτών στον τόπο και χρόνο.

Πολλές από αυτές τις λύσεις βρίσκονται δια της κοινής λογικής και της συνεργασίας των εμπλεκόμενων φορέων. Αν η δημιουργία επιτροπών προκαλεί δυσπιστία, καθώς ελέγχονται συχνά για αδράνεια και έλλειψη διαφάνειας, κάποιο σχήμα παρακολούθησης του τουρισμού στην περιοχή και εξασφάλισης συμμετοχής της τοπικής κοινωνίας στη λήψη μέτρων και στην εφαρμογή μιας στρατηγικής θα πρέπει να υπάρξει.

5.5 ΣΤΟΧΟΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

Υπάρχουν συγκεκριμένοι στόχοι για τον στρατηγικό σχεδιασμό και συγκεκριμένοι δείκτες μέσω των οποίων μπορούμε να ελέγξουμε το ποσοστό επίτευξης αυτών των στόχων.

Κύριος στόχος κάθε ενέργειας προς την κατεύθυνση της ανάπτυξης του οικοτουρισμού στην ορεινή Ζάκυνθο είναι να συμβάλει ο οικοτουρισμός καθοριστικά στην βιώσιμη ανάπτυξη της ορεινής Ζακύνθου και ιδίως στην διατήρηση του φυσικού και πολιτισμικού κεφαλαίου της περιοχής, προστατεύοντας την βιοποικιλότητα και αποτρέποντας περαιτέρω υποβάθμιση από πυρκαγιές και άλλες ανθρώπινες δραστηριότητες.

Δευτερευόντως να συμβάλει στην αλλαγή της εικόνας της Ζακύνθου, συνολικά, ως προορισμού χαμηλής ποιότητας μαζικού τουρισμού και στην προσέλκυση ποιοτικού τουρισμού περισσότερο ομοιόμορφα κατανεμημένου στον χώρο και τον χρόνο.

Θα μπορούσαν να τεθούν κάποιοι στόχοι με ορίζοντα τριετίας ή πενταετίας (ανάλογα με την έναρξη ενεργειών). ΟΙ στόχοι αυτοί μπορούν να διαχωριστούν σε Οικονομικούς, Κοινωνικούς και Περιβαλλοντικούς.

5.5.1 Οικονομικοί Στόχοι

Οι οικονομικοί στόχοι μπορούν να συνοψιστούν:

-Αύξηση των ημερήσιων επισκεπτών στην ορεινή Ζάκυνθο κατά 5-10% : Οι επισκέπτες του νησιού που έρχονται χωρίς να γνωρίζουν το οικοτουριστικό προϊόν της Ζακύνθου, πρέπει να ενημερώνονται και να ενθαρρύνονται να επισκεφθούν το ορεινό εσωτερικό του νησιού.

-Αύξηση των διανυκτερεύσεων κατά 5%: Στα καταλύματα που λειτουργούν στην ενδοχώρα θα πρέπει να αυξηθούν οι διανυκτερεύσεις σε ποσοστό 5%. Ο συγκεκριμένος στόχος είναι δύσκολος να επιτευχθεί, διότι οι σχετικά μικρές αποστάσεις από τα παράλια του νησιού και το μεγαλύτερο κόστος ενός οικοτουριστικού καταλύματος καθιστούν δύσκολο το να προτιμήσει κάποιος έναν ορεινό ξενώνα το καλοκαίρι. Η αύξηση εδώ θα ξεκινήσει όταν διευρυνθεί και η εποχικότητα της επισκεψιμότητας και έρχονται στο νησί επισκέπτες εκτός καλοκαιρινής τουριστικής σεζόν, μόνο για οικοτουριστικά ενδιαφέροντα.

-Αύξηση των εσόδων από τον οικοτουρισμό στην περιοχή κατά 5-10%: Οι επισκέπτες δεν αρκεί μόνο να έρχονται στην ορεινή Ζάκυνθο. Θα πρέπει να μπορούν να φάνε, να διανυκτερεύσουν, να αγοράσουν κάποιο αναμνηστικό και γενικά να ξοδέψουν κάποιο ποσό ενισχύοντας το εισόδημα του ορεινού πληθυσμού.

-Δημιουργία 3-4 νέων μικρών επιχειρήσεων στον τομέα του οικοτουρισμού: Οι ανάγκες προσφοράς οργανωμένου οικοτουριστικού προϊόντος θα οδηγήσουν μοιραία στην ίδρυση νέων επιχειρήσεων.

-Δημιουργία τουλάχιστον 10-15 νέων θέσεων εργασίας: Η δραστηριοποίηση νέων εταιρειών συνακόλουθα θα δημιουργήσει και νέες θέσεις εργασίας. Σε κάποιες περιπτώσεις μάλιστα (συννοδοί βουνού, οδηγοί ομάδων ΑΜΕΑ, κ.λπ.) θα χρειαστούν και άτομα με ειδικές γνώσεις ή εκπαίδευση.

-Διατήρηση ή και αύξηση των σημερινών επιπέδων αγροτικής παραγωγής, επεξεργασίας και μεταποίησης: Τυχόν επιτυχία της ανάπτυξης του οικοτουρισμού δεν πρέπει να σημαίνει εγκατάλειψη των άλλων δραστηριοτήτων. Αντιθέτως θα πρέπει να λειτουργήσει ως κίνητρο παραμονής του πληθυσμού στα ορεινά χωριά ή ακόμα και επιστροφής ανθρώπων που έχουν ήδη φύγει.

- Ενδυνάμωση, συνεργασία και αύξηση ενεργών συνεταιριστικών ομάδων με εμπορική δραστηριότητα: Οι υπάρχουσες αλλά και οι τυχόν νέοι συνεταιρισμοί και συνεταιριστικές ομάδες έχουν την ευκαιρία να δυναμώσουν την παρουσία τους, να αυξηθούν σε αριθμό, αλλά και να βρουν σπυνέργειες και συνεργασίες που θα λειτουργήσουν εις όφελος όλων.

5.5.2 Κοινωνικοί Στόχοι

Οι κοινωνικοί στόχοι του στρατηγικού σχεδιασμού εστιάζουν:

-Διατήρηση του κοινωνικού ιστού της περιοχής με αποτροπή περαιτέρω μείωσης του μόνιμου πληθυσμού: **Αποδεδειγμένα η αύξηση του εισοδήματος συμβάλλει τα μέγιστα στην διατήρηση της συνοχής του κοινωνικού ιστού και είναι σοβαρό κίνητρο για την παραμονή του πληθυσμού σε έναν τόπο.**

-**Βελτίωση της αναλογίας του ενεργού προς τον ανενεργό πληθυσμό της περιοχής:** Η βελτίωση αυτής της αναλογίας θα επέλθει με την αύξηση του πληθυσμού που θα ασχολείται με αυτές καθ' αυτές τις οικονομικές δράσεις ή με τις υπηρεσίες που θα τις εξυπηρετούν δευτερευόντως (μεταφορά επισκεπτών, σίτιση, πώληση αναμνηστικών κ.λπ.)

-**Βελτίωση της ποιότητας ζωής:** Όλη η προσπάθεια για την ανάπτυξη του οικονομισμού γίνεται για την βελτίωση του βιοτικού επιπέδου του ορεινού πληθυσμού και την συγκράτηση του πληθυσμού.

-**Βελτίωση της εκπαίδευσης και κατάρτισης:** Η ανάγκη στελέχωσης των οικονομικών δραστηριοτήτων με εξειδικευμένο προσωπικό έχει σαν αποτέλεσμα την βελτίωση εκπαίδευσης και κατάρτισης ατόμων από τον ντόπιο πληθυσμό.

-**Τόνωση του αισθήματος υπερηφάνειας για τον τόπο και διάθεσης προστασίας του**

- **Καλλιέργεια εθελοντικού πνεύματος και πνεύματος συνεργασίας για το κοινό καλό**

- **Στήριξη και ενδυνάμωση επιχειρηματικού πνεύματος και καινοτόμων ιδεών προς την κατεύθυνση της βιώσιμης ανάπτυξης και του βιώσιμου τουρισμού**

Εκτός από τους στόχους που η επίτευξή τους θα εξεταστεί από ποσοτικά χαρακτηριστικά των αποτελεσμάτων τους, υπάρχουν και στόχοι που θα χρησιμεύσουν ως ποιοτικοί δείκτες για την αξιολόγηση της όλης προσπάθειας.

-**Τόνωση της εφαρμογής δραστηριοτήτων καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου (μέσω της επέκτασης της τουριστικής περιόδου):** Ανάλογα με την φύση της κάθε δραστηριότητας υπάρχει δυνατότητα άσκησής της σε διαφορετική εποχή από την καλοκαιρινή σεζόν. Όπως έχει αναφερθεί, η επέκταση της τουριστικής περιόδου μέσα σε όλο τον χρόνο είναι θέμα υποδομών, αλλά και προβολής και διάδοσης των οικονομικών δράσεων.

5.5.3 Οικολογικοί στόχοι (ποιότητα φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος)

Οι οικολογικοί στόχοι του στρατηγικού σχεδιασμού εστιάζουν:

-Προστασία των δασών, μείωση των (νέων) καμένων εκτάσεων κατά 80%:

Η υλοποίηση οικοτουριστικών δράσεων και δραστηριοτήτων στην ύπαιθρο χώρα της ορεινής Ζακύνθου έμμεσα θα προστατεύσει τα δάση και θα μειώσει τον αριθμό των πυρκαγιών. Σε ένα περιβάλλον όπου υπάρχει συχνή παρουσία ανθρώπων και υπάρχει και οικονομικό όφελος από τις οικοτουριστικές δράσεις, είναι λιγότερο πιθανόν να εκδηλωθούν πυρκαγιές εκ προθέσεως. Ας θυμηθούμε το παράδειγμα των διαχειριζόμενων από τους ρητινοσυλλέκτες δασών πεύκης της Εύβοιας. Υπό το καθεστώς αυτό σχεδόν ποτέ δεν σημειώθηκε δασική πυρκαγιά, αφ' ενός διότι οι ίδιοι το προστάτευαν αφού ήταν πόρος ζωής, και αφ' ετέρου συντηρούσαν τα μονοπάτια, της δρόμους, απομάκρυναν εύφλεκτη ύλη κ.λπ.

-Μείωση της αλλαγής χρήσεων γης κατά 50%: Αν δεν υπάρχουν νέες καμένες περιοχές δεν υπάρχουν και ζητήματα αποχαρακτηρισμού δασικών εκτάσεων. Επιπλέον, αν οι οικοτουριστικές δράσεις υποστηρίζονται από το φυσικό περιβάλλον δεν υπάρχει και λόγος αλλαγής χρήσεων γης.

-Προστασία από την άναρχη δόμηση – αποτροπή του φαινομένου: Η «χρήση» του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος για τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων και την τόνωση της τοπικής οικονομίας αρκεί από μόνη της για να αποτρέψει φαινόμενα παράνομης και άναρχης δόμησης η οποία θα επιδράσει αρνητικά στα οικονομικά και κοινωνικά αποτελέσματα της προσπάθειας ανάπτυξης του οικοτουρισμού.

-Αποτροπή της υποβάθμισης των φυσικών οικοσυστημάτων από αλόγιστη ανθρώπινη δραστηριότητα, ως αποτέλεσμα εκτίμησής του ως πολύτιμου τουριστικού πόρου: Η συνειδητοποίηση ότι τα φυσικά οικοσυστήματα εκτός από την οικολογική τους αξία είναι και ένας πολύτιμος τουριστικός πόρος, θα έχει σαν αποτέλεσμα την προστασία τους από περαιτέρω υποβάθμιση.

-Βελτίωση της προσβασιμότητας σε περιοχές και μνημεία φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς εντός των ορίων της φέρουσας ικανότητάς τους:

Η υλοποίηση οικοτουριστικών δράσεων θα φέρει περισσότερους επισκέπτες κοντά

στα φυσικά και πολιτισμικά ενδιαφέροντα της ορεινής Ζακύνθου. Με την αύξηση της επισκεψιμότητας θα προκύψουν ανάγκες βελτίωσης των υποδομών πρόσβασης, οι οποίες θα γίνουν με κριτήριο την φέρουσα ικανότητα κάθε περιοχής.

5.5.4 Η παράμετρος της πρωτογενούς παραγωγής και η σύνδεσή της με τον τουρισμό

Για την εξασφάλιση της συμμετοχής της τοπικής κοινωνίας στο όραμα και τη στρατηγική για την οικοτουριστική ανάπτυξη της ορεινής Ζακύνθου θεωρείται απαραίτητη η σύσταση μιας ομάδας εργασίας ή άλλου σχήματος, στην οποία θα συμμετέχει ο τοπικός παράγων, η δημοτική αρχή και ο επιστημονικός παράγων.

Όσον αφορά τον τοπικό παράγοντα, συνήθως σε κάθε τόπο ξεχωρίζουν άνθρωποι που πρωτοπορούν και ασπάζονται τις νέες ιδέες, δείχνουν διάθεση για δράση και αντιλαμβάνονται τη σημασία του εγχειρήματος. Είναι σημαντικό οι άνθρωποι αυτοί να αξιοποιηθούν και να τους δοθεί ο ρόλος που τους αρμόζει.

Για τον επιστημονικό παράγοντα, είναι σημαντικό να αξιοποιηθεί το ερευνητικό έργο που παράγεται στα ΤΕΙ Ιονίων νήσων. Εκπρόσωπός τους θα πρέπει να συμμετέχει σε μια τέτοια ομάδα εργασίας/φορέα. Η σύνδεση έρευνας και πράξης για τη βιώσιμη ανάπτυξη της ορεινής Ζακύνθου είναι απαραίτητη. Οι δυνατότητες που ανοίγονται είναι πολλές. Τα ΤΕΙ μπορούν να αποτελέσουν ζωντανό εργαστήριο για τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Σημαντική παράμετρος για τη βιώσιμη ανάπτυξη της ορεινής Ζακύνθου, μέρος της οποίας αποτελεί και ο οικοτουρισμός, πρέπει να είναι **η καινοτομία στην πρωτογενή παραγωγή και η σύνδεσή της με τον τουρισμό**. Ως προς την Βιοαγροδιατροφή και το χώρο του Περιβάλλοντος και της Οικολογίας, το ΤΕΙ Ιονίων Νήσων διαθέτει σημαντική εκπαιδευτική και ερευνητική δραστηριότητα. Ο πρωτογενής τομέας που θα στηρίζεται στη γνώση και στην έρευνα μπορεί να αποτελέσει ισχυρό παραγωγικό πλεονέκτημα για το χώρο του Ιονίου, ιδίως αν αξιοποιήσει τις υπάρχουσες τοπικές ποικιλίες. Εξάλλου, ο εκσυγχρονισμός και η εφαρμογή των νέων τεχνολογιών και καινοτομιών στη γεωργία του μέλλοντος, είναι μονόδρομος και απαραίτητη στρατηγική επιλογή. Τα νησιά των Ιονίων Νήσων διαθέτουν μεγάλη ποικιλομορφία εξαιρετικών ντόπιων αγροτικών προϊόντων, προσαρμοσμένων στο νησιώτικο μικροκλίμα της περιοχής και οι ντόπιες ποικιλίες

αποτελούν σπάνιο γενετικό υλικό που πρέπει να αναδειχθεί, να διατηρηθεί και να αποτελέσει τη βάση για την ανάπτυξη σύγχρονων αγροτικών και μεταποιητικών επιχειρήσεων που θα καλύψουν τις ανάγκες των νησιών ιδιαίτερα κατά την τουριστική περίοδο, αλλά και θα διαφημίσουν τα νησιά για τα τοπικά τους προϊόντα.

Γίνεται φανερό ότι ένα τέτοιο δυναμικό ερευνητικό κέντρο πρέπει να συμμετέχει, και μάλιστα να εκπαιδεύει, ένα συλλογικό όργανο διαχείρισης του οικο-αγροτουρισμού. Η ορεινή Ζάκυνθος μπορεί να γίνει ένα υπαίθριο εργαστήριο έρευνας και εφαρμογής της βιώσιμης ανάπτυξης και του τουρισμού. Η τοπική κοινωνία είναι και οι ερευνητικοί της φορείς. Community based ecotourism σημαίνει και καινοτομία, έρευνα, εφαρμογή, πειραματισμός. Χρηματοδοτικά προγράμματα υπάρχουν, αν και πολλά μπορούν να γίνουν χωρίς χρηματοδότηση, στο πλαίσιο της υφιστάμενης έρευνας και παραγωγής.

Δείγματα γραφής έχει δώσει μέχρι σήμερα ο γυναικείος συνεταιρισμός Κοιλιωμένου με την διάθεση τοπικών προϊόντων. Η ποιότητα των προϊόντων αυτών και το μεράκι των γυναικών έχει κάνει γνωστό τον συνεταιρισμό έξω από τα σύνορα του νησιού. Αν αυτή η μεμονωμένη αλλά σοβαρή προσπάθεια έχει τέτοια αποτελέσματα, μια πιο οργανωμένη, σε μεγαλύτερη (επιχειρησιακή) κλίμακα προσπάθεια αναμένεται να έχει θετικά αποτελέσματα.

5.6 ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ – ΠΡΩΤΑ ΒΗΜΑΤΑ

Αφού λοιπόν όπως περιγράψαμε στα προηγούμενα κεφάλαια καθοριστεί το οικοτουριστικό προϊόν (ή οι δράσεις αν προτιμάτε), βρεθούν οι άνθρωποι που θα ασχοληθούν με τον οικοτουρισμό και στελεχωθούν οι ομάδες που θα συντονίσουν την προσπάθεια, που θα προέρχονται από την τοπική αυτοδιοίκηση, τους κοινωνικούς εταίρους, τα επιστημονικά ιδρύματα και ειδικούς διαφόρων ειδικοτήτων, θα πρέπει να γίνουν κάποιες πρώτες ενέργειες, όχι μόνο για να ξεκινήσει να κινείται όλη αυτή η προσπάθεια της ανάπτυξης του οικοτουρισμού, αλλά και να καθοριστεί μια διαδικασία παρακολούθησης που μέσω της ποσοτικοποίησης των αποτελεσμάτων θα επιτρέπει να αποτιμάται η πρόοδος και να προλαμβάνονται τυχόν στρεβλώσεις, αστοχίες και καθυστερήσεις σε συγκεκριμένους τομείς. Να σημειωθεί ότι οι κάτωθι ενέργειες είναι προτεινόμενες και η εκάστοτε διαχειριστική ομάδα μπορεί να επιλέξει όλες ή μέρος αυτών.

5.6.1 Καταγραφή & επικαιροποίηση στοιχείων της υφιστάμενης κατάστασης

Πρέπει να γίνεται συλλογή όλων των ποσοτικών και ποιοτικών στοιχείων που αφορούν τη σημερινή τουριστική ανάπτυξη στην περιοχή, τοπικά, ώστε να υπάρχουν συγκρίσιμα μεγέθη για την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων των επεμβάσεων. Πολλά στοιχεία έχουν συμπεριληφθεί στην παρούσα μελέτη, αλλά χρειάζεται συνεχής επικαιροποίηση για την παρακολούθηση της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής. Μιλάμε για στοιχεία όπως:

Επισκέπτες: αριθμός επισκεπτών, χώρα προέλευσης, κατανομή τους στον χώρο και χρόνο, ημερήσιοι επισκέπτες/αριθμός διανυκτερεύσεων, τόποι επίσκεψης.

Υποδομές: αριθμός κλινών, εστιατορίων, καταστημάτων κλπ.

Στοιχεία κοινωνικά και οικονομικά: πληθυσμός, απασχόληση στον πρωτογενή και δευτερογενή και τριτογενή τομέα κλπ.

5.6.2 Καθορισμός του νέου target group επισκεπτών και ανάπτυξη στρατηγικής προσέκλυσης.

Σύνδεση με γραφεία ειδικού τουρισμού στο εξωτερικό (π.χ. συνεδριακού, θρησκευτικού κ.λπ.)

Στόχευση και επικοινωνία με ορειβατικούς και άλλους συλλόγους με ενδιαφέρον για τη φύση και τον πολιτισμό, στο εσωτερικό και εξωτερικό.

Στόχευση σε επισκέπτες (Έλληνες και ξένους), με ενδιαφέρον για ποιοτικές διακοπές

Επικοινωνία και σύνδεση με συλλόγους και φορείς ΑΜΕΑ

Επικοινωνία και σύνδεση με σχολεία

Επικοινωνία και σύνδεση με εθελοντές

Επικοινωνία και σύνδεση με φοιτητές

Επικοινωνία και σύνδεση με ερευνητές

Σύνδεση με ξένους επισκέπτες υψηλών εισοδημάτων εφόσον εξασφαλισθούν κατάλληλες υποδομές φιλοξενίας

Σύνδεση και επικοινωνία με δίκτυα αγροτουριστικών δραστηριοτήτων και δίκτυα εναλλακτικού τουρισμού

5.6.3 Καθιέρωση πολιτικής "Get the price right"

Έλεγχος των τιμών ώστε να ανταποκρίνονται στην ποιότητα των προσφερόμενων υπηρεσιών. Συνεννόηση για πιθανά τοπικά σύμφωνα ποιότητας, σε εθελοντική βάση.

5.6.4 Δημιουργία μιας κοινής πολιτικής marketing του οικότουριστικού προορισμού, της δυτικής Ζακύνθου ως συνόλου.

Είναι σημαντικό οι επισκέπτες να παρατείνουν τη διαμονή τους στην περιοχή ή να έχουν κίνητρο να επαναλάβουν την επίσκεψή τους. Να μην εξαντλούν την επίσκεψη σε μια μέρα ή έναν προορισμό. Γι αυτό πρέπει να προωθηθεί ως σύνολο η περιοχή, να δίνεται η πληροφορία στον επισκέπτη και το κίνητρο για επίσκεψη σε όσο το δυνατό περισσότερα σημεία της ορεινής Ζακύνθου.

5.7 ΆΛΛΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΠΟΥ ΘΑ ΜΠΟΡΟΥΣΑΝ ΝΑ ΠΕΡΙΛΗΦΘΟΥΝ ΣΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΑΝΑΔΕΙΞΗΣ ΤΗΣ ΟΡΕΙΝΗΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ ΩΣ ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΥ.

Παραγωγή οικότουριστικού χάρτη της περιοχής με προτεινόμενες διαδρομές και σήμανση των σημείων ενδιαφέροντος. Δημιουργία υπομνήματος και συμβόλων με υψηλή αισθητική αντίστοιχη του πνεύματος του οικο-αγροτουρισμού. Ο χάρτης θα είναι προσαρμοσμένος και για ΑΜΕΑ.

Αξιοποίηση θεματικών αφηγήσεων τόσο στην παρουσίαση των διαδρομών όσο και στο λεπτομερέστερο πρόγραμμα ανάδειξης. π.χ. «Στα μονοπάτια της Άρτεμης», «Αμπελώνες με ορίζοντα», «Ιστορίες του νερού» κλπ. Αξιοποίηση της συλλογής παραμυθιών της Ζακύνθου που κυκλοφόρησε πρόσφατα, του σχετικού βιβλίου του Λουδοβίκου Σαλβατόρ και άλλων αφηγήσεων περιηγητών, λαϊκής παράδοσης, μυθολογίας κλπ. Οι αφηγήσεις μπορούν να χρησιμοποιηθούν και σε ειδικές ομάδες με προβλήματα όρασης.

Δημιουργία λογότυπου για τις διαδρομές στην ορεινή Ζακύνθο για τα έντυπα, τη σηματοδότηση διαδρομών, τη σήμανση μνημείων κ.λπ. Αν η *Caretta caretta* είναι το

σύμβολο της τουριστικής Ζακύνθου, μια φώκια *Monachus monachus*, ένας ανεμόμυλος, ένα καμπαναριό θα μπορούσε να αποτελέσει ένα διαφορετικό λογότυπο, το οποίο να προσδιορίζει την ταυτότητα της εμπειρίας της περιοχής.

Σήμανση διαδρομών και στάσεων τόσο στο οδικό δίκτυο όσο και στα μονοπάτια. Ως ένα βαθμό μπορεί να γίνει και από εθελοντές. Η οργάνωση κατασκηνώσεων εθελοντικής εργασίας στην ορεινή Ζάκυνθο θα είναι μια καλή αφετηρία του οικοτουρισμού (Volunteer tourism είναι ένας όρος που περιγράφει αυτό το υποσύνολο του οικοτουρισμού. Στο δάσος της Δαδιάς, έναν κατεξοχήν οικοτουριστικό προορισμό, οι εθελοντές και οι ερευνητές έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του οικοτουρισμού όχι μόνο επειδή βοήθησαν στη δημιουργία υποδομών αλλά και επειδή αποτέλεσαν και οι ίδιοι ένα είδος οικοτουριστών). Γι αυτό προτείνεται ως χωριστή δράση στον στρατηγικό σχεδιασμό. Η σήμανση θα πρέπει να είναι συγκεκριμένη και να ακολουθεί τα διεθνή πρότυπα. Επίσης θα πρέπει να προβλεφθεί και για ειδικές ομάδες.

Δημιουργία ηχοδιαδρομών και διαδρομών μέσω όλων των αισθήσεων. Στο β' μέρος της παρούσας μελέτης παρατίθεται αναλυτικά η αποτύπωση των ηχοτοπίων και των ηχοδιαδρομών, τα οποία προσδιορίζουν χωροχρονικά τα σημεία της περιοχής. Παράλληλα οπτικό υλικό σε συνέχεια θα αποτελέσει τη βάση για εικονικές περιηγήσεις στα μονοπάτια της ορεινής Ζακύνθου. Η προώθηση αυτών των διαδρομών θα αποτελέσει υλικό εκπαίδευσης, ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης για όλους και ειδικότερα για ΑΜΕΑ. Στα πλαίσια του προγράμματος NAT-PRO το παραδοτέο 6.2. «Μελέτη εφαρμογής για την καταγραφή, ανάδειξη και σήμανση οικοδιαδρομών στην ορεινή και δυτική Ζάκυνθο», περιλαμβάνει μια τέτοια πρότυπη ηχοδιαδρομή.

Αξιοποίηση δυνατότητας συμμετοχής των επισκεπτών στη διαδικασία της αγροτικής παραγωγής ή σε άλλες παραγωγικές διαδικασίες που θα είχαν ενδιαφέρον στο πλαίσιο του αγροτουρισμού. Προϋποθέτει βέβαια τις κατάλληλες υποδομές και οργάνωση που σήμερα δεν υπάρχει.

Αξιοποίηση και προβολή των ευκαιριών που προσφέρονται στους επισκέπτες για σπορ και αναψυχή (ιππασία, ποδήλατο κ.λπ.) Κι εδώ αναζητούνται οι ανάλογες υποδομές.

Αξιοποίηση τοπικών εθίμων και εορτών για προσέλκυση επισκεπτών (Καρναβάλι, θρησκευτικές γιορτές, γιορτές του κύκλου της αγροτικής ζωής κ.λπ.). Αυτό συμβαίνει με επιτυχία σε πολλά άλλα μέρη της Ελλάδας. Για παράδειγμα είναι γνωστό ότι κάθε

Πάσχα το νησί της Κέρκυρας κυριολεκτικά «βουλιάζει» από τους επισκέπτες οι οποίοι συρρέουν για να δουν τα τοπικά Πασχαλινά έθιμα.

Παραγωγή DVD και έντυπου υλικού- οδηγού με virtual ξενάγηση στην ορεινή Ζάκυνθο και ηχοδιαδρομές. Η συγκεκριμένη ενέργεια είναι εύκολο να γίνει και όπως προαναφέραμε μια πρότυπη ηχοδιαδρομή έχει ήδη υλοποιηθεί στα πλαίσια του παρόντος προγράμματος NAT-PRO, στο παραδοτέο 6.2. «Μελέτη εφαρμογής για την καταγραφή, ανάδειξη και σήμανση οικοδιαδρομών στην ορεινή και δυτική Ζάκυνθο».

Διαδικτυακή πύλη-Website – εφαρμογές για κινητά και tablets. Δημιουργία χωριστής σελίδας στην ιστοσελίδα του Δήμου (ή καλύτερα ακόμη ένα διαφορετικό site) με ανάδειξη των οικοτουριστικών διαδρομών στην ορεινή Ζάκυνθο. Μια εικονική περιήγηση στην περιοχή και με διαθέσιμες όλες τις χρήσιμες πληροφορίες για καταλύματα, εστιατόρια, ευκαιρίες αναψυχής, κ.λπ. Οι ίδιες πληροφορίες και υλικό είναι πλέον εύκολο και πρακτικό να διατίθενται και σε εφαρμογές (Apps) για κινητά τηλέφωνα (smartphones) και tablets.

Οργάνωση καλοκαιρινών κατασκηνώσεων για εθελοντές για διάνοιξη μονοπατιών, σημάνσεις και άλλες εργασίες οικοτουριστικής ανάδειξης.

Αξιοποίηση των θερινών προγραμμάτων των ΤΕΙ Ιονίων Νήσων για έρευνα και παραγωγή έργου για την οικοτουριστική ανάπτυξη της περιοχής. Τα θερινά προγράμματα που εστιάζουν στον τουρισμό μπορούν να έχουν ως επίκεντρο έρευνας και αξιοποίησης την ορεινή Ζάκυνθο.

Σύνδεση έρευνας και οικοτουρισμού. Διαρκής σύνθεση και σύνδεση της έρευνας και της γνώσης που παράγεται στα ΤΕΙ Ιονίων Νήσων για την ορεινή Ζάκυνθο με το πρόγραμμα οικοτουριστικής της ανάδειξης αλλά και άλλων ερευνητικών φορέων και Πανεπιστημίων. Υπάρχει πολλή αναξιοποίητη πληροφορία.

Οργάνωση καλοκαιρινού φεστιβάλ στα πρότυπα των «Διαδρομών στη Μάρπησσα», της Πάρου. Ένα διαφορετικό φεστιβάλ σε ένα χωριό εκτός τουριστικής Πάρου που έβαλε τη Μάρπησσα στον χάρτη του ποιοτικού τουρισμού. Οργανώνεται από εθελοντές, με τη συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας και στόχο την ανάδειξη του τοπικού πολιτισμού.

Η στρατηγική θα συμπληρώνεται, θα αξιολογείται και θα επαναπροσδιορίζεται από την ομάδα εργασίας/φορέα τακτικά.

5.8 ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΣ ΔΕΙΚΤΩΝ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗΣ

Θα πρέπει να καθορισθούν δείκτες παρακολούθησης της οικότουριστικής ανάπτυξης ώστε να πληρούνται οι προϋποθέσεις της βιωσιμότητας, να τηρείται η φέρουσα ικανότητα και να πραγματοποιούνται οι στόχοι. Στην συνέχεια προτείνεται μια σειρά από τέτοιους δείκτες. Θα πρέπει να γίνουν αποδεκτοί από την ομάδα εργασίας (ή του όποιου φορέα αναλάβει το έργο της παρακολούθησης του οικότουρισμού) και να κριθούν ρεαλιστικοί και εφικτοί στην παρακολούθησή τους. Να καθοριστεί ο τρόπος συλλογής στοιχείων και παρακολούθησης των δεικτών. Συνήθως αξιοποιούνται τα Κέντρα Πληροφόρησης, οι ξενώνες, οι συνεταιρισμοί και άλλα σημεία εισόδου και ελέγχου επισκεπτών για τήρηση στοιχείων (μέσω ερωτηματολογίων, μέτρησης της κατανάλωσης και του τζίρου επιχειρήσεων κλπ). Επίσης η ομάδα εργασίας/φορέας καλό είναι να τα επεξεργάζεται σε στατιστικούς πίνακες για πληρέστερη εικόνα της κατάστασης.

Προτεινόμενοι δείκτες βιωσιμότητας του οικότουρισμού και επίτευξης των στόχων για τη συμβολή του οικότουρισμού στη βιώσιμη ανάπτυξη της ορεινής Ζακύνθου. Δείκτες ποσοτικοί και ποιοτικοί. Οι τελευταίοι σταθμίζονται με έρευνα και ερωτηματολογία:

Δείκτες που αφορούν την (βιώσιμη) ανάπτυξη:

- Αριθμός επισκεπτών/έτος
- Αριθμός επισκεπτών/ μήνα του χρόνου
- Αριθμός κλινών
- Αριθμός κλινών που λειτουργούν το χειμώνα
- Έσοδα από τουρισμό
- Έσοδα από πρωτογενή παραγωγή και μεταποίηση που συνδέονται με τον τουρισμό
- Αριθμός οικότουριστικών επιχειρήσεων
- Αριθμός εργαζόμενων στον οικότουρισμό ή σε πρωτογενή παραγωγή/μεταποίηση που σχετίζονται με τον τουρισμό ως αποδέκτη προϊόντων
- Νέες θέσεις εργασίας
- Υποδομές και πως συντηρούνται ή βελτιώνονται

- Αριθμός κλινών/ συνολικές κλίνες Ζακύνθου

Δείκτες που αφορούν την κοινωνική συνοχή:

- Πληθυσμιακά δεδομένα (μόνιμοι κάτοικοι/ παραθεριστές, ηλικιακές ομάδες)
- Αριθμός συνεταιρισμών ή άλλων φορέων συλλογικότητας
- Βαθμός ικανοποίησης από τη ζωή στην περιοχή
- Βαθμός υπερηφάνειας και διάθεσης προστασίας του τόπου και τοπίου
- Βελτίωση βιοτικού επιπέδου
- Συνεργασία Δήμου- υπηρεσιών και ιδιωτών σε θέματα τουριστικής ανάπτυξης
- % Ανεργία
- % απασχολούμενες γυναίκες/100 απασχολούμενους άνδρες

Δείκτες που αφορούν την τουριστική φέρουσα ικανότητα της περιοχής - περιβαλλοντικοί:

- Αριθμός επισκεπτών/αριθμό κατοίκων
- Αριθμός κλινών/επισκέπτη
- Αριθμός επισκεπτών/μήνα του χρόνου
- Κατανάλωση νερού/τουριστική/οικιακή/αγροτική μονάδα
- Βαθμός όχλησης ειδών και οικοσυστημάτων / ένταση επισκεψιμότητας
- Αριθμός πυρκαγιών και στρέμματα καμένων εκτάσεων/ πυρκαγιά
- % ανακύκλωση υλικών
- Μελέτες περιβαλλοντικού αντικειμένου που εκπονήθηκαν
- Αριθμός οικοτουριστικών μονάδων και δραστηριοτήτων που χρησιμοποιούν ΑΠΕ
- % τουριστικές μονάδες που αξιοποιούν το βρόχινο νερό
- % φιλοπεριβαλλοντικές καλλιέργειες (ολοκληρωμένη διαχείριση, βιολογική γεωργία- κτηνοτροφία)

Άλλοι δείκτες που μπορεί να οριστούν θα προκύψουν από τις ανάγκες. Αν π.χ. υπάρχει ζήτημα στην παραγωγή και διαχείριση απορριμμάτων από την τουριστική ανάπτυξη, αν υπάρξει ζήτημα συνωστισμού σε σημεία θέας κ.λπ., θα πρέπει να καταγράφονται ως προβλήματα και να ορίζονται δείκτες με στόχο την τήρηση της φέρουσας ικανότητας και την εφαρμογή λύσεων. Προβλήματα όπως η απόρριψη μπαζών σε εγκαταλειμμένα οικόπεδα, η ύδρευση και η παροχή ενέργειας πρέπει να παρακολουθούνται και να επιλύονται γιατί αφορούν τις βασικές προϋποθέσεις για την τουριστική ανάπτυξη. Ο προσανατολισμός πρέπει να είναι πάντα προς την εξοικονόμηση πόρων (εξοικονόμηση νερού, ενέργειας, η αρχή των 3 R: Reduce, Reuse, Recycle για τα σκουπίδια και όλους τους φυσικούς πόρους). Στα βαθμό που τηρούνται αυτές οι προδιαγραφές από οικισμούς, καταλύματα, εγκαταστάσεις και επιχειρήσεις, θα πρέπει να προβάλλονται ως προστιθέμενη αξία ενός οικοτουριστικού προορισμού. Ιδανικά και ο προσανατολισμός της αγροτικής παραγωγής προς καλλιέργειες χαμηλών εισροών ή προς βιολογικές καλλιέργειες θα συμβάλλει στη βελτίωση του φιλοπεριβαλλοντικού χαρακτήρα της ανάπτυξης.

Οι προαναφερόμενοι δείκτες θα επιβεβαιώνονται βάσει των στοιχείων που θα συγκεντρώνονται από το Δήμο και άλλες αρμόδιες Υπηρεσίες και Φορείς για την τουριστική ανάπτυξη και την υφιστάμενη κατάσταση του Νομού. Επίσης στοιχεία μπορούν να συγκεντρωθούν και από τη στατιστική υπηρεσία. Θεωρείται σκόπιμο να συγκεντρωθούν αυτά τα στοιχεία αμέσως μετά την ολοκλήρωση της μελέτης και να συγκρίνονται-επικαιροποιούνται ετησίως. Επιπλέον προτείνεται να επιλεγθούν, επικουρικά για τους δείκτες όπου δεν υπάρχουν στοιχεία, τρία σημεία, τα οποία θα αποτελέσουν σημεία αναφοράς της συγκέντρωσης στοιχείων σε τοπικό επίπεδο και για δεδομένα που έχουν άμεση σχέση με την κοινωνία και τους κατοίκους της περιοχής. Για παράδειγμα, ένα τέτοιο σημείο θα μπορούσε να είναι ο Συνεταιρισμός γυναικών Μελισσιώτισσες. Σημαντικό ρόλο για την παρακολούθηση των δεικτών μπορεί να παίξει και το ΤΕΙ, όπου με συνεχή παρακολούθηση των οικοσυστημάτων μπορεί να καταλήξει σε συμπεράσματα για την επιβεβαίωση ή όχι της πορείας της οικοτουριστικής ανάπτυξης και της επίδρασης της στα οικοσυστήματα.

6 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

BROWNING R., Η μεσαιωνική και νέα ελληνική γλώσσα. 2η έκδ. συμπληρωμένη με την προσθήκη δύο άρθρων του συγγραφέα. Μτφρ. Μ. Ν. Κονομή, Εκδόσεις Παπαδήμα, Αθήνα, 1991.

MARX, K., Το Πρόβλημα των Ιονίων Νήσων (1858), στο K. Marx, K. Fr. Engels, Fr., «Η Ελλάδα, η Τουρκία και το Ανατολικό Ζήτημα (1846-1890)», μετ.-επιμ. Παναγιώτης Κονδύλης, Αθήνα, Γνώση, 1985.

PETERSON R., MOUNTFORT G., HOLLOW P.A.D., «Τα πουλιά της Ελλάδας και της Ευρώπης», μετ.-επιμ. Κανέλλης Α., Bauer W. εκδ. Χρυσός Τύπος, 1981.

TRUGILL P., «Modern Greek dialects. A preliminary classification», Journal of Greek Linguistics 4:45-64, 2003.

WWF ΕΛΛΑΣ, Η Ελλάδα Τότε και Τώρα, «Διαχρονική Χαρτογράφηση των Καλύψεων Γης 1987-2007: Γεωγραφικό Διαμέρισμα Ιονίων Νήσων», Ζωγράφου Κ., Καλεβρά Ν., Καρακάκη Ε., Καρδοπάτης Π., Λιαρικός Κ., Μαραγκού Π., Βλάχος Γ., Καρέτσος Γ., Μπελαβίλας Ν., Παπαγιάννης Θ., Αθήνα 2012.

WWF ΕΛΛΑΣ, Η Μεσογειακή Φώκια στην Ελλάδα: Δράσεις Προστασίας, «Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη Δυτικών και Βορειοανατολικών Ακτών Ζακύνθου», Εταιρεία Μελέτης και Προστασίας της Μεσογειακής Φώκιας, Ιανουάριος 1999.

WWF ΕΛΛΑΣ, «Οικολογικός Απολογισμός των Πυρκαγιών Ιουλίου - Αυγούστου 2009 στη Ζάκυνθο: γενικά στοιχεία, επιπτώσεις, προτάσεις», Ποϊοραζίδης Κ., Κορακάκη Ε., Μινώτου Χ., Μαραγκού Π., Καλεβρά Ν., Νάντσου Θ., Γεωργιάδης Ν., Μαρτίνης Α., Αθήνα, Οκτώβριος 2009.

ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ ΜΙΧ. ΑΝΔΡ., «Περί της οικονομικής διοικήσεως της Επτανήσου επί Βενετοκρατίας», δίτομον έργο, Τόμος Α'-Μέρος Γενικών, Τόμος Β'-Μέρος Ειδικών, τυπογραφείον «Εστία», Εν Αθήναις 1914.

ΑΡΒΑΝΙΤΑΚΗΣ Δ. ΔΗΜΗΤΡΗΣ, «Κοινωνικές αντιθέσεις στην πόλη της Ζακύνθου – Το ρεμπελιό των Ποπολάρων (1628)», Μουσείο Μπενάκη/Ελληνικό λογοτεχνικό & ιστορικό αρχείο, Αθήνα 2001.

ΒΙΤΣΟΣ Ν. ΓΙΑΝΝΗΣ, «Ζακυνθινά Πεντάγραμμα», εκδ. Φίλοι του Μουσείου Δ. Σολομού, 1992.

ΓΑΣΠΑΡΙΝΑΤΟΣ, ΣΠΥΡΟΣ Γ, «Η Βενετοκρατία στα νησιά του Ιονίου Πελάγους», 1η έκδ, Ιδιωτική Έκδοση, Αθήνα 2009.

ΓΕΩΡΓΟΥΛΗ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ, «Οικοτουρισμός και Οικοτουριστικά Κίνητρα: Ο Οικοτουρισμός σαν Μορφή Μαζικού Τουρισμού», Πανεπιστήμιο Πειραιώς, 2007.

ΓΚΟΥΒΕΡΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ, «Ο Οικοτουρισμός στην Ελλάδα», Ανώτατο Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Ηρακλείου Κρήτης, Ηράκλειο 2010.

ΔΙΑΣΥΝΟΡΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΔΑΦΙΚΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ «ΕΛΛΑΔΑ-ΙΤΑΛΙΑ 2007-2013», «Μελέτη Αξιολόγησης της διατήρησης της βιοποικιλότητας των δασικών/χερσαίων οικοσυστημάτων στις περιοχές μελέτης του προγράμματος», Δημαλέξης Τ., Γαλάνη Π., Τζάλη Μ., Πάσουλας Ξ., Σκανδάλη Κ., Χαϊδευτού Ε., Μπίσα Χ., Παπαδάτου Ε., Καζόγλου Γ., Προμπονάς Ν., Νοέμβριος 2012.

ΔΙΑΣΥΝΟΡΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΔΑΦΙΚΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ «ΕΛΛΑΔΑ-ΙΤΑΛΙΑ 2007-2013», «Μελέτη για την ανάπτυξη και προώθηση του βιώσιμου τουρισμού στην ορεινή Ζάκυνθο», Μινώτου Χ., Σβορώνου Ε., Θεοδωρακάκης Μ., Κόντος Χ., Ψυχογιός Π., Διαμαντοπούλου Ε., Μάρτιος 2012.

ΔΙΑΣΥΝΟΡΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΔΑΦΙΚΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ «ΕΛΛΑΔΑ-ΙΤΑΛΙΑ 2007-2013», «Διαχείριση των δασικών πυρκαϊών στη Ζάκυνθο, στα πλαίσια του στρατηγικού σχεδιασμού για την αποκατάσταση, προστασία και οικότουριστική ανάπτυξη του νησιού», Μιλτιάδης Αθανασίου, Νοέμβριος 2013.

ΔΙΑΣΥΝΟΡΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΔΑΦΙΚΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ «ΕΛΛΑΔΑ-ΙΤΑΛΙΑ 2007-2013», «Μελέτη εφαρμογής για την καταγραφή, ανάδειξη και σήμανση οικοδιαδρομών στην ορεινή και δυτική Ζάκυνθο», Μινώτου Χ., Σβορώνου Ε., Θεοδωρακάκης Μ., Κόντος Χ., Δ. Μαρκεσίνης, Α. Μαρτίνης, Σεπτέμβριος 2013.

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ (ΕΤΑΖ), «Σχέδιο Μάρκετινγκ Τουριστικού Προορισμού Ζακύνθου 2013 - 2014», Σεπτέμβριος 2012.

ΕΡΜΑΝΟΥ ΛΟΥΝΤΖΗ, «Περί της πολιτικής κατάστασης της Επτανήσου επί Ενετών», εκδ. Τύποις Χ. Νικολαΐδου Φιλαδελφέως, εν Αθήναις 1856.

ZAMIT, Λ., «Η Οικονομία της Επτανήσου επί Αγγλικής Προστασίας», Κέρκυρα, Εταιρεία Κερκυραϊκών Σπουδών, 1981.

ΖΕΡΒΟΣ-ΙΑΚΩΒΑΤΟΣ, Η., «Επτανησιακός Ριζοσπαστισμός», Αθήνα, Σπύρος Μυλωνάς, 1964 [1850].

ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΣ ΤΑΚΗΣ, «Το Λεξικό της Ελληνικής Μουσικής», εκδ. Γιαλλελής, Αθήνα 1998.

ΚΑΛΟΥΔΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ - ΦΟΙΒΟΣ, «Δυνατότητες Ανάπτυξης Μορφών Εναλλακτικού Τουρισμού στα Ιόνια Νησιά», Αλεξάνδρειο Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Θεσσαλονίκης, 2007 - 2008.

ΚΙΣΙΩΤΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ, «Ορθόδοξα Ελληνικά Χριστούγεννα», εκδ. Τέρτιος, Κατερίνη, 1997.

ΚΟΝΟΜΟΣ ΝΤΙΝΟΣ, «Ο Ηλίας Ζερβός Ιακωβάτος και η ένωση της Επτανήσου», εκδ. Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων, Αθήνα 1964.

ΚΟΝΤΟΣΟΠΟΥΛΟΣ Ν. Γ., «Διάλεκτοι και ιδιώματα της νέας ελληνικής», 3η έκδ. Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 2000.

ΚΟΥΚΟΥ Ε. ΕΛΕΝΗ, «Ιστορία των Επτανήσων από το 1797 μέχρι την Αγγλοκρατία», εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα 2001.

ΛΙΒΕΡΗ Α., ΠΑΡΚΟΣΙΔΗΣ Ι., ΚΑΪΛΑ Μ., «Διαδικτυακή Προώθηση του Θρησκευτικού Τουρισμού ως Εκπαιδευτικό Εργαλείο για την επίτευξη Πολιτισμικής Αειφορικής Ανάπτυξης: Η περίπτωση της Ζακύνθου», 5^ο Συνέδριο Π.Ε.ΕΚ.Π.Ε, Αύγουστος 2012.

ΛΟΥΚΑΤΟΣ Σ. ΔΗΜ., «Τα Πασχαλινά και της Άνοιξης», εκδ. Φιλιππότη, επανεκτ., Αθήνα 1995.

ΛΥΜΟΥΡΗΣ ΑΚΗΣ, «Οι σεισμοί στη Ζάκυνθο», εκδ. Περίπλους, Αθήνα 2001.

ΜΑΚΡΗΣ ΗΛΙΑΣ Β., «Η διοικητική μεταρρύθμιση (Καποδίστριας ΙΙ) στο Ν. Ζακύνθου σε σχέση με τις προοπτικές ενδογενούς ανάπτυξης του νησιού», Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, 2010.

ΜΑΡΚΟΓΙΑΝΝΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ, «Πολιτική των Επιδοτήσεων & Αναπτυξιακοί Νόμοι για την Ανάπτυξη του Τουρισμού, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, 2010.

ΜΑΡΤΙΝΗΣ Α., ΧΑΡΟΥ Ε., ΚΑΜΠΑΣΗ Κ., ΣΤΕΦΟΥΛΗ Μ., «Εντοπισμός Αλλαγών Εδαφοκάλυψης με Χρήση Δορυφορικών Εικόνων», ΤΕΙ Ιονίων Νήσων, Ινστιτούτο Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών-ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος, Ινστιτούτο Γεωλογικών και Μεταλλευτικών Ερευνών, e-Περιοδικό Επιστήμης & Τεχνολογίας, 2008.

ΜΑΡΤΙΝΗΣ Α., ΧΑΡΟΥ Ε., ΣΤΕΦΟΥΛΗ Μ., ΜΑΡΜΑΡΙΝΟΣ Α., «Η Χρήση της Τεχνολογίας στην Ανάπτυξη του Αειφόρου Τουρισμού στην Ορεινή Ζάκυνθο», ΤΕΙ

Ιονίων Νήσων, Ινστιτούτο Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών-ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος, Ινστιτούτο Γεωλογικών και Μεταλλευτικών Ερευνών, Ελληνικό Γυμνάσιο-Λύκειο Βρυξελλών, 8^ο Πανελλήνιο Γεωγραφικό Συνέδριο (Τόμος Β), Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Θεόφραστος Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

ΜΕΓΑΣ Α. ΓΕΩΡΓΙΟΥ, «Ελληνικές Γιορτές και Έθιμα της Λαϊκής Λατρείας», εκδ. της Εστίας, Αθήνα 2003.

ΜΟΣΧΟΝΑ, Π., «Το Ιόνιο Κράτος. 1815-1864», Αθήνα, Κέντρο Μελετών Ιονίου, 1997.

ΜΟΣΧΟΝΑΣ, Ν., Το Ιόνιο Κράτος και οι Αγώνες των Επανησίων, στην «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών.

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΗΡ. ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗ, «Δασική Φυτοκοινωνιολογία», Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 1982.

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΘΝΙΚΟΥ ΘΑΛΑΣΣΙΟΥ ΠΑΡΚΟΥ ΖΑΚΥΝΘΟΥ, Ειδική Περιβαλλοντική Μελέτη, «Μελέτη Προστασίας και Ανάδειξης Περιοχής Λίμνης Κερίου Ζακύνθου», Παρασκευόπουλος Α.Γ., Παπάρα Χ., Μάιος 2003.

ΠΑΝΤΑΖΗΣ, ΒΑΓΓΕΛΗΣ Δ, «Η ομηρική Ζάκυνθος : Οι 'ιερές' Εχίνες και το μυστήριο του χαμένου Δουλιχίου», εκδ. Περίπλους, Αθήνα 2002.

ΠΑΠΑΔΑΤΟΥ ΕΥΜΟΡΦΙΑ, «Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού που μπορούν να αναπτυχθούν στο Νομό Ζακύνθου», Πανεπιστήμιο Πειραιώς, 2010.

ΠΑΠΥΡΟΣ ΛΑΡΟΥΣ ΜΠΡΙΤΑΝΙΚΑ, σχετικά λήμματα.

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ, «Σχέδιο Αναπτυξιακής Στρατηγικής της Π.Ι.Ν. για την Περίοδο 2014 - 2020», 2^η Εγκύκλιος Αναπτυξιακού Σχεδιασμού, Μάιος 2013.

ΠΙΝΕΛΗ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΑ, «Νησιωτικός Χώρος Εξειδίκευση σε Νησιά του Ιονίου: Ο τομέας του πολιτισμού στο νησί της Ζακύνθου σε συσχέτιση με τους τομείς της εκπαίδευσης και της οικονομίας», Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, 2005 – 2006.

ΡΟΥΚΑΝΑ-ΑΜΠΕΛΑ ΜΑΡΙΑ, «Οι σταθμοί της ανθρώπινης ζωής στη Ζάκυνθο», εκδ. Τρίμορφο, Ζάκυνθος 2006.

ΣΑΒΒΙΔΗΣ, ΑΛΕΞΗΣ Γ. Κ, «Τα Βυζαντινά Επάνησα : 11ος - αρχές 13ου αιώνα: Το ναυτικό θέμα Κεφαλληνίας στην υστεροβυζαντινή περίοδο», 2η έκδ.: Σπανός - Βιβλιοφιλία, Αθήνα 2007.

ΣΥΛΛΟΓΙΚΟ ΕΡΓΟ, Στ' διεθνές Πανιώνιο συνέδριο, Πρακτικά: Ζάκυνθος, 23-27 Σεπτεμβρίου 1997 / επιμέλεια Γεράσιμος Πεντόγαλος, Πέτρος Καλλιγιάς, Διονύσης Μινώτος, εκδ. University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2000.

ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΤΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΖΑΚΥΝΘΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ Α.Ε. Ο.Τ.Α., «Σχέδιο Στρατηγικού Σχεδιασμού Επιχειρησιακού Προγράμματος Δήμου Ζακυνθίων 2009 – 2010» και «Σχεδιασμός Οργανωμένων Διαδρομών Περιήγησης Επισκεπτών ως Ολοκληρωμένο Τουριστικό Προϊόν, στα Πλαίσια του Αγροτικού Τουρισμού».

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΕΡΓΩΝ, «Ειδική Χωροταξική Μελέτη Νήσου Ζακύνθου», Παπαθεοδώρου Φ., Σιδηροπούλου Α., Σακελλαρόπουλος Μ., Βαλιάντζα - Αφτιά Ε., Λαγαριάς Κ., Μέμος Κ., Γεωργίου Κ., Σκουλικίδης Ν., Σούτερ Χ., Παγώνης Κ., Μοντεσάντου Β., Παναγιωτίδης Π., Πανταζής Δ., Μεντζελοπούλου Μ., Χουσιανάκου Μ., Λαλιώτης Λ., Τσιβιλή Α., Δομιτζόγλου Θ., 3 τόμοι, Απρίλιος 1993, Μάρτιος 1994, Αύγουστος 1995.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΕΡΓΩΝ, Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό «Χάρτης Βασικών Κατευθύνσεων Χωρικής Οργάνωσης του Τουρισμού», Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Τεύχος 2, Ιούνιος 2011.

ΧΙΩΤΗ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ, «Ιστορικά Απομνημονεύματα της νήσου Ζακύνθου», τόμος πρώτος, Κέρκυρα 1849, προσαρμογή Στέφανος Κεφαλλονίτης, εκδ. Τρίμορφο, Ζάκυνθος 2004.

ΧΟΥΛΙΑΡΑ ΞΑΝΘΗ, «Τουρισμός και Περιβάλλον: Η Περίπτωση της Ζακύνθου».

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

EUROPEAN ENVIRONMENTAL AGENCY (EEA), Corine Land Cover 2006, Σεπτέμβριος 2013: <http://www.eea.europa.eu/>

ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ Α.Ε., Σεπτέμβριος 2013: <http://www.agrotravel.r/> και <http://www.ruralinvest.gr/>

ΕΘΝΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (ΕΣΥΕ) Σεπτέμβριος - Οκτώβριος 2013: <http://www.statistics.gr/>

ΕΟΤ, Οκτώβριος 2013 : <http://www.visitgreece.gr/>

ΙΣΤΟΤΟΠΟΣ ΓΙΑ ΤΟ ΑΡΓΑΣΙ ΖΑΚΥΝΘΟΥ, Σεπτέμβριος 2013: <http://www.argassizante.com/>

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ, Οκτώβριος 2013: www.pin.gov.gr/

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΣΤΕΡΕΩΝ ΑΠΟΒΛΗΤΩΝ Ν. ΖΑΚΥΝΘΟΥ, Σεπτέμβριος 2013:
<http://fodsazante.gr/>

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ, Αύγουστος 2013: <http://www.ypes.gr/>

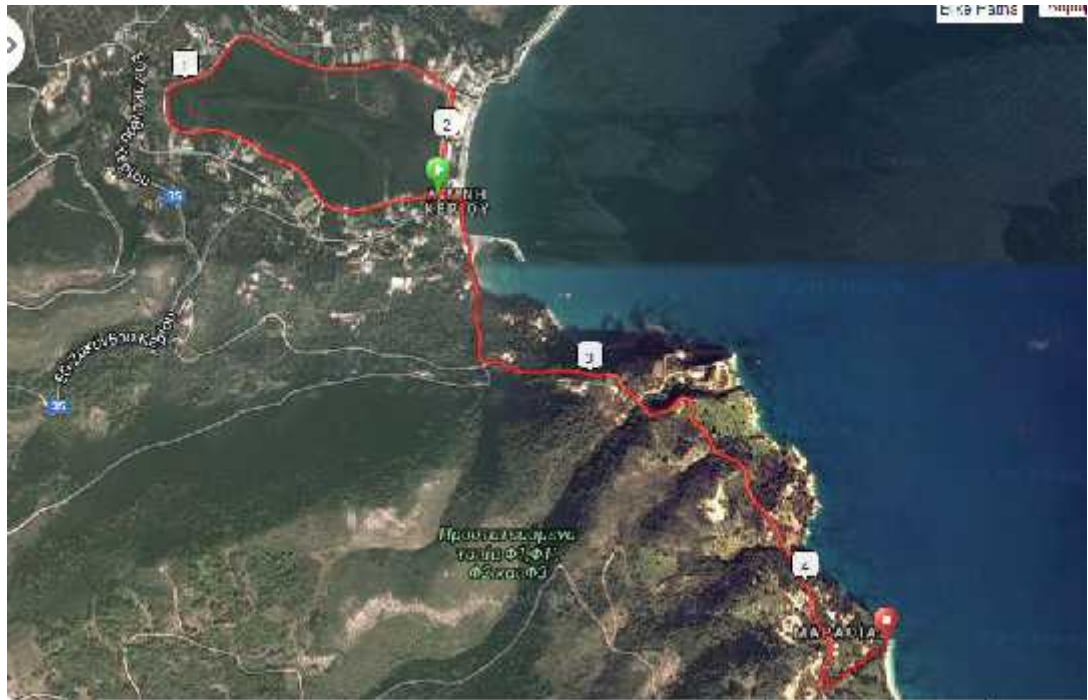
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΤΡΟΦΙΜΩΝ, Σεπτέμβριος 2013:
<http://www.minagric.gr/>

ΦΙΛΟΤΗΣ, βάση δεδομένων για την ελληνική φύση, Σεπτέμβριος 2013:
<http://www.itia.ntua.gr/filotis/>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

A) ΜΟΝΟΠΑΤΙΑ ΣΤΗ ΖΑΚΥΝΘΟ

α. Λίμνη Κερίου-Μαραθίας



	*	**	***	****	*****	
Ελκυστικότητα διαδρομής				√		
Βλάστηση			√			
Δυσκολία			√			
Διάσχιση						√
Κυκλική						-
Κλίση						18%
Υψομετρική διαφορά						58 m
Προσβασιμότητα					√	
Μήκος						4,5 Km

Ακολουθώντας ο επισκέπτης τον κεντρικό δρόμο προς το Κερί φτάνει στην παραλία Κερίου, όπου βρίσκεται και ο μοναδικός υγρότοπος της Λίμνης Κερίου. Ο παραθαλάσσιος οικισμός με την όμορφη και γραφική παραλία του, βρίσκεται ακριβώς απέναντι από το μαγευτικό Μαραθονήσι. Ο επισκέπτης στην περιοχή μπορεί να επισκεφθεί και την «πηγή του Ηροδότου», η οποία είναι γνωστή από την αρχαιότητα.

Η Λίμνη Κερίου είναι η σημαντικότερη λίμνη του νησιού με 300 μ. μήκος και 200 μ. πλάτος. Βρίσκεται στο δυτικό άκρο του κόλπου του Λαγανά και αποτελεί τον μοναδικό εναπομείναντα φυσικό υγρότοπο του νησιού, με μεγάλη οικολογική αξία, λόγω των τυρφωδών εδαφών, τα οποία αποτελούν το κατάλληλο υλικό για την ανάπτυξη μεγάλης ποικιλίας φυτών. Οι καλαμιώνες και τα υγρά λιβάδια με είδη βούρλων αποτελούν τα κύρια είδη της χλωρίδας της λίμνης Κερίου.

Ιδιαίτερης αξίας είναι και το εναλλασσόμενο τοπίο στην ευρύτερη περιοχή, όπου αιωνόβιοι ελαιώνες, μακκία βλάστηση και πευκοδάση από τη μία και παράκτιες και βραχώδεις εκτάσεις από την άλλη, συνθέτουν σπάνια οικοσυστήματα. Στο βάθος του ορίζοντα, διαγράφεται το λοφώδες τοπίο που οδηγεί στην ορεινή Ζάκυνθο και είναι ενδεικτό της Μεσογείου με πληθώρα γεωργικών δραστηριοτήτων, όπως ελαιώνες, αμπελώνες. Μέσα στη λίμνη η πανίδα είναι επίσης πλούσια. Συναντούμε αμφίβια, νεροχελώνες και πολλά είδη ορνιθοπανίδας



Στην ίδια περιοχή υπάρχει και «η πηγή του Ηροδότου», γνωστή από την αρχαιότητα, με νερό και πετρέλαιο το οποίο αναβλύζει από τη γη μέχρι και σήμερα.

Περπατώντας προς την περιοχή του Μαραθία και διασχίζοντας την παράκτια περιοχή με τα γραφικά μαγαζιά, φτάνουμε στο λιμάνι της λίμνης όπου πολλά σκάφη αποτελεί σημείο έναρξης εξορμήσεων. Ιδιαίτερα τους καλοκαιρινούς μήνες ιστιοπλοϊκά αλλά και ταχύπλοα προσδένουν κατά τη διάρκεια επίσκεψης τους στο νησί της Ζακύνθου. Από τη Λίμνη Κερίου ξεκινούν πολλά τουριστικά караβάκια με προορισμό το Μαραθονήσι, τις σπηλιές στο Κερί αλλά και τις Δυτικές ακτές.

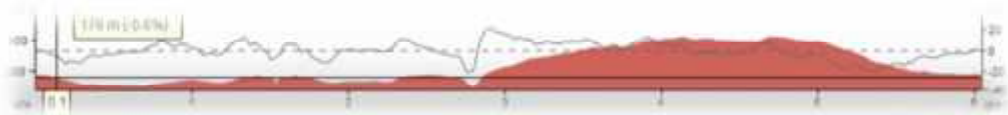
Ανηφορίζοντας προς το Μαραθία μπορεί κανείς να απολαύσει το υπέροχο τοπίο, την πλούσια βλάστηση και τα αρώματα από τα αυτοφυή αρωματικά φυτά. Τα

καταπράσινα νερά, τα επιβλητικά βράχια και η μοναδική θέα προς το Μαραθονήσι αποζημιώνουν τον επισκέπτη. Η παραλία Βότσαλο, με τα άσπρα βότσαλα και τα γαλαζοπράσινα νερά αποτελεί ένα γραφικό προορισμό μέσα στον όρμο που σχηματίζει.

Στα καταστήματα της περιοχής υπάρχει η δυνατότητα να δοκιμάσει ο επισκέπτης γευστικά πιάτα από τη ζακυνθινή κουζίνα αλλά και τη μοναδική ζακυνθινή φιλοξενία.

ΜΕΛΕΤΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ, ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΟΡΕΙΝΗΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ

β. Κερί χωριό-Φάρος Κερίου-Μυζήθρες-Κερί χωριό



	*	**	***	****	*****	
Ομορφιά διαδρομής					√	
Βλάστηση					√	
Δυσκολία			√			
Διάσχιση						-
Κυκλική						√
Κλίση						22,5%
Υψομετρική διαφορά						310 m
Προσβασιμότητα			√			
Μήκος						6 Km

Σε απόσταση 5 χιλιομέτρων από τη Λίμνη Κερίου, και ακολουθώντας μια καταπράσινη διαδρομή, βρίσκεται ο οικισμός του Κερίου, ο οποίος διατηρεί τον παραδοσιακό



χαρακτήρα του. Τα πέτρινα και στενά σοκάκια θυμίζουν την παλιά Ζάκυνθο. Εδώ βρίσκεται η εκκλησία της Παναγιάς της Κεριώτισσας, (600 μέτρα από τη διασταύρωση με τον κεντρικό δρόμο, πριν φτάσουμε στο χωριό), η οποία διαθέτει περίτεχνο τέμπλο.

Σε ενάμισι (1,5) χιλιόμετρο από τον οικισμό βρίσκεται ο Φάρος Κερίου, από όπου ο επισκέπτης μπορεί ν' απολαύσει τη μοναδική θέα στα νερά του Ιονίου από ένα φυσικό μπαλκόνι 200 μέτρων περίπου πάνω από τη θάλασσα.

Σε ενάμισι (1,5) χιλιόμετρο από τον

οικισμό βρίσκεται ο Φάρος Κερίου, από όπου ο επισκέπτης μπορεί ν' απολαύσει τη

μοναδική θέα στα νερά του Ιονίου από ένα φυσικό μπαλκόνι 200 μέτρων περίπου

πάνω από τη θάλασσα.

Η μικρή και μεγάλη Μυζήθρα (πελώριοι βράχοι), εξέχουν σαν πυραμίδες πάνω από τη



θάλασσα και δένουν αρμονικά με τη φύση, ιδιαίτερα όταν το ηλιοβασίλεμα αντανακλά στα καταγάλανα νερά.

Είναι μια εμπειρία που αξίζει να βιώσει ο επισκέπτης, που γαληνεύει την ψυχή και μένει ανεξίτηλη στη μνήμη.

Στο Κερί υπάρχει η δυνατότητα να έχει ο επισκέπτης μια άνετη και φιλόξενη διαμονή. Θα γνωρίσει τα ήθη και έθιμα της περιοχής, την τοπική κουλτούρα και παράδοση. Στα παραδοσιακά ταβερνάκια θα απολαύσει τη μοναδική ζακυνθινή κουζίνα.

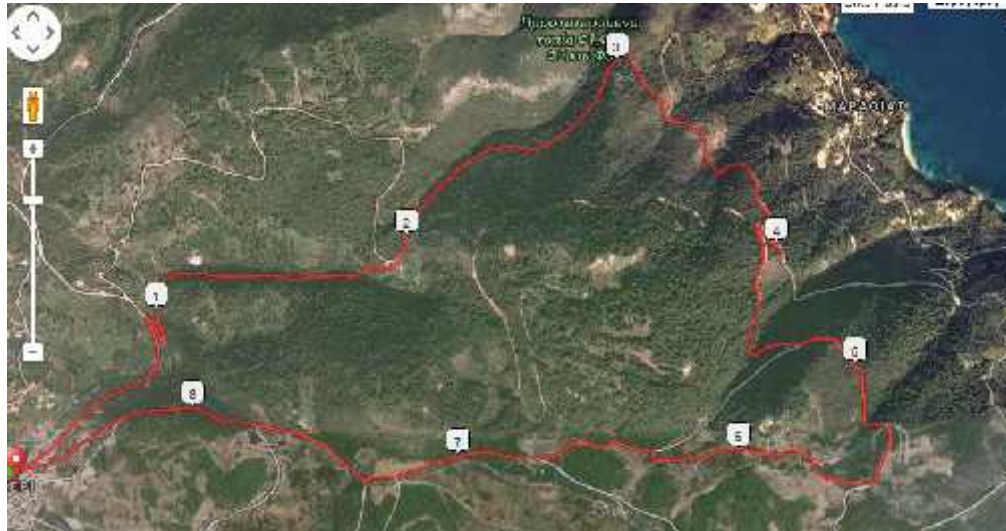
Θα έχει επίσης την ευκαιρία να θαυμάσει το φυσικό πλούτο του Κερίου και τα πλούσια, καταπράσινα τοπία του.

Μετά το Φάρο, ο επισκέπτης ακολουθώντας το χωματόδρομο, μήκους 5 χιλιομέτρων, θα απολαύσει μια τυπική μεσογειακή διαδρομή, με πλούσια βλάστηση. Ελιές, πεύκα, αρωματικά φυτά, μακία βλάστηση συνθέτουν το χλωριδικό μωσαϊκό της περιοχής.

Στο Κερί μπορεί να επισκεφθεί κανείς τα και πέτρινα πηγάδια Κερίου, καθώς και τους Μικηναϊκούς Τάφους.



γ. Κερί-Μετόχι-Μαραθίας-Κερί



	*	**	***	****	*****	
Ομορφιά διαδρομής					√	
Βλάστηση					√	
Δυσκολία			√			
Διάσχιση						-
Κυκλική						√
Κλίση						19%
Υψομετρική διαφορά						398 m
Προσβασιμότητα			√			
Μήκος						8,7 Km

Από το χωριό Κερί, ο επισκέπτης μπορεί να ακολουθήσει εναλλακτικά τη διαδρομή που ξεκινά από την πλατεία του οικισμού, από το παραδοσιακό καφεενεδάκι, με κατεύθυνση προς το Μετόχι και τον Μαραθία. Η διαδρομή διασχίζει ένα ώριμο δάσος πεύκης και στην παρακείμενη κοιλάδα κυριαρχούν γεωργικές δραστηριότητες

με κύριες καλλιέργειες την ελιά και το αμπέλι. Το τοπίο συνδυάζει τα δασικά και γεωργικά χαρακτηριστικά, αποτελώντας μοναδικό σημείο αναφοράς των μεσογειακών οικοσυστημάτων. Αξιοσημείωτο είναι ότι στην περιοχή βρίσκονται αιωνόβιοι ελαιώνες, μνημεία της φύσης, που μαρτυρούν τη διαχρονικότητα της ελαιοκαλλιέργειας στο Κερί και γενικότερα στη Ζάκυνθο.



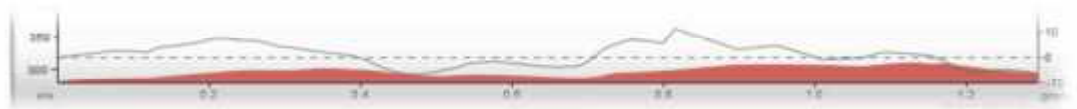
Η περιοχή χαρακτηρίζεται από φυσικότητα, έχοντας σωθεί από τις πρόσφατες πυρκαγιές, διατηρώντας έτσι μια μοναδική βιοποικιλότητα στην πανίδα και στη χλωρίδα. Λόγω του ότι η περιοχή βρίσκεται σε απόσταση από τον οικισμό και από άλλες ανθρώπινες δραστηριότητες, ο επισκέπτης μπορεί να απολαύσει το μοναδικό ηχοτοπίο, το οποίο υποδηλώνει ότι το δάσος φιλοξενεί πολλά και διαφορετικά είδη πουλιών. Κατά την περίοδο της μετανάστευσης, ο επισκέπτης μπορεί να παρατηρήσει πολλά μεταναστευτικά πουλιά που βρίσκουν καταφύγιο στην περιοχή. Δυστυχώς η δραστηριότητα του κυνηγιού είναι ιδιαίτερα έντονη, προκαλώντας όχληση στα είδη που φιλοξενούνται.



Συνεχίζοντας τη διαδρομή φτάνουμε στο Μετόχι, ένα μικρό παραδοσιακό ησυχαστήριο. Το τοπίο, με τα πέτρινα μικρά σπιτάκια, το πηγάδι, τον παραδοσιακό φούρνο και την πλούσια μεσογειακή βλάστηση (χαρουπιιά, φιλικί, αριά, αγριελιά, κουμαριά, σχίνο, κρόκο, αρωματικά φυτά κλπ) προσφέρει στον επισκέπτη μοναδική θέα προς το Μαραθνήσι και την περιοχή του Κόλπου Λαγανά, μέχρι το Ακρωτήριο Γέρακα. Η επιστροφή ολοκληρώνεται την περιοχή του Μαραθία και καταλήγει στο αρχικό σημείο της διαδρομής. Το χωριό Κερί, όπως ήδη αναφέρθηκε προσφέρει δυνατότητα διαμονής και σίτισης.



δ. Αγαλάς-Σπηλιά Δαμιανού



	*	**	***	****	*****	
Ομορφιά διαδρομής			√			
Βλάστηση		√				
Δυσκολία		√				
Διάσχιση						√
Κυκλική						-
Κλίση						10%
Υψομετρική διαφορά						41 m
Προσβασιμότητα			√			
Μήκος						1,3 Km



Στη διαδρομή από το Κερί προς τον Αγαλά η θέα προς το Ιόνιο είναι υπέροχη και το τοπίο, παρά τις συνεχείς πυρκαγιές, αντιστέκεται και αποζημιώνει με ξεχωριστές εμπειρίες τον

επισκέπτη. Στην περιοχή της Παλαιοχώρας υπάρχει η μικρή εκκλησία του Αγίου Κωνσταντίνου και σημαντικοί αιωνόβιοι ελαιώνες. Η περιοχή δεν έχει ερευνηθεί αρχαιολογικά, βρέθηκαν όμως πέτρινα μελίσσια, τα οποία δείχνουν ότι η μελισσοκομία ήταν μια από τις σημαντικές δραστηριότητες.

Στον οικισμό του Αγαλά, παρά τα νέα σπίτια που έχουν κτιστεί, το παλιό χωριό σώζεται και προσφέρει στον επισκέπτη τη δυνατότητα δει από κοντά τις παλαιές παραδοσιακές πέτρινες κατοικίες. Υπάρχουν παλαιά ελαιοτριβεία, λινοί, ανεμόμυλοι και εκκλησίες με τα ξεχωριστά καμπαναρία στοιχεία τα οποία συνθέτουν την ιστορία και την πολιτιστική κληρονομιά του τόπου, την οποία είναι πάντα πρόθυμοι να αφηγηθούν στον επισκέπτη οι κάτοικοι του χωριού.

Μέσα στο χωριό υπάρχει μονοπάτι με σήμανση, που οδηγεί στο σπήλαιο Δαμιανού. Το μονοπάτι διασχίζει τα πεύκα, τους ελαιώνες και τα παραδοσιακά πέτρινα σπίτια, περνά από ανηφορικά δρομάκια και μέσα από πυκνή βλάστηση και πλούσια χλωρίδα φτάνει στο σπήλαιο.

Το σπήλαιο παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για γεωλόγους και σπηλαιολόγους, είναι δίπατο και μέχρι σήμερα δεν έχει γίνει καμιά σχετική μελέτη. Η επίσκεψη είναι ελεύθερη.



Πέραν του ενδιαφέροντος του σπηλαίου, ο επισκέπτης θαυμάζει την μαγευτική θέα προς τη θάλασσα και προς τους γύρω λόφους, οι οποίοι είναι καλυμμένοι από πλούσια βλάστηση. Δυστυχώς και η

περιοχή αυτή δεν ξέφυγε από τη μανία των πυρκαγιών οι οποίες αποτελούν πλέον μάστιγα για το φυσικό πλούτο του μεσογειακού αυτού νησιού.

Κατά την επιστροφή από το Σπήλαιο, εάν είναι ώρα ηλιοβασιλέματος, ο επισκέπτης θα έχει την τύχη να απολαύσει ένα από τα ομορφότερα ηλιοβασιλέματα σε συνδυασμό με τα πέτρινα κτίρια, την εκκλησία του χωριού και το καμπαναριό της .

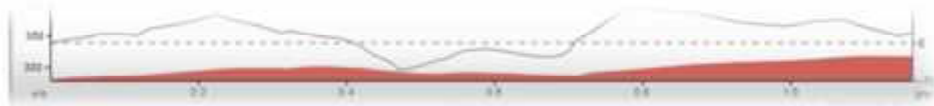
Στον οικισμό του Αγαλά ο επισκέπτης έχει τη δυνατότητα βιώσει την παραδοσιακή φιλοξενία των κατοίκων και να δοκιμάσει τις τοπικές συνταγές.



— ΠΕΡΙΟΧΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ —
— ΕΡΕΥΝΑΣ —

ΣΠΗΛΙΑ ΤΟΥ ΔΑΜΙΑΝΟΥ

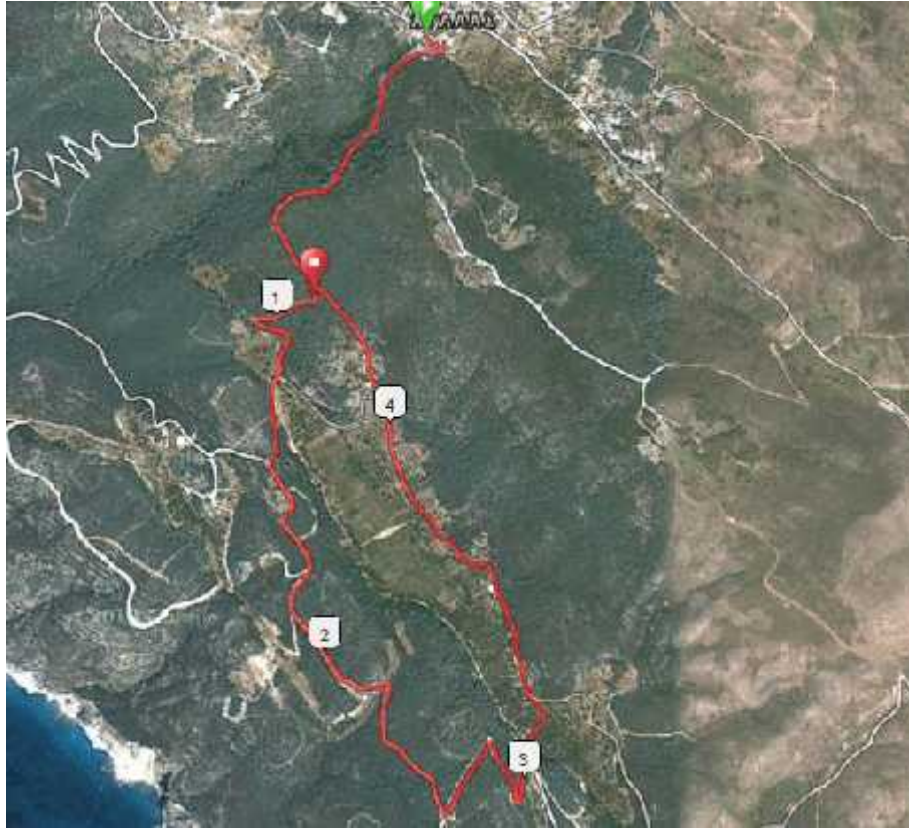
ε. Αγαλάς-Μύλος-Θέση θέας



	*	**	***	****	*****	
Ομορφιά διαδρομής			✓			
Βλάστηση			✓			
Δυσκολία			✓			
Διάσχιση						✓
Κυκλική						-
Κλίση						9,2%
Υψομετρική διαφορά						48 m
Προσβασιμότητα			✓			
Μήκος						1,2 Km

Από το χωριό του Αγαλά μπορεί ο επισκέπτης να κατευθυνθεί προς την πλατεία του Μύλου. Εκεί δεσπόζει ένας πέτρινος καλοσυντηρημένος ανεμόμυλος, ο οποίος εξιστορεί το παρελθόν και τις δραστηριότητες στην περιοχή. Η διαδρομή καταλήγει στο ψηλότερο σημείο του Αγαλά, απ' όπου η θέα είναι επιβλητική. Πανοραμικά εναλλάσσεται ως τοπίο ο οικισμός, οι παραδοσιακές γεωργικές εκτάσεις και οι πετροκαλύβες, αμπελώνες και ελαιώνες, τα πηγάδια Ανδρονίου, το απέραντο Ιόνιο.

στ. Αγαλάς-Πηγάδια Ανδρονίου



	*	**	***	****	*****	
Ομορφιά διαδρομής				✓		
Βλάστηση				✓		
Δυσκολία		✓				
Διάσχιση						-
Κυκλική						✓
Κλίση						13,7%
Υψομετρική διαφορά						138 m
Προσβασιμότητα				✓		
Μήκος						4,5 Km

Ξεκινώντας από τον οικισμό του Αγαλά και κατευθυνόμενοι προς τα Δυτικά ακολουθούμε τη σήμανση προς τα πέτρινα πηγάδια Ανδρωνίου. Ο δρόμος στο πρώτο μέρος της διαδρομής είναι άσφαλτος με ομαλή κατηφορική κλίση. Στην αρχή

της διαδρομής, ο επισκέπτης μπορεί να δει δεξιά το Σπήλαιο του Δαμιανού.



Φτάνοντας στην περιοχή που βρίσκονται τα 12 πηγάδια, τα οποία ορίζονται χωρικά από πέτρινο τοίχιο. Τα πηγάδια βρίσκονται στο μέσο ενός εύφορου κάμπου με απελώνες και αιωνόβιους ελαιώνες. Η γονιμότητα του

εδάφους οφείλεται στα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά και το γόνιμο έδαφος που μεταφέρεται στην κοιλάδα λόγω των βροχοπτώσεων και της διάβρωσης από τα βουνά που την περικλείουν.

Τα πηγάδια Ανδρωνίου αποτελούσαν τους βασικούς ταμιευτήρες νερού στην ορεινή Ζάκυνθο εδώ και πολλά χρόνια και η χρήση τους και η χρησιμότητά τους συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Είναι άμεσα συνδεδεμένα με τις δραστηριότητες της περιοχής.



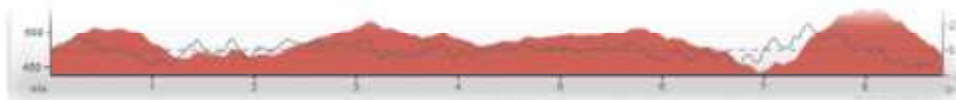
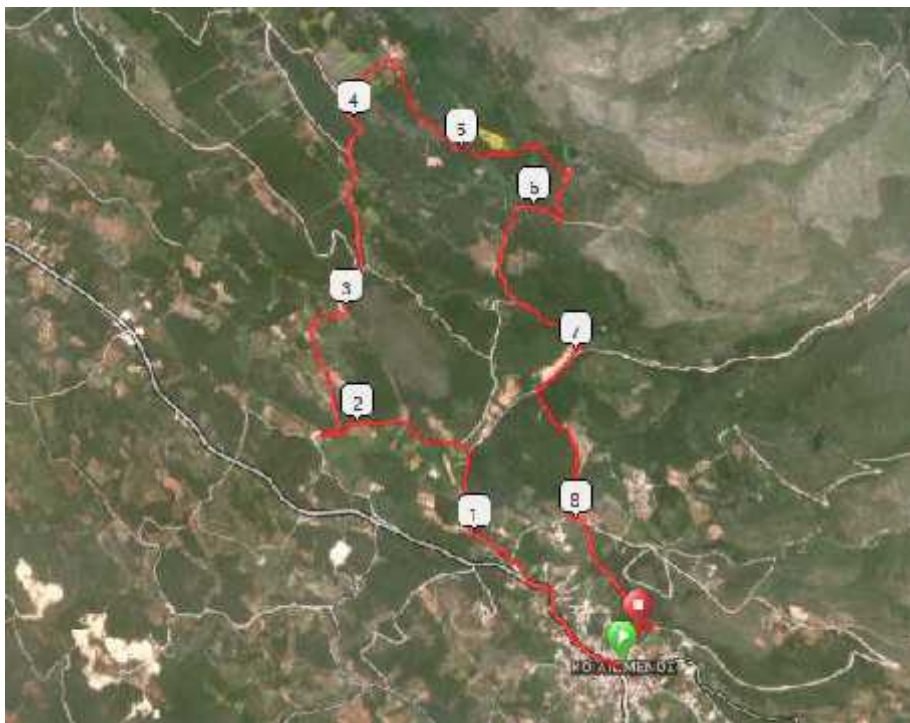
Η λειτουργία των πέτρινων πηγαδιών σχετίζεται με την εδαφολογική σύσταση του εδάφους και το μεγάλο ύψος βροχόπτωσης στο νησί. Κατά τους χειμερινούς μήνες ο χώρος που βρίσκονται τα πηγάδια πλημμυρίζει και αποτελεί ιδιαίτερο αξιοθέατο. Τα πηγάδια αποτελούν

σημαντικό σημείο αναφοράς της πολιτιστικής κληρονομιάς και συνδέεται άμεσα με τον πολιτισμό και την κουλτούρα των κατοίκων της ορεινής ζώνης του νησιού.

Πίσω από τα πηγάδια δεσπόζουν οι τεράστιοι κορμοί, σαν γλυπτά, από τους αιωνόβιους ελαιώνες και ο επισκέπτης ακολουθεί το μικρό μονοπάτι μέσα από τις καλλιέργειες στον κάμπο και επιστρέφει στο χωριό.



ζ. Κοιλωμένος-Στρατία-Υπεράγαθος



	*	**	***	****	*****	
Ομορφιά διαδρομής					√	
Βλάστηση				√		
Δυσκολία		√				
Διάσχιση						-
Κυκλική						√
Κλίση						14,7%
Υψομετρική διαφορά						237 m
Προσβασιμότητα				√		
Μήκος						8,37 Km

Το Κοιλιωμένο είναι ένα από 44 πανέμορφα ορεινά χωριά της Ζακύνθου, με το ξεχωριστό καμπαναριό και την εκκλησία του Αγίου Νικολάου στην πλατεία. Ένας οικότουριστικός προορισμός, ο οποίος προσφέρει πλούσιες εμπειρίες στον επισκέπτη, τόσο σε σχέση με τον φυσικό, όσο και με τον πολιτιστικό πλούτο που διαθέτει. Το χωριό βρίσκεται σε απόσταση μόλις είκοσι χιλιομέτρων από την πόλη της Ζακύνθου και δίνει τη δυνατότητα διαμονής σε ένα δροσερότερο κλίμα κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού και απόλαυσης των τοπικών ζακυνθινών γεύσεων.



Κοντά στο Κοιλιωμένο βρίσκεται η ιστορική μονή Υπεραγάθου, του Σινά, με το μοναδικό πουρναρόδασος και την πλούσια βιοποικιλότητα. Ο επισκέπτης από το Κοιλιωμένο μπορεί να απολαύσει τη διαδρομή ως πεζοπόρος, με ποδήλατο, ή με άλογο, με συνοδεία ξεναγού τοπικής

οικότουριστικής φάρμας. Διασχίζει τη Στρατία με τους υπέροχους αμπελώνες και τα παραδοσιακά πέτρινα πηγάδια, ενώ ταυτόχρονα απολαμβάνει το υπέροχο ημιορεινό μεσογειακό τοπίο με την πλούσια βλάστηση. Δυστυχώς οι τελευταίες καταστροφικές πυρκαγιές του 2012 δημιουργούν ένα αίσθημα θλίψης, όχι μόνο στον επισκέπτη, αλλά και στην τοπική κοινωνία, η οποία δραστηριοποιείται με υπευθυνότητα προς την



κατεύθυνση της πρόληψης παρόμοιων φυσικών καταστροφών. Η φύση της Ζακύνθου μπορεί να αποκαταστήσει σιγά – σιγά την καταστροφή, εάν βέβαια έχει σύμμαχο και προστάτη τον άνθρωπο.

Στη μονή υπάρχουν σήμερα δύο καλόγριες και εργαζόμενοι, οι οποίοι καλλιεργούν την εύφορη κοιλάδα και διαφυλάσσουν και διαιωνίζουν την ιστορία και τον πολιτιστική μας κληρονομιά. Μετά την Υπεράγαθο, μια ήπια

διαδρομή τεσσάρων περίπου χιλιομέτρων, ο επισκέπτης μπορεί ή να επιστρέψει στο Κοιλιωμένο ακολουθώντας μια διαφορετική διαδρομή, με υπέροχη θέα προς τον κάμπο της Ζακύνθου και τη θάλασσα του Ιονίου, η να συνεχίσει προς το χωριό Λούχα, ένα άλλο υπέροχο παραδοσιακό χωριό του νησιού, για νέες εμπειρίες. Όλη η

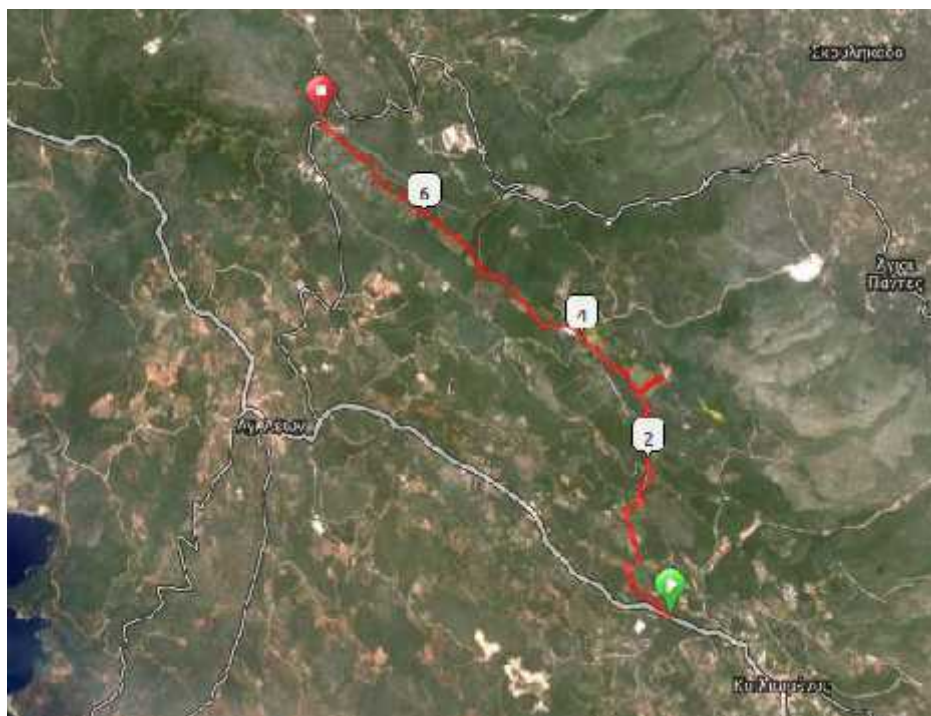
διαδρομή έχει σημαντική βοτανική και πολιτιστική αξία. Ο επισκέπτης γνωρίζει την πλούσια βιοποικιλότητα της Ζακύνθου, τη χλωρίδα και την πανίδα του νησιού. Ιδιαίτερα την άνοιξη η διαδρομή προσφέρει αξέχαστες εμπειρίες στους λάτρεις της φύσης.

Πριν φύγει από το Κοιλιωμένο, ο επισκέπτης μπορεί να γευθεί και να προμηθευτεί τοπικά παραδοσιακά προϊόντα από τον τοπικό συνεταιρισμό του χωριού. Επίσης τα πλεκτά και υφαντά αποτελούν και στο κοιλιωμένο παραδοσιακή δραστηριότητα, όπως και σε άλλες ορεινές περιοχές, όπως η Αναφωνήτρια και οι Βολίμες. Η συνολική διαδρομή Κοιλιωμένο – Στρατία – Υπεράγαθος – Κοιλιωμένο είναι περίπου οκτώ χιλιόμετρα και χαρακτηρίζεται μέτριας δυσκολίας, κυρίως κατά την επιστροφή στο Κοιλιωμένο από μονοπάτι στο βουνό του Βραχιώνα.





η. Υπεράγαθος-Λούχα



	*	**	***	****	*****	
Ομορφιά διαδρομής				✓		
Βλάστηση				✓		
Δυσκολία			✓			
Διάσχιση						✓
Κυκλική						-
Κλίση						7,2%
Υψομετρική διαφορά						145 m
Προσβασιμότητα				✓		
Μήκος						7,3 Km

Στους πρόποδες του βουνού, υπάρχει το μοναστήρι της Υπεραγάθου του Σινά και μπροστά του απλώνεται η γόνιμη λεκάνη, η οποία συγκεντρώνει και κρατεί το γόνιμο έδαφος, από τη διάβρωση των γειτονικών βουνών. Από την Ιερά Μονή Υπεραγάθου προς τη Λούχα η απόσταση είναι περίπου 3 χιλιόμετρα. Η διαδρομή συνδυάζει έναν χώρο θρησκευτικής κατάνυξης αλλά και ιδιαίτερης οικολογικής αξίας. Το μοναδικό αυτό δάσος, πουρναρόδασος, στη Ζάκυνθο είναι αποτέλεσμα της προστασίας του



από τη μονή. Ιδιαίτερη αξία για τη φυσική και πολιτιστική κληρονομιά μας έχει το βουνό της Υπεραγαθιώτισσας, ανάμεσα στα δύο πανέμορφα χωριά, τον Κοιλιωμένο και τη Λούχα. Η οικολογική του αξία είναι πολύ μεγάλη και μπορεί να θεωρηθεί μνημείο της φύσης. Ο Λουδοβίκος Σαλβατόρ αναφέρει στο βιβλίο του

«Εκπληκτικές Περιηγήσεις στη Ζάκυνθο, 1900) το δάσος της Υπεραγάθου, εκφράζοντας την ομορφιά του και την επιθυμία του να ήταν και τα άλλα βουνά της Ζακύνθου το ίδιο δασωμένα. «Πόσο ωραίοι θα παρουσιάζονταν οι λόφοι της Ζακύνθου αν ήταν δασωμένοι όπως αυτός!».

Το μοναστήρι είναι περιποιημένο από τις δύο καλόγριες που μονάζουν σ'αυτό και φιλόξενο στους επισκέπτες.



Στη διαδρομή ο επισκέπτης συναντά και ένα μεγάλης έκτασης πευκοδάσος (δυστυχώς στις τελευταίες πυρκαγιές του καλοκαιριού 2011 μεγάλο μέρος του έχει καεί), όπου

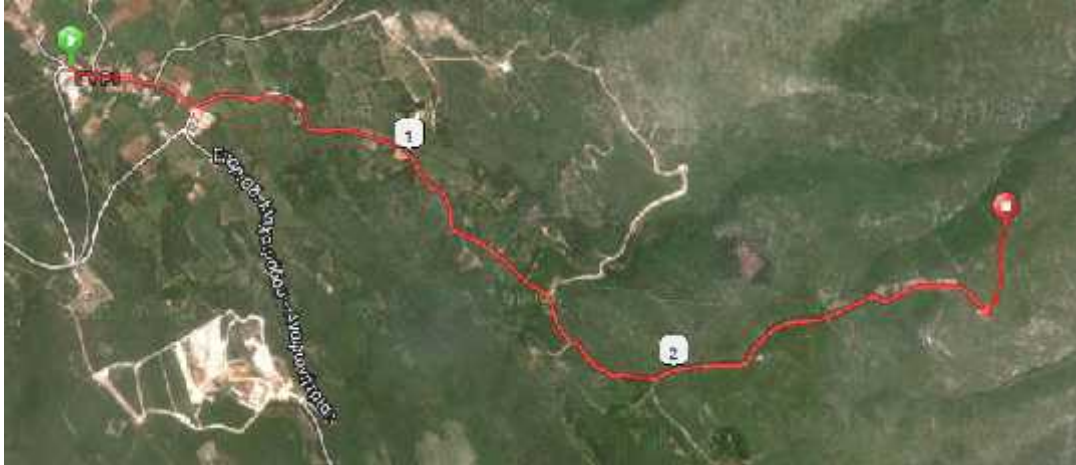
σε συνδυασμό με τη μακία βλάστηση, τους αρωματικούς θάμνους και τα φρύγανα, προσφέρουν εμπειρία αισθήσεων, της όρασης της όσφρησης της αφής. Παράλληλα στο μήκος της διαδρομής ο επισκέπτης συναντά τη Στρατία με τα πηγάδια, τα οποία διδάσκουν την αειφόρο διαχείριση των φυσικών πόρων, την ιστορία του τόπου αλλά και τη σύνδεση των τοπικών κοινωνιών με τις την καθημερινότητα αλλά και τις δραστηριότητες της περιοχής . Εδώ συναντά ο επισκέπτης και τους εκπληκτικούς αμπελώνες και εάν είναι τυχερός μπορεί να γευθεί τις ξεχωριστές ποικιλίες σταφυλιών ή το ιδιαίτερο κρασί που παράγεται στα ορεινά της Ζακύνθου από την ποικιλία Αυγουσιάτη. Ο Αυγουσιάτης δίνει κόκκινο κρασί, με στυφή αλλά γεμάτη γεύση, πλούσια αρώματα αλλά και πολλούς αλκοολικούς βαθμούς.

Στη Λούχα επίσης υπάρχει ένα ιδιόκτητο αγροτικό μουσείο, το οποίο φιλοξενεί γεωργικά εργαλεία, και γεωργικά αντικείμενα μεταφέροντας νοητά τον επισκέπτη σε άλλες εποχές και δίνοντας πληροφορίες για τις δραστηριότητες στην περιοχή.

Τόσο στη Λούχα όσο και στο Γύρι ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα διάσπαρτα πέτρινα οικοδομήματα (πετροκάλυβα), τα οποία έχουν τη μορφή θολωτού Μυκηναϊκού Τάφου. Τα πετροκάλυβα χρησίμευαν ως χώροι που χρησιμοποιούνται σε περιόδους συγκομιδής. Επίσης χαρακτηριστικά είναι τα κτίσματα, τα οποία έχουν αυλή, πηγάδια και λιθόστρωτους χώρους γύρω από το κάθε σπίτι και ως συνέχεια των ξύλινων εισόδων, «πορτόνια». Ενδιαφέρον για τον επισκέπτη παρουσιάζουν επίσης τα αρχιτεκτονικά στοιχεία, τα πέτρινα σπίτια, τα πλακόστρωτα, το τριπλό караμιδιένιο βροντάλε, οι ανεμόμυλοι, τα πέτρινα αλώνια και βέβαια τα πέτρινα πηγάδια. Όλα συνδέονται με την ιστορία και τον πολιτισμό της ορεινής Ζακύνθου και γεμίζουν τον επισκέπτη με εμπειρίες που τον συνεπαίρνουν και τον «δένουν» με τον τόπο που επισκέπτεται.

Στη Λούχα υπάρχουν παραδοσιακά μικρά καφενεία και ταβέρνες όπου μπορεί ο επισκέπτης να ταξιδέψει στις γευστικές προτάσεις και στις γαστρονομικές διαδρομές της ζακυνθινής κουζίνας.

Θ. Γύρι-Σπήλαιο Χαγιώτη



	*	**	***	****	*****	
Ομορφιά διαδρομής					√	
Βλάστηση					√	
Δυσκολία				√		
Διάσχιση						√
Κυκλική						-
Κλίση						36%
Υψομετρική διαφορά						191 m
Προσβασιμότητα				√		
Μήκος						3,2 Km

Το χωριό Γύρι είναι ένα από τα πιο παραδοσιακά χωριά της Ζακύνθου. Στο χωριό υπάρχουν πολλά πέτρινα σπιτία, κάποια και διώροφα, με λιθόκτιστες αυλές,

περγουλιές και στοιχεία από εργαστήρια επεξεργασίας της πέτρας. Ιδιαίτερα αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά είναι τα κεφαλοκόλωνα, οι αυλές που φιλοξενούν το σύνολο της κύριας οικίας και των βοηθητικών χώρων, οι εξώστες, οι σκεπαστές είσοδοι, οι πέτρινες σκάλες και γενικότερα η περίτεχνη και δημιουργική χρήση της πέτρας. Στο χωριό υπάρχουν και δύο πέτρινοι μύλοι και πολλά πέτρινα αλώνια με ξερολιθιές και μία πέτρινη στέρνα. Οι δραστηριότητες των κατοίκων ήταν άμεσα συνδεδεμένες με την καλλιέργεια της γης και στην περιοχή οι κάτοικοι δραστηριοποιούνταν στην καλλιέργεια σιτηρών.



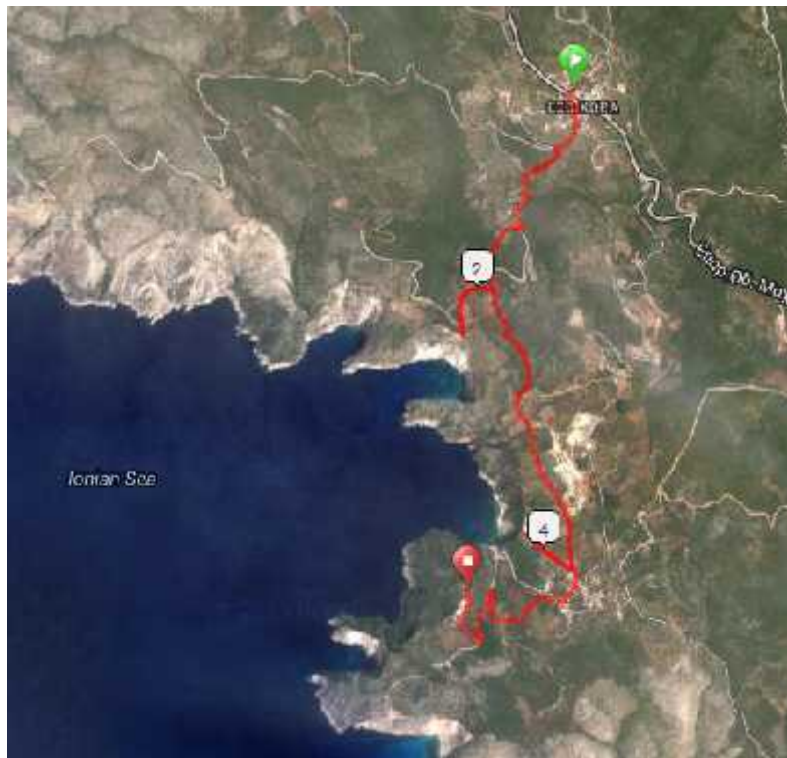
Από Γύρι ο επισκέπτης μπορεί να επισκεφτεί το σπήλαιο Χαγιώτη, μια διαδρομή περίπου 3,5 χιλιομέτρων. Το σπήλαιο βέβαια δεν έχει αξιοποιηθεί και ο επισκέπτης μπορεί να απολαύσει την εμπειρία με μεγάλη προσοχή και με δική του προσωπική ευθύνη, διότι η κατάβαση είναι δύσκολη και χωρίς τις απαραίτητες υποδομές ασφαλείας. Σίγουρα όμως θα αποζημιωθεί ο περιπατητής από την υπέροχη θέα προς τον Κάμπο, την πόλη και το νότιο τμήμα και τα νησάκια Μαραθωνήσι και Πελούζο. Εάν η ατμόσφαιρα είναι καθαρή, μπορεί να δει μακριά στον ορίζοντα και τις Στροφάδες νήσους, τον απομονωμένο οικολογικό θησαυρό του Ιονίου.



Εάν η επίσκεψη γίνει την Άνοιξη, η διαδρομή από Γύρι προς σπήλαιο Χαγιώτη προσφέρει μια καταπληκτική εμπειρία. Δεξιά και αριστερά του χωματόδρομου υπάρχουν πολλά και διαφορετικά είδη ορχιδέων τα οποία συνεπαίρνουν τον επισκέπτη. Εάν στρέψει το βλέμμα του στον ουρανό είναι βέβαιο ότι θα δει αρκετά ζευγάρια από γερακίνες και άλλα πουλιά να τον συντροφεύουν και να του θυμίζουν την ομορφιά και τη σημαντικότητα της φύσης.

Στο Γύρι υπάρχει η δυνατότητα για τον επισκέπτη, μιας στάσης για ένα καφέ ή ένα αναψυκτικό στη δροσιά κάποιας εσωτερικής γραφικής αυλής γεμάτης με λουλούδια και κάτω από την περγουλιά ή την πολύχρωμη μπουκανβίλια.

Ι. Έξωχώρα- Ζήζου-Καρπι



	*	**	***	****	*****	
Ομορφιά διαδρομής					√	
Βλάστηση				√		
Δυσκολία			√			
Διάσχιση						√
Κυκλική						-
Κλίση						18%
Υψομετρική διαφορά						73 m
Προσβασιμότητα				√		
Μήκος						5,5 Km

Σαραντατέσσερα (44) χωριά της ορεινής Ζακύνθου κατάφεραν να διατηρήσουν το παραδοσιακό τους χρώμα με υποδομές με στοιχεία αειφορικής ανάπτυξης και περιμένουν τον ευαισθητοποιημένο επισκέπτη να του γνωρίσουν το φυσικό και πολιτιστικό τους πλούτο.



Αρχίζει από την πλατεία της Εξωχώρας, το χωριό με τον αιωνόβιο πλάτανο στην πλατεία και τους φιλόξενους κατοίκους και οδηγεί στη θέση Ζήζου. Αποτελεί εκπαιδευτικό βοτανικό μονοπάτι, όπου ο περιπατητής έχει την ευκαιρία να δει από κοντά τα μεσογειακά οικοσυστήματα της θερμομεσογειακής βλάστησης,

εναλλασσόμενα με οικοσυστήματα ελαιώνων και αμπελώνων. Στην ευρύτερη περιοχή υπάρχουν πέτρινες καλύβες, αλώνια για το άπλωμα της σταφίδας, λινοί, ξερολιθιές, στέρνες, πέτρινα φιλιατρά.

Η διαδρομή διασταυρώνεται σε πολλά σημεία με αγροτικό χωματόδρομο ο οποίος ξεκινάει λίγο έξω από την Εξωχώρα και οδηγεί στο ίδιο σημείο.



Το μονοπάτι μετά από 1.800 περίπου μέτρα από το χωριό, καταλήγει στη θέση Ζήζου. Εκεί ενώνεται η στεριά με τον ορίζοντα της θάλασσας αφού σχηματίζεται ένα φυσικό μπαλκόνι 240 μέτρα πάνω από τη θάλασσα, απ' όπου η θέα προς το Ιόνιο με τα καταγάλανα νερά του είναι υπέροχη

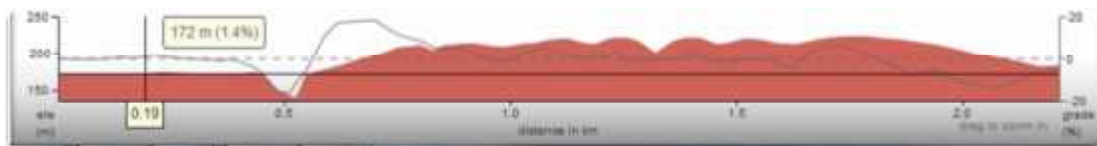
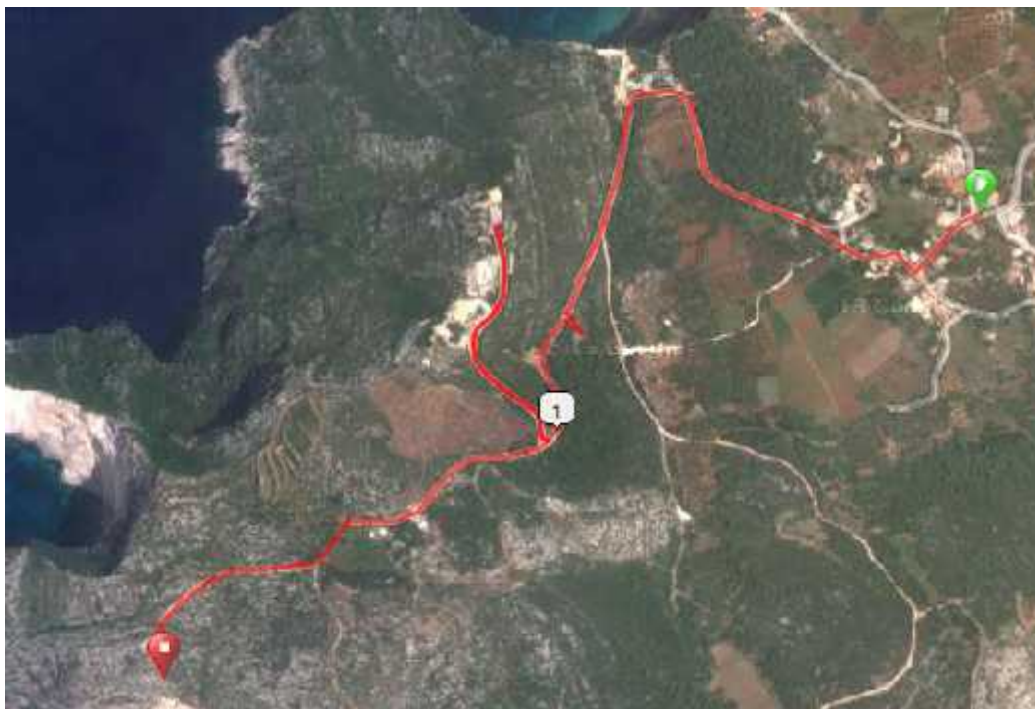
και επιβλητική με τα απόκρημνα βράχια να δεσπόζουν. Ο επισκέπτης πρέπει να είναι ιδιαίτερα προσεκτικός αφού το μονοπάτι χρειάζεται συντήρηση. Η θέα όμως χαράσσεται για πάντα στο μυαλό του.

Προτείνεται η διαδρομή από Εξωχώρα μέχρι Καμπί (3,5 km) να γίνει πρωινές ή απογευματινές ώρες, διότι, ιδιαίτερα την καλοκαιρινή περίοδο, η υγρασία και η υψηλή θερμοκρασία δυσκολεύουν τον περιπατητή.

Στην Εξωχώρα υπάρχουν πολλά αναψυκτήρια και μικρές παραδοσιακές ταβέρνες όπου δίνουν στον επισκέπτη τη δυνατότητα να ξεκουραστεί και να δοκιμάσει τα τοπικά προϊόντα. Στο χωριό υπάρχουν και μικρά μαγαζιά με παραδοσιακά προϊόντα.



κ. Καμπι-Μυκηναϊκοί Τάφοι-Σταυρός-Θέση Θέας



	*	**	***	****	*****	
Ομορφιά διαδρομής				✓		
Βλάστηση			✓			
Δυσκολία			✓			
Διάσχιση						✓
Κυκλική						-
Κλίση						18,3%
Υψομετρική διαφορά						93 m
Προσβασιμότητα				✓		
Μήκος						2,2 Km

Ο επισκέπτης μπορεί να ξεκινήσει από το γραφικό χωριό Καμπί, με την εκκλησία του Αγίου Νικολάου με το μοναδικά περίτεχνο τέμπλο. Η διαδρομή συνεχίζει μέσα σε πλούσια και σπάνια μεσογειακή χλωρίδα με ιδιαίτερα γεωμορφολογικά φαινόμενα τα οποία δημιούργησε η κρυμμένη στα έγκατα της γης δύναμη της φύσης. Ο παραδοσιακός οικισμός, οι αγροτικές δραστηριότητες αλλά και τα μεσογειακά οικοσυστήματα συνυπάρχουν. Φτάνοντας στο σημείο θέας της διαδρομής, τα συναισθήματα είναι πράγματι πρωτόγνωρα. Άγρια ομορφιά, δέος μπροστά στη δύναμη της φύσης.

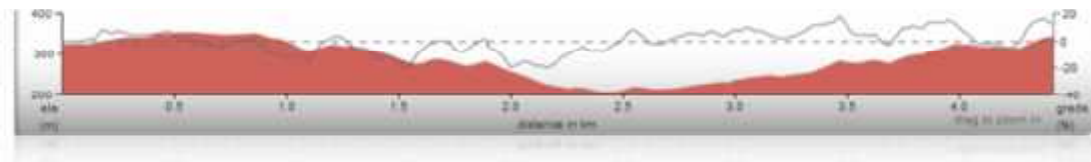


Το Μυκηναϊκό νεκροταφείο, το οποίο μαζί με άλλα ευρήματα της Μυκηναϊκής εποχής, θυμίζει στον επισκέπτη την ιστορία του νησιού κατά τους Προϊστορικούς χρόνους βρίσκεται στο αριστερό χέρι ανηφορίζοντας προς το Σταυρό. Το τελευταίο σημείο της διαδρομής είναι ο Σταυρός, που δεσπόζει από ψηλά υπενθυμίζοντας τη δύναμη της

φύσης αλλά και το πόσο αδύναμος είναι ο άνθρωπος. Στην περιοχή ο επισκέπτης μπορεί να απολαύσει ένα μοναδικό ηλιοβασίλεμα. Το Καμπί είναι γνωστό για το μοναδικό του τοπίο, τη φύση αλλά και τις γαστρονομικές παραδοσιακές προτάσεις που προσφέρει στον επισκέπτη.



λ. Μονή Αναφωνήτριας- Κατοικητήριο Παναγίας - Αναφωνήτρια



	*	**	***	****	*****	
Ομορφιά διαδρομής					√	
Βλάστηση				√		
Δυσκολία			√			
Διάσχιση						-
Κυκλική						√
Κλίση						18,3%
Υψομετρική διαφορά						203 m
Προσβασιμότητα				√		
Μήκος						4,4 Km

Το μοναστήρι της Αναφωνήτριας βρίσκεται σε μία κοιλάδα, στη βάση του ομώνυμου γραφικού χωριού, πλαισιωμένο από αμπελώνες και ελαιώνες. Παραδοσιακά χειροτεχνήματα υποδέχονται τον επισκέπτη καθώς και ένας μικρός, άσπρος γάιδαρος που θυμίζει τις παλιές εποχές.

Η είσοδος του Μοναστηριού είναι χαρακτηριστική με μία στρογγυλή στοά στεγασμένη, που φιλοξενεί κτιστούς πάγκους που προσφέρουν φιλόξενη υποδοχή στους επισκέπτες. Επιβλητικά στο τέλος της στοάς υψώνεται ένας τετράγωνος πύργος με πολεμίστρες και διπλό καμπαναριό. Επιμελημένα στις σκάλες του καμπαναριού πολύχρωμα λουλούδια γεμίζουν τον πέτρινο πύργο με χρώματα. Η αυτοφυής κάπαρη σκαρφαλώνει στον πύργο φιλοξενώντας μέλισσες και πολλά άλλα έντομα γεμίζοντας με μελωδικούς ήχους από το βουητό τους την άνοιξη.

Η αυλή παραπέμπει σε άλλες εποχές. Πλακόστρωτο και η εκκλησία συμμετρικά κτισμένη με φόντο το μεσογειακό τοπίο. Πηγάδια, στέρνες, λινοί και το παλιό κτίριο με το σκαλισμένο οικόσημο. Αριστερά το μικρό εκκλησάκι της Αγίας Αναστασίας στην αρχή ενός περιποιημένου κήπου.

Στο μοναστήρι της Αναφωνήτριας ο Άγιος Διονύσιος ως μοναχός συχώρεσε το φονιά του αδερφού του, προσφέροντας του φιλοξενία και σώζοντας τον.

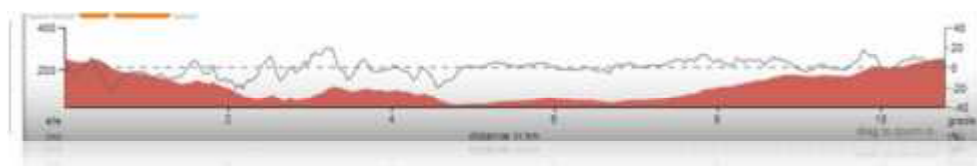
Επίσης θεωρείται σκόπιμο να αναφερθεί ότι στο μοναστήρι βρέθηκε ένα βιβλίο από το 1672, μέσα στο οποίο περιέχεται η ιστορία της εκκλησίας και του Αγίου Διονυσίου.

Ακολουθώντας το δρόμο προς το Πόρτο Βρώμη συναντάμε μία διασταύρωση που οδηγεί στο κατοικητήριο της Αναφωνήτριας. Μία μικρή εκκλησία ξεπροβάλλει μέσα στη θαμνώδη μεσογειακή βλάστηση. Το τοπίο επιβλητικό.

Το πηγάδι, ο ταμειυτήρας, ο κήπος, το μικρό εκκλησάκι αποτελούν παράδειγμα συνύπαρξης της θρησκευτικής κληρονομιάς και της φύσης. Εκεί φιλοξενήθηκε η ασημένια εικόνα της Παναγίας που βρέθηκε στη θάλασσα. Αρχικά υπήρχε η σπηλιά με την εικόνα και στη συνέχεια χτίστηκε το μικρό εκκλησάκι. Η παράδοση αναφέρει ότι ενώ η εικόνα μεταφέρθηκε στο μοναστήρι Αναφωνήτριας η εικόνα εμφανιζόταν πάλι στη σπηλιά.

Ο επισκέπτης ακολουθώντας το χωματόδρομο μπορεί να απολαύσει τη θέα με τη μακία και φρυγανώδη βλάστηση, με τις μυρωδιές των αρωματικών φυτών και τη θέα προς το Ιόνιο. Το μονοπάτι καταλήγει στο Μοναστήρι της Αναφωνήτριας.

μ. Άνω Βολίμες- Φάρος Σχιναρίου



	*	**	***	****	*****	
Ομορφιά διαδρομής				√		
Βλάστηση			√			
Δυσκολία			√			
Διάσχιση						-
Κυκλική						√
Κλίση						19,7%
Υψομετρική διαφορά						3,85 m
Προσβασιμότητα				√		
Μήκος						10,8 Km

Οι Άνω Βολίμες με τους τρεις ενωμένους παραδοσιακούς οικισμούς και τα παραδοσιακά πετρόκτιστα σπίτια, αποτελούν έναν από τους σημαντικότερους προορισμούς κάθε επισκέπτη της ορεινής περιοχής της Ζακύνθου, στον οποίο δίνεται η δυνατότητα να γνωρίσει το φυσικό και πολιτιστικό πλούτο καθώς και τα



παραδοσιακά προϊόντα, τα οποία οι ίδιοι οι κάτοικοι παρασκευάζουν, με αγνά υλικά από τον τόπο τους, ενώ η περιοχή είναι γνωστή και για τα κεντητά χειροτεχνήματα των γυναικών.

Οι παραδοσιακοί οικισμοί δένουν αρμονικά με το καταπράσινο από πεύκα και

θάμνους φυσικό περιβάλλον.

Η διαδρομή ξεκινάει από τις Άνω Βολίμες. Στην είσοδο του χωριού βρίσκεται, από τα τέλη περίπου του 18^{ου} αιώνα, ο αναπαλαιωμένος Ανεμόμυλος των Φραγκογιαννέων,, ενώ σε απόσταση τριών (3) περίπου χιλιομέτρων από το χωριό, βρίσκεται η Μονή του Αγίου Γεωργίου των Κρημνών, με ιστορία πέντε (5) αιώνων. Η πτέρυγα με τα παλιά κελιά, ο παράξενος πύργος, η στέρνα, το μικρό καθολικό, όλα αναδύουν ένα ξεχωριστό μεγαλείο, το οποίο αγγίζει τον επισκέπτη.

Κατηφορίζοντας από τις Βολίμες προς τον πέτρινο Φάρο, σε έξι (6) περίπου χιλιόμετρα, ο επισκέπτης αφήνει την ασφαλτο και συναντά στα αριστερά του το μονοπάτι. Πρόκειται για ένα «εκπαιδευτικό βοτανικό μονοπάτι», όπου ο επισκέπτης έχει την ευκαιρία να γνωρίσει όλα τα αντιπροσωπευτικά είδη της θερμομεσογειακής βλάστησης και παράλληλα να απολαύσει την υπέροχη θέα προς το Ιόνιο πέλαγος

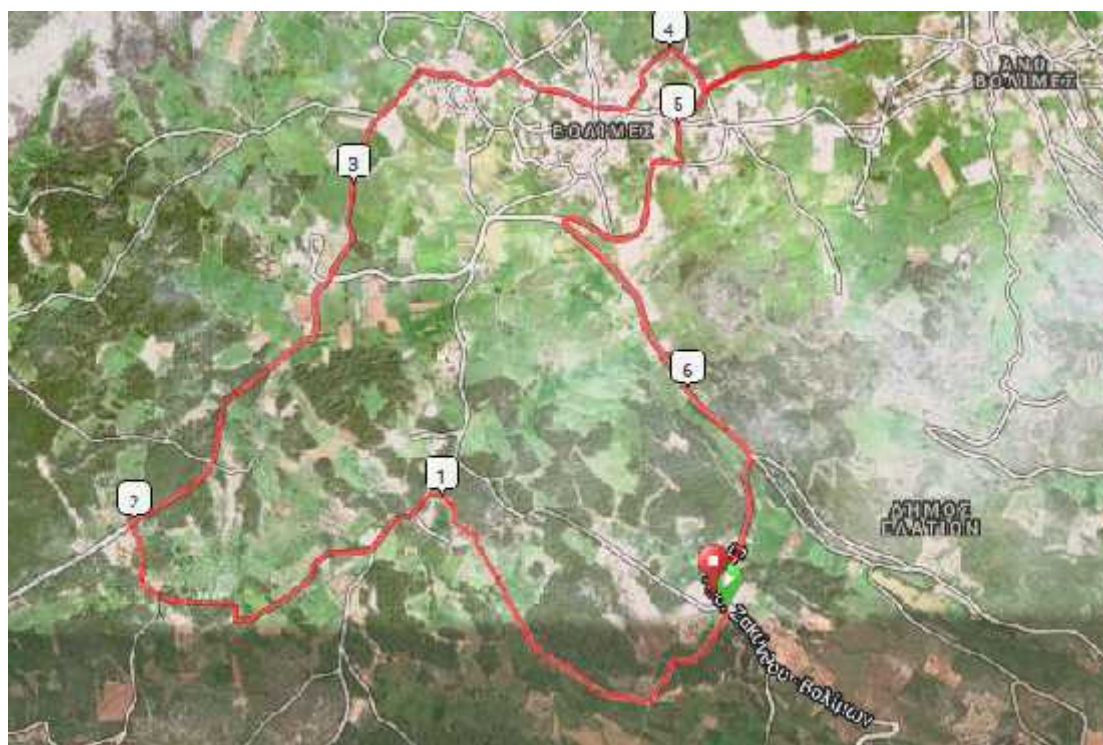
Ο κέδρος, το φυλλίκι, το πουρνάρι, η κουμαριά, ο ασπάλαθος, η λαδανιά και πολλά άλλα είδη κυριαρχούν σε όλη τη διαδρομή. Πλούσια η βλάστηση με αείφυλλους και φυλλοβόλους θάμνους. Σε πολλά σημεία είναι εμφανής η προσπάθεια της φύσης να

επουλώσει τις «πληγές» που προκαλεί ο άνθρωπος με τις αλόγιστες παρεμβάσεις του (πυρκαγιές, εκχερσώσεις, παράνομη οικοδόμηση).

Φτάνοντας στο Φάρο η συνύπαρξη ανθρώπου και φύσης είναι χαρακτηριστική. Τα αρώματα από τη βλάστηση που έχουν προηγηθεί στη διαδρομή, η ανθρώπινη παρουσία και η σημασία της λόγω Φάρου αλλά το απέραντο γαλάζιο ολοκληρώνουν τη σύνδεση χερσαίου, θαλάσσιου χώρου αλλά και ανθρώπου. Από το Φάρο φαίνεται η Κεφαλλονιά με τον επιβλητικό Αίνο, το ψηλότερο βουνό στα Επτάνησα.



ν. Ποδηλατόδρομος Ορθονιές –Βολίμες-Άνω Βολίμαι



	*	**	***	****	*****	
Ομορφιά διαδρομής				✓		
Βλάστηση				✓		
Δυσκολία		✓				
Διάσχιση						-
Κυκλική						✓
Κλίση						13,7%
Υψομετρική διαφορά						160 m
Προσβασιμότητα				✓		
Μήκος						6,6 Km

Στο παραδοσιακό χωριό Ορθονιές , με τα πέτρινα σπίτια , το πλακόστρωτο τη μικρή εκκλησία και το φιλόξενο προαύλιό της ο επισκέπτης μπορεί να δει τους αιωνόβιους ελαιώνες και να απολαύσει τη μοναδική βιοποικιλότητα. Η παρατήρηση πολλών ειδών ορνιθοπανίδας είναι εύκολη και ο παρατηρητής θα αποζημιωθεί.

Σε μικρή απόσταση βρίσκεται και το Μοναστήρι της Σπηλιώτισσας, ονομαστό και για το πανηγύρι του. Μέσα στη μικρή καταπράσινη κοιλάδα με την εκκλησία, τις αιωνόβιες ελιές, το πέτρινο μικρό εκκλησάκι και τα πολλά και διαφορετικά είδη φυτών και τη μοναδική θέα προς τη θάλασσα ο επισκέπτης μπορεί να αποδράσει σε άλλες εποχές και να απολαύσει ήχους, χρώματα και αρώματα της ζακυνθινής υπαίθρου.

Για την προτεινόμενη διαδρομή ο επισκέπτης περνώντας τις Ορθονιές και με κατεύθυνση προς τις Βολίμες θα συναντήσει την αρχή του ποδηλατόδρομου. Στην αρχή του ένα μικρό χαρακτηριστικό κτίσμα, μία συκιά και μία καρυδιά οριοθετούν μια μεσογειακή πρόσκληση απόδρασης. Στη διαδρομή ο επισκέπτης διασχίζει ένα πυκνό δάσος πεύκων. Τα ψηλά δένδρα, τα αρωματικά φυτά, η μακία βλάστηση «φωτογραφίζουν» χαρακτηριστικά μεσογειακά οικοσυστήματα.



Σο τέλος του δάσους ξεκινά το αγροτικό τοπίο με ιδιαίτερα έντονη την παρουσία κτηνοτροφικών δραστηριοτήτων. Οι ήχοι από τα κοπάδια των αιγοπροβάτων και τα μελίσσια αναδεικνύουν τη σημασία της γεωργίας για τη ζακυνθινή οικονομία. Τα

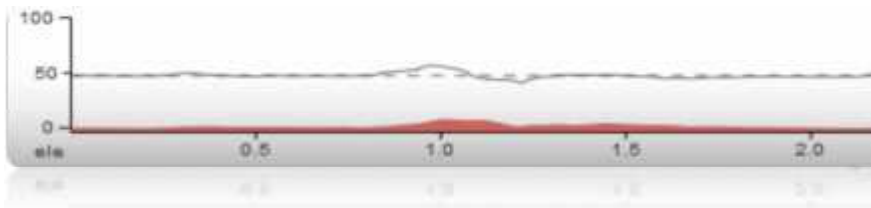
κοπάδια της περιοχής έχουν πρόβατα της φυλής Ζακύνθου, φυλή χαρακτηρισμένη ως σπάνια φυλή ζώων βάσει της ελληνικής νομοθεσίας. Τα χαρακτηριστικά τους είναι ότι είναι μεγάλοςωμα, μακρούρα και με ιδιαίτερο σωματότυπο. Το μέλι της Ζακύνθου θεωρείται ένα από τα καλύτερα στην Ελλάδα λόγω της δυνατότητας μετακίνησης των μελισσιών σε περιοχές με διαφορετική και πλούσια βιοποικιλότητα.

Στο τέλος του α' μέρους του ποδηλατόδρομου πέτρινες κατασκευές δίνουν τη δυνατότητα για στάση και ξεκούραση. Ο επισκέπτης συνεχίζει τη διαδρομή και κατευθύνεται προς τους οικισμούς Βολίμες και άνω Βολίμες. Τα παραδοσιακά σπίτια, η έντονη δραστηριότητα στον κλάδο της χειροτεχνίας (κεντήματα, πλεκτά, χειροτεχνήματα) , τα παραδοσιακά προϊόντα , οι δύο πέτρινοι μύλοι και οι θέσεις θέας

του τοπίου με τα τις εναλλαγές πεύκων, κυπαρισσιών, αγροτικών δραστηριοτήτων είναι εντυπωσιακά.



Ξ. ΑΜΕΑ-Λίμνη Κερίου



	*	**	***	****	*****	
Ομορφιά διαδρομής				√		
Βλάστηση				√		
Δυσκολία	√					
Διάσχιση						-
Κυκλική						√
Κλίση						3,4%
Υψομετρική διαφορά						1 m
Προσβασιμότητα					√	
Μήκος						2,13 Km

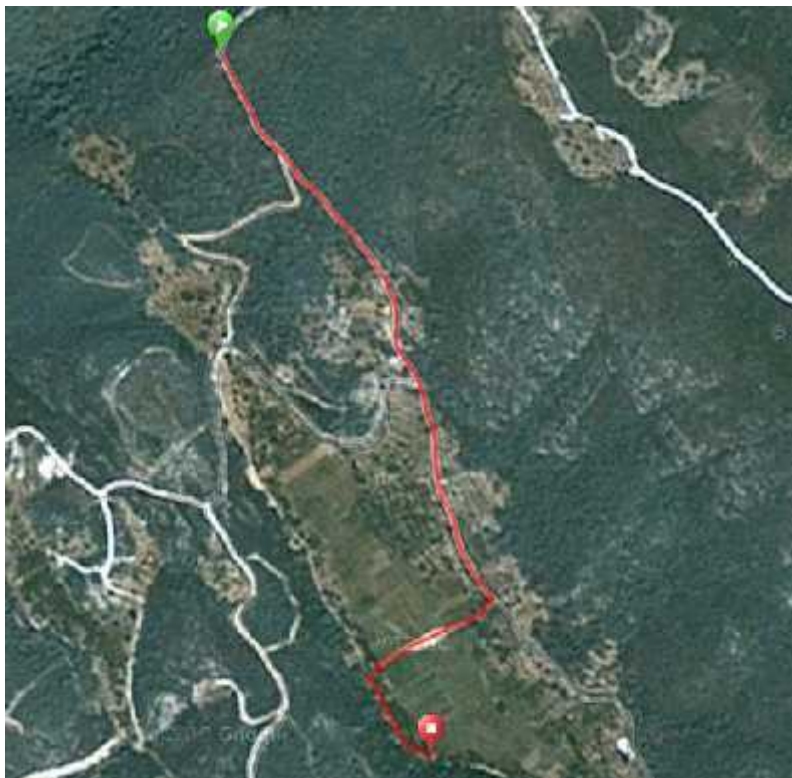
Η διαδρομή Λίμνη Κερίου περιλαμβάνει μία κυκλική διαδρομή σε ασφαλτοπεριφερειακά της Λίμνης. Το μήκος της είναι 2,13 Km και έχει 3,4% κλίση.

Στη διαδρομή αυτή ο επισκέπτης μπορεί να ενημερωθεί είτε από το ειδικό οπτικοακουστικό υλικό είτε από την περιγραφή της διαδρομής όπως αναφέρεται στη διαδρομή (α) της παρούσας μελέτης.

- Στη διαδρομή μπορεί να συμμετέχουν άτομα όλων των ηλικιών .
- Θεωρείται ιδανική για περιβαλλοντική εκπαίδευση.
- Θεωρείται απαραίτητη η οριοθέτηση της διαδρομής για την ασφάλεια των συμμετεχόντων
- Περίοδοι επίσκεψης: Φθινόπωρο, Χειμώνας, Άνοιξη, Καλοκαίρι

Κλίμακα εμπειρίας	0-5	5-10
Ακοή		✓
Όραση		✓
Αφή		✓
Όσφρηση		✓
Γεύση	✓	

ο. ΑΜΕΑ- πηγάδια Ανδρωνίου



	*	**	***	****	*****	
Ομορφιά διαδρομής				√		
Βλάστηση				√		
Δυσκολία	√					
Διάσχιση						√
Κυκλική						-
Κλίση						10,3%
Υψομετρική διαφορά						26 m
Προσβασιμότητα					√	
Μήκος						1,1 Km

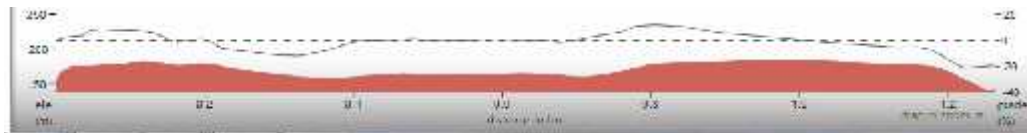
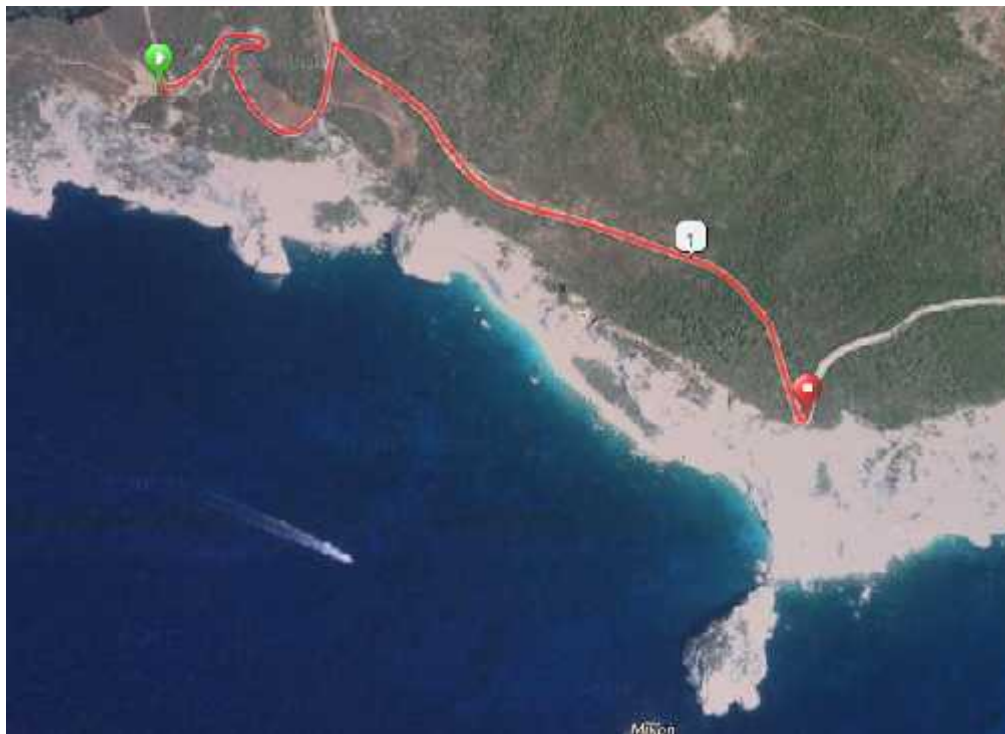
Η διαδρομή περιλαμβάνει μία διαδρομή διάσχισης, σε ασφαλτο και ομαλό εύκολης πρόσβασης χωματόδρομο, μήκους 1,1 km. Η κλίση είναι ομαλή με μέγιστη τιμή 10,6 % και υψομετρική διαφορά 26 m. Στη διαδρομή αυτή ο επισκέπτης μπορεί να ενημερωθεί είτε από το ειδικό οπτικό ακουστικό υλικό είτε από την περιγραφή όπως αναφέρεται στη διαδρομή (στ) της παρούσας μελέτης.

- Στη διαδρομή μπορεί να συμμετέχουν άτομα όλων των ηλικιών.
- Θεωρείται ιδανική για περιβαλλοντική εκπαίδευση.
- Περίοδοι επίσκεψης: Φθινόπωρο, Άνοιξη, Καλοκαίρι

Κλίμακα εμπειρίας	0-5	5-10
Ακοή		✓
Όραση		✓
Αφή		✓
Όσφρηση	✓	
Γεύση	✓	



π. ΑΜΕΑ-Φάρος Κερίου-Μυζήθρες θέση θέας



	*	**	***	****	*****	
Ομορφιά διαδρομής					✓	
Βλάστηση					✓	
Δυσκολία		✓				
Διάσχιση						✓
Κυκλική						-
Κλίση						12%
Υψομετρική διαφορά						40 m
Προσβασιμότητα					✓	
Μήκος						1,3 Km

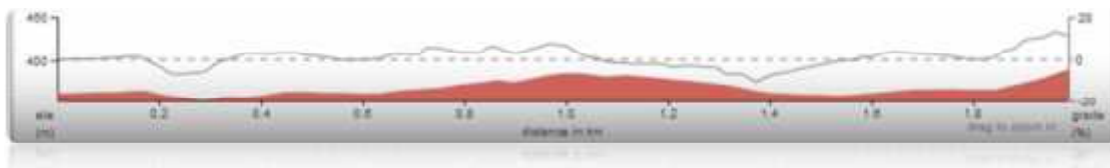
Η διαδρομή είναι διαδρομή διάσχισης μήκους 1,3 Km, σε ομαλό εύκολης πρόσβασης χωματόδρομο. Η μέγιστη κλίση είναι 12% και η μέγιστη υψομετρική διαφορά 40m. Στη διαδρομή αυτή μπορεί ο επισκέπτης να ενημερωθεί είτε από το ειδικό οπτικοακουστικό υλικό είτε από την περιγραφή όπως αναφέρεται στη διαδρομή (β) της παρούσας μελέτης.

- Στη διαδρομή μπορεί να συμμετάσχουν άτομα όλων των ηλικιών .
- Θεωρείται ιδανική για περιβαλλοντική εκπαίδευση.
- Θεωρείται απαραίτητη η σήμανση & ανάδειξη της βιοποικιλότητας ανά 100 m.
- Επίσης είναι αναγκαία η οριοθέτηση του μονοπατιού για ασφάλεια στην περιοχή της θέσης θέας προς τις Μυζήθρες.
- Περίοδοι επίσκεψης: Φθινόπωρο, Άνοιξη, Καλοκαίρι

Κλίμακα εμπειρίας	0-5	5-10
Ακοή		✓
Όραση		✓
Αφή		✓
Όσφρηση		✓
Γεύση		✓



ρ. ΑΜΕΑ Ορθονιές ποδηλατόδρομος



	*	**	***	****	*****	
Ομορφιά διαδρομής				✓		
Βλάστηση				✓		
Δυσκολία	✓					
Διάσχιση						✓
Κυκλική						-
Κλίση						13,3%
Υψομετρική διαφορά						59 m
Προσβασιμότητα					✓	
Μήκος						2 Km

Η διαδρομή Ορθονιές ποδηλατόδρομος περιλαμβάνει μία διαδρομή διάσχισης σε άσφαλτο. Το μήκος της είναι 2 Km και έχει 13,3% κλίση και υψομετρική διαφορά 59 m.

Στη διαδρομή αυτή ο επισκέπτης μπορεί να ενημερωθεί είτε από το ειδικό οπτικοακουστικό υλικό είτε από την περιγραφή της διαδρομής όπως αναφέρεται στη διαδρομή (v) της παρούσας μελέτης.

- Στη διαδρομή μπορεί να συμμετέχουν άτομα όλων των ηλικιών .
- Θεωρείται ιδανική για περιβαλλοντική εκπαίδευση
- Περίοδοι επίσκεψης: Φθινόπωρο, Χειμώνας, Άνοιξη, Καλοκαίρι

Κλίμακα εμπειρίας	0-5	5-10
Ακοή		✓
Όραση		✓
Αφή		✓
Όσφρηση		✓
Γεύση	✓	



Β) ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΑ - ΠΟΛΟΙ

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΟΡΕΙΝΗΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ

<p>ΑΓΙΑ ΜΑΥΡΑ ΜΑΧΑΙΡΑΔΟΥ</p>	<p>Η εκκλησία της Αγίας Μαύρας στο χωριό Μαχαιράδο παρουσιάζει ενδιαφέρον σε πολλούς τομείς της. Μπορεί εξωτερικά να μην φέρει σπουδαία στολίδια, και ο ρυθμός που είναι χτισμένη να είναι ο συνηθισμένος της απλής Βασιλικής αλλά το πυργοειδές Βενετσιάνικο Καμπαναριό της αρκεί για να της δώσει την επιβλητικότητα που της αξίζει. Λόγω του ύψους και της θέσης του, ο ήχος που παράγουν οι καμπάνες του μεταφέρεται σε μία πολύ μεγάλη απόσταση. Στο εσωτερικό της Αγίας Μαύρας φυλάσσεται η θαυματουργή εικόνα της, στολισμένη από αμέτρητα αφιερώματα - στολίδια πιστών. Σύμφωνα με την παράδοση η θαυματουργή εικόνα της Αγίας Μαύρας βρέθηκε από ένα βοσκό κρεμασμένη σε ένα δέντρο. Ο βοσκός την μετέφερε κάθε πρωί στο χωριό του αλλά κάθε βράδυ η εικόνα επέστρεφε στον αρχικό της τόπο. Σε εκείνη την τοποθεσία χτίστηκε αργότερα και η εκκλησία που την φιλοξενεί. Το χρυσόγλυπτο τέμπλο και οι τοιχογραφίες σπουδαιών ζωγράφων (Πελεκάση, Λάτση κ.α.) που την στολίζουν εντυπωσιακά, αποτελούν ακόμα ένα πόλο έλξης για πολλούς ντόπιους αλλά και ξένους επισκέπτες που την επισκέπτονται καθημερινά για να την θαυμάσουν και να την τιμήσουν. Η εκκλησία γιορτάζει κάθε χρόνο στις 3 Μαΐου και το πανηγύρι της είναι τόσο πλούσιο, που μόνο το πανηγύρι του Αγ. Διονυσίου μπορεί να το συναγωνιστεί. Την ημέρα της γιορτής της, γίνεται ολονυκτία και όλο το χωριό βρίσκεται στο πόδι.</p>
<p>ΑΓΙΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ ΒΟΛΙΜΩΝ</p>	<p>Η Μονή του Αγ. Ανδρέα στην περιοχή των Βολιμών. Οι εξαιρετικές τοιχογραφίες του καθολικού βρίσκονται στο Βυζαντινό Μουσείο Ζακύνθου.</p>
<p>ΑΓΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΩΝ ΚΡΗΜΝΩΝ</p>	<p>Η Μονή χτισμένη πάνω στην απόκρημνη ακτή, βρίσκεται στα Βορειοδυτικά του νησιού στην περιοχή των Κρημνών (Γκρεμνά), κοντά στο περίφημο "Ναυάγιο". Το τοπίο είναι πολύ επιβλητικό.</p>

	<p>Το Μοναστήρι ιδρύθηκε το 1535 από τον ιερομόναχο Μακάριο και Μοναχό Βαρλαάμ Μπελέτη. Εδώ ασκήτευαν επιφανείς εκκλησιαστικοί άνδρες, όπως ο Ιερομόναχος Γεράσιμος Νοταράς (μετέπειτα Άγιος Γεράσιμος, προστάτης Κεφαλληνίας) και ο Ζακυνθινός Θεολόγος και Δάσκαλος του γένους Μοναχός Παχώμιος Ρουσάνος. Ο πύργος της Μονής χτίστηκε το 1561 για την άμυνα των Μοναχών από τους πειρατές. Σπουδαία υπήρξε η βιβλιοθήκη της Μονής. Δυστυχώς, οι χειρόγραφοι κώδικες του Ρουσάνου φυγαδεύτηκαν στην Μαρκιανή Βιβλιοθήκη της Βενετίας.</p>
<p>ΜΟΝΗ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ</p>	<p>Μεταβυζαντινή μονή κλειστού σχήματος με καθολικό στο κέντρο ενός περιβόλου από κτίσματα και ψηλό μαντρότοιχο που περιλαμβάνει δύο δευτερεύουσες εισόδους. Η κύρια είσοδος συνδυάζεται με κωδωνοστάσιο. Στο συγκρότημα ανήκει και αμυντικός πύργος κυκλικής κάτοψης κτισμένος σε κορυφή βράχου για να λειτουργεί και ως παρατηρητήριο. Το καθολικό διατηρεί εικόνες του 17ου και 18ου αιώνα και ξυλόγλυπτα εξαιρετικής τέχνης. Το Μοναστήρι του Προδρόμου βρίσκεται κοντά στον οικισμό των Χαρτάτων, στη βόρεια πλαγιά του βουνού Μέλισσα. Ιδρύθηκε, αρχικά τον ΙΣΤ' αιώνα, διαλύθηκε και επανιδρύθηκε το 1617 από τους ευσεβείς Κατασταριανούς Αντώνιο Μαρίνο και Γεώργιο Σαπάτη. Μέσα στους αιώνες το Μοναστήρι γνώρισε πολλές δόξες. Το 1753 στον περίβολό του είχε δύο εκκλησίες, επτά σπίτια κι ένα πύργο. Στα μέσα του 19ου αιώνα διέθετε επίσης πλούσιο ιστορικό αρχείο. Ο ναός, με λαμπρά έργα τέχνης, σώθηκε από το σεισμό του 1953, το μοναστήρι όμως έχει ερημωθεί.</p>
<p>ΜΟΝΗ ΑΝΑΦΩΝΗΡΙΑΣ</p>	<p>Η Μονή (σήμερα Ενοριακός Ναός του ομώνυμου διπλανού χωριού) βρίσκεται στην περιοχή Πλεμοναρίου στα Βορειοδυτικά του νησιού, απέχει περίπου 25 χιλιόμετρα από την πόλη της Ζακύνθου και είναι κτισμένη στα μέσα του 15ου αιώνα. Η Μονή αποτελεί προσκυνηματικό τόπο, καθώς εδώ έζησε σαν ηγούμενος ο πολιούχος του νησιού Άγιος Διονύσιος. Εδώ</p>

	<p>μάλιστα συγχώρεσε το φονιά του αδελφού του. Η Μονή Ιδρύθηκε από τον Λεονάρδο Γ' Τόκκο Κόμητα Παλατινό Κεφαλληνίας και Ζακύνθου και από τη σύζυγό του Λάππα. Έγινε αδελφάτο από τον ιερομόναχο Ι. Ρωσάνο και το Μοναχό Α. Βλάχο το 1534. Από τότε η Βενετία την παραχωρούσε μαζί με τη μεγάλη της περιουσία ως jus patronato σε πρόσωπα επιφανή. Το 1568 δόθηκε στον Αρχιεπίσκοπο Διονύσιο Σιγούρο. Τελευταίος κάτοχος της Μονής υπήρξε η οικογένεια Φλαμπουριάρη.</p>
ΜΟΝΗ ΕΛΕΥΘΕΡΩΤΡΙΑΣ	<p>Βρίσκεται σε μια πανοραμική περιοχή του Λαγοπόδου, πολύ κοντά στο Ναό της Αγίας Μαύρας. Ιδρύθηκε το 1962 από τον Αρχιμανδρίτη Χρυσόστομο Γκέλμπεση, Πνευματικό Πατέρα σήμερα του Ησυχαστηρίου.</p>
ΜΟΝΗ ΥΠΕΡΑΓΑΘΟΥ	<p>Η ιερά μονή Υπεραγάθου που ανήκει στο Σινά βρίσκεται στο δρόμο προς το χωριό Αναφωνήτρια και είναι κτισμένη δίπλα σε ένα πανέμορφο δάσος με πεύκα και αιωνόβιες βελανιδιές.</p>
ΠΑΝΑΓΙΑ ΚΕΡΙΩΤΙΣΣΑ	<p>Στολίδι του χωριού Κερί είναι η εκκλησία της Παναγίας της Κεριώτισσας, η αρχική μορφή της οποίας, μας είναι άγνωστη. Η μεταγενέστερη εκκλησία είχε ανακαινισθεί το 1745. Η χρονολογία είναι χαραγμένη πάνω από τη νότια είσοδο της εκκλησίας. Η εκκλησία αναστηλώθηκε το 1953, διατηρώντας την αρχιτεκτονική της. Ο ναός περιέχει σπουδαία έργα τέχνης που αποτελούν αληθινή δόξα της καλλιτεχνικής Ζακύνθου. Το ξυλόγλυπτο και χρυσωμένο τέμπλο ρυθμού μπαρόκ είναι έργο του 1750, των Ιωάννη Γρόπα και Νικολάου Λογοθέτη. Ανάμεσα στα μνημειώδη αργυρόγλυπτα δεσπόζει το ευαγγέλιο που φέρει τη χρονολογία 1842, και αναφέρεται ως έργο του Διαμαντή Μπάφα. Στην ίδια θέση που βρίσκεται σήμερα η εκκλησία, βρέθηκε ή αρχαία εικόνα της Θεοτόκου, η Παναγία η Κεριώτισσα, δεξιοκρατούσα, ο μεγάλος, θησαυρός του ναού. Η θαυματουργή εικόνα έχει αργυρόγλυπτη επένδυση, εκτός από τα πρόσωπα του θείου Βρέφους και της Θεοτόκου και στηρίζεται σε ξυλόγλυπτη χρυσωμένη καθέδρα. Στη γιορτή της</p>

	<p>Παναγίας, την πρώτη και δεύτερη μέρα του Πάσχα, οι Κεριώτες διοργανώνουν πανηγύρι με παραδοσιακή μουσική και χορούς καθώς και ομιλίες. Είναι άγνωστες οι περιπέτειες της ιστορικής αυτής εικόνας ως τον καιρό της εύρεσης της.</p>
<p>ΜΟΝΗ ΣΠΗΛΙΩΤΙΣΣΑΣ</p>	<p>Σε μικρή απόσταση από τον οικισμό των Ορθονιών υπάρχει το ιστορικό Μοναστήρι της Σπηλαιώτισσας. Ιδρύθηκε στα μέσα του 16ου αιώνα, στην άκρη μιάς χαράδρας, κοντά σε σπηλιά που βρέθηκε εικόνα της Παναγίας, από τον Μοναχό Ιωαννίκιο Κατσιβά, ο οποίος σε βαθιά γεράματα κατέστησε νόμιμο και καθολικό επίτροπό του κι επιτηρητή τον Ιεράρχη και Ηγούμενο της Αναφωνήτριας Διονύσιο Σιγούρο, μετέπειτα Άγιο και Πολιούχο Ζακύνθου. Το Μοναστήρι κατείχε μεγάλη περιουσία, που του επέτρεψε να οργανωθεί ως κτιριακό συγκρότημα (1674). Σημαντική είναι η αρχαία εικόνα της Παναγίας της Σπηλαιώτισσας, η οποία - κατά παράδοση - ήταν εκεί κρυμμένη στα χρόνια της Εικονομαχίας.</p>

ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΜΟΝΑΔΕΣ ΟΡΕΙΝΗΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ

<p>ΑΜΠΕΛΟΣΤΡΑΤΕΣ</p>	<p>Η εμπειρία θα σας μείνει αξέχαστη: θα βρεθείτε σε ένα μέρος που είναι κρασοπουλειό - μεζεδοπωλείο, όπου τρώτε, πίνετε, γλεντάτε και τραγουδάτε. Ταυτόχρονα όμως είναι και οικογενειακή φάρμα, όπου σύσσωμη η οικογένεια Μαρούδα παραδίδει μαθήματα ιππασίας, σας συνοδεύει σε πεζοπορίες, σας παροτρύνει ακόμη και να τρυγήσετε ή να μαζέψετε ελιές. Έτσι είναι οι «Αμπελοστράτες» του φοβερού και τρομερού Αντώνη Μαρούδα, ο οποίος είχε στήσει το ιστορικό ταβερνείο των «Αλιτζερίνων» και τώρα πια διευθύνει με την οικογένειά του αυτό το υπόδειγμα οικο-τουριστικού μοντέλου αναψυχής.</p>
<p>ΒΙΛΑ BLUE CAVES</p>	<p>Οι επισκέπτες θα γνωρίσουν μακριά από το στρες της πόλης, τον διαφορετικό τρόπο ζωής που το θαυμάσιο αυτό μέρος προσφέρει, έναν υπέροχο συνδυασμό ησυχίας και ηρεμίας του μοναδικού βουνίσσιου περιβάλλοντος και της πεντακάθαρης</p>

	<p>θάλασσας. Για αυτούς που αναζητούν ησυχία μακριά από τον μαζικό τουρισμό. Ευκαιρία για θαυμάσιους περιπάτους στο ύπαιθρο, σε δρομάκια μακριά από τους έντονους ρυθμούς και την ηχορύπανση των πόλεων. Σε μία ιδιωτική έκταση 40 στρεμμάτων, με υπέροχη πανοραμική θέα το απέραντο γαλάζιο της θάλασσας, την ΒΑ πλευρά του νησιού (Αλυκές, Αλικανά) και την Κεφαλονιά, έχουν κτιστεί τέσσερις κατοικίες από φυσικά και μόνο υλικά, πέτρα και ξύλο, με απόλυτο σεβασμό στο περιβάλλον. Ο εξοπλισμός τους έχει γίνει με παλιές παραδοσιακές συσκευές σε μια προσπάθεια να διατηρηθεί ένας αέρας παρελθόντος μακριά από τα σύγχρονα τεχνολογικά επιτεύγματα. Εδώ οι τουρίστες έχουν τη δυνατότητα να ζήσουν υπό συνθήκες διαφορετικές, αναβιώνοντας αναμνήσεις από αφηγήσεις των γονιών τους οι μικρότεροι και αναμνήσεις δικές τους οι μεγαλύτεροι. Οι συσκευές που χρησιμοποιούνται ανάγονται στη δεκαετία του πενήντα και η διακόσμηση είναι λιτή και απέριπτη με έντονα παραδοσιακά στοιχεία. Επίσης χαρακτηριστική είναι η απουσία τηλεφώνου, διαδικτύου και τηλεόρασης. Οι τουρίστες που θα επισκεφτούν τον συγκεκριμένο προορισμό θα έχουν τη δυνατότητα να συμμετάσχουν στην καλλιέργεια της γης με τον παλιό παραδοσιακό τρόπο και το μάζεμα των καρπών από τα δέντρα. Επίσης στον χώρο λειτουργεί νερόμυλος ο οποίος παράγει αλεύρι.</p>
<p>ARESTI MOUNTAIN RESORT</p>	<p>Στην βορειοδυτική Ζάκυνθο, με θέα την Αδριατική και το μαγικό ηλιοβασίλεμα, σ' ένα μεγάλο αγρόκτημα 200 στρεμμάτων, οι ιδιοκτήτες, Φένια και Δημήτρης Κατίδης με αγάπη, σεβασμό στη φύση και παράδοση αποφάσισαν να αναστηλώσουν το παλιό αγροτόσπιτο και να χτίσουν τέσσερις πολυτελείς πέτρινες παραδοσιακές κατοικίες. Το κτήμα καλλιεργήθηκε και φυτεύτηκε με σπάνιες ποικιλίες δέντρων και φυτών που τείνουν να εκλείψουν από τη χλωρίδα της ζακυνθινής γης. Οι πέτρινες κατοικίες αναδύονται από το</p>

	<p>περιβάλλον και είναι πλήρως εναρμονισμένες με αυτό. Είναι τοποθετημένες αμφιθεατρικά, απομονωμένες σε καταπράσινους θύλακες, με θέα την Αδριατική θάλασσα, ανάμεσα σε ελαιώνες, ευλογημένους αμπελώνες και πυκνό πευκοδάσος. Πέτρα από το ίδιο το κτήμα χρησιμοποιήθηκε όπως παλιά για το χτίσιμο των σπιτιών και την περίφραξη. Ανώφλια, κατώφλια, σκαλοπάτια πέτρινα, έχουν σκαλιστεί στο γειτονικό σχοιστήρι του Αγίου Λέοντα. Οι λαϊκοί τεχνίτες πετράδες, σκαλιστές, σκεπάδες, ξυλογλύπτες, σιδεράδες, δούλεψαν με μεράκι και με τον παλιό παραδοσιακό τρόπο. Τα έπιπλα είναι αντίκες, αυθεντικά ή αντίγραφα, φτιαγμένα στα παραδοσιακά ζακυνθινά εργαστήρια.</p> <p>Οι πίνακες και τα γλυπτά είναι της Karla Gerdau και του Ασημάκη Χανιώτη. Όλες οι βίλες - Αριάδνη, Ήρα, Λήδα, Νεφέλη και Νιόβη, - είναι πλήρως εξοπλισμένες και διαθέτουν τρία υπνοδωμάτια, αποκλειστικά δικό τους κήπο με θέα τη θάλασσα, ατομική πισίνα, παιδική πισίνα και υδρομασάζ. Μπορούν να φιλοξενήσουν από 2 έως 6 άτομα.</p> <p>Δραστηριότητες: Πεζοπορία σε ειδικά διαμορφωμένα μονοπάτια. Ορεινή ποδηλασία Δυνατότητα παρακολούθησης και συμβολής στις αγροτικές εργασίες (μάζεμα ελιάς, θέρισμα, τρύγος, πάτημα σταφυλιών).</p>
<p>ΠΕΤΡΙΝΟ ΠΑΡΚΟ ΑΣΚΟΣ</p>	<p>Το μοναδικό στο είδος του στην Ελλάδα, φυσικό περιηγητικό πάρκο χλωρίδας και πανίδας. Πρόκειται για ένα πάρκο 500 στρεμμάτων όπου είναι συγκεντρωμένη όλη η χλωρίδα και η πανίδα του νησιού αλλά και δέντρα και ζώα από άλλες περιοχές του πλανήτη. (π.χ. ελάφια, ρακκούν, λάμα, πόνυ, τσιντσιλά).</p> <p>Στο Πέτρινο Πάρκο Ασκός βρίσκονται 200.000, περίπου, αυτοφυή φυτά, θάμνοι και δέντρα, έτσι ακριβώς όπως τα χωροθέτησε η μητέρα φύση. Ταυτόχρονα μέσα σε αυτό το χώρο θα δείτε εκατοντάδες ζώα που ζουν ελεύθερα στις φυσικές τους συνθήκες, από τα άγρια γεράκια, πολλών ειδών, έως τα αντιπροσωπευτικά θηλαστικά του νησιού, διαφόρων</p>

ειδών πτηνά, αμφίβια, έντομα και όλων των ειδών τα αυτόχθονα ζώα. Επίσης σε διάφορα σημεία βρίσκονται διάφορες πέτρινες κατασκευές, όπως παλαιά πετρόκτιστα οικήματα (στάβλοι), στέρνες πολλών αιώνων φτιαγμένες μέσα στην πέτρα και διάφορες συνθέσεις πέτρας και ξύλου που δένουν αρμονικά με το περιβάλλον. Θα θέλαμε να εκφράσουμε την μεγάλη μας προθυμία και χαρά στον οποιοδήποτε επιστημονικό ερευνητικό φορέα π.χ. γεωργικές σχολές θα ήθελε να εξάγει μελέτες ή έρευνες στους χώρους του πάρκου, ή στην ευρύτερη περιοχή καθ' όλη την διάρκεια του χρόνου. Το πάρκο λειτουργεί όλο το χρόνο εκτός από τις άσχημες λόγω βροχής ή κρύου ημέρες του χειμώνα. Η παραμονή στο χώρο είναι απεριόριστη για όλες τις ώρες λειτουργίας του. Επιτρέπεται η φωτογράφιση και η βιντεοσκόπηση. Παρέχεται δωρεάν εμφιαλωμένο νερό για όλους τους επισκέπτες.

Η περιήγηση στον χώρο γίνεται με την βοήθεια βέβαια του προσωπικού, αλλά και με ειδικό έντυπο το οποίο μας εξηγεί τι θα συναντήσουμε στον περίπατο μας. Το έντυπο αυτό υπάρχει σε 25 διαφορετικές γλώσσες. Αν κάποιος από τους επισκέπτες μας θελήσει να παρακολουθήσει ή και να συμμετέχει σε κάποια από τις δραστηριότητες του πάρκου π.χ. να βοηθήσει στην συγκομιδή της ελιάς, ή στο άρμεγμα μίας κατσίκας μπορεί να το ζητήσει από τον αρμόδιο υπάλληλο, ο οποίος θα τον φέρει σε επαφή με τον αρμόδιο υπάλληλο, ο οποίος ευχαρίστως, αν οι συνθήκες το επιτρέπουν, θα εξηγήσει, βοηθήσει, ενημερώσει πως γίνεται σε όλα τα στάδια η οποιαδήποτε δραστηριότητα στην οποία θα θελήσει να συμμετέχει ο επισκέπτης.

Το πάρκο βρίσκεται στη βόρεια Ζάκυνθο, ένα χιλιόμετρο από το λιμάνι του Αγίου Νικολάου Βολιμών, (από εδώ πάμε με πλοίο στη Κεφαλονιά και με σκάφη στις γαλάζιες σπηλιές και το Ναυάγιο). Το Πάρκο απέχει τρία χιλιόμετρα από τις γαλάζιες σπηλιές του ακρωτηρίου των Σχοιναριών, 4 χιλιόμετρα από τον

	<p>φάρο της βόρειας Ζακύνθου, 5 χιλιόμετρα από το παραδοσιακό χωριό Βολίμες, 8 χιλιόμετρα από το περίφημο Ναυάγιο, 10 χιλιόμετρα από τα φημισμένα μοναστήρια Σπηλιώτισσας, Αγίου Γεωργίου των κρημνών, Αναφωνήτριας, Αγίου Ανδρέα, 30 χιλιόμετρα από την πόλη της Ζακύνθου.</p>
<p>ΒΙΛΕΣ ΚΑΤΣΑΡΟΣ</p>	<p>Επειδή ο αγροτουρισμός ήταν και είναι η φιλοσοφία και τρόπος ζωής της οικογένειας "Κατσαρός", φέτος μπόρεσε η οικογένεια να κάνει το όνειρο της πραγματικότητα: Στο Βόρειο τμήμα της Ζακύνθου και σε υψόμετρο 450μ. - μόλις 2,5 χμ έξω από το χωριό Βολίμες, έχτισε 3 πετρόχτιστες παραδοσιακές βίλες, μια οικογενειακή ταβέρνα και ένα μεγάλο αγρόκτημα με ζώα, ελιές και αμπέλια. Ο επισκέπτης ζει μία διαφορετική εμπειρία στο αυθεντικό φυσικό περιβάλλον που συνοδεύεται από καλή ατμόσφαιρα, φαγητό και δραστηριότητες. Οι παραδοσιακές βίλες προσφέρουν μία φανταστική θέα στο Ιόνιο και την Κεφαλονιά, που βρίσκεται ακριβώς απέναντι. Η φύση κατακλύζει το συγκρότημα με, αγριολούλουδα, δέντρα και ζώα. Το συγκρότημα περιλαμβάνει τρεις πέτρινες βίλες με παραδοσιακή διακόσμηση και σκαλιστά έπιπλα από ξύλο ελιάς και μια οικογενειακή ταβέρνα με πέτρινο εξωτερικό φούρνο. Η Βίλα Αναστασία προσφέρει άνεση και όλες τις ανέσεις σε δυο ορόφους και μπορεί να φιλοξενήσει μέχρι και 12 άτομα. Στο ισόγειο υπάρχει ένας ενιαίος χώρος με μεγάλη και πλήρως εξοπλισμένη κουζίνα, καθιστικό με τζάκι, δυο ξεχωριστά υπνοδωμάτια και μπάνιο με τουαλέτα και μπανιέρα με τζακούζι. Μια εσωτερική σκάλα οδηγεί στον επάνω όροφο, στον οποίο υπάρχουν ακόμη τέσσερα υπνοδωμάτια. Όλα τα υπνοδωμάτια διαθέτουν διπλά ή μονά κρεβάτια. Οι δύο βίλες Δημήτρης και Ελένη είναι όμοιες και μπορούν να φιλοξενήσουν η κάθε μία χωριστά μέχρι και 6 άτομα.</p> <p>Στο ισόγειο υπάρχει ένας ενιαίος χώρος με μεγάλη και πλήρως εξοπλισμένη κουζίνα, καθιστικό με τζάκι, ξεχωριστό υπνοδωμάτιο και μπάνιο με τουαλέτα και μπανιέρα. Μια σκάλα</p>

	<p>οδηγεί στον επάνω όροφο όπου θα βρείτε δυο ακόμη υπνοδωμάτια. Όλα τα υπνοδωμάτια έχουν διπλά και μονά κρεβάτια.</p> <p>Η παραδοσιακή ταβέρνα της οικογένειας είναι αποκλειστική προσφορά για τους επισκέπτες του συγκροτήματος. Προσφέρει φρεσκοψημένο σπιτικό ψωμί και μαγειρευτά γεύματα παρασκευασμένα από φρέσκα τοπικά προϊόντα και προϊόντα παραγωγής μας, καθ'όλη τη μέρα. Διαθέτει ακόμη καφέ, ποτά, μικρογεύματα, κτλ.</p>
--	--

ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΕΣ ΚΩΜΟΠΟΛΕΙΣ - ΧΩΡΙΑ ΟΡΕΙΝΗΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ

ΑΓΑΛΑΣ	<p>Το ορεινό χωριό του Αγαλά αποτελεί ιστορικό χώρο, από τους ελάχιστους διασωθέντες στη Ζάκυνθο. Δεν καταστράφηκε από τους σεισμούς του 1953 και είναι χαρακτηριστικό δείγμα της άλλοτε ζακυνθινής αρχιτεκτονικής των ορεινών. Η παράδοση, που στηρίζεται σε ιστορικά στοιχεία, αναφέρει ότι, στα τελευταία χρόνια των Δε Τόκκων (1357-1479), μετά από επιδρομή ληστοπειρατών, που ανδραπόδισαν όλους τους κατοίκους του χωριού, σώθηκαν μόνο μια γριά και ο εγγονός της, ο οποίος είναι και ο ιδρυτής του σημερινού χωριού. Οι 334 κάτοικοι που μένουν μόνιμα εδώ προσπαθούν να κρατήσουν το χωριό τους ζωντανό κύτταρο της ιστορίας της ζακυνθινής υπαίθρου. Αξίζει να περπατήσει κανείς σε ολόκληρο τον οικισμό και να δει την Κυρία των Αγγέλων, τον ενοριακό ναό, που παρ' ότι ξανακτίστηκε πρόσφατα (μετά από πυρκαγιά του 1978) σε ρυθμό απλής Βασιλικής, διατηρεί τα στοιχεία της τοπικής αρχιτεκτονικής και το παλιό καμπαναριό που διασώθηκε της πυρκαγιάς. Μπορεί, ακόμη να μπει στο Παλιό κτίσμα του 15ου αιώνα και να θαυμάσει την Έκθεση Λαϊκής Ζωγραφικής που φιλοξενεί.</p> <p>Δεν πρέπει να φύγει κανείς από τον Αγαλά χωρίς να επισκεφτεί τα 12 Πηγάδια του Ανδρονιού, που χτίστηκαν το 15ο αιώνα, επί Ενετικής Εποχής. Ο τοπικός θρύλος λέει πως ο Ανδρονιός, ήταν δράκος ψηλός 300 μέτρα που έφτιαξε τα 12 πηγάδια του Αγαλά</p>
---------------	---

	<p>και τους έδωσε τ' όνομά του. Ο καλός άρχοντας του χωριού και προστάτης του, ο Δαμιανός υποχρέωσε τον κακό δράκο Αντρονιό να μονομαχήσει μαζί του και τον νίκησε. Σαν τιμωρία του επέβαλε να φτιάξει 12 πηγάδια, ένα κάθε μήνα του χρόνου, για το καλό των ανθρώπων του χωριού. Από τη σπηλιά του, ο Δαμιανός, παρακολουθούσε τον Αντρονιό για να εκτελεί καλά το έργο-τιμωρία του. Τα 11 πηγάδια είναι εμφανή, στην επιφάνεια του εδάφους, ενώ το 12ο βρίσκεται θαμμένο κάτω από τη γη. Είναι ιδιόκτητα και βρίσκονται λίγο έξω από τον οικισμό του Αγαλά, ανάμεσα σε καλλιεργημένη έκταση αμπελιών και ελαιοδέντρων, σε κοινόχρηστη έκταση που ανήκει σε διαφορετικούς ιδιώτες. Χρησιμοποιούνται και σήμερα για την ύδρευση των κατοίκων – ιδιοκτητών τους, τα ονόματα των οποίων αναγράφονται πάνω σε κάθε πηγάδι. Απέναντι από τα πηγάδια μπορεί κανείς να δει τη Σπηλιά του Δαμιανού. Ο ίδιος θρύλος λέει πως όταν ο δράκος Αντρονιός ξαναεπαναστάτησε, ο Δαμιανός τον σκότωσε μαζί με το άλογό του και το απολίθωμά του «βρίσκεται» σήμερα στην ομώνυμη σπηλιά. Πράγματι, μέσα στη σπηλιά υπάρχει πέτρωμα που μοιάζει με κεφάλι αλόγου. Η σπηλιά βρίσκεται πάνω σε λόφο και είναι διώροφη με σταλακτίτες και σταλαγμίτες.</p>
<p>ΑΓΙΑ ΜΑΡΙΝΑ</p>	<p>Το χωριό της Αγίας Μαρίας ή του Φαγιά, όπως ήταν η ονομασία του και το λένε οι Ζακυνθιοί, είναι χτισμένο στους πρόποδες του βουνού Λαλότη και πήρε το όνομά του από την ομώνυμη οικογένεια Φαγιά, η οποία ζούσε στην περιοχή πριν από την εποχή της Ενετοκρατίας. Έχει 184 κατοίκους. Στο γραφικότατο αυτό χωριό της Ρίζας, αξίζει κανείς να επισκεφτεί: - την εκκλησία της Αγίας Μαρίας. Ο ναός είναι ένα μεγαλόπρεπο κτίσμα του 19^{ου} αιώνα. Στο αέτωμα της εισόδου υπάρχει επιγραφή που αναγράφει «Φεραδούρος ο κατασκευαστής 1855». Η εκκλησία διασώθηκε από τους σεισμούς του 1953. Εξωτερικά ο ναός δίνει την εντύπωση ότι έχει σχήμα Ελεύθερου Σταυρού, ενώ εσωτερικά είναι τρίκλιτη Βασιλική. Τα νεοκλασικά στοιχεία της</p>

	<p>αρχιτεκτονικής του κτιρίου προσαρμόζονται αρμονικά με τη ντόπια λαϊκή αρχιτεκτονική και την εσωτερική διακόσμηση που τον τόνο της δίνει το μπαρόκ τέμπλο. Είναι κηρυγμένο Μνημείο (ΦΕΚ 195 / τ. 2 / 1980) -Το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Χέλμη, που είναι ιδιωτικό και βρίσκεται στο Δημοτικό Διαμέρισμα Αγίας Μαρίνας. Στα εκθέματα του Μουσείου περιλαμβάνονται : βαλαμωμένα πουλιά και ψάρια, όστρακα, φυτά και ζώα πέτρες και ορυκτά. Το Μουσείο είναι ανοικτό καθημερινά. Κατά τη χειμερινή περίοδο ανοίγει μόνο τα πρωινά και κατά τη θερινή περίοδο πρωί και απόγευμα.</p>
ΑΓΙΟΙ ΠΑΝΤΕΣ	<p>Είναι το χωριό που παλιά ονομαζόταν Μικρό Γαλάρο. Είναι ένα από τα χωριά της Ρίζας και έχει 274 κατοίκους. Ο παλιός οικισμός, που καταστράφηκε ολοσχερώς στους σεισμούς του '53 και εγκαταλείφτηκε, έστω και ερειπωμένος, αποτελεί ένα από τα μνημεία που αξίζει να επισκεφτεί κανείς στο χωριό. Η εκκλησία των Αγίων Πάντων, η οποία έδωσε στο χωριό το σημερινό του όνομα, περιέχει ανεκτίμητα έργα τέχνης αντιπροσωπευτικά της επτανησιακής σχολής, που προέρχονται από πολλούς παλιούς ναούς που καταστράφηκαν.</p>
ΑΓΙΟΣ ΛΕΟΝΤΑΣ	<p>Το χωριό Άγιος Λέων ή Άη Λιός, όπως το λένε οι Ζακυνθinoί, απαντάται σε τοπικά έγγραφα από τις αρχές του 16^{ου} αιώνα. Το όνομά του προέρχεται από την ομώνυμη εκκλησία του, που υπήρχε πάντα πάνω σε ένα λόφο. Σήμερα, αριθμεί 435 κατοίκους. Στον Αγ. Λέοντα εξακολουθούν ακόμα να δουλεύουν και να δημιουργούν σπουδαίοι «μαστόροι τση πέτρας» και παραδοσιακά έχει εκεί αναπτυχθεί η λιθοξοΐα και αγγειοπλαστική. Η εκκλησία του Αγίου Λέοντα είναι άγνωστο πότε πρωτοχτίστηκε αναστηλώθηκε μετά τους σεισμούς του '53. Στο εσωτερικό της εκκλησίας υπάρχουν εικόνες λαϊκής τέχνης που κοσμούν το ξυλόγλυπτο και χρυσωμένο τέμπλο της. Το καμπαναριό του ναού έχει σαν βάση του παλιό ανεμόμυλο. Στην Τοπική κοινότητα του Αγίου Λέοντα βρίσκονται οι ζηλευτές παραλίες του Λιμνιώνα και της Ρόξας για άγριες βουτιές σε</p>

	θάλασσες και θαλασσινές σπηλιές γεμάτες μυστήριο και θρύλους.
ΑΛΥΚΕΣ	<p>Οι Αλυκές είναι ένα ωραίο, μικρό και πολύ γραφικό τουριστικό θέρετρο και βρίσκεται 17,5 χιλιόμετρα βορειοδυτικά από την πόλη της Ζακύνθου. Ονομάστηκε έτσι από τις αλυκές που υπάρχουν κοντά στην παραλία. Στην περιοχή υπάρχουν αρκετά ενδιαφέροντα για να δει ο επισκέπτης: τα σημαντικότερα είναι το γραφικό περιβάλλον που δημιουργεί ο μικρός ποταμός που έχει τις εκβολές του στην παραλία του οικισμού και το λιθόκτιστο γεφύρι με τα πέντε τόξα πάνω από το ποταμό. Μια ενδιαφέρουσα μικρή εκδρομή (2 χιλιόμετρα δυτικά) στο γραφικό κεφαλοχώρι Καταστάρι (1250 περίπου κάτοικοι) που είναι πνιγμένο στα αμπέλια και τις ελιές, απ' όπου θα έχετε μια υπέροχη θέα της παραλίας των Αλυκών. Επίσης αξίζει να επισκεφτείτε το ενδιαφέρον Λαογραφικό μουσείο στο χωριό Πηγαδάκια 3,5 χιλιόμετρα νοτιοδυτικά με την πλούσια συλλογή από οικιακά σκεύη και αντικείμενα, εργαλεία και εξοπλισμό από παλιά επαγγέλματα. Όσοι τέλος ενδιαφέρονται για τα παλιά μοναστήρια πρέπει να επισκεφτούν την Ιερά Μονή του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου (17ος αιώνας) και από εκεί να βγάλετε ωραίες φωτογραφίες της θάλασσας που απλώνεται μπροστά στα πόδια σας γαλάζια και συνήθως ήρεμη. Υπάρχουν πολλά ξενοδοχεία όλων των κατηγοριών, επιπλωμένα διαμερίσματα και δωμάτια στον οικισμό και στην γύρω περιοχή που λειτουργούν από τον Απρίλιο ή τον Μάιο έως τον Οκτώβριο. Επίσης λειτουργεί μεγάλο πλήρως οργανωμένο κάμπινγκ για τους επισκέπτες που προτιμούν</p> <p>διαμονή λιγότερο «επίσημη» κοντά σε ένα τουριστικό θέρετρο όμως. Ο επισκέπτης μπορεί να κάνει το μπάνιο του, να απολαύσει την ηλιοθεραπεία του και να διασκεδάσει με πολλά θαλάσσια σπορ στην πολύ ωραία, εκτεταμένη και καλά οργανωμένη αμμουδερή παραλία με την πεντακάθαρη θάλασσα. Το φαγητό είναι καλό, όπως παντού στο νησί, ξεκινώντας από φρέσκο ψάρι και μεγάλη ποικιλία ντόπιας, ελληνικής και διεθνούς κουζίνας.</p>

	<p>Υπάρχουν επίσης πολλά μαγαζιά στον κύριο δρόμο του οικισμού με πολλά μπαρ, καφετέριες και είδη δώρων. Έκτακτα περιστατικά υγείας καλύπτονται από το Αγροτικό ιατρείο στο κοντινό χωριό Καταστάρι (2 χιλιόμετρα δυτικά). Η πρόσβαση είναι εύκολη από την κοντινή πρωτεύουσα (17,5 χιλιόμετρα) με ταξί, με ιδιωτικό ή νοικιασμένο αυτοκίνητο, ή και με μοτοσικλέτα. Ανατολικά από τον οικισμό, μέσα στον μικρό όρμο, υπάρχει ασφαλές μικρό λιμάνι - καταφύγιο για μικρά τουριστικά και αλιευτικά σκάφη και βάρκες.</p>
<p>ΑΝΩ ΒΟΛΙΜΕΣ</p>	<p>Είναι η ορεινότερη Τοπική Κοινότητα του νησιού, με 475 κατοίκους. Το χωριό, που δεσπόζει στη θάλασσα, είναι κτισμένο στις απόκρημνες πλαγιές του όρους Βραχιώνας, στο βουνό Σκούλι, και αναφέρεται από τον 15ο αιώνα. Τα βασικότερα αξιοθέατα του χωριού, που διατηρεί αναλλοίωτο τον παραδοσιακό αγροτικό του χαρακτήρα, είναι : - Η Εκκλησία του Αγίου Δημητρίου, σωζόμενη από το 1780. Επισκευάστηκε το 1838 και κατεδαφίστηκε ύστερα από τους σεισμούς του 1953. Στο σημερινό μεγάλο κτίριο της εκκλησίας, που ορθώνεται τιμωμένα σε άλλη θέση, τοποθετήθηκαν οι ωραιές εικόνες, της παλιάς, μαζί με το θαυμάσιο ξυλόγλυπτο και χρυσωμένο τέμπλο της. - Η Εκκλησία της Ανάληψης και το καμπαναριό της, που σώζονται από τις αρχές του 19ου αιώνα και έμειναν όρθια από τους σεισμούς του 1953. - Ο Μύλος των Φραγκογιαννέων, που πρόσφατα αναπαλαιώθηκε. - Το μικρό άσπρο εκκλησάκι της Αγίας Θέκλας, που ήταν ιδιοκτησία της Μονής της Αναφωνήτριας, όπως αναφέρεται στον κώδικα του μοναστηριού το 1491. Η εκκλησία άλλαξε πολλές φορές δομική μορφή, διασώθηκε από τους σεισμούς του 1953 και περιέχει σημαντικές τοιχογραφίες άγνωστης εποχής, τμήμα του παλιού ξυλόγλυπτου και χρυσωμένου τέμπλου της, και ένα ανάγλυφο δικέφαλο αετό στο δάπεδό της. Κοντά στην Αγία Θέκλα βρέθηκαν αρχαίοι τάφοι, αγγεία και όστρακα. - Το Μικρό Νησί και η ωραιότατη παραλία του Μακρύ Γυαλού.</p>

<p>ΒΑΝΑΤΟ</p>	<p>Στο Βανάτο εδρεύει το Δημοτικό Κατάστημα της Ενότητας Αρκαδίων. Από το Βανάτο διέρχεται ο επαρχιακός δρόμος Ζακύνθου - Βολιμών και συνδέεται, με αρκετούς επαρχιακούς δρόμους, που οδηγούν στην τουριστική περιοχή του Πλάνου - Τσιλιβή. Έχει πληθυσμό 820 κατοίκους. Παράγει διάφορα κηπευτικά, σταφίδα, κρασί και διαθέτει ελαιώνες, αφού και αυτό είναι μέσα στον κάμπο της Ζακύνθου, στο κέντρο του νησιού. Στο χωριό λειτουργεί Γυμνάσιο και το Δημοτικό Σχολείο Κάμπου. Στη θέση Αυριακός λειτουργεί Κηποθέατρο, όπου κάθε χρόνο παρουσιάζονται μουσικές και θεατρικές παραστάσεις.</p>
<p>ΒΟΛΙΜΕΣ</p>	<p>Οι Βολίμες είναι ένα ωραίο, γραφικό ορεινό χωριό σε υψόμετρο σχεδόν 500 μέτρα και βρίσκεται 32,5 χιλιόμετρα βορειοδυτικά από την πόλη της Ζακύνθου. Έχει περίπου 1000 μόνιμους κατοίκους. Δυνατότητα διανομής, αν θέλετε περισσότερη ησυχία και γαλήνη μέσα σε ένα πανέμορφο τοπίο με «δυνατή» θέα, έχετε σε ενοικιαζόμενα δωμάτια στον οικισμό με το παραδοσιακό χρώμα, τα ανακαινισμένα παλιά σπίτια και τους παλιούς ανεμόμυλους που στέκουν αγέρωχοι, σε πείσμα του χρόνου, ψηλά στο χωριό. Στην περιοχή υπάρχουν αρκετές ενδιαφέρουσες εκκλησίες για να επισκεφθείτε (Αγία Παρασκευή, Άγιος Σπυρίδωνας, Άγιος Ιωάννης, Άγιος Θεοδόσιος, Παναγία Μιρακούλοζα και άλλες πολλές), όπως επίσης και η Μονή του Αγίου Ανδρέα στα βορειοδυτικά του χωριού και η Μονή του Αγίου Γεωργίου των Κρημών (2,5 χιλιόμετρα νοτιοδυτικά) που ιδρύθηκε τον 16ο αιώνα και όπου θα θαυμάσετε τον εντυπωσιακό πύργο που προστάτευε τη μονή από τις συχνές πειρατικές επιδρομές. Αξίζει επίσης να κάνετε μια εκδρομή στο παραδοσιακό χωριουδάκι Ελιές (7 χιλιόμετρα βορειοανατολικά) με τα γραφικά πετρόκτιστα σπίτια και τις σωζόμενες ξερολιθιές που εντυπωσιάζουν τον επισκέπτη.</p> <p>Φυσικά με τίποτα δεν θα πρέπει να χάσετε την ευκαιρία να επισκεφθείτε τον όρμο του Ναυαγίου (3,5 χιλιόμετρα δυτικά) που πήρε το όνομά του από ένα πλοίο που το 1970 ναυάγησε και</p>

	<p>προσάραξε στην αμμουδιά προσθέτοντας ένα επιπλέον στοιχείο ομορφιάς στον ήδη πανέμορφο όρμο. Καλό φαγητό θα βρείτε και στα γραφικά μεσόγεια χωριά, αλλά και στις ωραίες παραλίες. Ο επισκέπτης μπορεί να κάνει το μπάνιο του σε οποιαδήποτε παραλία της βόρειας Ζακύνθου μιας και η κοντινότερη παραλία βρίσκεται λιγότερο από 3,5 χιλιόμετρα (Ναυάγιο), ή 8,5 ο «μακρινότερος» Μακρύς Γιαλός. Το καλοκαίρι θα έχετε τη δυνατότητα να συμμετάσχετε στις πολιτιστικές εκδηλώσεις που διοργανώνει ο Δήμος Ελατίων και να γιορτάσετε μαζί με τους ντόπιους στο πανηγύρι της Αγίας Παρασκευής στις 26 Ιουλίου στην ομώνυμη όμορφη εκκλησία. Αν παρατείνετε τις διακοπές σας έως τον Οκτώβριο, όπως κάνουν πολλοί επισκέπτες τα τελευταία χρόνια, μπορείτε να συμμετάσχετε στο πανηγύρι του Αγίου Δημητρίου στις 26 Οκτωβρίου. Έκτακτα περιστατικά υγείας καλύπτονται από το τοπικό Αγροτικό ιατρείο. Στο χωριό λειτουργεί αστυνομικός σταθμός και ταχυδρομικό γραφείο. Η πρόσβαση γίνεται από την πρωτεύουσα (32,5 χιλιόμετρα) με ιδιωτικό ή νοικιασμένο αυτοκίνητο, ή και με μοτοσικλέτα.</p>
<p>ΒΟΥΓΙΑΤΟ</p>	<p>Το χωριό Βουγιάτο ή Μπουγιάτο οφείλει το όνομά του στους Μπούα, οι οποίοι ήταν ελληνο-αλβανοί φύλαρχοι που πολέμησαν για τη Βενετία και τους χαρίστηκαν χτήματα στην περιοχή για τις στρατιωτικές τους υπηρεσίες. Γραπτές αναφορές για το χωριό, με αυτό το όνομα, υπάρχουν από τις αρχές του 16^{ου} αιώνα. Σήμερα είναι ένα καθαρά αγροτικό χωριό της Ρίζας με 377 κατοίκους. Στο Βουγιάτο αξίζει κανείς να δει: - Τα Ερείπια του Ναού του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου. Αρχικά ήταν Βυζαντινή εκκλησία, χτισμένη στα ερείπια αρχαίου ειδωλολατρικού ναού της Οπιταΐδας Αρτέμιδας. Η βυζαντινή εκκλησία πήρε διάφορες μορφές στο πέρασμα των αιώνων. Τα σημερινά ερείπιά της ανήκουν σε ναό που χτίστηκε στις αρχές του 17^{ου} αιώνα, σε μορφή Βασιλικής. Είναι κηρυγμένο Ιστορικό Διατηρητέο Μνημείο (ΦΕΚ 338 / τ. 2 / 1986). – Τα Ερείπια του Ναού του Αγίου Δημητρίου. Μεταβυζαντινή εκκλησία κτισμένη περίπου το 1478,</p>

	<p>σύμφωνα με τον ιερωμένο - Ιστορικό Ιωάννη Κούρτσολα (18^{ος} αιώνας), που πιθανολογεί ως ιδρύτρια της την πριγκίπισσα Κλεώπη του οίκου των δε Τόκκων. Ο ναός, που ερείπιά του σώζονται σήμερα, ήταν κτισμένος σε ρυθμό μονόκλιτης Βασιλικής. Στη θέση του ναού βρέθηκαν αρχαιότητες από τον ειδωλολατρικό ναό της Οπιταΐδας Αρτέμιδας. Βρέθηκαν κολόνες που χρησίμευαν σαν υποστηρίγματα του νάρθηκα της εκκλησίας. Αρχαία μαρμάρινη πλάκα, με αφιερωματική επιγραφή σε ιέρεια της Οπιταΐδας Αρτέμιδας, είχε τοποθετηθεί σαν Αγία Τράπεζα. Είναι κηρυγμένο Ιστορικό Διατηρητέο Μνημείο (ΦΕΚ 350 / τ. 2 / 1958). - Το Ναό της Παναγίας (Κοιμήσεως της Θεοτόκου). Είναι άγνωστο πότε πρωτοχτίστηκε η εκκλησία. Μετά τους σεισμούς του 1953 ξαναχτίστηκε σε ρυθμό μονόκλιτης Βασιλικής. Είναι μια από τις ωραιότερες εκκλησίες της Ζακύνθου και το εσωτερικό της κοσμούν έργα τέχνης που προέρχονται από τον παλιό ναό και άλλες εκκλησίες του χωριού που έχουν καταστραφεί, όπως : αγιογραφίες, ξυλόγλυπτο επιχρυσωμένο τέμπλο, καφασωτό γυναικωνίτη. Μοιάζει με αληθινό μουσείο.</p>
<p>ΓΑΛΑΡΟ</p>	<p>Είναι το παλιό χωριό του Μεγάλου Γαλάρου, χτισμένο στους πρόποδες του βουνού Αιθέρα. Είναι ένα από τα πιο αντιπροσωπευτικά χωριά της Ρίζας με 245 κατοίκους. Σημαντικό μνημείο της ιστορίας, όχι μόνο της περιοχής αλλά και όλου του Νησιού αποτελεί, ο –έστω και ερειπωμένος– παλιός οικισμός του Γαλάρου, που καταστράφηκε στους σεισμούς του 1953 και εγκαταλείφτηκε. Στο Γαλάρο αξίζει κανείς να επισκεφτεί τον Ναό του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου, που είναι ναός του 16^{ου} αιώνα και αναστηλώθηκε μετά τους σεισμούς του '53. Η σημερινή εκκλησία είναι ο ενοριακός ναός του Γαλάρου και έχει στο εσωτερικό της αξιόλογα έργα τέχνης. Έχει ωραίο πέτρινο καμπαναριό.</p>
<p>ΓΥΡΙ</p>	<p>Το Γύρι είναι μικρότερο σε πληθυσμό χωριό της Ζακύνθου με πληθυσμό μόλις 54 κατοίκους. Ζακυνθινοί ιστορικοί και ιστοριοδίφες αναφέρουν ότι το όνομά του μπορεί να προέρχεται</p>

	<p>από παραφθορά της λέξης Υρία, που ήταν –κατά Πλίνιο– η παλιά ονομασία της Ζακύνθου. Αναφέρεται σε τοπικά έγγραφα από το 16^ο αιώνα. Είναι μικρός και μαζεμένος οικισμός, που διατηρεί, σε μεγάλο βαθμό, τον παραδοσιακό χαρακτήρα του. Το Γύρι έχει μεγάλη παράδοση στην επεξεργασία της πέτρας, που συνεχίζεται μέχρι σήμερα και εδώ υπάρχουν ακόμη σπουδαίοι «μαστόροι της πέτρας». Αξίζει να περπατήσει κανείς στα στενά δρομάκια όλου του οικισμού και να επισκεφτεί το Ναό του Προφήτη Ηλία, ο οποίος χτίστηκε αμέσως μετά τους σεισμούς του 1953 όπως ακριβώς ήταν η παλιότερη εκκλησία που είχε ανακαινιστεί το 1887. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το εσωτερικό του ναού με το ξυλόγλυπτο τέμπλο του και την επαργυρωμένη ελαιογραφία του Προφήτη Ηλία.</p>
<p>ΕΞΩ ΧΩΡΑ</p>	<p>Βρίσκεται κάτω από το όρος Βραχίονας και έχει 220 κατοίκους. Το χωριό της Εξωχώρας ή Οξωχώρας είναι γνωστό από το 1521 και ήταν φημισμένο για τα 115 πηγάδια και τις 40 δεξαμενές του. Σήμερα είναι πυκνοκτισμένο και διατηρεί πολλά προσεισμικά οικοδομήματα. Τα παραγόμενα προϊόντα είναι: το λάδι, τα σιτηρά και τα σταφύλια. Γνωστό είναι το άριστο είδος κόκκινου κρασιού της περιοχής. Οι κάτοικοι επίσης ασχολούνται με τον τουρισμό. Αξιοθαύμαστο μνημείο της είναι: - Η εκκλησία – μνημείο του Αγίου Νικολάου. Ο χρόνος της ίδρυσης της εκκλησίας αυτής που αφήφησε σεισμούς τριών αιώνων εξακολουθώντας να μένει όρθια και ασάλευτη, αναγράφεται στο πανέμορφο ξυλόγλυπτο και χρυσωμένο τέμπλο της που είναι σημαντικό έργο του Νικόλα Βιδάλε . Τα έργα τέχνης της εκκλησίας αυτής αποτελούν αληθινή κληρονομιά και παρακαταθήκη του μεγάλου ιστορικού και καλλιτεχνικού παρελθόντος του Νησιού. Δίπλα στην ευρύχωρη και πανύψηλη αυτή εκκλησία σώζεται και το «μονό» χαριτωμένο καμπαναριό της. Η εκκλησία βρίσκεται δίπλα στο δρόμο, μπροστά σε μία πλατεία, που έχει στη μέση ένα γέρικο πλάτανο. Το μνημείο αυτό είναι ένα από τα πολυτιμότερα του Νησιού. - Το Μικρό Κάστρο στην κορυφή του λόφου Αλμυρά και τα παλιά</p>

	πηγάδια.
ΚΑΜΠΙ	<p>Ο χαρακτηρισμένος ως ενδιαφέρων αρχιτεκτονικά οικισμός του Καμπίου (ΦΕΚ 662/ τ. Δ' / 86) αναφέρεται από τον 15ο αιώνα, βρίσκεται κοντά στην Έξω Χώρα και αποτελεί τμήμα αυτής της Τοπικής Κοινότητας. Είναι κτισμένο σε μια κοιλάδα, δίπλα σ' απόκρημνες δασωμένες ακτές.</p> <p>Διατηρούνται ανέπαφα από της καταστροφικούς σεισμούς του 1953 τα κτίσματά του, μονώροφα ή διώροφα λαϊκά χωριάτικα σπίτια. Στο Καμπί βρίσκεται η εκκλησία – μνημείο του Αγίου Νικολάου του 19ου αιώνα. Μεγάλης Καλλιτεχνικής αξίας είναι το ξυλόγλυπτο και χρυσωμένο τέμπλο της, σημαντικό έργο της Επτανησιακής Σχολής. Τα έργα τέχνης της εκκλησίας αυτής αποτελούν αληθινή κληρονομιά και παρακαταθήκη του μεγάλου ιστορικού και καλλιτεχνικού παρελθόντος του Νησιού. Δίπλα στην ευρύχωρη και πανύψηλη αυτή εκκλησία σώζεται και το «μονό» χαριτωμένο καμπαναριό της. Μια σημαντικότερη ανακάλυψη για τη ζωή στην προϊστορική Ζάκυνθο έγινε με την ανασκαφή του Μυκηναϊκού νεκροταφείου στο Καμπί, με 14 τάφους που περιείχαν κτερίσματα, πήλινα αγγεία και τεμάχια ορειχάλκινων όπλων. Όλοι οι τάφοι παρουσιάζουν την ίδια μορφή □ είναι στενόμακροι, τετράπλευροι, λακκοειδείς, λαξευτοί στο ασβεστολιθικό πέτρωμα του λόφου. Η κάλυψη των τάφων γίνεται με ανώμαλους επιμήκεις λίθους που στηρίζονται σ' ένα σκαλάκι που έχει λαξευτεί στο χείλος των λάκκων. Το νεκροταφείο του Καμπίου, από τα ελάχιστα ευρήματα της Ζακύνθου που αναφέρονται στην Μυκηναϊκή εποχή.</p>
ΚΑΤΑΣΤΑΡΙ	<p>Το Καταστάρι είναι ημιορεινή κωμόπολη με 1.287 κατοίκους, δημοτικά σχολεία, γυμνάσιο, ταχυδρομείο, χωροφυλακή. Η ονομασία συναντιέται σε επίσημα έγγραφα από το 1478. Στην περιοχή του βρέθηκαν προϊστορικά Όστρακα. Έχει λαϊκή θεατρική και μουσική παράδοση. Το «Χωρίον του Καταστάρη» κατά τον Λ. Χ. Ζώη ή το «Κατωστάρια» κατά τον Α. Μπισκίνη υπήρξε, τόσο κατά το παρελθόν όσο και σήμερα, μια από τις</p>

	<p>«πολυανθρωπότερες κωμοπόλεις, εύφορη πανοραματική και με υγιεινό κλίμα».</p> <p>Το Καταστάρι βρίσκεται περίπου 17 χιλιόμετρα από την πόλη της Ζακύνθου. Ένα πανέμορφο γραφικό κεφαλοχώρι, το Καταστάρι, είναι η πρωτεύουσα του Δήμου Αλυκών. Χτισμένη στα βόρεια μέρη του νησιού η μικρή αυτή κωμόπολη είναι πνιγμένη μέσα στους ελαιώνες και τα αμπέλια. Το όνομά του, σύμφωνα με γνώμες των κατοίκων του προέρχεται από τους παλιούς χωρικούς, οι οποίοι χρησιμοποιούσαν τη γη των Αλυκών για τις γεωργικές τους εργασίες και αφού δεν ζούσαν σε αυτή, την αποκαλούσαν «κάτω-στάρι». Το Καταστάρι είναι το δεύτερο σε πληθυσμό χωριού του νησιού της Ζακύνθου. Οι κάτοικοί του ασχολούνται με τον τουρισμό, που έχει αγγίξει αισθητά την μικρή τους κωμόπολη αλλά και με την γεωργία. Το Καταστάρι περιλαμβάνει μια σειρά από μικρότερους οικισμούς, χωριά η περιοχές όπως:</p> <p>τα Χαρτάτα, που οφείλει το όνομά του στην γνωστή, ακόμη επί εποχής Βενετοκρατίας, οικ. Χαρτά, και το Μετόχι τα οποία είναι χτισμένα στους πρόποδες του βουνού Μέλισσα, οι Αλυκές, οικισμός που πήρε το όνομά του από τις αλυκές, χώρο παραγωγής του ζακυθινού αλατιού, από την εποχή της Ενετοκρατίας (1498 υπάρχουν οι πρώτες γραπτές μαρτυρίες) μέχρι το 1987. Οι αλυκές υπάρχουν και σήμερα, ανενεργές πια.</p> <p>η Λαγκάδα (περιοχή στην οποία βρίσκεται το μοναστήρι του Αγίου Γιάννη Προδρόμου του 16ου αι.) Ποταμός, όπου βρίσκεται και το Πεντεκάμαρο Αλυκών χτισμένο στα τέλη του 15ου αι. η Κλεισούρα, η Μαύρα, Λάπαρδα, η Καμυλαύκα, τα Κανάλια, ο Κιλιγάς, το Μαύρο Νερό, Ξεροφίγια, ο Παλιόπυργος, η Φτερίνα, κ.ά πολλές περιοχές. Στο Καταστάρι υπήρχαν πολλές και παλιές εκκλησίες, αληθινά μνημεία, οι οποίες δυστυχώς αφανίστηκαν μετά τους καταστροφικούς σεισμούς και ιδιαίτερα εκείνους του 1953. Σήμερα διασώζεται, και αξίζει κανείς να την επισκεφθεί, η μονή του Αγίου Γιάννη του Προδρόμου. Στο Καταστάρι λειτουργεί ο Πολιτιστικός Σύλλογος Μορφές με πλούσια δραστηριότητα και</p>
--	--

	<p>παράλληλα, λειτουργεί ο Θεατρικός Όμιλος Κασταρίου με αξιόλογο έργο, ο οποίος ασχολείται με τις Ομιλίες, δηλαδή, με εκείνο το ιδιότυπο είδος Λαϊκού Θεάτρου και διδασκαλίας θεατρικών έργων σε δρόμους και πλατείες που αναπτύχθηκε στο νησί παράλληλα με το λόγιο Θέατρο.</p>
<p>ΚΕΡΙ</p>	<p>Το Κερί είναι το πρώτο χωριό στη βουνίσια γραμμή που αρχίζει από εδώ και καταλήγει μέχρι το άκρο της Ζακύνθου στο Σχοινάρι. Βρίσκεται στο νοτιοδυτικό άκρο του νησιού και αποτελεί μέρος του Θαλάσσιου Πάρκου. Η Τοπική κοινότητα έχει 680 μόνιμους κατοίκους. Το παράλιο τμήμα του Κερίου γνωρίζει μεγάλη τουριστική ανάπτυξη.</p> <p>Η Λίμνη του Κερίου είναι προστατευόμενος υδροβιότοπος από τη Συνθήκη RAMSAR, περιοχή NATURA και περιοχή προστασίας της φύσης στα πλαίσια του Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου Ζακύνθου. Αποτελεί αβαθή βαλτώδη περιοχή με έκταση 2.000 περίπου στρέμματα. Σε όλη την περιοχή υπάρχουν πηγές με διαυγές νερό, πίσσα και πετρέλαιο που επιπλέει. Στο Κερί αξίζει να επισκεφτεί κανείς περιοχές γνωστές από την αρχαιότητα μέχρι τις μέρες μας:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Την Πηγή του Ηροδότου. Οι πηγές της πίσσας και Πετρελαίου στη Λίμνη του Κερίου αναφέρονται από το μεγάλο ιστορικό της ελληνικής αρχαιότητας Ηρόδοτο στην Ιστορία του, αφού τις επισκέφθηκε κατά τα μέσα του 5ου π.Χ. αιώνα και έγραψε γι' αυτές. - Το Πόρτο (λιμάνι) του Κερίου, που στους αρχαίους χρόνους ήταν γνωστό με την ονομασία Νάφθη. Στις αρχές της δεκαετίας του '80 ανασύρθηκαν από τη θάλασσα μικροί οξυπύθμενοι αμφορείς γεμάτοι πίσσα, γεγονός που αποδεικνύει ότι στο λιμάνι του Κερίου (της Νάφθης) γινόταν εξαγωγή και εμπόριο του χρήσιμου στην αρχαία ναυπηγική προϊόντος της πίσσας. - Το Θολωτό Μυκηναϊκό Τάφο, βορειοανατολικά του χωριού, στο Παλιό Κερί, στην πλαγιά του ρέματος. Είναι κτιστός θαλαμωτός τάφος με τυπολογική ιδιαιτερότητα το μονόλιθο ανώφλι και τη δίκλινη στέγη. Μνημείο των νεότερων χρόνων αποτελεί στο Κερί η εκκλησία της Παναγίας της Κεριώτισσας.

	<p>Χτίστηκε στις αρχές του 17ου αιώνα προς τιμήν της εικόνας της Παναγίας που είχε ανακαλυφθεί στο χωριό και της αποδόθηκε το θαύμα της σωτηρίας του Κεριού από επιδρομή των Μπαρμπαρέζων πειρατών. Ο ναός ανακαινίστηκε το 1745 και ξανακτίστηκε, όπως ακριβώς ήταν και με τις ίδιες πέτρες, μετά τους σεισμούς του 1953. Το εσωτερικό του στολίζουν θαυμάσια έργα τέχνης από όλες τις ιστορικές περιόδους της ύπαρξής του, όπως είναι : - η εικόνα της Παναγίας της Κεριώτισσας, που βρέθηκε στο χωριό στις αρχές του 17ου αιώνα και είναι άγνωστος ο αιώνας κατασκευής της, - το τέμπλο, με εικόνες που αποδίδονται στον ντόπιο ζωγράφο, με έντονο αναγεννησιακό χαρακτήρα, Αποστόλη Κριζία (Κρεζία), του δεύτερου μισού του 18ου αιώνα και - η ενυπόγραφη Δεσποτική εικόνα της Κοίμησης της Θεοτόκου, έργο του ζακυνθινού ζωγράφου ιερέα Στυλιανού Σταυράκη, του 1761. Είναι κρίμα να φύγει κανείς από το Κερί χωρίς ν' απολαύσει ένα απ' τα ονομαστά μαγευτικά ηλιοβασιλέματα στο Φάρο του Κεριού. Η θέα είναι πανοραμική και υπέροχη. Το βαθύ γαλάζιο του Ιονίου μπερδεύεται με τον ορίζοντα. Τα γυμνά υψώματα του Μαραθιά αριστερά, το ανεβοκατέβασμα του ορεινού πλατώματος με τους λόφους και τις χαράδρες του στα δεξιά και από κάτω οι Μυζήθρες, βράχοι – φρουροί του ανοιχτού πελάγου. Αν σταθούμε δεξιά του φάρου θαυμάζουμε τα χρώματα της θάλασσας πίσω από κυπαρίσσια. Όπου υπάρχουν βράχια τα χρώματα της θάλασσας είναι πρασινογάλαζα και όπου φαίνεται αμμουδιά τα νερά ασημίζουν.</p>
<p>ΚΟΙΛΙΩΜΕΝΟΣ</p>	<p>Το χωριό Κοιλιωμένος βρίσκεται με αυτό το όνομα από τις αρχές του 16^{ου} αιώνα σε διάφορα τοπικά έγγραφα. Είναι χωριό που ιστορικά έχει αναπτύξει και εξακολουθεί να αναπτύσσει πολιτισμό, αντιπροσωπευτικό των αγροτικών περιοχών της Ζακύνθου. Σήμερα, αριθμεί 384 κατοίκους, που απασχολούνται στον αγροτικό τομέα, αλλά αναπτύσσουν και εναλλακτικές μορφές τουρισμού, όπως τον αγροτουρισμό. Στον Κοιλιωμένο υπάρχει ενεργός και ποιοτικά παραγωγικός Γυναικείος</p>

	<p>Συνεταιρισμός, οι «Μελισσιώτισσες». Εδώ, δουλεύουν και δημιουργούν σπουδαίοι «μαστόροι της πέτρας» και παραδοσιακά έχει αναπτυχθεί η λιθοξοΐα και αγγειοπλαστική. Οι κάτοικοί του, ακόμη, γράφουν και ανεβάζουν «ομιλίες». Στον Κοιλιωμένο μπορεί κανείς να θαυμάσει το καμπαναριό της ενοριακής εκκλησίας, το οποίο αποτελεί ένα από τα αξιολογότερα δείγματα της αρχιτεκτονικής φυσιογνωμίας του τόπου. Έχοντας ξεπεράσει τη λειτουργική του σκοπιμότητα κινείται πια στον καθαρά καλλιτεχνικό χώρο. Κατασκευάστηκε το 1893 και φέρει τη χρονολογία <i>1893 25 Απριλίου</i> χαραγμένη στην πρώτη βαθμίδα της εισόδου του. Είναι το αξιολογότερο δείγμα πυργοειδούς καμπαναριού της Ζακύνθου. Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα είναι η γλυπτή διακόσμηση του τελευταίου ορόφου. Μασονικά σύμβολα και σχέδια κοσμούν το καμπαναριό. Το Μοναστήρι της Υπεραγάθου στον Κοιλιωμένο, μισοερειπωμένο πια, ανήκει στο Σινά και είναι χτισμένο δίπλα σε πανέμορφο δάσος με πεύκα και αιωνόβιες βαλανιδιές.</p>
<p>ΛΑΓΚΑΔΑΚΙΑ</p>	<p>Τα Λαγκαδάκια βρίσκονται κοντά στο Μαχειράδο. Το χωριό μεταφέρθηκε σε αυτή τη θέση μετά τους καταστροφικούς σεισμούς του 1953. Ο παλιός οικισμός των Λαγκαδακίων –έστω και ερειπωμένος– αποτελεί σημαντικό μνημείο της ιστορίας του Νησιού. Ήταν χτισμένος μέσα σε καταπράσινες λαγκαδιές, από τις οποίες πήρε και το όνομά του το χωριό. Σήμερα, τα Λαγκαδάκια είναι ένα τυπικά αγροτικό χωριό της Ρίζας με 400 κατοίκους. Στο Παλιό Χωριό, τα Ερείπια του Ναού του Αγίου Ανδρέου και το πέτρινο πελεκητό καμπαναριό του, που φέρει τη χρονολογία 1796, είναι κηρυγμένα Μνημεία της Ζακύνθου (ΦΕΚ 796 / τ. Β' / 30-8-1996). Το ίδιο ισχύει και για τα Ερείπια του Ναού του Αγίου Γεωργίου και το πέτρινο πελεκητό καμπαναριό του, επίσης στον παλιό οικισμό, που είναι χαρακτηρισμένα Μνημεία της Ζακύνθου (ΦΕΚ 796 / τ. Β' / 30-8-1996).</p>
<p>ΛΑΓΩΠΟΔΟ</p>	<p>Το Λαγωπόδο είναι ένα τυπικά ριζιτικό χωριό της Ζακύνθου με 438 κατοίκους. Εδώ, αξίζει να θαυμάσει κανείς το Ναΐσκο του</p>

	<p>Αγίου Νικολάου στη Σπηλιά, που πιθανολογείται ότι είναι του 11^{ου} αιώνα, από τις τοιχογραφίες που περιέχει και χρονολογούνται σε εκείνη την εποχή. Είναι κτισμένος στην είσοδο σπηλιάς και έχει σχήμα ορθογώνιο. Στο Λαγωπόδο, επίσης, υπάρχει το γυναικείο μοναστήρι της Ελευθερώτριας, το οποίο αποτελεί ένα από τα σύγχρονα εκκλησιαστικά μνημεία της υπαίθρου χώρας της Ζακύνθου, κτισμένο μετά της σεισμούς του 1953. Φιλοξενεί ακμάζουσα γυναικεία μοναστική κοινότητα. Στο καθολικό της μονής υπάρχουν έργα τέχνης από κατεστραμμένες εκκλησίες της Ζακύνθου. Αξιομνημόνευτη είναι η εικόνα της Παναγίας Βρεφοκρατούσας, που φέρει τη χρονολογία 1827.</p>
<p>ΛΙΘΑΚΙΑ</p>	<p>Η Λιθακιά είναι από τα αρχαιότερα και σημαντικότερα χωριά της ζακυνθινής υπαίθρου. Χτισμένη στους πρόποδες του Βουνού φτάνει μέχρι τον κόλπο του Λαγανά. Είναι από τις πλέον τουριστικές περιοχές του νησιού, με ωραίες μικρές και μεγαλύτερες παραλίες. Οι ακτές της αποτελούν τμήμα του Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου Ζακύνθου. Σήμερα, αριθμεί 1.185 κατοίκους. Στη Λιθακιά αξίζει κανείς να επισκεφτεί: - Το Ναό της Παναγίας Φανερωμένης του 14ου αιώνα. Μνημονεύεται σε αρχαιολογικές πηγές από το 16ο αιώνα. Σώθηκε από τους σεισμούς του '53 και αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα της εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής του νησιού. Είναι ξυλόστεγη μονόκλιτη Βασιλική. Στο εσωτερικό του ναού υπάρχουν : ξυλόγλυπτο και χρυσωμένο τέμπλο που κατασκευάστηκε σε διαφορετικές περιόδους από τον 16ο μέχρι τον 19ο αιώνα. - Το Ναό του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου του 16ου αιώνα, στο Βόρειο μέρος του χωριού της Λιθακιάς. Είναι αληθινό μνημείο, που ανακαινίστηκε επί Αγγλοκρατίας. Ερειπώθηκε από βομβαρδισμό των Γερμανών στις 2/8/1944 και ξαναχτίστηκε όπως ήταν πριν με κοινό έρανο των Λιθακιωτών. Ανακαινίστηκε μετά τους σεισμούς του '53. Το καμπαναριό της εκκλησίας σώθηκε και φέρει τη χρονολογία 1819. - Το αναπαλαιωμένο Αρχοντικό του Μεσσαλά, που στεγάζει το Κέντρο</p>

	<p>Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης.</p> <p>Στη Δημοτική Κοινότητα της Λιθακιάς ανήκουν τα δύο ακατοίκητα πλέον νησάκια Άγιος Σώστης και Μαραθωνήσι. Το νησάκι Άγιος Σώστης είναι πανέμορφο, με ιδιότυπο βραχώδες έδαφος (που προμήθευε πέτρες για τις οικοδομές του τόπου), κολπίσκους και πευκώνα. Το νησί, μέχρι τους σεισμούς του 1633, ήταν ενωμένο με την απέναντι στεριά, το ακρωτήριο του Αγίου Σώστη στη Λιθακιά. Το όνομά του οφείλεται στην εκκλησία του Αγίου Σώστη, που υπήρχε σε αυτό κατά τον 16ο αιώνα. Το Μαραθωνήσι είναι ένα ακατοίκητο και λοφώδες νησάκι με έκταση 280 στρέμματα, που καλύπτεται από πυκνή θαμνώδη βλάστηση, η οποία σε ορισμένα σημεία φτάνει σε ύψος τα 3 μέτρα και συχνά είναι αδιαπέραστη. Στο βόρειο άκρο της νησίδας βρίσκεται η μοναδική αμμώδης παραλία της, μήκους 150 μέτρων, που αποτελεί περιοχή ωτοκίας της θαλάσσιας χελώνας <i>caretta caretta</i>. Στην ίδια παραλία βρίσκεται και ο ναός της Παναγίας Μαραθωνησιώτισσας. Η εκκλησία υπήρχε το 15ο αιώνα. Σήμερα, ο ναός είναι μισοερειπωμένος. Λειτουργεί τα τελευταία χρόνια από τον παπά της Λιθακιάς, μία φορά το χρόνο, στην εορτή της Παναγίας στις 15 Αυγούστου. Οι άλλες ακτές του νησιού είναι βραχώδεις και απόκρημνες. Προς το εσωτερικό του νησιού υπάρχει περιοχή αμμοθινών, που φτάνει σε βάθος 50-80 μέτρα. Στο Μαραθωνήσι υπάρχει το αποκλειστικό ενδημικό είδος της Ζακύνθου <i>Limonium zakynthium</i> (ζακυνθινό λεμόνι). Από τον 13ο αιώνα μέχρι σήμερα το νησί αποτελεί ιδιωτική ιδιοκτησία και αλλάζει συνεχώς ιδιοκτήτες. Αποτελεί τμήμα του Εθνικού Θαλάσσιου Πάρκου Ζακύνθου.</p>
<p>ΛΟΥΧΑ</p>	<p>Η Λούχα είναι η μικρότερη Τοπική Κοινότητα της Ζακύνθου με 81 μόλις κατοίκους. Έχει ωραία πέτρινα σπίτια, και αποτελεί δείγμα της παραδοσιακής λαϊκής αρχιτεκτονικής της ορεινής Ζακύνθου. Στη Λούχα υπάρχουν, ακόμη, σπουδαίοι «μαστόροι τση πέτρας» και παραδοσιακά έχει αναπτυχθεί η λιθοξοΐα και αγγειοπλαστική. Ο οικισμός ολόκληρος, που ανάγεται στον 15^ο αιώνα,</p>

	<p>διατηρήθηκε ανέπαφος από της καταστροφικούς σεισμούς του 1953. Σώζονται, η παλιά εκκλησία του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου με καμπαναριό του 1843, όπως αναφέρει εντοιχισμένη πλάκα, βάσεις ανεμόμυλου, στέρνες και πηγάδια. Στη Λούχα υπάρχει Ρωμαϊκός τάφος. Ο οικισμός έχει χαρακτηριστεί ως ενδιαφέρων (ΦΕΚ 630 / τ. Δ' /1986).</p>
<p>ΜΑΡΙΕΣ</p>	<p>Οι Μαριές απέχουν περίπου 20 χιλιόμετρα από την Πόλη και έχουν 367 κατοίκους.</p> <p>Για την ονομασία του χωριού υπάρχει λαϊκή παράδοση που μας γυρίζει πίσω στα πρώτα Χριστιανικά χρόνια. Σύμφωνα με αυτήν, μετά τη Σταύρωση του Χριστού η Μαρία η Μαγδαληνή και η Μαρία του Κλωπά κατευθύνονται προς τη Ρώμη για να κατηγορήσουν τον Πιλάτο στον Τιβέριο για τον άδικο θάνατο του Χριστού. Οι δυο Μαρίες πέτυχαν την καταδίκη των αρχιερέων και του Πιλάτου. Κατά την επιστροφή τους έπεσαν σε τρικυμία και άραξαν στις δυτικές ακτές της Ζακύνθου στο σημείο που ονομάζεται Βρώμη, άφησαν το Καϊκι τους και βγήκαν στην ξηρά. Εκεί, πάνω σ' ένα βράχο, άφησε την πατημασιά της η Μαρία η Μαγδαληνή. Η πατημασιά διακρινόταν καθαρά για πολλά χρόνια, μέχρι που οι πιστοί άρχισαν να παίρνουν κομμάτια απ' το βράχο για να φτιάξουν φυλαχτό, και σήμερα δεν φαίνεται πολύ καλά. Στη συνέχεια ανέβηκαν στο χωριό, κήρυξαν το Χριστιανισμό στους κατοίκους και έβαλαν την πρώτη πέτρα για να χτιστεί η πρώτη χριστιανική Εκκλησία. Αυτή η Εκκλησία πήρε το όνομα της Μαρίας της Μαγδαληνής και το χωριό πήρε την ονομασία του (Μαριές) από τις δύο Μαρίες. Η Εκκλησία αυτή, σύμφωνα με την παράδοση, δεν γκρεμίστηκε ποτέ. Έχει μόνο αλλάξει τέμπλο 8 φορές.</p> <p>Βοριοδυτικά του χωριού Μαρίες, στη θέση Παλιανεμόμυλος, ένα, σχεδόν χιλιόμετρο από το χωριό, φαίνονται πέντε ή έξι τάφοι, «θήκες» (προϊστορικό νεκροταφείο που δεν έχει ανασκαφεί ακόμα) λαξευμένοι στη δυτική πλευρά μαλακού βράχου. Είναι σκεπασμένοι με πλάκες που από την πολυκαιρία έχουν γίνει ένα</p>

	<p>με το βράχο. Οι κάτοικοι είναι κυρίως Γεωργοί, και Κτηνοτρόφοι. Τα τελευταία χρόνια, ακολουθώντας το παράδειγμα ολόκληρου του νησιού, ασχολούνται με τον τουρισμό. Μερικά χιλιόμετρα από το χωριό βρίσκεται η παραλία Πόρτο Βρώμη. Μια μικρή Παραλία με άσπρο βοτσαλάκι και πεντακάθαρα νερά. Εκεί μπορεί κανείς να νοικιάσει θαλάσσια ποδήλατα, για εξερεύνηση των γύρω σπηλιών και να δει από κοντά την κεφαλή του Ποσειδώνα, ένα υπέροχο δημιούργημα της φύσης. Επίσης, από εδώ ξεκινούν πλοιάρια για το Ναυάγιο.</p>
<p>ΜΑΧΑΙΡΑΔΟ</p>	<p>Για όποιον αποφασίσει να διαλέξει την ησυχία και τη γαλήνη ενός οργανωμένου χωριού σχετικά μακριά από τη θάλασσα (6-7 χιλιόμετρα) για να περάσει «ειρηνικά» τις διακοπές του, ή μέρος από αυτές, στο Μαχαιράδο θα βρει ενοικιαζόμενα δωμάτια για να μείνει. Στο χωριό και στη γύρω περιοχή υπάρχουν αρκετά ενδιαφέροντα για να δει ο επισκέπτης. Υπάρχουν αρκετές παλιές και ενδιαφέρουσες εκκλησίες, όπως η Υπαπαντή του 14ου αιώνα που παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον τόσο για την αρχιτεκτονική της, όσο και για τον ανάγλυφο διάκοσμό της (λίθινα σκαλισμένα υπέρθυρα και πολύ ωραίο ξυλόγλυπτο τέμπλο). Δυστυχώς μια πολύ αξιόλογη εκκλησία, επίσης παλιά, η Αγία Μαύρα, κατέρρευσε το 2005 εξαιτίας μεγάλης πυρκαγιάς και χάθηκαν πολλά διακοσμητικά στοιχεία, μερικές πολύ ωραίες εικόνες και το ξυλόγλυπτο τέμπλο. Μια ωραία εκδρομή που μπορείτε να πραγματοποιήσετε είναι στο γειτονικό (7 χιλιόμετρα δυτικά) σχετικά ορεινό χωριουδάκι που λέγεται Κοιλιωμένος, σε υψόμετρο 480 μέτρα, όπου θα δείτε εκκλησίες με ενδιαφέροντα αρχιτεκτονικά στοιχεία, όπως της Κυρίας των Αγγέλων και του Αγίου Νικολάου με το ωραίο καμπαριό. Ακόμα σε απόσταση λιγότερο από 5 χιλιόμετρα βόρεια από τον Κοιλιωμένο υπάρχει η Ιερά Μονή Υπεραγάθου, που ανήκει στη Μονή του Σινά, σε μια θαυμάσια τοποθεσία δίπλα σε ένα πολύ γραφικό μικρό οροπέδιο με ένα πανέμορφο δάσος με πεύκα και υπεραιωνόβιες βελανιδιές. Κατά το παρελθόν το χωριό ήταν</p>

	<p>ονομαστό για τα καλής ποιότητας οικοδομικά υλικά, κυρίως πέτρες. Τα περισσότερα αρχοντικά της περιοχής έχουν κτιστεί με πέτρες από τον Κοιλιωμένο. Το φαγητό είναι εξασφαλισμένο και καλό στις ταβέρνες του χωριού και της περιοχής. Ο επισκέπτης έχει πολλές επιλογές για κολύμπι στις κοντινές παραλίες του κόλπου του Λαγανά που απέχουν 6-8 χιλιόμετρα ή στις πιο ήσυχες της νοτιοδυτικής ακτής του νησιού που απέχουν περισσότερο, αλλά έχουν πιο πολύ ενδιαφέρον για κάποιον που «αποφεύγει» τον πολύ κόσμο. Το καλοκαίρι έχετε τη δυνατότητα να συμμετάσχετε στο μεγάλο πανηγύρι που γίνεται την πρώτη Κυριακή του Ιουλίου την ημέρα της γιορτής της Αγίας Μαύρας στην ομώνυμη παλιά εκκλησία. Έκτακτα περιστατικά υγείας καλύπτονται από το τοπικό αγροτικό ιατρείο. Στο χωριό λειτουργούν και ταχυδρομικές υπηρεσίες (ΕΛΤΑ). Η πρόσβαση είναι εύκολη από την κοντινή πρωτεύουσα (10 χιλιόμετρα) με ταξί, με ιδιωτικό ή νοικιασμένο αυτοκίνητο, ή και με μοτοσικλέτα.</p>
<p>ΜΟΥΖΑΚΙ</p>	<p>Το χωριό Μουζάκι πήρε το όνομά του από τους Έλληνες Στρατιώτες, πατέρα και γιό Μουζάκη, στους οποίους η Βενετία το 1478 έδωσε γαίες στην περιοχή ως ανταμοιβή για τις υπηρεσίες τους στη Γαληνοτάτη. Είναι πεδινός και λοφώδης οικισμός. Σήμερα, αριθμεί 1.352 κατοίκους. Στο Μουζάκι αξίζει να επισκεφτεί κανείς: - Την εκκλησία της Παναγίας της Βιγλατσούρας στην τοποθεσία Αγριλιά. Η εκκλησία πρωτοχτίστηκε το 16ο αιώνα. Ο σημερινός ναός είναι νέο κτίσμα, που στο εσωτερικό του περιλαμβάνει διάκοσμο από την παλαιά εκκλησία. – Τον ενοριακό Ναό του Αγίου Νικολάου στο Πλάτωμα του Παλιού χωριού. Χτίστηκε το 18ο αιώνα και αναστηλώθηκε, χωρίς να αλλοιωθεί στο παραμικρό η προσεισμική μορφή της, μετά τους σεισμούς του '53. Αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα μνημεία της Ζακύνθου και περιέχει εικόνες – έργα τέχνης διαφόρων εποχών της ιστορίας του νησιού. Στο προαύλιο της εκκλησίας υπάρχει παλιός ανάγλυφος δικέφαλος αετός. Στη Δημοτική Κοινότητα Μουζακίου και Βορειοανατολικά του χωριού</p>

	<p>υπάρχει, επίσης, Προϊστορικός οικισμός μεγάλης έκτασης, όπου έχουν ανεβρεθεί λιθοτεχνίες, κεραμική κλπ. , ενώ στην τοποθεσία Παλιοχώρα υπάρχει Μεσαιωνικός οικισμός και ενδείξεις για νεολιθική κατοίκηση.</p>
<p>ΟΡΘΟΝΙΕΣ</p>	<p>Το χωριό Ορθονιές αναφέρεται σε διάφορα τοπικά έγγραφα του 16ου αιώνα είχε αναπτύξει έναν αξιόλογο πολιτισμό. Σήμερα έχει 264 κατοίκους. Οι εκκλησίες της είναι άγνωστο έως τώρα πότε πρωτοχτίστηκαν και αποτελούν μνημεία της θρησκευτικής τέχνης.</p> <p>Η εκκλησία των Ταξιαρχών ή Αρχάγγελου Μιχαήλ και Γαβριήλ, η οποία μαζί με το καμπαναριό της σώθηκαν από τους σεισμούς του 1953 και αποτελεί σήμερα την ενοριακή εκκλησία, αναφέρεται σε συμβολαιογραφικές πράξεις και άλλες έγγραφες μαρτυρίες του 19ου αιώνα. Η εκκλησία διατηρεί παλιό ξυλόγλυπτο και χρυσωμένο τέμπλο και διάφορες ωραίες εικόνες, παλιότερες και νεώτερες. Σε μικρή απόσταση από το χωριό των Ορθονιών υπάρχει το ιστορικό Μοναστήρι της Θεοτόκου της Σπηλιώτισσας. Η ιστορία του μοναστηριού αυτού, ενός από τα πολυτιμότερα της υπαίθρου χώρας του νησιού, αποτελεί θέμα ιδιαίτερης έρευνας. Ιδρύθηκε από τον μοναχό Ιωαννίκιο Κατσιβή τον 16ο αιώνα. Το καθολικό του μοναστηριού και το καμπαναριό έμειναν όρθια από τους σεισμούς του 1953. Το μοναστήρι ξανακτίστηκε, ενώ διατηρούνται ορισμένες εγκαταστάσεις του παλιού. Η αρχαία εικόνα της Παναγίας της Σπηλαιώτισσας, το μοναδικό αυτό μνημείο (διαστάσεων 0,65X0,40), βρέθηκε σε άγνωστη έως τώρα χρονολογία του μεσαίωνα στους πρόποδες του βουνού Κέντρου μέσα σε μία σπηλιά. Σύμφωνα με την τοπική παράδοση πιστεύεται ότι η εικόνα ήταν κρυμμένη εκεί από τα χρόνια των Εικονομάχων (726-842). Άλλες περιοχές με ιδιαίτερο ενδιαφέρον είναι: - Οι ιαματικές πηγές Ξύγγια. Πρόκειται για παράκτιες υδροθειούχες πηγές. Η θάλασσα γύρω από τις πηγές, με θερμοκρασία 18 βαθμούς C, έχει χρώμα λευκό οφειλόμενο σε κροκίδες Κολλώδους θείου. Στο κολλώδες θείο</p>

	<p>αποδίδονται καλλωπιστικές ιδιότητες αφού απαλύνει το δέρμα, εξαλείφει τις ρυτίδες και θεραπεύει δερματικές παθήσεις. - Ο Μακρύς γυαλός ο οποίος κατακλύζεται το καλοκαίρι από μεγάλο αριθμό τουριστών.</p>
<p>ΠΑΝΤΟΚΡΑΤΟΡ ΑΣ</p>	<p>Ο Παντοκράτορας ή Πισινόντας, όπως λεγόταν παλιότερα το χωριό που είναι από τα μεγαλύτερα της Ζακύνθου, είναι χτισμένος στους πρόποδες του βουνού και απλωμένος μέχρι τη θάλασσα. Η ύπαρξη του οικισμού στην περιοχή χάνεται στα βάθη των αιώνων. Είναι ο πλέον αναπτυγμένος τουριστικός οικισμός του νησιού και αριθμεί 1.442 κατοίκους. Στον Παντοκράτορα και στον κόλπο του Λαγανά βρίσκεται η ομώνυμη παραλία μήκους 1.000 μέτρων, μία από τις ωραιότερες της Μεσογείου, στρωμένη με ψιλή-ψιλή χρυσή άμμο. Η παραλία αποτελείται από αμμοθίνες, με ποικιλόμορφη χλωρίδα, και αποτελεί χώρο ωτοκίας της θαλάσσιας χελώνας <i>caretta-caretta</i>. Σημαντική αλλοίωση του οικοσυστήματος της περιοχής έχουν επιφέρει οι υπεραναπτυγμένες τουριστικές δραστηριότητες. Στο χωριό αξίζει κανείς να επισκεφτεί: - το Ναό του Παντοκράτορα ή Σωτήρα. Η παράδοση του χωριού αναφέρει ότι ο ναός χτίστηκε από την βυζαντινή Αυτοκράτειρα Πουλχερία. Ο σημερινός ναός είναι κτισμένος, άγνωστο πότε, στο ρυθμό της απλής Βασιλικής και διεσώθη από τους σεισμούς του '53. Το είδος των τοιχογραφιών του (σκεπασμένες από ασβεστώματα στο μεγαλύτερο μέρος τους) δείχνουν ότι πρέπει να χτίστηκε στα τέλη του 17ου ή αρχές του 18ου αιώνα. Στο εσωτερικό της εκκλησίας υπάρχουν ακόμη, ξυλόγλυπτο και χρυσωμένο τέμπλο του 17ου αιώνα, ανάγλυφος δικέφαλος αετός στο κέντρο του πέτρινου εδάφους και παλαιές φορητές εικόνες. Ο ναός του Παντοκράτορα αποτελεί ανεκτίμητο μνημειολογικό θησαυρό της υπαίθρου χώρας του νησιού. - Τα Ερείπια του Ναού του Προφήτη Ηλία του 18ου αιώνα. Σήμερα, σώζεται το κτίριο της εκκλησίας με πέτρινα σκαλισμάτα και περίτεχνες σιδεριές στα παράθυρα. Το καμπαναριό είναι από πελεκητό αγκωνάρι. - Τα ερείπια του αρχοντικού των</p>

	Λούντζηδων, «Σαρακίνα», και το Παρεκκλήσι της «Άγιος Ιωάννης ο Πρόδρομος», που είναι ιδιωτικά κτίρια.
ΠΗΓΑΔΑΚΙΑ	<p>Στο Κέντρο σχεδόν της Ζακύνθου και μέσα στον εύφορο της κάμφο βρίσκεται το χωριό Πηγαδάκια. Το όνομα οφείλεται στις θειούχες πηγές που διαθέτει η περιοχή. Η Τοπική Κοινότητα αριθμεί 394 κατοίκους.</p> <p>Στα Πηγαδάκια αξίζει να δει κανείς το Ναό του Αγίου Παντελεήμονα που βρίσκεται στο Βόρειο άκρο χωριού. Είναι Εκκλησία του 15ου αιώνα και σήμερα έχει τη μορφή μικρού παρεκκλησιού. Κάτω από την Αγία Τράπεζα υπάρχει θειούχος πηγή και οι κάτοικοι λένε ότι το νερό της αναδύεται όταν γίνεται λειτουργία. Εδώ, λειτουργούν: το Βερτζάγιο λαογραφικό μουσείο που καταδεικνύει την αγροτική κυρίως ενασχόληση των κατοίκων και το "Κέντρο Άθλησης και Ψυχαγωγίας" Sportcenter με σκοπό την άθληση και ψυχαγωγία των κατοίκων του χωριού και ευρύτερα του νησιού.</p>
ΡΟΜΙΡΙ	<p>Το χωριό Ρομίρι είναι χτισμένο στα ριζά του βουνού. Έχει 478 κατοίκους. Είναι καθαρά αγροτικός οικισμός. Στο χωριό αξίζει να επισκεφτεί κανείς το Ναό της Ζωοδόχου Πηγής. Στο εξωτερικό της εκκλησίας και στα ανοίγματα της υπάρχουν περίτεχνα σκαλίσματα. Στο εσωτερικό του ναού υπάρχουν αξιόλογες αγιογραφίες, ξυλόγλυπτο επιχρυσωμένο τέμπλο και γυναικωνίτης.</p>
ΣΚΟΥΛΙΚΑΔΟ	<p>Το Σκουλικάδο είναι οικισμός του ζακυνθινού κάμπου και βρίσκεται στο Β.Δ. μέρος της Ζακύνθου, κάτω από τους πρόποδες του όρους Βραχίωνα, απέχοντας 13 χιλιόμετρα από την πόλη της Ζακύνθου. Πρωτοσυναντιέται, σε γραπτά κείμενα, το 1505. Έχει μουσική παράδοση (αρέκιες) και παράδοση λαϊκού θεάτρου, κυρίως σε "Ομιλίες", θεατρικό είδος που προέρχεται από την αλληλεπίδραση του κρητικού θεάτρου με την comedia del' arte. Το μεγαλύτερο μέρος του χωριού βρίσκεται χτισμένο πάνω σε τρεις λόφους, ενώ το υπόλοιπο είναι απλωμένο στο</p>

	<p>πεδινό τμήμα μέχρι την επαρχιακή οδό Ζακύνθου-Βολιμών. Ο πληθυσμός του είναι 574 κάτοικοι (απογραφή 2001) ,οι οποίοι κυρίως είναι αγρότες (παραγωγοί ελαιολάδου, μαύρης σταφίδας και οπωροκηπευτικών) ή διατηρούν εμπορικές και τουριστικές επιχειρήσεις , κυρίως εκτός του χωριού. Αξίζει να επισκεφτεί κανείς το Ναό της Παναγίας της Αναφωνήτριας, που είναι ναός του 19ου αιώνα και ξαναχτίστηκε μετά τους σεισμούς του '53. Στην εξωτερική τοιχοποιία του ναού υπάρχουν δείγματα λιθοξοΐας από παλαιότερους κατεστραμμένους ναούς του χωριού. Εσωτερικά είναι από τις ωραιότερες εκκλησίες της Ζακύνθου. Κάτω από το γυναικωνίτη υπάρχει πολυπρόσωπος συνθετικός πίνακας της λιτανείας της εικόνας της Παναγίας, με τις χαρακτηριστικές ενδυμασίες των κατοίκων του χωριού. Είναι έργο του Νικολάου Βισκόντι και φέρει τη χρονολογία 1828. Το καμπαναριό της είναι πυργοειδές, ύψους 35 μέτρων. Το καμπαναριό είναι κηρυγμένο Μνημείο (ΦΕΚ 723 / τ.2 / 1985). Στο χωριό λειτουργεί ο Πολιτιστικός Σύλλογος «Ερωτόκριτος» με πλούσια δραστηριότητα , όπως λαϊκά χορευτικά συγκροτήματα παιδιών και νέων, μουσικό τμήμα βιβλιοθήκη και θεατρική ομάδα με αξιόλογο έργο. Μπορεί κάποιος να επισκεφτεί το Σκουλικάδο είτε ακολουθώντας τη γραφική διαδρομή από το λεγόμενο «δρόμο της Ρίζας» στους πρόποδες του βουνού , ή από την επαρχιακή οδό Ζακύνθου-Βολιμών.</p>
<p>ΦΙΟΛΙΤΗΣ</p>	<p>Το χωριό Φιολίτης μνημονεύεται από τα τέλη του 15^{ου} αιώνα. Σήμερα, αριθμεί 242 κατοίκους. Αξίζει να δει κανείς στο Φιολίτη το καμπαναριό του Αγίου Νικολάου των Σχίνων του 19ου αιώνα και δίπλα το Ναό της Παναγίας του Φιολίτη και Αγίου Νικολάου των Σχίνων, ο οποίος ονομάστηκε έτσι γιατί είναι αφιερωμένος στην Παναγία και τον Άγιο Νικόλαο, επειδή στεγάζει καλλιτεχνικούς θησαυρούς δύο ομώνυμων παλιών εκκλησιών, του Αγίου Νικολάου των Σχίνων και της Παναγίας της Φιολίτισσας. Στο εσωτερικό του ναού υπάρχουν ξυλόγλυπτο επιχρυσωμένο τέμπλο ρυθμού μπαρόκ (από την παλαιή εκκλησία</p>

	του Αγίου Νικολάου) και αγιογραφίες.
--	--------------------------------------

ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΑ ΘΕΡΕΤΡΑ - ΜΝΗΜΕΙΑ - ΜΟΥΣΕΙΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΟΡΕΙΝΗΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ

ΑΚΡΩΤΗΡΙ ΚΕΡΙΟΥ	Εκτός από τους Μυκηναϊκούς τάφους που είχαν ανακαλυφθεί προ πενταετίας, από εκεί θαυμάζει κανείς το ωραιότερο ηλιοβασίλεμα. Κάθε καλοκαίρι δεκάδες επισκέπτες μαζεύονται εκεί στη Δύση του ήλιου για να θαυμάσουν τον πορφυρό δίσκο να χάνεται ανεμπόδιστα στα νερά του Ιονίου. Αν το επισκεφθείτε μέρα, να ξέρετε ότι καθώς σταματάτε στην τεράστια αλάνα το αυτοκίνητο, στο αριστερό σας χέρι υπάρχει ένας μικρός χωματόδρομος (βάλτε σημάδι την αμυγδαλιά) που σας οδηγεί σε ένα γκρεμό όπου το θέαμα κόβει την ανάσα (μην πάει κανένας έξυπνος με αμάξι εκεί-η απόσταση είναι 1 λεπτού περπάτημα και εκτός αυτού υπάρχει κίνδυνος το όχημα να βρεθεί στο Ιόνιο που λέγαμε προηγουμένως). Στο δεξί σας χέρι (καθώς σταματάτε στην αλάνα κτλ) μπορείτε να θαυμάσετε από ψηλά τους βράχους Μυζήθρες. Βρείτε κάποιον να σας αφηγηθεί το μύθο που τις συνοδεύει.
ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ «ΒΕΡΤΖΑΓΕΙΟ»	Ιδρύθηκε το 1998 στο μικρό χωριό Πηγαδάκια, στο Δήμο Αλυκών, και εκθέτει τον πολιτισμό και την ιστορία της παράδοσης στον αγροτικό κόσμο της Ελλάδας και ιδιαίτερα του νησιού. Στο εσωτερικό του μπορείτε να θαυμάσετε σπάνια αντικείμενα από τον 16 ^ο αιώνα, όπως επαγγελματικά εργαλεία, σκεύη καθημερινής χρήσης και πολύ σπάνια έργα της αρχαίας τοπικής βιοτεχνίας.
ΜΟΥΣΕΙΟ ΦΥΣΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ «ΧΕΛΜΗ»	Το Μουσείο Χέλμη Φυσικής Ιστορίας βρίσκεται στην Αγία Μαρίνα, ένα όμορφο χωριό στο κέντρο της Ζακύνθου, με καταπληκτική θέα προς την πόλη και τον κόλπο του Λαγανά. Στεγάζει αξιόλογες συλλογές με περισσότερα από 500 δείγματα από φυσικό κόσμο, όπως πουλιά, ψάρια, όστρακα από τις επτά θάλασσες του κόσμου, φυτά και ζώα που έχουν πια εξαφανιστεί

	από τη γη, πετρώματα και ορυκτά.
ΜΥΖΗΘΕΡΕΣ	<p>Οι Μυζήθρες, η μικρή και η μεγάλη, είναι δύο κωνικοί πανύψηλοι ολόλευκοι βράχοι, που βρίσκονται ακριβώς κάτω από το φάρο του Κεριοῦ. Το όνομά τους το έχουν πάρει από τη μυζήθρα, τυρί που παρασκευάζεται στη Ζάκυνθο. Οι βράχοι αυτοί είναι ορατοί από τον φάρο αλλά και μέσω θαλάσσης με ιδιωτικό σκάφος ή πλοίο που κάνει θαλάσσιες εκδρομές. Το τοπίο είναι μαγευτικό καθώς το λευκό χρώμα των Μυζηθρών έρχεται σε αντίθεση με τα καταγάλανα νερά!</p> <p>Η θαλάσσια περιοχή γύρω από αυτές έχει ισχυρά ρεύματα και εκεί κοντά θα βρείτε και το «Πηγάδι των Οινουσών», το σημείο με το μεγαλύτερο βάθος στη Μεσόγειο, 4500μ.</p>
ΠΕΝΤΟΚΑΜΑΡΟ	<p>Η παλιά αυτή γέφυρα στις Αλυκές αποτελεί ιστορικό αξιοθέατο, μια όμορφη πέτρινη γέφυρα χτισμένη πάνω από τον Σκούρτη ποταμό. Η ακριβής χρονολογία που ανοικοδομήθηκε δεν είναι γνωστή αλλά υπάρχει από τον 15ο αιώνα οπότε και κατασκευάστηκε από τους Άγγλους την περίοδο που κατείχαν την Ζάκυνθο.</p> <p>Αποκαλείτε Πεντοκάμαρο γιατί έχει 5 καμάρες. Είναι εύκολα προσιτή από τις Αλυκές και το κοντινό θέρετρο του Αλυκανά.</p>
ΠΥΡΓΟΣ ΑΝΑΦΩΝΗΤΡΙΑΣ	<p>Πετρόκτιστος με κωλουροκωνικό το κάτω μέρος και κυλινδρικό το πάνω. Μικρά ανοίγματα στο πάνω μέρος / Ερειπωμένο / Χρονολογείται από την εποχή της Ενετοκρατίας (15^{ος} αιώνας) / Θα μπορούσε να ενταχθεί στο πρόγραμμα εκδρομών στην περιοχή της Αναφωνήτριας.</p>
ΣΠΗΛΛΙΟ ΔΑΜΙΑΝΟΥ	<p>Ανάμεσα στα πεύκα και τους ελαιώνες βρίσκεται το γραφικό χωριουδάκι του Αγαλά. Περνώντας τα στενά ανηφορικά δρομάκια ανάμεσα από παραδοσιακά πέτρινα σπίτια και με τις πινακίδες να σε καθοδηγούν θα βρεις το δρόμο για το Σπήλλιο του Δαμιανού. Το στενό δρομάκι πεζοπορίας ανάμεσα στη βλάστηση θα σε οδηγήσει στη σπηλιά. Αυτό που σίγουρα προκαλεί εντύπωση είναι ότι η σπηλιά είναι δίπαη! Μπες και</p>

	<p>απόλαυσε τη δροσιά. Η θέα είναι μαγευτική με τους λόφους γεμάτους πυκνή βλάστηση και τη θάλασσα να εκτείνεται στο βάθος. Κατά την επιστροφή σου από το Σπήλαιο μπορείς να επισκεφτείς κάποιους από τους πετρόχτιστους χώρους ανάπαυσης και να θαυμάσεις το υπέροχο ηλιοβασιλέμα. Κατά την επιστροφή σου κάνε ακόμα μια στάση στο χωριό και επισκέψου την εκκλησία του χωριού, με το όμορφο χρωματιστό κτίριο και το υπέροχο μεγάλο καμπαναριό της.</p>
<p>ΣΠΗΛΙΑ ΑΓΙΟΥ ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ</p>	<p>Η πρόσβαση στη σπηλιά είναι δύσκολη υπόθεση αφού θα πρέπει να διασχίσεις δυο πλαγιές βουνών γεμάτες θάμνους για να την βρεις. Από μακριά φαίνεται σαν ένα σχετικό μικρό άνοιγμα στους βράχους με έναν λευκό σταυρό στην κορυφή του. Όταν φτάσεις πρέπει να σκύψεις για να μπεις από το στενό της άνοιγμα. Μπαίνοντας σου είναι δύσκολο να πιστέψεις ότι εδώ έζησε άνθρωπος. Στη σπηλιά θα βρεις την εικόνα του Αγίου Γερασίμου και κρεμασμένες εικόνες του Χριστού και Αγίων. Στο ταβάνι θα δεις τρεις τρύπες που είχε ανοίξει ο Άγιος Γεράσιμος για να φεύγουν οι καπνοί όταν μαγειρεύε. Κάποτε στην είσοδο της σπηλιάς υπήρχε και το μπουστάνι του. Ο Άγιος Γεράσιμος γεννήθηκε στα Τρίκαλα Κορινθίας το 1506 και ήταν γόνος αριστοκρατικής οικογένειας. Στα 20 του ήρθε στη Ζάκυνθο και στη συνέχεια ταξίδεψε στα σημαντικότερα θρησκευτικά κέντρα της εποχής του όπως στην Κωνσταντινούπολη και στους Αγίους Τόπους. Μετά από 20 χρόνια επέστρεψε και πάλι στη Ζάκυνθο ασκήτεψε στην σπηλιά και μετά έφυγε για Κεφαλονιά. Απεβίωσε στις 15 Αυγούστου του 1579 και το 1622 ανακηρύχθηκε Άγιος από το Πατριαρχείο. Εορτάζεται στις 20 Οκτωβρίου, ημέρα που έγινε η ανακομιδή των λειψάνων του και το σώμα του βρέθηκε άθικτο κι ανέδιδε μια ευχάριστη μυρωδιά. Αν τύχει και βρεθείς στην σπηλιά την μέρα της γιορτής του μπορεί να την βρεις καθαρή και περιποιημένη από τους ντόπιους κατοίκους της περιοχής.</p>
<p>ΣΤΑΥΡΟΣ</p>	<p>Ο σταυρός στο Καμπί βρίσκεται στο βουνό Σχίζα, στο</p>

ΚΑΜΠΙ	<p>παραδοσιακό χωριό Καμπί. Η έγερση του σταυρού έγινε προς τιμή των ζώων που χάθηκαν κατά τη διάρκεια του Ελληνικού εμφυλίου και του δεύτερου παγκόσμιου πολέμου. Η περιοχή που τον περιβάλλει προσφέρει συγκλονιστική θέα της θάλασσας και των γύρω παραλιών και αποτελεί ιδανικό σημείο για να απολαύσετε το φημισμένο ηλιοβασίλεμα στο Καμπί, ένα από τα πιο μαγευτικά στο νησί. Υπάρχουν διάφορες ταβέρνες και καφετέριες στην περιοχή από τις οποίες μπορείτε να απολαύσετε την ομορφιά της γύρω περιοχής.</p>
ΦΑΡΟΣ ΣΚΙΝΑΡΙΟΥ	<p>Πετρόκτιστος με κυλινδρικό πύργο. Ύψος 9,5μ. και εστιακό ύψος 67μ. / Λειτουργεί ως φάρος / Κτίστηκε το 1897 / Μπορεί να συνδεθεί με περιπατητική εκδρομή βοτανολογικού χαρακτήρα, με μονοπάτι από τις Άνω Βολίμες. Η διαδρομή είναι μέτριας δυσκολίας και μήκος 6,5χλμ.</p>
ΦΑΡΟΣ ΚΕΡΙΟΥ	<p>Στο χωριό Κερί, χτισμένο 200μ πάνω από τη θάλασσα, στην άκρη ενός γκρεμού θα βρείτε τον Φάρο του Κεριού. Πρόκειται για έναν πύργο ύψους 9 μέτρων που οικοδομήθηκε το 1925 για να βοηθάει τα διερχόμενα πλοία να αποφύγουν τη σύγκρουση με τους απόκρημνους βράχους. Η πρόσβαση γίνεται εύκολα με αυτοκίνητο, το οποίο αφήνετε στον χώρο στάθμευσης και συνεχίζετε λίγα μέτρα με τα πόδια για να φτάσετε στον Φάρο. Από αυτό το σημείο μπορείτε να απολαύσετε ένα από τα πιο μαγευτικά και γραφικά ηλιοβασιλέματα στο Ιόνιο. Βλέπετε ακόμη τις Μυζήθρες, τους δυο ψηλούς κωνικούς, ολόλευκους βράχους που εξέχουν από το νερό και βρίσκονται στην αρχή των Σπηλιών του Κεριού. Το λευκό των βράχων, το γαλάζιο της θάλασσας, οι απόκρυμνες πλαγιές των γκρεμών που χαρακτηρίζουν αυτήν την πλευρά του νησιού καθώς και τα καταπράσινα βουνά συνθέτουν ένα τοπίο εκπληκτικής φυσικής ομορφιάς που πρέπει να το δείτε για να το πιστέψετε. Εδώ θα βρείτε ακόμη μια παραδοσιακή ταβέρνα όπου μπορείτε να απολαύσετε το γεύμα σας ή ένα ποτό καθώς θα θαυμάζετε τη θέα.</p>

<p>ΦΑΡΟΣ ΚΟΡΙΘΙΟΥ</p>	<p>Στις Βολίμες, κοντά στο Κορίθι θα βρείτε έναν όμορφο πέτρινο φάρο που χτίστηκε το 1897 και έχει έναν πύργο ύψους 9,5μ . Στέκεται στην άκρη του βουνού από όπου μπορείτε να απολαύσετε εντυπωσιακή θέα της θάλασσας έως και το νησί της Κεφαλονιάς. Κοντά στον Φάρο, θα βρείτε μικρά караβάκια που πηγαίνουν στο Ναυάγιο και τις Γαλάζιες Σπηλιές.</p>
------------------------------	--

ΘΑΛΑΣΣΙΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ

<p>ΠΑΡΑΛΙΑ ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ</p>	<p>Η παραλία του Αγίου Νικολάου με μικρά βοτσαλάκια, είναι ένας μικρός κόλπος μπροστά στο μικροσκοπικό ομώνυμο οικισμό στην όμορφη ορεινή περιοχή των Βολιμών, 32 χιλιόμετρα βορειοδυτικά από την πόλη της Ζακύνθου. Στην είσοδο του κόλπου βρίσκεται το μικρό ακατοίκητο νησάκι του Αγίου Νικολάου που αν έχετε τις δυνάμεις μπορείτε να το επισκεφτείτε κολυμπώντας. Τα βαθιά νερά της παραλίας είναι ιδανικά για κολύμπι και το φυσικό λιμανάκι του είναι πάντα γεμάτο με ιστιοπλοϊκά, ψαρόβαρκες και караβάκια που φεύγουν για τις Γαλάζιες Σπηλιές και το Ναυάγιο. Επίσης από εδώ φεύγουν και τα φέριμποτ για την Κεφαλονιά, γι' αυτό το λιμανάκι είναι καλά εξοπλισμένο. Ακόμα πρέπει να σημειώσουμε ότι αυτή η παραλία έχει το ίδιο όνομα με μια άλλη που βρίσκεται στη νοτιοανατολική ακτή, κοντά στον Βασιλικό. Υπάρχουν ξενοδοχεία διαφόρων κατηγοριών, επιπλωμένα διαμερίσματα και δωμάτια, στο μικρό οικισμό και στην γύρω περιοχή, που λειτουργούν από τον Μάιο περίπου, έως τον Οκτώβριο. Το φαγητό είναι καλό, με έμφαση στο φρεσκότατο ψάρι, αλλά υπάρχει και μεγάλη ποικιλία ντόπιας και ελληνικής κουζίνας. Ο επισκέπτης μπορεί να κάνει το μπάνιο του εκτός από την παραλία του οικισμού και στις Γαλάζιες Σπηλιές, όπως επίσης και στις παραλίες Μακρύς Γιαλός και Ξίγκια. Και τα παιδιά δεν πρέπει να ανησυχούν που τα νερά είναι βαθιά και τα δυσκολεύουν στο κολύμπι τους, γιατί υπάρχει το Υδάτινο Πάρκο Αναψυχής για</p>
--------------------------------------	---

	<p>αυτά. Στην περιοχή υπάρχουν αρκετά ενδιαφέροντα για να δείτε εκτός από τις πασιγνωστες και πανέμορφες Γαλάζιες Σπηλιές, όπου μπορείτε να πάτε με εκδρομικά καϊκάκια καθημερινά. Υπάρχει το νησάκι του Αγίου Νικολάου στην είσοδο του μικρού λιμανιού, ο φάρος στο βορειότερο άκρο του νησιού, στο ακρωτήριο Σκινάρι, τα γραφικά χωριά Κορίθι (2 χιλιόμετρα Βόρεια) και Μικρό Νησί με το Βενετσιάνικο παρατηρητήριο, το λιθόκτιστο εκκλησάκι του Αγίου Πέτρου και η αναξιοποίητη περιοχή Ξίγκια με την ιαματική πηγή που αναβλύζει κάτω από την επιφάνεια της θάλασσας. Έκτακτα περιστατικά υγείας καλύπτονται από το Αγροτικό ιατρείο στις κοντινές Βολίμες (11 χιλιόμετρα Νοτιοδυτικά). Στον οικισμό λειτουργεί αστυνομικός σταθμός. Η πρόσβαση είναι εύκολη από την κοντινή πρωτεύουσα (32 χιλιόμετρα) με ιδιωτικό ή νοικιασμένο αυτοκίνητο, ή και με μοτοσικλέτα. Το λιμανάκι του συνδέει με φέριμποτ σε καθημερινή βάση την Ζάκυνθο με την Πεσάδα της αντικρινής Κεφαλονιάς.</p>
<p>ΠΑΡΑΛΙΑ ΑΛΥΚΕΣ</p>	<p>Η παραλία Αλυκές είναι μια από τις ωραιότερες, αν όχι η ωραιότερη παραλία του νησιού και βρίσκεται 17,5 χιλιόμετρα βορειοδυτικά από την πόλη της Ζακύνθου. Η παραλία και ο ομώνυμος οικισμός πήραν το όνομά τους από τις αλυκές που υπάρχουν κοντά στην παραλία. Για όσους θελήσουν να διαλέξουν τις Αλυκές εκτός από το μπάνιο τους και για διαμονή υπάρχουν πολλά ξενοδοχεία όλων των κατηγοριών, επιπλωμένα διαμερίσματα και δωμάτια στον οικισμό και στη γύρω περιοχή που λειτουργούν από τον Απρίλιο ή το Μάιο έως τον Οκτώβριο. Επίσης λειτουργεί μεγάλο πλήρως οργανωμένο κάμπινγκ για τους επισκέπτες που προτιμούν διαμονή λιγότερο «επίσημη» κοντά σε ένα τουριστικό θέρετρο όμως. Ο επισκέπτης μπορεί να κάνει το μπάνιο του, να απολαύσει την ηλιοθεραπεία του και να διασκεδάσει με πολλά θαλάσσια σπορ στην πολύ ωραία, εκτεταμένη και καλά οργανωμένη αμμουδερή παραλία με την πεντακάθαρη θάλασσα. Η θάλασσα ανοικτά της</p>

<p>παραλίας προσφέρεται για καλό σέρφινγκ και οι φανατικοί του είδους θα την λατρέψουν. Το φαγητό είναι καλό, όπως παντού στο νησί, ξεκινώντας από φρέσκο ψάρι και μεγάλη ποικιλία ντόπιας, ελληνικής και διεθνούς κουζίνας. Υπάρχουν επίσης πολλά μαγαζιά στον κύριο δρόμο του οικισμού με πολλά μπαρ, καφετέριες και είδη δώρων για "shopping-therapy". Αν σας κουράσει η θάλασσα, πράγμα μάλλον δύσκολο, ή οι καιρικές συνθήκες δεν ευνοούν πολύ το θαλάσσιο μπάνιο, στην περιοχή υπάρχουν αρκετά ενδιαφέροντα για να δείτε. Τα σημαντικότερα είναι το γραφικό περιβάλλον που δημιουργεί ο μικρός ποταμός που έχει τις εκβολές του στην παραλία του οικισμού και το λιθόκτιστο γεφύρι με τα πέντε τόξα πάνω από το ποταμό. Σας προτείνουμε μια ενδιαφέρουσα μικρή εκδρομή (2 χιλιόμετρα δυτικά) στο γραφικό κεφαλοχώρι Καταστάρι (1250 περίπου κάτοικοι) που είναι πνιγμένο στα αμπέλια και τις ελιές, απ' όπου θα έχετε την ευκαιρία να απολαύσετε την υπέροχη θέα της παραλίας των Αλυκών. Επίσης αξίζει να επισκεφθείτε το ενδιαφέρον Λαογραφικό μουσείο στο χωριό Πηγαδάκια 3,5 χιλιόμετρα νοτιοδυτικά με την πλούσια συλλογή από οικιακά σκεύη και αντικείμενα, εργαλεία και εξοπλισμό από παλιά επαγγέλματα. Όσοι τέλος ενδιαφέρεστε για τα παλιά μοναστήρια πρέπει να επισκεφτείτε την Ιερά Μονή του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου (17ος αιώνας) και από εκεί να βγάλετε καταπληκτικές φωτογραφίες της θάλασσας που απλώνεται μπροστά στα πόδια σας γαλάζια και συνήθως ήρεμη. Έκτακτα περιστατικά υγείας καλύπτονται από το Αγροτικό ιατρείο στο κοντινό χωριό Καταστάρι (2 χιλιόμετρα Δυτικά). Η πρόσβαση είναι εύκολη από την κοντινή πρωτεύουσα (17,5 χιλιόμετρα) με ταξί, με ιδιωτικό ή νοικιασμένο αυτοκίνητο, ή και με μοτοσικλέτα. Ανατολικά από τον οικισμό μέσα στον μικρό όρμο υπάρχει ασφαλές μικρό λιμάνι-καταφύγιο</p>

	για μικρά τουριστικά και αλιευτικά σκάφη και βάρκες.
ΠΑΡΑΛΙΑ ΑΛΜΥΡΑΣ (ΜΑΡΙΕΣ)	<p>Η παραλία Αλμυράς είναι μια από τις δυσπρόσιτες παραλίες του χωριού Μαριές και βρίσκεται 32 περίπου χιλιόμετρα βορειοδυτικά από την πόλη της Ζακύνθου και 8 χιλιόμετρα νότια από τις Μαριές. Η παραλία δεν διαθέτει καμία υποδομή και στην πραγματικότητα είναι ένας ορμίσκος δίπλα στο ομώνυμο ακρωτήριο με πολύ καθαρά νερά. Για να κολατσίσετε κάτι πρέπει να έχετε προνοήσει για κάποιο σάντουιτς, καθώς επίσης και για νερό. Αλλιώς, πρέπει να επιστρέψετε στον Άγιο Λέοντα ή στις Μαριές και να έχετε ένα καλό γεύμα σε μια μικρή παραδοσιακή ταβέρνα. Έκτακτα περιστατικά υγείας καλύπτονται από τα αγροτικά ιατρεία στο Μαχαιράδο, στις Βολίμες, ή από τις υγειονομικές υπηρεσίες της πρωτεύουσας (εξαρτάται από τον δρόμο που θα διαλέξετε). Η πρόσβαση σε αυτή την μοναχική παραλία γίνεται με αυτοκίνητο μέσω του ορεινού χωριού Άγιος Λέων (8 χιλιόμετρα νότια), ή από τις Μαριές. Επίσης στον ερημικό αυτό όρμο μπορείτε να φτάσετε με μικρό σκάφος, δικός σας, ή μισθωμένο.</p>
ΠΑΡΑΛΙΑ ΓΑΛΑΖΙΕΣ ΣΠΗΛΙΕΣ	<p>Οι Γαλάζιες Σπηλιές βρίσκονται στην περιοχή Άσπρος Βράχος, νότια από το ακρωτήριο Σκινάρι, το πιο βόρειο σημείο του νησιού, 35 χιλιόμετρα βορειοδυτικά από την πόλη της Ζακύνθου. Η μεγαλύτερη από αυτές τις περίφημες και ονομαστές σπηλιές είναι το πολύ γνωστό «Κυανό Σπήλαιο» που η είσοδός του ανακαλύφθηκε στα τέλη του 19ου αιώνα. Οι σπηλιές πήραν αυτό το όνομα εξαιτίας του πολύ έντονου γαλαζωπού χρώματος που εκπέμπουν τα κρυστάλλινα πεντακάθαρα νερά τους. Τις σπηλιές μπορείτε να τις επισκεφθείτε μόνο με βάρκα που θα σας μεταφέρει εκεί από το γειτονικό λιμανάκι του Αγίου Νικόλαου, ή με μικρό ιδιωτικό σκάφος με κάποιον που γνωρίζει καλά τα νερά. Ξενοδοχεία διαφόρων κατηγοριών, επιπλωμένα διαμερίσματα και δωμάτια υπάρχουν στον μικρό οικισμό του Αγίου Νικολάου που βρίσκεται λίγο νοτιότερα.</p> <p>Το φαγητό, επίσης στον Άγιο Νικόλαο, είναι καλό, με κυριότερο</p>

	<p>το φρέσκο ψάρι. Το μπάνιο στο χώρο των Γαλάζιων σπηλιών είναι μια πραγματική εμπειρία που μεταφέρει τον επισκέπτη σε άλλους εξωτικούς τόπους. Έκτακτα περιστατικά υγείας καλύπτονται από το Αγροτικό ιατρείο στις κοντινές Βολίμες (11 χιλιόμετρα νοτιοδυτικά). Στον οικισμό του Αγίου Νικολάου λειτουργεί αστυνομικός σταθμός. Η πρόσβαση είναι εύκολη από την πρωτεύουσα (32 χιλιόμετρα) με ιδιωτικό ή νοικιασμένο αυτοκίνητο, ή και με μοτοσυκλέτα μέχρι τον Άγιο Νικόλαο. Στον Άγιο Νικόλαο υπάρχει φυσικό λιμανάκι που είναι πάντα γεμάτο με μικρά ιστιοπλοϊκά σκάφη, ψαρόβαρκες και εκδρομικά καϊκάκια που φεύγουν για τις Γαλάζιες Σπηλιές (2-3 ναυτικά μίλια απόσταση στα βόρεια) και το Ναυάγιο. Επίσης από εδώ φεύγουν και τα φέριμποτ για την Κεφαλονιά. Το μικρό λιμάνι είναι καλά εξοπλισμένο και μπορεί να εξυπηρετήσει καλά μικρά σκάφη.</p>
<p>ΠΑΡΑΛΙΑ ΒΡΩΜΗ</p>	<p>Η παραλία Βρώμη ή Πόρτο Βρώμη βρίσκεται στα βόρεια του νησιού σε απόσταση 38 περίπου χιλιόμετρα βορειοδυτικά της πόλης της Ζακύνθου. Στην πραγματικότητα είναι ένα σύμπλεγμα από δυο όμορφους ορμίσκους, από τους οποίους μόνο ο νοτιότερος έχει μια μικρή αμμουδιά. Το όνομά της το οφείλει στην πίσσα που από τους αρχαίους ακόμα χρόνους έβγαине περιοδικά σε ορισμένα σημεία, ένδειξη της ύπαρξης υπογείων κοιτασμάτων υδρογονανθράκων. Αν βρεθείτε σε ένα ψηλό σημείο πάνω στους βράχους και δείτε τους ορμίσκους πιθανόν να νομίσετε ότι βρίσκεστε σε ένα «φιορδ». Η ομορφιά του περιβάλλοντος φέρνει αρκετό κόσμο στην παραλία όπου κανείς μπορεί να απολαύσει το μπάνιο του σε μια πεντακάθαρη θάλασσα με γαλαζοπράσινα νερά. Η παραλία δε διαθέτει ομπρέλες και ξαπλώστρες, αλλά μπορείτε να νοικιάσετε ποδήλατα της θάλασσας και να επισκεφτείτε τις κοντινές θαλάσσιες σπηλιές. Μπορείτε επίσης με τα καϊκάκια που φεύγουν και από τους δυο ορμίσκους (αναχώρηση κάθε ώρα) να κάνετε μια βόλτα (λιγότερο από μισή ώρα) στην παραλία του Ναυάγιου και στις πολλές σπηλιές και μικρές παραλίες που υπάρχουν στην</p>

	<p>απόκρημνη ακτή σε αυτή την άκρη του νησιού. Κοντά σε μια από αυτές οι βαρκάρηδες θα σας δείξουν ένα βράχο που μοιάζει με τον θεό Ποσειδώνα καθώς ξεπροβάλλει από τη θάλασσα.</p> <p>Απέναντι από την παραλία βρίσκεται το ακατοίκητο νησάκι Άγιος Ιωάννης που προστατεύει την παραλία από τους βορειοδυτικούς ανέμους. Σύμφωνα με την παράδοση εδώ κατέφυγαν λόγω της τρικυμίας και σώθηκαν, πηγαίνοντας προς τη Ρώμη, η Μαρία η Μαγδαληνή και η Μαρία του</p> <p>Κλωπά που φιλοξενήθηκαν στο χωριουδάκι πάνω από την παραλία (7 χιλιόμετρα) όπου κήρυξαν τον χριστιανισμό. Οι ντόπιοι θα σας δείξουν σε ένα βράχο το αποτύπωμα από την «πατημασιά» της Μαρίας της Μαγδαληνής. Από τότε το χωριό λέγεται οι Μαριές, δηλαδή οι δύο Μαρίες. Αν φεύγοντας από την παραλία, διαλέξετε για την επιστροφή σας το νότιο δρόμο θα περάσετε από το χωριό Μαριές και θα έχετε την ευκαιρία να θαυμάσετε την απέραντη θάλασσα μπροστά σας και να βγάλετε θαυμάσιες φωτογραφίες ιδιαίτερα, αν είναι απόγευμα κοντά στο ηλιοβασίλεμα. Στο χωριό μπορείτε επίσης να προσκυνήσετε στην εκκλησία της Αγίας Μαρίας της Μαγδαληνής και να θαυμάσετε το όμορφο ξυλόγλυπτο τέμπλο και το ωραίο καμπαναριό. Σε απόσταση δυο ώρες με τα πόδια (για τους τολμηρούς!) είναι η κορυφή του όρους Βραχίωνας (750 περίπου μέτρα), απ' όπου φαίνεται ολόκληρη η Ζάκυνθος και πέρα μακριά η Κεφαλονιά.</p> <p>Περισσότερο να σας πούμε ότι η φωτογράφιση από εδώ είναι εντυπωσιακή. Νοτιότερα από τις Μαριές βρίσκονται τα γραφικά χωριουδάκια Έξω Χώρα (3 χιλιόμετρα νότια) με τα ωραία λίθινα πηγάδια και το Καμπί (3 χιλιόμετρα νότια από την Έξω Χώρα), από όπου θα μπορέσετε να φωτογραφίσετε και να θαυμάσετε το φημισμένο του ηλιοβασίλεμα. Στην Έξω Χώρα θα δείτε πολλά σπίτια που ο μεγάλος σεισμός του 1953 άφησε άθικτα, μεταξύ των οποίων και την εκκλησία του Αγίου Νικολάου του 17ου αιώνα. Από το χωριό ξεκινούν μονοπάτια που οδηγούν σε απόκρημνες και απομονωμένες παραλίες. Δυτικά από το Καμπί</p>
--	---

	<p>θα βρείτε, αν θέλετε, τον όρμο Σχιζά με τις απότομες και εντυπωσιακές βραχώδεις ακτές. Στο δρόμο σας για την παραλία θα συναντήσετε και ένα μυκηναϊκό νεκροταφείο με ενδιαφέροντες, λαξευτούς στο βράχο, τάφους. Αν, αντίθετα, διαλέξετε το βορεινό δρόμο για να φύγετε, θα περάσετε από τη φημισμένη Ιερά Μονή της Παναγίας της Αναφωνήτριας, όπου μόνασε ο Άγιος Διονύσιος, ο προστάτης του νησιού. Στο μοναστήρι, ανάμεσα στα υπόλοιπα κτίσματα, μπορείτε να δείτε την είσοδο με εντυπωσιακό μεσαιωνικό πύργο και τον ναό της Αγίας Αναστασίας. Η πρόσβαση στην παραλία είναι δυνατή με ιδιωτικό, ή νοικιασμένο αυτοκίνητο, ή ακόμη καλύτερα με μοτοσικλέτα. Οι ορμίσκοι είναι προσβάσιμοι με δυο μικρούς δρόμους που οδηγούν έως την θάλασσα σχεδόν. Αν βέβαια διαθέτετε δικό σας σκάφος τότε σας συνιστούμε ανεπιφύλακτα να επισκεφτείτε αυτήν εδώ την πλευρά του νησιού. Θα μπορέσετε να προσεγγίσετε τις θαλάσσιες σπηλιές και τις απόκρημνες ακτές ακόμα και αυτές που από τα εκδρομικά καϊμάκια τις βλέπετε από μακριά.</p>
<p>ΠΑΡΑΛΙΑ ΛΙΜΝΗ ΚΕΡΙΟΥ</p>	<p>Η παραλία της Λίμνης Κεριού είναι μια γραφική παραλία με βότσαλο πολύ κοντά στο καταπράσινο χωριό του Κεριού (5-6 περίπου χιλιόμετρα δυτικά), του οποίου θεωρείται το επίνειο, και βρίσκεται 20 χιλιόμετρα νοτιοδυτικά της πόλης της Ζακύνθου. Ήταν γνωστό ήδη από την αρχαιότητα, ότι υπήρχαν πηγές πισσασφάλτου, όπως αναφέρεται από τον Ηρόδοτο και τον Πλίνιο. Το όνομα προέρχεται από μια, αποξηραμένη πια, λίμνη που υπήρχε εδώ δίπλα στον οικισμό. Στον μικρό οικισμό γύρω από το μικρό λιμανάκι με τους 150 περίπου μόνιμους κατοίκους διατίθενται προς ενοικίαση δωμάτια για ήσυχες και ήρεμες διακοπές μακριά από τους «πολλούς» που κάνουν «φασαρία». Η Λίμνη είναι ονομαστή σε ολόκληρη την Ζάκυνθο για τα γραφικά παραδοσιακά ταβερνάκια της που προσελκύουν όχι μόνο τους τουρίστες επισκέπτες, αλλά και πολλούς ντόπιους. Οι ταβέρνες και τα σνακ μπαρ της παραλίας δεν προσφέρουν μόνο τα</p>

	<p>εδέσματά τους και τα ποτά, αλλά ταυτόχρονα προσφέρουν μια εκπληκτική θέα του κόλπου του Λαγανά και του πανέμορφου νησιού που βρίσκεται απέναντι σε μικρή απόσταση, του Μαραθονησιού. Η θάλασσα είναι πεντακάθαρη και το μπάνιο σας θα είναι σκέτη απόλαυση. Επιπρόσθετα, από το λιμανάκι μπορείτε να μισθώσετε κάποιο μικρό σκάφος, ή να συμμετάσχετε στις οργανωμένες εκδρομές που γίνονται προς τις πολλές σπηλιές που βρίσκονται στις νότιες και δυτικές ακτές του νησιού. Η πιο ονομαστή είναι η «Μαύρη Λίμνη» που μπορεί κανείς να την προσεγγίσει με μικρή βάρκα, ή φουσκωτό σκάφος. Ονομάζεται έτσι γιατί μετά την είσοδο της σπηλιάς, όχι περισσότερο από 10 μέτρα, θα συναντήσετε μια «εσωτερική» λίμνη με κατάμαυρα νερά, λόγω έλλειψης φυσικού φωτισμού. Στην αρχή φαίνονται να προκαλούν φόβο, αλλά αν είστε τολμηρός και έχετε φακό και εξερευνητικό πνεύμα μπορείτε να κολυπήσετε «άφοβα». Και θα ανταμειφθείτε με τα παιχνιδίσματα του φωτός που κάνει στα νερά καθώς τρυπώνει κάτω από τα βράχια και παίζει μαζί σας. Αλλά και αν δεν σας αρέσουν οι περιπέτειες αυτές, θα βρείτε ένα κέντρο καταδύσεων που θα σας προσφέρει την δυνατότητα για οργανωμένες και ασφαλείς καταδύσεις σε πολλά κοντινά σημεία με ήρεμη διάφανη θάλασσα και επιβλητικό περιβάλλον με βράχια και μικρές σπηλιές. Θα θαυμάσετε τον υποβρύχιο κόσμο με τα χταπόδια, τους αστακούς, τους αστερίες και τα πολύχρωμα ψάρια και, αν είστε αρκετά τυχεροί, θα δείτε και τη θαλάσσια χελώνα να κολυπά περήφανη και αγέρωχη σχεδόν δίπλα σας. Καιρός για υποβρύχιες φωτογραφίες και βιντεοσκοπήσεις λοιπόν. Έκτακτα περιστατικά υγείας καλύπτονται από το αγροτικό ιατρείο στον Παντοκράτορα (9 χιλιόμετρα βόρεια), όπου λειτουργεί επίσης και αστυνομικός σταθμός. Η πρόσβαση είναι εύκολη από την πρωτεύουσα (20 χιλιόμετρα) με τουριστικά πούλμαν, ταξί, με ιδιωτικό ή νοικιασμένο αυτοκίνητο, ή και με μοτοσικλέτα.</p>
ΠΑΡΑΛΙΑ	Η παραλία Λιμνιώνας ή Πόρτο Λιμνιώνας, όπως λέγεται από τους

ΛΙΜΝΙΩΝΑΣ

ντόπιους, βρίσκεται στο μέσο περίπου της δυτικής ακτής του νησιού, σε απόσταση 31 χιλιόμετρα δυτικά από την πόλη της Ζακύνθου, 7 περίπου χιλιόμετρα μέτρα το ορεινό γραφικό χωριό του Αγίου Λέοντα. Η παραλία αυτή περισσότερο μοιάζει με φιορδ και λιγότερο με «παραδοσιακού» τύπου παραλία. Όπως και στο Πόρτο Ρόξα, δεν υπάρχουν ξενοδοχεία, ταβέρνες, ξαπλώστρες, ούτε καν πόσιμο νερό. Υπάρχει όμως ένας κλειστός ορμίσκος, ένα φιορδ, σχεδόν κρυμμένος και με κρυστάλλινα πεντακάθαρα νερά που, όταν κολυμπάς, άλλοτε νομίζεις ότι είναι πολύχρωμα, έτσι που αντανακλούν το φως και άλλοτε ότι δεν υπάρχει νερό, τόσο διάφανα είναι. Πρόκειται πραγματικά για ένα όχι μόνο όμορφο μέρος, αλλά και άγριο, εντυπωσιακό, μοναδικό! Φυσικά λίγους ακόμα επισκέπτες θα συναντήσετε εκεί. Πιθανόν και κανένα! Θα ξαπλώσετε σε κάποιο επίπεδο βράχο και θα απολαύσετε τον ήλιο και τη θάλασσα. Φυσικά, θα έχετε φροντίσει να έχετε μαζί σας νερό και ίσως και κάτι να τσιμπήσετε πρόχειρα. Μην ξεγελαστείτε και νομίσετε ότι επειδή έχει πλούσια βλάστηση θα έχει και σκιά. Αν σας αρέσει η σκιά να φέρετε τη δική σας μαζί σας, δηλαδή μια ομπρέλα. Η θάλασσα εδώ είναι ιδανική για τους λάτρεις του ψαροντούφεκου ή των υποβρυχίων καταδύσεων. Ο βυθός είναι γεμάτος ψάρια και τα βράχια της ακτής γεμάτα σπηλιές, μικρές και μεγάλες. Οι πολλοί μπορείτε να επισκεφτείτε τη σπηλιά που είναι δίπλα σχεδόν στα σκαλάκια που κατεβήκατε. Οι λίγοι τολμηροί, απόγονοι ίσως του Ροβινσώνα Κρούσου, αν γνωρίζουν το άθλημα καλά, μπορούν στην προηγούμενη σπηλιά να συνεχίσουν και υποβρυχίως και να την εξερευνηθούν γιατί συνεχίζεται για πολύ ακόμα. Περιττό να πούμε σε αυτούς τους τολμηρούς, γιατί θα το ξέρουν καλά, ότι χρειάζονται υποβρύχιο φακό, δυνατά πέδιλα, μάσκα και όλα τα απαραίτητα σύνεργα. Τέλος, επειδή οι εκπλήξεις συνεχίζονται, αυτοί οι τολμηροί εξερευνητές θα διαπιστώσουν ότι το νερό γίνεται όλο και πιο κρύο. Γιατί; Γιατί είναι γλυκό! Προέρχεται από πηγή. Στην πραγματικότητα πρόκειται για ένα υπόγειο ποταμό γλυκού νερού.

	<p>Παρότι υπάρχουν θύλακες οξυγόνου εγκλωβισμένου μέσα στη σπηλιά, μην προχωρήσετε πολύ γιατί η σπηλιά, είναι ανεξερεύνητη ακόμα! Όταν πεινάσετε, και δεν έχετε προνοήσει για κάποιο σάντουιτς, πρέπει να επιστρέψετε στον Άγιο Λέοντα και να απολαύσετε ένα καλό γεύμα σε μια μικρή παραδοσιακή ταβέρνα, ή αν αντέχετε, να επιστρέψετε στο μέρος που μένετε. Έκτακτα περιστατικά υγείας καλύπτονται από τα αγροτικά ιατρεία στο Μαχειράδο, στις Βολίμες, ή από τις υγειονομικές υπηρεσίες της πρωτεύουσας (εξαρτάται από πού έρχεστε). Η πρόσβαση σε αυτή την ειδυλλιακή παραλία γίνεται με αυτοκίνητο μέσω του ορεινού χωριού Άγιος Λέων (7 χιλιόμετρα βορειοανατολικά), ή από το Πόρτο Ρόξα (1,5 χιλιόμετρα νότια). Αφού παρκάρετε σε ένα μεγάλο άνοιγμα εκεί που τελειώνει ο ασφαλτοστρωμένος δρόμος, κατεβαίνετε μέχρι το επίπεδο της θάλασσας με σκαλοπάτια σκαμμένα στο βράχο. Επίσης στο φιορδ αυτό μπορείτε να φτάσετε με μικρό σκάφος, δικός σας, ή μισθωμένο.</p>
<p>ΠΑΡΑΛΙΑ ΜΑΚΡΥΣ ΓΙΑΛΟΣ</p>	<p>Η παραλία Μακρύς Γιαλός είναι, θα τολμούσαμε να πούμε, μια μαγευτική παραλία με άμμο και βότσαλο που λες και έχει ξεπηδήσει από ζωγραφικό πίνακα. Βρίσκεται 31 χιλιόμετρα βόρεια από την πόλη της Ζακύνθου. Η παραλία είναι λίγο οργανωμένη, αλλά δεν χρειάζεται τίποτε άλλο εκτός από τα δυο-τρία αναψυκτήρια που υπάρχουν εκεί και προσφέρουν δροσιστικά ποτά και πρόχειρο φαγητό στους επισκέπτες. Η διαμονή είναι εύκολη στους γύρω τουριστικούς οικισμούς, το ίδιο και το φαγητό. Η θάλασσα όμως έχει δοθεί με υπερβολική δόση ποιότητας. Πιστεύει κανείς βλέποντάς την ότι αν την φωτογραφίσει μπορεί να κάνει δικές του καρτ ποστάλ. Η αμμουδιά με λίγο βότσαλο είναι αρκετά πλατιά και μόλις μπείτε στο νερό θα νιώσετε τη μαγεία της θάλασσας, καθώς θα δείτε τα νερά να βαθαίνουν γρήγορα και θα αντικρίσετε ένα βυθό με άμμο κατά τόπους και βράχια εδώ κι εκεί. Τα νερά εκτός από πεντακάθαρα και κρυστάλλινα είναι και τόσο διαφανή που θα</p>

	<p>νομίσετε ότι δεν υπάρχει νερό από κάτω σας, όταν κοιτάζετε το βυθό. Ο αριθμός των διαφορετικών ψαριών και άλλων θαλασσινών συναγωνίζεται τα λουλούδια της θάλασσας, τα πολύχρωμα φύκια, τις ανεμώνες και τα άλλα είδη του θαλάσσιου φυτικού βασιλείου. Περιττό να σας πούμε ότι οι φανατικοί του φαροντούφεκου θα το λατρέψουν αυτό το μέρος! Δεν θα θέλουν να φύγουν και ας τους υπόσχεται η παρέα τους ότι θα ξανάρθουν και την άλλη μέρα. Έκτακτα περιστατικά υγείας καλύπτονται από το Αγροτικό ιατρείο στις κοντινές Βολίμες (10 χιλιόμετρα δυτικά). Στον επίσης κοντινό Άγιο Νικόλαο λειτουργεί και αστυνομικός σταθμός. Η πρόσβαση είναι εύκολη από την κοντινή πρωτεύουσα (31 χιλιόμετρα) με ιδιωτικό ή νοικιασμένο αυτοκίνητο, ή και με μοτοσικλέτα. Το τελικό κομμάτι του δρόμου προς την παραλία θα σας προσφέρει μια εκπληκτική θέα που θα σας μείνει αξέχαστη.</p>
<p>ΠΑΡΑΛΙΑ ΝΑΥΑΓΙΟ</p>	<p>Η παραλία με το Ναυάγιο του σιδερένιου πλοίου που κείτεται ξαπλωμένο στην αμμουδιά, μισοθαμμένο μέσα στην λευκή άμμο, είναι η πιο αναγνωρίσιμη και πολυφωτογραφημένη παραλία της Ελλάδας. Βρίσκεται περίπου 36,5 χιλιόμετρα βορειοδυτικά από την πόλη της Ζακύνθου, 4 περίπου χιλιόμετρα δυτικά από το χωριό Βολίμες. Είναι προσβάσιμη μόνο από τη θάλασσα, αλλά μπορεί κανείς να την θαυμάσει και από ψηλά από τα βράχια. Πρέπει να σημειώσουμε ότι η παραλία εκτός από σκέτο «Ναυάγιο» είναι γνωστή και ως «Smuggler’s Cove» (το λιμανάκι των λαθρεμπόρων). Σήμερα κανείς δε «θυμάται» την παλιά επίσημη ονομασία της παραλίας και του κόλπου. Ονομαζόταν ο κόλπος του Αγίου Γεωργίου, από το ομώνυμο κοντινό μοναστήρι. (Μονή του Αγίου Γεωργίου των Κρημνών) που βρίσκεται 2,5 χιλιόμετρα ανατολικά πριν το ναυάγιο. Η ιστορία του ναυαγίου μοιάζει λίγο με παλιά πειρατική ιστορία από την εποχή του κυνηγητού των πειρατών από τις βενετσιάνικες γαλέρες. Γύρω στο 1980 οι ελληνικές καταδιωκτικές αρχές εντόπισαν στα ανοικτά του Ιονίου Πελάγους να πλέει ένα ύποπτο, για λαθρεμπόριο τσιγάρων και ποτών, σκάφος. Άρχισε αμέσως η</p>

καταδίωξή του από τα ελληνικά ταχύπλοα, που το «στρίμωξαν» βόρεια από το Πόρτο Βρώμη και, εξαιτίας του πολύ κακού καιρού και της αγριεμένης θάλασσας, το κυνηγημένο σκάφος εξόκειλε στην αμμουδιά. Από τότε το παλιό καράβι που είχε ναυπηγηθεί στα 1937 σε ένα σκοτοζέζικο ναυπηγείο και είχε αλλάξει πολλούς ιδιοκτήτες, παραμένει σε αυτό το μέρος και ήσυχο πια, από το άγριο κυνηγητό των ανθρώπων, δείχνει στους περιέργους επισκέπτες που το βλέπουν τα σκουριασμένα από την αλμύρα και τον άνεμο σίδερά του και τους προσφέρει ένα ειρηνικό θέμα για φωτογράφιση. Οι φωτογραφίες του ναυαγίου είναι άπειρες και έχουν κάνει το γύρο του κόσμου, σε βαθμό που πολλοί ξένοι που δεν έχουν έλθει στη Ζάκυνθο να νομίζουν ότι η Ζάκυνθος είναι το ναυάγιο! Κάποιοι λένε με μια δόση υπερβολής ίσως, ότι έχει φωτογραφηθεί πιο πολύ και από την Ακρόπολη των Αθηνών και τον Παρθενώνα! Η παραλία φυσικά είναι τελειώς ανοργάνωτη και οι απειράριθμοι επισκέπτες που έρχονται εδώ για να δουν το ναυάγιο και να κολυμπήσουν σε μια υπέροχη θάλασσα φέρνουν μαζί τους τα απαραίτητα, δηλαδή νερό και ότι άλλο χρειάζονται όσο θα βρίσκονται εδώ. Παρόλη τη δυσκολία της πρόσβασης, καθημερινά εκατοντάδες επισκέπτες περνούν από εδώ, έστω και για λίγο. Προσέξτε μόνο, γιατί εδώ τα νερά είναι εξαιρετικά κρύα. Επίσης αποφύγετε να μπειτε στο εσωτερικό του σκουριασμένου σκαριού, γιατί μπορεί να είναι λίγο επικίνδυνο. Η πρόσβαση φυσικά, όπως προειπώθηκε, γίνεται μόνο από τη θάλασσα με τακτικά και πυκνά δρομολόγια από τουριστικά καΐκια που όποιο προορισμό και να έχουν στα βόρεια της Ζακύνθου, σταματούν έστω και για λίγο και στο Ναυάγιο. Τα καΐκια ξεκινούν καθημερινά από το λιμάνι της πρωτεύουσας, από τον Λαγανά, καθώς επίσης και από τον Άγιο Νικόλαο στις Βολίμες, ή το Πόρτο Βρώμη. Από το Πόρτο Βρώμη τα караβάκια ξεκινούν κάθε ώρα και η διαδρομή κρατάει περίπου 30 λεπτά της ώρας. Βέβαια πρέπει να σας πούμε ότι αξίζει τον κόπο να έλθετε ως εδώ και με αυτοκίνητο (λιγότερο από 37 χιλιόμετρα). Θα σταματήσετε λίγο πριν τα απότομα βράχια της ακτής, σε μια επίπεδη επιφάνεια και,

	<p>αφού περπατήσετε λίγο, θα δείτε από μια εξέδρα και θα θαυμάσετε από πάνω το θέαμα και την ιδιαίτερα ατμοσφαιρική θέα του κλειστού κόλπου με τα πανύψηλα και απότομα λευκά βράχια που σχηματίζουν μια μοναδική αντίθεση με την άσπρη, μισοσκιασμένη τις περισσότερες ώρες αμμουδιά και την καταγάλανη πεντακάθαρη θάλασσα με τα κρυστάλλινα νερά. Το δρόμο θα τον βρείτε ακολουθώντας τις πινακίδες που γράφουν ελληνικά «Ναυάγιο», ή σε «άψογα» αγγλικά «Navagio». Πάντως, όπως λένε όσοι έχουν επισκεφτεί το «Ναυάγιο», μόνο αν το δεις με τα μάτια σου καταλαβαίνεις για τί παράδεισο χρωμάτων πρόκειται. Ούτε καν οι καλύτερες φωτογραφίες δεν μπορούν να αποδώσουν τις άπειρες αποχρώσεις και τους φανταστικούς τόνους των χρωμάτων που, σημειωταίον, αλλάζουν δραματικά κατά τη διάρκεια της ημέρας, ανάλογα με τη θέση του ήλιου.</p>
<p>ΠΑΡΑΛΙΑ ΠΟΡΤΟ ΡΟΞΑ</p>	<p>Η παραλία Πόρτο Ρόξα στην πραγματικότητα είναι ένας μικρός ορμίσκος που μοιάζει με φιορδ 32 χιλιόμετρα δυτικά από τη πόλη της Ζακύνθου και λιγότερο από 1,5 χιλιόμετρο από το Πόρτο Λιμνιών. Εδώ δεν υπάρχουν ούτε ξενοδοχεία, ούτε ταβέρνες, ούτε ξαπλώστρες, ούτε καν πόσιμο νερό. Υπάρχει όμως ένας κλειστός ορμίσκος με κρυστάλλινα πεντακάθαρα νερά που, όταν κολυμπάς, έχεις την αίσθηση ότι βρίσκεσαι σε ένα φιορδ της Νορβηγίας. Πιθανότατα θα είσαστε μόνοι σας, ή το πολύ - πολύ να υπάρχει και κανένα μικρό αλιευτικό σκάφος να σας συντροφεύει. Θα απλώσετε τη πετσέτα σας σε ένα επίπεδο βράχο και θα απολαύσετε τον ήλιο και τη θάλασσα. Φυσικά νερό θα έχετε φροντίσει να έχετε μαζί σας. Όταν πεινάσετε, γιατί για να βαρεθείτε αποκλείεται, πρέπει να γυρίσετε στον Άγιο Λέοντα και να φάτε σε μια μικρή παραδοσιακή ταβέρνα, ή να επιστρέψετε εκεί που μένετε. Έκτακτα περιστατικά υγείας καλύπτονται από τα αγροτικά ιατρεία στο Μαχειράδο, στις Βολίμες, ή από τις υγειονομικές υπηρεσίες της πρωτεύουσας (εξαρτάται από πού έρχεστε). Η πρόσβαση σε αυτή την ειδυλλιακή παραλία γίνεται με αυτοκίνητο μέσω του χωριού Άγιος</p>

	<p>Λέων (8 χιλιόμετρα βορειοανατολικά), ή από το Πόρτο Λιμνιώνας. Αφού παρκάρετε σε ένα πλάτωμα ψηλά στα βράχια εκεί που τελειώνει ο δρόμος, κατεβαίνετε μέχρι το επίπεδο της θάλασσας με σκαλοπάτια σκαμμένα στο βράχο. Μπορείτε όμως, αν έχετε τις ικανότητες των αθλητών των καταδύσεων, ή των σαρ του Χόλυγουντ που παίζουν τον Ταρζάν, να βουτήξετε από ένα βραχώδες πλάτωμα 4 μέτρα πάνω από την θάλασσα! Επίσης στον ορμίσκο αυτό μπορείτε να φτάσετε με μικρό σκάφος, δικό σας, ή μισθωμένο.</p>
--	--

ΣΗΜΕΙΑ ΘΕΑΣ - ΣΤΑΣΕΙΣ

Η ορεινή Ζάκυνθος μπορεί να αποτελέσει προορισμό επίσκεψης για μία ή για πολλές ημέρες. Στην παρούσα μελέτη προτάθηκαν διαδρομές οι οποίες περιλαμβάνουν τις ιδιαίτερες και μοναδικές περιοχές του νησιού.

Λόγω της υφιστάμενης τουριστικής ανάπτυξης, το μεγαλύτερο ποσοστό των επισκεπτών του νησιού ανήκει στο μαζικό τουρισμό. Για τη μετάβαση του τουριστικού προτύπου της Ζακύνθου, σε μία περισσότερο φιλοπεριβαλλοντική τουριστική προσέγγιση και ταυτότητα θα απαιτηθεί χρόνος. Ως εκ τούτου θεωρείται σκόπιμο πέραν των προτεινόμενων διαδρομών να επισημανθούν σημεία θέας και σημεία επίσκεψης τα οποία μπορεί να αποτελέσουν στάσεις και προορισμό για μία μονοήμερη επίσκεψη της ορεινής Ζακύνθου. Στο cd που έχει παραχθεί δίνονται εν συντομία όλα τα σημεία αναφοράς που μπορεί να σταθεί ο επισκέπτης μιας μέρας.

Ξεκινώντας με αφετηρία τη Λίμνη Κερίου οι προτεινόμενες στάσεις είναι:

- Θέση Θέας Μαραθίας
- Φάρος Κερίου
- Χωριό Αγαλά
- Κοιλιωμένος- Καμπαναριό στον Κοιλιωμένο
- Λούχα

ΜΕΛΕΤΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ, ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΟΡΕΙΝΗΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ

- Γύρι
- Θέση Θέας Καμπι-Σταυρός
- Έξωχώρα αιωνόβιος πλάτανος και αιωνόβια ελιά
- Θέση Θέας Ναυάγιο
- Μοναστήρι Αναφωνήτριας
- Ορθονιές-Παναγία Σπηλιώτισσα
- Βολίμες
- Φάρος Σχινάρι

